

NORGES BANK

KAMPEN OM SPECIEDALEREN

DEBATTEN 1832-1836 OM PARIPOLITIKKEN
MELLOM JACOB AALL OG
ANTON MARTIN SCHWEIGAARD

REDIGERT AV ØYVIND EITRHEIM,
IB E. ERIKSEN OG ARILD SÆTHER

Norges Banks skriftserie / Occasional Papers can be ordered by e-mail:
servicesenter@norges-bank.no
or from Norges Bank, Subscription Service
P.O.Box 1179 Sentrum
N-0107 Oslo

©Norges Bank 2016

The text may be quoted or referred to, provided that due acknowledgement is given to the authors and Norges Bank.
Views and conclusions expressed in this paper are the responsibility of the authors alone.

Previously issued in this series:

*(Prior to 2002 this series also included doctoral dissertations written by staff members of Norges Bank.
These works are now published in a separate series: "Doctoral Dissertations in Economics".)*

- Nr. 1 Leif Eide: Det norske penge- og kredittsystem, Oslo 1973, utgått, erstattet med nr. 23
- No. 1 Leif Eide: The Norwegian Monetary and Credit System, Oslo 1973, replaced by No. 23/24
- Nr. 2 En vurdering av renteutviklingen og rentestrukturen i Norge, Oslo 1974
- No. 3 Arne Jon Isachsen: The Demand for Money in Norway, Oslo 1976
- No. 4 Peter Karl Kresl: The Concession Process and Foreign Capital in Norway, Oslo 1976
- Nr. 5 Leif Eide og Einar Forsbak: Norsk rentepolitikk, Oslo 1977
- No. 6 A credit model in Norway, Oslo 1978
- Nr. 7 Struktur- og styringsproblemer på kredittmarkedet, Oslo 1979
- Nr. 8 Per Christiansen: Om valutalovens formål, Oslo 1980
- Nr. 9 Leif Eide og Knut Holli: Det norske penge- og kredittsystem, Oslo 1980, utgått, erstattet med nr. 23
- No. 9 The Norwegian Monetary and Credit System, Oslo 1980, replaced by No. 23/24
- Nr. 10 J. Mønnesland og G. Grønvik: Trekk ved kinesisk økonomi, Oslo 1982
- No. 11 Arne Jon Isachsen: A Wage and Price Model, Oslo 1983
- Nr. 12 Erling Børresen: Norges gullpolitikk etter 1945, Oslo 1983
- No. 13 Hermod Skånland: The Central Bank and Political Authorities in Some Industrial Countries, Oslo 1984
- Nr. 14 Norges Banks uttalelse NOU 1983:39 «Lov om Norges Bank og Pengevesenet», Oslo 1984, med vedlegg
- Nr. 15 Det norske penge- og kredittsystem, Oslo 1985, utgått, erstattet med nr. 23
- No. 15 The Norwegian Monetary and Credit System, Oslo 1985, replaced by No. 23/24
- Nr. 16 Norsk valutapolitikk, Oslo 1986, utgått, erstattet med nr. 23
- No. 16 Norwegian Foreign Exchange Policy, Oslo 1987, replaced by No. 23/24
- Nr. 17 Norske kredittmarkeder. Norsk penge- og kredittpolitikk, Oslo 1989, utgått, erstattet med nr. 23
- No. 17 Norwegian Credit Markets. Norwegian Monetary and Credit Policy, Oslo 1989, replaced by No. 23/24
- No. 18 Ragnar Nymoen: Empirical Modelling of Wage-Price Inflation and Employment using Norwegian Quarterly Data, Oslo 1991 (Doct.d.)
- Nr. 19 Hermod Skånland, Karl Otto Pöhl og Preben Munthe: Norges Bank 175 år. Tre foredrag om sentralbankens plass og oppgaver, Oslo 1991
- No. 20 Bent Vale: Four Essays on Asymmetric Information in Credit Markets, Oslo 1992 (Doct.d.)
- No. 21 Birger Vikøren: Interest Rate Differential, Exchange Rate Expectations and Capital Mobility: Norwegian Evidence, Oslo 1994 (Doct.d.)
- Nr. 22 Gunnvald Grønvik: Bankregulering og bankatferd 1975–1991, Oslo 1994 (Doct.d.)
- Nr. 23 Norske finansmarkeder, norsk penge- og valutapolitikk, Oslo 1995. Erstattet av nr. 34
- No. 24 Norwegian Monetary Policy and Financial Markets, Oslo 1995. Replaced by no. 34
- No. 25 Ingunn M. Lønning: Controlling Inflation by use of the Interest Rate: The Critical Roles of Fiscal Policy and Government Debt, Oslo 1997 (Doct.d.)
- No. 26 ØMU og pengepolitikken i Norden, Oslo 1998
- No. 27 Tom Bernhardsen: Interest Rate Differentials, Capital Mobility and Devaluation Expectations: Evidence from European Countries, Oslo 1998 (Doct.d.)
- No. 28 Sentralbanken i forandringens tegn. Festskrift til Kjell Storvik, Oslo 1999
- No. 29 Øistein Røisland: Rules and Institutional Arrangements for Monetary Policy, Oslo 2000 (Doct.d.)
- Nr. 30 Viking Mestad: Frå fot til feste – norsk valutarett og valutapolitikk 1873–2001, Oslo 2002
- Nr. 31 Øyvind Eitrheim og Kristin Gulbrandsen (red.): Hvilke faktorer kan forklare utviklingen i valutakursen? Oslo 2003
- No. 32 Øyvind Eitrheim and Kristin Gulbrandsen (eds.): Explaining movements in the Norwegian exchange rate, Oslo 2003
- No. 33 Thorvald G. Moe, Jon A. Solheim and Bent Vale (eds.): The Norwegian Banking Crisis, Oslo 2004
- Nr. 34 Norske finansmarkeder – pengepolitikk og finansiell stabilitet, Oslo 2004
- No. 35 Øyvind Eitrheim, Jan T. Klovland and Jan F. Qvigstad (eds.): Historical Monetary Statistics for Norway 1819–2003, Oslo 2004
- Nr. 36 Hermod Skånland: Doktriner og økonomisk styring. Et tilbakeblikk, Oslo 2004
- Nr. 37 Øyvind Eitrheim og Jan F. Qvigstad (red.): Tilbakeblikk på norsk pengehistorie. Konferanse 7. juni 2005 på Bogstad gård. Oslo 2005
- No. 38 Øyvind Eitrheim, Jan T. Klovland and Jan F. Qvigstad (eds.): Historical Monetary Statistics for Norway – Part II, Oslo 2007
- No. 39 On keeping promises, Oslo 2009
- No. 40 Wilson T. Banda, Jon A. Solheim and Mary G. Zephirin (eds.): Central Bank Modernization, Oslo 2010
- No. 41 On transparency, Oslo 2010
- No. 42 Sigbjørn Atle Berg, Øyvind Eitrheim, Jan F. Qvigstad and Marius Ryel (eds.): What is a useful central bank?, Oslo 2011
- No. 43 On making good decisions, Oslo 2011
- Nr. 44 Harald Haare og Jon A. Solheim: Utviklingen av det norske betalingssystemet i perioden 1945–2010, med særlig vekt på Norges Banks rolle, Oslo 2011
- No. 45 On managing wealth, Oslo 2012
- No. 46 On learning from history – Truths and eternal truths, Oslo 2013
- No. 47 On institutions – Fundamentals of confidence and trust, Oslo 2014
- Nr. 48 Harald Haare, Arild J. Lund og Jon A. Solheim: Norges Banks rolle på finanssektormrådet i perioden 1945–2013, med særlig vekt på finansiell stabilitet, Oslo 2015
- Nr. 49 Martin Austnes: Kampen om banken. Et historisk perspektiv på utformingen av det nye Norges bank- og pengevesen ca. 1814–1816, Oslo 2016

Kampen om speciedaleren

Debatten 1832-1836 om paripolitikken
mellom
Jacob Aall og Anton Martin Schweigaard

Redigert av

Øyvind Eitrheim
Norges Bank

Ib E. Eriksen
Universitetet i Agder

Arild Sæther
Agder Videnskapsakademi

Forord

Norges Bank ble etablert i henhold til lov av 14. juni 1816. Loven inneholdt to gjensidig utelukken- de alternativer for etableringen, en *octroi*¹ for en *frivillig bank*, en privat bank basert på et sølvfond innhentet gjennom frivillig aksjetegning, og en *fundasjon*² for en *tvungen bank* skulle det vise seg nødvendig å samle inn sølvfondet gjennom utlignede tvangsinnskudd fra landets formuende innbyggere. Lovens paragraf 6 inneholdt i begge alternativer et løfte om at bankens sedler skulle kunne veksles inn mot sitt pålydende i sølvmynt allerede fra 1. januar 1819. Da loven ble revidert i 1818 ble løftet utsatt på ubestemt tid, og sedlenes verdi begynte ganske raskt å falle. Et overordentlig Storting bestemte høsten 1822 at det skulle åpnes for sølvveksling ved bankens hovedsete i Trondhjem, men til en kurs som bare gav seddelinnehaverne litt over halvparten av sedlenes lovede pari sølvverdi. Norges Bank fikk i oppdrag å endre denne bankkursen i retning av pari etter hvert som sedlenes kurs på børsen styrket seg. Endringene skulle altså skje gradvis og innenfor rammer satt av Stortinget. I 1832 var løftet om sølvinnløsning til sedlenes fulle pålydende verdi enda ikke innfridd. Børskursen på bankens sedler lå på dette tidspunktet rundt 75 prosent av den lovede pariverdien. Men hva var nå egentlig den rette pariverdien på speciedaler? I årene 1832-36 pågikk det en intens debatt om Norges Bank og situasjonen i landets pengevesen som i stor grad fokuserte på dette spørsmålet.

Debatten startet etter at en av veteranene i det politiske livet i Norge, Jacob Aall, eier av Næs jernverk ikke langt fra Tvedestrand, tidligere medlem av riksforsamlingen på Eidsvoll og mange-årig representant på Stortinget, i 1832 publiserte en avhandling om Norges Bank og pengevesenet. Avhandlingen stod i første bind av hefteskriftet *Nutid og Fremtid* og ble utgitt i Arendal. Den talentfulle 24-årige juristen Anton Martin Schweigaard anmeldte like før jul i 1832 Aalls avhandling i uketidsskriftet *Vidar* og dermed var debatten igang. Både Aall og Schweigaard stilte seg svært kritisk til at det enda ikke var oppnådd den fasthet og stabilitet i pengevesenet som hadde blitt lovet 16 år tidligere da Norges Bank ble vedtatt opprettet i 1816. Et av kjernespørsmålene var nettopp hva speciedalerens parikurs mot sølv egentlig skulle være. På dette punktet var de to forfatterne dypt uenige. Denne bokens innhold består av de mest sentrale bidragene i debatten om den (for mange) ukjente paripolitikken som ble ført på 1820- og 1830-tallet.

Deler av Schweigaards innlegg i denne debatten har tidligere blitt publisert i artikkelsamlinger.³ Det er imidlertid første gang de mest sentrale debattbidragene av Jacob Aall og Anton Martin

¹ En *octroi* var den vanligste måten å regulere statlige privilegier som ble gitt til private i den dansk-norske helstaten. Octroi-alternativet i 1816-loven om Norges Bank var i stor grad utformet etter mønster av den dansk-norske Speciebank som ble opprettet i 1791.

² En *fundasjon* (eller *funda(t)s*) ble brukt som betegnelse på bestemmelser gitt av staten, eller med dens godkjenning, om bruk og forvaltning av midler avsatt til et bestemt formål (Kunnskapsforlaget, 1979).

³ Se Jæger og Stang (1904) og Frisch og Keilhau (1940).

Schweigaard samles mellom to permer. De trykte avhandlingene og anmeldelsene ble i sin originale versjon trykket i gotisk skrift i tidsskriftene *Nutid og Fortid*, *Vidar* og *den Constitutionelle*. I denne boken er debattbidragene organisert i seks kapitler, lett tilgjengelige for interesserte lesere. Avhandlingene er dessuten blitt transkribert fra gotisk til latinsk skrift, under strengt bibehold av forfatterens originale skriftlige språk (*ad verbatim*), dog med unntak av at redaktørene har tatt hensyn til rettelsene som Jacob Aall publiserte i egne vedlegg i *Nutid og Fortid*. Denne boken gir derfor også et ganske unikt bilde av språket som debatten ble ført i. Enkelte ord brukes til tider i en betydning som kanskje fremstår som nokså fremmedartet for dagens lesere. Jacob Aall bruker for eksempel noen steder uttrykket "Norges Banks interesse" i betydningen "Norges Banks rente". I Ernst Wolffs "Dansk og Engelsk Ord-Bog", utgitt i London i 1779, fremgår det at ordet "interesse" ble brukt synonymt med ordet "rente". For enkelte typografiske symboler har det ikke vært mulig å gjengi disse eksakt slik de fremstod i originalen. Redaktørene har for eksempel latt symbolet β angi den gamle norske myntenheten *skilling*.

I hvert kapittel har redaktørene satt klammeparenteser inn i teksten for å angi sidenummereringen i originaltidsskriftene. Det skulle dermed være forholdsvis enkelt å gå tilbake og sammenligne tekst med originalen, og det blir også lettere å finne frem i sidereferansene som ble brukt i Schweigaards bokanmeldelse (kapittel 3) og Aalls svar på denne (kapittel 4). Kapittel 1 inneholder en kortfattet oversikt over debattens hovedtema (paripolitikken), deretter noen sentrale undertemaer som berøres i de neste seks kapitlene samt korte utdrag fra disse. Kapittel 8 inneholder en nærmere presentasjon av debattens hovedaktører, Jacob Aall og Anton Martin Schweigaard.

Vi takker Næs Jernverksmuseum og Universitetsbiblioteket i Agder for god hjelp i forbindelse med transkriberingen av Jacob Aalls avhandlinger i *Nutid og Fortid* fra gotisk til latinsk skrift. Vi vil også takke Jan Thomas Kobberrød, Gunnar Molden, Jan Fredrik Qvigstad samt Næs Jernverksmuseum for nyttige kommentarer og informasjon.

Innhold

1	Introduksjon	<i>side</i> 1
1.1	Bokens hovedtema: Debatten om paripolitikken, 1832-1836	1
1.2	Noen undertemaer i debatten	8
1.3	Noen smakebiter fra bokens kapitler	13
2	Om Bank- og Pengevæsen (Jacob Aall), 1832	19
3	Bokanmeldelse (Anton Martin Schweigaard), 1832	103
4	Svar på bokanmeldelsen (Jacob Aall), 1833	115
5	Om den norske Banks Discontering (Jacob Aall), 1834	131
6	Om Norges Bank og Pengevæsen (Anton Martin Schweigaard), 1836	161
7	Om Pengevæsenet med hensyn paa Coursforbedring og Parivexling (Jacob Aall), 1836	203
8	Om debattens hovedpersoner	253
8.1	Jacob Aall, Norges første statsøkonom	253
8.2	Anton Martin Schweigaard, professorpolitikeren	262
	Referanser	269

Introduksjon

1.1 Bokens hovedtema: Debatten om paripolitikken, 1832-1836

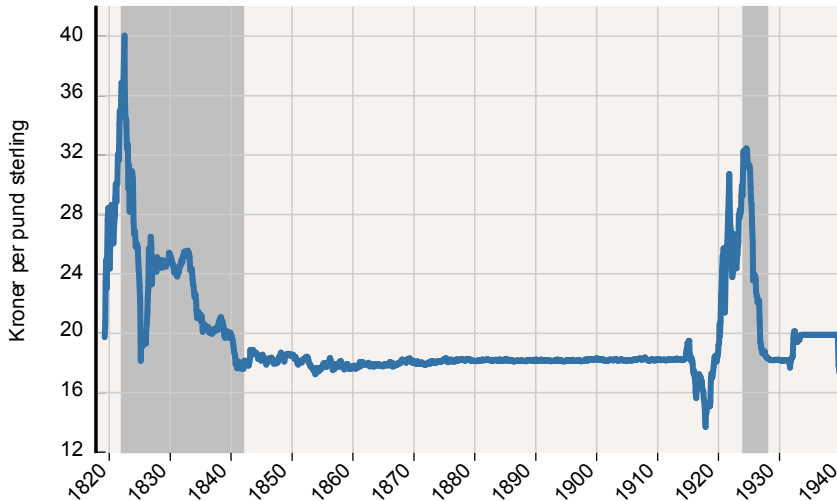
Kjente og ukjente episoder med paripolitikk i den norske pengehistorien

Ordet *paripolitikk* får kanskje mange til å tenke på episoden tilbake på 1920-tallet da kursverdien på norske kroner, etter å ha falt kraftig gjennom de første årene etter første verdenskrig, opplevde en rask tilbakevending til førkrigsnivået i årene 1925-1928. Denne episoden er vist i det skraverte området som sees til høyre i figur 1.1. Figur 1.1 viser utviklingen i valutakursen på britiske pund, uttrykt i kroner per pund sterling, fra 1818 til 1940. Valutakursen hadde svekket seg kraftig etter første verdenskrig og kursen på britiske pund hadde i 1925 steget til over 32 kroner per pund sterling mens førkrigsnivået til sammenligning hadde ligget fast rundt 18.20 kroner. I ettertid har paripolitikken på 1920-tallet blitt sterkt kritisert. Også i samtiden var det en intens debatt om valutaspørsmålet, selv om det i de første årene på 1920-tallet var bred oppslutning om målet om å føre den norske kronens internasjonale verdi helt tilbake til sitt førkrigsnivå regnet mot gull. Etterhvert hørtes flere og flere kritiske røster og en offentlig kommisjon (Valutakommisjonen) anbefalte i januar 1926 at kursen først burde stabiliseres før en tok endelig stilling til spørsmålet. Norges Banks direktør Nicolai Rygg holdt imidlertid fast ved paripolitikken og etter noen år med periodevis svært rask kronestyrking ble målet om gullfesting nådd den 1. mai 1928. Paripolitikken på 1920-tallet er velkjent og har blitt omtalt som *kampen om krona*.¹

Politikken var kontroversiell, også i samtiden, og det ble i ettertid reist sterk kritikk mot Norges Bank og i særlig grad mot bankens sjefdirektør Nicolai Rygg.² Resultatet ble fullt gjennomslag for sjefdirektør Ryggs beslutning om at den norske kronens internasjonale verdi, i likhet med hva Sverige, Storbritannia og Danmark allerede hadde lykkes med for sine valutaer, skulle føres helt tilbake til sitt førkrigsnivå. For Rygg var dette et spørsmål av overordnet nasjonal viktighet. I den norske pengehistorien hadde det imidlertid også tidligere blitt ført paripolitikk, nemlig da det norske pengevesenet skulle gjenreises etter unionsoppløsningen i 1814. Paripolitikken som ble ført i perioden 1822-42 tok sikte på å innfri løftet i paragraf 6 i loven om Norges Bank (fundasjonen) av 14. juni 1816 om sølvveksling av bankens sedler. Kursutviklingen på norsk valuta i denne perioden er vist i det skraverte feltet til venstre i figur 1.1. Figuren viser at løftet om sølvinnløsning til pari kurs mot sølv først ble innfridd i 1842, hele 26 år etter etableringen av banken. Det var i sannhet *et langt løfte*.

¹ Uttrykket *kampen om krona* ble blant annet brukt som tittel på en hovedoppgave i historie ved Universitetet i Oslo, av Åsmund Egge (1971). Denne hovedoppgaven er nå gjort elektronisk tilgjengelig som Staff Memo 21/2016 fra Norges Bank og kan lastes ned fra bankens nettsider.

² Debatten om valutaspørsmålet var tidvis svært intens utover på 1920-tallet, jf. for eksempel Egge (1971), Lie, Kobberrød, Thomassen og Rongved (2016) og Eitheim, Klovland og Øksendal (2016).

Figur 1.1 Norske kroner per pund sterling, 1818-1940

Kilde: Norges Bank HMS, Klovland (2004)

Vi gir i det følgende en kortfattet innføring i den historiske bakgrunnen for denne kanskje for mange lesere ukjente perioden med paripolitikk i Norge før vi går nærmere inn på debatten som fant sted om hva som burde være speciedalerens pari sølvverdi.

Historisk bakgrunn

Fremstillingen i dette avsnittet bygger på arbeidene som er publisert i Norges Banks 200-årsprosjekt og vi viser spesielt til fremstillingen i Lie, Kobberrød, Thomassen og Rongved (2016) og Eitrheim, Klovland og Øksendal (2016). I årene etter Napoleonskrigene lå pengevesenet i ruiner og det skulle vise seg å ta svært lang tid, helt til 1842, før stabiliteten i det norske pengevesenet var gjenopprettet. Dette heftet dreier seg om den (for mange) ukjente paripolitikken som ble ført på 1820- og 1830-tallet. Vi har som tittel på heftet, *kampen om speciedaleren*, valgt et uttrykk som minner oss om den mer kjente paripolitikken som ble ført på 1920-tallet. Hovedtemaet som drøftes i de ulike avhandlingene og kommentarene til disse, dreier seg om nettopp om dette, om *kampen om speciedaleren*, altså om paripolitikken som ble ført på 1820- og 1830-tallet. Også den gangen ble resultatet til slutt at verdien til den daværende norske pengeenheten, speciedaleren, ført helt tilbake til sin lovede pari verdi mot sølv. Situasjonen hadde vært svært krevende, både under krigen og i årene etter unionsoppløsningen. Da Norges Bank ble opprettet i 1816 hadde de gamle pengesedlene som hadde sirkulert i helstaten før Napoleonskrigene, altså i siste halvdel av det 18de århundret og de første årene på 1800-tallet blitt nedskrevet tre ganger, henholdsvis i 1813, 1814 og 1816. De tre devalueringene hadde redusert verdien av sedlene med ikke mindre enn 98 prosent sammenlignet med den pari verdien mot sølv som gjaldt før Norge og Danmark ble trukket inn i krigen i 1807. Nå skulle

tilliten til den nye seddelbankens sedler stå i sentrum. Loven om Norges Bank fra 14. juni 1816 inneholdt et løfte, gitt i lovens (fundasjonens) §6, om at bankens sedler skulle kunne innveksles mot sølv til pari kurs allerede fra 1. januar 1819.

Stortingets plan for etablering av Norges Bank³ var ambisiøs og hadde stramme tidsfrister. Ved kongelig kunngjøring ble det allerede den 23. juni 1816 invitert til privat aksjetegning i den nye banken. Et sølvfond på mellom to og tre millioner speciedaler skulle tjene som fundament for seddelutstedelsen. Nå gikk det imidlertid ikke slik. Planen om å etablere banken som privat aksjeselskap i henhold til 1816-lovens octroi-alternativ mislyktes og den 23. desember 1816 ble det bestemt at sølvfondet måtte skaffes til veie ved tvang. Norges Bank ble dermed etablert i henhold til 1816-lovens fondasjons-alternativ for den tvungne bank og dens sølvfond, to millioner speciedaler, ble krevet inn gjennom tvangsinnskudd fra landets formuende. Det er disse tvangsinnskuddene vi idag, litt upresist, omtaler som *sølvskatten*.

Løftet om sølvveksling allerede fra 1819 ble imidlertid ikke oppfylt. På Stortinget var man i 1818 engstelig for at det å gjeninnføre innvekslingsplikt bare ville føre til at seddelinnehaverne ville styrte til banken og kreve sølv for sine sedler slik at sølvbeholdningen, som ved store oppofringer hadde blitt samlet inn som grunnfond for Norges Bank, ville forsvinne ut av banken, og kanskje ut av landet. Stortinget vedtok derfor i 1818 lovendringer som i praksis utsatte tidspunktet for sedlenes sølvinnløsning på ubestemt tid. De neste fire årene vurderte Norges Bank spørsmålet om sølvinnløsning hver tredje måned slik loven krevde, men uten at dette førte til at målet om sølvinnløsning ble nådd. I samme periode falt seddelverdien kraftig på børsene og i 1822 hadde verdien falt til under det halve av sedlenes lovede sølvverdi. Noe måtte gjøres.

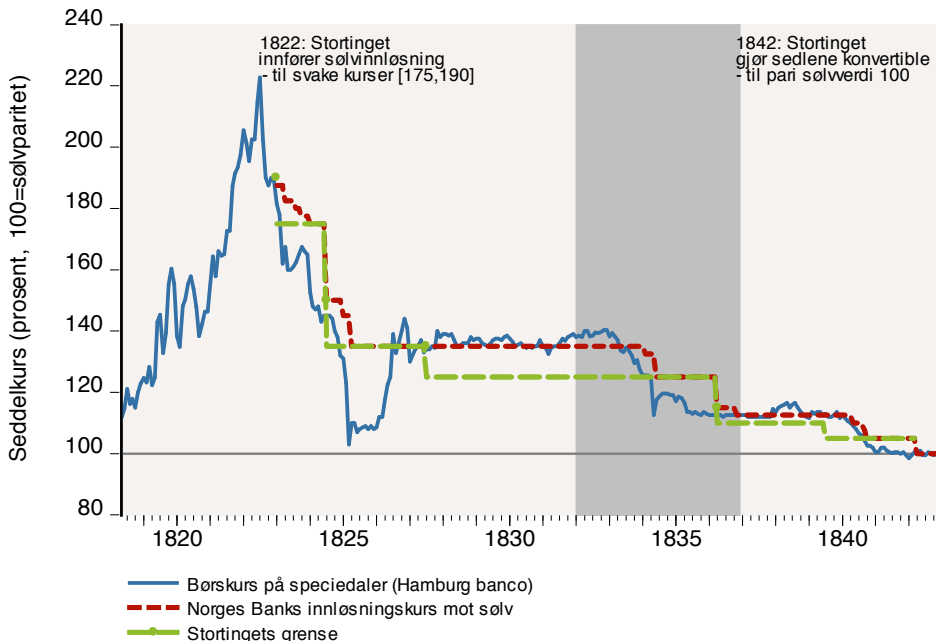
Debatten om paripolitikken 1832-1836 illustrerer at etableringen av banken hadde vært kontroversiell. Jacob Aall mente skattleggingen av nasjonens innbyggere hadde vært i hardeste laget og at myndighetene burde ha tatt seg bedre tid og gått mindre hardhendt frem (kapittel 2 og 7). Han hevdet også at et mindre fond hadde gitt et bedre resultat og sammenligner utviklingen i pengevesenet i Norge med tilsvarende i Danmark som Aall mente hadde vært mer vellykket. Schweigaard kritiserte på sin side at sølvfondet aldri hadde fått den aktive rollen det skulle hatt i henhold til loven i og med at Stortinget utsatte tidspunktet for sølvinnløsning. Schweigaard spissfomulerte dette i 1836-avhandlingen (kapittel 6) og antydte at Norges Bank like gjerne kunne hatt blyklumper i sine hvelv. I innledningen av 1836-avhandlingen gikk han om mulig enda lenger i sin kritikk og slo fast at det var selve eksistensen av sølvfondet som var årsak til at det ikke hadde vært mulig å bringe pengevesenet på fast grunn (kapittel 6).

Ny strategi for pariføring, 1822-1842

Et overordentlig Storting vedtok i november 1822 at seddelinnehaverne fra 1. januar 1823 kunne henvende seg til Norges Banks hovedkontor i Trondhjem og der få innløst speciedalersedler mot sølv – til kurs 190 prosent (53 prosent av pari sølvverdi). Ordningen bidrog nokså raskt til å styrke seddelkursen. Norges Bank fulgte opp og senket innløsningskursen gradvis ned mot 175 prosent, som Stortinget hadde satt som grense for hvor sterk innløsningskursen kunne settes. Kursen på speciedaler stabiliserte seg midt på 1820-tallet rundt 135 prosent eller nær 75 prosent av pari kurs. Figur 1.2 viser at denne kursen holdt seg de neste sju årene. I årene 1832-36 ble paripolitikken gjenstand for intens debatt. Skulle en fortsette den forsiktige linjen med en langsom tilbakeføring mot pari kurs

³ Om navnet "Norges Bank" hevder Nicolai Rygg (1918, s. 97) at det ikke var usannsynlig at Jacob Aall hadde hovedfortjenesten for navnet.

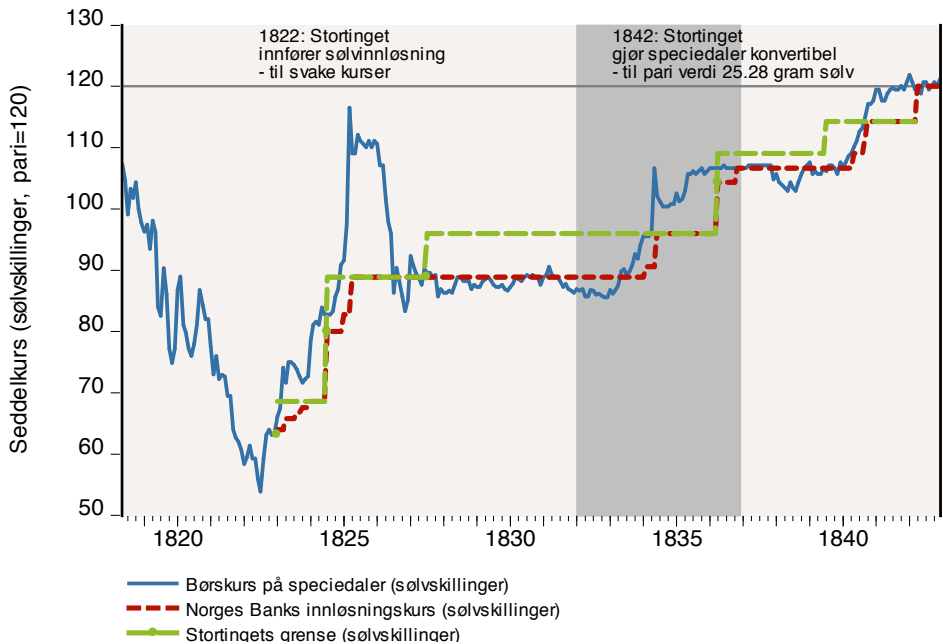
mot sølv eller skulle en heller legge fortiden bak seg og feste kursen permanent på dagens nivå slik Anton Martin Schweigaard foreslo både i 1832 og i 1836. De sentrale bidragene i denne debatten er skrevet av henholdsvis Jacob Aall og Anton Martin Schweigaard. Stortinget holdt i hele denne perioden fast ved planen om å gjennomføre en langsom tilbakeføring av speciedaleren mot sin pari verdi mot sølv. Det skulle gå helt til 1842 før dette målet ble nådd og Stortinget vedtok en lov som forpliktet Norges Bank til å veksle inn speciedalersedler med sølv til pari kurs. Da loven ble sanksjonert 23. april 1842 var det gamle løftet som ble gitt allerede i 1816-loven endelig oppfylt. Det lange løftet var innfridd.

Figur 1.2 Seddelkurs i prosent av pari kurs (100), 1818-1842. Den skraverte perioden 1832-1836 omfatter perioden da debattartiklene i denne boken utkom.

Kilde: Norges Bank HMS, Klovland (2004)

Figur 1.2 viser utviklingen i speciedalersedlenes verdi fra 1819 til 1842, målt i prosent av pari kurs (100) mens figur 1.3 viser sedlenes sølvverdi målt i antall sølvskillinger (pari sølvverdi for 1 speciedaler var 120 sølvskillinger). Dette var de vanligste måtene å angi seddelverdien på i samtiden og leserne vil finne tallrike eksempler i bokens kapitler. Løftet som ble gitt i 1816 var at en speciedalerseddel skulle kunne veksles inn i Norges Bank mot 25,28 gram sølv, eller 120 sølvskillinger der hver av disse inneholdt i overkant av 0.21 gram sølv. Tabell 1.1 gir en oversikt over intervallene som Stortinget etablerte for den offisielle bankkursen i perioden med paripolitikk fra 1822 til 1842, uttrykt henholdsvis i prosent av pari kurs (100), i sølvskillinger, i gram sølv og i prosent av pari sølvverdi.

Figur 1.3 Seddelverdi uttrykt i sølvskillinger (pari=120), 1818-1842. Den skraverte perioden 1832-1836 omfatter perioden da debattartiklene i denne boken utkom.

Kilde: Norges Bank HMS, Klovland (2004)

Tabell 1.1: Sølvinnholdet i speciedalersedler, 1822-1842.

Periode	Stortingets intervall i prosent av pari kurs	Stortingets intervall		
		i sølvskillinger	i gram sølv	i prosent av pari sølvverdi
1823:1-1824:6	190 - 175	63-69	13.3-14.4	53-57
1824:7-1827:6	150 - 135	80-89	16.9-18.7	67-74
1827:7-1836:3	135 - 125	89-96	18.7-20.2	74-80
1836:4-1839:6	115 - 110	104-109	22.0-23.0	87-91
1839:7-1842:4	115 - 105	104-114	22.0-24.1	87-95
Fra 28. april 1842	100	120	25.28	100

I 1832, da Jacob Aall og Anton Martin Schweigaard begynte sin debatt om hva parikursen på speciedaler skulle være, lå sedlenes børskurs rundt 75 prosent av den lovede sølvverdien, det vil si rundt 90 sølvskillinger. Figurene 1.2 og 1.3 viser dessuten at Norges Banks offisielle bankkurs i 1832 hadde vært uendret de siste seks årene, det vil si siden tidlig i 1826. De som brukte sedlene som be-

talingsmidler, mente Schweigaard, var nå vant med at seddelverdien lå ganske fast på dette nivået, av og til litt under, og av og til litt over. Det forhold at seddelkursen hadde vært relativt stabil i en såpass lang periode skiller situasjonen i 1832 klart fra situasjonen midt på 1920-tallet slik som vist i det skraverte feltet til høyre i figur 1.1 ovenfor.

Både Aall og Schweigaard ønsket det samme overordnede målet for seddelverdien, nemlig at den skulle være fast og uforanderlig og identisk med en gitt mengde sølv. Spørsmålet de var uenige om var hvor mye sølv. Her mente Schweigaard at det beste ville være å snarest mulig komme seg vekk fra den usikkerheten om seddelverdien han mente hadde fått råde grunnen alt for lenge. Schweigaard drøfter i bokanmeldelsen (kapittel 3) to alternative måter å gjøre dette på, enten ved umiddelbart å innføre den lovede parikursen, altså umiddelbart skrive sedlenes sølvverdi opp med en tredel fra 90 til 120 sølvskillinger, eller, som sitt foretrukne alternativ, umiddelbart sølvfeste sedlene til dagens sølvverdi på 90 sølvskillinger. Det viktige, argumenterte Schweigaard, var å innføre et fast og uforanderlig forhold mellom sølv og sedler, det var, mente han, av mindre betydning om det faste forholdet var 90 eller 120 sølvskillinger. På den andre siden forkastet Schweigaard sitt første alternativ, umiddelbar oppskrivning til 120 sølvskillinger, da dette ville innebære helt uakseptable forrykkelser i formuesforhold, fra debitorer som ville tape på et slikt tiltak og til kreditorer som ville tjene på det.

For Schweigaard dreide dette spørsmålet seg om rettferdighet, og han la stor vekt på at det hadde gått lang tid. Det opprinnelige løftet gitt i 1816-loven hadde, hevdet Schweigaard, blitt brutt allerede da loven ble revidert i 1818. Deretter hadde seddelkursen gjennomgått store fluktusjoner før den igjen fra 1826 hadde stabilisert seg. Schweigaard la vekt på at seddelinnehaverne etter seks år hadde blitt vant til dette nivået. Det ville derfor ikke være urettferdig, mente han, om sedlene nå fikk sin varige sølvverdi festet på dette nivået.

Jacob Aall var enig i at det ville være uheldig med for rask tilbakeføring til den lovede pariverdien, men, som det fremgår av Aalls drøfting av spørsmålet i 1832-avhandlingen (kapittel 2) og senere i 1836-avhandlingen (kapittel 7), så fastholdt han synet at det beste ville være å ikke gjøre endringer i dette, som Jacob Aall mente var et helt sentralt punkt i 1816-loven. Aall anbefalte at man heller fikk fortsette med strategien fra 1822 basert på gradvis tilbakeføring av seddelkursen i retning av sedlenes fulle pålydende sølvverdi, helt til Stortinget mente at tiden var inne til å ta det endelige skrittet og sølvfeste sedlene på dette nivået.

Schweigaard ble lyttet til, også av Stortinget denne vinteren 1836, og etter forslag fra Carl Valentin Falsen ble behandlingen av parisørspørsmålet utsatt til hele Schweigaards avhandling forelå i trykket versjon.⁴ Forslaget hans ble imidlertid ikke hørt, i betydningen av at det fikk støtte i Stortinget, verken i 1832 da han foreslo umiddelbar nedskrivning til 90 sølvskillinger, eller da han gjentok forslaget i 1836 og foreslo umiddelbar nedskrivning til 108 sølvskillinger, som på dette tidspunktet var dagens kursnivå etter at seddelkursen hadde styrket seg betydelig de to foregående årene. Da Schweigaard ikke fikk gjennomslag for sitt hovedsyn i parisørspørsmålet hevdet han at det nest beste ville være at kursen burde bringes tilbake til pari så raskt som mulig. Heller ikke her ble imidlertid Schweigaard hørt av Stortinget i 1836 og det ble derfor Jacob Aalls syn som vant frem i denne debatten. Slik gikk det til at *det lange løftet* om sølvinnløsning av speciedalersedlene til sitt fulle pålydende i sølv først ble innfridd da Stortinget kom sammen i 1842.

⁴ Schweigaards 1836-avhandling ble publisert i form av fem tillegg til *den Constitutionelle* i februar og mars 1836. Tillegg 4 og 5 har som påskrift på siste side at de er trykket den 6. mars 1836.

(a) 1-speciedalersseddel utstedt av Norges Bank i 1818

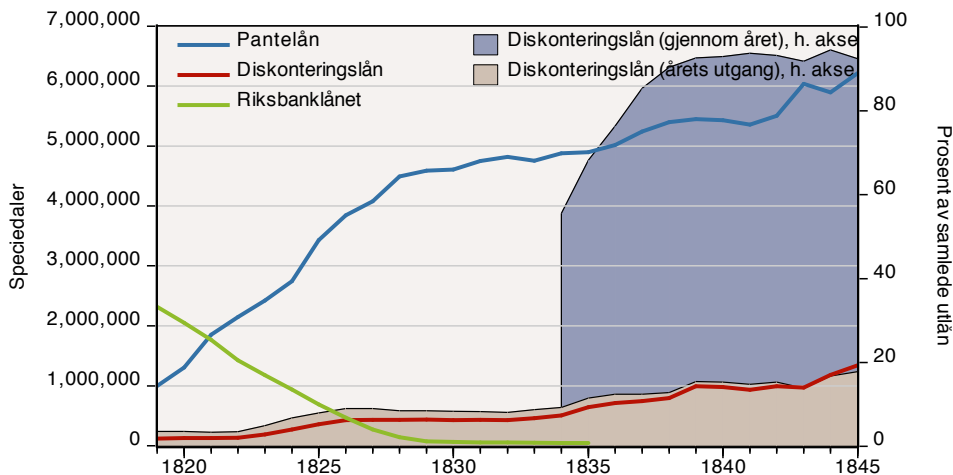
(b) En 1-speciedaler sølvmynt inneholdt 25.28 gram rent sølv

Figur 1.4 *Det lange løftet* om sølvveksling av Norges Banks sedler ble gitt i 1816 og innfridd først 26 år senere i 1842. Det øverste bildet viser Norges Banks nye 1-speciedalersseddel fra 1818. Da sølvvekslingen startet i januar 1823 fikk seddelinnehaverne bare 13.31 gram sølv for en slik seddel, eller 53 % av den lovede sølvmengden 25.28 gram sølv. Schweigaards 1832-forslag var at hver speciedalerseddel skulle få varig verdi lik 18.96 gram sølv eller 75 %, og ifølge 1836-forslaget skulle hver speciedalerseddel få varig verdi lik 22.75 gram eller 90 % av den lovede sølvmengden. Men det var Jacob Aalls syn som vant frem i Stortinget. Han holdt fast på 100 %. Seddelinnehaverne kunne fra 1842 kunne veksle til seg hele den opprinnelig lovede mengden på 25.28 gram fint sølv for hver speciedalerseddel. Nederst vises 1-speciedalermynten med bilde av Carl XIV Johan. *Det lange løftet* var med dette 100 % innfridd.

1.2 Noen undertemaer i debatten

Skulle bankens sedler i større grad vært lånt ut kortsiktig ved vekseldiskontering?

Norges Bank hadde helt siden etableringen konsentrert utlånsvirksomheten om å gi lån mot pant i fast eiendom. Dette var ifølge både Aall og Schweigaard svært uvanlig for en seddelbank, og direkte i strid med både 1816-lovens ånd og dens bokstav, ihvertfall ifølge Schweigaard. En seddelbank skulle ifølge begge forfattere i større grad konsentrere seg om å låne ut bankens sedler kortsiktig ved å diskontere papirer av god kvalitet, det vil si papirer med gode underskrifter fra sine *endossenter*, personer som gjennom sin underskrift forpliktet seg til å dekke lånet hvis dette bli misligholdt av papirets *trassent* (utsteder). Rent språklig finner vi eksempler på at denne måten å gjennomføre betalingsoppgjør på allerede var godt innarbeidet i datidens finanssjargong der det, i omtalen av kjøpmennenes oppgjør med sine kreditorer, ble brukt ord og uttrykk som at de (kjøpmennene) sendte sine *tratter*, det vil si endosserte vekslers, til kreditorenes finanshus, eller at de *trakk vekslers* på disse. Innenlandske betalinger gikk via nasjonale finanshus/finansierer som hadde tilhold i de største byene, det vil si Bergen, Christiania og Trondhjem, mens når det gjaldt internasjonale betalinger befant finanshusene det var snakk om i stigende grad i Hamburg, som etter løsrivelsen fra Danmark hadde overtatt Københavns rolle som det sentrale finanssenteret for norske eksportører og importører.⁵

Figur 1.5 Norges Banks utlånsvirksomhet, 1819-1845. Venstre akse angir Norges Banks utlån mot pant i fast eiendom, diskonteringslån og riksbanklånet til innfrielse av riksbankdalersedlene, alt oppgitt i spesiedaler. Høyre akse angir utestående diskonteringslån i prosent av bankens samlede utlån ved årsslutt (beige areal) og summen av diskonteringslån gjort gjennom året i prosent av summen av utlånte midler ialt gjennom året (blått areal, data for utlånte midler gjennom året er ikke tilgjengelig før 1834).

Det beige-skraverte arealet i figur 1.5 viser at andelen av Norges Banks samlede utlån ved årets utgang, som var utlånt gjennom diskontering av vekslers eller vekselobligasjoner, lå på et stabilt lavt nivå rundt ti prosent fra midt på 1820-tallet og gjennom de første årene på 1830-tallet. Både Aall og Schweigaard stilte seg stekt kritisk til dette. Aall uttrykte riktignok forståelse for at ting hadde blitt

⁵ Tveite (1963).

som de hadde blitt (kapittel 6) men han mente Norges Bank nå burde kunne la en større andel av sine utlån gå til diskontering av vekslar. Dette, mente Aall, ville være gunstig for utviklingen i det kortsiktige pengemarkedet (særlig i Christiania) og være til stor hjelp for utviklingen i næringslivet. Hvis Norges Bank økte sine utlån til diskontering av vekslar ville dette bidra til at rentene i dette markedet ble presset ned og gi billigere finansiering av handelsvirksomheten i næringslivet. Bedre likviditet i markedet for vekseldiskontering ville også bidra til et mer velfungerende innenlandsk betalingssystem mente Aall.

Schweigaard var på dette punktet mye krassere i sin kritikk av Norges Bank som han hevdet hadde satt lovens bestemmelser til side når den helt fra starten hadde disponert den dominerende delen av bankens utlånsmasse til pantelån med mer enn 6 måneders varighet. Schweigaard pekte på det paradoksale i at Norges Bank, som hadde fått sin fundasjon (1816-loven) etter mønster av den Dansk-Norske Speciebank fra 1791, og der utlån mot pant i fast eiendom hadde vært eksplisitt forbudt, tjuve år etter etableringen i 1816 fremdeles hadde nesten 90 prosent av sine utlån bundet opp i langsiktige pantelån. Dette var etter Schweigaards oppfatning svært kritikkverdig, at man "gjorde Hypotheklaan, der saa ganske stride mod dens Intention, til næsten udelukkende Anvendelse af Banksedlerne, det kan ikke retfærdiggjøres eller undskyldes". Figur 1.5 viser imidlertid at det midt på 1830-tallet skjedde noe med omløpshastigheten for sedlene Norges Bank lånte ut gjennom diskontering. Selv om vi ikke har informasjon for årene før 1834 tyder utviklingen i det blå-skraverte arealet i figur 1.5 på at sedlene utlånt gjennom diskontering fikk høyere omløpshastighet enn de hadde hatt tidligere. Det samlede beløpet til diskonteringslån gitt gjennom året økte kraftig i forhold til det samlede beløpet som ble lånt ut med pant i fast eiendom. Målt på denne måten utgjorde raskt diskonteringsvirksomheten over 90 prosent av de løpende utlånene. Men det skulle fremdeles gå mange år før utlånsandelen til diskontering ble større enn pantelånsandelen målt som andel av samlede utlån ved årets utgang. Dette skjedde ikke før midt på 1860-tallet. Aall skriver om dette i sin 1836-avhandling at "det er til almindeligt Gavn, at Banken har i den senere Tid forandret sin Laaneplan, og nærmet sig mere sin Stammemoders Natur, i det den anvender en større Capital paa Vexel-Disconto end tilforn" (kapittel 7).

Jacob Aall gjentok kritikken mot Norges Banks utlånsvirksomhet i en artikkel i Morgenbladet den 29. mars 1842. Her drøftet Aall også om banken fortsatt burde ha seddelmonopol eller om det skulle tillates å etablere private banker med rett til å utstede banksedler. Aall var positiv til å avvikle Norges Banks seddelmonopol og han gav sin støtte til et forslag Stortinget hadde fått til behandling om å opprette private seddelbanker. Aall viste til erfaringene med private seddelbanker i land som Skottland og USA, samt i England der seddelmonopolet til Bank of England var geografisk avgrenset til området rundt London.

Også på dette punktet var nok Aall og Schweigaard uenige. Schweigaard fremstod i alle år som ivrig forsvarer av Norges Banks seddelmonopol. I en stortingsdebatt i 1851 uttalte han at "Sagen var den, at i Bankvæsenet virker tvertimod Konkurrence skadelig. Det er det Særegne ved disse Ting, at En kan gjøre det Samme bedre, end Mange kan".⁶ Norges Bank fikk sitt seddelmonopol i 1818 og har det den dag i dag, jfr. første ledd i sentralbanklovens § 13 som lyder "Banken har enerett til å utstede norske pengesedler og mynter".

⁶ Storthings-efterretninger 1851, s. 875.

Hvem skulle eie banken og hvor sterk innflytelse skulle staten ha?

Etter at det store lånet til innfrielse av de gamle riksbanksedlene var fullt nedbetalt i 1835 var det tid for Stortinget å ta stilling til spørsmålet som var stilt i paragraf 73 i bankens fundasjon fra 1816. Skulle banken omgjøres til en "aldeles" privat bank med en octroi som regulerte omfanget av dette privilegiet for aksjonærene, eller ikke? Aall hadde drøftet spørsmålet i sin 1832-avhandling (kapittel 2) og hevdet at selv om tidspunktet for å avgjøre dette spørsmålet ennå ikke var inne, det gjenstod fremdeles å nedbetale 75,000 speciedaler på riksbankens lån, så var det viktig å forberede seg grundig før dette spørsmålet ble avgjort. Aall fryktet nemlig at en overgang til en fullt ut privat eiet bank ville kunne gi staten for liten kontroll med banken. Han så for seg at banken kunne la seg rive med i oppgangstider og at den kunne komme til å forsterke disse gjennom uforsvarlig sterk seddelekspanasjon. Aall fant det betenkelig at "Fordelen tilflød Private, medens Staten maatte bære faren derved" og han konkluderte med at det beste ville være å opprettholde bankens "nærværende Form".

Schweigaard kom også inn på dette i sin 1836-avhandling om "Bank- og Pengevæsenet" (kapittel 6), og han utdypet senere sitt syn på spørsmålet om banken skulle "blive privat eller offentlig" i en egen artikkel "Om Bankens Overgang i dens Interessenters Hænder" i *Den Constitutionelle* som utkom i oktober samme år. Schweigaard argumenterte her for at det store privilegiet det utvilsomt var å drive en seddelbank ikke nødvendigvis trengte å bestå for evig tid, han så for seg at en godt kunne lage en tidsavgrenset avtale, slik som i Stortingets opprinnelige plan for banken i 1816-lovens octroi for den frivillige bank. I henhold til denne skulle privilegiet gjelde i en periode på 30 år. Schweigaard førte en utrettelig kamp på vegne av de private aksjonærene i Norges Bank, innenfor grensene som ble satt av fundasjonen fra 1816. Da seddeldekningsreglene ble endret i 1842, slik at banken fikk anledning til å utstede en betydelig større seddelmengde (25 prosent) på et sølvfond av en gitt størrelse, fikk forslaget Schweigaards støtte siden det sentrale spørsmålet etter hans oppfatning var at seddeldekningen var tilstrekkelig, men at dette ikke nødvendigvis trengte å innebære et konstant og uforanderlig forhold mellom sølv og omløpet av sedler. På den andre siden mente Schweigaard det var rett og riktig at staten skulle motta brorparten av ekstrainntektene (økt seignorage) som utvidelsen av seddelutstedelsesretten gav opphav til. En rimelig andel av de økte inntektsmuligheter som Stortinget etablerte for Norges Bank, ut over de som tilhørte de private aksjonærene i henhold til 1816-loven (fundasjonen), burde etter Schweigaards oppfatning tilfalle staten.

Et tilgrensende spørsmål som opptok Schweigaard og som kom til uttrykk i arbeidene han publiserte på 1830-tallet, men også i de senere Stortingsdebattene om Norges Bank som Schweigaard deltok svært aktivt i, både i 1842 såvel som i 1857 og 1863, dreide seg om statens innflytelse på banken. Mer spesifikt dreide diskusjonen seg om i hvor stor grad staten skulle øke sin innflytelse over banken gjennom direkte eierskap. Stortinget åpnet allerede i 1827 for en utvidelse av aksjekapitalen i Norges Bank fra 2 til 2.5 millioner speciedaler. Da det omtrent ikke var private interessenter som tegnet seg vedtok imidlertid Stortinget å disponere deler av statslånet som ble tatt opp i 1828 til å øke statens aksjekapital i Norges Bank, og dette til tross for at det på Stortinget var bred enighet om at staten og Norges Bank burde ha minst mulig med hverandre å gjøre.⁷ Schweigaard skulle i alle år holde fast ved sitt hovedsyn at banken måtte være mest mulig uavhengig av staten og han var derfor konsekvent motstander av økt statlig eierskap i Norges Bank. Dette synet kom frem allerede i 1836-avhandlingen som er gjengitt i denne boken (kapittel 6).

⁷ Egge (1990, s. 30).

Skulle Norges Banks hovedsete flyttes til Christiania?

Historien om hvordan Norges Banks hovedsete havnet i Trondhjem har vært fortalt av flere, blant annet av Rygg (1918), Keilhau (1954), og har i den senere tid blitt mer inngående drøftet i Øksendal (2009) og i Kobberrød (2014). Kobberrød konkluderer, etter en inngående og detaljert redegjørelse for saken, med at hovedsetet havnet i Trondhjem ved en tilfældighet.⁸ Det er imidlertid på det rene at spørsmålet om hovedsetets plassering var et tema hvor Aall og Schweigaard var fullstendig på linje.

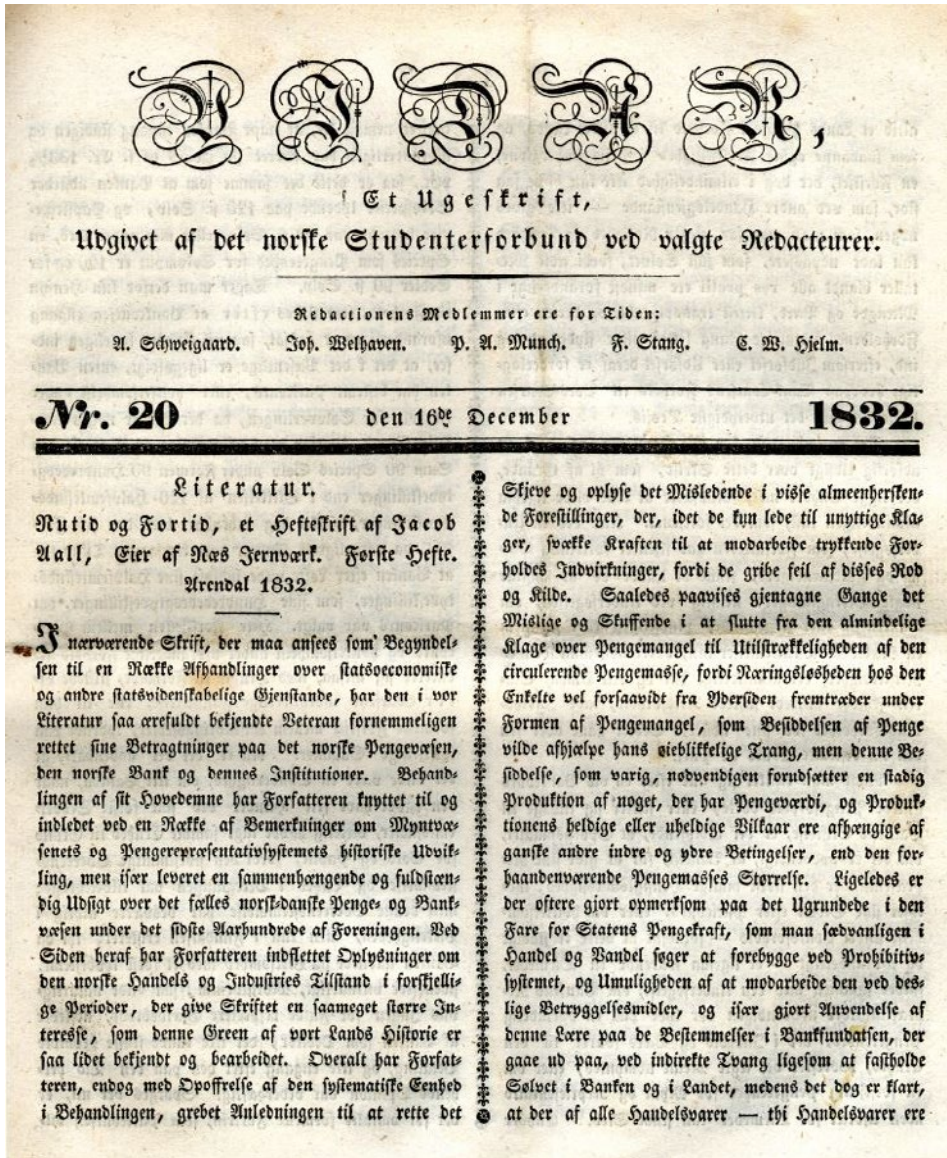
Det hadde ifølge både Aall og Schweigaard vært en ulykke at hovedsetet i sin tid var blitt plassert i Trondhjem, og det ville derfor være en fordel om hovedsetet snarest mulig ble flyttet til hovedstaden Christiania. Riktignok hadde ikke dette spørsmålet vært drøftet av Stortinget siden 1821 men det ble nå reist med en viss tyngde i 1836, og, skulle det senere vise seg, noen reiste dette spørsmålet i forbindelse med hver av de påfølgende Stortingssamlingene helt frem til 1860. Etter en ny runde i 1886 skulle det så gå ennå ti år før Stortinget i 1896, med knappst mulig flertall, besluttet flytting av Norges Banks hovedsete til Kristiania som hovedstaden da het.⁹

Aall hevdet i sin 1832-avhandling (kapittel 2) at "Sølv og Papir aldrig vorde eensbetydende Værdier i Handel og Vandel, naar Sølvvexlingen indskrænkes til et af Norges fjærneste Puncter, og Sølvet maa slæbes gennem lange og besværlige veie for at bringes til Forbrugsstederne". Og selv om bankens hovedsete skulle forbli i Trondhjem, mente Aall, så burde det snarest åpnes for sølvveksling ved enhver av bankens avdelinger. Aall gjentok kritikken av hovedsetets plassering i 1834-avhandlingen "Om den norske Banks Discontering" (kapittel 5) der han fremhevet det urettferdige i at det for de næringsdrivende "paa Smaastæderne, været til ikke liden Besvær og Udgift, at Told krævedes i rede Valuta, som ofte ikke kunde tilveiebringes efter Bankcoursen; men maatte anskaffes, ikke alene efter den fluctuerende Børs-Cours i Christiania, men endog over denne, fordi Eierne af Sølv naturligviis krævede sin Besvær og Resico ved at skaffe sølvvet vederlagt". Aall mente det var på høy tid at Norges Bank begynte med sølvinnløsning i alle sine avdelinger "saa det ikke naturlige Værdieforskjæller skulde opstaae".

Schweigaard gikk også inn for flytting av bankens hovedsete fra Trondhjem til Christiania i artikkelen "Om forflyttelse af Bankens Hovedsæde fra Throndhjem til Christiania" som utkom i *den Constitutionelle* i desember 1838, og også han fremhevet den betydelige verdiforskjellen mellom bankkursen som var 135 prosent ved seddelinnløsning i Trondhjem mens kursen i Christiania kunne være betydelig svakere, ofte helt opp mot 140 prosent, en forskjell som utgjorde mer enn 3.5 prosent eller omlag 3 sølvskillinger. Ifølge Schweigaard ville ikke dette forholdet endre seg før det ble anledning til sølvveksling ved alle bankens avdelinger. I 1842 ble loven endret slik at Norges Bank kunne begynne med sølvinnløsning i stiftsbyene Christiania, Christianssand og Bergen i tillegg til ved hovedsetet i Trondhjem. Norges Bank tok imidlertid ikke i bruk denne muligheten før i 1845, forøvrig samme år som Schweigaard ble tilsatt som direktør i bankens avdeling i Christiania.

⁸ Diskusjonen om Norges Banks hovedsete havnet i Trondhjem ved tilfældighetenes spill (Kobberrød, 2014) eller som følge av et bevisst ønske om at *den tvungne bank* måtte legges i god geografisk avstand fra konge og regjering (Egge, 1990) inneholder uten tvil mange underholdende bidrag. Ifølge Kobberrød har tilfældighetene i det hele tatt en ofte undervurdert betydning i historisk forskning og fremstilling.

⁹ Kobberrød (2014).

Figur 1.6 Forsiden til uketidsskriftet *Vidar* den 16. desember 1832 viser de første avsnittene i Anton Martin Schweigaards anmeldelse av Jacob Aalls første hefte av *Nutid og Fortid*, "Om Bank- og Pengevæsenet og sammes Indflydelse paa de viktigste Næringsveie i Norge". Dermed var debatten om paripolitikken igang.

1.3 Noen smakebiter fra bokens kapitler

Kapittel 2

Jacob Aalls avhandling "Om Bank- og Pengevæsenet .." er gjengitt i sin helhet i kapittel 2. Avhandlingen innledes med en gjennomgang av den historiske utviklingen i pengevesenet i den dansk-norske helstaten, utbredelsen av det sølvbaserte myntvesenet og deretter utviklingen av bankvesenet med røtter tilbake til Venezia. Aall viser detaljert kjennskap til erfaringene med papirpenger i England, opprinnelig gullmeder som utstedte papirer på sine gullbeholdninger, og Frankrike, der skotten John Law gjennom sin Banque Royale hjalp den franske staten til å få konvertert den franske statsgjelden til aksjekapital i selskapet det nye Amerika.¹⁰ Da boblen sprakk endte det i konkurs for banken. Folk mistet all tillit til papirsedlene, mynter tok over igjen som betalingsmiddel og i den utstrekning bankliknende institusjoner ble etablert i Frankrike de neste 150 år, var det under andre betegnelser som "caisse", "crédit", "société" eller "comptoir". Aall kritiserte i sin avhandling Banque de France, som ble stiftet i 1800 etter en ny runde med seddelfinansiert hyperinflasjon i Frankrike i forbindelse med revolusjonskrigene på 1790-tallet, for å være unødig forsiktig i det den måtte følge svært strenge seddeldekningsregler.

Aall var svært kritisk til Eidsvollsgarantien som han tidlig forstod ikke kunne bli overholdt og omtalte denne som "blott ord og et tomt løfte". Han var også kritisk til den midlertidige riksbankens rolle som seddelfabrikk i etterkant av riksforsamlingen i 1814, men han innså at dette var en logisk følge av selvstendighetslinjen som seiret. Når det gjaldt paripolitikken var Aalls hovedsyn at den strategien som det overordentlige Stortinget hadde samlet seg om i 1822, en kompromissløsning Aall selv hadde kjempet hardt for på dette tinget, måtte videreføres. En gradvis tilbakeføring til pari sølvverdi ville, for å sitere Aall, "overlade til Tidens Gang og Conjuncturernes Forandring at frembringe en lempelig Overgang til det bedre", og Aall mente dette ville være det beste for den økonomiske utviklingen i landets næringsliv.

Aall stilte seg også, 16 år etter at banken ble etablert, kritisk til den hardhendte gjennomføringen av banketableringen og hevder at en "forsigtigere haand paa dens udførelse" hadde vært å foretrekke. En bakenforliggende grunn Aall stadig fremhevet for å skape et fast pengevesen var at dette ville føre til større investeringer og en bedre næringsutvikling. Men når en så stor mengde sølv skulle hentes inn til bankens fond ville mange kapitalister ønske å skjule sin rikdom. Innehavere av sølv hadde åpenbart stor makt, men også stor ligningsformue som det ikke var like fristende å vise frem.

Aall var også kritisk til at bankens utlån i hovedsak var pantelån med sikkerhet i fast eiendom. Det medførte at bare en liten andel av bankens utlån, under ti prosent, ble brukt til diskontering av vekslar og vekselobligasjoner. Aall mente at banken i mye større grad burde diskontere vekslar og bidra til å redusere det svært høye rentenivået for private vekslar i Christiania-markedet. Mens diskontoen ved lån av Norges Banks sedler var 6 prosent var den i 1832 så høy som 18-24 prosent i det private markedet. Aall hevdet en slik omlegging av bankens utlån ikke ville påføre bankens aksjonærer særlig større risiko for tap siden han mente man måtte legge til grunn at banken ville ha like gode muligheter til å vurdere vekslenes kvalitet og sikkerhet hos deres trassenter og (minst to) endossenter i Norge, sammenlignet med hva som foregikk i andre markeder hvor slik diskontering fant sted.

¹⁰ Det endte med en gigantisk boble. Verdien av aksjene ble tjuedoblet i løpet av 1719 og da noen investorer ønsket å sikre gevinst ved å selge aksjer mot oppgjør i gull var det slutt på festen. Banken forsøkte å få investorene til å akseptere sedler som oppgjør for aksjene i stedet, men dette førte til at seddelmengden økte voldsomt, inflasjonen skjøt i været og på vårparten i 1720 sprakk boblen.

Kapittel 3

Kapittel 3 inneholder Anton Martin Schweigaards anmeldelse av Jacob Aalls første hefte av *Nutid og Fortid*, "Om Bank- og Pengevæsenet ..". Hovedtemaet til Schweigaard i denne anmeldelsen dreide seg om paripolitikken som han mente hadde tatt alt for lang tid uten at den hadde gitt det ønskede resultatet, en fast og uforanderlig sølvverdi for pengesedlene. På dette punktet var Schweigaard uenig med Jacob Aall. Hele 16 år etter at løftet om sølvveksling til sedlenes fulle pålydende verdi ble gitt i 1816-loven om Norges Bank, og hele ti år etter at Stortinget hadde endret strategien slik at seddelverdien bare gradvis skulle føres tilbake til den lovede sølvverdien, hadde paripolitikken enda ikke nådd lenger enn at sedlene i 1832 hadde omlag 75 prosent av det lovede sølvinnholdet. Hva verre var, det lå ikke an til noen snarlig avklaring av tidspunktet for når sedlene skulle få slik fast sølvverdi.

Schweigaards gjennomgang av Aalls bind 1.1 av *Nutid og Fortid* viser at de to deler mye av kritikken som Jacob Aall fremførte mot myndighetenes håndtering av bank- og pengevesenet de første 16 årene av Norges Banks historie. Men i spørsmålet om pariføring var de uenige. Det er dette spørsmålet som er hovedtema i Schweigaards anmeldelse (kapittel 3) og han anbefalte at parispørsmålet skulle avgjøres umiddelbart og en gang for alle ved å endre sedlenes pari sølvverdi til en verdi som lå nær dagens speciedalerkurs, til 133 1/3 prosent av den gamle parikursen 100, slik at en speciedaler skulle ha like stort sølvinnhold som 90 sølvskillinger (det vil si 75 prosent av det gamle antallet som var 120 skillinger).

Kapittel 4

I Jacob Aalls svar på anmeldelsene (gjengitt i kapittel 4) bruker han mye av spalteplassen til å utdype synet på paripolitikken som han fremholder måtte holdes fast og gjennomføres slik at seddelkursen bare gradvis ble endret i retning av pari sølvverdi. Aall la avgjørende vekt på at tilstanden i økonomien måtte være i en slik likevekt at det å innføre sølvveksling til pari kurs fremstod som det naturlige i denne situasjonen. I tiåret som hadde gått siden strategien med gradvis tilbakeføring ble påbegynt hadde seddelkursen i kort periode i 1824-1825 styrket seg så mye at den lå nokså nær målet.

Aall fremholdt i sin avhandling fra 1832 at det ikke ville ha vært riktig å gå til et slikt skritt under denne sterke oppgangsperioden, en periode som raskt ble etterfulgt av et kraftig konjunkturtilbakeslag etter den internasjonale krisen som rammet England i 1825. Da tilbakeslaget kom og seddelkursen raskt svekket seg fra sitt sterkeste nivå i mars 1825 fungerte bankkursen på 135 som et effektivt gulv for hvor svak seddelkursen kunne bli siden en svakere kurs raskt ville føre til sølvinnveksling til bankkursen. Seddelkursen stabiliserte seg derfor raskt rundt nivået på bankkursen og fluktuerte rundt dette nivået helt frem til 1832 da debatten om paripolitikken startet.

Kapittel 5

I kapittel 5 beskriver Aall den økonomiske utviklingen i ulike deler av landets næringsliv og legger stor vekt på å beskrive utviklingen i trelastvirksomheten, fiskeriene og landbruket, men også jernverkenes stilling, som var hans egen næring. I 1834 hadde en begynnende oppgangsperiode allerede ført til bedring i handelsbalansen og etter at sedlenes børskurs hadde styrket seg ble bankkursen satt ned til nederste grense 125 ble nådd i mai 1835. Staten hadde også godt med likviditet etter at det hadde vært ført streng kontroll med utgiftene samtidig som tollinntektene økte under de gode konjunktorene. Aall kritiserte imidlertid Norges Bank for at dens utlånte midler, 16 år etter etableringen

i 1816, i alt for stor grad var bundet opp i langsiktige pantelån eller, for deler av de under ti prosent av bankens samlede utlån som gikk til diskontering ble utlånt mot vekselobligasjoner som egentlig var en form for semi-langsiktige utlån som ble rullert hver tredje måned, eventuelt etter nedbetaling av et forholdsvis moderat beløp, ofte bare noen få prosent av lånebeløpet.

Problemet Aall beskriver inngående i kapittel 5 hadde sin kjerne i at mens Norges Banks diskonto var 6 % årlig så lå renten i det private vekselmarkedet skyhøyt over dette nivået, på handelsbørsen i Christiania var det vanlig med 12 % rente og på andre papirer kunne renten ofte være så høy som 18 %. Aall drøfter Norges Banks utlånsvirksomhet i lys av at banken ikke har nådd sine egne mål om å la inntil 25 prosent av utlån gå til diskontering. Dette målet ble ikke nådd før mange år senere, først på 1850-tallet hadde andelen av bankens utlånsmidler anvendt til diskontering vokst til over 20 prosent, og det var først midt på 1860-tallet at diskonteringslån hadde vokst til over halvparten av bankens samlede utlån. På det tidspunktet hadde Hypotekbanken blitt etablert som statlig pantelånsbank og en rekke forretningsbanker deltok i diskonteringsmarkedet for kortsiktige vekslers.

Kapittel 6

I 1836 hadde seddelkursen styrket seg betydelig gjennom de to foregående årene. Norges Bank hadde fulgt opp og satt bankkursen til 125 (96 skilling) som var grensen Stortinget hadde satt. Børskursen var imidlertid enda sterkere og lå rundt 113 (107 skilling) da Stortinget var samlet vinteren 1836. Det var nå opp til Stortinget å sette kursen videre. Schweigaards avhandling i kapittel 6 er av mange omtalt som hans mest banebrytende verk om bank- og pengespørsmålet. Schweigaard hevdet det samme prinsipielle synet på paripolitikken i 1836 (kapittel 6) som han hadde gjort i 1832-anmeldelsen (kapittel 3) av Aalls avhandling "Om Bank- og Pengevæsenet .." (kapittel 2).

Det beste ville være umiddelbart å innføre et fast og uforanderlig vekslingsforhold mellom sedler og sølv tilsvarende dagens nivå på børskursen. Schweigaards forslag var nå at sølvverdien skulle settes til 108 sølvskilling per speciedaler, tilsvarende 90 prosent av full pari sølvverdi etter 1816-loven. Det gjaldt nå ifølge Schweigaard å komme fra ord til handling i spørsmålet om hva som skulle være pari kurs. Schweigaard uttrykte seg i sterkt kritiske ordelag til at sølvfondet ikke har blitt brukt aktivt slik intensjonen i loven hadde vært og han spissformulerte dette ved å påstå at "det er Sølvfondet, som har forværret vort Pengevæsen istedet for at forbedre det". Schweigaard forstod at hans forslag ikke ville bli gjennomført og han foreslo derfor at Stortinget som det nest beste alternativet umiddelbart burde sette innløsningskursen lik dagens kurs 113 (107 skilling) og la det være opp til Norges Bank å bestemme tiden for sølvinnveksling til full pari verdi 100 (120 skilling). Stortinget satte i stedet grensen for bankkursen til 110 i 1836 og til 105 i 1839. I 1842 var tiden inne for å innfri det lange løftet og Stortinget vedtok sølvveksling til sedlenes fulle pålydende verdi i loven av 23. april 1842. Dette var forøvrig det første Stortinget hvor Schweigaard møtte som valgt representant.

Kapittel 7

Aall sammenligner i dette kapittelet den valgte strategien for paripolitikken med "forsigtige Lægers Fremgangsmaade" istedetfor å bruke "voldsomme Midler". Aalls hovedsyn var at en slik gradvis tilbakeføring til pari sølvverdi vil være bedre for den økonomiske utviklingen i landets næringsliv. Aall er, på samme måte som Schweigaard, opptatt av å unngå store forrykkelser mellom kreditorer og debitorer. Men Aall var kanskje i større grad enn Schweigaard opptatt av å unngå å sølvfeste

sedlene etter det han omtalte som skinnforbedringer av seddelkursen. Det måtte først slås fast at forbedringen var en varig likevektstilstand. Det er imidlertid viktig å merke seg at denne 1836-artikkelen ble skrevet på et tidspunkt etter at seddelkursen hadde styrket seg kraftig de siste to årene, fra omlag 90 sølvskillinger til omlag 107 sølvskillinger i 1836, og at denne forbedringen skyldtes gode konjunkturer som hadde ført til en forbedring av handelsbalansen.

Aall legger også stor vekt på at staten hadde ført en stram finanspolitikk og holdt igjen på utgifts-siden samtidig som det oppstod betydelige primæroverskudd som følge av økte tollinntekter. Det er også interessant å merke seg at Aall i drøftingen av disse spørsmålene legger vekt på byrdefordelingen mellom den nærværende slekt og etterslekten. Aall gjør også i denne avhandlingen bruk av sammenligninger mellom Norge og Danmark. Aall nærmer seg forsiktig konklusjonen at tiden for å innfri det lange løftet så ut til å nærme seg. Han var også inne på at problemet som en moderat deflasjon skapte ikke måtte overdrives.¹¹

Oversikt over debattartiklene

De viktigste bidragene i debatten mellom Jacob Aall og Anton Martin Schweigaard om speciedalrens verdi er gjengitt nedenfor:

- Jacob Aall (1832-1836): Bind 1-3 av *Nutid og Fortid*, et Hefteskrift.
 - 1832 "Om Bank- og Pengevæsenet og sammes Indflydelse paa de vigtigste Næringsveie i Norge", Bind 1.1, Arendal (kapittel 2).
 - 1833 "Svar paa Recensionerne over første hæfte av Nutid og Fortid", Arendal (kapittel 4).
 - 1834 "Om den norske Banks Discontering", Bind 2.1, Arendal (kapittel 5).
 - 1836 "Om Pengevæsenet med hensyn paa Coursforbedring og Parivexling", Bind 3.2, Arendal (kapittel 7).
- Anton Martin Schweigaard (1832-1836): Artikler i tidsskriftene *Vidar* og *den Constitutionelle*.
 - 1832 "Nutid og Fortid, et Hefteskrift af Jacob Aall, Eier av Næs Jernverk. Første Hefte. Arendal 1832", *Vidar*, Nr. 21 (16. desember 1832) og 22 (23. desember 1832), Christiania (kapittel 3).
 - 1836 (a) "Om Norges Bank og pengevæsen", publisert som fem tillegg til *den Constitutionelle*, Februar og Marts 1836, Christiania (kapittel 6).

Vi har begrenset denne boken til å fokusere på artikler som belyser paris spørsmålet. Anton Martin Schweigaard skrev forøvrig en rekke artikler som dreide seg om andre forhold knyttet til bank- og pengevesenet i Norge.

- Anton Martin Schweigaards øvrige artikler om bank- og pengevesenet i *Vidar* og *Den Constitutionelle*.
 - 1833 "Fortsatte Betragtninger over Bankens Uforanderlige Vexlingsforhold", debatt med Carl Arntzen i *Vidar*, Nr. 34 (17de Marts 1833), 35 (3dje April 1833) og 36 (10de April 1833), Christiania.
 - 1836 (b) "Om Forslaget til en forandret Grændse for Bankcoursens Nedsættelse", *den Constitutionelle*, No. 32, 3dje Marts 1836.
 - 1836 (c) "Indførselstollen og dens historie", *den Constitutionelle*, No. 99-101, 9de-11te Mai 1836.

¹¹ Denne problemstillingen er i nyere tid drøftet blant annet av Bordo og Filardo (2004).

- 1836 (d) "Om Bankens Overgang i dens Interessenters Hænder", *den Constitutionelle*, No. 248-251, 5te-8de October 1836.
- 1837 "Om Norges Myntvæsen", *Den Constitutionelle*, No. 346-365, 12te-31te December 1837.
- 1838 "Om forflyttelse af Bankens Hovedsæde fra Thronhjem til til Christiania", *den Constitutionelle*, No. 338-340, 4de-6te December 1838.
- 1839 "Om de nyligen fremsatte Forslag til Udvidelse af Bankens Laanefond", *den Constitutionelle*, No. 89-92, 30te Marts-2den April 1839.

Jacob Aall: Om Bank- og Pengevæsen, 1832

Om Bank- og Pengevæsenet og sammes Indflydelse paa de vigtigste Næringsveie i Norge, Nutid og Fremtid, Første Hæfte, Arendal 1832.

Av Jacob Aall

[8] Blandt alle commercielle Forhold i det borgerlige Selskab er intet, som har en meer afgjørende Indflydelse paa Samfundets Vel, intet, som har været mere underkastet Forandring, Vilkaarlighed og Vildfarelse, og intet, som i sin nærværende Form er mere afvigende fra den Skikkelse, som det i ældre Dage har havt, end de forskjællige Staters Pengevæsen. Det er en naturlig Følge af Menneskets Lyst og Evne til at forbedre sin Stilling, at det i Tidens Løb, veiledet af Erfaring og understøttet af Opmærksomhed, skrider uophørligen frem til en større Fuldkommenhed, og at enhver Tidsalder indeholder Elementer til en forbedret Tilstand, og til at forflere Livets Nydelser, som det foregaaende ikke har kjændt. Men – som om det ikke var givet at naae noget Fuldkommenheds Maal paa denne Jord – befindes Mennesket ofte i Livets forskjællige Forhold at vandre paa saa vildfarende Veie, at hans Bestræbelser synes ligesom at gaae ud paa en Tingenes Forværring og Forvikling, saa at en upartisk Iagttaget ei er eenig med sig selv, om den forefundne Tingenes Stilling ikke [9] snarere er en Tilstand, for ei at sige Tilbagegang i Menneskets Fremskridt paa den forønskte Fuldkommenheds Bane. Det er saaledes ikke afgjort, om Pengevæsenets Høiere Fuldkommenhed i vore Dage ikke har en nedtrykkende Modvægt i de farlige Konstgreb, hvormed man har benyttet det til at afstedkomme store Ulykker i det menneskelige Selskab. Der kan visseligen ingen Tvivl være om, at det var en herlig Opfindelse at benytte Sølvets som et almindeligt Byttemiddel; og at denne paa mange Maader maatte gavne det menneskelige Selskab. Formedelst dets Varighed og Uforanderlighed ved uophørligt Brug, dets Delelighed i alle mindre Dele til Bestemmelsen af forskjællige Værdier, dets eget indvortes Værd, og den passende Fordeling deraf paa Jordkloden, stor nok til at tilfredsstille den menneskelige Virksomheds Fornødenheder, og ikke saa almindelig, at dets Værd kunde nedsynke til andre, meer almeen udbredte Producters ubetydelige Værdie, og formedelst andre Egenskaber: maatte dets fortrinlige Beqvemhed til at tjene som Maalestok for alle andre Værdier, og til et Tuskmiddel, hvormed alle Livets Beqvemmeligheder kunde tilegnes Besidderen, letteligen skjønnes. Hvor dette ikke fandtes har Historien lært, at Mennesket har bestræbt sig for at ophøie langt mindre beqvemme Tuskmidler til en almindelig Maalestok for Tingenes Værdie i det daglige Liv. Alt for ubeqvemt fandtes snart den Tusknings af Livets Fornødenheder, som, i Menneskelighedens Barndoms Historie, var den eneste gjældende i Handel og [10] Vandel. Enhver, som tilfældigviis var i Besiddelse af en større Mængde af en eller anden Livets Beqvemmelighed, end han selv havde Brug for, eller som havde erhvervet sig en Færdighed i at tilvirke, hvad der var en Gjenstand for Medmenneskers Attraae, maatte

møisommeligen opsøge en anden Besidder, som havde saadanne Ting i Eie, der kunde tjene hiin Eier og Producent til Nytte og Brug, og til at tilvinde ham Livets Beqvemmeligheder og Behageligheder. Det Ubestemte og Ustadige i de tilbudne Varers Værdie, Vanskeligheden i at anbringe det Hele, naar kun en Deel forbruges, maatte forøge denne Ubeqvemmelighed og spille de Tuskendes Tid. Denne umiddelbare Tuskning af Producter fandt altsaa kun Sted i det menneskelige Selskabs ufuldkomneste Tilstand, og det varede ikke længe, inden man opfandt, i de ædle Metaller, en meer passende Maalestok for de forskjellige Værdier af Menneskets Producter. Imidlertid er det langt fra, at den Maalestok, som valgtes til Bestemmelsen af Tingenes Værd, var fast og uforanderlig. Mellem fjærne Tidspuncter bemærkes en stor Forskjællighed, foranlediget deels af de Forandringer, Rettelser eller Vanskeligheder, som fandt Sted i den tiltuskede Vares Tilvirkning, deels af den større Mængde og lettere Frembringelse af de ædle Metaller selv. Statsoeconomerne have givet sig megen Umage for at finde et Product, hvis Værdie i ældre og yngre Dage har undergaaet de mindste Modificationer, og de vare langt fra at være enige i deres Anskuelse herom. Nogle [11] betragtede Arbeidets Priis som en saadan fast Maalestok, fordi den menneskelige Krafts Anstrengelse til Udførelse af et eller andet Værk maatte synes at være den samme til forskjellige Tider; men her stedte man paa store Vanskeligheder deels med Hensyn til de forskjellige Arbeiders relative Værd, deels paa Arbeidernes større eller mindre Krav paa Livets forskjellige Nydelser, og paa den Forskjæl i Arbeidspriis, som Overflod eller Mangel paa arbejdende Hænder nødvendigen foranlediger. De fleste bleve saaledes staaende ved Kornet, som en Artikel, der i virkeligt Værd synes at have undergaaet den mindste Vaklen i Værdbestemmelse. Blandt alle menneskelige Sysler synes ingen at have undergaaet mindre Forandring, eller at have skreden mindre frem paa Fuldkommenhedens Bane, siden den os af Historien bekjendte Oldtid, end Agerdyrkingen. De Regler, som af Oldtidens Agronomer gives for Jordens Dyrkning, kunne endnu mestendeels med Hæld følges, og de Lande, som nu stille sig i Rækken af de bedst dyrkede, maae stride med hine om Palmen. Ved omhyggelig Undersøgelse have Oldgranskerne fundet, at Kornet fra Alderdommens Dage indtil Carl den Stores Tid, med liden Forskjæl betaltes med den samme Mængde af ædle Metaller. Denne Priis synes snarere at være aftagen. Strax efter det romerske Riges Sønderlemmelse og næmere Carl den Stores Tid, faldt Kornets Priis noget ubetydeligt, deels som en Følge af de Ødelæggelser, som vare forbundne med denne vigtige historiske Cathastrophe, deels fordi de betydeligste daværende [12] Sølvgruber i Attica og Spanien derved kom i Forfald. Saaledes kunde man købe Kornet – dersom ellers Beregningerne over de forskjellige Myntsorter i ældre Dage ere rigtige, hvorom der er opkastet mange Tvivl – i Carl den Stores Tid for omtrent 16 pCt. mindre Sølv end før den christelige Beregning, og i nogle Aarhundreder derefter, indtil Americas Opdagelse, endog for omtrent 32 pCt. mindre. Den uhyre Masse Sølv og Guld, som fra America indstrømmede paa det europæiske Marked, maatte naturligviis bidrage til at deprimere Sølvprisen; men sær mærkelig viser denne Forandring sig ei før Begyndelsen af det 17de Seculum, da Sølvets Pris faldt omtrent 4re Gange under, hvad den i ældre Dage havde været, hvilken Forandring er saaledes fortsat, at det nu omtrent kan beregnes at være 6 Gange mindre værd, end det i hiin Tid var.¹ Hvorvidt disse Oscillationer ville fortsættes, derom kan man ikke gjøre sig noget Begreb, da dette beroer paa Omstændigheder, som ligge uden for menneskelige Beregningers Kreds. Den indsigtfulde Naturforsker, H u m b o l d t, paastaer, at der i de sydamericanske C o r d i l l e r a s ligge Skatte begravne, hvorom man ei kan gjøre sig noget Begreb. Man forventer af Sydamericas Befrielse en lettere Tilvirkning, en fuldkommen Bergbrydning og et friere Samqvem mellem de handlende Stater, hvorved større Masser Guld og Sølv kunde fremdrages paa de europæiske Marke-

¹ Interessante og veiledende Bemærkninger finder man herom i *Cours complet d'Economie politique pratique par J.B. Say Pris 1828. Tome 3me Pag. 16 sqq.*

der.² Men paa den anden Side udvides Populationen utroeligen. Forbruget af Guld og Sølv udbredes, i det især Sølvets [13] Bequemhed til Prydelses-Kar i det daglige Liv optager en stor Deel af denne Artikel i Handel og Vandel, og en ikke mindre Deel udgydes over den udvidede Handels vidtløftige Marked, som Maale-stok for Vareværdier og som Grundvold for gyldige Omløbsmidler. Disse gjen-sidige, hinanden modstridende Paavirkninger, paa den ene Side til at opløfte, paa den anden til at nedtrykke Sølvets Værd, have hindret den pludselige Overgang, der saa stærkt ryster alle borgerlige Forhold, og de have saa meget balanceret hinanden, at der i Modificationerne af Sølvprisen synes, i den senere Tid, at have været en Stilstand. Naar nogle Artikler ere faldne betydeligen i Værd saa at de kjøbes for langt mindre Sølv, end for nogen Tid tilbage, da maa dette ikke saa meget tilskrives Sølvets stegne Værd, som de Gjenveie, hvilke den menneskelige Virksomhed har lært ved Tilvirkningen deraf, de store Fremskridt, som Maskinvæsenet har gjort, de Lettelser i Transporten, som Dampfar-ten og forbedrede Veie har fremmet, og den Udvidelse paa et stort Areal, som transatlantiske Planters Dyrkning, formedelst et villigt Clima og en friere Bevægelse i Virksomheden selv, har foranlediget. Naar andre Varer derimod ere stegne betydeligen i Værd mod Sølvet, saa at de maae indløses med en større Mængde af dette Metal end tilforn, da maa man, i at bedømme dette Phænomen, vel vogte sig for at tilskrive det alene en større Udbredelse af Sølvet paa de europæiske Markeder. Paa den ene Side have Staterne, stundom i Vildfarelse, foranlediget Priisforhøielser [14] af enkelte Varer, til Fordeel for Enkelte, og for saadanne Tilvirkninger, hvis Fremme de ansaae for et nationalt Anlig-gende, og derved indskrænket concurrerende Sælgeres Antal; paa den anden Side har Staternes alt høiere og høiere stigende Trang til Indtægtskilder gjort dem opfindsomme i at ramme ved Beskat-ning enkelte Producter, som Mennesket deels ei kan undvære, deels ei saa let unddrage den offentlige Opsyns Aarvaagenhed. Den menneskelige Virksomhed er ofte bleven hindret i sine Fremskridt ved disse trykkende Paalæg og uægte Opmuntringer til at fremme enkelt Vindskibelighe, som deels er en Følge af Staternes nærværende Indretning, deels af vildfarende Begreber om, hvad der tjener til Nationens sande Gavn. Men klart er det, at alle disse Omstændigheder maae tages under den nøieste Overveielse, forinden man fælder nogen afgjørende Dom over de Svingninger af Sølvets Værd, til det høiere eller lavere, som i Virksomhedens Gang synes at spores. Efter H u m b o l d t ansaaes America, mod Slutningen af forrige Aarhundrede, for at afgive omtrent en Værdi af 35 til 40 Millioner Species aarligen i Sølv og Guld af sine Gruber; men denne store Production var neppe meer end tilstrækkelig til at tilfredsstille det Forbrug af ædle Metaller, som Handelens Stilling i Asia og Europa og Sølvforbrugets Udvidelse i alle Virksomhedens Forgreninger, foranledigede. Det kan ikke være Forfatterens Hensigt at indlade sig i nogen vidtløftig Undersøgelse af denne Gjenstand der overhovedet synes at have meer scientitisk end [15] oeconomisk Interesse, og som vilde lede ham ud af den Bane, til hvilken han i disse Betragtninger har indskrænket sig. Sagen er af mindre Vigtighed, end den ved første Øiekast synes. Dersom en større Mængde Sølv udgjødes over det europæiske Handelsmarked, da vilde vel derved mangen en Rystelse skee i den handlende Verden; men Erfar-ingen lærer, at pludselige Forandringer i den menneskelige Virksomheds Gang ei ere en Følge af slige forøgede Sølv-Productioner, og man vilde snart lempe Kraft-Anstrængelsen i at tilveiebringe begjærte Producter efter den forøgede Sølvmasse. Følgen vilde kun blive, at meer Sølv maatte gives for det samme Product, og Sølvet kunde maaskee omsider miste sin Bequemhed til at tjene som Maalestok for Nytteværdier. I det omvendte Tilfælde, om Sølvets Mængde aftog i Circulationen, enten fordi Naturen mindre villigen aabnede sine Sølvvaarer, eller fordi Sølv-Landenes Emancipation gjorde en Ende paa den Trældom, som især er bleven brugt ved Sølvminernes Bearbejdning, eller

² Det første Forsøg paa at tilveiebringe ved Actier en fordeelagtigere Bjergbygning i de amerikanske Sølvgruber skal være falden ufordeelagtig ud, og den indskudte Capital at ansee som mestendeels tabt.

af andre Aarsager, da vilde en mindre Mængde Sølv bydes for Productet af den menneskelige Vindskibeligbed, og det var meer en Idee, end en Virkelighed, som derved vilde underkastes Forandring. En Standsning af den menneskelige Vindskibeligbed kunde man af disse Aarsager ikke tænke sig; – snart vilde den orientere sig paa den nye Bane; thi den berøvedes ikke noget Stof til Virksomhed; men et Navn, og paa en vis Maade et indbildt Værd, som den, til sin Lettelse, kan forandre, [16] modificere, eller aldeles kuldkaſte og vælge et andet bekvemmere Middel. Det er ikke Opdagelsen af de Americanske Sølv- og Guld-Aarer, som har meest bidraget til at forandre og forbedre Europas Stilling siden det 16de Aarhundrede. De første Opdageres Sølv-Graadighed, har visseligen forvoldt en uskyldig Menneskeslegt store Lidelser, og vildfarende Begreber om de ædle Metaller indvortes høie Værd har foranlediget blodige Krige og enkelte nationers Stilstand paa Culturens og Vindskibeligbedens Bane; men ingen stor Forandring er foregaaet i de menneskelige Nydelsers Forbrug og Tilvirkning, fordi der maa tilveie Sælgeren 6 Gange saa meget Sølv, som for 300 Aar siden; thi det anvendte Arbeide staaer i samme Forhold til den forøgede Masse, som forhen til den mindre. Dersom intet Sølv var fundet i America; men den samme Overflod af Livets kjære Nydelse, til at forøge dets Bequemmelighed og Behagelighed, da vilde kun deres Hænder været savnet i Jordklodens store Virksomhed, som under store Lidelser have fremdraget de ædle Metaller af Bjergenes Dyb; men America vilde ikke have favnet sine Kunder. I den Deel af America, hvor saa godt som intet Sølv findes, hersker nu den største Handels-Virksomhed. Det er Handelens Udvidelse, Productionens vidunderlige Forøgelse, som Omtusknung af gjensidige Nydelses-Midler, Udbredelsen af nye, aldrig forhen kjendte Nærings og Beklædnings-Stoffe, har foranlediget, og ikke Sølvets vilkaarlige Tart, som har gjort Americas Opdagelse til den vigtigste Begivenhed i Jordklodens Historie. [17] Hele Verdens Dele, som forhen enten slet ikke, eller i en ringe Grad, berørte hinanden, ere omslyngede af den livligste, gjensidigen fordeelagtige Virksomhed, og det Sølv, som var den store, fast eneste Gjenstand for de største Opdageres Attraae, er ikke forbleven i ubeskaaret Tilstand i Europa; men har gennemstrømmet det, for i en anden Verdens Deel at fremlokke nye Livets Behageligheder. Forfatteren forlader disse Undersøgelser, og nærmer sig mere sit Maal ved korteligen at fremstille, hvilken Deel vore Forfædre have taget i denne herlige Opfindelse, at opstille en almindelig Maalestok for alle Nyttetværdier, og hvorledes vort Pengevæsen efterhaanden har faaet sin nærværende Stilling. Derhos maa han aabenhjertigen tilstaae, at det er falden ham vanskeligt af de Hjælpemidler, som han har havt til sin Raadighed, at uddrage tilfredsstillende Resultater, og han seer sig saa meget mindre i Stand til at adspredde den Taage, der er udbredt over denne Gjenstand, som dertil fattes Ham maaskee de vigtigste Hjælpemidler, og som han aldrig har havt nogen Færdighed i at behandle Tal, eller, af Gisninger og tvetydige Data at sammenbygge en nogenlunde paalidelig Fremstilling. Saa meget synes han at kunne udlede af sine Granskninger i denne Henseende, at vore Forfædre ikke saa tidligen som andre Nationer, der have gjort større Fremskridt paa Culturens Bane, have til noget sandt og fuldstændigt Gavn i det daglige Liv, og i Handelsforhold, benyttet Opfindelsen af en almindelig, med bestemt Præg og Værd betegnet [18] Mynt; men at de længe have vaklet mellem ubestemte Værdier, upaalidelig Angivelse af indvortes Værd, og ufuldkommen og usikker Blanding af tilføjede Beregningsmidler. Man har tilvisse saa meget mere Aarsag til at bruge Forsigtighed i disse Undersøgelser, som Flere af vore Oldgranskere have havt en vis Hang til at fremstille Forfædres Bedrifter og Forhold i et fordeelagtigere Lys, end den historiske Sandhed tillader. Det synes at være klart af Historien, at Svenske, Norske og Danskee seent havde faaet egen Mynt, endskjøndt de Svenske fremvise Mynt allerede fra Kong Biørns Dage i det 9de Aarhundrede. Vore Forfædre benyttede sig mestendeels af udenlandsk Mynt, som de paa deres Fribytterie i fremmede Lande havde tilranet sig. Derfor fandtes i vort Norden mange romerske Mynter, hvoraf f. Ex. en stor Deel opgroves i

Dannemark mod Slutningen af forrige Aarhundrede, som vare tildeels af eet Præg, og slagne i det Tidspunct, som ligger mellem Tiberius's og Commodus's Dage. Andre Mynter ere fundne, som ere slagne under de engelske Konger Edgar og Ethelred og mange fra Knud den Stores Dage. Engelske Myntmestere benyttedes meget i Norge baade af Oluf den Hellige og hans Eftermænd, og Engellænderne synes i denne Henseende at have været vore Forfædres Læremestere. Den ældste Mynt her i Norge har rimeligviis været af Kobber, og bestaaet i de saa kaldte Penge, 12 paa en Skilling. Fra den Tid da Penge begyndte at circulere i vort Norden, – som [19] Oldgranskerne regne for at være skeet i det 9de Aarhundrede – indførtes Beregning efter Øre og Øretug, hvoraf 3 gik paa en Øre.³ Denne Beregningsmaade skriver sig, efter nogle Lærdes Formening, fra Angelsachserne. Men der opdages imidlertid stor Ufuldkommenhed med Hensyn til Blandingen af Sølv og Kobber, som var ubestemt og havde et stort Spillerum. Man tællede ikke allene Penge; men veiede dem, og det indsees let, at Værdien maatte være høist ubestemt, naar Gehalten var saa høiligen forskjellig. ”I den Tid da Christendommen indførtes paa Island,” siger den islandske Graagaas, ”gik Sølv der i Betaling i al Storskyld, nemlig blegt Sølv, hvori der kunde skjæres, saaledes at der var mere Sølv (i Blandingen med Messing) o. s. v.”⁴ Derhos var Sølv og Mynter saa sjeldent i Brug, at man, for at bestemme Vareværdien, maatte tage sin Tilflugt til andre langt mindre paalidelige Maalestokke. Værdien af de forskjellige Varer blev paa Althinget bestemt, og denne Bestemmelse gjaldt som Regel over det hele Land. Saaledes var det bestemt, at 6 gode Alen Vadmel, nyt og ubrugt, skulde gjælde en Øre, 6 Lammeskind med Ulden paa for en Øre. En Skindkappe gik i Handel for 2 Ører, naar den var fulde 4 Albues-Alen lang, 2 Alen bred og 13 Folder paa tværs o. s. v.⁵ Hvo indseer ikke, at der er saa meget Vilkaarligt i disse Bestemmelser, at der maatte gives megen Anledning til Uenighed og Usikkerhed i at udfinde de sande Værdier. Alenen udmaaltes efter en middelmadig Mands [20] Albue, Tommen efter en middelmadig Mands Tommenegl til Roden. For at raade Bod derpaa justeredes disse Maal paa Thingvolden og afsattes paa Kirkevæggen. Derhos var der mange Slags Varer, som ei havde bestemt Værd; men maatte vurderes efter Taxt. Saaledes skulde f. Ex. en Stodhingst, som var en god Slagskjæmpe, en Vallak, som ansaaes for en god Ridehest, og en Følhoppe, som skal bedækkes, taxeres. Til at vurdere saadant Gods skulde enhver af Parterne tage en Mand, og bleve Taxationsmændene ei enige, da skulde kastes Lod, og den som Lodden faldt paa, han vurdere efter Eed. Meget omhyggelig var Loven ogsaa i at bestemme, hvor stor en List Klædet og Vadmelet maatte have o. s. v., og indeholdt meget strænge Bestemmelser mod dem, som brugte falsk Maal og Vægt, medes den var meget forsigtig i at bestemme Maaden hvorpaa Beviset for Anklagens Rigtighed skulde føres. Hvo der veiede med falsk Vægt, eller maalte med falsk Alen, leed Landsforviisnings-Straf, og den Forurettede kunde søge Sagvolderen for Retten om Erstatning. Vilde de Skadelidte ei forfølge Sagen, kunde Enhver Anden gjøre det; men til at bevise Klagens Rigtighed behøvedes 9 Vidner, medens Skaden vurderedes kun af 2de Mænd. Det kunde vel synes, at der var raadet Bod paa de mange Vilkaarligheder, som indeholdtes i disse Bestemmelser, derved, at et paa Thingvolden justeret Maal var opslaaet paa Kirkebakken, og at de Baljer og Bøtter, som brugtes til Maaling af Kar, havde et vist Antal Tommer, fra [21] Bunden til Karrets øverste Rand; men vore Forfædres Hang til Lovtrækkerie, og til at afgjøre Sagen ved Magtsprog, var alt for stor til at den største Splid og Vanskelighed ved opkomne Trætters Afgjørelse kunde undgaaes. Kunde endog Maal og Vægt bestemmes, da maatte dog de Varers Bonitering, som skulde tjene til Maalestok for Vareværdien,

³ See herom Suhms Fortale til ”Beskrivelsen over danske Mynter og Medailler i den kongelige Samling.” Kjøbenhavn 1791.

⁴ See Grágás Havnæ 1829 Pars prima Kanp Balk Cap. 84 Pag 500.

⁵ *Ibidem* Cap. 85.

være høist ubestemt og vilkaarlig. I de borgerlige Forhandlinger maatte høiligen savnes den Lettelse, som Brugen af Mynter, hvis Præg og indvortes Gehalt var paa det nøieste bestemt, medfører. Med Hensyn til det sidste havde vore Mynter, som forhen bemærket, megen Ufulkommenhed. De havde vist nok Præg; men Gehalten var mindre nøiagtig bestemt, og til Legeringen anvendtes sædvanligt mere uædelt Metal, end som var nødvendigt for at hindre Slidning. De Mynter, som sloges hos os i ældre Dage, vare vel og mestendeels af Kobber og af ringe Verdie, og tjente saaledes kun lidet til at afhjælpe Trangen til bestemte Maalestokke for Vareværdier i det daglige Liv. Der har vist nok i den senere og seneste Tid ikke fattes paa Exempler paa Myntforringelser og Reductioner, hvoraf Statsbestyrerne have benyttet sig som en Finants-Operation; men disse Anomalier have aldrig kunnet forville den handlende Verden, med Hensyn til Bestemmelsen af disse reducirte eller oprindelige slette Mynters Værdie. Den sande Værd er snart bleven bekjændt, og naar de have hævet sig over det indenlandske Forbrug, hvor de ofte uden Ubequemmelighed kunne anbringes, have de maattet [22] taale den Reduction, som den forvanskede Værdie medførte. Ingen Regnemester er skarpsindigere end Coursberegneren, og det er en let Sag for ham at sammenholde de forskjellige Mynters Værd, da enhver Mynt har sit eiendommelige Præg. Dannemarks Oldgranskere klage over, at Mynten fra Knud den Stores Tid indtil det 15de Aarhundrede forværredes, og at Myntforværrelsen allerede da brugtes, som en Finants-Operation. Bisperne havde Ret til at mynte, mod at følge den af Kongen bestemte Myntfod, og Egennyten lokkede dem til at følge Kongernes Exempel, og at slaae endog slettere Mynt end disse, hvilket kan ses af Erik Menveds Klage over Lunds Erkebiskop, Jens Grand. De fleste danske Mynter ere fra det 11te Aarhundrede, og formedelst Handelens slette Tilstand i de Dage, aftog de indtil det 15de. Fra det 14 Aarhundrede, forlod man den gamle nordiske Beregning af Øre, Øretug, og antog den tydske af Mark, Skillinger, Penge. Fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede begyndte en Afmagts-Tilstand i Norge, som paa en Maade udelukkede det fra de Fremskridt paa Culturens Bane, der saa rask gjordes i andre Lande. Dersom den Værd og Vægt, hvormed vort lille Samfund fremtraadte i Rækken af de europæiske Stater, forhen ei var stor, saa maatte den nu vorde saa meget mindre betydelig, da en fuldkommen Statsforfatning, en meer konsolideret Tilstand og kraftigere Forsvarsmidler hindrede de Sørøverier og Vikingetog, der havde forskaffet vore Forfædre i andre Lande de Livets Behageligheder og [23] tildeels overdaadige Nydelser, som de i eget Land ei kunde finde. Engellands, Østersøens og Middelhavets Kyster, der saa ofte hjemsogetes og plyndredes af vore krigerske og omflakkende Forfædre, tilbageviiste disse uvelkomne Gjæster, og da de fattedes i eget, af Naturen tarvelige udstyrede, Land, Midler til at tilegne sig denne meer udbredte, høiere Dannelse, da idelige indvortes Uroligheder og Borgerkrige, og omsider ødelæggende Pest svækkede Landets Kræfter og forværrede dets Tilstand, saa maatte en Stilstand bemærkes, og Norge er ligesom glemt i dette lange Tidspunct og nævnes sjeldent blandt de europæiske Stater. Der er saaledes ogsaa i denne Henseende et Slør udbredt over Fædrelandets Historie i dette Tidspunct, og hvormegen Fortjeneste det end maatte være at fremkalde et større Lys herover; hvor mange ubenyttede Materialier end dertil paa sit Sted maatte være forhaanden, vover Forfatteren deri for Tiden ei at indlade sig. Han finder sig saa meget meer befriet til at befitte sig paa Korthed i denne Henseende, som Sagen, i Følge nyligen skete Bekjændtgjørelser, nu er i kyndigere Hænder. Det er ham nok at gjøre opmærksom paa, at den Ustædighed og Ufuldkommenhed, som fandt Sted i alle Landes Pengevæsen til hiin Tid, maatte være dobbelt stor i vort Fædreland, ligesom det og her er nærmere hans Hensigt at undersøge vort nærværende Pengevæsens Oprindelse, Beskaffenhed og Indflydelse paa Statssamfundet, end give en Udsigt over ældre Dages ufuldkomne Pengevæsen. Siden Norges Forening med Danmark er begge Rigers [24] Pengevæsen bleven sammenblandet, og begge Riger have med hinanden baaret ogsaa de Byrder, som, vare følger af uheldige Conjun-

turer og Regjerings Misgreb i denne Henseende. Det maa derhos være rimeligt, at de Indretninger, som ere truffe for at lette Handel og Penge-Omsætning, maatte have sin Oprindelse i de Lande, hvor Handelen fortrinlige blomstrede, og hvor et stort Pengeomløb fandt Sted. Den, i sine Følger saa vigtige Opfindelse at sætte Papir i Stedet for ædle Metaller, tilhøre de seneste Dage; den skriver sig i Hovedsagen fra det sidst henrundne Aarhundrede, som derfor af en berømt Forfatter kaldes Papirseculummet. Før den Tid afgjordes Pengeforhandlinger fornemmeligen med ædle Metaller, og naar de Poster, som skulde salderes, gik i det Store, maatte stor Ubeqvemmelighed ved den besværlige Tælling, Veining og Prøvning finde Sted. Dette gav Anledning til Oprettelsen af Banker, hvor Omsætning kunde skee ved et blot Pennestrøg, uden at store Summer gik fra Haand i Haand. De første Banker vare saaledes Girobanker, ⁶ i det nemlig et sluttet Selskab af Handelsmænd nedlagde, paa et bestemt vel forvaret Sted, de rede Midler af Sølv og Guld eller Penge, som de kunde undvære, og lode sig fra- og tilskrive visse Dele deraf for at undgaae besværlige Udtællinger, og at forvare paa et sikkert Sted, der stod under offentlig Beskyttelse, hvad der ei laae saa vel gjemt i egen Casse. Dette hedte at have Folium i Banken. Denne Art af Banker havde saaledes kun Lettelse og Beqvemmelighed i [25] Handel, og ei Penge-Fordel, til Øiemed, i det de største Omsætninger paa denne Maade kunde finde Sted mellem Foliohaveren ved en simpel Af- og Tilskrift. Paa denne Maade kunde og nye Interessenters optages, ældre udslettes, alt som Vedkommende enten fik de Ældres Ret overdraget, eller indsatte nye Midler. Den første Indretning af den Art stiftedes i Venedig 1157. Denne, ved sin Handel i de Dage saa mægtige, Republik var opmærksom paa Alt, hvad der kunde understøtte og fremme Handels-Virksomhed, og de Omsætninger, som fandt Sted, vare saa store, at Nyttens af en saadan Indretning maatte være iøinefaldende. Et Par Aarhundreder sildigere efterlignedes denne Indretning i Genua, hvor den bekjendte St. Georgs Bank oprettedes 1345. Denne Stat var ved sine indvortes Uenigheder, sine Krige især med Venedig, kommen i en saa stor Gjæld til sine egne Borgere, at der blev nedsat en Commission for at bringe denne Sag i Orden. Denne funderede Statsgjælden ved at anvise til Rentes Betaling og Afdrag visse Stats-Indtægter, og dette gav Anledning til en Bank-Institution, som længe ansaaes for den rigeste i Europa, og som underlagde sig den største Deel af Statens Eiendomme. Flere Forfattere paastaae, at denne Bank skal have været i Besiddelse af den uhyre Sum af 36 Millioner Pund Sterling. Begge disse Banker bleve dog Staten saa aldeles underordnede, at Hovedøiemedet derved tabtes af Sigte, og maatte i Vigtighed og Omfang vige for Amsterdam-Banken, der oprettedes 1609. [26] Paa den Tid havde denne Handelsstads udbredte Virksomhed naaet sin største Høide, og den før omtalte Ubeqvemmelighed at maatte afgjøre store Penge-Omsætninger ved myntede Penge, maatte der føles i en højere Grad end andensteds. Det blev saaledes bestemt, at alle Penge-summer, større end 600 Gylden, skulde modtages og udbetales i denne Bank, der havde sit Sæde i et dertil bestemt Huus; der skulde og alle Vexelforhandlinger skee, og det hele ledes gjennem betroede Mænds Overbestyrelse. Længe bevarede denne Bank sin Credit ubeskaaret. Endog efterat de Franske 1672 stode for Amsterdams Porte, og det med Føie kunde befrygtes, at disse uvelkomne Gjæster vilde bemægtige sig de Skatte, som befandtes i dens Kjælder, ophørte ikke Bankens Virksomhed, hvor stort endog naturligtviis Tilløbet var, for at uddrage de rede Midler. Aldrig saa snart var Faren forbi, før Banken igjen hævede sin Anseelse, og dens Forretninger gik sin forrige uforstyrrede Gang. Imidlertid leed denne Bank af hemmelig Skade, som blev skjult for Publicum, fordi Directionen kun bestod af faa Medlemmer, der gjorde sig det til Pligt, ikke at sætte Bankens Credit paa Spil, og som lagde et Slør over deres egne Fejlgreb. Directionen havde nemlig, til forskjællige Tider, underhaanden gjort Forskud til Staten og det ostin-

⁶ Af det italienske Ord Giro, en Cirkel, hvorved antydes at dette Slags Banker bestod af en sluttet Kreds og et bestemt Antal af Interessentere.

diske Compagnie af mange Millioner, og blev derved sat ud af Stand til at opfylde sine Forpligtelser. Denne Tilstaaelse blev Directionen nødt til at gjøre 1790, og som en Følge deraf nødsagedes den til [27] at gjøre flere Indskrenkninger i sine Operationer, og Forandringer i de oprindelige Statuter, som havde den skadeligste Indflydelse paa dens Credit, hvilken den senere ikke synes at have faaet igjen til den forrige Grad. Holland har overhovedet siden den Tid været indviklet i saa mange Krige, dets Statsforfatning og politiske Existents været underkastet saa mange Forandringer og Ulemper, at det har tabt meget i offentlig Styrke, hvor megen Privat-Formue, der endnu findes i den virksomme Handelsstat. Amsterdams Bank har saaledes, maaskee endog strax efter dens første Oprettelse, ikke været hvad Hamburger-Banken er, og kan ikke længer, med Hensyn til Indretningens Soliditet, og Bank-Forretningernes uforstyrrede jævne Gang, sammenlignes med denne. Ogsaa Hamburger-Bank har, for ikke mange Aar tilbage, været udsat for fiendtlig Voldsomhed, og den Deel af dens Fond, som i Farens Tid ikke var bleven uddragen af Interessenterne, faldt endog i Erobrerens Hænder; men neppe var Hamburg bleven befriet fra sine Fiender, før dette Institut igjen begyndte at virke paa samme Maade, og efter samme Love, som forhen, og denne korte Afbrydelse har ikke i mindste Maade forstyrret dens Forretninger. Denne Bank er fremdeles det Central-Punct, hvorom den større Deel af Europas Penge-Omsætninger dreie sig, og den er Maalestok for de fleste Landes Penge-Courser. Det kan ikke være Forfatterens Hensigt at gjøre sine Læsere bekjendte med denne Banks Statuter, og den Maade, hvorpaa den øver sin Indflydelse paa [28] andre Landes Pengevæsen. Den berømte Hamburger Buschs Skrifter indeholde derom oplysende Vink.⁷ Desuden have Girobanker mindre Interesse for os, end for Borgere af andre Stater, hvis Handel og Virksomhed er af større Betydning end vor. De Pengeforhandlinger, som skee paa Norges Børs, ere ikke af den Omfang, at de jo kunne afgjøres med de circulerende Penge, og den disponible Formue sædvanligen ei saa stor, at vore Handelsmænd kunne finde sig tjent med at slippe nogen betydelig Capital af rede Penge af Hænderne for at nedsætte dem i en Bank-Kjælder til ubestemt Brug. Norges Kjøbmænd have i Almindelighed færre Pengeforhandlinger at afgjøre med indenlandske, end med udenlandske Handlende. De benytte, for at bestride sine Fornødenheder, meer fremmede Penge end Landets egen Mynt, og naar de ikke ved Afskibninger af Landets Producter kunne betale Beløbet af indførte Forbrugs-Artikler, saa aabne de sig sædvanligen Credit i fremmede Lande. Borgernes Handels-Virksomhed er ikke saa koncentreret til et enkelt Punct, som i hine Lande, og naar de have samlet sig en Capital af disponibel Formue i Udlandet, have de Adgang til at skaffe sig indirecte Folium i den Hamburgske Bank. Det er saaledes naturligt, at vor Stat har benyttet den anden vigtige Opfindelse i Handelsverdenen: at opføre en Seddelbank, og at bruge Papirpenge ved Siden af rede Sølv. Girobankens Fordel er, som ovenfor anført, Bequemmelighed for Handlende i store Handelsstæder. Naar den, som den Hamburgske Bank, [29] bestandigen holder sin Casse aaben, naar dens Omsætninger ikke skee i foranderlige Sølvmynter eller i Guld, hvis Priis endnu er meer foranderlig; men efter Værdien af Sølvbarrer af bestemt indvortes Gehalt, naar den ikke laaner paa Panter, hvis Realisation kunde vorde forbunden med Tab, da er der Intet, som kan rokke dens stadige Gang, og undergrave dens Tilværelse. Efter sin Natur giver den Interessenterne ingen directe Penge-Indtægter, den er ikke indeelt i Actier, uddeler ingen Dividende til Actionister, og indlader sig ikke i saa vovelige Foretagender, som Seddelbankerne. Har den endog liden Fordel, fordi den ikke udleverer Interessenterne det indbragte Deposium aldeles ubeskaaren; men forbeholder sig en ringe Agio, da er denne Fordel tildels bestemt til at sikre Bankens Soliditet,

⁷ See herom I. G. Busch's *Samtliche Schriften ueber Banken und Munzwesen*, Hamburg 1801. Deri indeholdes ikke allene en Udsigt over Bankers Natur i Almindelighed, men ogsaa over de vigtigste europæiske Banker i Særdeleshed. Herhen hører ogsaa A. Andersons *Geschichte des Handels aus dem Englischen*, Riga 1773, hvori mange oplysende Vink findes om denne Gjenstand.

deels til Bankbetjenternes Lønning, deels anvendes dette Overskud paa sine Steder til Fattigvæsenets Bedste. Seddelbankerne have derimod en ganske anden Natur og Bestemmelse. De befordre ikke saa meget Penge-Omsætninger i det Store, som i det Smaa, og ere særdeles hensigtsmæssige der, hvor Samqvem mellem den handlende Borgerklasse, og Transport fra Sted til Sted, er forbunden med Vanskeligheder. Det er, under en betydelig Penge-Omsætning, beqvemt at af- og tilskrive paa sit Folium i Girobanken den omhandlede Sum; men hvor ubeqvemt og endog ugjærligt vilde det være at foretage saadanne Omskrivninger, naar det gjælder det daglige Livs Udtællinger, da smaa Summer i en kort Tid løbe fra Haand til Haand, og Omskiftninger af [30] Ihændehavere er saa hyppig? Intet Lands Penge-Omsætninger ere derfor indskrænkede allene til Girobankens Virksomhed; men ved Siden af den maa enten stilles Sølvmynter, eller andre Landes Bankpapir, for at tilfredsstille Handel og Vandels detaillerede Forbrug. Dobbelt nødvendig er dette Slags Numerair i et Land, som Norge, hvor Steder, mellem hvilke Afstanden er stor, have Pengeforhandlinger med hinanden, Remisser at gjøre og at modtage, og hvor ingen sikkre eller bekvemme Transportmidler kunne lette Befordringen af volumineuse og tunge Pengesendelser. Der vilde endog den udelukkende Brug af ædle Metaller høiligen genere i det daglige Livs Pengeforhandlinger. C h r i s t i a n i a er for den største Deel af Landet det vigtigste Omsætningspunct. D e r forsølves sædvanligen de Tratter, som afgives paa Udlandet, og fra dette Centralpunct udsendes de rede Penge, som understøtte den daglige Penge-Omsætning i Handel og Vandel.— Den Opfindelse at lade Papiret repræsentere Sølv har havt en vigtig Indflydelse paa Europas Pengevæsen. Den kan paa en Maade betragtes, som en nye Opdagelse af Americas Sølv- og Guldgruber, i det Papiret her træder i det ædle Metals Sted, og gjør netop samme Tjeneste, som dette. Ingen Seddelbank, om den endog foreskriver sig selv punctlig og efter Forlangende at ombytte det circulerende Papir med den i dens Casse indsluttede rede Valuta, hvorpaa Papiret er udstædt, behøver at holde en saa stor Masse Sølv tilrede, som kunde indløse det hele Quantum af [31] omløbende Papir; thi det vilde være et, til det Vidunderlige grændsende, Tilfælde, at alt Papir paa engang skulde fremstilles til Indløsning. Papirets Beqvemhed fremfor Metallet i daglig Brug, vil, naar Banken for Resten hviler paa en solid Grundvold, stedse holde Papiret i Circulation, og vedkommende Bankbestyrere behøve kun at gjøre sig bekendte med Styrelsen af den nødvendige Circulations-Masse, for at sikkre Bankens Casse for et besværligt Overløb. Kun hvad der overskrider dette Behov af Omløbs-Capital vil præsenteres Banken til Indløsning; thi hvad der henligges som Skat i en overfyldt Casse, for ei igjen at vandre ud i den handlende Verden, bevares heller i ædelt Metal, hvis Værd er færre Forandringer underkastet, end i Papir. Det er fast utroligt, hvor liden Sum af rede Penge Banken behøver for at vexe, naar den aldrig afviser Seddelihændehaven fra sin Casse; men promte indfrier enhver af sine udstædte Sedler. Saaledes har upaatvivleligen denne Opfindelse af Papirpenge bidraget, paa den ene Side til at lette Penge-Omsætninger, og livliggjøre den borgerlige Virksomhed, paa den anden Side til at forhindre den Fordyrelse af det ædle Metal, som dettes stedse tiltagende Forbrug, formedelst en stigende Folkemængde, og en alt meer og meer udvidet Virksomhed i alle Næringsveie, ellers vilde have foranlediget. I de Lande, der kunne ansees som Hovedkilden til Sølv og Guld, som forbruges i Europa, ere Omstændigheder, i den senere Tid indtrufne, som for Øieblikket hindre Tilflydelsen deraf i sædvanlig Mengde. De [32] Uroligheder, som Emancipationen i de spanske og portugisiske Colonie-Besiddelser i America har foranlediget, have i den senere Tid lagt Hindringer i Veien for Bjergværksdriften, og deri frembragt ligesom en Stilstand, medens Afløbet af de ædle Metaller til Asien er jevn og bestandig, og medens Forbruget deraf, under en voxende Population og Menneskets stedse tiltagende Lyst til at for flere Livets Nydelser, betydeligen maa udvides. Rimeligviis vilde, under saadanne Omstændigheder, Sølvets Priis i vore Dage have steget, naar man ikke ved dets Side havde stillet en Repræsentant, som, i sig selv

uden Værd, opfyldte Alt, hvad man forlanger af de ædle Metaller, som Maalestok for Vareværdierne. I nogle Lande havde disse Papirpenge saagodtsom fortrængt Brugen af Sølv og Guld, og der gives faa Lande, hvor de ikke paa en eller anden Maade ere satte i Omløb. Det er maaskee ikke for meget sagt, at der formedelst denne Opfindelse, nu behøves Halvdelen mindre Sølv og Guld, end om disse ædle Metaller allene maatte vorde anvendte i Handelens daglige Penge-Omsætninger. Men paa den anden Side kan det ikke nægtes, at der gives faa Opfindelser, hvis Misbrug har foranlediget større Forvirring i de borgerlige Forhandlinger, end denne, og det kunde ansees tvivlsomt, om man skal betragte den som en Velgjerning for den handlende Verden, eller om man maatte ønske, at den aldrig havde fundet Sted. Ingen Stat, der har benyttet Papirpenge ved Siden af de ædle Metaller, har holdt sig inden for de Grændser, som en [33] klog Statsoeconomie foreskriver; men Letheden af at fremtrylle paa denne Maade de Summer, som behøvedes til Udførelsen af ofte fordærlige Planer, har forledet mangan en Statsstyrelse til de største, og for Borgersamfundet høist skadelige Udskejelser i denne Henseende. Da Frankrige under en krigssyg og ødsel Fyrstes Regjering var nedsjunket i Gjæld, saa at der sporedes Forlegenhed i alle Grene af Statsbestyrelsen, fremstod en skotsk Projectmager, som vilde lære Regenten paa en let Maade at tilfredsstille Statens stedse voxende Krav. Det Fordærlige i denne Plan, og Midlernes Utilstrækkelighed til at udføre den efter Projectmagerens oprindelige Anlæg, viiste sig først, da det udsendte Papir langt oversteeg det Beløb af Repræsentantiver, som i Landet behøvedes, og det Overskydende saaledes strømmede tilbage til den slet funderede Bank, og blottede dens Usselhed og Afmagt. Først da Lovgiveren forbandt Mynt-Reductionen med den ubesindige Seddelførgelse, bleve disse Sedler aldeles ugyldige i Handel og Vandel. Det Tab, som derved forvoldtes Frankriges virksomme Borgere, maatte usigeligen bidrage til at forøge de Lidelser, som Ødselhed, slet Bestyrelse og andre tilfældige Omstændigheder forvoldte dette kraftfulde, med store naturlige Fordele rigt velsignede Land.⁸ Men det er saa langt fra, at dette uheldige Udfald af en slet beregnet Plan, har tjent til Advarsel for andre Stater, at man har seet de fleste europæiske Stater, indtil vore Dage, vandre paa den samme vildsomme Bane. Dette ulykkelige Misbrug af en i sig [34] selv herlig Opfindelse har maaskee, for en stor Deel, forvoldt den Forstyrrelse i den menneskelige Virksomhed, som viser sig saa mangelund i mangfoldige europæiske Stater, ligesom det og har tildeels frembragt de Krige, som i saa lang Tid have hærjet Europa. Dersom Fyrsterne, som forhen, havde været indskrænket til de rede Pengemidler, hvoraf de virkelige vare i Besiddelse, og ikke havde skabt en uægte Rigdom af ugyldige Repræsentativer; naar de ikke havde opfundet den Konst, at vælte paa Efterslægten Byrder, som den nærværende ei kan bære, da vilde den senere Tids Krige neppe være blevne saa langvarige, blodige, og i sine Følger fordærlige, som Historien nu maa fremstille dem. Lad os tænke os Carl den 5te udrustet med den Pengekraft, som vore Dages Finanskunst veed at skabe af en heel ubeqvem Materie, lad os tænke os hans Skatmestere begavede med vore Dages Skarpsindighed til at vælte Tidens Byrde over paa Efterslegten, hvor vilde Grændsen være bleven for hans ærgjærrige Planer? hvor meget lettere vilde det da ikke været ham, at bygge det Universal-Monarkie, der, som et Ideal, svævede for hans Indbildning. En uafbrudt Pengeforlegenhed svækkede en Virksomhed, som forbunden med saa stort Hersker-Talent, let kunde være bleven fordærlig for Menneskeligheden. Dersom England ikke havde skabt en Statsgjæld, hvis Beløb i

⁸ Regjeringen udstædte over 2000 Millioner Franker i Sedler paa en ikke ubetydelig Fond. Den befalte, at Ingen maatte have meer end 500 Livres rede Penge i Casse. Dette skadede endnu ei Bankens Credit, som da først faldt aldeles, da man reducerede Mynten. Man see Stewarts Værk om den politiske Oeconomie **Tom. 4 Part 2 Cap. 28 og 30**, som Forfatteren har i fransk Oversættelse. I øvrigt kan det vel ikke nægtes, at Law's Plan var sindrigen udtænkt, og at den, klogeligen benyttet, havde kunnet redde den franske Stat af den Pengeforlegenhed, hvori den befandt sig paa den Tid. Men Fordelen af at tilveiebringe store Indtægtsummer, den at udsætte sig for Folkets Klage over nye Paalæg, var saa lokkende, at Regjeringen forledeedes til at overskride Fornufts og Maadeholds Grændser. Det Uheldbringende i Law's Plan ligger saaledes ikke i Udkastet selv; men i en ufornuftig Udførelse deraf.

Størrelse kappes med den Sølv- og Guldmasse, der er fremdraget af Jordens Skjød, vilde det ikke have været i Stand til at antænde og vedligeholde Krigens Fakkell [35] i alle Europas Hjørner. Hvorvidt denne sørgelige Følge kan finde en Modvægt i den Betragtning, at mindre Stater derved maaskee ere blevene satte i Stand til at modstaae mægtigere og herskesyge Staters Voldsomheder, det staaer for Politikkens Domstoel, ligesom det staaer for en langt høiere at bedømme, hvorvidt der i disse Vildfarelser selv ligger et Middel til at lede Menneskeligheden frem til et Mere Fuldkommenheds Maal. Her betragtes disse Følger kun i finantiel Henseende. Det er vist nok saa, at den Opfindelse, at vælte Dagens Byrder over paa Efterslægten, ikke under alle Omstændigheder kan ansees, som skadelig for Menneskeligheden, og at hiin ofte kan findes tjent med at bære sin Deel deraf. Ligesom der i Familier gives visse Familie-Omkostninger, visse Opofrelser, som deres nærværende Overhoveder ikke ene formaae at bære, og som mere angaae hele Familiens borgerlige Lyksalighed, end noget enkelt, nu levende, Medlems lykkelige Stilling, og som, naar de ikke tilveiebragtes, foranledigede Familiens Udslettelse af Tidens Blad; saaledes ogsaa med Hensyn til Staterne. Statssamfundets Tilværelse tilhører ligesom Evigheden, og Statsbestyrelsen bør ei indskrænke alle sine Foranstaltninger til at sørge for Dagens flygtige Nydelser, uden at befæste Grundvolden til en stedsevarende Stigen mod et høiere Fuldkommenheds Maal. Der gives Stats-Indretninger, som maa betragtes som en Grundvold for nærværende og kommende Slægters borgerlige Lyksalighed, og hvis Savn maatte virke skadeligen paa de fjærneste Slægter. Der [36] gives Forsvarsmidler mod Rov og Ran, hvis Forsømmelse kunde foranledige Tabet af en vigtig Deel af Samfundets politiske Lyksalighed. Vilde Statsstyrelsen her anvende en utidig Sparsommelighed, eller en alt for ængstelig Omhyggelighed for ei at berøre Efterslægten's Indtægtskilder, da kunde den let forvirre den nærværende og kommende Slægts Existents.– Men for denne Art af Vildfarelser skal man ikke saa let kunne anklage vor Olds Regenter. Langt oftere findes de paa den modsatte Afvei. Thi visseligen gives der en Grændse for disse Anticipationer af Efterverdenens Indtægter, som ei bør overskrides, og der gives næsten ingen Stat, som jo har overtraadt denne af en fornøftig Statskonst foreskrevne Linie. Naar man tager Hensyn til alle de Lidelser, og Forstyrrelser i den borgerlige Formues-Tilstand, som denne Forværelse af Penge-Repræsentativet, denne bølgeformige Cours-Bevægelse, som gjorde det umuligt for den kloge og forsigtigste Handelsmand at indlade sig med Sikkerhed i nogen Slags Handels-Speculation, har foranlediget, da vil man ei undre sig over, at Statsborgerne ønskede en Sag, der syntes saa slet bestyret, over i andre Hænder, og det er uden Tvivl mestendeels Forvildelser paa den finantielle Vei, som i de fleste Stater have frembragt constitutionelle Forfatninger, der efter deres Natur ere meest skikkede til at forebygge deslige Udskeielser. Her er ikke Stedet at undersøge, hvorvidt disse Forstyrrelser i den borgerlige Virksomhed meer vare en Følge af udvortes Omstændigheder, som Statskonsten blot kunde [37] remediere, ikke forebygge, og hvorvidt det Tryk, som ved disse Svingninger i Pengeværdien frembragtes, hævdedes ved en solidere Befæstelse af Statens politiske Velfærd; ikke heller kan det her prøves, om denne Fasthed i Pengevæsenet, denne billige Hensyn til E f t e r s l æ g t e n s Tarv, stedse er iagttaget i Stater, som have en constitutionel Forfatning, eller hvi det skede, at just disse Lande tildeels meest have fordybet sig i Gjæld? Statskonsten er ikke forlegen for at forklare disse Phænomener; men saa meget synes vist, at disse finantielle Uordener kunne ventes herefter formindskede og hævdede, da Folket ved sine Ræpresentanter har faaet sin Ret til at ordne sit Pengevæsen, da de Byrder, som Vedligeholdelsen og Forfremmelsen af Statssamfundets Del fordrer, formedelst Ophævelse af Privilegier og Kastetvang, kunne ventes ligeligen fordeelte, og da den Offentlighed, som belyser alle Statsstyrelsens Forholdsregler, stiller alle dens Skridt ligesom for Fornuftens og Statsklogskabens Domstoel.

Seddelbankerne ere langt yngre end Girobanker. Den første ordentlige Bank af den Art foranledi-

gedes oprettet i London af William Peterson 1694, ikke uden megen Modstand af dem, gjennem hvis Hænder Pengeforhandlingerne i denne Henseende var gaaet. Der gaves nemlig enkelte Pengemænd i London, som, kaldtes Guldsmede, i hvis Hænder Landets rede Midler mestendeels vare, og hos hvem de, der vare i Besiddelse af rede Penge, nedsatte dem, som forvarede paa et sikkert Sted. De vare desuden et Hofs Agenter, [38] som stedse trængte til Penge, og derfor havde de en vigtig Stemme i Afgjørelsen af Landets Penge-Anliggender. Bankens største Fond, 1,200,000 £. St., sammenbragtes ved Subscription, og da denne strax blev forskudt Staten, subscriberedes paa nye 300,000 £. St. til at opfylde Banken egentlige Hensigt. Den satte i Omløb en Sum af 1,200,000 £. St. i Banknoter, og med 300,000 £. St. rede Mynt bestræd den Indvexlingen af de Sedler, som fremstilledes for Banken til Ombytning. Saaledes saae Banken sig i Stand til at udlaane til Regjeringen 4/5 af dens rede Sølvfond mod høie Renter, og med 1/5 at udføre alle egentlige Bankforretninger. Deres Fordel, som havde taget Aktier i denne Bank, maatte saaledes være meget betydelig, og, saalænge Bankbestyrelsen holdt sig inden for denne Grændse, blev ogsaa aarligen uddeelt en betydelig Dividende blandt Interessenterne. Men Forskuddet til Regjeringen voxede i en for Bankens Sikkerhed høist farlig Grad, og det forrige Seculum var langt fra udrundet, forend Statens Gjæld til Banken var stegen til det tidobbelte – en Gjæld, som for Bankens Sikkerhed og fordelagtige Gang var saa meget meer betænkelig, som Gjælden paa den ene Side var uindløselig, paa den anden forrentedes efter en meget lavere Rentefod senere hen i Tiden end i Begyndelsen. I dette Forhold kunde Banken ikke forøge sin Seddelstok, uden Fare for langt at overskride den Sum af Omløbsmidler, som behøvedes i daglig Handel og Vandel. Thi alt hvad [39] der løber over denne Grændse, vender letteligen tilbage til Banken til Ombytning mod Sølv, og sprænger en Indretning, der har udstædt en langt større Sum af Sedler, end ved dens rede Fond kan indløses. Naar dette skeer, naar Banken har forspildt sin Credit ved regelløse Emissioner af en større Masse af Sedler, end paa Handelens og Industriens Veie kan optages, da gaaer den med accelererede Skridt til Grunde. Tilliden taber sig ikke allene i det samme Forhold, som Sedlernes Masse forøges; men de nedsynke letteligen til en Ringeagt, som gjør dem aldeles uskikkede til at benyttes som Repræsentativ. Den engelske Banks Historie viser, hvor ofte Banken har maattet tye hen til Parlament-Beslutninger, for at raade Bod paa de Ulemper, som den ved sine Forvildelser, og sine indviklede Forhold til Regjeringen, havde forvoldt sig selv. Banken brugte længe alskens Konstgreb, for at befrie sig for besværlige Fordringer paa dens utilstrækkelige Sølvmasse, og, da disse ikke meer kunde skjule dens Forlegenhed, bevirkedes en Parlament-Act, efter hvilken Indvexling af Sedler mod rede Mynt deels indskrænkedes, deels hævedes. Det hører ikke hid at forklare Aarsagen, hvorfor de engelske Papirnoter, uagtet disse ubankmæssige Bestemmelser, siden hævedes saa meget i Veiret, at de betaltes over den Guld og Sølvværdie, som de forestillede. Dette beroer paa langt andre Omstændigheder, og vi skulle siden see, hvorledes ogsaa dette var Tilfældet med en anden Bank, som var funderet paa en langt Usikkerere [40] Grundvold, end den engelske. Her have vi kun med Bankens Vildfarelser at gjøre, for at vise, hvor farligt det er at overskride de Regler, som maa følges, naar en Bank skal opfylde sin Bestemmelse. I Øvrigt indskrænkede denne Bank sine Operationer kun til at gjøre Forskud til Staten, og at discontere Vexler, og ydede Vindskibeligheden ingen umiddelbar Hjælp ved directe Laan.

Langt grovere Vildfarelser gjorde den Bank sig skyldig i, som, efter Skotten Laws Plan, oprettedes i Frankrige. Den Masse af Sedler, som den udsendte, var saa stor, og de Myntreductioner, hvorved Regjeringen ufornuftigviis vilde raade Bod paa dens Forlegenhed, saa hyppige, at dens Sedler tilsidst ikke agtedes stort meer, end den Lap Papir, hvorpaa de vare skrevne. I den senere Tid ansees den franske Bank for at bruge meer Forsigtighed, end der behøves for at sikre dens Sedler behørig Værd, i det den har omtrent ligesaa meget rede Sølv liggende i sine Kister, som den har udsendt Sedler,

og dens Bankfordeel er saa godt som ingen, især da dens Statuter hindre den fra at gjøre sig Fordeel ved solide Handelsforetagender.⁹ Den danske Bank oprettedes 1736 ved en Privat-Subscription. Den havde en Fond af 500,000 Rd. og var indeelt i 1000 Actier a 500 Rd. pr. Actie. Det varede ikke længe, inden denne Bank gav Actionisterne meget store Fordele, som foranledigedes fornemmeligen derved, at den satte en Sum i Sedler i Omløb, der langt overgik den [41] rede Sølvmasse, som var indskuttet i dens Casse, hvilken sidste den endog for største Deel, ved Udlaan til Huseiere, havde sat i Bevægelse. Da imidlertid det sidst henrundne Seculum var et Fredens-Aarhundrede for den Dansk-Norske Stat, førtes dens Handel med Udlandet mestendeels med saa megen Fordeel, at Coursens Svingninger ikke vare saa fordærlige, som man ellers maatte have ventet af Bestyrelsens Misgreb. Banken havde nemlig forskudt Staten store Summer, og dennes Gjæld til Banken var i Aaret 1763 endog løbet op til den frygtelige Sum af 11 Millioner Rigsdaler. Denne Sum var tilveiebragt ved uafbrudte Seddel-Emissioner, og nogle Forfattere paastaae, at Seddelmassen var, indtil Aaret 1780, voxet til 20 Millioner, til hvis Indfrielse Banken kun var i Besiddelse af de oprindelige 500,000 Daler, med en Tilskuds-Sum af 100,000 Daler, som senere blev subscriberet. Forordningen af 6te October 1757 gav den danske Banks Credit sit Naadestød. Den forbød ikke allene at udføre rede Mynt af Landet, og satte derved Udlændingen udaf Stand til at forsøve sine Sedler her i Landet, og indenlandsk Mand fra at afgjøre sin Gjæld til Udlandet i gyldig Valuta; men den forbød og Banken at udlevere mere rede Mynt, end hvad der til nødvendige daglige Udgifter maatte behøves. Forordningen af 13de Mai 1762 paalagde dem store Bøder, som toge Opgjæld paa Landets courante Myntsorter. Derhos befalede, at Papiret uvægerligen skulde modtages som rede Mynt i alle Penge-Omsætninger. [42] Befalinger af den Art respecteres kun der, hvor de kunne anvendes til Skade for Staten selv. Allerede 1763 kom Banken i den største Forlegenhed, især da en stor Deel udenlandske Creditorer skulde betales med Bankens Repræsentativer, der for dem ingen Værd havde, uden forsaavidt de kunde forvandles til rede Penge. I denne Nød udstedtes enkelte Dalersedler, der skulde gjøre Indløsning af Sedler med Sølv mindre nødvendig, hvortil Bankens Midler vare utilstrækkelige, og derhos afhjælpe Savnet af rede Mynt i Landet. Men Publicum lod sig ei derved berolige; Bankens Sedler tabte dagligen i Værd, og der maatte sættes Vagt ved Bankens Porte, for at forhindre en voldsom Tilstrømmelse af Seddelhavere, der krævede Valuta. Under saadanne Omstændigheder maatte Banken tage sin Tilflugt til udenlandske Laan, for at indbringe rede Valuta i Landet, og hæve Sedlernes Credit. Det lykkedes at aabne 2de store Laan i Holland. Dannemarks fredelige Stilling og fordelagtige Handel lettede rimeligviis disse Operationer – og da Staten, som Bankens Debitor for en større Sum end det optagne Laan, overtog Laanet, hævdes igjen Bankens Credit. Men derved opstod for Staten en anden finantiel Ulempe, i det den fik en betydelig Sum i Renter at betale, som paalagde den en desto føleligere Byrde, som der i andre Henseender herskede Uorden og Underballance i Finantserne. Finantsbestyrelsen indlod sig saaledes først i forskjellige Slags Underhandlinger med Banken for, paa den ene Side, at consolidere Statens [43] Gjæld, og gjøre den uopsigelig, paa den anden Side satte Banken i Stand til, ved rede Valuta at opfylde sine Forpligtelser. Bank-Octroiens Løfter og Forpligtelse hindrede, ligesaa lidet som Bank-Interessenternes Indsigelse, ikke at der toges Beslutninger, aldeles afvigende fra de i Octroi'en givne Bestemmelser. Omsider fandt Statens Bestyrelse det rigtigst, først efter Interessenternes Samtykke, men senere ved Magt-

⁹ Den franske Banks Grund-Capital er 90 Millioner Francs, indeelt i 90,000 Actier à 1000 Francs pr. Actie. I Aaret 1828 havde den 200 Millioner Francs i Sedler i Omløb og skyldte 40 Millioner til Private, som havde Regning med den, og hos den havde deponeret Penge til at bestride Pengeomsætninger. Mod denne Sum havde den 233 Millioner rede Mynt i Casse, endskjøndt Say troer, at den med 80 Millioner vilde kunne bestride Ombytning af Sedler med Sølv. Den laaner ikke paa Hypothek. See Says ovenfor citerede Skrift **Tom. 3 Pag. 102.**

sprog, at udløse Interessenterne, og underlægge Banken Staten.¹⁰ Fra den Tid var ikke meer Tale om Udvexling af Sølv mod Papir ved den danske Bank; det var endog saare vanskeligt at faae de fleste Sølvskillinger tilvexlet i Banken, som behøvedes i den daglige Omsætning. I Stedet for at standse Coursens høie Flugt, og at forbedre det omløbende Repræsentativ, ved at inddrage og tilintetgøre en Deel af Papirsedlerne, fabrikeredes bestandigen nye, og man finder blandt de paa den Tid udkomne Skrifter og Brochurer hyppige Klager over de Ulemper, som derved forvoldtes i Handel og Vandel. Der er ikke den mindste Anledning til at troe, at Norges indvortes Forhold og Handels-Stilling paa den Tid, paa nogensomhelst Maade, bidrog til at forværre Landets Pengevæsen. Dersom man endog har nogen Aarsag til at være mistroisk mod Rigtigheden af de Beregninger, som af danske Forfattere selv paa den Tid opstilledes, over de forbundne Rigers Import og Export, og det fordelagtige Resultat, som deraf drages for Norge, saa kan det dog ingen Tvivl være underkastet, at de [44] udenlandske Penge, som fra Norge remitteredes til den kjøbenhavnske Børs, for der at forsølves, bidroge meget til at formindske Dannemarks Trang til udenlandske Penge. Man finder i et Døgnblad, udgivet i S o r ø e 1772, en Sammenligning mellem, hvad der udførtes i begge Riger fra 1763–1772, og Overballancen paa Norges Side er meget stor. Hvor upaalidelige slige Opgaver ere, vil Forfatteren søge nedenfor at vise, hvorhos det billigen bør tilstaaes, at der er store Aabninger i disse anstillede Betragtninger og Beregninger, som, naar de udfyldtes, rimeligviis vilde give Sagen et andet Udseende, skjønt uden Tvivl kun til at formindske, ei udslutte det Overskud, som den Gang fandt Sted i Norges Handel. Alle Statsbestyrelsens Udgifter bestredes i Danmark, og den større Deel af de Foranstaltninger, som vare fornødne til begge Rigers Værn, bekostedes der. De Vildfarelser, som Regjeringen i denne Henseende gjorde sig skyldig i, burde efter deres Natur ligemeget trykke begge forbundne Stater. Om det danske Hof omgav sig med en Glands, som meer svarede til Statens forrige end nærværende Betydenhed blandt de europæiske Stater; om den overspændte sine Anstrengelser, for at fremtvinge en upassende stor militair Styrke; om dets Finantsbestyrelse gjorde sig skyldig i store Vildfarelser med Hensyn til Landets Pengevæsen – de ulykkelige Følger heraf vare begge Stater lige forbundne til at bære, al den Stund de hyldede een Konge og een Statsforfatning. Men alle disse Udgiftsposter maatte nærmest findes paa [45] Beregningen over Dannemarks Handels-Ballance, da alle Elementer til disse Udgifter der indsamledes, deels fra fremmede Lande, deels fra Landet selv, og paa den ene Side foranledigede en større Indførsel af fremmede Producter, paa den Anden en formindsket Udførsel af egne. Et usselt Vederlag for Udgifter af den Art finder et Land i den Fordel, som det umiddelbare Forbrug af disse Materialier giver Enkelte af Landets Indvaanere, den større Fordring paa Livets Nydelser, som derved gives Andre, og i den tilsyneladende livlige Virksomhed, som derved i det hele tilveiebringes.

Disse falske Fordele opveies tusindfold ved det større Tryk af Skattepaalæg, hvormed Statsborgerne betynges, for at sammenbære disse alt for store Statsudgifter, i den overdaadige Levemaade, som denne uagte Glands giver Anledning til, og i det Savn af Landets dygtigste og vindskibeligste Borgere, som derved hendrages til uhensigtsmæssige Sysler. Norge havde, fra denne Side vist nok den bedre Stilling i hine Dage. Det beholdt sine Export-Artikler ubeskaarne, og Afløbet deraf til

¹⁰ En interessant Afhandling om denne Gjenstand findes i Buschings Magazin für die neue Historie und Geographie, Halle 1774, 8te Theil Pag. 261. Forfatteren ytrer deri, at der ved den første Bank-Octroi var tilstaaet Banken større Fordele end Statens Interesse tillod, og at Finantsministeren kunde troe sig beføiet til at rette de i Begyndelsen gjorde Feil og forandre Indretningen; men han formener, at flere af disse Forandringer og Bankens Operationer ikke bragte Staten væsentlige Fordele; men blot Private Gavn, hvis Formue derved forøgedes. Deri tilstaaes vel, at Actieierne gave sit Samtykke til Bankens Overdragelse til Kongen; men yttres tillige, at Samtykket var fremlokket ved Konstgreb. I Aaret 1771 den 6te Juni oprettedes Finants-Collegiet i Kjøbenhavn under det Struenseske Ministerium. Busch i ovenanførte Værk klager ogsaa over, at han paa sin Reise i Danmark ikke kunde faae det fornødne Sølv, uagtet han vilde give Opgeld; men da denne ved Lov var forbuden, kunde han ikke faae andet end Bankens Papir.

Dannemark, om endog til uhensigtsmæssigt Forbrug, forøgede Fordelen af dets Virksomhed, medens den mindre overdaadige Levemaade, som fandt Sted i Norge, foranledigede en mindre Indførsel fra Udlandet. Hvor megen Grund man end har til Mistillid mod Beregninger af den Art, saa gives der dog nogle Omstændigheder, som paa en vis Maade begrunde Rigtigheden af de ovenfor anførte. Tolden var den Gang i Toldforpagteres [46] Hænder, hvis højeste Interesse det maatte være at forhindre de Indsmuglinger, som alt for let i Norges Skjærgaard kunne finde Sted. Den Artikel, som giver Norges Handelsballance det værste Udseende, Kornet, indførtes da uden Told, og var altsaa ingen Gjenstand for Toldsvig; men kan formodes i sin sande Udstrækning opført paa Toldlisterne. Brugen af de Overdaadighedsvarer, som siden er bleven saa hyppig, var den Gang høist indskrænket. Colonialvarer holdt sig sædvanligen inden for Byernes Kreds; paa Landet brugtes de sjældent, og Levemaaden i Byerne, med Hensyn til Boepæle, Klædedragt og Livets daglige Nydelser, var mere tarvelig i Norge end i Dannemark. Omendskjønt Velstanden der, efter de Beretninger man har fra de Dage, ikke kan ansees for at have været i Almindelighed større end i Norge, saa gaves der dog, i Hovedstaden og paa Landet i Dannemark, langt flere Familier, som tilegnede sig en større Grad af disse overdaadige Nydelser, deels fordi deres Fameliehoveder beklædte Embeder, som vare forbundne med rige Indtægter, deels fordi de vare i Besiddelse af Privilegier, som gave dem store Forsprang for deres Medborgere i denne Henseende. K o n g s b e r g s værste Periode var endnu ei begyndt, og dette Værk var endnu ei blevet et udtørrende Afløb for svækkede Finantser. Det gav endog, just netop paa den Tid, da Danmarks Pengevæsen var i højeste Forvirring, ikke ubetydelige Bidrag til Statscassen. Ikke længe efter hiin Tidspunct indtraf en af de meest blomstrende Perioder i Norges Handel. [47] Den americanske Krig udbrød, og den Styrke, som derved gaves Norges Handelsstand, har, indtil de seneste Dage, sat den i Stand til at gennemgaae de ufordelagtigste Omvexlinger. Det kan saaledes neppe være nogen Tvivl underkastet – og dette paastaae, saavidt Forfatteren bekjænt, alle den Tids Scribentere – at Norge, formedelst sin fordelagtige Handel, sine raske Fremskridt paa den borgerlige Velstands-Bane, sine betydelige Remisser til den kjøbenhavnske Børs, maatte i en høi Grad understøtte Danmarks Pengevæsen, og det er ikke i Norge man Paa den Tid maa søge Spiren til det danske Pengevæsens Undergang. Et andet Spørgsmaal er om Norge, maaskee endog i en høiere Grad end Dannemark, ydede mindre Bidrag til Statskassen, end deels paa den ene Side Landets Stilling og blomstrende Handel tillod, deels paa den anden Statsudgifterne gjorde fornødent. Det havde visseligen været meer at ønske, at Statsstyrelsen var gaaet denne Vei, end deels at dække sin Forlegenhed ved regelløse Seddel-Emissioner, som efterhaanden forviklede alle borgerlige Forhold, deels fordybe Staten i en stor udenlandsk Gjæld, hvis Afbetaling faldt Efterslægten, under uhædige Conjunctioner, langt besværligere, end den vilde have været for den da levende. Men langt fornuftigere vilde det vel have været at reducere Statsudgifternes Scale, der havde naaet en Høide som hverken stemmede overeens med Landets physiske Beskaffenhed, eller Forbundstatens politiske Vægt iblandt europæiske Stater. I Staternes Budget maa vel Indtægterne reguleres efter Udgifterne. [48] Forsaavidt de sidste ere fornødne til at befordre Stats samfundets Sikkerhed, og ved passende Indretninger give Staten sin rette Plads blandt civiliserede Stater, maa dertil anvises de fornødne Intægtskilder; men det er en slet Oeconomia, saavel i Staternes, som i Privates Husholdninger, at anlægge Alt i en større Stil, end som svarer til Naturens, og forhaanden værende Omstændigheders Bud. Følgerne, saavel for Staten, som for Privatmand, ere lige betænkelige. Alt Haab om bedre Tider henskydes til en fjærn Fremtid, den nærværende Tid bringer Intet uden Gjæld, Forlegenhed og høist fordærvelige Midler til at reise Penge.– Saaledes kunde den dybe Fred, hvormed den Dansk-Norske Stat velsignedes i den sidste 4/5 Deel af det henrundne Seculum, og de mange fordelagtige Handels-Conjunctioner, som den under samme gennemgik, medens Krigsfakkelen, næsten uafled-

ligen, brandte et eller andet Sted i det øvrige Europa, ikke forbedre dens Pengevæsen. Sølvet var saa godt som forsvundet af Circulation og repræsenteres af Papirpenge, som Ihændeleveren, enten aldeles ikke, eller kun mod betydelig Agio, kunde erholde ombyttet med Bankens rede Mynt. Da Banken kom i Statens Hænder forbedredes derved ikke Landets Pengevæsen. Den grændseløse Udstædelse af Sedler, til hvis Indløsning saa godt som ingen rede Valuta var forhaanden, og som nu lettest kunde maskeres, da al Control ophørte, og Bankens Bestyrelse og Skjæbne allene beroede paa Souverainens Villie, forvoldte Sedlernes Fald. Omsider indsaae [49] Finantsbestyrelsen det Fordærvelige for Nationen i denne Pengevæsenets Stilling, og blev alvorlige betænkt paa at rette de stedbundne Mangler. Den erkjænte, at dette blot kunde skee paa 2de Veie; nemlig ved at formindske Seddelmassen, inddrage den overflødige Deel, som satte Banken i Miscredit, eller at fremskaffe en rede Sølvfond, enten ved udenlandske Laan, eller ved at fremlokke det Sølv, som Landets egne Borgere, maatte være i Besiddelse af. Paa denne Grundvold blev Speciesbanken oprettet 1791, og det kan vel ikke nægtes, at dens Hensigt og Planens Udførelse var. lige velgjørende for begge Lande. Regjeringen forpligtede sig ei allene til at standse den uafbrudte, Banksedlernes Værd høiligen forværrende, Udgivelse af Bankosedler; men endog at inddrage aarligen den betydelige Sum af 750,000 Rdl DC, og paa det af denne raske Inddragelse af Sedler, forenet med den større Trang til Omsætningsmidler, som Handelens og Industriens da blomstrende Tilstand i begge Riger foranledigede, ikke skulde tilveibringe Pengemangel, aabnedes Speciesbanken, hvis Fond var 2,400,000 Spd. Følgerne af denne kloge Foranstaltning viiste sig snart i en forbedret Cours, som vedblev, saalænge de samme Principer fulgtes. Neppe gaves der noget Tidspunct i begge Rigernes Handelshistorie, som var fordelagtigere end Aarene 1791-1799. Coursen glead endog stundom under Pari, og det danske Papir omvexledes i H a m b u r g med større nominelt Beløb af Guld og Sølv.¹¹ Men denne Coursens gyldne Periode varede ikke længe. I Aaret 1799 indtraf en Handels-Crisis i Kjøbenhavn, [50] et dybt Fald af flere, især transatlantiske, Producenters Priis, som rystede flere Handelshuse, og foranledigede Nøgles Brud, og Regjeringen troede at raade Bod derpaa ved at tilstæde Handelstanden Udgivelsen af Committee-Sedler, som vare funderede paa Varer og Effecter. Til samme Tid oprettedes en Deposito-Casse, som forsynedes med et ikke ubetydeligt Beløb af Bankosedler, hvilke Banken uden for hiin Bestemmelse bemyndigedes til at udgive, og ved given beqvem Leilighed, under en lykkeligere Handelsperiode igjen skulde inddrage. Den kloge Statskonst erkjænder visseligen ikke Gyldigheden af slike Understøttelsesmidler. Seddelfabrication, Deposito-Casse, Credit-Casse – denne hele Bygning af Laane-Instituter, med hvilke Regjeringen havde den visseligen ædle Hensigt at understøtte en vaklende Virksomhed, og fremlokke en livligere Fabrikflid, faldt omsider sammen, og tilintetgjorde i sit Fald Landets Pengevæsen. De Vildfarelser, som i denne Henseende opdages i fast alle Landes Finantsvæsen, beskyttes ikke af den strenge Statshusholdnings-Lære. Den overlader Borgeren, som fordyber sig i vilde Speculationer, til sin egen Skjæbne, og Staten trøster sig ved, at om Een falder paa sin vildfarende Bane, reiser sig en Anden, der gaaer frem paa en klogere og sindigere Maade. Saa ulykkelige Borgere fortjene visseligen Medynk, og deres Fald forvolder Rystelser i den dem nærmest omgivende Kreds; men Understøttelse paa den levende og kommende Slægts Bekostning have de ikke at vente af en Bestyrelse, hvis store Maal er [51] det hele Samfunds Bedste, og hvis Foranstaltninger, ligesom hæftende sig til Evigheden, skulle udbrede Hæld over vore Efterkommere, saavel som over os. Ligesaa uhensigtsmæssigt er det, i de fleste Tilfælde, at ville fremtvinge en eller

¹¹ Forfatteren erindrer endnu den Forundring, med hvilken han i Aaret 1797 fik for sin danske 5 Dalers Seddel i Hamburg en Louisd'or og 16 til 20 Styver, hvilke igjen dybere inde i Tyskland omvexledes med et store Beløb af slette Penge, medens den Reisendes Fornødenheder og Bequemmeligheder ikke betaltes i Forhold til Myntens Sletthed; men som om den indeholdt fuld Valuta.

anden Virksomhed ved positive Understøttelsesmidler. Menneskets Opfindsomhed til at hjælpe sig frem paa Industriens Bane, er saa stor, at den sjældent behøver den Slags Understøttelse, og den er allermindst hensigtsmæssig, naar det Øvrige Samfund maa paaføres Lidelser, for at tilveiebringe den. Lad endog Fabricantens Vei gaae igjennem Farer og Vanskeligheder, hans Virksomhed trives derved saa meget bedre, og modnes til en langsom, men herlig Fuldkommenhed. Statslaan, høi Told paa fremmede Producter, Privilegier, trykkende for Medborgere o. s. v. ere som oftest Drivhuusmidler, der fremlokke hurtigvoxende, men sygelige Planter, der aldrig naae den Styrke, som en langsom Væxt, ja endog ubetimeligt Veir ofte giver. Og hvad er der omsider blevet af de fleste af de Virksomheder som ved disse Casser ere tabte? Støtterne faldt og med dem de ravende Bygninger. Saaledes kom vel igjen efter 1799 flere gode Handelsaar, i hvilke de forenede Riger, under en fredelig Regjering, høstede rige Frugter af næsten det hele øvrige Europas Krigsforhold; men en god Cours vendte aldrig tilbage, saalænge Rigerne vare forbundne. Seddelfabricationen udvidedes alt meer og meer, og den blotte Trudsel af Krig var nok til at forstyrre Finantsbestyrelsens Planer. [52] Medens det Uveir, som omsider brød løs over Danmark, formedelst de mægtigste europæiske Rigers Voldsomhed, endnu brummede i det Fjærne, saae den danske Regjering sig beføiet til Udgifter, som ikke kunde bestrides af Statens aarlige Indtægt, og der gaves vel neppe nogen Regjering, som viiste meer Skaansomhed i Landets Beskatning end den danske. Medens saaledes Handel og Virksomhed blomstrede i begge Forbundsriger i en højere Grad end nogensinde tilforn; medens den private Velstand dagligen voxede, og vor Dansk-Norske Stat, i hiin Periode fra Speciesbankens Oprettelse til Krigens Udbrud med Føie regnedes blandt de lykkeligste Stater i Europa, sank den offentlige Credit mod Slutningen deraf, og vore Repræsentativer havde en slet Cours endog mod de Staters, som sukkede under langt byrdefuldere Conjuncturer. I Norge indtraf i de Dage Intet, som kunde bidrage til at forværre den offentlige Credit, og dets politiske Stilling retfærdiggjorde ingenlunde den danske Regjeringens store Krigstilberedelser. Det System at lægge store Byrder Paa Udslibningen af Landets Producter, om hvis Tvetydighed Forfatteren forbeholder sig et andet Sted at tale, var allerede den Gang opfundet, og det stærke Afløb af norske Producter til Udlandet, og disses fordelagtige Forsølvning, maatte ikke allene styrke Statscassen; men bidrage, som en Modvægt, til at forhindre Coursens Synken. Paa samme Tid maatte Forbruget af Livets behagelige og overdaadige Nydelser tiltage i Norge, og Indførselstolden der afgive et fordelagtigere Resultat, end tilforn. [53] Den store Indførsels-Artikel, Kornet, indførtes vist nok fra Danmark frit; og de Par 100,000 Daler gode Penge, som nu tilskyde den norske Statscasse aarligen i Korntold, savnedes da umiddelbar i den danske. Men den maatte middelbar tilstrømme den paa andre Veie. Under sædvanlige Conjuncturer er det Producenten, der betaler de Afgifter, som Staten kræver av de tilvirkede Producter, og de danske Kornsælgere maatte enten kunne sælge deres Korn saa meget billigere, som Korntolden beløb til, eller og yde forholdsmæssig store Bidrag til Statscassen, som Productions-Afgift. Da kun det danske, men ikke fremmed Korn var afgiftsfrie, da Norge under en stedse stigende Velstand begjærte flere og flere af disse Livets nødvendige og behagelige Nydelser, saa maatte, formedelst denne Lettelse paa den ene Side, denne raskere Afgang paa den anden Side, den danske Landmands Stilling saa meget forbedres, at hans Kraft til at yde sin Skat derved betydeligen maatte voxte. Kornbrændeviins Monopolet var den Gang i de danske Kjøbstæders Hænder, og hvor meget dette bidrog til at forøge disses Velstand, derom vidner den Forstyrrelse i Næringsveiene, som fandt Sted, da det hævdes og gik over i norske Producenteres Hænder. Ved Siden af disse, til de danske Kornproducenteres Fordel, løvbudne Indskrænkelse i Norges frie Productioner og frie Indkjøb af Livets Fornødenheder, vare andre Baand paalagte den norske Handelsmand, som generede hans Handel med udenlandske, især transatlantiske, Producter, og det Indgreb, som derved gjordes i den [54] norske Handels

friere Bevægelse maatte kunne, skjønt i en vist nok ringe Grad, vederlægges ved at paalægge den danske Handel forholdsmæssig større Byrder.¹² Norges Handelsmænd kjændte i de Dage saa godt som ingen anden Forhandlings-Børs af deres udenlandske Remisser end Kjøbenhavn; saa godt som intet andet Marked, hvor paa de indkjøbte Colonial-Varer, end denne Hovedstad, og Savnet af disse villige Kunder, der mestendeels have henvendt sig andensteds, er visseligen dybt følt, hvor meget end disse Producters faldne Priis, og Menneskets stegne Lyst til denne Art af Nydelser har bidraget til at forøge Consumtionen deraf. Er derfor endog agtværdige danske Forfatters Paastand rigtig, at Indtægten af Norge kun beløb sig til en halv Million Daler,¹³ saa maa dog dertil lægges en lang Liste af indirekte Afgifter, som paa den ene Side svækkede Norges Kraft til at bære Statsbyrden, paa den anden forøgede Dannemarks. Uden derfor i en uagte patriotisk Iver at tråde Forbundsriget for nær, kan det vel med Sandhed paastaaes, at Norges Tilskud til den Dansk-Norske Stat stod i et passende Forhold til Danmark. Maa det endog tilstaaes, at den Rystelse, som Adskillelsen mellem Rigerne forvoldte, virkede ufordelagtigere paa Norge, end paa Danmark, saa var dette tildeels en tilfældig Følge af de hældige Handelsforhold, som i mange af de Aar, der ere fulgte paa Skilsmisken, styrkede Dannemarks indvortes Kraft, dels i den forskjællige Stilling, hvori begge Riger have sat sig med Hensyn til Efterslægten. Dannemarks Korn [55] er ofte i dette Mellemrum bleven søgt af villige Kunder til de Fordelagtigste Priser, medens de fleste norske Producter fandt en slæbende og ufordelagtig Afsætning. Danmark har gjort mindre for sin Efterslægt end Norge. Hiint Land har, under et vist nok ordentligere Finantsvæsen end tilforn, opdyndet sin Gjældsmasse og efterladt Efterkommerne store Byrder at bære, medens Norge dels paa engang har afgjort sin vigtigste Gjæld, dels aarligen og med raske Skridt nærmer sig en gjeldfrie Tilstand.— Dog herom er ikke Talen. Forfatteren forlader et Æmne, ved hvis Behandling han nødigen af nogen Part vilde misforstaaes, og optager igjen Traaden af hans egentlige Undersøgelser.¹⁴ Det eneste mørke Punct, som Forfatteren finder i det benævnte Tidsrum paa Listen af Norges specielle Udgifter, er Kongsberg-Sølvværk. De Summer, som derpaa anvendtes, voxede, mod Slutningen af forrige Aarhundrede, i en stedse stigende, for begge Rigers Finantser høist sørgelig Progression, og Beløbet deraf udgjorde tilsidst en ikke ubetydelig Qvota af Norges Bidrag til den danske Statscasse. Men det

¹² I den 11te Deel af Buschings Magazin anføres Pag. 199 Dannemarks og Norges Indtægter for Aaret 1768, som følger:

		Rd	β
Dannemark.	Sjælland	1,714,597	22
	Fyen	386,027	30
Jylland.	Aalborg	229,840	33 1/2
	Viborg .	59,027	2
	Aarhus ..	282,349	74 1/2
Norge.	Ribe	244,302	..
	Aggershuus	541,133	83
	Christiansand	90,733	22
	Bergen	202,099	54 1/2
	Trondhjem	219,375	81 1/4
	Bjergværkerne	29,379	36

Man seer at den store Sum, som er anført for Sjælland, hidrører fra Kjøbenhavn, og til at danne denne Sum have alle øvrige Rigets Dele, saavel Norge som Danmark, bidraget sin Part, dels directe dels indirecte.

¹³ Dersom derved forstaaes en Brutto Indtægt, er den visseligen urigtig, medens Netto Indtægten er vanskelig at beregne.

¹⁴ Der gaves enkelte Aar, efter Norges Skilsmisse fra Danmark, i hvilke den Misvæxt, som indtraf i næsten hele Europa, ikke rammede Danmark, og strax derefter, fulgte Kornprisernes Stigen overalt. Derved forøgedes i en høj Grad Dannemarks Indtægtskilder, medens paa den, anden Side stor Orden i Finantsernes Bestyrelse forbedrede Statens offentlige Forhold. Saaledes kan det vel siges, at Danmark for Tiden befinder sig i en bedre Stilling, end da Norge dermed var forenet; men ikke fordi det er skilt fra Norge, men uagtet dette.

vilde dog vare ubilligt og uforstandigt, af en eventuel, paa aabenbare Vildfarelser grundet, Ulempe i den indvortes Oeconomie at bygge sine Beregninger over Statskraftens Intensitet, og at ansee det som en Følge af Landets slette Tilstand og indskrænkede Erhvervelses-Evne, hvad der frembragtes ved Regjeringens egen Villie, uden at nogensomhelst Fordel deraf kunde tilskyde den norske Stat, som formedelst disse Feilgreb tildeels endnu har store Byrder at bære. [56] Udgifter af den Art Bør ikke komme Norge til Last i de anstillede Sammenligninger mellem begge Landes Bidrag til Statscassen.¹⁵ Med en saadan Styrke i den private Virksomhed under alle Næringsveies fordelagtige Gang, og en saadan Svaghed i de forenede Rigers offentlige Finantsvæsen, overvædedes Landet omsider af en Krig, hvis Ødelæggelse viste sig meer i Forstyrrelse af Landets Virksomhed og Handel, end i Blods-Udgydelse. Hvo vil undre sig over, at den danske Stats Pengevæsen, som allerede forhen ikke hvilede paa nogen solid Grundvold, under disse Omstændigheder alt meer og meer forværredes, at den danske Courantbank, som alt længe ikke havde respecteret sine Sedler, men afviiste Ihænde haverne fra dens ubetydelige Sølvfond, aldeles tabte den Credit, som blot begge Rigers Handel og blomstrende Tilstand, men ikke en bankmæssig Fremgangsmaade havde opretholdt? Thi den danske Stat kunde blot ved grændseløse Seddel-Emissioner tilveiebringe de Summer, som i større Mængde end i Fredens Dage behøvedes, for at møde en overmodig Fiende. Saa uventet og uretfærdig Angrebet var, saa pludselig var Afbrydelsen af alle Næringsveies rolige og fordelagtige Gang, saa smertelig Tabet af en stor Deel af de Midler, hvorved Handel og Virksomhed skulde fortsættes. Forfatteren vil ikke indlade sig i Beskrivelsen af alle de Ulykker, som derved tilføjedes Forbundsstaten, eller af den successive Synken af Repræsentativets Værd i begge Riger.¹⁶ Han henviser til, hvad en af [57] Danmarks skarpsindigste og lærdeste Forfattere har skrevet om denne Sag, og indskrænker sig kun til nogle enkelte Bemærkninger om Norges Stilling i den Tid. Det er vist ikke uden Føie, at denne lærde Forfatter, og Flere med ham, have tilskrevet Norge sin Deel i denne Forværelse af Rigernes Pengevæsen; men det maa være en norsk Forfatter tilladt, efter Evne, at vise, hvad der laae uden for Kredsen af hiin Forfatters Betragtninger, at, om Norge bidrog mere end Danmark til hiin National-Ulykke, der udbredte sig over alle Stænder, saa maa dette tildeels tilskrives den Maade, hvorpaa den danske Regjering fandt det tjenligst at føre denne fordærvelig Krig, deels de, i Forfatterens Øine, uhensigtsmæssige Midler, hvorved den udførte sin velgjørende Hensigt med at understøtte Norge. Naar man sammenligner begge Landes physiske Beskaffenhed og deres forskjællige Virksomhed, da kan ingen Tvivl være om at Danmark, i Overflod forsynet med alle Livets vigtigste Fornødenheder, er stærkere til at bære Krigens Byrder, og længere kan udholde dens Rædsler end Norge, ligesom og dette Lands Næringsveie, hvis fornemste Deel er Handel og Skibsfart, maa lide den største Forstyrrelse ved krigerske Conjuncturer. Da Norge ikke i eget Skjød kan finde de Livets Fornødenheder, som den Deel af dets Indvaanere, der ei umiddelbar dyrke Jorden, behøve, og som er det vigtigste Element for Tilvirkningen af naturlige Productioner, saa maa det høiligen lide ved Følgerne af en blokeret Tilstand, der paa den ene Side vanskeliggjør Landets Provivering, paa den [58] anden Side berøver det Midler til at betale de indkjøbte Fornødenheder. Derhos kan det vel ikke nægtes, at Handelens og Skibsfartens blomstrende Tilstand, i den Række af Aar før Krigen, i hvilken den Deel af Norge, hvor Handel og Skibsfart er den vigtigste Næringsvei,

¹⁵ At ogsaa denne vanrygtede Virksomhed kan drives med Fordeel, naar den fornødne Oeconomie og Indskrænkning i Driftsplanen anvendes, det har den senere Tid lært, da Kongsberg Sølvværk ikke alene afholder sine egne Drifts-Omkostninger; men ogsaa bestrider de ikke ubetydelige aarlige Udgifter, som, gennem Pensioner, Vartpenge og overstadige Embedsgager, ere den norske Statscasse overantvordede fra den forrige Regjering, og desuden lægger et ikke ubetydeligt Overskud i Statscassen. Skyldes endog denne hældige Forandring tilfældige lykkelige Opdagelser, saa maa dog Sølvværkets store Jubuss i Slutningen af forrige Aarhundrede og Begyndelsen af dette tildeels tilskrives en slet Bestyrelse og en ubesindig Udvidelse af Værkets Drift.

¹⁶ Man læse herom den forhen nævnte Afhandling i *Eunomia*. [av Anders S. Ørsted (4 bd. utgitt 1815-22) (red. ann.)]

med Lethed kunde forsøve sine Producter, og tilegne sig Livets nødvendige og behagelige Nydelser, havde afdraget Skoveiernes Opmærksomhed fra Agerdyrkningen og bøiet den mod andre lettere og mere indbringende Beskæftigelser. Agerdyrkningen stod saaledes i hine Dage visseligen paa mange Steder i vort Land paa et lavt Trin, og Landet var fra denne Side lidet beredt til at undvære Tilførsel af fremmed Korn. Paa den anden Side kunde aldrig nogen Afbrydelse i den indvortes Virksomhed og Standsning af Landets naturlige Næringsveie, være meer pludselig, end den, som fandt Sted i Norge ved Krigens Udbrud. Krigen overfaldt Landet i den Sommermaaned, da Virksomheden var størst, og Landets fleste Skibe befandt sig i Farten paa fremmede Lande, i fiendtlig Havn, eller paa Havet, ubeskyttede af nogetsomhelst eget Orlogsværn. Ligesom saaledes det Tab, som Norge i denne Henseende leed, var forholdsmæssigen langt større end Dannemarks, saa vare og Følgerne deraf for den indvortes Virksomhed mere sønderknusende. Ligesaa brat standsede alle Virksomhedens Øvrige Drivmidler. Norge manglede alle selvstændige Indretninger til Understøttelse for den indvortes Circulation; det havde ingen Bank, ved hvilken dets Vexler kunde disconteres, eller Penge reises [59] ved dermed forbundne Laane-Indretninger; det havde ingen Børs, hvorpaa det kunde forhandle sine Vexler. Kjøbenhavn var Centrum for alle dets Penge-Omsætninger, og det fandt ikke der længer den aabne Credit, som det, under en blomstrende Handel og Overflod af gyldige Tratter paa Udlandet, hidtil havde havt. Men alle disse Ulykker havde været at overvinde, og Norges Virksomhed havde kunnet vende tilbageført til den gamle Bane, naar ikke den danske Regjering, i sin billige Harmen over en grusom Fiendes voldsomme Adferd, havde fundet sig beføiet til Foranstaltninger, som vare høist fordærlige for Handel og Virksomhed. Ikke nok at den pludseligste Afbrydelse skede i al Udskibning og Skibsfart, ikke nok at Norge berøvedes den største Deel af sine Skibe – det blev endog nægtet Landets Indvaanere Adgang til, i det første afgjørende Øieblik at brevvexle med England, og saaledes derfra inddrage de betydelige Summer, som Norge paa den Tid der havde at fordrø. Private Handelsforhold indvikledes i den offentlige Krigstilstand mellem de krigførende Magter. Alle Debitorer til England opfordredes til at opgive deres Gjeld, for at den kunde vende confiskeret, medens Norge i de Dage havde meer at fordrø i England, end det der skyldte. Langt større havde denne Ulykke været, dersom ikke Privatmands Følelse om hvad Ret er, som modsetter sig de Lovgiverens Bud, der stride mod Retferdighedens Forskrifter, havde lagt Hindringer i Veien for disse Angivelser, og bevaret den Uskyldiges Formue. Paa samme bestemte Maade afviistes alle [60] Forsøg fra Fiendens Side paa at indlede en fredelig Handels-Politik midt under Krigen, og at knytte den afbrudte Forbindelse mellem de handlende Stater ved Lønveie, som den danske Regjering siden selv her i Landet, gennem sine Agentere, ikke forsmaaede. Da Danmark mistede sin Flaade havde det ingen Søekrig meer, og det havde saa godt som ingen Modstand at gjøre en Fiende, hvis stolte Vimpler beherskede alle Have. Forfatteren kan her ikke indlade sig i at bedømme den Politik, som den danske Regjering da fulgte, eller i at undersøge, hvi den ikke, liig Englands værste Fiende, saa igjennem Fingre med et fredeligt Handelsforhold til den samme Fiende, mod hvilken den vendte Krigens blodige Vaaben. Denne Fremgangsmade kunde være en Følge af Nødvendighed, af Forpligtelser, tilsagte en nye Allieret, meer end af en naturlig, skjønt upolitisk Harmen. Denne Undersøgelse er langt over hans Evne, og hører ikke nærmest til Gjenstanden for disse Betragtninger. Hans Hensigt er kun at vise, at dersom Norges Stilling, meer end Dannemarks, foranledigede store Seddel-Emissioner, da var dette en Følge af udvortes Omstændigheder, af voldsomme Indgreb i vante og naturlige Sysler, og ingenlunde enten af Landets Afmagt eller af Mangel paa Midler til, under en fredelig tilstand, at kunne bære egne Byrder og levere vigtige Bidrag til den samlede Stats Opretholdelse og Forsvar. Det er naturligt, at et Land, hvis Hoved-Indtægtskilder udvældte af Handel og Søefart, og som Naturen selv, under disses livlige Tilstand, forbød at brødføde sig selv, maa [61]

have mindre Selvstændighed og rystes meer i Farens og Krigens Øieblik, end de Lande, hvis vigtigste Syssel er Agerdyrkning. Hvad Under altsaa, at Norge, som, følgende Dannemarks Politik, maatte afvise dets vigtigste, ja fast eneste Kunder, hvis Kyster blokeredes af aarvaagne Fiender, hvis hele Virksomhed ligesom ved et Trylleslag brat afbrødes, maatte ved udvortes Midler søge den Udgift dækket, som behøvedes for at tilflyde fornødne Fødemidler. Men det var saa langt fra, at de Midler, som den danske Regjering – vist nok i den ædleste Hensigt, og med den faderlige Omsorg, som den stedse viiste for Norges Anliggender af den Art, – valgte for at lindre Norges Nød, og afhjælpe dets Forlegenhed, i Udfaldet befandtes hensigtsmæssige, at de meget meer baade forvirrede begge rigers finansielle Forfatning, og langt fra ikke havde den tilsigtede Nytte for Norge. De tvende Hovedpuncter, som, saavidt Forfatteren veed, medførte den Forøgelse af Seddelmassen, som til Hjælp for Norge gjordes fornøden, var den umiddelbare Understøttelse, som den danske Regjering, gjennem opsendte Agentere, lod tilflyde den private Virksomhed, og de uhyre Summer, som opofredes paa Norges Providering. Til at bestride den første Udgift gaves store Tratter paa den danske Banks Afdeling i Kjøbenhavn og Altona, som tilligemed den Forøgelse af Seddelmassen, som Rustningerne i Danmark og Norge foranledigede, betydeligen maatte deprimere Sedlernes Værd. For Norges Handelsmænd og Fabricantere var denne Understøttelse, hvor velkommen den end i første Øieblik var, en slet [62] Erstatning for Savnet af deres Effecters Realisation til villige Kunder. Salget af disse Producter til den danske Regjerings Agentere skede i en Papir-Valuta, som dagligen tabte i Værd. Regjeringen beholdt Producter, paa hvis Værd Conjuncturene liden Indflydelse havde, medens de Penge, som derfor indlastes, anvendtes paa en Maade, som dagligen forringede deres Værdie. Disse Forhandlinger have rystet mange af de Handelshuse, som deri indlode sig, og Følgerne deraf forværredes derved, at den oprindelige, høist liberale, Hensigt efterhaanden opløstes i en reen Kjøbmands-Speculation fra Kjøberens Side, og den sidste Haand lagdes paa Contractens Fuldbjyrdelse, efterat der kun, formedelst Regjeringsforandringen, var at tænke paa dens strænge lovmæssige Opfyldelse. Imidlertid var den Seddelforøgelse, som herved foranledigedes, lidet at regne mod den store Masse, som udgaves for at dække Udgifterne ved Norges Providering, hvilken den danske Regjering ansaae for hensigtsmæssigt at tage fra Privatmands Haand, og selv at besørge. Forfatteren har paa et andet Sted vidtløftigere søgt at vise, med hvormegen Ulempe denne Forandring med Hensyn til Norges Providering var forbunden, og han kan her indskrænke sig til nogle korte Momenter.¹⁷ Den almindelige Erfaring, at Anliggender af den Natur besørges bedre og billigere af Privatmand end af Staten, bekræftedes ogsaa her. Fra det Øieblik, da denne Beslutning toges, steeg Kornets Priis med raske Skridt; thi den største Deel unddroges det [63] almindelige Kornmarked, og det Overblevne, som falbødes, holdtes i saa meget højere Priser. I faa Maaneder fordobledes Prisen, og Forfatteren har Exempler paa, at danske Kornhandlere, deels slet ikke, deels ei uden stort Tab, kunde opfylde de Contracter, som med dem vare indgangne om Foraaret om Korn, der om Høsten skulde leveres. I samme Forhold stege ogsaa de Udgifter, som med Kornets Transport vare forbundne. Den danske Regjering assurerede de befragede Skibe for al Fare, og Privatmand maatte enten gaae i samme Spor, eller afholde sig fra al Providering. Forfatteren behøver ei at gjøre opmærksom paa de overordentlige Tab, som begge Riger lede paa den Tid ved Opbringelse af Fiendehaand. Havet vrimlede af fiendtlige Krydsere, som ofte nedlode sig til at opfange de mindste Kornbaade, der løbe mellem de forenede Riger. Statens Tab var stort, og Privatmands ikke mindre, fordi den fulde Sum sjældent var assureret, Assurance-Præmien var høj, og selve Beløbet ei udbetaltes, for den assurerede Sum under Tidens Løb formedelst Coursens Synken var betydeligen forvandsket. Privatmandens Aarvaagendhed

¹⁷ I en lille Brochure "om Misvæxten 1812", som Forfatteren udgav i Christiansand, har han vidtløftigere omhandlet denne Sag.

og ængstelige Omsorg for at forhindre Tab, og at udbringe Fordel af en Handels-Speculation, fattedes i disse Regjeringens Foretagender, og ofte bleve Misligheder begangne, saavel ved Kornets Indskibning og Afsendelse, som ved dets Modtagelse og Udlevering. Især bleve mange Kornladninger, formedelst lang Henliggen under Transporten og skjødesløs Behandling efter Ankomsten, deels ganske fordærvede, deels [64] høiligen forvandskede. Forfatteren holder sig saaledes overbeviist om, at dersom Kornhandelen var forbleven i Privatmands Haand, vilde den Danske Stat ei være bleven sat i den Nødvendighed at udsende saa meget ugyldigt Papir, og Provideringen selv kunde være skeet paa langt billigere Vilkaar. Ikke at tale om, at det Tidspunct, da en stiltiende samtykket Forbindelse med Fienden paa Handelens Vei tog sin Begyndelse, rimeligviis var bleven fremskyndet, hvorved al offentlig Indblanding i Kornprovideringen, forsaavidt den private Virksomhed angik, var bleven uformøden. Den egentlige og vigtigste Anledning til Pengevæsenets Forfald kan i øvrigt langt fra i Hovedsagen tilskrives de Opførelser, som Staten maatte gjøre fra Norge. Den hidrørte fra de overordentlige, til Landets Kræfter ingenlunde svarende, Krigsrustninger, som den Danske Stat maatte gjøre, for at forsvare sig mod en mægtig Fiende, paa samme Tid, som Rigets Indtægter paa mange Maader formindskedes, dets Handel laae i Dvale, og Virksomheden meest bestod i Speculationer paa Coursens-Svingninger og dermed forbundne Operationer. Det første Udspring til Pengevæsenets slette Tilstand maatte søges i fjærne Tider; under Krigen maatte Forværrelsen skee med raske Skridt, fornemmeligen fordi den Danske Stat, enten af Nødvendighed, eller i et ulykkeligt Misgreb, valgte en Politik, som tilintetgjorde begge Rigers Handel paa eengang, og som især var fordærlig for Norge. Norge kunde, efter sin isolerede Beliggenhed, udelukket fra Fastlandets Krige, og uden Fare for den store [65] Keisers seierige Vaaben, følge en for dets Handel og Virksomhed, og for dets hele Existents som Rige, langt fordeelagtigere Politik, naar ikke Dannemarks Stilling havde gjort et andet System fornødent; og hvor velgjørende Forbindelsen mellem begge Riger i andre Henseender end var, maatte Norge den Gang gjøre større Offere for at vedligeholde sin Forbindelse med Danmark, end dette Broderland gjorde for Norge. I øvrigt er det en Selvfølge, at Forfatteren her kun betragter Sagen med Hensyn til Pengevæsenet, og aldeles ikke her undersøger andre Forhold. Mod Slutningen af Aaret 1809 aabnedes, midt under Krigen, igjen Handel og Virksomhed i Norge, hvoraf store Fordele kunde være tilflydt det, naar denne nye Fart ikke havde været forbunden med Omstændigheder, som betydeligen formindskede den deraf høstede Fordeel. At trænge dybere ind i denne Sag vilde ikke her være paa sit rette Sted; disse Betragtninger Høre nærmest til en anden Undersøgelse. Her være det nok at bemærke, at de udenlandske Remisser, hvilke Norge, som Resultat af denne nye Handels-Virksomhed, sendte til Kjøbenhavns Børs, maatte bidrage til at raade Bod paa Mangelen paa udenlandske Penge, og maatte have standset Coursens alt dybere og dybere Fald, naar ikke ødelæggende Krigs-Omkostninger havde gjort det fornødent at udsende en støre Mængde ufunderet Papir. De Midler, som siden fandtes til at raade Bod paa denne Finantsernes Forlegenhed, stode den Gang ikke tilrede. Udenlandske Laan vare paa den Tid ikke at erholde, deels [66] fordi den Danske Stats offentlige Credit under en ødelæggende Krig maatte synke, deels fordi gyldig Valuta endnu ikke i den Overflod frembydes til Laans, som i det kort derpaa følgende Tidsrum. Det var først ved Fredsslutningen, at de Capitaler frigjordes i Europa, som under den almindelige Krig paa mange Maader havde været beskæftigede. Efter Krigen fulgte nemlig en Slappelse i Næringsveiene, en Mangel paa nyttig Anvendelse af Capitaler i det borgerlige Liv, som gjorde Pengene selv til en Gjenstand for Speculationer, i Stedet for at de, efter deres oprindelige Bestemmelse, ene skulde være Midlet til at skabe og forøge Livets nødvendige og behagelige Nydelser. Handelen med Statspapirer, som strax efter Freden var en af de vigtigste, var endnu ikke saa levende, som den siden blev, og det var endnu ikke saa let for Stater, især af anden Rang, at formindske Dagens Byrder ved Indgreb

i den kommende Tids Indtægter. Dersom udenlandske Laan havde været at erholde, vilde denne Udvei til at tilveiebringe gyldig Valuta, og at erstatte Statskassens Deficit, visseligen have været at foretrække den grændseløse Seddelfabrication, som forvoldte Capitalist og Embedsmand utrolige Lidelser, og bragte en forhen ubekjendt Rystelse og Forvirring i alle Næringsforhold. Ved Hjælp af fremmede Penge styrkedes siden ofte Pengevæsenet i Danmark, forinden det kunde bestaae ved egne Midler, og ved Hjælp af Rigsbankbestyrelsens fremskridende Klogskab i dens Foretagender. Ved Enden af 1812 var Seddelmassen voxet til den uhyre Sum af 144 [67] Millioner Rigsdaler, medens sagkyndige Mænd regnede den i begge Rigerne før Krigen circulerende Seddelmasse for at have været omtrent 26 Millioner. Disse Repræsentativer vare sjunkne langt dybere, end i Forhold til de udgivne Sedlers Mængde; thi Erfaring lærer, at naar engang Repræsentativets Mængde overstiger den Omsætning af Realiteter, hvortil de behøves, kan Intet standse dets synkende Værd, som gaaer langt dybere end det arithmetiske Forhold. Forfatteren vil ikke opholde sig ved Forordningen af 5te Januar 1813, som skulde standse og for Fremtiden efter Mulighed forebygge Følgerne af denne Pengevæsenets Forvirring. Læseren vil finde, hvad der hører hertil, fremsat i *E u n o m i a* med den Klarhed og Skarpsindighed, som udmærker dette Skrifts lærde Forfatter. Han bemærker kun, at Følgerne af denne, med Hensyn til Omstændighederne vist nok nødvendige Lov, maatte virke forskjelligten paa de forskjellige Næringsveie i Norge. Krigsomstændigheder havde nødsaget de vigtigste Eiendoms-mænd i Landet til store Opopfrelser for at tilveiebringe de fornødne Fødemidler, og da Virksomheden i Norge drives mestendeels forskudsviis, vare de forstrakte i deres Virkekredse til Priser, hvis Beløb aarligen tabte i Værd, og som, da de som oftest ikke forvandlede til Obligationer, omsider fik en høist følelig Reduction. Eiendommene bare sædvanlig en Gjæld i gamle Penge, som omfattes Daler for Daler; men udestaaende Tilgodehavender, formedelst Forstrækning af Fødemidler, der med store Opopfrelser vare tilveiebragte, [68] reduceredes til 6 for 1. De Bestemmelser, som siden toges af Norges Storting, med Hensyn til Pengevæsenet, bidrog til at forværre disse Forhold, hvorved Norges Handels- og Fabrik-Virksomhed rystedes langt mere end Dannemarks. Den første Grundvold for Rigsbanken var saa ubeqvem, og saa lidet skikket til at sætte den i Stand til at opfylde sin egentlige Bestemmelse, at nærme Papiret Sølvets Værd, at Rigsbankens Virksomhed begyndte med slette Auspicier, og i det Aar, i hvilket begge Rigerne endnu forbleve forenede, sporedes deraf ingen synderlig Fremgang til Forbedring. Den vaklende Bygning maatte understøttes ved nye Tilsætninger, som bleve saameget mere fornødne, som Rigernes politiske Forhold alt meer forvikledes, og større Summer dagligen krævedes til at bestride Statsudgifterne. Saalænge begge Riger vare forbundne, var Pengevæsenet i en høist forvirret Tilstand, og den bedre Dag oprandt for Danmark først længe efter at Skilsmissen havde fundet Sted. Hvor stor en Deel af denne Seddelmasse var i Omløb i Norge, deels før Krigen, deels ved Forbundstatens Skilsmisse, det er ikke bleven sat i det rette Lys, og herom kan neppe tilveiebringes veiledende Oplysning; men Granskeren er her ogsaa nødt til at indskrænke sig til Gisninger. Den ansættes uden Tvivl for høit, naar man, med nogle danske Lærde, antager den for at være en tredie Deel, ligesaa lidet som man, af hvad nu behøves til at tilfredsstille den daglige Trang til [69] Omløbsmidler, kan slutte sig til, hvad der den Gang virkeligen var i Omløb. I ingen Henseende have Norges Handelsforhold meer forandret sig, under Landets nye Stilling, end med Hensyn til de Midler, hvorved Landets Virksomhed drives, og nu behøves i Landets eget Skjød langt flere Repræsentativer end den Gang, hvilken langt større Seddelmasse maa ikke Staten selv sætte i Omløb til Bestridelsen af Statsudgifter, hvis Focus før Skilsmissen var i Danmark og fornemmeligen i Hovedstaden. Den langt større Mængde Embedsmænd, som nu her lønnes, optager et langt større Beløb af Omløbs-Massen end tilforn, og da Staten endnu ei kan lønne med rede Sølv, men dette, formedelst andre Omstændigheder, er saa godt som udjaget af Circulationen, maa Papiret fast udrette

Alt. De Statsindretninger, hvorved Forsvarsvæsenet og den høiere Oplysningsgrad ordnedes og fremmedes, vare i Dannemarks Hovedstad. Der var Husholdningen og fra denne Centralpunct dreves Handelen med transatlantiske Producter, begunstiget med mange, for det øvrige Land trykkende Privilegier. Det er vanskeligt med Tal at bevise denne Paastand, da Kilden til disse Oplysninger ikke findes i vort Land. Forfatteren henviser kun, som et Exempel, til det Bidrag til Statscassen for 1768, som – forhen er anført, der viser, hvorledes hver særskilt Deel af Forbundsstaten har været beskattet, medens den større Rigdom og livligste Virksomhed fandtes i den meest beskattede Deel. Kjøbenhavn var den store Conductor, hvorigjennem den [70] vigtigste Deel af Landets Handels-Virksomhed ved Tvangsmidler ledtes, og der omsattes, og tildeels forbleve, den største Deel af de disponible Midler, som var Resultatet af den øvrige Rigets Virksomhed. Naar man betragter det store Kredsløb af Omsætninger, som fandt Sted i begge Riger, vil man finde, at Resultatet deraf mestendeels blev trukket til Kjøbenhavn, som til en Malstrøm. Dannemarks vigtigste Udførsels-Artikel i den Tid, Korn og Brændeviin, sendtes til Norge, og Beløbet deraf, forsaavidt den mindre Deel ei liqvideredes ved norske Producter, remitteredes af danske Handlende til Kjøbenhavn, som det vigtigste Oplagssted for Landets øvrige Forbrugs-Artikler. Den samme Vei gik og Productet af Norges Handelsflid og Virksomhed, og i samme Grad formindskedes Norges umiddelbare Trang til Omsætningsmidler i Landet selv. Hiin danske Forfatter tilstaaer vel, at Omsætningerne i Norge vare færre; men at Circulationen formedelst locale Hindringer var saa meget langsommere, og at saaledes en større Mængde Repræsentativer gjordes fornødne. Men efter Forfatterens Mening frembragte hine locale Omstændigheder og Beskaffenheden af Norges indvortes Industrie en anden Virkning; thi Handelen var paa den Tid saa levende, og Norges Skibsfart saa blomstrende, at Omsætningerne med Hensyn dertil ei kunne siges at være saa. Men Norges Hoved-Omsætninger i Landet selv skee med faa rede Penge. De fleste Forhandlinger i Landets indvortes Rørelse skee ved Varer. [71] Store Masser af rede Penge eller deres Repræsentanter behøves sjældent. Det indkjøbte Korn og Fødemidler – Drivhjulet for alle vore vigtigste Productioner – som da mestendeels tilbragtes Norge i danske Fartøier, thi Kornhandelen dreves den Gang mestendeels passiv – betaltes sjældent med rede Penge, men med Vexler paa Kjøbenhavn, og paa samme Maade liqvideredes Beløbet af Colonial-Varer. De største norske Handelshuse ere et Slags Girobank for deres Kunder, som af og tilskrive i deres Handelsbøger Beløbet af modtagne Varer og gjorde Leverancer, og sjældent bliver en stor Rest tilbage, som afgjøres med rede Penge. Detailhandelens Omsætninger sætte næsten de rede Penge i Bevægelse, som løbe mellem Mand og Mand, og da ogsaa denne ofte er i Producentens og Groshandelens Haand, og Omsætningen er hurtig, sætter den heller ikke meget store Summer i Bevægelse. Statens Fornødenheder, udtrykte i Told og Afgifter, ere stedse den vigtigste af alle Udtællinger, og disse bestrides deels med Papir, deels med Sølv, som i et Kredsløb vandrer mellem Statens og Detailhandlerens Hænder. Disse Tilløb til Statscassen udgydes vel igjen i det store Penge-Omløb; men de danne deels forøgede Omsætninger, i et langt større Omfang af Embedslønninger, et forbedret Material for Krigsvæsenet, opførte Bygninger – Statsudgifter, der kræve langt større Omsætningsmidler end forud behøvedes; ikke at tale om de Pengemasser, som Universitetets mangfoldige Studerende sætte i [72] Omløb, og som i utallige Bøininger gaae fra Haand til Haand i Norges Hovedstad. Det er iøvrigt klart, at det ikke er Hensigten med disse Betragtninger at udlede for Norge nogen Ret til Befrielse fra den Pligt at indløse den Masse Penge, som under en fælles Regjering var udbredt i begge Riger. Omsætningens Fordele vare gjensidige, og alle Skuldre behøvedes for at bære Finantsvæsenets Misgreb. I en saa urigtig Følgeslutning kunde man let komme til det Resultat, at Kjøbenhavn, som Brændpunctet for al Omsætning, skulde fremfor Alle bære den uhyre Byrde. Og hvo veed ikke, at der i Krigens Dage Embedsmændenes Lidelser, formedelst dybt nedværdigede Penge, vare størst, at de ældste og for

Krigen stærkeste Handelshuse, hvis Virksomhed havde sin Forgrening mangedes i Norge, rystedes meest voldsomt ved Pengeforordningen af 1813, og at mange bukkede under for Stødet? Den simple Sandhed, Forfatteren har villet udtrykke er, at de Forfattere feile, som i en aritmetisk Beregning fordele den circulerende Pengemasse i begge Riger før Krigen efter Folkemængdens Proportion, hvorhos han har villet nedstemme sine Landsmænds, i hans Tanker, ofte overspændte Begreber om den fornødne Mængde af Repræsentativer.

Den umiddelbare Indløsning af Seddelmassen kom Norge ikke til Last. Penge-Reductionen frembragte de samme Rystelser her som der; men da Indløsningen- skulde skee, bød fremmed Vold Rigernes Skilsmisse, og den reducirte Masse af Rigsbanksedler flød [73] tilbage til Danmark, mestensdeels for dermed at købe Korn. Men det var langt fra, at Norge derfor blev befriet for directe Byrder af den Beskaffenhed. Da dets Repræsentantere paa Eidsvold besluttede at modsætte sig Foreningen med Sverrige, og at udvælge egen Konge, var ingen anden Udvei aaben for Regjeringen, til at bestride Udførelsen af de med denne store Plan forbundne Udgifter, end at fortsætte den Fabrication af ufunderede Sedler, som havde ødelagt det danske Pengevæsen. For at forhindre den Synken i Værdien deraf, som maatte vorde en naturlig Følge af Handelens og Virksomhedens slette Tilstand, og af den totale Mangel paa alt gyldigt Underlag for Sedlernes Værd, besluttede Rigsforsamlingen at garantere Sedlernes Cours til 375.¹⁸ Men den handlende Verden lader sig ikke nøie med et blot Ord eller et tomt Løfte, naar det ikke understøttes af virkelig Kraft til at bringe det i Udøvelse. Naar det circulerende Repræsentativ befindes i større Mængde, end til daglig Omsætning behøves, naar en fordeelagtig Handels-Stilling, i Følge hvilken Landet har flere Remisser at modtage end udsende, ikke opretholder dets Værd, da nedsynker det overflødige Repræsentativ omsider til den usle Værd, det har som Vare. Kun forsaavidt som det modtages i offentlige Casser, og paatvinges Creditor, som lovgyldigt, skjønt slet, Betalingsmiddel, og som det endnu haltende bæres mellem Mand og Mand i daglig Handel og Vandel, har det i Landet selv nogen Betydning; i Udlandet afvises det overalt; thi dette kræver [74] for Varer, som ei ved andre Realiteter omtuktes, en gyldig og brugbar Valuta. Den Cours, som saaledes pralende fastsættes, uden at være bygget paa et solid Pengevæsens Grundvold, er at sammenligne med det Løfte, en svag Debitor giver, som atter og atter lover den punctligste Opfyldelse af indgangne Forpligtelser; men, naar Terminen kommer, fattes behørigte Midler til at indløse det givne Ord, og har ingen anden Udvei, end ved nye Løfter, ved strengere Forpligtelser og en forøget Gjælds masse, at prøve sin Creditors Taalmodighed og fremskynde sin egen undergang. Aldrig kunde der gives Omstændigheder, som meer maatte bidrage til at nedtrykke Landets Stilling, og svække dets Evne til at opretholde et ufunderet Repræsentativs Værd, end de, som fandt Sted i Norge Sommeren 1814. Den fiendtlige Stilling, hvori Norge havde sat sig til de Magter, der havde besluttet Skilsmissen mellem Danmark og Norge – saa godt som de eneste, med hvilke de stode i Handelsforhold – havde pludseligen afbrudt al Handlevirksomhed i Landet. Krigsudrustningerne krævede uhyre Anstrengelser, og Landets Providering var forbunden med flere Farer og Omkostninger, end nogensinde tilforn. Hvad Under, at Coursen under disse Omstændigheder gik saa dybt, at den daværende Regjering maatte udstede en Masse Sedler, der ikke stod langt tilbage for den hele Sum, som i Danmark var at indløse. Der udstedtes i Løbet af et Aar omtrent 25 Millioner Rigsbankdaler,¹⁹ og som Fundament for denne Gjæld [75] havdes, foruden den givne Garantie, kun Rigsbankens Heftelser, til et Beløb af 4 1/2 Million Rigsbankdaler, hvilke, som ovenfor viist, maatte ansees for en ubankmessig Sikkerhed. Rigsforsamlingen kunde, i den vanskelige Stilling hvori den befandt sig, neppe handle anderledes. Den havde besluttet Selvstændighedens store Værk, og den

¹⁸ See "Den norske Rigsforsamlings Forhandlinger" fra 13de til 16de Mai 5te Hefte Pag. 16 og 76.

¹⁹ *Ibidem* Pag. 7 sqq.

maatte anvise den executive Magt fornødne Midler til at udføre det. Den Tilsidesættelse af Formen, at den fra en konstituerende Forsamling, bestemt til at grundlægge den nye Statsforfatning, forvandlede sig til et lovgivende Storting, og saaledes iværksatte Beslutninger, som syntes at maatte ene være Resultatet af en nye Sammenkaldelse gjennem den executive Magt, og laae uden for det Hverv, der efter Fuldmagt var den overdraget, maatte undskyldes deels af den overhængende Nødvendighed, deels af den visseligen ædle Varme, hvormed denne Fædrelandets Sag blev dreven. Fienden stod for Døren, Forsvars midler maatte tilveiebringes; og gjennem Norges tilintetgjorte Handel med Udlandet, formedelst dets blokerede Tilstand, eller gjennem en indvortes døsigt Virksomhed, kunde ikke de nødvendige Midler skabes. Selvstændighedens Værk betragtedes fra et saa høit Synspunct, og som den eneste Hovedkilde til Nationens politiske Hæld og Lyksalighed, at Forsamlingen troede sig beføiet til at paalægge sig selv og Efterslægten store Byrder for at fuldbringe det. Rigsforsamlingen fandt, at Norges Statsindtægter i de sidste 10 Aar før Krigen havde [76] beløbet til nær 2 Millioner Daler; men at denne Indtægtssum hverken kunde paaregnes nu, da ingen Handel mere existerede, eller paa nogen Maade kunde vorde tilstrækkelig, da det vilde koste mere end 2 Millioner gode Penge, allene at holde Landarmeen paa Krigsfod.²⁰ Det er i Øvrigt visseligen ei at undres over, at Forsamlingen, deels i den exalterede Stemning, hvori den befandt sig, tilbøielig til at jævne alle mødende Vanskeligheder, deels ubekjændt med alle de Data, som behøvedes for retteligen at gjøre et Udkast til Statsbudgettet i sit nye Udseende, deels formedelst Tidens Korthed, Constituenternes Mangel paa Evne til at sette sig ind i alle de finantielle og statsoeconomiske Hensyn, som maatte legges til Grund for en saadan Oversigt, ikke kunde finde Mænd, som udbredte det rette Lys over denne Sag; endnu mindre maa man undre sig over, at det som besluttedes, indeholdt Spiren til mangen en Kummer for den nærmeste Fremtid. Nødvendigheden bød Rigsforsamlingen for et Øieblik at nedlægge Nationens helligste Ret, den at beskatte sig selv, i Regentens Haand, og den Grændse, som den bestemte for Benyttelsen deraf, maatte være saa fjern, at ingen Forlegenhed, under at styre Staten gjennem de den omgivende Farer og Vanskeligheder, kunne opstaae formedelst Mangel paa behørig Midler. Denne Modstand mod Foreningen, hvor mægtigen den end monne have bidraget til at give Sagens endelige Afgjørelse et heldigt Udfald, kronedes ikke med Held. Da det overordentlige Storting [77] sammenkaldtes i October 1814, var Haabet om at kunne bevare en selvstændig politisk Stilling svagere, end nogensinde, og Nødvendigheden af en Forening med Sverige, under en uafhængig Statsforfatning, erkjendtes. Nationens Stilling var saaledes, med Hensyn hertil, den samme, da, som for 6 Maaneder siden; kun var den bleven belastet med en stor Gjeldsmasse, som forøgede den Forlegenhed, som maatte være forbunden med et forstørret Pengevæsen. Under saadanne Omstendigheder, kunde vel ingen Folkeforsamling, der skulde ordne en vordende Stats indvortes Anliggender, have en vanskeligere Stilling, end Stortinget, som sammentraadte 1815, og det var ikke at undres over, om mange umodne Planer bleve fremsatte af dets Medlemmer, der ikke vare udrustede med fornødne hidhørende Kundskaber, eller om den Lov, som i den Anledning blev antagen, indeholdt Mangt og Meget, som paa den ene Side ei kunde bestaae for Statsoeconomens Domstoel, paa den anden Side paasagde Nationen alt for store Byrder, der gjorde den nye Forfatnings første Aar til meer besværlige og kummerfulde for Landets Handel og Virksomhed, end Krigens værste Periode. Norge var løsrevet fra den gamle Statsforbindelse paa den voldsomste Maade, og under de uheldigste Omstendigheder, og Forbindelsen havde været af den Art, at Norge med Hensyn til offentlige Indretninger og Forsvarsvæsen maatte befindes i en nøgen og blottet Tilstand. Kjøbenhavn var for Norge, som for den øvrige Dansk-Norske Stat, det vigtigste Understøttelsespunct [78] for alle commercielle Bevægelser, og hvad der i Danmark foretoges paa

²⁰ *Ibidem.*

den Tid, bar ikke allene Præg af den fuldkomneste LigeGYldighed for Norges Handels-Interesse, men underordnede denne endog andre Staters, med hvilke Freden igjen var oprettet. Den kloge statsoeconomiske Regel, som byder at lette Forbindelsen mellem Nabostater, og livliggjøre en Virksomhed, der er den naturligste og drives med mindst bekostelige Midler, krænkedes først af den danske Stat, og hindrede, at dette vigtige Handelssamqvem i Begyndelsen fordeelagtigen indlededes paa sin nye Bane. Kjøbenhavn var iligemaade det Depot, hvor de fleste Krigsformødenheder vare opbevarede, og det kunde ikke ventes, at dette meer skulde aabnes for en nye Stat, hvis Interesse var bleven den fremmed. I hvilken jammerlig Tilstand alle Magasiner af den Art befandt sig i Norge, derom vidne de Rapporter, som indgaves 1814 fra de forskellige Autoriteter om de Midler, der havdes i Hende til Forsvar mod en vel udrustet Fiende, i Tilfælde af at Krigen skulde paa nye udbryde.²¹ Erfaring har lært, hvilke overordentlige Omkostninger den norske Stat har maattet anvende paa at erstatte denne Mangel. Det Norske Universitet var vistnok grundlagt af Danmarks Konge, – en Velgjerning, som taknemmeligen vil mindes af skjønssomme Normænd i Tid og Fremtid – og denne Indretning glemtes end ikke efter Skilsmissem af sin ædle Stifter; men den første Steen var dog kun lagt, og det har kostet Nationen store Anstrengelser for at hæve den [79] til den Stilling, hvori den nu befinder sig. Norges Udgifter havde nu faaet den bestemteste Form, og sammenblandes ikke meer med det forrige Broderlands, uden at de dybsindigste Granskere have kunnet udfinde det sande Forhold, mellem de Bidrag, som det tilkom Norge at yde til fælles Statsudgifter. De Summer, som udsendtes af Landet til den nye Forbundstats Hofholdning og fælles udenlandske Anliggender, bleve bestemte, endsskjønt der ofte er bleven stredet om Maalestokkenes Rigtighed, og i eget Skjød maatte Norge organisere alle de Indretninger, som ere nødvendige for en selvstændig Stat, gennem Grundforfatningens 3de Afdelinger. Vel forefandtes i gamle, Staten tilhørende, Bygninger for største Deel det Locale, hvori disse nye Embedsmænd kunde indtræde; men hvo, der har gennemvandret disse Bygninger, vil letteligen overbevise sig om, hvor mangfoldige Omkostninger ere anvendte paa disses Forbedring og Forandring. Det vilde ikke være passende, paa dette Sted at føre Læseren ind i Detaillen af disse Omkostninger, eller gennemgaae den Række af nye Embedsposter, som maatte skabes i den nye Stat. Forfatteren vil kun bemærke, hvad der maa ligge klart for Enhvers Øie, at det ikke var i Besparelse af Udgifter, at Fædrelandet maatte søge den nye Forfatnings Fordele, og at der, for at afholde Statsudgifterne, maatte sættes et langt større Nummerair i Bevægelse, end under den forrige Statsforfatning var fornødent. Denne Statens Fordring paa en større Understøttelse forelagdes [80] Nationen paa en Tid, da dens Krefter til at bære Byrderne vare, paa mange Maader, svækkede. Foruden den almindelige Slaphed i Næringsveiene, der stedse følger paa en langvarig Krigstilstand, og som viser sig først efter Freden, gaves der i Norge særskilte Omstændigheder, som bidroge mangfoldigen til at nedtrykke og indskrænke den indvortes Virksomhed. Den udenlandske Handelspolitik havde antaget en fiendtlig Stilling med Hensyn til Norge, og Prohibitivsystemet havde i Krigens faa Aar, især med Hensyn til Norge, gjort frygtelige Kjempeskridt. Da England i nogle Aar maatte savne Nordens Træeproducter, og da det, efterat Udgangen dertil, midt under Krigen, paa kostbare Omveie igjen var funden, maatte dyrt betale disse simple Livets Fornødenheder, aabnede det sig andre Tilskydelser deraf, for en billigere Priis, skjøndt af en mindre ædel Beskaffenhed. Derved indlededes Forbindelsen med et Marked, som den engelske Statspolitik af andre Aarsager fandt sig beføiet til, paa den meest positive Maade, at understøtte. Paa samme Tid fremlokkede hine høie Priser Træeproducter fra andre nordiske Lande, som siden, formedelst deres fordeelagtigere Dimensioner, og den Lettelse i Transporten, som gjør alt større og større Fremskridt i vore Dage, ere blevne de norske Producters farlige Rivaler. Nu lærte England ogsaa at kjænde sin indvortes Rigdom paa mineralske

²¹ K. Norges overordentlige Storthingsforhandlinger i Aaret 1814 Pag. 71 sqq.

Productioner, hvilket gav Jerntilvirkningen, saavel i Norge, som Sverrige, et føleligt Stød. Hvad der indførtes i England af Jern i de senere Aar, staaer [81] ingenlunde i Forhold til den store Masse, som er bleven udført, og indskrænker sig meest til enkelte Fabrikers Behov, der forlange Jern af en særegen Beskaffenhed, som Naturen i England ei leverer. Med disse uadvortes Omstændigheder, som deprimerede Fordelen af Landets naturligste Virksomhed, forenede sig Ulemper, der vare en Følge, deels af Næringsveienes fordeelagtige Stilling før Krigen, deels af et forvirret Pengevæsens store Indflydelse paa de forskjellige Virksomheder. Den første Omstændighed havde frembragt en Luxus i Anvendelsen af Midlerne til at drive de vigtigste Næringsveie, en Foragt for en oeconomic Fremgangsmaade, som opløftede disse simple Industriegrene langt over deres naturlige Stilling, og som, alt for ofte, har havt Industriens og dens Formænds Undergang til Følge. Letheden i at erhverve Formue paa denne Vei, havde tildeels fremledet paa Handelens og Industriens Bane Mænd, uden Kundskab og uden Fonds, som, ved ubesindigt Kjøb og Salg, beredte deres egen og en ældre Virksomhed en sikker Undergang. De fleste af disse ere forsvundne ligesaa hurtigen, som de viiste sig paa Virksomhedens nye Vei. For at udelukke disse nye Rivaler lode Mange af de ældre Handelsmænd og virksomme Borgere sig forlede til at sammenkjøbe store Eiendomme, for saaledes at give deres Virksomhed en vis Selvstændighed. Ingen virksom Borgers Stilling har været uheldigere end disse store Possessionaters. I intet Land ere Grundeidommene, om de endog ere prydede med store [82] Skovstrækninger og betydeligt Jordsmon, mindre fordelagtige for Eierne, naar de ei ere under hans umiddelbare Drift, end i Norge. De afkaste sjældent simple Renter. Dagens vanskelige Conjunctioner have haardest berørt disse store Skoveiere, og de under enkelt Mand samlede Eiendomme ere igjen komne tilbage i Fleres Hænder. Kun de betænksomme Handelsmænd, som have beholdt den større Deel af sine Capitaler disponible, beredte til at benytte de store Fordele, som hyppige Pengeomsetninger, under Mængdens Trang, gave Anledning til, have ikke alene bevaret, men stundom betydeligen forøget deres Formue. Men Norge leed ikke allene ved Forandringen og Forvirringen af det norske Pengevæsen; men dets handlende Borgere berørtes ogsaa ømfindtligen af det danske. Der gaves faa Omstændigheder, som i den senere Tid have virket uheldigere paa Norges Virksomhed, end den Forbedring i det danske Pengevæsen, som det lykkedes den danske Finantsbestyrelse at fremvirke. I det forrige Statsforbunds sidste Periode, og især i de faa Selvstændigheds Maaneder, havde mange norske Handlende fordybet sig i Gjæld til danske Kornsælgere og Commissionairer. Creditsystemet skred frem med raske og fordervelige Skridt, og Ryttervexlerne løb jevnligere om blandt Mand og Mand, end solide Handelspapirer. Mange norske Handlende havde saaledes store Gjeldsposter at afgjøre med Dannemark, som ikke letteligen kunde vorde betalte under de uheldige Conjunctioner, som fulgte paa hiin Tidspunct, og de Fleste maatte [83] lade dem staae ubetalte, indtil de maatte indløses med en langt gyldigere Sum end den modtagne. Dertil kom, at Elementerne til Handelens og den borgerlige Virksomheds Drift deels vare blevne fordyrede, formedelst den høje Told, som den nye Stat, til Bestridelse af fornødne Statsudgifter, og Understøttelse af egen Industrie, paalagde dem, deels var Adgangen til at erholde dem vanskeliggjort derved, at Sælgerne havde fundet nye Afløb for sine Salgproducter. Strax efter Freden indtraf 2de Aars Misvæxt over næsten hele Europa, der frembragte Hungersnød i de fleste Lande, og som og forvoldte store Lidelser i vort Fædreland og besværede Tilvirknings-Omkostningerne. Alle disse Omstændigheder Maatte bidrage til at svække Norges Kræfter til at bære de store Byrder, som bleve det paalagte ved Stortingets Beslutninger. Og hvo kan nægte, at disse Byrder vare saa store, at man enten maatte tvivle om, at de kunde fremtvinges, eller og det maatte forudsees, hvor haardt de maatte trykke Landets Borgere?

Der er neppe fremsat paa Stortinget nogen Qvæstion, vanskeligere at løse end den, efter hvilken Cours den circulerende Seddelmasse, der omtrent udgjorde et Beløb af 25 Millioner Rigsbankdaler,

skulde indløses; og dersom det maa være Forfatteren tilladt herom frimodigen at ytre sine Tanker, havde det været at ønske, at den ikke saa bestemt var bleven fremsat og afgjort, som det den Gang skede. I den Forlegenhed, hvori Norges, paa E i d s v o l d forsamlede Mænd befandt sig, for [84] at udfinde Midlerne til at fuldføre Selvstændighedens store Værk, havde de ikke allene bemyndiget Regjeringen til at udstede den store Sum af 14 Millioner Rigsbankdaler, men endog garanteret Indløsningsen af denne, og den allerede forhen circulerende, mestendeels ufunderede, Seddelmasse til en Cours af 375. Forsamlingen haabede, at dens blotte Ord skulde give Sedlerne den fastsatte Værd, uden at der tillige gjordes effective Foranstaltninger til at opretholde den. Sagen gik sin sædvanlige, ved Erfaring bekræftede Gang. Ordet respecteredes ikke. Coursen forværredes alt som Statens politiske Stilling blev meer betænkelig, og dens Gang rettede sig efter den virkelige Kraft, hvormed Nationen kunde understøtte sin Garantie, og ikke efter det givne, ufunderede, Løfte. Efterat Landets politiske Stilling var bleven konsolideret, men dets indvortes Forfatning endnu var betænkelig, blev Qvestionen paa nye fremsat, og Storthinget befandt sig i den vanskelige Stilling, enten at maatte gjentage det samme intetsigende Løfte, eller og paalegge Nationen en Byrde, som den vanskeligen havde Krefter til at bære. Nogle Storthingsmænd, som anbefalede Garantians Gjentagelse, henskjøde sig under Americas Exempel, der under Befrielses-Krigen udstedte en Masse af Sedler, hvis Værd deprimeredes langt under den, hvortil den norsks Stats Sedler nedsank. Men man glemmer, at det var ikke ved disse, fast ubrugbare, Sedler at det store Befrielses-Verk lykkeligen fuldbragtes; men at fremmed Guld og tildeels fremmede Krigshære, stillede sig paa [85] Siden af Frihedens Forsvarere, og mægtigen bidroge til et hædligt Udfald. Americas Finantsvæsen har siden med raske Skridt løbet alle andre Landes Finantsvæsen forbi. Til Pengevæsenets Forbedring, og en successiv Tilbagegang til den garanterede Cours, stod den samme Vei aaben for Norge, som for Danmark, nemlig: at standse Seddel-Emissionen, og bringe den reducerede Masse tilbage til en gyldig Værdie. Neppe havde hine Mænd tænkt sig ind i de Forvirringer, som vilde opstaae, om den circulerende Masse, formedelst Garantians effective Opretholdelse, paa engang var stegen til en tredobbelt Værd af den, som i alle Forhandlinger var den given. Debitorernes Stilling – og disses Antal var, formedelst uheldige Conjuneturer, betydeligen voxet – var forholdsmæssig bleven værre, end Creditorernes ved Forordningen af 5te Januar 1813. Paa den anden Side var en Reduction af Seddelmassens Værdie efter Dagens Cours, paa den Tid, langt fra saa indgribende i de borgerlige Forhold, som hiin i Danmark udkomne Pengeforordning. Advarede ved de Forviklinger og Eiendomsforrykkelser, som hine Statens voldsomme Bestemmelser havde foranlediget, og overbeviste ved Erfaring om et Repræsentativs Ugyldighed, der dels hvilede paa en ubankmessig Basis, dels paa et nøgent Løfte, havde enhver Ihændeherer ilet med at ombytte disse Sedler mod Realiteter, og efter den Stilling, hvori Debitorerne da stode til Creditorerne, under en mislig Handels-Virksomhed, havde disse sørget saa meget for sin egen Interesse, at Loven [86] ikke paa nye behøvede ved et Magtsprog at forbedre deres Stilling. Gjælden var ofte contraheret i en gyldigere Valuta, og det kunde ikke formodes, at Nogen havde gjemt i sin Casse store Masser af et Repræsentativ, hvis daglige Synken han saae for sine Øine. Imidlertid var det høist betækeligt, at tilsidesætte en af Nationens egne Mænd høitideligen given Garantie, og Undersøgelsen selv gav Anledning til et, for den gode Sag skadeligt, Schisma, og til de meest forhadte Ventilationer. Det var, som om Selvstændighedsstriden, hvilken Fred og konsolideret Statsforfatning havde endt, havde reist sig med fornyede Krefter. Efter Forfatterens Mening, som han den Gang tillod sig frimodigen paa Thinge at fremsætte,²² var det ikke nødvendigt at bringe denne delicate Undersøgelse paa Bane; men det var klogere at vælge saadanne effective Forholdsreg-

²² K. Norges første ordentlige Storthingsforhandlinger i Aarene 1815 og 1816 No. 5, indeholdende Forhandlingerne i November 1815. Pag. 79 sqq.

ler, som kunde gjøre et nyt, afmægtigt Indløsnings-Løfte overflødigt, og som ikke krævede saa store, fast utilveiebringelige, Offere, som de, der indeholdtes i Finants-Committeens første Forslag. Deri krævedes, at den halve Seddelmasse skulde, i nogle faa Aar, indløses ved en directe Skat, og den øvrige halve Deel forvandles til en Statsgjeld, som gav Ihændeoveren den tredobbelte Værd mod den, som i Handel og Vandel erkjendtes.²³ Efterat dette store Offer var gjort, var endnu Intet skeet, hvorved et nyt, paa en solid Basis grundet, Repræsentativ kunde tilveiebringes – og uden dette var det dog ugjærligt at fortsætte Handel og Virksomhed i Landet. For at undgaae disse farlige [87] Klipper troede Forfatteren, at Storthinget burde blive staaende ved mindre positive Foranstaltninger, og indskrænke sig til, hvad der i Dannemark var skeet, for at give det sjunkne Repræsentativ sin Credit tilbage. Det første afgjørende Skridt troede han burde være at standse alle nye Seddel-Emissioner- et Skridt til Forbedring, som i alle Staters Historie har viist sig velgjørende. Dernæst troede han, at Inddragelsen af en forholdsmæssig mindre betydelig Sum, mellem det daværende og følgende Storthing, vilde tjene til at opløfte den omløbende Seddelmasse til den Værd, som nærmede sig den af Garantien bestemte. Den Sum, som de omløbende Sedler, efter Garantens Sprog, da repræsenterede, 6 2/3 Millioner Sølv, var uden Tvivl større end behøvedes, for at tilfredsstille Landets Penge-Omsætninger, og denne Omstændighed maatte, i og for sig selv, tjene til at deprimere deres Cours; men, naar efterhaanden det halve Beløb var inddraget, maatte det øvrige kunne, uden Lovbud, som i den handlende Verden Intet betyder, opretholde sin Værd, indtil meer bankmessige Foranstaltninger kunde vorde truffene. Saa meget burde, efter Hans Formening, skee, men Intet mere, og til de kommende Storthing burde det overlades at tage de Beslutninger, som Conjunctionernes Beskaffenhed, Statens Fremskridt paa sin nye Bane, og Forsamlingens større Erfarenhed i Forhandlinger af den Art, kunde give mere Styrke og Viisdom. Han blev den Gang anklaget for at have for nedstemte Begreber om den nationale Kraft, og han er selv [88] tilbøielig til at troe, at de besynderlige Vanskeligheder, hvorunder næsten enhver Landets Virksomhed sukkede paa den Tid, bragte hans Ideer herom paa en vildfarende Vei. Men paa den anden Side holder han sig overbeviist om, at dersom en roligere Overveielse havde været mulig under saa lidenskabelige Forhandlinger, og dersom Forsamlingen havde forudseet de Lidelser, som den Beslutning, der toges, forvoldte Nationen, den Ødeleggelse, den bragte over enkelte Familier, da havde den lagt en forsigtigere Haand paa dens Udførelse. Mod den Beslutning, at den reducirte Seddelmasse skulde indløses i et Tidsrum af 13 Aar, kunde vel neppe være noget at indvende, da den ikke, i nogen særdeles mærkelig Grad, forøgede Skattebyrden; men den, som sattes ved Siden deraf, at den, til en nye Banks Oprettelse nødvendige, Sølvfond skulde tvangsviis sammenbæres, at to Millioner rede Sølv, i den korte Frist af faa Aar, skulde med Magt uddrages af forarmede Casser, maatte upaatvivleligen frembringe de største Rystelser i den borgerlige Formue. Med Føie have Tvangslove af den Art været saa forhadte, at Statsstyrelserne dertil sjældent have taget deres Tilflugt, og det kunde vel mindst ventes i en constitutionel Stat, i det Øieblik da Frihedens Morgenrøde nyligen var frembrudt, at Nationen skulde tvinges til Offere, hvis Lige den ikke havde kjændt, hvis Nødvendighed Mængden ikke indsaæ, og om hvis Hensigtsmæssighed de klogeste Mænds Meninger, i og uden for Forsamlingen, vare deelte. Ved Siden af [89] Tvangssystemet stilledes Ligningssystemet, begge hinanden i lige fordærlig Grad beslægtede, og det kan ikke nægtes, at det sidste har givet Anledning til en uretfærdig Fremgangsmaade, medens det paa den anden Side var maaskee umuligt at stille Noget bedre i Stedet, naar hiin Sølvmasse med Magt skulde fremtvinges. At Banken ved frivilligt Sammenskud kunde vorde oprettet, derom herskede en næsten almindelig Tvivl, endog i Storthinget, og paa denne Forudsætning vovede det ikke at grunde sine Beslutninger. Det blev forudsat, at den største disponible Formue af ædle Metaller, eller dertil

²³ *Ibidem* No. 4 Pag. 220.

svarende udenlandsk Valuta, befandtes hos Handelsmændene i Byerne, og af denne Grund paalignedes denne Classe af Borgere den forholdsmæssigen langt større Deel af denne Tvangs-Capital. Det formodedes, at Handelshuse, som havde store Capitaler i Circulation, hvis løbende Regninger med udenlandske Commissionairer fremviiste Capitaler, mod hvilke det paalignede Bank-Indskud maatte kaldes en Ubetydelighed, med Lethed kunde frembære den affordrede Capital. Men man glemte, at de fleste Handelshuse, især i det søndenfjeldske Norge, havde spændt deres Credit til det Yderste; at de kun bestode ved et konstigt Credit-System, som, opfundet i Handelens bedre Dage, i Forleghedens Øieblik visseligen ikke kunde rettes, og at den Sum, som til Banken krævedes, maatte tages aldeles ud af Vedkommendes Omløbs-Capital, uden at derfor snart kunde ventes Erstatning, eller Ydernes Stilling i nogen anden Henseende forbedredes; thi [90] Bankens Status i dens første Aar var saa mislig, dens Evne til at forrente de i den indskudte Capitaler, saa svag, formedelst de svære, den paalagte Byrder, at Bank-Actierne, hvis Valuta var fremtvungen i rede Sølv, ikke uden betydelig Rabat kunde forvandles til ligelydende Papir. Dette ubetingede Krav af en Sølvvaluta, som ikke havdes i Casse, men maatte søges ved Credit i Udlandet, blottede saaledes mangt et vaklende Handelshuses Forleghed og fremskyndede dets Fald. Naar Maalet er fuldt løber den sidste Draabe over, og efterat mange Handelshuse havde udtømt sine sidste Redningskilder; og afbenyttet Creditens sidste Grændse i Udlandet, for at gaee Conjunctionernes Vanskelighed og en svækket Handelsforfatning i Møde, maatte det vorde en stor Deel umuligt, at fremtvinge disse store Capitaler, som uden Eftergivenhed krævedes til Dag og Time, ud af deres løbende Fonds. Det Led, som sammenbandt disse løse Maskiner, brast efterhaanden, og da begyndte den Række af Banquerouter, som har været større siden 1817, end i nogen anden Handelsperiode. Der gives vistnok i Handelens Historie i Særdeleshed, som i Staternes i Almindelighed, visse Perioder, da den nærværende Slægt ligesom synes at gøres til et Offer for den kommende, og da Individets Interesse tilsidesættes for at fremskynde Artens Fremskridt til en større Fuldkommenhed. Af saadanne Perioder har Historien flere at fremvise, og deres Indflydelse paa Menneskeslægten har især viist sig i sin hele Styrke efter langvarige og ødelæggende Krige. Det menneskelige Talent og Opfindsomhedsevnen har, [91] efter saadan Tidspunct, været sær virksom for at forbedre det Nedbrudte og Forvanskede, og store, velgjørende Opfindelser vare ofte Frugten af disse Anstrængelser. Saaledes kan man vel sige, at den nu levende Generation er bleven gjort til et Offer, for at berede den kommende en større Sikkerhed og Orden i den borgerlige Virksomhed og dens Driftsmidler, og at den især har møisommeligen, fast til egen Undergang, sammenbaaret gyldige Elementer til et solid Pengevæsen, som sikkrer Efterslægten for de Byrder, den nærværende har baaret. Et andet Spørgsmaal er, om ikke Offeret har været for stort, og om ikke Nationens Mænd have forsømt at anvende de Midler, hvormed Statskonsten har vidst at formilde, om ikke afværge, Følgen af de svære Byrder, som Staten i visse kritiske Perioder har været nødsaget til at lægge paa sine Borgere. Regnen, om den end falder i stride Strømme, vederqvæger den tørstige Jord; men Pladskregn og Tordenbyger bortskyller baade Planten og den Jordgrund, hvori den har fæstet sig. – Forfatteren skal med Forsigtighed berøre denne ofte gjentagne Klage over Strængheden af Storthingets Beslutninger. Nationens Mænd havde forskjellige Veie, alle vist nok vanskelige at betrede, for at rette Forfædres Vildfarelser, at udslette Sporene af en langvarig Krigs Ødelæggelser, og skabe Liv og Munterhed i sovende og kraftløse Næringsveie. Den kunde søge at reise et udenlandsk Laan, og paa denne Maade fra fremmede Canaler indlede det Sølv, som behøvedes for at fundere et solid [92] Pengevæsen, og som ikke fandtes i Landets egne udtømte Casser. Men vor unge Stat havde, endnu ikke den Credit, som siden aabnede den Adgang til udenlandske Capitalisters Formue, hvor meget end denne Udvei havde været at fotrække ethvert andet Middel. Alle Elementer til at danne en Stat laae endnu i Norge i en chaotisk Forfatning, og ligesom

det ikke var muligt at udfinde, hvilket reelt Bidrag Norge havde ydet til den forrige Forbundsstat, saa var det ikke heller let at bestemme, om det var istand til, uden for stor Opofrelse af National-Kraft, at skabe og ordne de nye Indretninger, som krævedes under den selvstændige Forfatning. Der gaves vel faa Mænd i Norge, endog blandt dem, som maatte ansees for at være bedst, bekjendte med Landets Forfatning, som kunde haabe, at de Statscassen anviste Indtægtskilder skulde, meer end tilstrækkeligen, tilfredsstillende dens Fornødenheder, og endog give et Overskud; langt mindre kunde det ventes, at udenrigske Capitalister skulde gjøre sig saa høie Begreber om en Stat, hvis fleste virksomme Borgere de saae kjæmpe med stor Forlegenhed, og stedse vare nødte til at benytte Credit i Udlandet. Dette nedstemte Begreb om den norske Stats finansielle Kraft havde maaskee en for Norge gavnlig Indflydelse paa Afgjørelsen af et andet udenlandsk Anliggende, hvis nærmere Beskaffenhed det ligger uden for nærværende Afhandlings Grændser at oplyse. Men vist er det, at da den norske Stat første Gang fremstillede sig som Laansøger, for at afhjælpe den Nød, hvori vanskelige Conjunctioner havde stædt [93] vore Næringsveie, maatte den indgaae meget haarde Betingelser. Først længere hen i Tiden, da udenlandske Capitalisters Agentere her i Landet havde overbeviist sig om, at vor Fiscus befandt sig i en bedre Tilstand, end de fleste andre Staters, at den ikke allene af egne Midler, uden nye Anticipationer, kunde bestride Dagens Udtællinger, men og oplægge aarligen betydelige Summer, først da blev det muligt for vor Stat at erholde de Capitaler til Laans, som behøvedes for at ordne vor Stats udvortes Penge-Forhold. Paa den Tid da Storthinget lagde den første Haand paa at ordne Landets Pengevæsen, tilligemed andre Rigets indvortes Anliggender, var der endnu 2de ubenævnte Størrelser af Statsgjæld, hvis Afgjørelse mægtigen maatte virke paa Landets finansielle Forfatning; nemlig Norges Deeltagelse i den danske Statsgjæld, og hvad der af Norge maatte kræves, som Bidrag til at indløse den Dansk-Norske Seddelmasse. Dannemarks Fordringer i denne Henseende vare i Begyndelsen meget store, og, dersom de i deres hele Omfang vare blevne tilfredsstillende, maatte meer end Halvdelen af Statens daværende Indtægter anvendes allene til Rentebetaling. Først da denne Sag var bleven ordnet, uden at de nye deraf opstandne Byrder enten kunde kaldes paa nogen Maade uoverkommelige eller uforholdsmæssig store, var Norges finansielle Forfatning konsolideret, og det havde, ligesom paa nye, vundet en frie Selvstændigheds Tilstand. Fra den Tid af har ingen Sagkyndig kunnet tvivle om den Norske Stats [94] Kraft til at bære sine Byrder, naar den benyttes paa rette Maade, og Statsstyrelsen ikke træder uden for de Grændser, som Naturens Simpelhed og Landets physiske Beskaffenhed foreskrive. Men det er af Ovenanførte ligesaa klart, at den nye Stat, til ovennævnte Tidspunct, ikke kunde benytte det Middel til at rette paa et forfaldent Pengevæsen, som Danmark i ældre Dage havde anvendt, at søge Laan i Udlandet. Ligesaaalidet var det at vente, at Landets egne Capitalister vilde forstrække de i denne Henseende fornødne Summer, om de endog i tilstrækkelig Mengde vare forhaanden. Der gaves især 2de Omstændigheder, som maatte gjøre Landets faa Capitalister utilbøielige til at udlevere det Sølv og rede Valuta, som behøvedes, for at fundere en Indretning, der i sin første Begyndelse ikke kunde byde sine Interessenters en passende bankmæssig Fordeel. Ingen Slags Eiendom gav paa den Tid saa megen Fordeel, som Besiddelsen af Sølv og udenlandske Penge. Den pludselige Forstyrrelse i al Handel og Næringsdrift havde paa den Tid sat Norges Handelsmænd i en høist mislig Stilling, og forværret betydeligen deres Regningsforhold til udenlandske Creditorer. Den Hjælp, som de, til at raade Bod paa denne Forlegenhed, og afværge dens uheldige Følger paa deres borgerlige Existents, fik hos Landets Capitalister, maatte de ofte i dyre Domme betale, og dem bleve langt strengere Vilkaar foreskrevne, end Banken kunde paalegge sine Debitorer. Under de Fordele, som Licence-Farten gav vort Land, og [95] som formedelst den Maade, hvorpaa den sattes i Gang, blev tildeels Skinfordele, havde Norges Indvaanere gennem alle Classer vant sig til Nydelsen af mangfoldige Slags Overdaadighedsvarer, som dels er-

stattede Brugen af sundere og simplere Næringsmidler, der under Krigen vare vanskelige at erholde, deels vare paatvungne vore Udskibere og Skibseiere for at erholde i England beskyttende Documenter.²⁴ Fra den Tid af skede i den Henseende en stor Forandring, især i Landmandens Nydelser, som, lokket ved hine Omstændigheder, havde vant sig til Brugen af Overdaadigheds-Artikler, han forhen af Navn neppe havde kjændt. Til at dække Beløbet af denne uafbrudte Import af Overdaadighedsvarer, tillagt den sædvanlige Indførsel af Korn og Fødemidler, som stedse har krævet store Summer, behøvedes udenlandsk Valuta, og Ihændeleveren deraf kunde gjøre sig betydelige Fordele. Gode Vexler vare den Gang meget sjeldne at overkomme, og aldrig var der flere ugyldige Papirer i Omløb end da. De vare ligesom Forbud paa det Uveir, der siden brød løs over saa mangt et forhen solid Handelshuus. Denne Mangel paa gode Vexler var saa stor, at Regjeringen saae sig nødt til at sende det rede Sølv, som den kunde raade over, ud af Landet, for at tilfredsstille Udlandets Krav paa den, fordi den sjeldent paa Børsen kunde finde et paalideligt Betalingsmiddel – en Fremgangsmaade, som Uvidenheden lagde Finansministeren til Last, som om det ikke er det samme, enten man sender Sølv ud af Landet, [96] eller Vexler, ved hvis Forsølvning i Udlandet, man kan drage Sølvet igjen tilbage. Det var saaledes ikke at vente, at Capitalisterne skulde slippe de Capitaler, de enten havde liggende i deres Casse, eller ogsaa stode til deres Raadighed i Udlandet, af Hænderne, og fastbinde dem for lange Tider, naar de i Landet selv kunde gjøre dem frugtbringende. Den anden Omstændighed, som holdt Capitalisterne tilbage fra at frembære sine overflødige Capitaler til Grundstene for en Bank, var Frygten for at lægge deres Rigdom til Skue for Nationen. Ligningsdagene vare nu komne, og et System blev ved flere Leiligheder indført, i Følge hvilket Landets formuende Borgere skreves til Skat efter den vilkaarlige Taxt, som Ligningsmænd satte paa Borgernes Formue. I saadanne Tider var det farligt at hede rig, og Ingen talte i en beskednere Tone i de Dage om deres egen og Fædrelandets Stilling, end Landets faa Capitalister; Ingen afholdt sig mere fra store og vidtløftige Handelsforetagender og Penge-Omsætninger end de. Deres Frygt for at vise noget Rigdomstegn ved frivillige Tilbud, var saa meget større, som det var let at forudsee, at den kostbare Bankbygning, paa den frivillige Vei, ei kunde vorde reist. Det var paa den Tid, i en større Grad end sædvanligt, i Dagens Tone at appellere til en saa kaldet patriotisk Tænkemaade, i hvilken formuende Mænd skulde staae tilrede med deres Overflod til Fædrelandets Gavn. Men aldrig gjøres i Almindelighed en usikkrere Beregning, og den føres som oftest kun paa Tunge af [97] dem, der selv have lidet at offre, men gjøre i sine Fordringer djærve Indgreb i Andres Formue. Man glemmer, at Rigdom sjelden erhverves uden i den Skole, som lærer ikke at opofre for meget, og at de behagelige Nydelser og den uafhængige Stilling, som Formue giver, i de Flestes Øine gjælder meer, end den usikre Agtelse, som ydes de saa kaldte patriotiske Opofrelser. Disse Opfordringer kunne tildeels sammenlignes med en liberal Værts Bestræbelser for at opmuntre sin Gjæst til overflødig Nydelse af berusende Drikke. Den tumlende Gjæst bliver ofte til Spot for det forsamlede Selskab. Desuden dele disse Krav paa patriotiske Opofrelser sig i saa mange Grene, at den Mand, der kan have noget at opofre, ikke veed paa hvilken Borgerkrandsen hænger. Den maa ofte søges der, hvor han ikke skjætter om at finde den. – Hverken ved udenlandske Laan, eller ved Capitaler, tilveiebragte i Landet selv blandt dets formuende Borgere, kunde derfor den Bank reises, paa hvis Grundvold et fast Pengevæsen skulde bygges, og der maatte udfindes andre Veie, for at komme til Maalet. Forfatteren har tilforn søgt at

²⁴ For at erholde de beskyttende Papirer, i Følge hvilke engelske Havne igjen aabnedes for norske Handelsskibe, maatte nemlig disse forpligte sig til at tage en vis Deel af engelske Producter og Manufacturvarer tilbage. Napoleon befalede ved Det berygtede Berliner-Decret, at engelske Varer skulde opbrændes, hvor de fandtes. Den engelske Regjering gjorde det derimod, faa Aar derefter, til en Betingelse for fri Handel, at de samme Slags Varer skulde modtages af fremmede Skibe. Hiint Decret skadede ikke Englands Handel og Industrie, da den store Udstæder deraf selv traadte det under Fødder, og dette gavnede ikke synderligen, Englands Virksomhed, da Kunder ikke skabes ved slige Tvangsmidler.

vide, at den Plan, som af det første ordentlige Storthings Finants-Committee foresloges, i faa Aar deels at udrydde den circulerende Seddelmasse, deels at forvandle den til en Valuta, som var meer end tredobbelt saa stor, som den der i daglig Handel og Vandel gaves den, og derefter forvente et nyt Pengevæsen ordnet ved formuende Borgeres Anstrængelser, maatte synes [98] at overstige Nationens Kræfter. Det er vist nok at beklage, at Forfatteren af hiin Plan i denne Henseende gik et Skridt videre, end Sagens Natur syntes at fordre, eller som var overensstemmende med Landets stilling. Thi det kan visseligen ikke nægtes, at Committeen iøvrigt var paa Fornuftens Vei i sin, Storthinget forelagte, Plan, og at det høiligen havde været at Ønske, at Forslaget i flere andre Henseender var bleven tagen til Følge. De Forslag, som vare gjorte med Hensyn til Seddelmassens Inddragelse, vare upaatvivleligen følgeværdige, naar en mindre Maalestok var bleven fulgt, og den Eenhed, som Committeen valgte for det nye Repræsentativ, var meer passende til Landets Stilling end den større, som siden bestemtes, og som har generet meget i det daglige Livs Forhandlinger. En stor Deel af det da forsamlede Storthings Medlemmer havde saa høie Begreber om Landets Kræfter, at de troede kun da fuldstændigen at have opfyldt sine Pligter, naar de systematisk havde ordnet vort Pengevæsen efter den danske Species-Banks Norm. Det glemtes, at denne var bleven til under langt fordeelagtigere Conjunctioner, og at ved Siden af den vandrede et Repræsentativ, ved Hjælp af hvilket de fleste Forhandlinger i det borgerlige Liv afgjordes. Derfor afvikles ogsaa deres Plan, som foreslog en meer successiv Nærmelse til et fuldkomment Pengevæsen. Det er paa denne Vei, at den danske Bank – vist nok ogsaa gjennem Nationens store Gjenvordigheder, formedelst Repræsentativets [99] Svingninger snart til det Bedre, snart til det Værre – har hævet sig til sin nærværende Soliditet og Fasthed, og om den endog i sidste Henseende maa staae neden for den Norske, saa har dens Oprettelse heller ikke forvoldt saa mange voldsomme Rystelser i den private Formue. Imidlertid retfærdiggjordes ikke aldeles deres Tvivl, som troede, at en saadan Masse af Sølv ei kunde samles i et saa kort Tidsrum, som det befalede. Bidragene fløde vel langsomt, og ikke til den Tid, som foreskrevet var, i Bankens Casse; men den større Deel blev dog inddragen, vist nok under store Anstrængelser paa den ene Side og haarde Tvangsmidler paa den anden.

De Hjælpemidler, hvormed det første ordentlige Storthing havde søgt at afhjælpe Pengemanglen og understøtte Virksomheden, vare, hvor nødvendige de end kunde synes, ikke befundne hensigtsmæssige. Laane- og Disconto-Indretningerne, der plantedes ved Siden af en Bank, som i sin første Begyndelse, belæst med store den uvedkommende Byrder, lidet kunde virke til at afhjælpe Mangelen paa Repræsentativer, viiste i mange Henseender den skadeligste Virkning paa Statssamfundet. Ogsaa vort Land gjorde den, andensteds velbekjendte, Erfaring, at Landets Pengevæsen i høi Grad forvirres, naar et ufunderet Papir sættes i Bevægelse ved Siden af et vel funderet, men sjældent. Det gyldige Nummerair fortrænges og indsluttes i Capitalistens Casse, som derpaa kan grunde de solideste Speculationer, medens hiin uægte Repræsentant for gyldige [100] Talmidler iler fra Haand til Haand, under en alt meer og meer nedtrykt Værd, og findes tilsidst kun i deres Hænder, der efter Lovens Forskrift ei kunne vægre sig for at modtage den. Bare Interessenterne af disse Indretninger saaledes i Begyndelsen af deres Tilværelse endog vel hjælpne, saa var det dog saa meget lettere at indsee, at denne tilsyneladende Fordeel ei kunde vare længe. Der gives vel faa Indretninger i vort Land, som have opvakt en større Misnøje især hos Embedsclassen, og som mindre have svaret til Stifternes velgjørende Hensigt, end disse Laane- og Disconto-Indretninger. De bare allerede i deres Grundbestemmelse Spor af den Uvillie, hvormed de stiftedes, og de Fordele, som Interessenterne, efter slige Institutioners Medfør, kunde gjøre sig, bleve saa indknebne, at vederhæftige Borgere, hvis Stilling var selvstændig og uafhængig, afholdt sig fra at tage Deel deri, og dette Samfund dannedes saaledes mestendeels kun af dem, som vare forlegne for at reise Penge til at fortsætte en ofte uheldig

Rørelse. Forgjæves søgte Staten at ophjælpe Disconto-Sedlernes Credit, ved at tage dem i Betaling i Skatter. Det Onde forøgedes, og forbedredes ikke ved denne Bestemmelse. De havde ingen Credit i Udlandet og liden i Landet selv, og Ihændehaverne maatte saaledes taale en ikke ubetydelig Rabat, naar de i daglig Handel og Vandel skulde anvende dem. Det var saaledes ikke at undres over, at de Medlemmer af det 2det ordentlige Storthing, som hørte til Embedsclassen, opstode som [101] disse Indretningers ivrige Modstandere, for hvis Skyld de havde maattet lide betydelige Formindskelser i sine Embedsgager, endskjøndt de, i deres harmfulde Angreb mod Indretningen selv og dens Stiftere, oversaae, at det tildeels var deres Embedsbrødre, som, i Indretningens første Oprindelse, havde berøvet dem Fordele, der kunde gjøre dens Virksomhed gavnlig for Samfundet. Og det kan vel ikke nægtes, at Noget nødvendigen maatte gjøres, for at erstatte Mangelen paa et tilstrækkeligt Nummerair, i Bankens første Virksomheds Periode, før den kunde udsende de bestemte 4 Millioner i Handelens og Industriens udtørrede Canaler. Hvor tilbøielig end Forfatteren er til at troe, at de Fleste blandt hans Landsmænd gjøre sig for høit Begreb om Størrelsen af det Nummerair, som før 1807 løb omkring i Norge, saa er der dog ingen Tvivl om, at de 2 Millioner Species, som Banken i sin Virksomheds Begyndelse kunde udsende, aldeles ikke var tilstrækkelig til at tilfredsstille Landets Trang til Penge-Omsætningsmidler. Medens det første ordentlige Storthing var samlet, og saalænge Nationens Mænd endnu deelte den, i hine Dage saa ofte yttrede, høie Formening om den norske Stats Pengekraft og indvortes Energie, havde man ikke ganske tabt Haabet om, at en Privatbank ved den Overflod af udenlandske Fonds, som formodedes at være i mange Kjøbmænds Hænder, kunde vorde oprettet. Men aldrig saasart var Storthinget opløst, og Forhaabningen om at see en Privatbank forsvunden, før [102] Vexelcoursen saa betydeligen forværredes, at der i den sidste halve Deel af 1816 og næsten hele 1817 behøvedes 2 Papirspecies for at indvexle en Sølvspecies. De Fleste ansaae det for umuligt, at en tvungen Bank, under Næringsveienes lidende Tilstand og Formuens Tilbagegang, kunde vorde oprettet, og først da det Utrolige skede, da virkeligen saa store Sømmenshud af Sølv tilflyde Banken, at der ikke mere kunde tvivles om dens Fuldbyrkelse, begyndte Coursen igjen, mod Enden af 1817, at forbedre sig. Saaledes var, mellem August Maaned 1816 og December Maaned 1817, ikke stort meer end Værdien af en Million Sølv-Species i Bank-Repræsentativer i Omløb, og hvorledes skulde denne forholdsmæssigen ringe Sum kunne tilfredsstille det daglige Behov, uden Hjælp af andre Understøttelsesmidler, da der desuden deraf blev en ikke ubetydelig Deel fastbunden, deels i Statens, deels i Privatmands Casse, iFølge Regjeringens Tilbud at modtage 25 Rigsbankdaler for hver Sølvspecies, som i Banken skulde indskydes? Den Hjælp, som Discontosedler i dette Tidspunct – endskjøndt den kjøbtes ved andre store Opofrelser, og var formedelst Grundfeil mindre fuldstændig, end den kunde have været – gav Circulationen, var saaledes virkelig fornøden, og endnu nødvendigere vilde den have været, naar ikke Erfaringen havde lært, at ingen Art af Repræsentativer løber hurtigere om i Samfundet end slette Penge. Omsætningernes Mængde formindsktes ligesom Savnet deraf, og Enhver ønsker [103] at slippe en Vare af Hænderne, som har tabt den største Deel af sin Værdi, og ei med Tryghed bevares i noget Skatkammer. I den indvortes Circulation flyver det lette Repræsentativ fra Haand til Haand, og skaper Mangen slags virksomhet som sturer under Mangel paa fornøden Pengekraft; men det er desto meer utilstrækkeligt i Pengeomsætninger med Udlandet, som ikke ombytter sine solide Realiteter, hvilke Norge næsten gennem alle Classer af nødvendige og behagelige Nydelser tiltrænger, med saa luftige Betalingsmidler.

Under saa store Vanskeligheder sammentraadte det andet ordentlige Storthing 1818, og det kan ikke nægtes, at det havde høist forviklede Spørgsmaal, med Hensyn til Pengevæsenet, at løse. Denne Landets vanskelige Stilling forfulgtes ikke i den Tale, hvormed dette Storthing aabnedes. Kongen yttrede deri, at kun den Forlegenhed, hvori Staten befandt sig, med Hensyn til Bestridelsen af dens

Udgifter, havde kunnet bevæge Høistsamme til at sanctionere Loven om Pengevæsenet. Deri blev tydeligen nok hentydet til Lovens Ufuldkommenhed, som meest havde viist sig i Mangel paa Hensyn til enkelt Mands Formue og Rigets Hjelpekilder. Dertil føiedes Haabet om at Storthingets større Erfaring vilde lære det at jævne de indtrufne Vanskeligheder. I denne Tale afmaledes med stærke Farver, Manufacturerens, Agerdyrknings og Handelens slette Tilstand, hvis sørgelige Følger for det hele Samfund blot ved god Huusholdning og Virksomhed [104]²⁵ kunde forebygges. Imidlertid rostes det Fædrelandssind, som Skatteyderne næsten overalt havde viist, saa at kun paa enkelte Steder Inddrivelse ved Tvangsmidler havde været fornøden. Til Slutning forklares Aarsagen hvorfor Udførelsen af forrige Storthings-Beslutning ei var bleven iværksat til bestemt Tid, og som en Følge deraf den tvungne Bank ikke til lovbefalet Tid kunde sættes i Kraft, ligesaalet som Rigsbanksedlerne, saa hastigen, som foreskrevet, kunde sættes udaf Omløb.²⁶

Strax i Begyndelsen af dette Storthings-Forhandlinger deelte dets Medlemmer sig i 2de Partier. Det ene, skildrende med de mørkeste Farver, Landets Forfatning og de Ulykker, som de til Pengevæsenets Forbedring trufne Foranstaltninger allerede havde afstedkommet, forestillede Nødvendigheden af at formilde den hidtil brugte Strenghed, at forlænge Indskudsterminerne, og at standse med Salget af de med Execution belagte Effecter. Det andet Partie taledes deres Sag, som de vidste under de største Anstrengelser havde opfyldt Lovens Bud, og nu vare berettigede til at vente Frugten deraf i et forbedret Pengevæsen, og til at see de Lyster opfyldte, som havde bevæget dem til saa smertelige Opofrelser.²⁷

Denne Deel af Nationens Mænd troede at have gjort den Erfaring, at i de rigeste Egne var den største Lunkenhed viist, medens Bidragene, med langt større Orden, vare indflydte i de af Naturen mindre velsignede Egne.— Visseligen kunde Sagen betragtes fra [105]²⁸ flere Synspuncter; men det kan vel ikke nægtes, at det var forsigtigst, at stille sig paa deres Side, som troede, at lempelige Veie ved den endelige Inddragelse maatte følges. Det er uundgaaeligt, naar Nød og Afmagt gjør den bogstavelige Iværksættelse af strenge Forskrifter uhensigtsmæssig, at uvillige, men formuende, Borgere blandes blandt dem, som ei formaae at efterkomme Lovens Bud; men det er dog meer overensstemmende med Klogskabs og Menneskeligheds Regler, at lade hine nyde godt af Foranstaltninger, som ikke bleve trufne for deres Skyld, men for at understøtte den virkelig Nøddidende, end at den uformuende Borger, der noksom har at kjæmpe med Dagens Vanskeligheder, skulde finde sin Undergang under Lovens ubarmhjertige Forskrift. Saa meget nødvendigere kunde det synes her at fare frem i Mag, som Forskriften selv lidet svarede til det Begreb, som Borgerne i deres nye Forfatning gjorde sig om deres Frihed, og som det var uden Exempel, at en Bank ved saa voldsomme Midler var fremtvungen. Statsstyrelsen forlod her den Vei, som Statshuusholdningen foreskriver, saa lidet muligt at blande sig i den private Virksomheds Forhold, og, i det den med ubøielig Strenghed fremtvang Capitaler, som høiligen behøvedes til Fortsættelsen af en døsig Virksomhed, forstyrrede den Handelens og Industriens rolige Gang. Vægten af disse nedtrykkende Omstændigheder føltes saa meget meer, som alt Flere og Flere, der i Byerne maatte opgive sine Boer og standse sin Virksomhed, bleve udslettede af de Ydendes Liste. [106] Naar der i enkelt Bye fandtes Mænd, hvis Handelsnavn og Stilling berettigede til den Formodning, at de kunde raade over betydelige Fonds af rede Midler, da bleve de visseligen saa haardt medtagne, at man ei kunde undres over deres Uvillie mod en Indretning, der i flere Aar saa godt som ingen Renter kunde byde, og som gjorde saa dybe Indgreb i lovligen

²⁵ Den Bestemmelse: "af Fordelene ved saadanne Indretninger tilfalder Staten Halvdelen, til Hjelp ved Rigsbankssedlernes Indløsning," afskrækkede Mange fra at deeltage i Indretningen.

²⁶ See 2det ordentlige Storthingsforhandlinger i Aaret 1818 No. 1 Pag. 46 sqq.

²⁷ *Ibidem* 323.

²⁸ *Ibidem* No. 5 Pag. 480. Committee-Indstillingen om Bank- og Pengevæsen findes i samme Bind, Pag. 342-486.

erhvervede Capitaler. Angrebet mod disse Capitalisters Tilbageholdenhed og ufædrelandske Sind var, i Forfatterens Øine, ligesaa ubeføiet, som Apellen til deres Patriotisme unyttig. Det er ikke saa vanskeligt at bevise, at disse Capitalister, som bevarede sine Capitaler i disponibel Tilstand, sørgede bedre for Statens Tarv, end de Virksomhedsforstandere, som bandt ikke allene deres egne, men store, af alskens Casser laante, Capitaler i Eiendomme, som ikke forrentede sig, og siden, til Eiernes Ruin, ere blevne adsplittede. Disse Capitalisters udenlandske Fonds vare, strax efter Krigen, næsten det eneste Magazin, hvorfra gode Vexler kunde hentes, og uden disse vilde Stat og Privatmand, under Vexelrytteriets farlige Bevægelser, have befundet sig i den største Forlegenhed. Hvad de hyppige Opfordringer til patriotiske Opofrelser angaaer, der fremkomme under saa mange Slags Skikkelser, da har Forfatteren havt Anledning til derom tilforn at yttre sig. De ere saa lidt grundede paa Tingenes sædvanlige Gang, at man maa undre sig over at høre denne unyttige Tale paa fornuftige Folks læber.

Det kunde saaledes vanskeligen gjøres nogen grundet [107] Indvending mod den Eftergivenhed, som viistes mod dem, der ved det 2det ordentlige Storthings Sammentrædelse stode tilbage med sine Bankindskud; men derimod tilstaaer Forfatteren, at han fandt de bestemte store Strafferenter, som, i Tilfælde af videre Udeblivelse, skulde erlægges, alt for store efter de fleste Yderes Stilling. Det bestemtes nemlig, at der af det Bankindskud, som ikke var indbetalt til 1ste Juli 1818 skulde betales 1/2 pCt. maanedligen, og forsaavidt endnu nogen Restance blev tilbage 1ste Januar 1819, skulde 1 pCt. maanedlig svares, indtil Betaling, efter uopholdelig Inddrivelse, erlagdes. Det befandtes, at Uformuenhed paa mange Steder havde foranlediget denne Forsinkelse; thi ikke engang disse ubillige Renter formaaede overalt at fremtvinge Sølvindskuddet, og paa mestendeels uformuende, ja høist nødlidende, Borgeres Bekostning saae Banken, formedelst denne Indtægt, sig i Stand til at forøge den Reservefond, som sammensattes af flere extraordinaire Indtægtskilder. Imidlertid vare nu, paa den ene Side, en saa betydelig Deel af Bankindskuddene betalte, paa den anden Side Storthingets Foranstaltninger til at inddrive det Manglende saa bestemte og alvorlige, at der ikke meer kunde tvivles om, at jo dette Institut maatte komme i Stand, og Overbevisningen herom virkede gavnligen paa Coursen. Strax efter at Storthingets Mening var bekjendt i denne Henseende, forbedredes Coursen mærkeligen, i faa Maaneder 50 pCt. Den stod tilsidst saa godt som alpari, [108] og Storthinget kunde, uden Frygt for at foranledige nogen pludselig Forandring i Repræsentativets Værd, eller Forrykkelse i Borgernes Formue, bestemme at Bankens Kjældere skulde aabnes, for, naar forlanges, at ombytte Papiret med Sølv efter Sedlernes paalydende Navneværdie. Efter Bankfundatsens Bestemmelse § 15 skulde Banken være pligtig, fra 1ste Januar 1819, at indfrie dens Sedler med Sølv; men da, i Følge Bankens Indberetning, til 31te Januar 1818 mere end 800,000 Species stode til Rest af det paalignede Bank-Indskud, kunde den ikke begynde en Indvexling, hvortil den ei havde de fornødne Midler. Bankens Repræsentanter foreslog derfor, at Udvoxlingstiden skulde udsættes til 1ste Januar 1820; men Regjeringen havde derimod foreslaaet 1ste August 1819, som den passende Termin. Committeén antog – og Storthinget fulgte denne Deel af Committeéns Betænkning at ingen bestemt Termin skulde sættes for Indløsningsen; men denne bestemmes af Bank-Directeurerne, Administratorerne og Repræsentanterne efter Votering. Det Hoved-Argument, som anførtes mod enhver saadan Forhalingsbestemmelse af Vexlingsterminen svækkede Committeén derved, at en Forandring heri var nødvendig, fordi Bankens Fond var langt fra at være completeret, og fordi Storthinget ei kunde bygge sine Beslutninger paa Noget, som ei eksisterede. Storthinget kunde være lige beføiet til at antage Committeéns Forslag, som Regjeringens eller Bankens, da de alle [109] indeholdt et – skjøndt nødvendigt – Brud paa Bankfundationens Bestemmelse. Den befrygtede, at Nationens Haab om at see Bankens Fond fuldtallig, til den af dette Storthing bestemte Tid, ogsaa nu kunde vorde skuffet, og at Banken saaledes kunde sættes i den betænkeligste Stilling, naar den paalagdes en bestemt

Pligt, til hvis Opfyldelse den maatte mangle de fornødne Midler. Den befrygtede fremdeles, at nye Brud paa Foundationens Forskrifter deraf kunde følge, og at Bankens Credit, som allerede i denne Henseende havde lidt Skaar, derved end mere skulde svækkes. Den ansaae Bestemmelsen for farlig for Handel og Virksomhed, fordi den kunde tjene til med Magt at frembringe en Pari-Cours, da dog denne ønskeligst fremledtes af gunstige Handels-Conjuncturer og en fordeelagtig Rørelse i Landet, samt at en saadan Bestemmelse, naar den toges for tidligen, og meer grundede sig paa det Sølv, der skulde komme i Bankens Casse, end det, som allerede var der, kunde foranledige, at Sølvet gik ud af Landet under en ufordeelagtig Handels-Ballance. Bankens Virksomhed kunde og, efter Committeeens Formening, formindskes, da den, for stedse at have Sølv tilrede til Sedlernes Omvexling, maatte indskrænke Seddel-Emissionen, og ei vovede at nærme sig den i Foundationen tilladte Grændse. Men hvad der fornemmeligen gjorde dette Skridt betænkeligt i Committeeens Øine, var den Pengemangel, som maatte blive at befrygte, naar Capitalister og Udlændinger tilbageholdt [110] de Sedler, hvoraf de vare i Besiddelse, indtil Indløsningsdagen, i den Overbevisning, at de da kunde forvandle dem til rede Sølv. – Stærke vare derimod de Argumenter, som paa den anden Side fremførtes for at bevirke Bestemmelsen af en vis Indløsningstermin, og Forfatteren kan ikke nægte, at han anseer disse overveieende. Mange af de anførte Argumenter maatte vel, ved nærmere Belysning, tabe den største Deel af deres Vægt, og vare maaskee tildeels grundede paa den mindre Erfaring, som Stortingets Medlemmer havde havt Anledning til at gjøre, og paa de vildsomme Begreber, der om disse Gjenstande vare i Omløb. Forfatteren vil nedenfor forsøge paa at vise, hvor meget Læren om Handelsbalancen er bleven misforstaaet, deels af Mangel paa rigtige Opgaver til at construere den, deels paa den rette Indsigt i rigtigheden at anvende de gjorte Erfaringer. Han vil tillade sig at undersøge, om det nogensinde kunde vordre farligt for vor Bank, at fordoble Seddelmassen, af Frygt for at de til gjøre Vexling præsenterede Sedler skulde udtømme Bankens Sølvfond. Her vil han allene gjøre opmærksom paa, at der, siden Skilsmissen fra Danmark, neppe gaves noget Tidspunct, da Vexling uden mindre Fare kunde bestemmes, end det af Banken foreslaaede, nemlig 1ste Januar 1820, til hvilken Tid det, med en Rimelighed, som grændsede til Vished, maatte formodes, at Bankens Sølvfonds, paa lidet nær, maatte være completeret. Coursen var efterhaanden saaledes forbedret, at norske Banksedler, [111] paa den Tid, da disse Undersøgelser stedte, kun tabte 20 pCt., og de forbedrede sig, under Stortingets Forsamlingstid, alt meer og meer. De Rystelser, som pludselige Coursforandringer, og især Coursforbedringer frembringe i den borgerlige Virksomhed kunde saaledes ikke blive farlige, og Industrien vilde lettere da, end i den Periode, som senere indtraf, have lært at orientere sig paa sin nye Bane. Vor hele Stat var i sin første Skabelses-Tilstand, og alle Statens Huusholdnings-Elementer laae ligesom i en chaotisk Forfatning. Det stod til Nationens Repræsentantere at indrette denne vor Stats store Oeconomie efter den simple Maalestok, som Landets physiske Beskaffenhed, og Indbyggernes Formues-Tilstand kræver, og saaledes, saa lidet muligt, ved alt for store og u hensigtsmæssige Byrder genere Virksomhedens Gang. De Love, som vare udgangne, kort før Skilsmissen, havde saa meget forbedret Debtors Stilling, og Gjældsstiftelse blandt Landets store Hob – især blandt Landalmuen – var dengang ikke saa sædvanlig, eller betydelig, at man skulde befrygte Eiendomsmændenes Ruin, formedelst Gjældens Forandring fra papir til Sølv – en Forandring, som og fra den Side var mindre voldsom, at Forskjellen mellem Sølv og Papir var saa ubetydelig. Et saa bekvemt Tidspunct til Indløsning vendte ikke mere tilbage. Handelsconjuncturerne formørkedes saa meget efter de Dage, og Næringsveienes Gang blev saa slæbende, at den indenlandske og udenlandske Gjældsmasse steg betydeligen. [112] Da de fleste offentlige Casser befandt sig mestendeels i en alt for afmægtig Tilstand til at kunne gjøre Udlaan, og Banken saaledes efterhaanden blev næsten det eneste offentlige Tilflugtsted for trængende Laansøgere, maatte disse søge Hjælp hos private Creditorer, som ofte

lode sig den betale ved haarde Betingelser, og ofte benyttede det vaklende Pengevæsen, til at gjøre Omskrivninger af de laante Penge, som for Debitor vare høist ufordeeltagte. Det blev siden høist betænkeligt at foranledige Penge, som vare laante i mindre gyldige Repræsentativer, pludseligen forvandlede til gode Penge. Budgetternes voxede siden ved hvert Storthing, og det er ikke langt fra, at de nu ere fremskredne til det Dobbelte af, hvad de i Begyndelsen vare. Disse Forøgelser skede ikke uden Handelens og Næringveienes Ulempe. De fra det forrige Regjeringssystem nedarvede, uhensigtsmæssige Paalæg paa Udførsels-Artikler maatte vedblive, og nye opfandtes til stor Besvær for Landets Virksomhed. Erfaring har lært, hvor vanskeligt det er at formindste et engang opskruet Budget. Forsøg af den Art havde sjældent noget heldigt Udfald, og det maatte være dobbelt vanskeligt, naar det engang Bestemte betragtes som en uforanderlig Størrelse, der ikke meer kan bringes tilbage til det meer Passende. Mange Gageforbedringer bleve efterhaanden bevilgede med Hensyn til et slet Pengevæsen; men, engang bestemte, kunde de ikke mere forandres. Vanskeligheden at simplificere og formindske Statsudgifterne bleve derfor, ved hvert [113] Storthing, alt større og større, og flere Hindringer lagdes i Veien for at lette de offentlige Byrder, hvormed Landets Virksomhed var besværet, og mod hvilke et forvandsket Repræsentativ var ligesom en Modvægt.

Saaledes opløstes det andet ordentlige Storthing, uden at noget Alvorligt var gjort til Pengevæsenets Forbedring. Nationen havde vel ikke længere nogen Tvivl om, at Norges Bank vilde vorde grundlagt og den bestemte Fond fuldtallig; men den tvivlede desto meer om, at Vexlingstiden snart vilde bestemmes. Coursen tog da uforstyrret den Flugt, som slette Handelsforhold, Mangel paa rede Mynt og gode Vexler, formedelst de største, og hidtil meest virksomme Handelshuses slette Stilling, og det stedse voxende Forbrug af udenlandske Producter, deels Nødvendigheds, deels Overdaadigheds Varer, foranledigede. Hvilke Fremskridt der endog paastaaes, at Landets Agerdyrkning under Krigen havde gjort, saa var Indførselen af Kornvarer ikke mindre efter Krigen end før. De i Byerne oprettede store Brenderier opslugte meget fremmed Korn, medens en stor Deel af Landets eget forvandlede til et Product, hvis lette Priis lokkede Ganer, der have alt for megen Smag for spiritueuse Drikke, til en hyppigere Nydelse. Alle fremmede Industriearter, og transatlantiske Producter faldt paa engang betydeligen i Priis, deels formedelst de store Fremskridt, som vare gjorte til en lettere Production, formedelst et forbedret Maskinvæsen, deels formedelst Dyrkningens Udbredelse [114] paa et større og et aldeles nyt Areal, og den større Concurrence af Sælgere, som bøde billige Priser og langt udstrakte Betalingsterminer. Colonial- og Manufactur-Varers Marked blev saaledes alt større og større, og trængte sig frem endog til det Indre af Landet, som tilforn var saa godt som dermed ubekjendt. Den Classe af Landets Borgere, i hvis Huusholdninger Nydelsen af Overdaadigheds-Artikler, som maa indbringes i Landet for rede Sølv, udgjør den vigtigste Udgiftspost, var under Landets nye Forfatning betydeligen forøget, og man saae i enhver Bye, men fornemmeligen i Hovedstaden, alskens Boutikker, den ene meer pralende end den anden, den ene meer opfyldt med Luxusvarer af alle Slags, end den anden, opstaae ved Siden af hverandre. Synet af al denne udenlandske Glimmerstads, disse uhyre Hobe af Colonialvarer, som, i en større Grad end nogensinde, oversvømmede Landet, var saa uvant, at kyndige Handelsmænd selv paa Thinge spaaede, at denne Overflod vilde have en Standsning i Indførselen af disse Slags Producter til Følge, og at Statsindtægterne, der ved den paa disse Varer lagte betydelige Indførselstold saa meget forøgedes, vilde derved, i de nærmest liggende Aar lide betydelige Skaar. Denne Spaadom er ikke gaaet i Opfyldelse. Det stedse voxende Forbrug opsluger alt større og større Mængde af disse Producter, og alt flere Kremmere reise nye Boutikker, fyldte med Alt, hvad der kan smigre Forfængelighed og Gane. Dette Slags Statsindtægter [115] have stedse været i en stigende Progression, og vilde maaskee have været det i en endnu betydeligere Grad, dersom ikke Statsstyrelsen og Storthinget, ved denne tilsyneladende lette Maade at beskatte

Borgerne paa, havde ladet sig forlede til at antage et Toldsystem, hvis idelige Forøgelse havde Toldsvig og Formindskelse i Statsindtægterne til Følge. – Alle disse Omstændigheder frembragte en Trang til udenlandske Penge, for dermed at dække den store Import, hvilken Trang end meer forøgedes ved Sjeldenheden af gode Papirer, og ikke blev afhjulpen ved Bankens, i dens Kiste vel forvarede, Sølv. Vel manglede som oftest ikke udenlandske Vexler paa Landets Hovedbørs; men det var mestendels luftige Ryttervexler, som løb om fra Haand til Haand, uden noget gyldigt Fundament, og som indeholdt i deres Upaalidelighed Grunden til den opgaende Cours. At denne Coursforværring, der saa meget maatte bidrage til at forøge Repræsentativernes Utilstrækkelighed til at tjene, som Betalingsmidler, i det Værdien af Omløbsmassen derved saa meget formindskedes, ei frembragte nogen stor Pengemangel, det maa tilskrives, den Hurtighed, hvormed de udstødtes i Circulationen, da de, formedelst den Ringeagt hvori de stode, ikke havde noget blivende Sted i nogen Casse i det ganske Land. – Saaledes gik Coursen, som i den senere Deel af Aaret 1818 havde været saa godt som alpari, i 1819 op til 150, hvormed Aaret endte, og med faa Forandringer holdt den sig paa dette Punct 1820. I Aaret 1821 [116] forværredes den endnu meer; i Februar Maaned stod den 164 og endte i December med 195. Enndnu slettere gik Coursen 1822. Midt i Januari Maaned var den allerede 200, og skreed efterhaanden frem paa denne Forværrelsens Vei, indtil den i Juli Maaned havde naaet 220. Et overordentligt Storthings Sammenkaldelse, mod Slutningen af September, som blandt flere Gjenstande formodedes ogsaa at ville beskæftige sig med at ordne Landets Pengevæsen, bidrog vel til at Coursen i August og September gik tilbage til 190. Og det kan ikke nægtes, at det var paa høi Tid, at Noget stedte til Rettelsen af en Sag, for hvis Skyld Landets Borgere havde paalagt sig de største Offere. Det synderlige Phenomen var indtruffet, at en Banks Sedler, hvis Grundvold var ligesaa solid som nogen bekjendt Seddelbanks, og som, uden mindste Fare for sin egen Existents, kunde, naar saa bestemtes, indløse sine Sedler med Sølv, var sunket til deres halve Værd. Den Masse af Sølv, som af Nationen, under de smerteligste Opofrelser, var sammenbaaren, laae i Bankens Kjælder vel forvaret, og ligesom den, i og for sig selv, ei til Nationens Gavn blev sat i Omløb, opfyldte den meget ufuldkomment sin Hovedbestemmelse, at holde sit circulerende Papir i en stadig, til dets paalydende Navn svarende, Værd. Dette National-Instituts Stilling var saa meget meer betænkelig, som der Paa det overordentlige Storthing 1822 gjordes adskillige alvorlige Forsøg paa at anvende Bankens Fond, aldeles mod den [117] oprindelige Bestemmelse, til at afbetale Norges, af Regjeringen vedtagne, og af de mægtigste europæiske Magter garanterede, Gjæld til Danmark. I Spidsen for disse Forslag stod Regjeringens eget, som paa forskjellige Maader henviiste til Benyttelsen af Bankens Fond for at afgjøre denne Gjæld.²⁹ Imidlertid var man af Sagens Behandling og Udfald berettiget til at slutte, at disse Forslag fra Regjeringens Side ikke vare alvorlige meente; men en ligesom maskeret Operation, for at frembringe et heldigt Resultat. Den saae sig nemlig omringet af udenrigske Capitalister, som alt meer og meer nedstemte sine Fordringer, og i sine Tilbud nærmede sig den Betingelse for udenlandsk Laan, som af det tredie ordentlige Storthing var bestemt. I denne Henseende havde nemlig Conjuncturerne meget forandret sig til Norges Fordeel, siden det første udenlandske Laan, paa de meest trykkende Vilkaar, var aabnet. Den Slaphed som fandt Sted i de første europæiske Landes Handel og Virksomhed nærmest den store Krig, havde løsnet mange Capitaler, og Eieren af disse ilede at sette dem i funderede Statspapirer, som gave i det Mindste en sikker Rente. Denne Handel med Statspapirer var, just i det Øieblik, da Gjeldsafgjørelsen med Danmark ikke længere kunde udsættes, dreven til det Høieste, og, da det blev vitterligt, at ogsaa vor Stat behøvede en liden Sum, strømmede flere Landes Bankeurerer til Norge, ikke forsmaaende den deraf flydende ringe Vinding. Et Handelshuus i Kjøbenhavn, som da [118] først begyndte at spille sin vigtige Rolle, viiste sig især

²⁹ 2det overordentlige Storthingsforhandlinger i Aaret 1822 No. 2 Pag. 32 sqq.

virksom ved denne Anledning, og frembød paa alt billigere og billigere Vilkaar den Capital, som det havde samlet hos laanlystne Capitalister; thi det var nu ikke længere ene om Tilbudet; men ved Siden af dette Huus stode flere Laanbydere, der ikke fattedes Midler til at tilveiebringe det Fornødne. Norges Credit var desuden i den Tid, som var forløbet siden det sidste, med Huset Bennecke i Berlin afsluttede, Laan betydeligen hævet, formedelst den Orden, hvormed det til enhver Termin havde opfyldt den indgangne Forpligtelse, og formedelst den Erfaring, der var almindeligen bekjendt, at den norske Stat ei behøvede udenlandske Laan, for at afholde sine almindelige Statsudgifter, men kun for at ordne en fra den forrige Statsforfatning og fra en lang Fortid nedarvet Statsgjæld, der i al Fald maatte ansees ubetydelig mod den, som trykkede de fleste andreeuropæiske Stater. Dersom dette var Regjeringens stille Hensigt, opnaaedes den fuldstændigen; thi Laanbyderen nedstemte efterhaanden alt mere og mere sine Fordringer, indtil de passede til Storthingets Vilkaar. – Imidlertid blev i Storthinget selv gjort alvorlige Forsøg paa at angribe Bankens Fond til dette Øiemed. Der var et stort Partie, som foretrak dette Betalingsmiddel for at aabne et udenlandsk Laan, eller at paalegge en avkræftet Nation nye Byrder. Det kan vel ikke nægtes, at disse Mænd, om hvis rene Hensigter Forfatteren iøvrigt ikke tvivler, fægtede med svagere Vaapen; [119] men det bør derhos visseligen ikke glemmes, at det maaskee var deres Modstand, som meest bidrog til at give denne vigtige Gjældssag et for Norge fordeelagtigt Udfald, og at derved denne Sags Afgjørelse forhalede, indtil det rette og beqvemme Tidspunct til at fremlede et forønsket Resultat var kommet. Havde hiin Opposition ikke fundet Sted paa det 3die ordentlige Storthing, var uden Tvivl Gjældssagen med Danmark bleven afgjort efter Regjeringens Proposition, og, for at opfylde de dengang foreslagne Forpligtelser, havde Norge maattet underkaste sig langt haardere Betingelser, end det siden erholdt. Forfatteren har ingen Grund til her at indlade sig i det Spørgsmaal hvorvidt Norge burde paatage sig en større eller mindre Deel av den danske Statsgjæld; han betragter Sagen kun fra den finansielle Side, og da kan det ikke nægtes, at Norge kom saa vel fra Opløsningen af dette indviklede Spørgsmaal, som kunde ventes, og at den blev afgjort i det for Norge belejligste Øieblik, da saa mange sammenstødende Omstændigheder bidroge til at lette en Byrde, som ingen diplomatisk Konst meer kunde afvise. Saa meget mindre kunde imidlertid hines Angreb paa Banken lykkes, som Regjeringen selv tog i Hovedsagen sit Forslag om at benytte Bankens Fond tilbage, og som Sagen var bragt derhen, at den, af det 3die ordentlige Storthing foreskrevne, Betingelse i sin hele Fylde kunde vorde udført, og det saaledes stod i Regjeringens Magt at opløse Storthinget, uden [120] videre at oppebie dets Undersøgelser, da Hensigten af dets Sammenkaldelse var fuldkommen opnaaet. Men dette ordentlige Storthing blev ikke stående ved denne Vigtige Sags Afgjørelse allene; det tog Anledning af nogle af Regjeringens Meddelelser til Thinget, til at foretage nogle afgjørende Skridt til Pengevæsenets Forbedring, at styre Coursens vakkende Bevægelser, og at hæve det omløbende Repræsentativ til den Rang, som det, formedelst sin grundfaste Gyldighed, tilkom. Forfatteren har tilforn tilladt sig at bemærke, at det maaskee havde været et beqvemmere Øieblik 1818, i saa Henseende at tage afgjørende Forholdsregler; men da dette var sluppen af Hænderne, vare Nationens Mænd nu upaatvivleligen beføiede til saadanne Skridt, som kunde føre en forvirret Sag tilbage paa ret Vei. Ved at bringe den store Gjældssag til et heldigt Resultat var Statens udvortes Stilling befæstet; den havde derved vundet ligesom en nye Selvstændighed; dens Budget havde faaet en stadigere Form, og dens hidtil formedelst hiint Krav, ubestemte Fornødenheder vare forvandlede til en bestemt Sum, som Erfaring havde lært ikke overgik Statens Kræfter at tilveiebringe. Da Bankens Fond i Hovedsagen var sammenbragt, og den store Gjældsmasse til Udlandet, der betyngede mange store Handelshuse, deals ved flere af disses Fald var udslettet, deals ved en fornuftig Sparsommelighed og Hensyn til Dagens vanskelige Conjunctioner, formindsket, da udenlandske Varers, og deriblandt ogsaa Kornets, Priis [121] faldt saa betydeligen,

at den stedse voxende Indførsel ikke krævede flere Remisser til Udlandet end forhen, var Privates Brug for udenlandske Penge neppe saa stor som tilforn. Den Beslutning, som det 3die ordentlige Storthing tog, at Indførselsartiklerne skulde fortoldes med rede Sølv, satte ikke allene Staten i Besiddelse af det fornødne Sølv; men gav den endog Midler i Hænde til at styre Coursens Gang, ved sin Overflod af rede Valuta. Denne Deel af Statens Indtægter voxede dagligen; thi hvor betænkelig en Forhøielse i Tolden, dens Udredelse i Sølv endog maatte give Anledning til, saa formindskedes dog ikke Brugen især af transatlantiske Producter og fremmede Landes Manufacturvarer, fordi den, store Concurrence af Sælgere nedstemte Prisen saa meget, at konsumenten saa godt som ikke mærkede den forhøiede Told. Det var saaledes at vente, at Coursens Gang for Fremtiden ikke vilde vorde underkastet saa mange Fluktuationer, og at de Foranstaltninger, som gjordes for at bringe den tilbage til det rette Standpunct, vilde vorde meer radicale. Denne Nationens Sag fandt især en djærv og heldig Forsvarer i en Mand, hvis Legeme forlængst er Muld og Støv, men hvis Aand vil leve, erindret af et taknemmeligt Fædreland, saalænge Sagaskriften har at berette Storthingets Gjæringer. Hans Stemme klang ikke i Thinget i Sølvtoner; men hvo har Hørt hans Tale, og ikke ladet sig henrive af dens Argumenters Fynd, og hvo har læst dem, uden at beklage, at hans Stemme [122] saa tidligen forstummede? Hvad han i ovennævnte Sag har fremført, er uden Tvivl det Bedste, som blev sagt til Styrke for de til Coursforbedringen trufne Foranstaltninger;³⁰ men hans Tales hele Kraft fomaade ikke at bringe det dertil, at en bestemt Indløsningsstermin, som først blev foreslaaet til 1828, siden til 1829, blev foreskrevet, som den, da Banken skulde indløse Sedler al pari med Sølv. Storthinget blev staaende ved den Beslutning, at Vexling af Sølv mod Sedler kunde, i Mellemrummet mellem dette og næste Storthing, skee til en Cours af 175. Forfatteren vil, naar han naaer det egentlige Maal for denne Afhandling, vove at prøve de anførte Argumenters Vægt, og efter Evne berigtige de Ideer, der om denne Sag ere i Omløb. Den tagne Bestemmelse gjorde sin Virkning, og Bankforstanderne benyttede Bemyndigelsen til, i omnævnte Tidspunct, at nedsætte Vexlings-Coursen fra 195 til 175. Coursforbedringen gik imidlertid raskere end til det bestemte Punct. Allerede i Løbet af 1823 faldt den til 165, og da Storthinget aabnedes 1824 stod den endog 146. Bankens Stilling grundfæstedes i dette Mellemrum mellem det 3die og 4de Storthing alt meer og meer. Af Bankindskuddene resterede mod Slutningen af 1823 kun 57,718 Spd. Banken havde forøget sine Udlaan til omtrent 2,400,000 Spd; i de 3de Aar 1821, 1822, og 1823 havde den givet sine Inteeressentere 4 pCt. Udbytte, og over det Halve af Rigsbankens Gjæld til Banken var afbetalt. Bankens [123]³¹ Seddelstok udgjorde 3,894,027 Spd. 48 β. – Det 4de ordentlige Storthing fandt sig beføiet til at gaee frem paa den begyndte Forsigtigheds Bane, med Hensyn til den Cours, hvorefter Banken forpligtedes til at indløse sine Sedler med rede Sølv. Der var kun liden Forskjel mellem de af Regjeringen, Banken, og den af Storthinget nedsatte Committee, foreslaagne Bestemmelser, med Hensyn til Coursforholdet, og Storthinget blev staaende ved den Beslutning, at Sølv mod Sedler strax skulde vexles efter Forlangende, til en Cours af 150 pCt., og at denne efterhaanden kunde nedsættes til 135. Mellem det 4de og 5te Storthing indtraf et af de, i den senere Tid saa faa, lyse Puncter i Norges Handel, som gjorde Norges Handelsvirksomhed fordeeltigere, end den i lang Tid havde været. Overflod af friblevne Capitaler i England foranledigede der Bygningsspeculationer, som gjorde en stor Deel af Norges vigtigske Træelast saa meget meer begjært, som man endnu dengang havde i England et Høit Begreb om den norske Træelasts Fortrinlighed, fremfor den amerikanske. Formedelst denne Handelens fordeeltigere Stilling forbedredes Coursen saa meget, at den i Marts 1825 noteredes 103, og efterat have holdt sig hele Aaret 1825 meget nær Pari, noteredes den 28de December 1825 108. Men denne

³⁰ *Ibidem* Pag. 375 sqq.

³¹ 4de ordentlige Storthingsforhandling No. 5 Pag. 467 sqq.

for Norges Virksomhed saa fordeelagtige Periode varede ikke lange. I Begyndelsen af Aaret 1826 udbrød en voldsom Crisis i England, foranlediget af det foregaaende Aars overdrevne Speculationer, [124] som virkede høist skadeligt paa Norge, bevirkede flere norske Handelshuses Fald, og lagde Grunden til andres Undergang i Fremtiden. Disse uheldige Omstændigheder havde og den mærkeligste Indflydelse paa Norges Pengevæsen og Cours. Efter nogle Undulationer i Aarets Begyndelse, snart til det Bedre, snart til det Værre, var den engang i December Maaned 1826 sprunget den af Storthinget bestemte Indløsnings-Cours nogle Points forbi. Derved har Coursen, siden den Tid, med faa Forandringer holdt sig. Handel og Vindskibelighed havde endnu ikke gjort saa store Fremskridt paa Forbedringens Vei, at de længe kunde vise Fordelen af hældige udvortes Omstændigheder. Aldrig saasart var Lysglimet forsvundet, førend man mangesteds saae Virksomheden gaae den skjæve Gang, der nylige havde foranlediget dens Mathed, og de Grundforbedringer paa Industriens Bane, hvorpaa Opmærksomheden alt meer og meer er bleven opvakt i den senere Tid, have allene kunnet tjene til at forhindre Virksomhedens dybere Fald, ei til at have den til sin forrige Høide. Vanskelige Conjunctioner havde bygget de Farer, som Uforstand og Sorgløshed fordem, under en fordeelagtig Handels-Periode, frembragte. – Det 5te ordentlige Storthing bemyndigede vel Bankbestyrelsen til at bestemme Indløsnings-Coursen til 125 pCt.; men lige fra den Tid til nærværende Stund, har ikke Coursens Stilling paa Christiania Børs givet den Anledning til at benytte denne Tilladelse.

[125] Det er ofte, i og uden for Storthinget, bleven anket over, at Banke deals indlader sig et ubankmæssigt og for dens Sikkerhed farligt Laane-System, ved at gjøre sine Midler frugtbringende mod Pant i faste Eiendomme, som vanskeligen kunne realiseres, og paa den anden Side, over at dens Bestyrelse, i Bedømmelsen af de tilbudne Panter, bruger meer end vedbørlig Forsigtighed. Det kan vel ikke nægtes, at Banken sørgede bedre for sin Sikkerhed ved at indskrænke sig til Laan mod Pant i Varer og Effecter, der med Lethed kunde forsølves, ligesom Realisationen af faste Eiendomme deals kun skeer med stor Vanskelighed, deals medfører store Ulemper for Debitor selv, der ved Realisationen ligesom udstedes af det store Samfund af virksomme Borgere; men Nationens Tarv kræver visseligen en saadan Afgang i Bankens Laane-Principer fra det systematisk Rette. Forfatteren holder sig dog overbevist om, at man har overdreven sin Frygt for Bankens betænkelige Stilling med Hensyn til sine Laan. Den Forsigtighed, hvormed Bankens Bestyrere i denne Henseende gaae frem, den Ansvarlighed, som er paalagt Selvskyldneren, og den lave Taxt, hvorefter de pantstillede Eiendomme antages som Sikkerhed, har gjort, at Banken, siden dens Oprindelse, saa godt som intet Tab har lidt. Derhos var det vist nok en sand Nødvendighed, at denne Kilde aabnedes Landets Laansøgere, da næsten ingen anden meer var at finde. De fleste offentlige Casser, Enkecassen undtagen, som kunde gjøre [126] Laan af Betydenhed, og som under den forrige Regjering havde staaet aaben for laantrængende Borgere, vare gangne over til Dannemark, og Private havde mindre og færre Capitaler at frembyde til Laans, end fordem, fordi Næringsveienes Drift ikke gav sædvanligt Udbytte, og fordi Tilliden til Vedkommendes Vederhæftighed var aftaget. Øieblikkets Crisis var farlig saavel for større, som mindre Eiendomsmænd. Store, trykken – Byrder vare især paalagte den ostensible Formue, den som bevægede sig i en stor Virkekreds, og som stillede sig til Skue i store Eiendomme. Det circulerende Repræsentativ, som nylige fandtes i Landet i stor Overflod, blev alt sjeldnere og sjeldnere, og den faste Stok af gyldige Penge laae deals urørt, deals var der, formedelst Rigsbanksedlernes langsomt fremskridende Indløsning, paa den ei udstædt den bestemte Seddelmasse. Den Forstyrrelse i alle Virksomheder, som fandt Sted, saavel i Norge, som i den største Deel af det øvrige Europa, strax efter Freden, gjorde Industriens Gang slæbende, ufordeelagtig og utilstrækkelig til at bære Dagens Byrde, eller Følgerne af Fortidens Forvildelser. Den Hjælp, som Banken saaledes ydede hine laantrængende Borgere, var visseligen ligesaa vigtig og uundværlig,

som den derhos gaves paa billigere Betingelser, end de sædvanligen gangbare; og dersom de ikke var given, vilde upaatvivleligen større Forstyrrelser i de private Formue, hyppigere Fald af vaklende Handelshuse, og paa Landet flere Eiendoms-Omskiftninger have fundet [127] Sted. Paa den anden Side kan Banken i vort Land, ikke saa let som andensteds, finde Anledning til de Slags Udlaan, som ansees for meer bankmæssige. De Varer, som ere Gjenstand for Udskibning, ere tildeels af ringe Værdie, og maa sammenhobes i stor Mængde, naar de skulle afgive en nogenlunde betydelig Capitalværdie. Henlæggelsen deraf er saaledes ikke allene kostbar; men Varerne selv, under samme, stor Forvanskning underkastede. Virksomheden er adspredt paa en Strækning af Kyst, hvor Opsyn og Control er vanskelig, og en stor Deel af de handlende Kystboeres Eiendomme ere ikke Gjenstand for sikkert Pant. Derhos er der paa Landet sædvanligen stor Trang til mindre Capitaler, saavel formedelst Landmandens Forhold til Kjøbstadernes Handelsmænd, som fordi Familiens Ældste ofte behøve en Indløsningssum, for at benytte sin Majorat-Ret. Dersom der ikke gaves Laane-Instituter, til hvilke Skoveierne kunde hentye, enten i Nødens Øieblik, eller naar Odelsretten gjøres gjældende, da vilde de, oftere end allerede nu er Tilfældet, komme i et Afhængigheds Forhold, som meget vilde skade en frie og fordeelagtig Afsætning, og disse vilde ikke kunne benytte de ved Lovene dem hjemlede Ret, ligesom Lovens Hensigt at bevare Ejendommene i Bondefamiliers Hænder, gennem den nedstigende Linie, vilde forfeiles. Saaledes kræver Landets Stilling, at Banken yder sine Laan paa den nu sædvanlige Maade, og Bankens egen Fordeel tilraader denne Fremgangsmaade, ligesom og ved [128] disse Betragtninger deres Anke svækkes, som klage over at Norges Bank beqvemmer sig til Udlaan, som ansees for at skade dens Sikkerhed og Bankens almindelige Bestemmelse. Paa den anden Side maa Bankbestyrelsen i vort Land visseligen ansees beføiet til at bruge Forsigtighed i sine Udlaan, og naar der klages over en overdreven, ængstelig Varsomhed og Strenghed fra Bankbestyrelsens Side, med Hensyn til Bedømmelsen af de tilbudne Panter, da maa Grunden dertil, som oftest, ikke søges i Bankbestyrelsens Uvidenhed om Eiendommenes Capitalværdier, og en vrangvilig Utilbøielighed til at komme den lidende Virksomhed til Hjælp, men mestendeels i de alt for høje Begreber, som vore Eiendomsmænd saa ofte gjøre sig om sine Eiendommers Værd. Alle de Taxationer af Landets faste Eiendomme, som foretoges for nogle Decennier tilbage, da Handel og næsten enhver Landets Virksomhed blomstrede, da den taxerede Eiendoms indvortes Armod maskeredes af den fordelagtige Benyttelse under en gunstig Virksomheds Periode, maa betragtes, i og for sig selv, som upaalidelige, og de ere blevne det i den senere Tid end mere, formedelst de Konstgreb, hvormed Taxationerne, til Opnaaelsen af bestemte Øiemed, ere blevne opskruede. Cojuncturerne, alle vore faste Eiendommers Værdie høiligen deprimerende, Gang har saaledes endnu ikke kunnet bringe dem ned til den lave Taxt, som den nærværende Mulighed af en fordeelagtig Benyttelse foreskriver, og man forbauses med Rette ved [129] at sammenligne den Sum, for hvilken Eiendomme, der nylige ansaaes for Landets kostbareste, nu bortkastes. Det er saaledes ikke at undres over, at Banken paa den ene Side har været udsat for store Tab, især i Begyndelsen af dens Virksomhed, da disse overspændte Begreber endnu vare en Efterklang af de hældigste Conjunctioner, og da det ikke var muligt at sætte sig ind i de forandrede Omstændigheder, der frembragte et accelereret Fald af Eiendomsværdier, ei heller over at dens Bestyrelse paa den anden Side har brugt en Forsigtighed i Panternes Bedømmelse, som har været begrundet i en rigtig, ved Tidsomstændigheder hjemlet, Anskuelse. Herover bør den fornuftige Borger, der sætter sig ind i Tidens Gang, visseligen ikke anke, da det maa tilskrives denne Varsomhed, at Banken hidtil, under vanskelige Tidsforhold, saa godt som intet Tab har lidt, og kun ved enkelte Leiligheder været nødt til at lade sig tilstaae den pantsatte Eiendom ved Auction. Ligesaalidet maa man undre sig over, at der i denne Henseende hersker en vis Strid mellem Bankens Bestyrere og laansøgende Borgere, da hine ansee sig forpligtede til at forlange en besværlig, og i

andre borgerlige Forhandlinger usædvanlig, Form iagttaget efter Lovens strenge Bogstav, medens disse betragte Banken som et Institut, der, opreist ved Borgernes egne smertelige Opofrelser, bør understøtte den borgerlige Virksomhed og bidrage til at læge de Saar, det selv har staaet, ved en velvillig og liberal Fremgangsmaade mod lidende Debitorer. Det [130] ligger uden for Forfatterens Plan her at undersøge, hvorvidt en saadan Strenghed, paa den ene Side under nærværende Conjunctioner, da saa mange Virksomhedsforstandere i dette Land hellere søge deres Redning i Laan, det ene afløsende det andet, end i Grundforbedringer af den Virksomhed, der er under deres Hænder, kan ansees som gavnlige for Samfundet, og at være en nødvendig Tilbagevisning paa den rette Vei, eller hvorvidt den, paa den anden Side hidrører fra et vist spændt Forhold, som uheldigvis stundom finder Sted mellem Embedsmænd og virksomme Borgere, naar de berøre hinanden i Statsforhold. I øvrigt lade man sig ei af de mange Auctions-Anmeldelser over Eiendomme, som til Banken ere pantsatte, forlede til at troe, at enten Banken er en usædvanlig streng Creditor, eller Skyldneren i en usædvanlig Grad uformuende til at opfylde sin Forpligtelse. Forfatteren har paa et andet Sted bemærket, at denne lange Liste bestaaer meer af skjødesløse og uefterrettelige, end afmægtige Debitorer, der, afsidesboede, ikke uden Ubeqvemmelighed kunne indsende deres Renter og Afdrag. Varselen opvaagner som oftest den døsiges Debitor, og er sjældent ledsaget med virkeligt Salg. Man vilde ellers snart see Banken i Besiddelse af Landets vigtigste Eiendomme.

For imidlertid at forebygge enhver Fare, for hvilken Banken, i Følge ovennævnte Omstændigheder, kunde være udsat, besluttedes paa Storthinget 1827, efter Hr. Bankdirecteur O x h o l m s Forslag, at en Reservefond [131] skulde oprettes.³² Hans Hensigt med dette Forslag var iøvrigt ikke allene at beskytte mod mulige Uheld; men og at kunne, naar Parivexling engang finder Sted, completere Bankens Fond, uden at gjøre uformuende Debitorers Stilling alt for farlig, ved pludselige og ubetimelige Opsigelser. I Følge Foundationen skal nemlig Afgangen af det udvexlede Sølv erstattes ved Inddragelse af et, til det udvexlede Sølv forholdsmæssigt, Antal Sedler. Fra denne Side betragtet var Forslaget vist nok hensigtsmæssigt og den Mand værdigt, der aldrig forsømmer nogen Leilighed til at paasee Bankens Tarv, naar det kan bestaae med højere Formaal. Men paa den anden Side vare de Indvendinger, som af dette Forslags faa Modstandere paa Storthinget gjordes mod enkelte af de til dette Fond henlagte Indtægtskilder, neppe uden Vægt. Den Fordeel, som under Statens Medvirkning var bevirket ved at ombytte en Sølvspecies mod 25 Rbd. – en Foranstaltning, som da den gjordes i øvrigt maatte ansees hensigtsmæssig og velgjørende – syntes Banken aldeles uvedkommende. Der kunde synes at være Grund til at tillægge Banken denne Fordeel i de første Aar af dens Tilværelse, da den havde en, den uvedkommende og paatvungen, Byrde at bære, og saaledes at tilveiebringe Actieeierne en nogensomhelst Erstatning, i et fornødent Dividende, for deres store Opofrelser; men der var liden Grund til at lade de Actieeiere, som senere indtraadte i et saa fordelagtigt Interessentskab, [132] nyde Godt af en Fordeel, som laae aldeles uden for Indretningens Kreds. Forfatteren er ikke nøie bekendt med Listen af Bankens Interessenter; men han har Grund til at troe, at store Omskiftninger have fundet Sted, siden Bankens første Oprindelse, og at just den Deel af de første Constituentere, som maa ansees meest Lidende formedelst deres Uformuenhed, ikke meer findes paa denne Liste. Denne Fordeel er saaledes unddragen Statens store Casse, hvis gode Forfatning interesserer alle Landets Indvaanere, fordi dens Trang stedse kræver nye Offere og Tilskud af Statsborgerne, og er anvist Privat-Interessenter, som i denne Henseende kunne med nogen Grund siges at høste, hvor de ei have saaet. – Ligesaa ubeføiede kunde Bankinteressenterne være til at nyde Godt af de saa kaldte Strafferenter, som i en vis Henseende maae regnes blandt de strenge Foranstaltninger. Da imidlertid allerede forud den Beslutning var tagen, at disse Indtægter

³² Storthingsforhandlinger i Aaret 1827 No. 5 for Juni Maaned Pag. 662 sqq.

skulde betragtes Statskassen ivedkommende, og tillægges Banken, var det tilvisse hensigtsmæssigt deraf at danne et Reservefond, som deels kunde sikre Banken mod mulige, over den menneskelige Beregning ophøiede, Forrykkelser, deels bidrage til at forøge et Repræsentativ, over hvis Mangel i Handel og Vandel der dagligen høres høirøstede – Forfatteren tør ei sige fuldkommen beføiede – Klager. Nægtes kan det derhos ikke, at der ogsaa i denne Foranstaltning spores den alt for ængstelige Omhyggelighed, hvormed vort Lands Lovgivere, med Hensyn [133] til Pengevæsenet, søger at jævne alle Vanskeligheder, som kunne ramme Efterslægten, og at trasse Foranstaltninger, som i Seklers Sekler kunne vorde urokkelige. Den nærværende Tid har sin Ret, saavel som den tilkommende, og naar de Indretninger, som ofte med skyndsom, og ikke altid med kyndig Haand, plantedes i vor nye Stat, have viist deres Indflydelse paa Samfundets Interesse, vil Erfarenhed bedst aabne Veien for de Forbedringer og Modificationer, som de maatte tiltrænge. De, Offere, som den nærværende Slægt har gjort, for at tilveiebringe et solid Pengevæsen, istedetfor det vaklende og alle Statsforhold forrykkende, som overantvordedes den af den forrige Statsstyrelse, vare saa store, at den vel kunde tiltrænge, at nyde Godt af de lovlige Fordele, som Bankindretningens Natur medføre, og at spares for nye Opofrelser til Bedste for en Efterslægt, som, fra denne Side betragtet, kommer i en Stilling til Forfædrene, modsat den, der i andre Stater i Almindelighed beredes dem. Endnu er, saavidt Forfatteren veed, intet Uheld indtruffet, som har gjort noget Skaar i Reservefondets Midler, og voxer det herefter i samme Forhold vil rimeligvis en partiel Indlemmelse i Hovedfondet eller Dividendets Forøgelse vorde passende eller nødvendig.

Paa det 6te ordentlige Storthing fremsattes et andet vigtigt Spørgsmaal, nemlig hvorvidt det maatte overlades Actieeierne at constituere sig til en Privatbank.³³ Den 73de § i Foundationen for den tvungne Bank indeholder: ”at det skal komme an paa det første [134] ordentlige Storthing, som holdes efter at Gjælden for Rigsbanksedlernes Indløsning er afgjort, hvorvidt det maatte ansee det passende at overlade de daværende Actieeiere at constituere sig til en aldeles Privatbank med saadan Octroi, som derpaa er anvendelig”. Saavel Regjeringen, som Bank-Repræsentationen havde anset denne Bestutning endnu at være for tidlig, og at der mod Sagen selv kunde gjøres Indvendinger af den høieste Vigtighed, der nøie burde prøves, forinden denne vigtige Forandring i Bankbestyrelsen iværksattes. Med god Føie fulgte Storthinget disse Vink, og tog dennesinde derom ingen afgjørende Bestemmelse. Den Tid, da Rigsbanksedlerne skulde vorde indløste, og Banken saaledes befriet fra den Byrde, som i saa Henseende betyngede den, var vist nok udrunden; men den fuldstændige Indløsning var endnu ei bevirket, da omtrent 75,000 Spd. endnu stode tilbage uindløste. Lovens Betingelse for denne Forandring var saaledes ei endnu opfyldt. Vel havde Storthinget anmodet Regjeringen om, alvorligen at lade inddrive denne udestaaende Restance, som saaledes i Løbet af de nærmeste Aar kunde ventes afgjort; men, om endog denne Liqvidation kom i god Orden, fattedes der ikke paa Tvivlsgrunde mod Hensigtsmæssigheden af en Foranstaltning, som ikke ved en positiv Bestemmelse var foreskrevet; men som meer indeholdt en Tilladelse, end en ufravigelig Forskrift. Med Føie kunde det befrygtes, at Bankens Foranstaltninger vilde vorde eensidige, dersom den forvandlede [135] fra et offentligt til et Privat-Institut og at dens Bestyrelse mere vilde tage Hensyn til Bankens Interesse, end til Statens. Det er ingen, paa Sagens Natur, grundet Paastand, at Interessenternes Fordeel fornemmeligen afhænger deraf, at Bankens Sedler respecteres som rede Sølv, og at dens Udbytte saaledes uddeles til Interessenterne i gode Penge. Der er Ingen, som er mindre interesseret i, at Sedlerne holde

³³ 6te ordentlige Storthingsforhandlinger 4de Deel Pag. 176 sqq.

Cours med Sølv, end Actieeierne; thi ved at udvide Seddel-Emissionen,³⁴ og saaledes sætte en større rentebærende Capital i Omløb, vindes langt mere, end der tabes ved Cours-Forskjellen, naar Udbytte sker. Under alle Omstændigheder maatte altsaa fra Statens Side have det skarpeste Tilsyn med, at Seddelmassen ei oversteg den i Loven foreskrevne, naar man ei skulde befrygte, at Privatbankens Bestyrelse, sørgende for Bankens pecunaire Fordeel, skulde forledes til at drive Forholdet af Seddelmassen mod Sølv til en Grad, som blev farlig for Pengevæsenets Fasthed, og vist nok omsider for Banken selv. Om det endog paalagdes Banken at indløse sine Sedler med Sølv al pari, kunde dog – og da fornemmelig med stor Fordeel, – til enkelte Tider store Seddelmasser af Banken udsendes, uden at deraf sporede nogen øjeblikkelig Ulempe for Banken, medens der i saadanne uregelmæssige Seddelemmissioner laae megen Fare forborgen for Statssamfundet. Om endog Bankens Sølvvexling giver et fast Pengevæsen i den Forstand, at Bankens Papir vandrer med lige [136] Værd ved Siden af Sølv, saa følger dog deraf ikke, at det Forhold, efter hvilket Seddelmassens Størrelse bestemmes, naar den ei skal vorde farlig for dens Værd, er sig til alle Tider liig. Saalænge dette Forhold ikke overskrider Nationens Behov af Repræsentativer i daglig Handel og Vandel, vil Papiret, som det langt bekvemmere Betalingsmiddel, sjældent fordres indløst. Men dette Forhold har ingen Polaritet; det retter sig efter Virksomhedens Livlighed, efter Handelens Gang, og stundom efter de productive Classers Luner og Vildfarelser, der ofte indlade sig i falsk beregnede Speculationer, som til visse Tider kræve store Seddelmasser. Deraf følger, at Bankbestyrelsen til enkelte Tider kunde fristes til at udstede en Seddelstok, uden at gjøre Brud paa dens Forpligtelse at vexle med Sølv, som under Handelens og Virksomhedens mislige Tilstand, til andre Tider, kunde overstige dens Evne at forvandle dens Sedler til Sølv. Naar saadan Tidspunct kom, vilde Coursforværrelsen, efter al Erfaring, gaae med stærke Skridt, og Nationen kastes tilbage til den Forvirring, hvoraf den med saa store Opofrelser har villet udrede sig. Fra denne Side maatte saaledes Banken, hvad enten den var en Privatbank eller Nationalbank, fremdeles forblive under skarp Control, og det vilde, endog vorde vanskeligt, at bevirke de Forandringer, med Hensyn til Seddelforholdet, paa hvis Hensigtsmæssighed Erfaring satte sit Stempel; thi Nationens Mænd vilde stedse finde det betænkeligt, at bevirke Forandringer, [137] hvoraf Fordelen tilflød Private, medens Staten maatte bære Faren derved. – Det kan vist nok med Føie ventes, at Storthinget vil behandle Bankens Anliggender med Omhu, hvad enten den beholder sin nærværende Form, eller den overdrages til Private; thi den Indflydelse, som den har paa Landets Pengevæsen, undergaaer derved ingen Forandring; men det vil dog vist nok foretage disse Revisioner meer pligtmæssigen, meer i deres hele Omfang, naar den har sin nærværende Form. Den Control af det Offentlige, hvorunder private Indretninger staae, frembringer stundom en Slags Strid og Disharmonie, som ikke er gavnlig for den gode Sag. – Vel kan det ikke nægtes, at Banken, saalænge den staaer under Nationalforsamlingens umiddelbare Bestyrelse, lettest kan rokkes i sine fundamentale Bestemmelser, og at just derved den Fasthed i Pengevæsenet, som er Hensigten af dens Tilværelse, kunde vorde forstyrret; men man vilde tage groveligen Feil, dersom man, af de Spor til disse Forykkelser, som findes i enkelte Storthingsbeslutninger, vilde slutte til en farlig Tendents hos Nationalforsamlingen, til Vankelmod i deres Bestemmelser, eller Ringeaft for dette Instituts hellige Rettigheder. Man bør ingenlunde af hvad der foretoges i Forfatningens Begyndelse, da Nationens Mænd vare nødte til at tage Hensyn til de mange forviklede Statsforhold, og Næringsveienes betænkelige Stilling, bygge Tvivl om, at det menes ærligen med et fast og solid Pengevæsen. Der gives vel ingen Sag, [138] som paa Thinge er fremsat, der med meer Alvor og Grundighed er

³⁴ Hvorvidt en Seddelbank kan drive sin Seddelfabrication, under en bestandig Cours-Forværrelse, uden Skade for Seddelbankens Interessentere, endskjønt til stor Skade for Seddelhaverne, det viser Busch i hans "Abhandlung von den Banken" Pag. 108 § 49, indført i hans sammtlichen Schriften ueber Bank- und Munzwesen.

bleven behandlet, end denne; men vist heller ingen, hvor det var vanskeligere at finde det rette Resultat, og Forfatteren skal tillade sig, i Slutningen af denne Afhandling, yderligere at fremstille sine Tanker herom. Der kan ingen Tvivl være om, at enhver fornuftig, og med Gjenstande af den Natur bekendt, Storthingsmand har holdt sig overbeviist om Skadeligheden af vaklende Bestemmelser i Pengevæsenet, og Farligheden af at bryde givne Løfter; – men, saavidt Forfatteren skjønner, er dette heller ikke skeet. Saalænge de Betingelser, under hvilke Løfterne vare givne, ikke vare opfyldte, og formedelst uovervindelige Omstændigheder ei kunde opfyldes, saa længe det ikke var klart, i hvilken Omfang strenge og raske Beslutninger kunde iværksættes, maatte Modificationer i Opfyldelsen og Udførelsen deraf være nødvendig. Forrykkelsen af nyligen stiftede Forhold har ikke den forstyrrende Indflydelse, som af ældre og længe bestaaende, og det er ikke Forfatteren bekendt, at nogen Slags Forvirring er opstaaet af Storthingenes modificerende Bestemmelser i Bankens Anliggender, som paa nogen Maade kunde sammenlignes med den, der i en saa betyngende Grad ledsagede Pengeforordningen af 1813. Forfatteren holder sig saaledes overbeviist om, at ethvert Storthing – Banken vorde privat eller forblive national – vil med den største Varsomhed, og kun tvungen af den bydende Nødvendighed, forandre og ligesom forqvake Bankens [139] nærværende solide Form. Denne gode Sag vil vel – som saa mange andre, der behandles paa Thinge – have sine ufornuftige Modstandere; men deres Tale vil være forgjæves, og Nationen vil her, som ved saa mangen anden vigtig Undersøgelse, gjøre den trøstelige Erfaring, at Sandhed og Ret vil udvikles af de urolige, gjærende Bevægelser i Storthinget. Det maa vorde Storthingets faste, ufravigelige Regel, ikke at gjøre andre Forandringer i Bankfoundationen end dem, som ere en Følge af uberegnelige Omstændigheder, og heller taale en Ulempe, end Dag for Dag at bygge og nedbryde et Værk, som fremfor de fleste menneskelige vil behandles med Varsomhed og -Ærlighed. For Øvrigt er det klart, at der ikke kunde tænkes nogen aldeles ufravigelig Norm i de Love, som sigtede til at ordne et høist forvirret Pengevæsen, førend Erfaringen havde hjemlet deres Hensigtsmæssighed. Det var ingen let Sag, med smaa Midler, under høist trykkende Tidsomstændigheder, at reise en saa kostbar Bygning. Men ikke skal det kunne nægtes, at jo Lovgiverne med Fasthed, ja med usædvanlig Strengthed, have sat de haarde Bestemmelser, saa godt som uforandrede, igjennem, hvorved Norges Bank er bleven ophøiet til et af de fortrinligste Instituter af den Art, ligesom det er naturligt, at de blandt Storthingets Medlemmer, som have kjændt de Besværligheder og Ulemper, hvorunder denne solide Bygning er reist, havde været betænkte paa Midler til at formilde dem, og have søgt at styre den Indflydelse, [140] som et længe foragtet Repræsentativs pludselige Ophøielse til rede Valuta kunde have paa Næringsveienes Gang og lidende Debitorsers Stilling. Forfatteren kan i denne Henseende henvise til de Taler, som ere hørte i Storthingsssalen, og ere bevarede i Storthingsforhandlingerne, og det skulde undre ham, om – hvor kraftfulde Argumenter end begge Partier have fremført for sine Meninger – det ikke maa erkjændes, at, hvad der er skeet, var det paa den Tid Rigtige; og om det endog skulde befindes, at det rette Tidspunct til en eller anden Nærmelse til Foundationens bogstavelige Opfyldelse var forsømt, saa laae enten dette uden for Forsamlingstiden og kunde ei benyttes, eller og det var et smilende Øieblik for Handel og Virksomhed, paa hvilket ikke noget Haab om Vedvarenhed kunde bygges. – Intet er saaledes hidtil foretaget i Storthinget, som kunde gjøre det uværdigt til, fremdeles at lede dette vigtige National-Anliggende, medens flere Farer maatte ligge skjulte under den Beslutning at gjøre Banken til et Privat-Institut. Dersom Interessenterne, i Følge heraf, kunde foreskrive Bankbestyrelsen egne Love og Forskrifter, under Forretningernes detaillerede Udførelse, – om endog Bankens nærværende Principer forbleve uforandrede – da var det at befrygte, at det vigtige Formaal for Bankens Oprettelse mindre fuldstændigen og mindre hældigen vilde vorde opfyldt, og især vilde lidende Debitorsers Stilling, der nu i Banken har den roligste og liberalste Creditor, let kunde vorde mislig og

[141] farlig. Det er forhen bemærket, at de Laane-Indretninger, som under den forrige Statsforfatning understøttede den trængende og virksomme Laansøger, ikke meer findes i vort Land. Statsindtægterne tildeles Fiscus saa sparsommelig, at den Lidet eller Intet har at raade over, og naar den svulmer af en temporair Overflod, kan denne ikke fastbindes ved faste Laan, der ikke uden Ulempe for alle Parter, med fornøden Hast, kunde vorde inddragne; men maa hensættes saaledes, at Statscassen med Lethed kan raade derover. Den Kilde til Understøttelse, som en Regjering, der ikke var indskrænket i sine Midler, og som i denne Henseende lededes af maaskee alt for liberale Grundsætninger, saa ofte aabnede trængende og speculerende Undersaattere, flyder ikke meer, og de fleste andre offentlige Casser befinde sig deels i en svækket Tilstand, efter saa mange Penge-Omvæltninger, deels søge de at anbringe deres Penge i Documenter, der bringe sikkrere Renter. Banken er saa godt som Landets eeneste Laanecasse, som den visseligen er den liberaleste. Om endog dens Debitorer – som oftest uden Grund – klage over Bank bestyrelsens Streghed i at bedømme Pantets Værd, og over de besværlige Formaliteter, som den Debitor, der nærmer sig denne Indretning, har at gjennemgaae, saa gives der dog intet Laaneinstitut, der efter en billigere Rentefod tilbyder sine Laan, intet, som saa roligere oppebier det Tidspunct, da Debitor kan tilbagebære Laanet. Paalægges der endog Laantageren et Afdrag, da [142] er dette saa forholdsmæssigen ringe, at det maa ansees for en Fordeel, paa en saa lempelig Maade at afvælte en Gjældsbyrde. Dette for Laantagerne saa fordeelagtige Forhold til Banken vilde letteligen kunne forrykkes, dersom Banken blev en aldeles privat Indretning; thi da vilde dens Bestyrelse maaskee finde sig beføiet til at inklade sig i saadanne Operationer, som er meer overeensstemmende med en Indretning af den Natur, som satte den i Stand til at disponere over sine Midler med større Lethed, naar Bankens Interesse fordrede det, og som, med større Vove, lovede et større Udbytte. – Det er imidlertid saa langt fra Forfatterens Mening, at Banken burde afholde sig fra disse almindelige Gjenstande for en Banks Virksomhed, at han endog troer, at den nærværende Bankbestyrelse i denne Henseende har paalagt sig alt for store Indskrænkninger, ja at han endog ahner, at en Privatbank vilde, naar ikke Kredsen af disse Forretninger udvidedes for meget, have en gavnligere Indflydelse paa Handel og Vandel, end den nærværende har, saafremt en Forandring heri ei bevirkes. Naar Banken f. Ex. fastbinder sin til Discontering bestemte Capital i Vexel-Obligationer, som den uvægerligen ved Forfaldstiden tillader Debitor at fornye, saa tabes den store Fordeel, som kunde ydes Handel og Vandel, ved at discontere Vexler, og saaledes bidrage til at nedtrykke den høie Disconto-Præmie, som nu forlanges for Forsølvingen af slige Documenter, og som til sine Tider skal være stegen [143] indtil 1 1/2- 2 pCt. maanedlig. Virksomhedens vanskelige Stilling gjør det ønskeligt, vort Lands Beskaffenhed nødvendigt, at Bankens Hoved-Capital gjøres frugtbringende ved Laan mod Pant i faste Ejendomme; men den bør ikke skyde Operationer, som ere ligesaa naturlige, som andensteds almindelige, og som kunde skyde Virksomheden frem til en livligere og fordeelagtigere Gang. Bankbestyrelsen i de forskjellige Stifter bestaaer af for mange, med Handelens Veie og de Lettelser, den tiltrænger, bekjendte Mænd, til at den skulde behøve Vink i denne Henseende af Nogen uden for den; men da Forfatteren af Erfaring veed, at Grunden til Bankbestyrelsens indskrænkede Virksomhed i denne Henseende tildeels er Frygt for den større Fare, som den troer Banken vilde udsættes for, ved at inklade sig i egentlig Vexeldiscontering, saa vilde han tillade sig at gjøre opmærksom paa, at faa Documenter ere paalideligere end disse, naar behørig Forsigtighed bruges, og saaledes ved faa Pengeomsætninger Tab lettere at forebygge. Der kan vel snarere tænkes Forlegenhed hos den Handelsmand, der i en Række af Aar besvarer sin Virksomhed med atter og atter fornyede Vexelobligationer, end hos ham, som til en enkelt Aarstid, naar hans Indtægter rinde langsommere, formedelst Virksomhedens momentane Standsning, eller formedelst andre Omstændigheder, behøver at forsøve de langsigtige Vexler, som han sædvanligen i vore Dage,

for at lette sin Afsætning, er nødt til at modtage i Betaling, Da [144] Talen er her ikke om een, men om flere Personer, om Trassent og 2de Indossentere, da det gjælder Dokumenter, paa hvis Gyldighed eller Ugyldighed Erfaring ikke mangler at paatrykke sit Stempel, og til hvis Bedømmelse Banken ei kan være forlegen, vil Tab her rimeligviis ligesalet kunne forebygges som andensteds, hvor slike Disconteringer i al Tryghed, uden mindste Tab, finde Sted. Paa denne Maade kunde Regjeringen ogsaa lettere gjøre sit Overskud frugtbringende, end ved at deponere det i en Indretning, der nu kun anvender dem til Laan, som ikke i en Hast kunne kaldes tilbage. Capitalen stod da, efter en kort Tidsfrist, igien til dens Raadighed, og kom tilbage med gode Renter. – I Øvrigt har Forfatteren, ved disse korte og flygtige Bemærkninger, ingenlunde villet anstille en fuldstændig Sammenligning mellem en National-Banks og en Privat-Banks Fordele. Han berører kun en Sag, som frembød sig under Fremstillingen af vor Banks Historie, og hans Hensigt var kun at vise, at det 6te ordentlige Storthing vel var beføiet til at udsætte denne Sags Afgjørelse, fordi den Betingelse, under hvilken det kunde skee, endnu ei var forhaanden, og Sagen i sig selv problematisk. Iværksættelsen af det Forslag, som er gjort af flere Autoriteter, at lade Sagen prøve af en Commission af kyndige Mænd, vil forhaabentligen lede til Maalet. Da vil det kunne vorde bestemt, om Forandringen bør foregaae, og dersom den ansees gavnlig vil den nye Octrois Bestemmelser upaatvivleligen forebygge de skadelige [145] Følger, som en Privatbanks alt for frie Bevægelser let kunde have paa det borgerlige Samfund.

Paa det overordentlige Storthing 1828 blev især Klagen over Pengemangel tydelig. Regjeringen selv forenede sig i denne Henseende med den almindelige Stemme, og benyttede den som en Grund til denne overordentlige Sammenkaldelse af et Storthing. Man har iøvrigt visseligen god Føie til at være mistænkelig mod disse Klager, der, med og uden Grund, saa ofte ere blevne gjentagne, fra de ældste Tider indtil det nærværende Tidspunct, saa ofte Handel og Virksomhed var paa Bane. Pengemangel sammenblandes ofte med Næringsløshed, og denne stundom med Mangel paa Midler til at udføre vidtomfattende Planer og vilde Spekulationer; eller til at redde Skyldnere, som ikke meer kunne frelses fra Undergang. Hvorvidt denne saa ofte paaberaabte Pengemangel er en Følge af et utilstrækkeligt Circulair, og saaledes tildeels lader sig afhjælpe ved at bevirke en større Mængde deraf, det er visseligen ikke let at komme til nøiagtig Kundskab om. Forfatteren har tilladt sig i det Foregaaende nogle Betragtninger herover, og søgt at vise, at det Repræsentativ, som circulerede heri Landet før den nye Forfatning, deels ikke var saa stort, som det antages for at være, deels at der gives Omstændigheder, som gjør, at Landet nu behøver en større Mængde af Repræsentativer, end før Foreningen. Imidlertid have vi ogsaa i vor nye Stats korte Tilværelses-Periode havt Beviser paa, at Næringsveiene, endog medens Repræsentativerne vare [146] aabenbar i mindre Mængde forhaanden end i nærværende Øieblik, dreves fordeeltigen. Der gaves et Tidspunct, da Banken, formedelst den langsomme Indflydelse af dens Sølvfond, langt fra ikke havde sat saa mange af sine Sedler i Bevægelse, som nu, og da de, som vare i Omløb, Havde en langt slettere Cours end de nu have, hvorved deres Utilstrækkelighed maatte synes endnu meer iøinefaldende, uden at dog disse Omstændigheder foranledigede forholdsmæssigen saa stor Pengemangel, som den der nu overalt klages over. Handelens og Virksomhedens større, skjønt kortvarige, Livlighed og mere fordeeltige Gang foranledigede en hurtigere Omsætning, som gjorde Pengemangelen mindre følelig. Thi Tilstrækkeligheden af Repræsentativer er et Product af disses Mængde, og den Hurtighed, hvormed de omløbe. Der gaves vel aldrig noget Tidspunct i vort Lands senere Historie, hvor Banksedler – om man ellers kan benævne det paa den Tid omløbende Papir saaledes – havde en slettere Cours, end i Krigens senere Dage, medens paa samme Tid Omsætningernes Mængde, og den Tilfærdighed, hvormed man udstødte dem i den store Circulation, hævdede al Forlegenhed paa Handelens og Virksomhedens Vei, hvorhos det ikke kan nægtes, at denne Overflod og Ringeagt afstedkom andre store Ulykker, og

udbredte Forlegenhed og Elendighed i mange lidende Familier. De, som understøttede hine Klager over Pengemangel, hentede især deres Argumenter fra den store Qvota af den omløbende Seddelmasse, som behøvedes til at bestride Stats-Indtægterne, [147] og sammenbyggede konstige Beregninger over den Pengemasse, der var fornøden for at tilfredsstille Indbyggernes Trang til nødvendige og behagelige Nydelser. Men forfølger man diss Udtællingers Kredsløb, vil man snart finde, at intet Omløb er hurtigere end dette. Aldrig saa snart indflyder en Indtægt i Statskassen, førend Statsstyrelsens uopsætlige Trang til at bestride Udgifter, jager den igjen ud deraf. En stor Deel af Statens Indtægter indflyde i rede Sølv, hvis Tilveiebringelse ikke directe frembringer Trang til Papir. Kun den Overflod, som Staten kunde samle som en Nødstilling for kommende Dages mindre overflødige Indtægter, kunde tænkes henlagt i dens Gjemmer til Skade for Circulationen; men at denne Overflod nu ikke meer er stor, det maa formodes deels af Handelens Stilling, deels af det Brug, som Statsstyrelsen har gjort af de opsamlede Capitaler, endog uden for Storthingets Bestemmelse, deels vil vel kommende Storthings forsigtige Anvendelse af Statsborgernes Formue formindske Statskassens Adgang til at samle Skat paa denne Maade. Hvad der behøves for at tilfredsstille Trangen i det daglige Liv til nødvendige og behagelige Nydelser tilveiebringes deels ved Omtuskninger, deels gaaer Numerairet i denne Henseende i et saa raskt Kredsløb fra Haand til Haand, at en langt mindre Masse af Repræsentativer, end man i Almindelighed forestiller sig, behøves for at fyldestgjøre disse Omsætninger. Derhos kan det vel ikke nægtes, at denne Pengemangel, [148] hvorover saa ofte er bleven ført bittre Klager, i mange Henseender har medført sin Nytte, og at den paa den enden Side er foranlediget ved den Crisis, hvori de fleste Næringsveie for Tiden befinde sig, og fornemmeligen ved de Rettelser, som Fornuft og Eftertanke har fundet fornødent at gjøre, for at forvinde Følgerne af de Vildfarelser, som under bedre Conjunctioner ere blevene begangne. Naar Veien til at erhverve er trang og forbunden med Vanskeligheder, er det tilvisse gavnligt, at Adgangen til at erholde Laan ei er alt for let. Det er bedre, at Producenten og Handelsmanden, under saa vanskelige Omstændigheder, anvender sin Opmærksomhed paa at indskrænke Omfangen af sin Virkekreds, paa at omgaaes sparsommeliger med sine Driftsmidler, og paa at forædle sine Producter, end at hænge en betyngende Klods af nye Laan paa en Tilvirkning, der, formedelst trykkende Conjunctioner allerede er slæbende nok. Dersom der ikke i enhver Fabriks Tilvirknings-Historie gaves saadanne enkelte Skjærpelses-Momenter, som fremledte Virksomheden til en større Fuldkommenhed, da vilde vort Lands Fabrikker ikke let kunne gjendrive den beskjemmende Beskyldning, som ofte er bleven dem gjort, at de staae langt tilbage for andre Landes, og den indvortes Vindskibelighed hos menig Almue, især paa Landet, vilde længe beholde det lave Trin, som den nu anklages for at have. De Handelsmænd og Fabrikeiere, som især med høi Røst have beklaget sig over Mangel paa et tilstrækkeligt Repræsentativ, som stedse have villet fremvælte større og større [149] Masser deraf, og som have anseet det for en sand Vinding for deres Virksomhed, naar de have kunnet aabne sig nye Laan af alskens Laanecasser, have sædvanligen dog ikke været at redde. De ere faldne under Massen af den store Laane-Byrde. Der gives enkelte Tilfælde, hvor endog den virksomme, ja formuende Mand kan tiltrænge fremmede Capitaler; enkelte Speculationer, som, anlagte med Klogstab og Forsigtighed, ikke krones med Hæld, hvorved Forlegenhed kan opstaae; men deels ere disse Tilfælde sjeldne, deels vil den Orden og Kraft, hvormed en saadan Virksomhed drives, aabne dens Forstandere Adgang til de fornødne Capitaler paa Handelens sædvanlige Veie; deels staaer den offentlige Casse, som for Tiden har de fleste Midler at raade over, lettere aaben for en Virksomhed af den Natur. At Landets Virksomhedsarter i Almindelighed ere paa en saadan Rettelsens Vei, det bidrager visseligen meget til at at forøge Øieblikkets Pengemangel, eller egentligen Næringsløshed, og saalænge denne Revolution i Næringsveienes Drift ikke er fuldendt, vil Pengeomløbet være langsomt, og Repræsentativernes Mængde tilsyneladende util-

strækkelig. Saalænge vore Eiendomme stode i en saa høi Capitalværdi, at de ikke uden usædvanlige Tidsomstændigheder kunde bære Rentebyrden, saalænge behøvedes saa store Capitaler til Kjøbet deraf, at Salg sjældent kunde skee, og naar Nødvendigheden bød en Realisation, skede den sjældent til Fordeel for den nye Kjøber. Denne Byrde kunde blot bæres, enten forsaavidt [150] Eieren var i Besiddelse af opsamlede Capitaler, ved Hvis Hjælp han kunde dække sine Tab; eller fordi han ved Siden deraf drev Næringsveie, hvis større Fordeelagtighed skjulte hine Mangler. En saadan Tilstand kunde ikke vare længe, og omsider maatte Eieren af hine svært betyngede Eiendomme nødsages til at afhænde dem for Priser, der vel stode i Forhold til Eiendommenes sande Værd, men ikke til de forrige Eieres Formuesforfatning. Da disse Omstændigheder ingenlunde vare sjældne, faldbødes paa engang saa mange af Landets vigtige Eiendomme, at det ikke var at undres over, om endog Priserne nedsank under disse Eiendommenes sande Værd. Men klart maa det være, at der maatte uhyre Masser af Penge til, for at bevirke disse Omsætninger paa en Maade, der kunde forebygge de ældre Besidderes Undergang, og at den forrige Tingenes Orden, da fordeelagtige Handels-Conjuncturer skjulte Eiendommenes indvortes Mangler, og ringe Værd, maatte vende tilbage, naar Eiendommenes overspændte Capital-Værdier fremdeles skulde vorde gyldige. Dertil kom, at en lang Række af disse Eiendomme vare sammenhobede og tilføiede Landets simpleste Tilvirkninger, i den falske Mening, derved at vinde en Slags Selvstændighed, eller af et Liebhaberie, som ikke leder efter nogen Grund for sin Fremgangsmaade. Disse Vildfarelser bidroge til at give hine Eiendomme, endog i deres Haand, som med mere Fordeel kunde benytte dem, en større Værdi, end de formedelst deres indvortes Evne til at lønne alle derpaa anvendte [151] Omkostninger burde have. Efterhaanden udlettes ogsaa disse Spor af Vildfarelser. Hine Eiendomme komme i de rette Eieres Hænder, som forstaae at bruge dem, og formedelst en simpel Levemaade, og i deres Ansigts-Sveed, vide at gjøre dem mere frugtbringende, for dem og deres Familier. En endnu større tilsyneladende Pengemangel hidrører fra den Opmærksomhed, som enhver Bestyrer af sin respective Virksomhed er nødt til at vise Midlerne til Productets Tilvirkning, hvoraf følger en stor Indskrænkning i den hidtil brugte Ødselhed med de anvendte Drivmidler. I Næringsveienes Drift er ingen Luxuriositet større, og for deres fordeelagtige Gang uheldigere, end unyttig Anvendelse af Folkekraft. Den besværer Virksomheden mangefold, og ender omsider med alle Parters store Lidelser. I denne Henseende gave de Tidsomstændigheder, som vi nyligen have gennemløbet, Anledning til store Feiltrin, og der er fast ingen Næringsvei, endog i vort lidet beboede Land, som jo maa udskyde en Deel af disse nu overflødige Arbejdere. Den livlige Skibsfart fremlokkede paa vore Kyster en Mængde Skibsbygninger, som beskæftigede paa den fordeelagtigste Maade en Deel af de paa Kysterne boende Tømmermænd, medens en anden Deel under gode Betingelser brugtes paa det færdige Skib. Saugproducternes høie Priser i Udlandet, gjorde vore Saugbrug til høist fordeelagtige Eiendomme, og opfyldte dem med talrige Familier, som ikke manglede Forsørgelse af den velhavende Producent. Jernværkerne dreves [152] under samme gode Betingelser, og med samme Luxuriositet i Drivmidler, – kort ingen Virksomhed, Fiskerierne undtagne, uden den, for at vorde heldbringende for Eieren, jo maa indskrænke Tallet af sine Arbejdere og formindske Driftsomkostningerne. Men hvo indseer ikke, at deraf maa flyde en Langsomhed i Pengebevægelsen, en Næringsløshed, der i Almindelighed kaldes Pengemangel, medens der visseligen ei mangles Penge i de Virkekredse, hvor en fordeelagtig Næring drives? Det er naturligt, at disse Fabrikforstandere og Handelsmænd, som lide under en døsig og slap Virksomhed, disse Arbejdere, som brødløse forgjæves anraabe om Beskjæftigelse, klage høit over Pengemangel, og forlange Udvidelsen af et Repræsentativ, der vel endnu kunde forlænge en usikker og sygelig Virksomheds Tilstand; men visseligen ei helbrede den. De blege og udhungrede menneskelige Væsener, som i dette Øieblik opfyldte Londons Gader; de tusinde og tusinde Indvaanere af Englands store Fabrikstæder,

som nyligen blomstrende Næringsveie fremlokkede paa et snævert Areal, kunne ikke siges at gaae ledige, formedelst Mangel paa et tilstrækkeligt Numerair i Landet. De vandre forbi Rigmænds Huse, som have deres Casser fulde af Guld og Sølv, og disses Repræsentanter, og som udstrøe denne Overflod til alle Europas Lande. Denne Slags Pengemangel, som meer bestaaer i Mangel paa Leilighed til fordeeltigen at erhverve, end paa behørig Mængde af Numerair, for at sætte en fordeeltig Virksomhed i behørig Drift, kunde ikke afhjælpes, [153] med mindre der blev, uden Vederlag, stukken Penge i den ulykkelige Lediggængers Lomme, eller og nye Virksomheder sattes i Gang, som optog de Hænder, der ikke længere i den nærværende Virksomhed fordeeltigen kunne beskæftiges. Lykkeligviis varer en saadan Tingenes Stilling sjældent længe. Arbeidets sunkne Priis, foranlediget ved en større Mængde Concurrentere, der tilbyde Arbejde, fremlokker nye Virksomheder, forbedrer de ældres Stilling, bringer Landets forskjellige Næringsveie til en rolig og naturlig Gang, og befrier dem fra alle de golde Udvæxter, som en tankeløs Overdaadighed i Midlernes Anvendelse, og i egne umiddelbare Nydelser, har skabt. Eiendommene gaae efterhaanden fra Haand til Haand, til sådanne Priser, som de under almindelige Omstændigheder kunne forrente, og deres Forstandere ville ikke længere behøve at bestorme alle Casser, for at afhjælpe en ofte selvdannet nød. Forfatteren kjænder – om han ellers gjør sig det rette Begreb om denne Sag – kun nogle faa Anledninger her i Landet, hvor en virkelig Pengemangel spores, som kunde afhjælpes uden Skade for det borgerlige Samfund. Den ene har han forhen berørt, nemlig naar Bankens Disconto-Indretning udvides til en mere bankmæssig Bestemmelse af de Capitaler, den udlaaner; naar den, i Stedet for at binde dens Disconto-Sum fast i, saa godt som uopsigelige, Vexel-Obligationer, anvendte den større Deel deraf til at forsøve Vexler, og saaledes styrede den uhyre Disconto-Rente, som nu kræves, for at forvandle endog de [154] gyldigste Papirer af den Art til rede Mynt. Den høie Disconto har vel tildeels sin Grund i de tilbudne Papirers Usikkerhed og Ugyldighed; men disse sætte sædvanligen Taxten tillige for de bedre Documenter, som ingen sagkyndig Handelsmand vilde forskyde. Den anden Pengemangel, som i sig selv er meer beklagelig, er naar Ejendommene, som ere behæftede med en forholdsmæssig ringe Gældsbyrde, formedelst Vanskeligheden ved at erholde Penge laant, og Umuligheden af at reise Summen ved Eierens egne Midler, opbydes og stundom bortsælges for en Spotpriis. Hyppige ere vistnok disse Tilfælde ikke, og undersøges Ulykkens Rod, da ligger den som oftest i Vedkommen- des egen Brøde. Men saalænge Odelsgoods eksisterer her i Landet, og saalænge det ansees ønskeligt at bevare Eiendomme i en lang Rad af een og samme Families nedstigende Linie, var det vist nok gavnligt, at Capitaler kunde erholdes, som kunde understøtte denne Familieforstander, og forhjelpe ham til en Udløsningssum. Men denne Forlegenhed kan sædvanligen afhjælpes ved Landets store Laan-Institut, og saalænge Banken bestyres efter de Grundsætninger, som nu befølges, og saalænge den meer tager Hensyn til Nationens almindelige Gavn, end til Interessenternes private, vil den kunne forebygge den større Deel af denne Slags Ulempe, som Dagens Vanskelighed medfører. Og det er i Sandhed let at indsee, at der til at mægle mellem disse Nationens forskjellige Interesser behøves meer end et eensidigt Hensyn til Actieeiernes Fordeel.

[155] Naar alle disse Omstændigheder, som ikke i Korthed kunne udvikles, tages under nøiere Overveielse, vil man ikke undre sig over, at de forskjellige Forslag til Repræsentativets Forøgelse, og til at aabne laantrængende Borgere Adgang til nye Laan, som forelagdes det overordentlige Storting 1828, fandt megen Modstand i Thinget, og at det omsider blev staaende ved en Capital, som i Opløsningstalen erklæredes for utilstrækkelig.³⁵ Forfatteren har ikke fulgt Resultatet af disse Beslutninger med den Opmærksomhed, som var fornøden, for derover at fælde en rigtig Dom. Han skal ikke kunne sige, om deres Forhaabninger, der i denne Udvidelse af det omløbende Numerair

³⁵ 3die overordentlige Storthingsforhandlinger i Aaret 1828 No. 2 Pag. 50 sqq.

troede at finde en Redning for mangen en vaklende Virksomhed, ere gangne i Opfyldelse, eller om den derved ydede Hjælp tjente mere til at forlænge, end fra Roden af forbedre en forviklet Stilling, der hældede mod Undergang. Han vover at gjentage, at det ikke er paa denne Vei en Grundforbedring i de vigtigste Næringsveies Drift kan bevirkes; men paa den ovenfor berørte, som fornuftige Virksomheds Bestyrere allerede med Hæld have begyndt at betræde; og saalenge denne Crisis varer maa det paa den ene Side være gavnligt, at Adgang til Pengelaan ei er for let, paa den anden maa en tilsyneladende Pengemangel finde Sted. Skulde disse Ulemper nogensteds være at overvinde maatte det være i vort Norge, hvor Folkemængden er saa forholdsmæssig liden, hvor Landets Hovednæring tiltrænger Folkekraft, som fordeelagtigen ved den [156] kan sættes i Bevægelse, og hvor der ingen Næringsvei gives, som jo ved Simplificationer og ved fornuftig Opmærksomhed kan hæves til en langt større Fuldkommenhed, end den nu har, og hvor Klogskaben meer bestaaer i rigtigheden at disponere Kraften, end i at forskyde dens Anvendelse.

Paa de sidste 2de ordentlige Storting har der ikke været anstillet nogen alvorlig Undersøgelse, sigtende til at bestemme en Tid, da Banken bør aabne sine Sølvkister til at indvexle dens omløbende Papiir alpari med rede Sølv. Tilfredse med den Erfaring, at den Beslutning, efter en bestemt Cours at indløse Sedlerne, har tilveiebragt en vis Stadighed i de omløbende Sedlers Værd, og hindret de for det borgerlige Samfund saa høist skadelige Svingninger, i det den af Banken til Indvexling bestemte Cours har været temmelig lig den paa Børsen gjældende,³⁶ have Stortingets Medlemmer fundet det betænkeligt, at foretage noget videre afgjørende Skridt, hvis Nytte for Samfundet kunde ansees tvetydigt, og hvis Indflydelse paa Handel og Vandel ikke saa let kan beregnes. Om en Sag af den Beskaffenhed kunde det synes betænkeligt at ytre sine Tanker; men da Forfatteren troer, at en saadan Undersøgelse maatte ventes i en Afhandling, som denne, vover han derpaa at forsøge sine Kræfter, endskjønt han ingenlunde troer, enten at kunne sige noget Nyt, eller at være i Besiddelse af de Kundskaber, som behøves for at sætte Sagen i sit rette Lys. Han betragter dette, som hans øvrige Forsøg paa [157] den litteraire Bane, mere som et Stød, for at bringe vigtigere Materier paa Tale, og at fremlokke meer kompetente Dommeres Ideer, end som et fuldendt Arbeide, der kunde gjøre nogen Fordring paa en særdeles Grad af Opmærksomhed, hvilket han efter sin Stilling ei tør gjøre Fordring paa at kunne fremlægge.

Enhver, der har fulgt Stortingets-Forhandlinger med Opmærksomhed, og den Gang, som den vigtige Undersøgelse om Pengevæsenets Anliggende har havt, vil have bemærket, at Stortinget, med Hensyn til Spørgsmaalet om Bankens Forpligtelse til bogstaveligen at opfylde Foundationens Bestemmelse og fornemmeligen det givne, forlængst brudte, Løfte, at ombytte sine Sedler efter den nominelle Værdi med Sølv, har været deelt i 2de Partier, i hvis Spidse man har seet Nationens dygtigste og meest agtede Mænd. Det forekommer i Sandhed Forfatteren, at de Taler, som han i den Anledning har hørt i Stortingssalen, de varme Debatter, hvormed hine Kjæmper have fægtet mod hinanden, have været af den Beskaffenhed, at de maatte gjøre Tilhørerne tvivlsomme i sine Domme, og at det maatte synes, som om Retten var paa dens Side, der sidst taledes, naar ikke nye Argumenter og skarpe Modsigelser havde atter gjort Seiren uvis. Denne Sagens Stilling paa det ophøiede sted, hvor Nationens vigtigste indvortes Anliggender forhandles, og dens Skjæbne i den Henseende afgjøres, har havt sin store Nytte, og har givet Anledning til, at den er bleven prøvet og veiet fra de forskjælligste [158] Synspuncter. Erfaring har ogsaa i vort Land lært – hvor kort endog Norges nye Selvstændigheds-Periode har været – at de Gjenstande, som have givet Anledning til de varmeste, ivrigste, ja bittreste Ventilationer i Thinget, sædvanligen ere bragte til det hældigste Resultat, og at

³⁶ Siden Juli Maaned 1826 har Coursens Spillerum ikke oversteget 8 pCt., i det den aldrig har været under 132 pCt. og aldrig over 140.

der i Striden selv i Thingets deelte, til en endelig Beslutning sig seent udviklende, Meninger som oftest laae Befrielsen fra den Fare, at velge en overilet, for Samfundets Vel betænkelig, Afgjørelse. Hvor mange af de Mænd, som beklædte Storthingsbænken, have ikke ofte i denne Henseende befundet sig i en spændt og ængstelig Stilling, deels noget forsømmes, som kunde tjene til almindeligt Gavn! Disse urolige Bevægelser, denne brusende Gjæring lader sig let forklare af de fleste Storthingsmænds varmere Følelser for deres Fædreland, og de finde vel, i større eller mindre Grad, Sted i alle Rigsforsamlinger, naar Fædrelandets vigtigste Anliggender forhandles. Men de vare især smertelige, naar de forbandtes med den Mistanke, som i Forhandlinger af den Art sjeldent undgaaes, at det var mindre Statens Sag end Privat-Interesse, som ledede Storthingsmændenes Færd i saa Henseende. Det kan vel ikke undgaaes, at der i en Forsamling af saa stort Omfang, og udvalgt paa den Maade, maa findes Mænd, der ei kunne hæve sig til det høie Standpunct, paa hvilket en Storthingsmand bør staae, som allene bør vaage over Statens store Interesse, uden ængsteligen [159] at tage Hensyn enten til den Classe af Borgere, hvortil han hører, den engere Kreds af Samfundet, hvori han kaaredes, eller endnu mindre til privat Stilling og Interesse. Det kan derhos ikke nægtes, at ethvert Medlems Stilling i Staten, det Begreb, han gjør sig om sin egen og den Classe af Medborgeres Vigtighed, til hvilken han hører, ham ubevidst, kan have en mærkelig Indflydelse paa hans individuelle Anskuelser og Færd. Men deraf følger ikke – og denne Følgeslutning vilde være bitterkrænkende for hver Storthingsmand, der føler varmt for sit Fædreland – at han i sine Ytringer, og i sin Stemmegivning har lukket sit Øie for Fædrelandets sande Interesse, og allene ladet sig lede af en skiden Egen nytte. Det er hans Grunde, og ikke hans Stilling i Staten, som i saa Henseende bør antastes. Til den Mistanke, at hine 2de, mod hinanden stridende, Partier have ladet sig lede af saa vrang og egennyttige Anskuelser, har den Omstændighed givet Anledning, at det paa den ene Side var mestendeels Embedsmænd, som fægtede for saadanne Bestemmelser, der kunde bidrage til Bankosedlernes Coursforbedring, medens det paa den anden Side var Handelsmænd og Fabrikeiere, som modsatte sig didhørende Foranstaltninger. Imidlertid fattedes der ikke Exempler paa, at der paa begge Sider fandtes Mænd, som hylkede en passende Middelvej, og som deels paa den ene Side tilstode, at det vilde være høist betænkeligt, at bevirke ved Pengenes pludselige Forbedring stærke Rystelser i Handel og Vandel, deels paa den anden Side ikke [160] modsatte sig, at alvorlige Skridt bleve gjorte til at forhindre en vaklende, gennem en stor Cours-Scala op- og nedstigende, Verdi af de gjeldende Repræsentativer. Ved disse Nærmelser til hinanden er omsider fremkommen mere passive Forholdsregler i denne Sag, og det er bleven befunden rigtigere at oppebie vore Repræsentativers Ophøielse til Sølvets Værd af fordeelagtige Handels-Conjuncturer, og Næringsveienes forbedrede Stilling, end ved bogstaveligen at følge Bankfoundationens Bestemmelser. Saaledes er vist nok Norges Bank kommen i en Høist besynderlig Stilling, og dens Anseelse og Credit er ligesom bleven underordnet andre, paa et langt mindre solid Fundament grundede, Banker. Hvor forskellige endog Anskuelserne monne være om Gavnligheden af at ophøie Papiret, efter sit Navn, til Sølvets Værd, saa kan det dog ikke nægtes, at der for Banken selv, efter dens grundfaste Indretning, ikke kunde være nogen Fare ved at fatte en saadan Beslutning. Neppe er der noget Land paa vor Klode, som kan fremvise en, paa en solidere Grundvold opført, Seddelbank end vort Norge, og det vilde maaskee ikke være vanskeligt at bevise, at dens oprindelige Statuter ere meer strænge, den Kreds, hvori den kunde virke fordeelagtigere paa Handel og Vandel, mere snæver, end en fornuftig og finantsmessig Forsigtighed gjør fornøden. Hvilken Fremmed, som var vel bevandret i Finants- og Pengevæsens-Regler i Almindelighed, men ubekjændt med dette Lands Forhold, vilde ikke studse, naar han saae en Masse, af 2 Millioner rede Sølv, sammenbaaret ved et [161] uformuende Samfunds uhyre Anstrengelser, henligge ubrugbar i

Bankens Kjølder? Hvor vilde hans Forundring ikke stige, naar han erfoer, at denne Bank ikke havde udsendt meer, end det dobbelte Antal af Sedler, og saaledes ikke nærmet sig det langt større Forhold, som de fleste, for ei at sige alle, Banker i deres Seddel-Udsendelser have iagttaget. Han maatte i Sandhed antage det for en Opdigtelse, naar man underrettede ham om, at Bankens Cours i Norge havde svevet mellem 200 og alpari, og at den omsider var fixeret til 135, uden at denne herlige og solide Indretnings vel fortjente Anseelse heri kunde bevirke nogen Forandring. Han vilde ei kunne forklare sig, hvorlunde en anden Bank, opreist i et af vore Nabolande paa saadan Grundvold, hvis Gyldighed ei erkjændes af den handlende Verden, fordi dens Forsølvning er ubeqvem, og som, især i Begyndelsen, har udstedt Sedler i et langt større Forhold mod Sølv, end den norske, vandt Prisen i sine Coursbestemmelser, og i en lang Række af Aar ophøiede sine Sedler næsten til Sølvets Værd. I denne Henseende synes begge Partier at have ladet sig lede af en falsk Anskuelse, i det de begge ansaae det for Banken farligt, at begynde sin Sølvvexling, før en fordeelagtigere Handelsperiode var indtraadt. Saalenge, meente de, Handelsballancen var vort Land imod, saalenge var det at befrygte, at det lidte Tab vilde vorde evalueret ved Bankens Sølv, og at udenlandske Handelsmænd, som vare komne i Besiddelse af Bankens Sedler, og ikke behøve at remittere dem [162] igjen for bekomne Varer, vilde uddrage Sølv, af Banken, som under saadanne Omstændigheder maatte komme i Forlegenhed for at opfylde sin Forpligtelse, at vexle Papiret efter dets nominelle Værd med Sølv, fordi den havde udsendt dobbelt saa mange Sedler, som Sølv, hvorpaa Sedlerne vare funderede, var værd. Men om endog et saadant Handelens Forhold lod sig bevise, hvilket neppe er gjørligt, fordi en Underballance i den Forstand, i noget mærkeligen langt Tidsrum, neppe er mulig, saa var det ikke Banken, der vilde komme i Forlegenhed. Den vilde, uden mindste Fare for sig selv og for dens indvortes Soliditet, kunne fortsætte sin Sølvvexling, al den Stund, den iagttog den fornødne Forsigtighed med Udlaanet af sine Midler. Disse lange, smaaligen samlede, og i den vidløftigste Detail beskrevne, Lister over Indførsels- og Udførsels-Producter, samt Beregninger over disses Værd, ere saa vildledende og saa upaalidelige, at man langt fra deraf kan uddrage det Resultat, hvortil disse omhyggeligen samlede Opgaver sigte. Det er dog visseligen umuligt, at udfinde den sande Værd af Landets Udførsler, al den Stund det ikke er bekjendt, til hvilken Priis de solgte Varer ere blevne forsølvede. Der gives hele Ladninger af Landets Exportvarer, som ikke kunne bringes Selgeren og Nationen til Indtægt, fordi de enten ere blevne solgte for en Spotpriis, eller ikke engang have baaret de med Transport og andre Udgifter forbundne Byrder. Der gives i Transit- og Fragthandel, og i skjulte Operationer i Udlandet, Fordele, som [163] i den omhyggeligste Opgjørelse af Landets Handelsbalance ikke kunne komme i Beregning. Endnu usikkrere bliver Beregningen af de indførte Varers Værdi. Denne maa, efter sin Natur, udelukke Alt, hvad der hemmeligen er indsmuglet for at undgaae en byrdefuld Told, ligesom det og her er umuligt at komme til Kundskab om den Priis, hvori Varerne staae vort Lands Handelsmænd. Man betragte disse Handelsballancer, og overbevise sig om, hvor lidet der kan bygges paa de opførte Data. Hele Europas myntede Guld og Sølv vilde neppe være tilstrækkelig til at evaluere den Handelsbalance, hvormed Engellands Lister over dets Import og Export til dets Fordeel brammer, medens Perus og Mexicos Guld- og Sølvgruber ikke vilde kunne redde mange Lande fra den bittreste Armod og Mangel paa Ombytningsmidler, der-

som de skulde staa i den Underballance, som hine Lister opgive.³⁷ Hvad man med Sikkerhed kan forudsætte er, at en saadan Tingenes Stilling i en lang Tid er aldeles umulig; thi et Statssamfund kan, ligesaa lidet som en enkelt Privatmand, ikke længe vedblive at udgive meer end det tager ind, det kan ikke nyde uden at betale sine Nydelser, og naar til enkelte Tider ufordeeltagte Conjuncturer nedtrykke Handelsfordelen, da maae Landets Nydelser formindskes, eller og Landet depopuleres, og Folkemængden drage hen til Lande, hvor der leves under billigere Betingelser. Grunden til disse urigtige Slutninger ligger i det falske Begreb, man ofte gjør sig om Sølvets Eneværd i Handel og Vandel, og i den Paastand, [164] at det Land vinder i sin Handel med et andet, som derfra henter sit Overskud i Sølv, medens det taber, som maae sende Sølvet over til sin Handelskunde. Sølvet er ofte i Handel og Vandel den mindre vigtige Vare, ja stundom endog ubrugbar, og kun et Middel til at forskaaffe sig andre umiddelbar vigtigere Bekvemmeligheder og Nydelser. Det er bleven oplyst, at Englands Handel og Virksomhed aldrig har været mere blomstrende, end i de Aar, da det udsendte de største Masser Guld og Sølv, som Laan til fremmede Lande, medens denne ostensible Rigdom dog var mere Frugten af de forsvundne end af det nærværende Aars Handelsfordele. Thi ved Siden af Sølvet lagdes mangfoldige britiske Producter, som Laaneren foretrak for det ædle Metal, og hvis Tilvirkning og Salg oplivede den indvortes Vindskiblighed.³⁸ Dersom – for at hente et Exempel fra en ubetydelig Sag – de Kullebeholdninger, hvormed Jern fremvirkes, forvandlede til en lige Værd af det blanke Sølv, da vilde Eieren lide et smerteligt Tab, og dersom Jernværkseieren fik for sit til Danmark sendte Jern, i Stedet for Korn, Sølv, for hvilket han ei med Lethed kunde indkjøbe Korn, da maatte en betænkelig Standsning finde Sted i hans Næringsdrift. Saaledes har Norge i den senere Tid været i den Stilling, at den Handel, hvis Resultat har været evalueret ved Sølv-Valuta, har været den ufordeeltagteste, medens den, som har krævet store Remisser af Sølv eller Vexler, har givet Handelsmanden den reelleste Fordel. Landets største Skibe [165] bringe Trælast over til England – en Vare, som i et stort Rum indeholder liden Værdi – og disse vende mestendels tomme tilbage, bidragende til en saa kaldet fordeeltagtig Handelsballance med dette Rige. Om denne Handel har givet Norge stort Udbytte, derom dømmes Trælast-Udskiberne. Det for Øiet liggende Resultat skal ikke give noget høit Begreb om denne Fordel, endskjønt Forfatteren ikke har, især med Hensyn til Fremtiden, saa nedstemte Begreber derom, som de fleste af hans Landsmænd. Men klart er det, at Fordelen vilde være langt større, naar de oversendte Skibe kunde, i Stedet for Sølvet, hvormed nye Omsetninger maae skee, fylde Skibets tomme Rum med Varer, som deels brugtes for at fremvirke nye Producter, deels tjente til at forøge Livets nødvendige og behagelige Nydelser. Til Danmark gaae vore mindste Fartøier, som ikke engang kunne fortjene Navn af Skibe. Den Ladning, som overbringes, er af ringe Værdi, og en stor Deel af Landets udenlandske Valuta maa lægges ved Siden deraf, for at betale Forskjellen mellem begge Ladningers Værdi. Denne Handel er i den senere Tid

³⁷ I Følge de Fortegnelser, man har om den engelske Handelsballance, siden Begyndelsen af det forrige Aarhundrede, er 347 Millioner £. St. meer Guld og Sølv kommen til England i den Tid end gaaet derfra, hvilket tilligemed det, som allerede da fandtes i Landet, vilde udgjøre over 400 Millioner L. St. medens Storbritanniens rede Mynt, efter de højeste Beregninger udgjør kun 44 Millioner, efter Andre endog kun 18-20 Millioner, og medens den højeste Sum af ædle Metaller, som der er anvendt til Smykker og Huusgeraad, kan ansees for at være 50 Millioner. – Rusland skulde i Følge lignende Opgaver fra 1742-1797 havt et Overskud af nær 254 Millioner Rubler i Sølv, og i samme Tid blev 88 Millioner i Sølv og Guld vundet af de siberiske Bjergværker, – en Sum, der langt overgaaer den, der fandtes i Rusland paa den Tid. – Efter den Beregning, som blev forelagt den franske Regjering i Republikens 9de Aar, skulde Frankrige have maattet udbetale Udlandet nær 113 Millioner Francs. En saadan Penge Udførsel havde maattet udtømme Frankrige efter den, som Statsomvæltningen havde foranlediget. Det er derimod beviist, at Beløbet af den omløbende rede Mynt var voxet i dette Aar, i Stedet, for at aftage. See "Handbuch der National-Wirthschafts Lehre von H. Storch nach dem Französischen von K. H. Rau 2ten Band Pag. 84 og 85.

³⁸ Interessante Undersøgelser herom indeholdes: "Observations on Paper money, banking and overtrading by H. Parnell London 1829" samt Tooke on Currency.

dreven med aabenbar Fordeel. I de fleste Byer, fra *F r e d r i k s h a l d* til *C h r i s t i a n s s a n d* findes Kjøbmænd, der vel ikke bramme med et stort Navn i den handlende Værden, men hvis Formue dagligen voxer, formedelst den Fordeel, som denne, med lidet kostbare Drivmidler udrustede, Handel bringer.³⁹ Bergens og Vestlandets Fiskehandel med Østersøen har været især fordeelagtig i de senere Dage, da deres smaa Fartøier have bragt en større [166] Mængde af østersøiske Producter tilbage, og deres Rhedere endog stundom have lagt ikke ubetydelig udenlandsk Valuta til Værdien af de solgte Fiskevarer, for at erholde Retourladning for Fartøiet. Ligesom man saaledes har Grund til Mistillid mod hine Beregninger over de forskjellige Landes Handelsballancer, saa kan man endog, om de i enkelte Tilfælde befandtes rigtige, ikke deraf slutte, at denne Handelens Stilling til Udlandet enten bringer Landet Fordeel eller Tab. – Men om endog saa var, om endog Norge befandt sig i den unaturlige Stilling, at det gav mere ud end det tog ind, saa vilde Banken neppe vove noget ved at vexe Papiret, efter dets Navn, med Sølv. Papirets Brugbarhed i Handel og Vandel, den Nødvendighed for enhver Virksomhed, saavel offentlig som privat, at holde en Sum af rede Penge tilbage, til nødvendige Udgifters Bestridelse, og en anden til at møde uforudseede Tilfælde, vilde til Bankens Fordeel, arbeide mod en større Sølvvexling, end Banken uden Fare kunde bestride. Dersom der gives noget Land i den handlende Verden, som finder sig bedre tjent med Papir end Sølv, i det daglige Livs Pengeforhandlinger, saa er det vort Fædreland. Norge har en lang Søekyst, mellem hvis, ofte fjernt fra hinanden liggende, Steder det er vanskeligt at vedligeholde Samqvem; det har høist ufuldkomne Transportmidler, og ikke uden Vanskelighed og med store Omkostninger forsendes Varer og Penge fra Sted til andet. Under saadanne Omstændigheder vilde det falde heelt ubeqvemt at gjøre store Forsendelser af Sølv med Posten, [167] og det er et Held for den borgerlige Virksomhed, at der gives bekvemmere Betalingsmidler, der med samme Lethed som Brevet selv kunne bringes gennem Landet. Gaves der hos os ikke Sølv-Repræsentanter, som med Lethed vandre fra Haand til Haand, maatte der opfindes Lettelser for den daglige Sammenhandels utallige Forviklings-Grene. Hvad der roullerer mellem Mand og Mand vilde visseligen afgjøres med Papir, og Banken vilde ikke see nogen af sine Sedler i slige Forhandlinger, frembudne til Ombytning. Lad os forfølge enhver Virksomhed i dens detaillerede Omsætninger; hvad skulde bevæge dens Forstandere til at vexe det let behandlelige Papir med det ubeqvemmere Sølv, for dermed at bestride Udtellinger, som tilhøre Dagen, eller som forestaae efter en kort Tids Forløb? Inddragelsen af Bankens mindre Sedler, under tilstrækkeligt Omløb af Kobbermynt og Skillemynt, forvolder allerede stor Ulejlighed. Man anklager Bankens Bestyrelse i denne Henseende for alt for megen Ængstelighed for dens Interesse, for alt for stor Frygt for ubeqvemme Operationer; hvor langt større vilde Ubeqvemmeligheden blive, naar alle

³⁹ At denne Handel ogsaa har sin mørke Side kan ikke nægtes, i det den har givet Anledning til flere Misbrug; men i det Hele maa den ansees for velgjørende, da Landets øvrige Handel og Virksomhed har været i en mindre fordeelagtig Stilling.

Pengeomsætninger skulde skee med Sølv?⁴⁰ Man frygter især for Udlændingen, som, efterat have gjort sine Omtuskninger af Varer i vort Land, beholder et Overskud af Sedler tilbage, og kunde ansee det for sikkrere, at føre dette ud af Landet i rede Sølv, fordi dette overalt har den samme Værdie, medens Seddelverdien er flere Svingninger underkastet. Men det Tilfælde, at saadant Overskud [168] udføres i Penge, er overordentlig sjældent; det omsettes sædvanligen i Vexler, og gaaer ind i Landets store Omsætning af udenlandske Penge. Behøve Nationens Handelsmænd flere af disse, end der kan skaffes Valuta for i Landets Salg-Producter, da tilvejebringes Ligevægten enten ved Credit – dette store Virksomhedens Drivmiddel – eller, naar denne brister, ved Falliter, eller og Landets Armod bringer Omsætningerne tilbage til deres naturlige Standpunct. Man kan, som forhen berørt, tenke sig, at Borgernes daglige Nydelser formindskedes og forvanskedes; men man kan ikke tenke sig, at Udlændingen skulde efterhaanden slæbe ud den hele Masse af vor gyldige Roulance, uden at der gaves Veie, paa hvilke Landets Virksomhed kunde føre dem tilbage, og stedse vilde den nødvendige indvortes Forbrug af Penge holde den langt større Mengde Papir tilbage i Landets egen Cirkulation. Det vilde, indvender man, være betænkeligt, under den nærværende Mangel paa Vexler, at beslutte Sølvvexlingen; thi naar disse ei kunde faaes, vilde man ty til Bankens Sølv, hvorved baade Cours opstod og Fare for Bankens Fond. Men naar Sølvvexling finder Sted overalt i Landets Stifter paa beqvemme Steder, hvi skulde Udlændingen foretrække vort Sølv for Papir? De Dage ere forbi, da Sølvets blotte Syn og Eie har nogen Tilløkkelse; det er et Middel, som gaaer hurtigen fra Haand til Haand, for at skaffe nye Nydelser, og naar man brammer med ædle Metaller, skeer dette snarere i at fremstille smagfulde Huisgeraad [169] og kostbare Prydelser, end store, paa Kistebunde, henlagte, Sølvmasser. Og hvorledes skulde Udlændingen komme i Besiddelse af vort Sølv, uden at byde os Noget derfor, som var os dyrebare end Sølvet? Havde Sølv i Krigens Tid været forhaanden, da havde man ei behøvet at sende andre Livets vigtigere og uundværligere Bekvemmeligheder til Danmark, for at stille Hungerens Krav. Baade, fulde af alskens Flyttegods, droge over til den danske Strand, for at tiltuske den nødlidende Kystboer Livets første Fornødenheder, og det første Brug, som Landet gjorde af det Sølv og udenlandske Valuta, som under en oplivet Handel igjen tilflød det, var at erstatte hine Savn. Det eneste farlige Tilfælde for Banken, naar Parivexling beslut-

⁴⁰ Det indsees let, at Forfatteren her har Hensyn til Inddragelsen af Marksedlerne, hvis Brug gav saa megen Bequemmelighed i vore daglige Huusholdnings-Udtællinger. Om den Udgift, som ved Fabricationen af disse Sedler forvoldtes, bør vel ikke være Talen, naar det gjælder en Indretning, som har saa rige Indtægtskilder, og som ikke blot bør have Interessenternes Fordeel for Øie. Endnu mindre tilfredsstillende forekommer den Grund Forfatteren, der hentes fra Frygt for, at saa smaa Sedlers Udgivelse skulde svække Bankens Credit. Derom kunde Talen være, naar Sølvvexling fandt Sted, og endog da var Skaden tvivlsom, ligesom man seer de Banker, som vexle efter Paafordring, i den senere Tid uden Frygt hylde Bequemmelighed, og udsende Sedler af mindre Navn end førhen. Men en Bank, som ikke vexler al Pari, og ikke udsender blandt Publicum beqvemme aliquote Deel af rede Mynt, ved Hjælp af hvilke Man med Lethed i Handel og Vandel kan gjøre smaa Omsætninger, bør sørge for, at der gives Papir af mindre, som af større Navn, for at lette det daglige Livs Omsætninger. Der sees ikke mindste Grund til, at det mindre Papir skulde svække Bankens Credit meer end det større, saalænge endnu intet Slags Papir vexles al Pari. Disse smaa Sedler er Landet sikkrere paa at beholde, end om Banken udstædte Rigsorter, efter den befalede Myntfod, som man kunde befrygte vilde gaae over til Naboelande, der tiltrænge Skillemynt, som vi; eller og de vilde vorde brugte, som vore gode Kobberskillinger for nogle Aar tilbage, som sendtes til Udlandet til Omsmeltnig, for dermed at indløse Landets Fornødenheder, og forsvandt saaledes som Skillemynt. At sætte Kobber i Stedet for disse beqvemme Betalingsmidler, er at besvære vore daglige Udtællinger i høi Grad. De fleste Lande bruge Tegn i Stedet for mindre Dele af Penge-Eenheden, og det er visseligen med megen Bekymring, at mangen Huusmoder og reisende Mand har seet disse beqvemme Orttegn forsvinde af Circulationen. Det er oplyst, at den engelske Cours stod fordeelagtigst i mangt et Aar, da den engelske Bank udstædte smaa Banknoter, medens det Modsatte fandt Sted, naar Banken ei udstædte mindre end 5 og 10 £. St. Noter. Endskjønt vist nok ingen Grund til Coursforværring eller Forbedring ligger i Banknoternes Størrelse, saa er det dog ligesaa vist, at Grunden til Bankens slette Stilling aldeles ikke ligger i Banknoternes Størrelse; men de bedste engelske Skribentere tilskrive den Bankens egne Feilskridt, og den farlige Enevælde, som Londoner-Banken over paa Pengevæsenet, formedelst dens store Privilegier; ligesom de og paastaae, at Papisystemet viser sig i sin gavnligste Virksomhed, naar Papiret repræsenterer Sølvet gennem alle Grader af Værdier. Det taber kun da sin Værd, naar det ei kan ombyttes lige mod Sølv og dette Tab gaaer over alle Størrelser af Sedler, uden at nogen Rangforordning mellem dem gjælder.

tedes, kunde være, om der var flere Sedler i Omløb, end der til at tilfredsstillende Landets Omsætninger behøvedes; thi da vilde Overskuddet, efter al Erfaring, strømme til Banken, for at vorde ombyttet, Sedlernes Credit vilde synke, og alle Ihændehavere deraf, tilsidesættende Papirets Bequemmelighed og alle andre Betragtninger, vilde ile med at stille sig ved en Vare, hvis Værdnedssettelse de snart maatte befrygte. At dette ikke er Tilfældet behøves vel ei med mange Ord at oplyses. Naar denne Forsigtighed iagttages, vilde Parivexlingen saa meget sikkrere kunne skee uden Bankens Fare, som dens udestaaende Tilgodehavende, for hvis Sikkerhed der, især i den senere Tid, omhyggeligen er sørget, udgjør den Sum, som kan fordres omvexlet, og som, om den end ikke uden store Ulemper kan indfordres, [170] fordi de faste Eiendomme, hvorpaa Pantet sædvanligen hviler, derved vilde ligesom forvandles til et omvandrende Repræsentativ, dog kan vorde benyttet paa en for alle Angjældende mindre ødelæggende Maade, til at redde Banken af en Forlegenhed, der meer existerer i Frygten end i Virkeligheden. Bankens Grundfond er den actuelle Sikkerhed, som Nationen har for den punctlige Opfyldelse af den Banken paahvilende Pligt, at gjøre Papiret, efter Ihændehaberens Forlangende og dets paalydende Værd, til Sølv; dens udestaaende Capitaler ere en subsidiair Sikkerhed, som gjør den grundfæstede Bygning ligesom uafhængig af udvortes Omstændigheder. Ved Parivexlingen, som forudsætter, at alle Bankens udestaaende Fordringer forvandles til Sølv, voxer paa engang Bankens Formue saa betydelig; ved Reservefondet – en Tillægsbygning til en allerede solid Bank, som er opført af forsigtige Bygmestere – er der saa vel sørget for at gaae uforudseede Ulykkestilfælde i Møde, at man vel kan kalde vor Bank en saa vel funderet Indretning, som den menneskelige Indsigt og Forsigtighed formaae at grundfeste. Dertil kommer, at Banken, naar den aabner sit Sølvkammer, vil kunne, til egen Fordeel, almindeligt Gavn og Industriens mangefold Understøttelse, tilvende sig et stort Tilskud af udenlandsk Valuta, og saaledes forøge sine Fonds, uden enten at ængste sine Creditorer, eller sætte egen Sikkerhed paa et farligt Vovespil. Af en overdreven Forsigtighed, eller af Grunde, som Forfatteren ikke kjænder, afholder Bankens Bestyrelse [171] sig nu fra en Operation, der er den meest bankmessige af alle, og som vilde give en Lettelse i Handel og Vandel, der med Føie kunde ventes af et National-Institut af den Beskaffenhed. Dens Disconto-Afdeling er, som ovenfor berørt, ikke i Bevægelse paa den Maade, som kan bringe behørigt Liv i Landets Handel og Virksomhed. De Papirer, som disconteres, have næsten samme Natur, som Bankens øvrige Gjeldsbeviser, og, endskjøndt de efter Lovens Medfør hyppigen maae fornyes, ere de dog mestendeels at betragte, som uopsigelige Obligationer. Vexel-Discontering er allene i private Mænds Hender, i hvis Magt det staaer at opskrue Disconto-Premien til en frygtelig, i andre Lande ubekjendt Høide. Naar Parivexling fandt Sted, kunde en Deel af Bankens Sølvfond selv sættes i Bevægelse, til at tilveiebringe et velgjørende Liv i Handelen, og nedsætte Dagens høie Disconto-Premie. Banken kunde gjøre dette uden allermindste Fare for sin Sølvfond; thi Erfaringen vilde snart lære den, at den langt fra behøvede til evige Tider at indeslutte sit Sølv urørt i sine Kister, af Frygt for en Udtømmelse, som er høist usandsynlig, for ei at sige umulig, og dens Bestyrelse vilde snart vorde bekjændt med den Sum, som behøvedes til prompt og uvægerligen at indløse Alt, hvad der forlangtes ombyttet med Sølv. Den kunde gjøre det med største Sikkerhed, uden Frygt for virkeligt Tab; thi den samme Erfaring vilde snart lære Bankbestyrelsen, hvilke Papirer den uden Resico kunde forsøve. Vexler, som skulle disconteres, [172] maae, efter den vedtagne Orden, have flere, som vederhæftige anseede Mænds Paategning, og Ryttervexler og ugyldige Papirer skjælnes i den handlende Verden let fra gangbare gode Documenter. Vexeludstederen maatte naturligviis, i Bedømmelsen af sine Papirer, vente større Strengthed, end der vises af dem, som nu discontere; thi Usikkerheden kunde ikke hos Banken, som hos den private Bankeur evalueres ved en høiere Disconto-Præmie. For Banken bør Sikkerheden og det Gavn, som den kan gjøre ved at jevne Handelens Veie, og give Anledning til

en livligere og raskere Bevægelse i Landets Virksomhed, være Hovedsagen; Bankens umiddelbare Fordeel er et underordnet Maal. Men denne Fordeel vil visseligen ikke udeblive; den vil, om endog Bankbestyrelsen i sin Vexeldiscontering gaaer frem med den største Forsigtighed i Bedømmelsen af de fremstillede Vexler, og med største Maadehold i Bestemmelsen af Disconto-Præmien, efterhaanden kunne voxte til en Sum af rede Valuta, som vilde forjage al Frygt for Sprengning af dens Sølvfond, om endog en Deel deraf anvendtes til at forbedre Actieieernes Udbytte. En Reservefond, henlagt paa denne Maade, som udtages af hele Jordklodens Sølvstok, vilde ikke genere Circulationen, og dersom Bankbestyrelsen, for en mulig Fremtidens Fare, ansaae det for rigtigere, at sørge for Bankens Sikkerhed, end for Actieieernes momentane Fordeel, saa havde den dertil god Grund, da disse nye Operationer vel kunne forøge, men ikke lettelig formindske Actieieernes Udbytte, [173] og al Fare for Actieieernes Tab, om ellers muligt, efter eet Aars Discontering maatte være aldeles forsvunden. Det vilde maaskee være passende om enkelte Bestemmelser i Bankfundationen i denne Henseende undergik nogle Modifikationer; men deels ere disse mindre sædvanlige og mindre overensstemmende med en Banks Natur, som Norges, og ere maaskee indførte i Fundationen af overdreven Forsigtighed, og mindre Bekjændtskab med Bankforretninger, deels gives der vel ikke i Pengevæsenet, i den Henseende, saa faste Bestemmelser, at jo Tid og Erfaring paa dem kunde lægge en forbedrende Haand. Saalænge Bankens Hovedbestemmelse opfyldes, at grundfæste et fast og solid Pengevæsen i Landet, saa længe der ikke lægges voldsom Haand paa Actieieernes lovlige Indtægtskilder, maae Nationens Mænd kunne bøje Bankens øvrige Væsen efter Landets Tarv, og benytte den til at indlede Liv og Virksomhed paa Handelens og Industriens mangfoldige Veie. Til hine Fordele, som øiensynligen følge af Bankens Parivexling, kommer ogsaa den høist vigtige, at den Mangel paa et tilstrækkeligt Numerair, som er saa mange højrøstede Klageres Yndlings-Thema, for en stor Deel maatte vorde afhjulpen; thi de omløbende Sedler maatte saameget fuldstændigere kunne tilfredsstille denne Trang, som Coursen forbedredes. Hjælpen vilde desuden vorde saa meget meer afgjørende, som en Deel af Bankens Sølvfond, der nu ligger ubrugt i dens Kjelder, kunde ved Discontering sættes i Bevægelse ved Siden af Sedlerne, og tjene til at forøge Numeraires [174] Masse. At denne Hjælp dog ikke vilde gjælde Skatteydernes Forhold til Staten forsaauidt dette ikke forandres, ligesaa lidet som Debitorenes til deres Creditorer – der begge, uagtet Coursforbedringen, krævede den samme Størrelse af Numeraires nominale Værd – det vorde Gjenstanden for senere Betragtninger. Naar man overveier alle disse Omstændigheder, vil man maaskee finde, at de Argumenter mod Parivexlingen, som ere hentede fra den dermed for Banken forbundne Fare, og som maaskee meest have bidraget til at bevæge begge Partier til at forene sig i en forsigtig Fremgangsmaade, under Overveielser af det Tidspunct, da Parivexling bør finde Sted, ere de svageste af alle. De have – dersom Forfatteren ellers seer Sagen fra det rette Synspunct – deels sin Grund i en utidig Ængstelighed for Banken, deels i et mindre Bekjændtskab med Bankers sædvanlige, for deres solide Existents aldeles uskyldige Operationer, og Forfatteren skulde intet Øieblik betænke sig paa, fra denne Side betragtet, at give sin Stemme til at aabne Indgangen til Bankens Skatte.

Ikke stærkere forekomme Forfatteren de Argumenter for Betæneligheden af Bankens Parivexling, der hentes fra den Indflydelse, som dette maatte have paa Landets Handel og Industrie, men de ere førte paa Thinge med meer Lidenskab af begge mod hinanden stridende Partier, fordi ethvert af dem i sin Modstander har troet at finde en Stridsmand, der fægtede med eensidige Grunde, uden at besjæles af den høie Aand, som i Fædrelandets [175] Anliggender hæver sig over Egennyttens egoistiske Hensyn. Embedsmændene have gjort sig megen Umage for at vise, at dersom en slet Cours virker fordeelagtigen paa Landets forskjællige Næringsveie, saa er det kun disses Forstandere, Kjøbmænd og Fabrikeiere, som nyde godt deraf, medens de Underordnede af alle Slags, som

enten middelbar eller umiddelbar berøre den respective Virksomhed, og som nødsages til at modtage Værdien af gyldige Præstationer eller møiefuldt Arbeide i slette Penge, ere de Lastdyr, som bære den hele Byrde af Coursforvirringen, og med deres sure Møie slæbe Rigdommens Gaver i hines Skjød. Det andet Partie har derimod paastaet, at Embedsmænd og Capitalister taledede deres egen Sag, i det hine søgte at opløfte sin Gage til gode Penge, for derved i en større Grad at kunne tilegne sig Livets Beqvemmeligheder og behagelige Nydelser, og disse søgte at gjøre sine udestaaende Capitaler til gode Penge, for derved at forøge sine Indtægter. Forfatteren vil tillade sig frimodigen at yttre sig om denne delicate Gjenstand, og med al den Agtelse, han føler for Levende og Døde, søge at oplyse, hvor urigtig hines Paastand har været, uden at ville gribe i Nogens Barm, med Hensyn til de Grunde, som have bestemt hans Forhold som Storthingsmand. Forfatteren har ved en anden Leilighed tilladt sig den Bemærkning, at der gives faa Lande, hvor der er en nøiere Sammenhæng mellem Handelsmand og Producent, end i Norge, ligesom det følger af Sagens Natur, at den Kreds, hvori Fabrikeieren virker, [176] med ham deler Skjæbne. De Omstændigheder, som opløfte eller nedtrykke de første Stilling paa deres Virksomheds Bane, maae i samme Grad ramme de Sidste, og naar Forholdet er anderledes, da grunder Afvigelsen sig paa Omstændigheder, der ligge uden for Tingenes sædvanlige Gang. Det er en aldeles ugrundet Paastand, at det staaer i Handelsmandens eller Fabrikeierens Magt, at foreskrive de Vilkaar, paa hvilke Sammenhandel med den respective Virkekreds kan skee, og her, meer end ved alle andre Slags Virksomheder, at udelukke den Indflydelse paa Rudimaterialiernes Priis, som Concurrence mellem Kjøbere og Sælgere sædvanligen har. Intet er lettere end at bevise, hvor meget Fordelen, i de første Aar efter Krigen, i denne Henseende var paa deres Side, der solgte de raae Producter til Handelsmand og Fabricant. Lykkelige Handels-Conjuncturer, Letheden at kunne sælge vort Lands slettest appreterede Producter, havde fremlokket paa Handelens Bane en stor Mængde Handelsmænd, som ofte nyligen stode paa Borgerlivets laveste Trin. Da Conjuncturerne forandrede sig, kunde hiint store Antal ikke saa snart forsvinde. De vedbleve deres Virksomhed, stundom under ødelæggende Betingelser, og sendte sine Varer til Kjøbere, som ikke længer vilde modtage dem til saa høie Priser, men bøde Vilkaar, der ikke erstattede de derpaa anvendte Omkostninger. Først da disse hidsige og ukyndige Liebhabere havde forladt Skuepladsen, fremtraadte en naturligere Tingenes Orden, og de raae Producter gik over i Handelsmandens Haand [177] til Priser, hvorved de kunde bestaae, og da først begyndte hines Klager over de slette Tider. Det vilde dog tilvisse være et høist ubeføiet Forlangende, at Handelsmanden og Fabricanten skulde vedblive at betale Rudimaterialierne lige høit, naar hans Kunder foreskrev ham Nedsættelse i Prisen. Dersom det validerende Numerairs Værd forandres, og han faaer, under en forbedret Cours, en Sum, som i Navnet er mindre, skjönt i Værdien den samme, hvorledes skulde han betale sine Kunder her i Landet med den samme Masse af Represæntativer, som da vilde faae en gyldigere Værd? Saalenge han kan gjøre den Sølvspecies, som han i Udlandet faaer for sine Varer, i 2 Papirspecies, kan han naturligviis betale hine et større Navn, end naar Papiret nærmer sig Sølvets Værd. Naar altsaa Coursforbedring skeer, som nedtrykker hans nominelle Fordeel, om endog den reelle er den samme, har Handelsmanden og Fabrikeieren ingen anden Udvei, naar han skal handle med Fornuft og Virksomhed, end at nedsætte Navneprisen paa de raae Materialier, hvormed han skal fremvirke sit Product, og den hele respective Virkekreds kan ikke længe bestaae, fra dens første til dens sidste Medlemmer, naar de ikke blive enige med hverandre om at bære samtligen Forandringens Byrder. Disse Sætninger ere saa simple og saa klare, at de vel neppe fortjente at berøres, naar ikke Storthingsforhandlingerne indeholdt fornuftige Hædersmænds alvorlige Forsøg paa at fremsætte dem i et andet Lys. Den Forandring, som alt for ofte gjøres [178] paa Virksomheds Forstandere i vort Land, at de skulle arbeide med Opofrelse, at de med et saa kaldet fædrelandsk Sind skulle sætte egen Fordeel tilside, for at

fremme det Heles Gavn, fortjener i Almindelighed ikke Understøttelse. At føre sin Dont, den være hvilkensomhelst, med ideligt Tab leder omsider til Undergang, og at forlange, at den virksomme Borger, under en saa ulykkelig Stilling, skal føie den ene Opofrelse til den anden, er at afhugge den Arm, hvormed han skal bygge Fædrelandets Gavn. Det er disse Vildfarelser, dette uegte fædrelandske Sind, som tildels har forvoldt saa mange Eiendoms-Omskiftninger i vort Land i den senere Tid, og paa hvilke Opmærksomheden først i de sildigere Dage er bleven vakt. En større Streghed mod alle Vedkommende i de respective Virkekredse, en alvorligere Omhu for egen Interesse ved passende Indskrænkninger og nødvendige Nedsættelser af Rudimaterialier – om den formedelst uforstandige Concurrenteres Mængde havde været mulig – vilde meer have fremmet Fædrelandets og mange lidende Familiers Tarv, end hine tankeløse Opofrelser, der have kastet Eierne i Skovet, og omsider forværret den hele Virkekredses Kaar. Klart maa det imidlertid være for Enhver, at naar Forstanderne af en eller anden Virksomhed lide under forandrede Coniuncturer, maa den hele Kreds med ham bære Byrden, og at den Sammenheng, hvori den gjensidige Interesse staaer, gjør en fælles Deltagelse i deprimerende Følger af uheldige Omstændigheder nødvendig. Og om der endog paa Thinge var taget [179] Hensyn til Handelsmænd og Fabricantere i dets Bestemmelser om Pengevæsenet; om Nationens Mænd havde anseet det for betænkeligt at forværre deres Stilling, ved at beslutte en pludselig Coursforbedring, saa vilde dette vel have ladet sig forsvare, al den Stund det var disse Landets Borgere, som lede meest ved de Tvangsbestemmelser, som toges for at ordne et forvirret Pengevæsen, og det var dem, som frembare de vigtigste Materialier til denne kostbare og herlige Bygning. Paa disse Medlemmer af Samfundet sigtede man ved disse Bestemmelser, og da de ikke frivilligen vilde eller kunde levere sine disponible Midler til en Indretning, som for Almeenvellet ansaaes fornøden, drev man med Magt ud af deres Casse en Sum, som ofte deels forrykkede deres borgerlige Stilling, deels aabenbarede en lenge skjult Armod; thi samtidig med disse deres Landsmænds strenge og ufravigelige Bud, indtraf forandrede Handels-Coniuncturer, som fuldendte Ødelæggelsen.⁴¹ Maa man derfor endog tilstaae, at hiin Tilbagegang i Coursen til det Værre, for et Øieblik rettede Handelsmandens og Fabricantens Stilling – thi Forfatteren kan ingenlunde overbevise sig om, at den radicaliter forbedrede den – saa var Lovgavernes Uvirksomhed i denne Henseende at betragte, som en Slags Erstatning for paatvungne Lidelser, som en Forbedring af en, maaskee alt for rask, Beslutning, hvorved man søgte at bringe Næringsveienes Gang tilbage til en, for deres Forstandere, mindre ødelæggende Gang. Imidlertid kan Forfatteren ikke [180] tilbageholde den Mening, han stedse har havt, at man har overdrevet den velgjørende Indflydelse, som Brugen af slette Penge skal have paa Handel og Industrie. Han troer, at Ingen er, under sædvanlige Omstændigheder, mindre interesseret i et ordentligt Pengevæsen, eller er bedre i Stand til at undgaae Følgerne af Coursens Ustadsighed, end netop den productive Classe, hvis Stilling man anseer saa meget forbedret ved Brugen af slette Penge, ligesom han villigen tilstaaer, at ingen Classe i Staten, hvor meget den end maatte ophøie sin Vigtighed for Samfundet, bør tilegne sig Fordele paa det Heles Bekostning, men indrette sig saa, at den kan arbeide med Hæld og forøge sin Velstand, uden at nedtrykke sine Medborgere. Lykkeligviis ere slette Penge ingen nødvendig Betingelse for Producentens heldige Virksomhed, og om den var det, burde den ei tilstaaes. Det er let at indsee, at denne Hjælp – om den endog nyligen formedelst overordentlige Omstændigheder ei var uvelkommen – nu ikke meer i den Grad kræves. Et stadigt Pengevæsen, en Lovens Mynt, hvorefter alle Omsætninger i det daglige Liv, saavel som Statens Ud-

⁴¹ Ikke allene at Bidragene til den tvungne Bank paalagdes Byerne i et langt større Forhold end Folkemængde og Eiendoms-Betydning medførte; men i Byerne selv udpegedes enkelte Mænd, der bevægede sig i den største, endskjønt formedelst Tids-Omstændighederne ofte vaklende, Virksomhed. Bankskatten skulde være en Formueskat og ikke Næringskat; og den gjorde, tilligemed Coniuncturenes knusende Gang, stundom saa store Indgreb i Formuen, at den Lignede udslettedes af de Skatteydendes Liste.

gifter og Indtægter kunne reguleres, har visseligen sine store Fordele for enhver Landets Borger. Derved forebygges, at den store, med Cours-Beregninger og Pengenes indvortes Værd ubekjændte Hob, ikke vorder et Offer for deres Egennytte, der saa gjerne drive sit Spil med Næstens Uvidenhed; det giver Embedsmænd og Capitalister en fast Stilling, og consoliderer Borgernes Formue. Disse [181] Fordele ere almindelige for alle Classer i Staten, og Handelsmanden og Fabricanten nyder sin Deel deraf. Men disse Landets Borgere kunde fortsætte sine Operationer, om der end ikke gaves Mynt eller Penge i Landet, hvorefter deres Omsætninger kunde reguleres. For Exporteuren og Fabricanten er en villig og fordeelig Afsætning langt vigtigere, end det Middel til Penge-Omsætning, som Statsindretningen giver ham; thi for ham staaer al Verdens Mynt aaben. Der gives Stæder, hvor den forholdsmæssig største Penge-Omsætning skeer i den handlende Verden, der selv saa godt som ingen egen roullerende Mynt har; men baade selv benytter fremmed Mynt, og bestemmer dennes Værd for andre, uden at denne Mangel i mindste Maade generer deres Handels-Virksomhed. Naar Exporteuren og Fabricanten i vort Land udsender sine Producter til England, Frankrige, Danmark eller andre Lande, da tiltusker han sig enten Nødvendigheds og Bequemmeligheds Varer, som han igjen udbreder i den Kreds, hvori han virker, og derved opvækker nye Producter, eller og han indtager derfra gyldige Betalingsmidler, hvis Værd erkjændes overalt i den handlende Verden, og ved at sælge disse paa Landets Børs kan han løst sin Forpligtelse til Stat og Privatmand. Til at bestride alle sine Udtællinger i rede Penge, som egentlig Producenten til sin Tilvirkning tiltrænger, behøves ofte ikke 1/50 Deel af den Capital, som han i Aarets Løb beskæftiger. Den Sum, hvormed han i Aarets Begyndelse aabner sin Virksomhed, [182] kommer i et uafbrudt Kredsløb saa ofte tilbage, at den bøier sig om alle hans Omsætninger.⁴² Er denne Sum ikke norske Specier, men fremmed Mynt, vil han ikke være forlegen for at anvende den i sin Virksomhed. Da vore Repræsentativer mod Slutningen af den sidste Krig vare saa godt som ubrugbare formedelst den Ringeagt, som ydedes dem, og Norge saa godt som ingen egne Penge havde, var Industrien ingenlunde forlegen for Talmidler, medens deraf visseligen i andre Statsforhold opstode mange sørgelige Ulemper. Landets vigtigste Næringsgrene blomstrede da mere, end nogensinde i den følgende Tid. For Handelsmanden er Landets Bank ikke af den Vigtighed, som for Landets øvrige Borgere; thi han har Adgang til alle Landes Banker i Europa, som begjære hans Producter, og ikke liqvidere Beløpet ved Varetuskning. Naar Handelens Stilling har været slet i den senere Tid, da er det ikke fordi den fattes de fornødne Midler til Omsætning, ikke, efter det almindelige Raab, af Mangel paa Penge; men fordi vore Producter deels ere tilbageviste af gamle Kunder, deels Afsætningsprisen nedtrykt under Fortsættelse af de paa Productionen hvilende Byrder. Det forekommer saaledes Forfatteren, at der er lagt for megen Vægt paa den Fordeel, som Handelsmand og Producent skal have af slette Penge. Kun dette er klart, at, naar de raae Materialiers Priis stiger i nominelt Beløb, maa det fuldendte Product i samme Forhold betaales, naar ikke den hele Production skal gaae i Staae; [183] thi skal en Virksomhed kunne bestaae, til Gavn for det Almindelige, og gjøre nogen Fordring paa en varig Fortsættelse, maa den tildele alle Angjældende vedbørlige Fordele. Den maa erstatte Arbeidsmanden sit derpaa anvendte Arbeide, Capitalisten Rente af den Capital, han setter i Bevægelse, og give Productionsforstanderen Vederlag for den Skade, for hvilken han udsætter sig, den Tid og Flid, han derpaa opofrer. I øvrigt kan Forfatteren dennesinde ikke indlade sig i at undersøge Grunden til den Erfaring, som synes at være anomalisk,

⁴² Lad endog en Virksomhed sætte 50,000 Spd. aarligen i Omløb, saa vil den Neppe paa eengang behøve meer end 1000 Species til sin sædvanlige Vedligeholdelse i vort Land, naar den ikke skal skabe Bygninger og Maskiner, eller i Virksomhedens første Begyndelse fremlade de Rudimaterialier, hvormed den sættes i Gang, eller og afdrage store Rentecapitaler og opdyngede Gjeldsmasser. Disse 1000 Spd. løbe om i Virksomhedens Værksted, som i en Cirkel; de gaae ud og vende tilbage, og repræsenteres snart ved de i Landet solgte Varers Værdie, deels i Varer, der sælges i Udlandet, og hvis Udbytte forsølves paa Landets store Børs, eller som god Mynt modtages af Creditor selv.

at et Lands Virksomhed stundom voxer under slet Pengevæsen, naar Borgerne tilfærdigen stille sig ved et Repræsentativ, som liden eller ingen Værd har. Dette beroer paa Omstændigheder, hvis Oplysning ei her vilde være paa det rette Sted. Ved denne Erfaring svækkes ingenlunde Rigtigheden af ovennævnte Sætninger. Forfatteren har allene søgt at gjendrive den almindelige Fordom, at slette Penge ere nødvendige for vor Handels og Virksomheds nærværende Stilling, da dette dog ikke engang i dette Øieblik er en nødvendig Betingelse for en fordeelagtig Tilvirkning, skjønt det ikke kan nægtes, at Pengenes slette Cours formindsker Byrder og Afgifter til Staten, som i flere Henseender alt for haardt trykke vor Industrie. Forbedres Coursen, og det omløbende Papir omsider naaer Sølvets Værd, da følger vel deraf ligefrem, at de blandt Landets Indvaanere, som levere de første Elementer til vore Tilvirkninger, maae taale en Reduction i de leverede Materialiers [184] Navnepriis; thi kun Daaren vilde vedblive at indkjøbe efter samme Navneværdie, naar han maatte sælge efter en langt ringere; men deraf følger ingenlunde, at Industriens Stilling vilde vorde slettere. Hvad Handelsmanden og Fabricanten med Føie kunde vente af Staten var, at den, hvis Udgifter mestendeels i samme Grad formindskedes, som det omløbende Numerair i Værd forbedredes, nedsatte Størrelsen af de paalagte Skatter i samme Forhold – en Fordring fra Skatteydernes Side, som vilde være saa meget billigere, som der i vort Land gives Paalæg paa Industrien, hvis Gyldighed ikke erkjændes af en fornuftig Statsoeconomie. Tværtimod maatte Landets Virksomhed, naar Parivexling fandt Sted, kunne faae mangan en Understøttelse, som den nu maa savne, af det Sølv, som Banken, uden Fare for sin Sikkerhed, kunde anvende til at forsøve gode Papirer. Den indenlandske Vareomsætning er overalt af megen Betydning – endskjønt den hos os ikke spiller den store Rolle, som andensteds, hvor Fabrikvæsenet er drevet til nogen fortrinlig Høide.⁴³ Men i vort Land er den høiligen generet ved den lange Credit, som efter Dagens Medfør maa tilstaaes indenlandske Kjøbere. Sælges vore Varer til Udlændinger paa flere Maaneders Credit, gives Sælgeren Papirer ihænde, som han i samme Øieblik kan forsøve, for atter dermed at fremvirke nye Producter. Indenlandske langsigtige Vexler derimod kunne ikke strax gjøres i rede Penge uden en Agio, der ingenlunde staaer i Forhold til Fabricantens [185] Fordeel. Hvo kan taale at give en Disconto-Præmie af indtil 1 1/2 pCt. maanedlig, og denne har længe hørt til Dagens Orden paa Landets vigtigste Børs. Dersom Sølv og Sedler antages lige gyldig i daglige Omsætninger, vil en Deel af Bankens Fond kunne gjøres frugtbringende ved Discontering, uden at skade den gavnlige Indflydelse, som Bankens Laane-Indretning har paa Landets Virksomhed, og til at rædde nødlidende Debitorer fra overhængende Farer. – Det kan vel ikke nægtes, at Pengenes Slethed har givet Anledning til Misbrug i Handel og Vandel; men mon ikke det Samme har været Tilfældet under pludselige Coursforbedringer? Efter Forfatterens Erfaring have disse Misbrug været større i deres Haand, som vare i Besiddelse af rede Sølv, hvilket trængende Landsmænd nødvendigvis behøvede, end i hines. Det er en sædvanlig Tingenes Gang, at enhver Besidder af en Gjenstand for almindelig Attraae foreskriver Betingelser, som staae i Forhold til den Begjærighed, hvormed Tingene attraaes, og Penge gjør heri ligesaaalidet en Undtagelse, som nogen somhelst anden Vare. Forgjæves følger Staten en saadan Begjærighed med Agerlove. Disse, i sig selv uretfærdige, fordi de binde Menneskets Frihed i Handel og Vandel i et enkelt Tilfælde, medens de i alle andre afholde sig fra at indblande sig i Priisbestemmelse mellem Kjøbere og Sælgere,

⁴³ Ministeren Pitt – som vel i øvrigt var en større Statsmand end Statsoeconom – antog i Parlamentet Storbritanniens indvortes Handel kun at udgjøre 1/32 Deel af den hele Industrie. I Frankrige ansees Exportationen knap at udgjøre 1/20 Deel, ja endog af Nogle kun 1/40 Deel. Naar Sagen rigtig blev belyst, vilde man maaskee undres over det Forhold, man vilde finde i vort Norge, endskjønt det er en Nation, hvis Handel, Skibsfart og Exportation er uundværlige Indtægtskilder, og hvis indvortes Virksomhed ikke kan sammenlignes med hine Landes, om endog tages Hensyn til Folkemængdens Forhold. Jo større Virksomhed i Landet selv, jo livligere ere de indbyrdes Frictioner, som opvække Liv og Bevægelse gennem alle Borgerclasser, og gjøre indenlandske Kunder til de vigtigste. See *Say's Cours Complet &c. Pag. 231 sqq.*

omgaaes paa en Vei, som er endnu besværligere at vandre for Virksomheden. Loven eluderes, og den trængende Laansøger maa betale det farlige [186] Spil. Forgjæves stemples han, som benytter sig af Dagens Vanskeligheder, for at gjøre sine Penge i en usædvanlig Grad frugtbringende, med en Art af offentlig Foragt. Han mener, at det er ligesaa tilladeligt, at sætte Sølvets Priis høit, naar det er sjældent og begjærligen søgt, som at lade sig Korn eller andre Varer, om de endog kjøbtes for billige Priser, i Nødens og Hungerens Tid, betale efter Dagens Maalestok.

Om endog Industrien kunde lettes ved denne Forsinkelse af Parivexling, da burde en saadan Hjælp ikke tilstaaes den, naar den ei kunde ydes uden paa det øvrige Lands Bekostning. Forfatteren har paa et andet Sted søgt at vise, at det ikke er paa saadanne Veie, at Landets Vindskibelighed bør flydes frem til Velstands Maal. Deres Forstandere bør ved egen Opmærksomhed paa alle tilladelige Fordele, ved Sparsomhed i Anvendelsen af de fornødne Drivmidler, ved Forædling af det tilvirkede Product, hos os, som i de Lande, hvor Papiret validerer som rede Sølv, gjøre deres Arbeide frugtbringende, og ingen enkelt Classe af Borgere i Staten bør forlange Lettelser, som vilde nedtrykke Medborgeres Kaar. Den Vendepunct i vor Vindskibeligheds Stilling, som bøier den tilbage til den rette Vei, synes desuden nu ikke meer at være fjærn. Den er tildeels luttret i Gjenvordigheds Skole, de golde Grene, som hindre dens Væxt, afhugges efterhaanden; Landets Producter stige – skjøndt langtsomt – i Fuldkommenhed, og fremvirkes for Priser, som tillade Producenten at blande sig blandt [187] andre Landes Sælgere af den Art. Saaledes er Dagens og Conjuncturernes Vanskeligheder heller ikke forgjæves gaaet over vore Hoveder. En bedre Fremtid tilsmiler Producenten, og han vil, for at virke med Hæld, ikke behøve de falske Midler, som fra Colberts Dage indtil vore, ere anvendte af Statsstyrelsen, for at fremlokke Vindskibelighed. Som det Træe slaaer de dybeste Rødder, hvis Krone rystes af Stormvinde, saaledes vorder den menneskelige Virksomhed sædvanligen fuldkommere, som kjæmper med Vanskeligheder og Farer, naar kun hiint ikke oprykkes med Roden, og denne knuses under Vægten af viderværdige Omstændigheder. – Men paa den anden Side indsees det let, at Industrien ikke kan arbeide sig frem til Selvstændighed og Velstand, naar den, under Bankens Parivexling, skulde forblive belæstet med de samme Byrder, som nu. Hvorledes skulde den kunne betale sine Afgifter med et Repræsentativ, som pludseligen blev 35 pCt, bedre, medens den solgte Vare beholdt den samme Realværdie, som den nu har? Den største Deel af vore Producter, den, som regulerer deres Priis, gaaer til Udlandet, og forsølves der næstendeels med rede Valuta, og til denne lægges ikke en Færdings Værd, fordi det i Norge circulerende Papir havde sig hos os selv til Sølvets Rang. Dersom saaledes ikke, mod al mulig Forhaabning, stor Forbedring stede i de Priser, som Udlændingen byder os for vore Producter, vilde Exporteuren visseligen ikke kunne betale den høie Told, som hviler paa vore Producter, og andre Landets vigtige Fabricantere ikke den [188] høie Afgift, hvormed de ere betyngede, uden at enten deres Virksomhed selv vilde lammes, eller de maatte fortsætte deres Reductioner og Indskrænkninger, efter en for deres respective Virkekreds høist byrdefuld Maalestok. Men hvorledes vil – indvender man – Staten, hvis Udgifter ere bestemte, hvis Budgetter allerede nu ved megen Konst maae sammenbygges, for at finde den nødvendige Indtægtssum, kunne bære denne Nedsættelse, uden at forvolde en saadan Rystelse i Statsmaskinen, at den letteligen kunde komme i Uorden? Vanskeligheden er stor; men Forfatteren anseer den ikke for at være uovervindelig. Der gives nogle Omstændigheder, som vilde lette denne Vanskelighed, idet Statens Udgift selv derved formindskedes. En betydelig Deel af Statens Udgifter bestaaer i Indkjøb af saadanne Fornødenheder, hvis Priis maatte synke i samme Forhold, som Coursen forbedredes, og den vigtigste Deel af Statsindtægterne indflyder i Statscassen i rede Sølv, og vilde ingen Forandring undergaae formedelst Parivexlingen. Disse Kræfter vilde begge bidrage til at neutralisere Virkningen af denne Bestemmelse, og Forfatteren vover hertil at føie, at et forsigtigere Brug af

Statens Overskud, end det der forhen gjordes, vilde maaskee gjøre det Øvrige. Vor Stat har, i en til dens Omfang og Kræfters Intensitet forholdsmæssig høi Grad, viist en Ballance mellem Indtægt og Udgift, som ikke er sædvanlig blandt europæiske Stater, og Statsstyrelsen fandt sig derved, især i vor Forfatnings Barndom, beføiet til at overskride [189] Nationens Bestemmelser i flere Udgiftsposter. En større Erfaring har lært Statsstyrelsen en varsommere Fremgangsmaade i denne Henseende, og Hensyn til Dagens Conjunctioner vil lære den, at henlægge det besparede til Nødens Dage, og ikke anvende det til Udførelsen af Planer, hvortil ei haves Nationens Samtykke. Paa den anden Side maa denne Statsstyrelsens Fremfærd lette de meest betyngede Statsborgeres Byrder, eller om, mod al Formodning og de senere Dages Erfaring, hiin Harmonie mellem de konstituerende Magter med Hensyn til et nødvendigt Besparelses-System ei skulde finde Sted, da vil Storthinget, i at tilstaae de fornødne Summer til Statsudgifternes Bestridelse, iagttage en Forsigtighed, som forhindrer Udskei- elser fra dets Bud, og letter den borgerlige Virksomheds Byrder. En større Vanskelighed frembyder i denne Henseende Uforanderligheden af Embedsmændenes Gage. Efter mange Stridigheder om den- ne Sag, deels med Hensyn til Qvæstionens theoretiske Undersøgelse, deels til den af Regjeringen antagne Praxis, synes det endeligen at være kommet dertil, at ikke allene de fungerende Embeds- mænds Gager, som engang ere bestemte, men endog Embedsgager, som engang af Storthinget have været reviderede, ikke mere, uden Regjeringens Samtykke, kunne underkastes nogen Forandring. Hvor gode Argumenter der end paa begge Sider ere blevne fremførte, saa kan det ikke nægtes, at Embedsmændenes Stilling, til Skade for den gode Sag, let kunne vorde alt for usikker, og et, for Na- tionens Fremskridt paa [190] Culturens Bane, betænkeligt Besparelses-System kunde vorde indført, dersom det stod i Storthingets Magt, enten at gjøre Forandring i Embedsmændenes eller Embedernes Gager. Men paa den anden Side kan det vel ei modsiges, at der maa kunne gives Omstændigheder, da saadanne Modifikationer i Embeds Gager, ja endog Embeds-Reductioner maatte kunne ønskes. Et saadant Tilfælde synes nærværende at være. Dersom der i vort Land gives Embeder, som, endog efter det gjældende Numerairs nærværende Priis, maae ansees for at være forbundne med tilstrækkelige Gager og Emolumenter; dersom der gives andre, som ere tillagte Gageforhøielser just med Hensyn til Dagens slette Cours: saa er der vel ingen Tvivl om, at den skatteydende Deel af Nationen maatte vente Virkningen ophævet, naar Aarsagen ikke længer var forhaanden. Upaavirkeligen vilde alle Varepriser betydeligen falde i Navneværdie, naar Parivexling besluttedes, og de Elementer, hvoraf vore Huus-Holdnings-Udgifter, saavel de, der give nødvendige, som de, der tilveiebringe behagelige Nydelser, bestaae, maae kunne indkjøbes for mindre Summer, og Intet kunde vel være billigere, end at denne Forandring i det borgerlige Livs Forhold burde virke paa Gagernes Bestemmelse, om ikke før, saa naar Vacance indtraf. Vel paastaaes det, at Embedsgagernes oprindelige Maalestok var Sølvet, og at man, ved at bruge denne, kun opfyldte Retfærdighedens Bud; men det glemmes der- hos, hvor mangfoldige Gage-Tillæg efterhaanden ere tilføjede Budgettet, fordi [191] det befandtes, at de oprindelige bestemte Gager ikke vare tilstrækkelige formedest Coursforværringen, ligesom man og synes at have tabt af Sigte, hvor stor Forandring Productionens Udvidelse overalt, formedelst Lettelse i Tilvirkningsmidlerne, har frembragt i Varepriserne, siden det oprindelige Regulativ af Em- bedsgager fastsattes. Dersom saaledes Industriens, og som en Følge deraf alle Skatteydendes Byrder formedelst Parivexlingen, steg 35 pCt., synes Intet billigere, end at den Classe af Borgere, som umiddelbart høstede Fordeel af denne Coursforbedring, taalte en forholdsmæssig Reduction. Forfat- teren vil ikke indlade sig i at undersøge, hvorvidt dette lader sig gjøre, uden at krænke Grundlovens Bestemmelser – han lader Enhver beholde sin Mening ukrænket og sin Ret ubeskaaret –; heller ikke vil han appellere til et patriotisk Sindelag – en Fordring, som i sig selv tvetydig, aabner Døren for mange Vilkaarligheder; men han vil tillade sig at troe, at, naar Vacance engang fandt Sted efter en

saadan fast Coursforbedring, Forandringen kunde skee, uden at krænke Nogens Rettigheder, og uden i mindste Maade at befrygte, at Landets Embeder skulde, formedelst alt for ringe Gager, ventes besatte af udelige, eller med Nød og Kummer kjæmpende Individuer. Jo længer Nationen strider frem paa den nye Forfatnings Bane, jo meer kan man, i denne Henseende, vente Harmonie mellem Constitutionens Autoriteter. Regjeringen vil ikke miskjænde den Sparsomheds Aand, som aabenbarligen viser sig i Stortingets Overveielser og [192] Beslutninger, og som tilvisse har sin Rod i forsigtigt Hensyn til Nationens Kræfter og Vindskibelighedens nuværende Stilling, og Stortinget vil ikke gjøre ufornøden Modstand mod Institutioner, som sigte til at fremme Cultur og Nationens høiere moralske Goder, eller ved uvedbørligen knappe Lønninger, forvandske deres Kaar, som ere det vigtigste Redskab til at haandthæve hine Fordele. Bankens Parivexling kan, efter Forfatterens Mening, aldeles ikke standse denne ønskelige Nærmelse til hinanden; men maatte endog, da Numerairet fik en urokkelig, af Handelsconjuncturer og momentan Forlegenhed uafhængig Værd, give Anledning til et meer bestemt Regulativ af Embedsgagerne end hidtil, under Coursens idelige Svingninger, har været muligt. Staten vilde desuden ei komme i Forlegenhed for at ordne denne Sag paa den rette Maade. Kun den halve Deel af Statsudgifterne bestaae i Embedsmændenes Gagering, og den halve Deel af dens Indtægter betales i rede Sølv. Der er altsaa, om endog tages fornødent Hensyn til de Udtællinger i rede Sølv, som allerede paahvile Statscassen, Spillerum nok til at kunne tage passende Forholdsregler i denne Henseende. Staten behøver ikke ved noget Magtsprog, som ikke passer sig til dens moderlige Behandling af alle Landets Børn, at berøve Embedsmænd Gager og Emolumenter, hvoraf de ere komne i lovlig Besiddelse, og hvis Tilsagn de kunne betragte som en med Staten indgangen Contract, og den vil ikke fattes Midler til at kunne forbedre Gager, der [193] endnu ikke maatte synes at staae i Forhold til den Møje, som Enhedsforvaltningen paalægger Embedsmanden, den Forberedelse, som har været fornøden for at gjøre sig duelig til Embede, og det Held, hvormed den talentfulde og kyndige Embedsmand virker til Statens Gavn. Det ligger uden for nærværende Afhandlings Grændser at undersøge, hvorvidt dette Maal hurtigere og fuldstændigere kunde naaes, om Embedsmændenes Antal og Betydenhed rettedes efter Landets simple Leilighed – Forfatteren bemærker alene at det maa være hensigtsmæssigt at indskrænke, saavidt muligt, Embedsmændenes Antal; men finder sig ikke beføiet til at blande sig blandt dem, som i denne Henseende anklage vor Regjering for grove Vildfarelser, eller som ville forstyrre den indvortes Orden ved uvedbørlige Embeds-Reductioner. Han føler sig overbeviist om, at denne hele Sag, om Parivexling besluttedes, kunde ordnes paa en hensigtsmæssig Maade, og at der fra denne Side ingen uovervindelige Hindringer mod en saadan Beslutnings Udførelse var at befrygte. – Men der møder fra en anden Side en Indvending mod en saadan Forandring i Numerairets Værd, ved et Magtsprog, som han ikke anseer det for en let Sag at overvinde. Han mener det Forhold, hvori Debitor staaer til Creditor, som derved vilde paa nye undergaae en betænkelig Forrykkelse. Denne Indflydelse paa Borgersamfundets Interesse maatte blive saa meget meer mærkelig, som Debitorernes Antal formedelst de senere Tidsomstændigheder er saa meget forøget, og [194] Borgernes Stilling til hinanden vilde vorde modsat den, som fandt Sted, da Penge-Reductionen, kort før Foreningen, iværksattes. Paa den Tid forvandskedes Creditorernes Stilling i en betænkelig Grad; ved Pengenes lovbefalede Forbedring vilde Debitorernes blive det i en endnu betænkeligere. Det Tab, som Creditorerne lede ved hiin Penge-Forandring er, efter 20 Aars Forløb, deels forsvundet, deels ere de Individuer, som lede Skaden, komne i andre Forhold, der have forbedret deres Stilling. Man behøver ikke at tale Creditorernes Sag med den Varme nu, som det skede af Stortingets dygtigste og talentfuldeste Medlemmer paa Norges første Storting; thi ingen borgerlig Stilling har i alle de Aar, som ere henrundne siden vor nye Forfatnings Begyndelse, været saa heldig, som Capitalisternes. De, som have været i Besiddelse af rede Penge,

have havt tusindfold Anledning til at gjøre dem frugtbringende paa den meest fordeelagtige Maade; thi den fortrykte Stilling, hvori mangfoldige af Landets Borgere, fornemmeligen de, der arbejdede i de største Virkekredse have været, nødsagede dem til at underkaste sig hvilke Betingelser Laaneren foreskrev. Da Banken reistes kunde de tvungne Bidrag ei udredes uden ved høist byrdefulde Laan, og de Actier, som i dyre Domme indførtes, gik strax efter, for en Spotpriis, tildeels over i de samme Creditors Hænder, som havde hjulpen til at løse dem. Der behøves ikke noget stort Bekjendtskab til Landets Stilling, for at overbevise sig om, paa hvor fordelagtigt et Standpunct, de have staaet, som have [195] havt rede Penge at raade over, og hvor meget Capitalisternes Formue dagligen er voxet. Før Bankens velgjørende Virksomhed begyndte i sin hele Omfang, maatte de Laansøgende underkaste sig de haardeste Betingelser, og Forskjellen mellem det circulerende Papirs Værd og Sølvets gav Anledning til at undgaa Lovgiverens Forfølgelse mod dem, der betinge sig større, end de lovhjemlede Renter. Naar Creditor nu maatte see sit Tilgodehavende reduceret efter Sølvets Værd paa denne Tid, eller 35 pCt., da faaer han, hvad hans Tilgodehavende virkeligen er værd, og i de fleste Tilfælde meer end han udlaante; thi i de Mellemrum af Aar, som ere forløbne, siden Banken opreistes, er en Cours, som nærmede sig Pari, et sjeldent Phænomen; det har ikke været af lang Varighed, og er indtruffet i saadanne Aar, i hvilke Laan sjeldnere gjordes, fordi Paricoursen just var en Følge af fordeelagtige Handels-Conjuncturer, som udbrede Hæld og Liv over al Virksomhed, og satte den productive Classe i Stand til at undvære fremmed Hjelp. Saaledes er visseligen Creditorerens Stilling nu omvendt mod hvad den var 1813, og en Reduction som den omhandlede, om den lod sig udføre, vilde fra denne Side være baade retfærdig og hensigtsmæssig. Dertil kommer, at Debitorenes Mængde i den senere Tid er betydeligen voxet, alt som Handels-Conjuncturerne have været slettere, og som Landets Virksomhedsforstandere ere komne til nøiere Kundskab om deres sande Tarv. Den Indskrænkning i Priserne paa de raae Materialier, som det færdige Products [196] faldne Værd har foranlediget, har sat Skoveiere og Leverandeurer ofte i den Nødvendighed at maatte ved Laan reise de Penge, som de før indløste ved Salget af sine Producter. Det hele Udlaan af Bankens 4re Millioner har ikke været tilstrækkelig til at afhjælpe de Laantrængendes Forlegenhed i denne Henseende, hvor velgjørende det og har virket til at lægge Baand paa Capitalisternes store Fordringer. Parivexlingen, dersom den ikke forbandtes med den omhandlede Reduction, og dersom den ved et Magtsprog besluttedes, vilde for Øieblikket, fra en anden Side betragtet, reise nye Farer for Debitor, og afstedkomme de største Forvirringer i det daglige Liv. Alle Eiendommens Værd maatte, under saadanne Omstændigheder, betydeligen falde i Navne-Priis, og Creditorerne see sig brøstholdne ved den Sikkerhed, som var dem given i Eiendommene. Den Forandring i Begrebet om vore Eiendommens Værd, som Conjuncturerens Gang allerede har foranlediget, den Nødvendighed ved formindskede Capitalværdier at reducere Rentebyrden, naar Industrien skal afkaste det Vederlag, som er en nødvendig Betingelse for dens fordeelagtige Gang, har allerede gjort store – skjønt i det Hele gavnlige – Reductioner i vore Eiendommens Priis. Dersom Parivexling ved et Magtsprog besluttedes, vilde Eiendommens Navnepriis end mere falde, medens Pantegjeldens Navn vilde beholde den samme Størrelse. Creditors Frygt for at Eiendommene nu, da den virkelige Gjeld paa engang saa betydeligen voxede, ikke længere [197] vilde afgive tilstrækkelig Sikkerhed, vilde foranledige Salg; og flere Realisationer, end som allerede nu formedelst forviklede Tidsomstændigheder finde Sted, vilde høre til Dagens Orden. Man erindre sig, at Reductionen af Landets omløbende Papir ikke frembragte saa store og voldsomme Rystelser paa Vindskibelighedens Veie, hverken her eller i Dannemark, som Pengenes pludselige Stigen til rede Sølv, hvorved Lidelser frembragtes, som nedstyrkede mange Familier i en Armod, hvorunder de tildeels endnu sukke. – Forfatteren holder sig saaledes overbeviist om, at en fremtvungen Pari-Cours vilde vorde forbunden med de farligste Følger, saafremt dermed

ikke forbandtes en Gjælds-Reduction, som stod i Forhold til Gjældens Størrelse paa Stiftelsesdagens eller formindskede Gjældens Navn i samme Grad, som Paricoursens Bestemmelse forhøiede den. Men han følger ogsaa paa den anden Side hvilke store, ja næsten uovervindelige Hindringer, der vilde lægge sig i Veien for en saadan Beslutning. Ikke uden Rædsel tænker Nationen tilbage paa den Forstyrrelse i det borgerlige Livs Forhandlinger, disse djærve Indbrud paa Eiendomsretten og Forvandskning af lovligen erhvervet Formue, som Pengeforordningen 1813 foranledigede, og den har med Føie bortfjærnet Tanken om, at en saadan Ulykkes-Catastrophe, gennem Lovens Bud, atter kunde vorde fremledet. For at forhindre dette har den møisommeligen reist Bankens stolte Bygning, der skal hegne om Landets Pengevæsen, og frembringe tryk Fasthed i alle dets Pengeforhandlinger, Men Alt dette [198] tilsidesat, hvorledes vilde det see ud med Bankens egen Sikkerhed, dersom dens Formue, som bestaaer i udlaante Fordringer, paa engang skulde lide en Reduction af 35 pCt.? Vilde den da beholde Kraft nok tilbage for at opretholde Sedlerne og give Actieeierne vedbørligt Udbytte? I Bankens specielle Forhold til Staten er ikke mindste Anledning til et saadant Skridt. Den udbreder sine Laan til laantrængende Borgere paa den meest velgjørende Maade, efter Lovens simple og rene Bogstav, uden mindste Hensyn til Cours-Speculationer, og den begjærer Intet heller end at maatte aabne sin Casse for Seddelhaverne, efter Foundationens Medfør ; thi da kan den virke med størst Hæld for Staten og for sig selv. Under disse Omstændigheder vilde det vel være forsigtigere og klogere at lade Sagen forblive i sin nærværende Stilling. Den betingede Vexling, som nu finder Sted, hvor unaturlig den i sig selv er, hvor lidet svarende til Bankens Rigdom og Soliditet, har frembragt det Gode, som i den handlende Verden maa ansees for det største – en fast gennem en Række af Aar uforandret Pengeværd – en Pengeværd, som maaske svarede bedre til Landets daværende Forfatning, end om vore Sedler vandrede fra Haand til Haand med samme Gyldighed som rede Sølv. Derved synes det, at Lovgiveren for det første bør blive staaende, og overlade til Tidens Gang og Conjunctionernes Forandring at frembringe en lempelig Overgang til det bedre, alt som Nationens Afmagt gaar over til en større Vælde. Ved Coursens Forbedring paa denne Vei rettes bedst alle indvortes Forhold. De Elementer, som [199] gaae igjennem Industriens Hænder, ville betaales bedre, og deres Stilling, som afhænde dem, forbedres. Ejendommenes Priis vil stige, fordi de ville afkaste større Fordele, og da imidlertid forhaabentligen Rettelser, hvilke, som ovenfor viist, nødvendigen maae foregaae, for at bestemme Ejendommenes sande Værd og fremme en varigen fordeelagtig Virksomhed, ganske tilendebringes, saa vil uden Betænkning den paa denne Vei opnaaede Pari-Cours kunne fastsættes for alle kommende Tider. Og naar et saadant hældigt Tidspunct kommer bør det visseligen benyttes, og ikke igjen slippes af Hænderne, for atter at give Anledning til ustadige Coursbevægelser, som under almindelige Omstændigheder, ere høist skadelige for Statssamfundet. De Ulemper, som være forbundne med Udførelsen af Lovens strenge Forskrifter, med Hensyn til Oprettelsen af den tvungne Bank, ere tildeels forvundne og forglemte. Dagens Gjenvordigheder, Handelens og Industriens mislige Stilling har opvakt Opmærksomheden paa en forædlet Tilvirkning, og et husholders Brug af de nødvendige Midler, og Landets Virksomhed, hvor vigtig den end kan være for det almindelige, bør ved egen Kraft arbeide sig frem til et selvstændigt og fordeelagtigt Sving, uden ved directe Fremstød at lades til Velstands Maal. Den bør ei forlange, hvad den ei kan faae, uden at saare en vigtig Samfundets Interesse, og alle de Støtter bortkastes, hvormed man har villet hindre alle videreværdige Omstændigheders Indflydelse paa Landets forskjellige Næringsveie. Naar Statsstyrelsen ei [200] berører den ved en skadelig Indblanding i dens Bedrift, naar Statskassen ikke ved uvedbørlige Paalæg svækker Vindskibelighedens Kraft, da vil den hjælpe sig selv. Hine Uheld og Vanskeligheder have ofte styrket den svage Stamme meer end de falske Understøttelser, der frembragte en langsomt tærende Kraft i Virksomheden selv. Industrien – Forfatteren kan ikke ofte nok gjentage det – behøver

ikke denne saa ofte paaberaabte Undercur af en slet Cours, for at indledes paa en fordeelagtig Bane. Den behøver kun en villig Afsætning, – et Gode, som den deels kan haabe af den tusindfold Omvexling, som finder Sted i Handelsmarkedets Stilling, der gjør, at vigtige og uundværlige Producter ei længe savne villige Kunder, deels af den Priis-nedsættelse, som Opmærksomhed paa alle naturlige Fordele foranlediger, og som udvider Kjøbernes Kreds, deels af den Fuldkommenhed i Tilvirkningen, til hvilket den nærværende Slægts store Fremskridt paa Konstens og Videnskabens Bane, giver Anledning, og som vort Lands Fabricanter maae tilegne sig, naar de ikke ville vente deres Producter udskudte af Kjøbere, som i denne Henseende vorde alt bedre og bedre vante. Forfatteren tilstaaer i øvrigt gjerne, at vort Land i denne Henseende befinder sig, i nærværende Øieblik, i en høist betænkelig Crisis. Der er lagt en alvorlig, og tildeels hældig, Haand paa Industriens Rettelse; men det er langt fra, at Maalet er opnaaet, og Nationen befinder sig i denne Henseende paa en vis Vendepunct. Uhædige Tilstød [201] af vanskelige Omstændigheder i vort eget Land, og nogle af de Lande, af hvis indvortes Forfatning vor Virksomheds Skjæbne tildeels beroer, hindre Industriens raske Fremskridt paa Rettelsens og Fuldkommenhedens Bane; men Forfatteren kan ingenlunde overbevise sig om, at vore Næringsveie, som saadanne, behøve en slet Cours for at komme i en mere blomstrende Stilling. Det staaer i dens Magt at lempe dens Drivmidler efter den bestaaende Cours; den kan vente at Staten, naar dens Casse fyldes med bedre Penge, vil kunne lette nogle af de svære Byrder, som belæsse den, og den kan haabe store umiddelbare Lettelser, naar Banken lader det gjemte Sølv udflyde i Nationen. Det er ikke, som Fabricant, at Landets productive Classe, og Alt hvad med den staaer i Forbindelse, ved Parivexlingen vilde komme til at lide, det er som Debitor, og naar Gjeldens Størrelse kunde lempes efter dens oprindelige Beskaffenhed, naar Næringsveienes blomstrende Livlighed efterhaanden havde det circulerende Numerair til Sølvets Værd, vilde den productive Classe dele med alle øvrige Landets Indvaanere de herlige Fordele, som et stadigt Pengevæsen tildeler alle borgerlige Forhold, ja i en saameget høiere Grad, som den kunde vente umiddelbart Gavn af Bankens forøgede Virksomhed, og et større Omløb af gyldige Betalingsmidler. Ikke heller er det den productive Classe, og allermindst dens Forstandere allene, som vilde føle sig trykket ved det forandrede Gjældsforhold, som Parivexlingen vilde foranledige; thi det faldt ikke i deres Lod allene at drage [202] paa besværlige Gjældsbyrder; den deler i saa Henseende Skjæbne med alle Classer af Landets Indvaanere, hvilke vilde, i en høiere og mindre Grad, Ømfindtligen berøres ved en pludselig Overgang fra Dagens Cours til Paricours. Allermindst kunde Forfatteren, naar han offentlig fremtræder for sine Landsmænd, for at fælde Dom over Statens Anliggender, tillade sig at tage Hensyn til sin private Stilling, der er aldeles uafhængig af hvilken Beslutning man end monne tage. Han har længe betragtet Fædrelandets Forhold fra det Synspunct, han her har tilladt sig at fremstille, og han har aldrig afvejet fra hans Overbeviisning om de anførte Sætningers Rigtighed, saa ofte det tillodes ham at give sin Stemme i disse Fædrelandets vigtige Anliggender. Ahnende Tidens Farer, ældre og nyere Conjuncturers Indflydelse paa den borgerlige Bedrift, har han, uden at sige sig frie for de af ham paaankede Forvildelser, søgt ved passende Indskrænkninger at lempe sin Virksomhed efter vort Lands forandrede Forhold, ved forøget Opmærksomhed at foranledige Forædlingen af sine Productioner, og naar han, i første Henseende ei er kommen saa vidt, som han Huskede, da har han ladet sig lede meer af Menneskelighedens Bud, end ensidig Omsorg for egen Interesse. Som Staten har sine Betænkeligheder ved at rokke Virksomhedens Gang og forstyrre statsborgerlige Forhold, ved at foranledige en pludselig Overgang, om endog denne synes at lede til det bedre, saa har visseligen og en Privatmand sine Tvivlsgrunde, hentede fra Samvittighed og [203] Menneskelighed, mod pludseligen at forværre deres Skjæbne, som tillidsfuld lagde den i hans Haand, om han endog indseer, at det lille Samfund ei kan bestaae, uden at afskjære Alt, hvad der kan betragtes som unyttigt og

goldt, og uden at forværre deres Kaar, som Klogskab byder at beholde tilbage. I Øvrigt maa Staten i Almindelighed betragtes som en streng Moder, der gaaer frem efter bestemte Grundsætninger, som ikke kunne lempes efter enkelte Individuers Tarv. Den efterligner den store Bestyrelse, som tager Hensyn til Slægtens og ikke Artens Vedligeholdelse og Fuldkommenhed, og som netop i de Farer og Vanskeligheder, hvormed den omgiver Stater og Mennesker til forskjællige Tider, finder Midlet til at fremlede Menneskeslægten paa Fuldkommenhedens Bane, og fremme dens høiere Udvikling af alle menneskelige Kræfter. I en saa høi Aand kan en Privatmand ikke handle, og han kan ikke give sine Planer en saa kosmopolitisk Tendents, ligesom han heller ikke kan forudsættes at være i Besiddelse af den Viisdom og det Maadehold, som er nødvendig i Benyttelsen af enkelte florissante Tidsomstændigheder. Ligesom der i Naturens raske og frodige Udvikling ligger Spiren til Farer for Vegetationens sidste Fuldendelse, og til dens Undergang, ligesom varmt og gunstigt Veirligt frembringer Ormekryb, der søndergnave Plantens Rod, saa gives der paa den menneskelige Virksomheds Bane Omstændigheder, der for Øieblikket ligesom fremstode den til Hæld og Vinding, men lægge Roden til følgende Farer, og dog behøves [204] visseligen den høieste Grad af Aarvaagenhed og Opmærksomhed, for ei, under saa gunstige Tidsomstændigheder, at lægge Grunden til Fremtidens Farer, og Virksomhedens tilkommende Tilbagegang. Saaledes have vi i vort Land havt en Sølvstamme, hvorfra længe tilstod Statscassen store Indtægter; men da gunstige Omstændigheder foranledigede overspændt Kraft-Anstrængelse, en uforstandig Udvidelse af uhensigtsmæssige Planer, blev den Kilden til store Lidelser for Staten, der ikke kunde formildes, uden ved den hele Virksomheds saa godt som totale Opløsning, og det er først i den seneste Tid man har opdaget et friskt Sideskud, hvis omhyggelige, men forsigtige Pleie giver Haab om en bedre Tilstand for Fremtiden. Saaledes har og, under en nys forsvunden, hældig Handels-Periode, mangen en farlig Orm lagt sig ved Industriens Stamme, som efterhaanden har udtømt det blomstrende Træes Safter; men de udryddes efterhaanden, og vil det end ikke let faae igjen den rige Krone som det før havde vil dog Nationen under dets Skygge atter kunne finde Velstand og passende Indtægt, naar vedkommende Forstandere anvende de rette Midler paa Sygdommens Helbredelse. I det private Liv vil, under denne Cur, mangen en Hædersmand savnes, som nyligen velsignedes i den Kreds, hvori han virkede, og hvis borgerlige Virksomhed svækkedes og faldt sammen, fordi han vilde ene paatage sig Helbredelses-Omkostningerne, og saaledes gjorde sig til et Offer for kjære Undergivne, eller fordi han ei kunde orientere sig i det forandrede Tingenes Forhold; [205] men Staten betragter disse Omskiftninger med en vis Ligeegyldighed. Dens store Maal opnaaes, naar Vildfarelsen rettes, naar Virksomheden atter indledes paa en fordeelagtigere Vei, naar Velstand udbredes over Landets Indvaanere, og sætter dem i Stand til at opfylde de Pligter, som de skyldte Staten, og som den med Strenghed maa fordrø i alle borgerlige Forhold, for med vedbørlig Kraft at kunne fremme hele Samfundets Hæld og Lyksalighed. Alle Landes Handels-Historier har at omtale deslige Forvildelses Perioder, i hvilke Landets virksomme Borgere af gunstige Handelsconjuncturer lode sig forlede til en forceret Jagt paa alskens Speculationer, hvorpaa fulgte Slaphed, Fallissementer og Uorden i alle borgerlige Forhold. Forfatteren kan ikke fortsætte denne Materie, uden at anticipere Undersøgelser, hvilke han, om Liv og Helbred forundes ham, ved en anden Leilighed har i Sinde at forelægge sine Landsmænd, og han maa ile at lægge Slutstenen til Betragtninger, som han befrygter allerede at have givet for megen Omfang. Han vil saaledes kun endnu tillade sig at henvende sine Læsers Opmærksomhed paa nogle Brøst, som i hans Øine findes i vor herlige Bank-Bygning, som, om de end ikke ere væsentlige, dog tidligen eller sildigen kunde have Indflydelse paa Landets borgerlige Forhold og Bankens frie Bevægelser. Den største Mangel troer han at opdage i den store Eenhed, som man har valgt til Basis for den cirkulerende Mynt. Aarsagen til de høie Toner, som i denne Henseende hørtes paa Norges

første Storting, laae [206] vel tildeels i Ubekendtskab med Pengevæsen i Almindelighed og til Norges i Særdeleshed; men de vare tildeels en Efterklang af de høie Begreber, som man gjorde sig om Landets Formue-Tilstand, efter en, i flere Aar ført, blomstrende Handel. Stortingets Mænd valgte i denne Henseende den danske Species-Bank til Mønster; men det glemtes, at denne var plantet ved Siden af en anden Bank, som havde en mindre Penge-Eenhed til Basis, efter hvilken alle borgerlige Forhold ordnedes, og hvilken Eenhed, formedelst en nedsat Cours, endog i hiin Banks bedre Dage var forringet. De fleste, for ei at sige alle Lande, have en mindre Penge-Eenhed end Norge, naar England undtages, med hvilket Norge ei paa nogen Maade kan maale sig, hverken med Hensyn til indvortes national Styrke eller Industriens Sving. Stater, som af Mangel paa egen Mynt, regulere sine Omsætninger efter en fremmed Myntfod, vælge som oftest den lavere, og er deres egen dem for stor, indføre de en lavere fremmed. Ved Siden af Species-Myntfoden gaaer Courant-daleren, og kun efter den sidste beregnes alle det daglige Livs Pengeforhandlinger. Alle de smaa Sysler, hvoraf det daglige Liv er sammensat, udføres langt lettere naar Pengeeenheden er mindre, og det er ikke blot i Inbildningen, at et mindre Navn i denne Henseende udretter mere end det større. Det er vel ofte bleven anført, at denne Fordeel kjøbes paa den arbejdende og tildeels den improductive Classes Bekostning, hvilke begge udgjøre den største og vigtigste Deel af det [207] borgerlige Samfund; men man behøver kun at standse et Øieblik ved Sagens nærmere Anskuelse, for at overbevise sig om Urigtigheden af denne Paastand. Dersom en mindre Pengeeenhed lettede Productions Omkostningerne, forflerede Entrepreneurernes Antal, og forøgede deres Fordele, da vilde denne Priisnedsættelse i Varesalget frembringe den sædvanlige Virkning. Consumenternes Antal forøgedes, i det deres Kred, som kunde naae det tilvirkede Product, udvidedes, og Livets forskjellige Nydelser, baade i extensiv og intensiv Henseende, udbredtes over en større Mængde. Den større Concurrence af dem der søge Arbeidere vilde da holde Arbeidets Priis i Veiret, og indeholde en Modvægt mod dets Synken under de sædvanlige Priser. Et jævnt, skjønt ikke høit, betalt Arbeide er i den arbejdende Classe, hvis ledige Dage, især naar mange ligge ved Siden af hverandre, ei altid anvendes paa den for Statssamfundet hensigtsmæssigste Maade, langt at foretrække de, efter en stor Scala, op og nedgaaende Svingninger i Arbeidsprisen, om de end stundom kunne stige høit. Det forudsættes sædvanligen, at Fabrikforstanderen styrer Arbeidets Priis, men det forholder sig ikke altid saaledes. Er han en riig Mand, saa kan han, som Rigmænd i alle Classer, lægge en tung Haand paa sin Næste; men er han det ikke, da maa han følge Dagens Tone, og, for at vedligeholde Fabrikkens uafbrudte Gang, ofte tilfredsstillende overspændte Fordringer. Endnu er Landets roullerende Penge, formedelst deres slette Cours, reducerede til en mindre Penge-Eenhed. [208] – Vor Species kan omtrent stilles ved Siden av en gammel Courant-Daler – og dog gives der i alle Industriens Forgreninger mangfoldige Arbeidere, som gaae Ørkesløse, fordi Productet, formedelst alskens uhældige Omstændigheder, ikke kunne leveres saa billigt, at det kan fremlokke mange Kjøbere, eller at den store Hob kan strække sin Arm derefter. Forfatteren holder sig overbeviist om, at Fattigvæsenet, som i den senere Tid, ofte har været i den, formedelst uhældige Tidsomstændigheder, sørgelige Nødvendighed, at maatte Understøtte endog arbeidsføre, men ørkesløse Fattiglemmer, vilde føle sig lindret, naar Arbeidet kunde foretages under billigere Betingelser, og det tilvirkede Product finde et vidløftigere Salgsmarked. Hvorvidt denne Reduction af Penge-Eenheden fordeeltigen kunde virke paa Statslegemet i det store, offentlige Udtællings-System, det er en Undersøgelse, som Forfatteren her ikke vover at anstille. Der hører en nøiagtigere Kundskab, end den han har, og kan have Anledning til for Tiden at anskaffe sig, for at drage Paralleler mellem Embedsbesoldningerne i og uden for Landet; men dette vover han djærvseligen at paastaae, at de billigere Betingelser, hvorunder Arbeide og Producter rimeligviis vilde vorde leverede, maatte gavnligen virke paa alle Stænder, og at Embedsmanden ogsaa maatte vorde deelag-

tig i de Fordele, som Industriens raskere Sving vilde udbrede over alle Stænder, og i den Besparelse i daglige Udtællinger, saavel Brød- som Æresskilling, som med saadan Reduction er forbunden. Det kan ikke være [209] Forfatterens Mening, at Embedsgagerne, under en saadan Forandring i Penge-Eenheden, skulde gaae over fra det større Navn til det mindre – denne Forandring vilde stride ligesaa meget Mod Retfærdighed, som mod Statens Fordeel; men han havde tænkt sig det muligt, at, naar Vacance fandt Sted, vedkommende Autoriteter med hinanden kunde vorde enige om at lempe Gagerne efter den mulige Forandring i det daglige Livs Forhold, som deraf maatte være en Følge. I øvrigt har han ikke sat sig nok ind i de Vanskeligheder, som maatte være forbundne med denne Reduction, for at være overbeviist om dens Udførelse. Maaskee ogsaa her det beleilige Øieblik er forsvunden. Imidlertid troer han, at der fra Bankens Side ikke burde kunne gjøres derimod nogen Indvending, om endog Omsmeltingen af nogle af de allerede myntede Penge skulde være forbunden med nogen Omkostning. Forfatteren veed ikke, hvor stor en Deel af dens Sølvstok er tilbage i umyntet Tilstand; men han formoder, at Beholdningen er stor nok, for deraf at kunne mynte det fornødne Antal af den nye Penge-Eenhed. Dersom den halve Species blev Landets Penge-Eenhed, under Navn af norsk Daler, ligesom Rigsbankdaleren er det i Dannemark,⁴⁴ saa vilde de myntede Sølvspecier, som de dobbelte Dalere; kunne forblive i uforandret Form, og kun Omsmelting af Underafdelingerne finde Sted. Den større Bekostning, som denne Ommyntning vilde forvolde Banken, bør vel neppe heller komme i Betragtning naar en [210] anden vigtig Stats-Interesse derved kunde fremmes. Forfatteren kan i denne Henseende ikke antage de Argumenter, hentede fra Bankens Uleilighed og Udgift, hvilke ved en anden Anledning ere brugte, som gyldige, da disse Uleiligheder maae, naar ikke Actieeierens Interesse uvedbørligen tilsidesættes, ansees som underordnede det store Stats-Formaal. Ved Parivexlingen vil desuden, under en indsigtsfuld Benyttelse af Bankens rede Midler, og dertil passende Modificationer i Bankfoundationen, nye Indtægtskilder aabnes for Banken, mod hvilke disse Udgiftsposter maatte vorde at regne, som ubetydelige, og denne Forandring i Bankens mekaniske Bygning vilde neppe medføre en Udgift, som synligen vilde mærkes i Bestemmelsen af Actie-Udbyttet, medens den meget snart vilde erstattes ved et raskere Sving i den borgerlige Virksomhed, hvoraf Banken vilde hente sin Fordeel.

Dernæst tillader Forfatteren sig korteligen at berøre de Vanskeligheder, som ere forbundne med, at Bankens Sølvfond er indskrænket til dens Hovedsæde, dersom Parivexling besluttedes. Han vil her ikke paa nye opkaste, det Spørgsmaal, hvorvidt Bankens Sæde er valgt paa det rette Sted. Det kan ikke vel forandres uden store Ulemper, og det maa tilstaaes, at alle Bankens Embedsmænd have lagt en Fasthed i deres Fremgangsmaade, og en Oplysning for Dagen, som ikke allene maa berolige Nationen med Hensyn til dette vigtige Instituts Bestyrelse, men og maatte gjøre det betænkeligt at forflytte Sædet til noget andet, skjønt i mange Henseender, [211] belejlige Sted. Kun troer han, at dersom Parivexling besluttes, bør Bankens Hovedsæde forsyne alle Filialafdelinger med det fornødne Sølv, for promte at bestride Vexlingen. Vort Lands Beliggenhed gjør det allerede ubequem for vort eget Lands Seddelihænder, der ønsker Seddelen i Banken forsølvet, at bevirke Ombytningen. Han maa enten vove Sølv paa det usikre Hav, og bære Assurance Byrden for den dermed forbundne Resico, eller og lade det med Omkostning, Tidsspilde og under Anvendelse af behørig Forsigtighedsmidler transportere en lang og besværlig Landevei. Skeer ikke denne Foranstaltning til en promte Vexling ved alle Bankens Filial-Afdelinger, da vil, paa den ene Side, Sedlernes Cours

⁴⁴ Det er en almindelig Tale, at man i Dannemark kommer ligesaa langt med en Rigsbankdaler, som her i Landet med en norsk Species. Forfatteren vil ikke give denne Paastand Medhold i sin hele Omfang, og dertil kan være flere bidragende Aarsager; men Eenhedens mindre Navn er neppe den mindst virksomme blandt disse, hvor underligten det end maa forekomme Mange, at et Navn kan udrette saa meget.

stedse vorde meer eller mindre vaklende, og paa den anden Side adskillige store Fordele, som ved Parivexlingen kunde opnaaes, gaae forlorne. Om endog Sølvvexlingen skeer paa de beqvemste Steder i vort Land, vil neppe, ligesaa lidt her som i Kjøbenhavn, Sølv- og Banko-Cours kunne gaae ved Siden af hinanden. For gyldig Valuta, som skal remitteres til Udlandet, vil stundom nogle Points over Paricoursen betales, for at komme i Besiddelse af et Papir, som beqvemt kan remitteres; men hvorledes vil man, at Udlændingen, som ønsker Sølv for det Papir, han er kommen i Besiddelse af, skal agte dette lige med Sølv, naar han ei, uden efter en lang Tid og ved forholdsmæssig stor Bekostning, kan faae det omvexlet? Desuden maatte Banken, naar Kredsen for dens Virksomhed saa ubefølet indskrænkedes, [212] tabe meget af sin velgjørende Indflydelse paa Nationens Bevægelser paa Virksomhedens Vei, der udgjør det vigtigste Øiemed for dens Tilværelse. Allerede nu lider den handlende Deel af Nationen derved, at Bankens Sølv er henviist til et af de fjærneste, og for den største Deel af Landets Virksomhed ubeqvemste, Puncter i Norge. – Som bekjændt lægges megen Agio paa det Sølv, der nødvendig maa anskaffes til Bestridelsen af Indførselstolden, fordi det ikke ved nogen offentlig Casse kan erholdes uden i Trondhjems Bye. En Byrde, der allerede haardt nok belæsser mangan en Virksomhedsgreen, bliver derved ofte mærkeligen forøget. Og dog kunde Banken roligere see dette Sølv udflyde af sin Casse, da Staten igjen vilde indlede det deri, forsaa vidt den ei behøver det til sine Udtællinger i Sølv, og fordi Nationens Trang til udenlandsk Valuta, naar Banken paa en saa hensigtsmæssig Maade blandede sig blandt Sælgernes Tal, vilde formindskes. Dersom Parivexling finder Sted, ophører rimeligen denne Erlæggelse i rede Sølv, fordi Papir og Sølv da maatte agtes lighøit; men det er ikke den eneste Maade hvorpaa Banken kan vise sig velgjørende for Handelsvirksomheden. Hovedfordelen bliver stedse den Sum af rede Sølv, som den, uden allermindste Skade for sin Sikkerhed, kan sætte i Bevægelse, for paa den ene Side at styre den overordentlige Disconto-Præmie, der nu trykker vor Handel, paa den anden at forøge et Numerair, som alle med een Mund erklære for utilstrækkeligt. Det er aabenbart, at Nationen maatte [213] give Slip paa de Fordele, som denne Bankens større Virksomhed vilde udbrede over vort Lands nu høist generede Handel, og at Banken selv vilde tabe Adgangen til en stor og sikker Vinding, naar alle dens Operationer i Sølv indskrænkedes til de forholdsmæssigen faa, som kunde finde Sted paa Trondhjems Børs, medens den, som regulerer alle de vigtigste Pengeforhandlinger i vort Land, som forsølver vore vigtigste Handelspapirer og understøtter vor Virksomhed med det nødvendige Numerair, naar den Stad, i hvis Skjød den største Deel af Landets Udgifter i et uafladeligt Kredsløb bestrides, skulde savne det Sølv, hvormed Liv og Virksomhed i en saa høi Grad vilde kunne bevirkes. Ingen Grund forekommer Forfatteren at være mindre gyldig end den, han stundom har hørt anføre, at Banken paa denne Maade forhindrede, at dens Sølv ikke saa overflødigen udrandt af dens Casse, at der kunde vorde Fare for dens Forpligtelse at ombytte Papiret med Sølv. Lad dette Konstgreb være overladt de svage Banker, som, opførte paa en løs Grundvold, rokkes ved det første Vindpust af en uheldig Handels-Omstændighed. Norges Bank er reist paa den faste Klippe; den er befæstet ved en Fond, som, naar Lovgiveren holder sin Haand over Bankens Statuter, er mindre end nogen bekjændt menneskelig Indretning, udsat for Omvexling og Paavirkning af udvortes Omstændigheder, saalænge Sølvet beholder den Priis i Menneskets Øie, det nu har. Slige Konstgreb, hvorved Crediten saavel i [214] offentlige, som i private Forhold, søges opretholdt, straffe sig selv, i det de aldeles forfeile den tilsigtede Hensigt. Dersom en Privatmand søger at redde sin Credit ved Udflugter af den Beskaffenhed, synker den dybere, end ved en aaben Bekjendelse af hans Uformuenhed, forbunden med en redelig Villie til at opfylde indgangne Forpligtelser. De uheldige Omstændigheder, som bidrage til det circulerende Papirs synkende Fald; virke sædvanligen i et accelererende Forhold. Intet er i Stand til varigere og uforanderligere at give Bankens Papir Sølvets Værd, uden den lette Ombytning med

Sølv, saa ofte Ihændeoveren behøver og forlanger det. Den norske Banks skjulte, skjøndt vældige, Kjæmpestyrke har ikke kunnet forhindre, at dens Sedler have svævet mellem 1 à 200 pCt. under deres sande Værd [sic, red. anm]. Dette høist besynderlige, i Følge Bankens Soliditet, fast utrolige, Phænomen skyldes ingenlunde en, saa kaldet, slet Handelsballance; thi Coursen var slettet i det Tidspunct af vor senere Handels-Periode, som langt fra var det uheldigste; det skyldes ikke nogen organisk Feil ved Norges Bank; men allene de moratoriske Udsættelser af Bankens vigtigste Function, som svækkede hartad Haabet om nogensinde at see Bankens Virksomhed ophøiet til sin oprindelige Bestemmelse. Men om endog Parivexling besluttes, vil Sølv og Papir aldrig werde eensbetydende Værdier i Handel og Vandel, naar Sølvvexlingen indskrænkes til et af Norges fjærneste Puncter, og Sølvet maa slæbes gjennem lange og besværlige Veie for at bringes til Forbrugsstederne. [215] Forfatteren vover ikke at forudsige, om denne Forandring ikke omsider vilde lede til at forandre Bankens Sæde, fordi det vilde synes uhensigtsmæssigt at lade det forblive der, hvor den forholds-mæssig mindre Virksomhed herskede; men om saa var, da maatte denne Forandring, med Hensyn til Bankens Virksomhed paa Handelens og Industriens Bane, og til dens indvortes Organisation, ansees som aldeles uvæsentlig, og der maatte vel i Norges Hovedstad kunne gjøres et fornuftigt Udvalg af Mænd, der handlede i den Aand, der saa hæderligen udmærker Bankens nærværende Bestyrelse. De Hovedgrunde, som foranledigede Bestemmelsen angaaende Bankens nærværende Sæde, have vel nu mindre Vægt i Nationens Øine, ligesom Forfatteren aldrig har vovet at tillægge dem nogen høi Værd. Den Mistillid, som i vor Forfatnings Begyndelse frembragte Frygt for Indgreb i Nationens helligste Rettigheder, vil forhaabentlig efterhaanden forsvinde, og opløses i en velgjørende Harmonie mellem de constituerende Magter; og det vil ikke længere regnes til et fædrelandsk Sind, at stifte Splid mellem 2de af Naturen, og med fælles Samtykke, forbundne Nationer. Den executive Magt har forholdt sig passiv med Hensyn til de Foranstaltninger, som ere gjorte for at give Landets Pengevæsen den vedbørligen faste Form. Vel har den ofte yttret – og hvo kan nægte Sandheden deraf? – at den har anseet de trufne Foranstaltninger for at være byrdefulde for Nationen: men, idet den har indseet Nødvendigheden af at Noget maatte gjøres [216] har den ikke nægtet Love sin Sanction, i hvis Sted den ikke havde det i sin Magt at kunne stille noget Fuldkomnere. Naar saaledes Bankens Statuter stundom voldsomt ere berørte, da er dette skeet af Nationen selv, og som Sygdommen derfra havde sin Oprindelse, overlades og Helbredelsen til den. Roden til det Onde, hvorunder Nationen saalunde har lidt, ligger overhovedet meer i den fjærne Tid, end i den nærværende, og den eneste Klage, man i denne Henseende kan føre over vor nye Stats Lovgivere, er, at de maaskee ved alt for stærke Midler i stor Hast vilde bringe den svage Patient paa Fode. Hvorsomhelst det saaledes vil befindes hensigts-mæssigt at henflytte Bankens Sæde, vil den ikke forstyrres i sin velgjørende Virksomhed, og naar Farer af Fiendehaand true den, – den eeneste, som er tænkelig – da ville dens mobile Midler ligesaalet fra Landets Hovedstad kunne henføres til de Egne, der give mulig Sikkerhed for Overfald, som fra den Bye, der vel ligger nærmere Polareggen, og fjernere fra Landets livligste Handelsbevægelse, men som ikke er uadgjængelig for mægtige udvortes Fiender. Dersom desuden enhver Bankafdeling tildeles det Sølv, som behøves for at bestride Parivexlingen, vil Bankens Sølv werde fordeelt paa flere Puncter, og Redningsmidlet, i Farens Stund, være desto lettere, ligesom og Bankens Sølv under saadanne Omstændigheder vilde indflyde i en større Mængde end sædvanlig i Privates Casser.

Forfatteren slutter denne Afhandling med nogle [217] Betragtninger, som han, om de endog i Hovedsagen allerede findes i disse Blade, dog anseer for vigtige nok til oftere at vende tilbage til dem. Han vil maaskee i denne Henseende kunne sammenlignes med de Componister, der ere saa indtagne i et eller andet opfundet Thema, at de atter og atter, stundom til Tilhørernes Kjæde, indføre det i deres Compositioner. – Det kan, efter hvad der forhen er anført, visseligen ikke nægtes, at det

Tidspunct, hvori vi leve, er rigt paa Gjenvordigheder og Farer; men det er ligesaa vist, at Faren paa den ene Side er beskreven med alt for stærke Farver, og at der paa den anden Side gives grundet Anledning til at haabe en Forbedring for Fremtiden. Vore Landsmænd have saa meget mindre Grund til Fortvivelse og til de mørke Anskuelse, der saa ofte yttres og fremsættes i daglig Tale, og i offentlige Blade, som der i de forviklede og mørke Omstændigheder selv ligge mange lyse Puncter, hvorved Haabet kan fæste sig. Ligesom der i den forsvundne fordeelagtige Handelsperiode, især før Krigen, var Stof for den rolige Eftertanke og den fordomsfrie Erfaring til at befrygte en Forandring til det Værre, saaledes kan efter Tingenes sædvanlige Gang gennem den menneskelige Virksomheds Historie, den nærværende næringsløse Tilstand ikke være af lang Bestandighed. De Omstændigheder, som frembragte Forandringen, ere i og for sig selv virksomme til at fremlede en Forbedring, ligesom de foranledigede en Forværring. Aldrig har Handelsmanden og Fabrikforstanderen større Aarsag til at være agtpaagivende [218] paa sin Virksomhed, end naar den befindes at være i den meest blomstrende Tilstand; thi da ere Industriens Ledere ikke allene meest udsatte for at behandle den med mindre Omhyggelighed og Sparsomhed, og at overspænde Kraften for at benytte Fordelen; men den lette og store Vinding fremlokker paa samme Bane andre Speculanter, der ville deeltage i den almindelige Parforce-Jagt paa store Fordele, uden at medbringe til Foretagendet de moralske Egenskaber og solide Midler, som kunde befæste Haabet om et heldigt Udfald. Deraf opstaaer en Concurrence i Tilvirkningen af den begjærte Vare, som frembringer en Overflod, der er for stor for Afsætningsmarkedet; og foranlediger en Priis-Nedsættelse, som nedtrykker Virksomhedens høie og fordeelagtige Sving. Anvende vi disse bekjendte Erfaringer paa vort Lands Virksomhed, da vil man snart finde, at gunstige Handels-Omstændigheder have i sær foranlediget Vildfarelser af den første Art; og naar disse ikke have frembragt en større Overflod af Producter i vort eget Land, end som kunde finde et tilstrækkeligt Afløb hos vore Kunder, saa ligger dette i naturlige Omstændigheder, fordi vore Udførsels-Producter ere efter sin Natur indskrænkede til et vist, ikke meget betydeligt, Omfang, og, engang forbrugte, ikke kunne reproducere uden efter et langt Tidsrum. Norges Trælask vil visseligen igjen finde villige Kunder, og dets Uhæld ligger mindre i en øieblikkelig formindsket Afsætning, end deri, at dets Skoveiere, formedelst mangesteds forhuggede Skove, ere mindre i Stand til at [219] benytte et tilbagevendende gunstigt Salg af Træ-Producter. Norges Metalfabrication kan modtage stor Forbedring, saavel med Hensyn til den egentlige Værks-Oeconomie, som til Productets Forædling. Det deler i saa Henseende Skjæbne med Sverrige, som fatter sin Forhaabning til den større Fuldkommenhed, som Naturen har givet de svenske Jernmalme, der vil gjøre det svenske Jern uundværligt paa Jernmarkederne, hvor meget de end maatte, indtil det Utroelige, vorde overfyldte af andre Landes Jernproducter. Norges øvrige Hoved-Virksomhedsarter kunne ikke saa let komme i nogen farlig overspændt Tilstand. Fiskeriet drives, saavidt Forfatteren veed, med stort Hæld, og i det man visseligen kunde ønske en omhyggeligere Tilberedelse af den fangede Fisk, kan man ikke let tænke sig nogen utilbørlig Udvidelse af denne Virksomhed selv. Uhensigtmæssig vilde det vel være at give Havet sin Rigdom tilbage, og at slippe den Fisk, som efter Naturens Vink leverede sig i vore Hænder, udaf sit Fængsel. Agerdyrkeren kan med Tryghed fortsætte sine agronomiske Forbedringer, som ingensteds kjænde nogen Grændse, og allerminst i et Land, hvor Grændsen til Fuldkommenhed ligger saa fjernt, og ethvert Skridt fremad leder til et forduftet Fuldkommenheds Maal. Forfatteren kan dennesinde ikke meer fordybe sig i disse Betragtninger, som han deels ved en anden Lejlighed har anstillet, deels agter paa et andet Sted at forelægge sine Landsmænd. Ethvert Lands Historie har Bøiningen i Virksomhedens Gang at fremvise, og disse ustadige [220]

Bevægelser ville vedvare, saalænge Handel og Virksomhed existerer.⁴⁵ Under den Befrielses-Krig, som Nordamerica førte med England, havde Norge en høist fordeelagtig Handels-Periode, i hvilken mangt et Handelshuus, hvis Navn ikke førhen var bleven hørt, lagde Grunden til en stor Velstand. Men neppe var den endt, førend en Slappelse fandt Sted i Handel og Wandel, der i høi Grad forvanskede Virksomhedens Stilling. Det varede imidlertid ikke længe, førend den almindelige Krig, som den franske Revolution udbredte over hele Europa, medens den dansk-norske Stat uafbrudt nød Fredens Lyksalighed, frembragte en livlig Virksomhed, og især en blomstrende Skibsfart, hvis Lige vort Lands Historie neppe har at fremvise. Især var Norges Skibsfart i de Dage høiligen fordeelagtig. Vore Skibe besejlede alle Have, og i hver Vigens⁴⁶ Bugt fandtes en Skibsreder eller et Skib paa Stabelen. Omsider droges ogsaa vort Land med Voldsomhed ind i den ødelæggende Krig, og aldrig har nogen Afbrydelse af Næringsveienes livlige Gang været meer pludselig og ødelæggende i vort Fædreland end paa den Tid. Imidlertid begjærte og tiltrængte vore Fiender selv vort Lands Producter, og aabnede midt under Krigen, paa indirect Vei, en Virksomhed, som i sin første Begyndelse udmærkede sig ved et stort Udbytte. Dette for vor Udskibning og indvortes Rørelse saa fordeelagtige Tidspunct varede kort; men var forbundet med stor Fare for Landet selv, i det derved foranledigedes flere forcerede Speculationer, end nogensinde førhen bekjendt, [221] hvilke desuden understøttedes ved den uhyre Udvidelse af Seddelmassen, og de deraf flydende hurtige Omsætninger. Paa Krigen fulgte den sædvanlige Sløvhed i alle Næringsveie, og Norge maatte bære sin Deel af dens uheldige Følger. Men efter nogle Aars Forløb og især 1825 vaagnede i England nye Speculationer, som atter oplivede vor Handel. Da aabnedes et nyt Avløb for Englands Producter til Sydamerica, formedelst de der værende spanske Besiddelsers Emancipation. De store Laan, som engelske Huse gjorde til disse befriede Provindser, udrededes mestendeels i Manufacturvarer, og gjorde Englands indvortes Fabrik-Virksomhed meer livlig, end den nogensinde havde været. Den engelske Handelsmand byggede paa disse Omstændigheder de meest overspændte Speculationer; en uhyre Mængde raee Materialier indførtes i Landet, alt flere og flere Bygninger opførtes, og da oprettedes Actie-Forbund, for at fremme de vidløftigste og kostbareste Foretagender. Alle disse Speculationer understøttede den engelske Bank ved store Seddel-Emissioner, som udvidede i en betænkelig Grad det circulerende Numerair. Følgen af alle disse Vildfarelser var den sædvanlige. Fallissementer, Afvisning af Producter, som nyligen saa meget begjærtes, Standsning af Planer, hvorpaa nyligen var lagt en kraftig Haand, foraarsagede en Stilstand i Englands Virksomhed, som havde en afgjørende Indflydelse paa Norges Handel, der stedse har lidt ved Rystelser, som have fundet Sted i hiint Land. Dersom endog Handelens Gang [222] siden den Tid, har rettet sig i flere Henseender, saa er dog stedse indtruffet deprimerende Omstændigheder i den engelske Handel og i dette Lands indvortes Forfatning, som have virket ufordeelagtigen paa Norges Virksomhed, ikke at tale om, at en pestilentsisk Sygdom, og endnu mere de uhandelsmæssige Foranstaltninger, som en panisk Skræk derover har frembragt, i de senere tvende Aar har tilføiet Handelen store Ulemper. Men det vilde være stridende mod al Erfaring at forudsætte, at denne Handelens ufordeelagtige Stilling netop nu skulde have opnaet en

⁴⁵ De engelske Forfattere angive i den seneste Tid flere saadanne Perioder, i hvilke store Svingninger i Handelsfordelens Gang have fundet Sted, nemlig 1807, 1808 og 1810, 1813 og 1814, 1817, 1825. 1807 steg Vareprisen i England, fordi nye Markeder aabnedes for britiske Producter, i det den portugisiske Regjerings Sæde forflyttedes til Brasilien, og fordi Handelen mangstedes i det øvrige Europa var generet. Derved foranledigedes en forceret Virksomhed og Handel (overtrading), hvorefter fulgte Overflod af Fabricater og Producter, som var større end Afsætningsmarkedernes Behov, hvorefter fulgte Falliter. Lignende Aarsager vare virksomme under de øvrige Perioder. See Parnells førhen citerede Værk Pag. 52 sqq.

⁴⁶ Vigen indbefattede, som bekjendt i vor Historie, den Deel af Norge, der ligger omtrent mellem Fredrikshald og Christiansand, og paa dette Strøg af Norge, tilføiet en Deel af Trondhjems Stift, var Træelasthandel og Skibsfart i den største Flor, medens Fiskeriet og deraf flydende Handel paa Middelhavet beskæftigede meest den vestlige Kyst.

Fasthed, som aldrig ved forandrede Conjuncturer kunde rokkes. Roden til en Deel af disse Ulemper ligger i Nationens egne Feiltrin paa Handelens Bane; disse staaer det i dens egen Magt at rette, eller den maa tilskrive sig selv Følgerne. Det er i Almindelighed Tilfældet, her som overalt i den handlende Verden, at Handelsmanden kun tager eensidigt Hensyn til Dagens Begivenheder, uden at kaste et Øie i Fremtiden. Den gode Tid betragter han, tvertimod Erfaringens Lærdomme, som noget evigvarende; i den onde overlader han sig til Fortvivelse, som om en Opreisning aldrig var mulig, medens der netop i den gode Tid ligger Spiren til Forværelse, i den onde til Forbedring. Vort Fædreland sættes heller ikke Anledning til Trøst i sin Nød. Dette har Forfatteren ovenfor berørt, og her indskrænker han sig til at gjøre opmærksom paa de Lettelser, som fra Norges Bank- og Pengevæsen kunne ventes for Handel og Vandel. Han har tilladt sig i det [223] Foregaaende at omtale en enkelt Ufuldstændighed ved denne ypperlige Indretning, som svækker dens Evne til at virke fordeelig paa Landets Vindskiblighed. Nationens Krav paa Banken er med Rette stort; thi den er paa den ene Side reist med store Anstrængelser, paa den anden er den tildeelt store Rettigheder, og har saaledes store Pligter at opfylde. Bankens Bestyrelse kan, naar den eensidigen alene sørger for Bankens egen og Actieieernes Interesse, lægge en tung Haand paa den øvrige Virksomhed; thi den har i Pengevæsenet en vis Enevælde; den har ingen Rivaler, og intet lovhjemlet Repræsentativ maa vandre ved Siden af dets Sedler, der i alle borgerlige Forhandlinger ei maa forskydes.⁴⁷ I England klages høit over, at Londons Bank er i Besiddelse af Rettigheder, som sætte Landets Pengevæsen i en betænkelig Stilling,⁴⁸ og den er dog langt fra den eneste, som udsender Sedler i Landet, endskjønt den er mere begunstiget end Privatbankerne, og har under dens, meer end hundredaarige Virksomhed, ved de aabenbareste Misgreb tilføiet Nationen ubodelig Skade. Englands dygtigste Statsmænd og talentfuldeste Scribentere ansee Hovedaarsagen til dette den engelske Banks tvetydige Forhold til Staten, at dens Statuter forbyde, i en vis Kreds omkring London, et Samfund af flere end 6 Personer at træde sammen for at danne en Privatbank, og de tilskrive den Fasthed, som det skotske Bankvæsen har, at saadanne Indskrænkninger ei finde Sted; men den ene Bank ligesom holder Vagt paa den anden, og hindrer [224] at det omløbende Papir ei skal komme i Miscredit. I Scotland er der for Tiden 32 Privatbanker oprettede, og i den hele Tid da skotske Banker have været i Virksomhed er kun 2de Fallissementer af Privatbanker indtrufne, som i det Hele have havt en Underballance af 36000 £. Stg.⁴⁹ I vort Land maa ingen Privatbank oprettes, ingen Privat-Credit benyttes til at sætte Sedler i Omløb, som love Betaling ved nogen Privatcasse. Norges Bank er den eneste Seddelfabrik, som ei udsteder flere Sedler end den har rede Valuta til at indløse efter Forlangende. Og dog maa den, med Hensyn til Landets Vindskiblighed, betragtes som en haltende Indretning. Dens Laaneafdeling er visseligen velgjørende, og uden den vilde lidende Debitorer være langt mere i deres Creditorers Vold, end de nu ere; men den sørger for sin egen Fordeel, som for Statens, ved paa denne Maade at sætte Sedler i Bevægelse, og den skaber uden Resico og enevældig det Numerair, som den gjør frugtbringende. Forfatteren har visseligen ingen Grund til at anke over Bankens Indtægter, der sætte den i Stand til at give Actieieerne et stort Udbytte, og hænlegge store Capitaler til at møde Fremtids Farer; han vil kun bemærke, at disse Fordele bør erstattes ved en uafbrudt Opmærksomhed paa Nationens sande Interesse, ved en liberal Understøttelse af den borgerlige Vindskiblighed, uden ængsteligen og eensidigen alene at have Actieieernes stedse forhøiede Fordeel for Øie. Det er atter en Klage, som føres

⁴⁷ "Ingen Contract" heder det i den 19de § i Loven om Pengevæsenet af 14de Juni 1816 "eller Forhandling om Penge, som herefter baade sluttes og skal fuldbyrdes i Riget, skal have mindste Retsvirkning, naar den ikke indgaaes og afsluttes i norske Species, som den eneste indenlandske Pengesort, hvori Nogen kan vente Paastand om Betaling antagen, enten af Domstolene, eller de offentlige Autoriteter."

⁴⁸ See Parnells ovenfor citerede Skrift Pag. 94 sqq.

⁴⁹ Ibidem.

over Londons Bank, at den paa Nationens Bekostning har tilvendt [225] Actieeieren store Fordele, saa at Actiernes Priis til enkelt Tid endog er steget til 262 pCt. Den norske Bank er ogsaa i Besiddelse af store Fordele og stor Lettelse i sit Forhold til sine Debitorer. Foruden den Anledning den har til saa godt som at fordoble den almindelige Rente af sin Grundcapital, er den i flere Henseender understøttet af Lovgiverne ved Inddrivelsen af dens udestaaende Midler og Udstedelse af dens Gjældsbeviser.⁵⁰ Den foreskriver sine Debitorer langt besværligere Vilkaar end de ved Pantsættelser sædvanlige, i det den forbinder mere end een Slags Forpligtelse til en skadesløs Tilbagebetaling af den laante Capital, og den sætter den Debitor, som er enten seendregtig eller uvillig, offentligen paa det sorte Bret, og nøder ham til de største Anstrængelser, for at skaane sin Credit. Disse besværlige Formaliteter vilde en Debitor neppe gennemgaae, og dette ydmygende Forhold vilde han neppe sætte sig i til sine Medborgere, naar der gaves noget andet Institut, hvor han kunde erholde de fornødne Laan, endskjøndt det derhos ikke kan nægtes, at denne besværlige Adgang til Landets, saa godt som eneste, Laanekilde lægger en Tømme paa den Laane-Manie, som har været alt for almindelig i vort Land. Saaledes kan det vel med Sandhed paastaaes, at der er sørget tilstrækkeligen for Actieeierens Interesse, medens Privatmands Forhold til denne Indretning stundom har været lidende, og der til at forbedre dette ei er taget vedbørlig Hensyn. Det ligger udenfor Forfatterens Competence [226] at bedømme de Grunde, som hidtil have ledet Bankbestyrelsen ved Fordelingen af sine Laan. Saa vidt hans Bekjændtskab strækker sig, har han Aarsag til at troe, at den aabner helst Bankens Casse for dem, som ere værdigst og meest trængende til at erholde Laan. Med Føje afviser den blotte Speculantere, som ville sætte fremmede Capitaler i Bevægelse, for at fremme Planer, der sjældent bragte dem eller Fædrelandet nogen sand Nytte, og med Rette gaar den frem med Forsigtighed og Strenghed i Bedømmelsen af de tilbudne Panter paa en Tid, da saa godt som enhver Eiendomsmand har alt for overspændte Begreber om sine Eiendommers Værdie, og da det har været alt for almindeligt, ved opskruede Taxationer at fremstille en tilsyneladende gyldig Sikkerhed for de tiltrængte Laane-Capitaler. Men paa den anden Side har Banken, mere end nogen anden Laangiver i Landet, en moralsk Forpligtelse til at uddele sine Laan til den Deel af Nationens Laantagere, som ere dertil meest trængende, og hvor Hjelpen kan være meest velgjørende, forudsat at de kunne stille vedbørlig Sikkerhed –; thi den er i Besiddelse af et Slags Monopol i Pengevæsenet. Forfatteren tilstaaer, at der hører et Slags Studium til at skjælne den trængende og og redelige Laantager fra Projectmageren og den skjødesløse Debitor, for hvilken Laan ikke er noget virkeligt Redningsmiddel, men kun et Palliativ, som blot forhaler, ei forebygger hans Undergang; og han gjør ikke den urimelige Paastand, at Bankbestyrelsen blandt den [227] Legio af Laansøgere, som ideligen bestorme Bankens Casse, skal anstille de smaalige Undersøgelser, der i denne Henseende kunde bringe paa det rette Spor. Han har allene villet antyde de Grundsætninger, hvorefter Laan bør tilstaaes, og naar disse følges, ville store og grove Feiltagelser ei kunne finde Sted, og sandt National-Gavn vorde fremmet. Og skulde end stundom Tab paafølge – store kunne de rimeligviis ikke vorde – da vilde den gode Sag Intet lide; thi Banken har mange Veie at oprette Tabet paa, og har, tildeels paa den lidende Nations Bekostning, samlet sig et Reservefond, som sikkrer den mod den Fare at afkorte Actieeierens vedbørlige Udbytte. I en Reservefond, anlagt paa en saadan Grundvold, ligger ikke allene Beskyttelse mod enhver rimelig Resico; men endog en vis Forpligtelse til at vove noget, naar National-Interessen derved kan fremmes. – Men om endog Banken, med Hensyn til sine Udlaan paa faste Eiendomme, følger et rigtigt, og for Nationen i det Hele velgjørende, System, saa er dog Forfatteren langt fra at troe, at den opfylder den anden Deel af sin Bestemmelse, den at understøtte Vindskibeligheden paa sædvanlig og bankmæssig Maade, saaledes som kunde svare til de Opofrelser, der ere gjorte for at

⁵⁰ See Foundationen for den tvungne Bank § 59 sqq.

reise den, eller de store Rettigheder, hvoraf den er i Besiddelse. Denne Understøttelse kan Handel og Industrie med saa megen større Føje vente, som Banken fra denne Side har faaet sine forholdsmæssig fleste Midler. Forfatteren har forhen berørt de store Fordele, [228] som vilde tilflyde Landets Handel og Virksomhed, dersom Vexel-Disconto kunde finde Sted i vort Land, som overalt, hvor Banker virke. Uden at give og tage Credit kan ingen Handel i det Store og Almindelige føres, og i dette Land er den dobbelt nødvendig, da de vigtigste Rudimaterialier, hvoraf vore Fabricater sammensættes, og hvormed vor Udskibning drives, maae ofte hele Aar forud forskydes, og det færdige Product ikke kan sælges uden paa lang Credit. Medens Leveranten arbejder paa at tilberede de Materialier, han til Fabrikanten eller Udskiberen leverer, maa han have tilstrækkelige Næringsmidler, og Kjøberen kan ofte ikke betale det færdiggjorte Product, førend han har realiseret den større Deel deraf, og han er derfor nødt til at foreskrive Betalings-Terminer inden for denne Grændse. I alle Lande udgjøre derfor langsigtige Vexler, promisoriske Dokumenter og andre Creditpapirer almindelige Understøttelsesmidler for Circulationen, hvilke, saa godt som aldeles, savnes i dette Land. Stundom aabne virksomme Borgere i andre Lande sig en vis Credit i Banken, mod given Sikkerhed, og ikke blot mod Depositum af rede Midler, som han i sin Rørelse vanskeligen kan undvære. Hine forsølver han mod billig gangbar Disconto Præmie, ved denne bereder han sig en paalidelig Commissionair, der velvilligen letter hans Operationer. Vil en Handelsmand eller Fabrikant i vort Land omsætte slige Papirer, maa han henvende sig til Privatmand, og betale en Disconto-Præmie, hvis Lige ikke findes i [229] noget andet Land, og som ingen fornuftig Handelsmand, uden i højeste Nød, kan underkaste sig. Aarsagen hertil er, at Concurrence mellem Laanbydere er mindre i dette Land end andensteds, fordi Capitalisternes Antal er forholdsmæssig ringe, og disponible Midler sjældne. – Grunden til at Banken afholder sig fra denne naturlige, og for den produktive Classe i Landet høist vigtige Forretning er vel, deels at den, som forhen berørt, binder sine Capitaler ved at discontere Vexelobligationer, som mere nærme sig til fast Laans Natur, deels ogsaa Ubekjændtskab med dette Slags Forretninger, og deraf flydende panisk Skræk for deres Farlighed for Banken. Det er en af de bedste statsoeconomiske Forfattere fremsat Paastand, at den Styrke, som gives Handelen ved disse Creditpapirer, som ved Papirsystemet i Almindelighed, er den bedste Understøttelse for Virksomheden, og den, som har bidraget til at give den det underfuld høie Sving, som udmærker den fra Begyndelsen af dette Aarhundrede. Men vort Lands productive Mænd staae, som Tantalus, midt i denne Overflod af de gyldigste Understøttelsesmidler for deres Virksomhed. Bankens 2 Millioner Sølv ligge døde og ubrugte i Bankens Kjælder, og denne Uvirksomhed svækker usigeligen den store Gavn og Lettelse for Circulationen, som vilde være en Følge deraf, at begge sattes i Bevægelse. Dette kan efter Bankfoundationen ikke være anderledes, saalænge man ikke med Parivexling tillader Banken at hæve sine Sedler til Sølvets Værd, og til en saadan Beslutning [230] synes det rette Tidspunct ei endnu at være kommet. Dersom imidlertid Bankens Statuter tillode det, holder Forfatteren sig overbeviist om, at Banken, uden mindste Fare, kunde sætte en Deel af sit Sølv i Bevægelse ved Discontering; thi deels er den Maade, hvorpaa saadanne Operationer skee, betryggende for Disconto-Indretningen, i det flere Personers Credit maa tjene til Sikkerhed for Vexelens Gyldighed, deels lyder Documentet selv paa et saa kort Tidsrum, at Tab lettere maa forebygges. Desuden vilde alle mulige Tab rigeligen erstattes ved Disconto-Præmie af en Capital, som nu ligger aldeles ubenyttet i Bankens Kister. Det kunde synes overflødig her at omtale en Foranstaltning, som ikke har nogen Hjemmel i Bankloven, og som grunder sig paa en Forandring deri; men Forfatteren maa her gjentage den Bemærkning, at Bankloven mindre end nogen anden Lov maa betragtes, som en uforanderlig Forskrift, der ei kunde modificeres efter Nationens Tary, og et nøiere Bekjendtskab med Pengevæsenets Natur. Men om end Nationen vil, at Banken endnu fremdeles i lange Tider skal gjemme sine Sølvskatte, saa bør

dog visseligen en større Sum af deres Papir sættes i Bevægelse, for at understøtte Vindskibeligeden ved Vexeldiscontering, end hidtil er skeet. Det er uden Tvivl Mangel paa denne Anledning til at reise Credit, og til at lette Salget af Producter ved at tilstaae Kjøberens en passende Henstand, der foranlediger den meste Pengemangel, hvorover Handelsmanden har [231] at beklage sig. Disse promissoriske Noter, som med Lethed, og for en billig Præmie, kunde forsølves i Banken, vilde meget lette indenlandsk Salg af tilvirkede Producter. Mindre grundet er den ofte gjentagne Klage over Mangel paa et tilstrækkeligt Nummerair, der, som forhen bemærket, ikke fattes der, hvor der gives villig Afsætning for vore Producter. Det er en aabenbar Sandhed, at det ikke er ved at forøge et Lands Capitaler, men ved at gjøre en større Deel deraf virksom og frugtbringende, at Bankens kloge Operationer kunne forøge Landets Industrie. Det er ligesaa vist, at under Handelens farlige Vendepunct, og naar Landets virksomme Borgere have ladet sig forlede til overspændte Speculationer, er det for Statssamfundet langt sikkrere, at der ingen Overflod er paa Circulationsmidler, men at disse kun haves i tilstrækkelig Mængde til at understøtte fordeelagtige og paa en solid Grundvold baserede Handelsforetagender. Ligesaa usammenhængende er deres Tale, som i den saa kaldte Underballance i Handel søge at begrunde Mistillid til alle dem, der for Tiden røre sig paa Handelens Vei i vort Land. Ogsaa i denne Henseende lader man sig ofte skræmme af et Skyggebillede; thi det er saa langt fra, at en Nation længe kan fortsætte sine Kjøb, uden at sætte forholdsmæssige Salg ved Siden deraf, at de Nationers Virksomhed som oftest er livligst, som gjøre de største Indførsler, fordi de give sine Kunder Anledning til en fordeelagtig Virksomhed, i det de fremme deres [232] egen. Virkning og Aarsag sammenblandes her ofte med hinanden. Vist nok er Handelens Gang slæbende nu omstunder, fordi der er Forvirring i vore bedste Kunders indvortes Forfatning, fordi Landets Virksomhed nyligen stod en overspændt Speculations Tilstand, fordi deels nødvendige, deels uhensigtsmæssige Foranstaltninger mod en Pestsygdoms Udbredelse gjorde Handelens Bevægelser langsommere og kostbarere, og fordi Prohibitiv-Systemets sidste Suk i de meest oplyste Lande gjældte nogle af vore vigtigste Producter; men det vilde uden Tvivl være urigtigt, at betragte den nærende handelssløvhed allene som en Virkning af hine Aarsager. Den hidhører ogsaa fra den Slags Ligeegyldighed, hvormed vort Pengevæsen behandles af det Institut, som i denne Henseende er i Enebesiddelse af lovlig Magt til at styre vore Pengeforhandlinger, og som afvise de Slags Forretninger, der understøtte Crediten, denne vigtige Kilde til en fordelagtig Handel. – Men forlanges der ikke for meget, naar man vil, at Bankens styrelse paa den ene Side skal sætte sig ind i de moralske Grunde, der kunne bestemme dens Valg, med Hensyn til de ydede Laan, paa den anden Side gjøre sig bekendt med de Handelsmænds Stilling, som forlange Creditbeviser forsølvende i Banken? Der bør visseligen ikke forlanges meer, end der sædvanligen ydes af Forstandere for Instituter af den Art. Den første Deel af Nationens Tarv er i gode Hænder, formedelst den gode Villie og de rene Hensigter, som, prøvet af lang [233] Erfaring, besjæler Bankbestyrelsen; den sidste Deel maa vorde Resultatet af Bekjendtskab med Forretninger af den Art i Almindelighed, og dem, som vort Land giver Anledning til i Særdeleshed. I den Henseende bør Nationen – om det maa være Forfatteren tilladt at udtrykke sig frit herom – understøtte den gode Sag ved at lønne Bankens Bestyrelse saa, at den kan virke med Hæd og Lyst paa sin vanskelige Bane. Dette Raad gives ikke for at binde disse Hædersmænds Retskaffenhed – den er ophøiet over slige Tillokkelser – men den høiere Løn kunde sætte dem i Stand til, uden Næringsssorger, at opføre sig udelukkende til Banksystemerne, og give dem behørig Tid til at sætte sig ind i alle Pengevæsenets almindelige og særegne Forhold, og at anvende dem paa vort Lands Localitet. Gives der noget Institut, som kan lønne sine Embedsmænd anstændigen, ja rigeligen, saa er det Norges Bank, fordi det paa den ene Side ikke fattes Midler dertil, og paa den anden Side Embedsmændenes udeelte, og ved en uafhængig Stilling opmuntrede, Opmærksomhed paa alle dets naturlige Fordele,

dagligen kunde berige dets Indtægter. Ikke heller gives der let nogen Institution, som mere kræver sin Mand, fordi Pengevæsenets forviklede Veie ere vanskelige at betræde, og ofte have ledet mægtige, af Naturen høit begavede, Nationer til Elendighed, og fordi Norges Bank har mange, endnu blødende Saar at læge, og tillige, formedelst sine store Rettigheder, sit, af vor Lovgivning andensteds forfulgt, [234] Monopol, har store Pligter at opfylde. Og af hvilke Mænd skulde man vel vente en sikkrere Veiledning i Pengevæsenets Anliggender, eller et paa en systematisk Grundvold bygget Lovforslag til dets Forbedring, end hos de Mænd, hvis daglige Syssel det er at færdes i Bankforretninger, som have den bedste Anledning til at gjøre sig bekjændt med Landets og dets Borgeres sande Forfatning og Credit? Fra dem, naar de frie for Næringsssorger, med muntert Sind kunde lægge Haand derpaa, maatte ventes et i en langt høiere Grad færdigt Arbeide, end fra Mænd, som, uden Bekjændtskab med Bankforretningers Detail, med tvivlsom Pen nedskrive ufuldstændige Vink. Blandt de sidste maa Forfatteren med billig Beskedenhed regne sig. Formedelst sin borgerlige Stilling afsondret fra de Steder, hvor Pengevæsenets Forhandlinger i største Omfang og med den livligste Munterhed drives, har han kun forsaavidt havt Leilighed til at gjøre sig bekjændt dermed, som han ofte har været kaldet til at deeltage i offentlige Forretninger, og har anseet det for sin Pligt at udruste sig med de Kundskaber, som vare fornødne for ikke at befindes aldeles uværdig den ham anviste Hædersplads. Men maa han end, ogsaa i dette Slags Kundskaber, vige Pladsen for Mange blandt sine Landsmænd, saa vil han nødig lade sig overvinde med Hensyn til rene Hensigter og varm Iver for et elsket Fædrelands sande Interesse. Det er fra dette Synspunct han beder dette lille Arbeide betragtet, som han overgiver sine [235] Landsmænd med det oprigtige Ønske, at Fædrelandet snart igjen maa vinde den Velstand, og den uafhængige Stilling paa Handelens og Virksomhedens Vei, som deels egne Feiltrin, deels forviklede udvortes Omstændigheder have formindsket og forvandsket, og med det Haab, at et fuldkommere Arbeide af en dygtigere Pen snart maatte ligges ved dets Side.

Anton Martin Schweigaard: Anmeldelsen av Jacob Aalls bok i tidsskriftet Vidar, 1832

Anmeldelse i tidsskriftet Vidar, 1832, Nr. 20 og 21, av Nutid og Fortid, et Hæfteskrift af Jacob Aall, Eier af Næs Jernværk. Første Hefte. Arendal 1832.

Av Anton Martin Schweigaard

[153] I nærværende Skrift, der maa ansees som Begyndelsen til en Række Avhandlinger over statsoeconomiske og andre statsvidenskabelige Gjenstande, har den i vor Literatur saa ærefuldt bekjendte Veteran fornemmeligen rettet sine Betragtninger paa det norske Pengevæsen, den norske Bank og dennes Institutioner. Behandlingen af sit Hovedemne har Forfatteren knyttet til og indledet ved en Række af Bemærkninger om Myntvæsenets og Pengerepræsentativsystemets historiske Udvikling, men især leveret en sammenhængende og fuldstændig Udsigt over det fælles norsk-danske Penge- og Bankvæsen under det sidste Aarhundrede af Foreningen. Ved Siden heraf har Forfatteren indflettet Oplysninger om den norske Handels og Industries Tilstand i forskjellige Perioder, der give Skriftet en saameget større Interesse, som denne Green af vort Lands Historie er saa lidet bekjendt og bearbejdet. Overalt har Forfatteren, endog med Opoftelse af den systematiske Eenhed i Behandlingen, grebet Anledningen til at rette det Skjeve og oplyse det Mislodende i visse almeenherskende Forestillinger, der, idet de kun lede til unyttige Klager, svække Kraften til at modarbejde trykkende Forholdes Indvirkninger, fordi de gribe feil af disses Rod og Kilde. Saaledes paavises gjentagne Gange det Mislodige og Skuffende i at slutte fra den almindelige Klage over Pengemangel til Utilstrækkeligheden af den cirkulerende Pengemasse, fordi Næringsløsheden hos den Enkelte vel forsaavidt fra Ydersiden fremtræder under Formen af Pengemangel, som Besiddelsen af Penge vilde afhjælpe hans øieblikkelige Trang, men denne Besiddelse, som varig, nødvendig forudsætter en stadig Produktion af noget, der har Pengeværdi, og Produktionens heldige eller uheldige Vilkaar ere afhængige af ganske andre indre og ydre Betingelser, end den forhaandenværende Pengemasses størrelse. Ligeledes er der oftere gjort opmærksom paa det Ugrundede i den Fare for Statens Pengekraft, som man sædvanligen i Handel og Vandel søger at forebygge ved Prohibitivsystemet, og Umuligheden af at modarbejde den ved deslige Betyggelsesmidler, og især gjort Anvendelse af denne Lære paa de Bestemmelser i Bankfundatsen, der gaae ud paa, ved indirekte Tvang ligesom at fastholde sølvet i Banken og i Landet, medens det dog er klart, at der af alle Handelsvarer – thi Handelsvarer ere [154] altid et Lands Penge i Forhold til et andet Lands, og som saadanne ogsaa Forskjellighed i Priis undergivne, en Forskjel, der dog i Almindelighed ikke kan blive saa stor, som ved andre Handels-gjenstande – ikke gives nogen, som man med saa megen Rolighed og Tryghed kan lade udpassere, som just sølvet, fordi ædle Metaller blandt alle **res pretii** ere mindst foranderlige i Mængde og Værd, lettest transportable og derfor etter Forholdenes naturlige Gang lettest vilde flyde ud og ind, efter-

som Indførsel eller Udførsel deraf er fordeelig, hvorpaa Bank-Coursens Forhold til Børs-Coursen stedse vil give det utvetydigste Beviis.

Det er imidlertid her ikke Hensigten at give en udførlig Udsigt over dette Skrift, som vi af Grunde, der ligge Enhver nær, forudsætte at ville blive ligesaa almindeligen læst, som det fortjener. Kun ved en Undersøgelse, som forfatteren har skjenket fortrinlig Omhu og Fuldstændighed, skulle vi tillade os at anstille nogle Betragtninger: nemlig ved Undersøgelsen, om Banken nu eller nogensinde, pludseligen eller gjennem en Række af Tilnærmelser kan, overensstemmende med Retfærdighed, det almindelige Vel og den Omhu, Staten skylder allerede stiftede Retsforhold, lade Indløsningsforholdet for sine udstedte Sedler gaee over fra den nu bestemte Cours til Pari.

Naar man tænker sig alle efter en vis Bankcours stiftede Pengeforhold borte, eller sætter sig tilbage til Bankens Stiftelse, er det indlysende, at Spørgsmaalet, om det er nødvendigt, at Banken, for at give sine Repræsentativer den størst mulige Hensigtsmæssighed, indløser sine Sedler efter Paricours, eller Om hvilket som helst andet Coursforhold - forudsat at dette er stadigt og uforanderligt - er ligesaa svarende til Øiemedet, falder sammen med den Undersøgelse, om Bankens Repræsentativer nødvendigen bør lyde paa en oprindelig Pengeenhed, der i Indhold og Værd svarer til den Eenhed, hvorefter det ægte Metal udmyntes, eller om en forskjellig Pengeenhed for Mynt og Repræsentativ uden Afbræk for Øiemedet kan finde Sted. Enhver indseer nemlig let, at naar Banken engang stadigen og uforanderligen har fixeret sin Cours til f. Ex. 133 1/3 pCt., saa er dette det samme som at Banken udsteder Sølvspecier lydende paa 120 β . Sølv, og Papiirspecier lydende paa 90 β . Sølv, eller med andre Ord, en Species som Pengeenhed for Sølvmynt er 120 og for Sedler 90 β . Sølv. Tager man derfor kun Hensyn til Forhold, som stiftes e f t e r at Bankcoursen engang uforanderligen er fastsat, saa vil Enhver letteligen indsee, at det i det Væsentlige er ligegyldigt, enten Banken har bestemt Paricours, eller hvilket som helst andet Forhold for Sølvvexlingen, da der ikke er nogen tænkelig Grund, hvorfor man heller skulde ønske at eie den Sum 90 Species under Formen 90 Hundredeogtyveskillinger end i Skikkelsen af 120 Halvfemtesindstyveskillinger, hvilket dog aabenbart blev den hele Forskjel, da naturligviis Enhver har ligesaa stor Tillid til at Banken efter Løfte vilde indløse sine Halvfemtesindstyveskillinger, som sine Hundredeogtyveskillinger, om Paricours var valgt. Hele Forskjellen mellem Paricours og hvilket som helst andet uforanderligt Forhold reducerer sig altsaa, med Hensyn til Forholde, stiftede e f t e r Coursens uforanderlige Fastsættelse, ene til hiin formelle Forskjel mellem Anfordringssedler, lydende paa forskjellige Summer. Nu er det vel aabenbart, at det vilde være en Synderlighed, om ikke Banken, naar den havde haft frie Hænder ved sine første Seddelemmissioner, virkelig havde lagt samme Eenhed til Grund for Sølv og Papiir, fordi den størstmulige Overensstemmelse og Lethed i Beregningen var tilveiebragt; men denne Overensstemmelse har desværre aldrig i Virkeligheden, men kun i Fundatsen existeret; thi da Banken aabnede sin Virksomhed med et først lovbestemt, sidenefter vilkaarligt, Moratorium, saa vilde naturligviis Ingen for Fulde respectere Gjældsbreve, udstedte af Banken som Debitor, der ikke kunde skaffe prompte Betaling, og ikke engang efter den paa den Tid herskende Opinion var vederhæftig. Spørges der nu, er det før omtalte formelle Fortrin, som Paricoursen vilde [155] medføre - thi vi maae atter her gjentage, at ingen væsentlig, idetmindste ikke ønskelig, Forskjel ved Paricoursens Indførelse vilde opstaae med Hensyn til Pengeforhold, stiftede efter hiint Tidspunct - saa vigtigt, at det kan ansees som et Gode, der opveier de umaadelige Forrykkelser i Mit og Dit, der vilde opstaae i allerede constituerede Retsforhold ved Paricoursens Fastsættelse, der nødvendig og udeblivende maa have en uhyre tilbagevirkende Kraft, saa vil man nok ansee det betænkeligt, at give dette Spørgsmaal et bekræftende Svar, naar man overveier de deraf opstaaende Følger. De væsentligste Følger skulle vi korteligen antyde.

Sætter man, for at lette Oversigten ved at anskueliggjøre Forholdet, den Parivexlingen umiddelbart forangaende Bankcours at være 133 pCt, altsaa meget nær Bankens nærværende Vexlingsforhold, saa vil Følgen være: 1) at Enhver, der skylder 300 Species, vil blive Debitor for 400. 2) at Enhver Ihænde-haver af 300 Species vil ved Parivexling blive Eier af 400, men da enhver Bankseddel er et Gjælds-brev, saa kan dens Værd ikke stige, uden at Gjælden fra Debtors Side stiger i samme Forhold. Denne Debitor er principaliter Banken, men da Banken altid er Creditor for en ligesaastor Sum, som den skylder til sine Gjældsbrevs Ihænde-havere, fordi den ikke bortgiver sine Sedler for Intet, men udlaaner dem mod gyldige Forskrivelser, og den følgelig vil vinde ligesaameget som Creditor, som den taber som Debitor, saa vil dette Tab – forudsat at dens Panter og andre Sikkerhedsmidler hos dens Skyldnere ere tilstrækkelige for Capitalen med dette Tillæg – ikke gaae ud over Banken, men over dens Debitorer. 3) At enhver ved Lov eller Contract fastsat staaende Pengeydelse som Sportler, løs Landskyld etc., forsaavidt som disse ere bestemte i Papiirspecies, stiger i Forholdet 3:4. 4) at det hele Budget i samme Forhold vil forøges, med Undtagelse af de Summer, der bestemmes til Bestridelsen af Udgifter, der udredes i Sølv, eller anvendes til Anskaffelse af Varer og Materialer for det Offentliges Regning – thi hvad Forfatteren anfører, at Coursforandringen ingen Indflydelse vilde have paa Budgettet, forsaavidt som dets Indtægter bestaae i Sølv, er neppe velgrundet, da det unegteligt ikke her kommer an paa, hvad Statscassen m o d t a g e r, men hvad den u d b e t a l e r i Sølv. 5) at en Mængde private endog e f t e r Parivexlingens Indtræden stiftede Pengeforhold, som Arbejdspenge, Tjenestefolks Løn, Huusleie o. s. v. først efter længere Tids Forløb vilde kunne reduceres til deres oprindelige og naturlige reelle Beløb, fordi den almindelige Anskuelse holder sig ved Phænomenets Yderside, og søger Regulativet for Tingenes Værd mere i det Nominelle end i det Virkelige, saa at Ligevægten ikke pludselig, men først gennem en Række af umærkelige Overgange kan tilveiebringes. Disse ved Paricoursens u m o d i f i c e r e d e Gjenneførelse nødvendigen indtrædende følger har Forfatteren i det Væsentlige klart udhævet, og derfor ved Siden af Paricoursen foreslaaet en almindelig Reduction af allerede stiftede Pengeforholde, reguleret efter Forskjellen mellem den umiddelbart forangaende Bankcours og Paricoursen, hvorved Forfatteren tillige gjør opmærksom paa det Odiose, der efter den almindelige Forestilling ligger i en slig Operation. Herved maa dog bemerkes, at om man ogsaa seer bort fra den Forstyrrelse, som ved en saadan Reduction vilde opstaae ved den Concours af alle Creditorer, der ved Rygtet om, at en saadan nominel Nedsættelse var i Gjære, vilde indtræde for at komme i Besiddelse af sit Tilgodehavende, og beholde Banksedlerne indtil deres Værd ved Paricoursen var steget, istedetfor at see sin Fordring nedsat, naar man lod den staae uinddreven indtil Decretet om Parivexling var traadt i Kraft; saa vilde dog en saadan Reduction kun for e n D e l uden en himmelraabende Uretfærdighed kunne iværksættes. Hvad nemlig Embedsgager og andre af Statscassen efter en bestemt Maalestok fastsatte Udtællinger angaaer, da er det klart, at Ingen kunde klage over nogen egentlig Uretfærdighed, om hans Gage, Pension o. s. v. blev omskreven til en Sum, der [156] i Værdi, om ikke i nominelt Beløb svarede til den paa Reductionstiden gjældende, hvilket saameget mere maatte antages om de Embedsmænd o. s. v., der bleve ansatte efter dette Tidspunkt; hvorved dog maa tilføies, at paa Grund af den længere Tid, som vilde medgaae inden den naturlige Ligevægt i Tingenes Priis indtraadte, fuld Skadesløshed kun vilde erholdes ved et successivt aftagende Tillæg for den første Række af Aar. Det samme vilde ogsaa i det Væsentlige gjælde om de under Nr. 3 og 4 omhandlede Pengeforhold. Imidlertid vil Enhver lettelig indsee, at Reductionen ogsaa her vilde møde megen Modstand og i den Grad vække Opinionen mod sig, at den neppe kunde ventes gennemført, især naar man tager Hensyn til Stortingets vistnok bifaldelsesværdige Omhu for at vedligeholde ethvert engang retligen stiftet Forhold uforandret ikke alene med Hensyn til dets Materie, men ogsaa i dets Form. Men aabenbar uretfær-

dig vilde Reductionen vorde med Hensyn til almindelige Gjældsforholde, fordi Banken derved vilde paaføres et uforskyldt og udebliveligt Tab. Skulde nemlig en nominal Gjældsnedsettelse bestemmes, saa maatte denne nødvendigviis strække sig ligesaavel til Bankens, som til private Personers Debitorer, dels fordi det Tab, som ved Paricoursen ellers vilde paaføres hine, vilde i alle Henseender være ligesaa uforskyldt og uretfærdigt, deels fordi Ingen kunde taale at see sit Tilgodehavende nominaliter nedsat, medens han maatte betale sin egen Gjæld til Banken med dens fulde Paalydende Sum. Men en saadan Omskrivning hos sine Debitorer kunde Banken ikke taale. Da Banken nemlig er Debitor og Creditor for en ligestor Sum, Debitor til Sedlernes Ihænde havere og Creditor hos dem paa hvis Forskrivninger den har sat sine Repræsentativer i Circulation, saa kunde den ikke uden næsten at ruineres betale Seddelrepræsentativernes fulde Værdi, medens den maatte indkræve sit Tilgodehavende efter et nedsat Forhold. Sætter man f. Ex. Bankens ved Paricoursens Indtrædelse circulerende Seddelmasse til 4 Millioner Specier, saa vilde den maatte indløse disse eller i alle Fald være debitor for 4 Millioner Sølv, medens dens Fordringer efter det forhen antagne Forhold blev nedsat til 3 Millioner Sølvspecies, hvorved een Million Spd. eller Halvdelen av dens oprindelige Fond gik tabt. Denne Følge undgik man ved Reductionen af 5te Januar 1813, fordi denne iverksattes ved Oprettelsen af en ny Bank; for os kunde den ikke forebygges.

Denne korte Fremstilling ansee vi for tilstrækkelig til at gjøre det indlysende, at der aldrig kunde tænkes paa nogen Gjælds- eller Penge-Omskrivning ved Parivexlingens Indførelse; de Følger, hvortil denne vilde lede u d e n Reduction, have vi forhen fremsat; det ene Alternativ har ligesaa meget mod sig, som det andet, fordi de begge nødvendigen maae foranledige de voldsomste Forrykkelser i Mit og Dit.

Hvor stor Vægt imidlertid Forfatteren af det for os liggende Skrift lægger på Parivexlingen, vover han dog ikke at tilraade dens Indførelse under den almindelige Formues og Næringsveienes nærværende Tilstand, men erkjender det hensigtsmæssigst, for det første at blive staaende ved de nu gjældende Pengeforhold, og overlade det til Tidernes Gang og Conjuncturenes Forandring at frembringe en lempeligere Overgang alt som Statens Afmagt gaer over til større Vælde. Dette Tidspunkt maatte da være, naar Forholdet mellem Landets Ind- og Udførsel var saa fordelagtigt, at Overflod paa Fordringer i Udlandet drev Børscoursen under Bankens Vexlingsforhold. Det kunde synes, at Banken ved at nedsætte sin Cours efter Børscoursen, og saaledes bevirke overgangen til Pari ikke handlede uretfærdigt, eller ved en d e n tilregnelig Forandring i Vexlingsforholdet forøgede sin egen og andre Debitorers Gjæld, fordi den til enhver Tid ikke fordrede mer for sine Sedler, end den Værdi, som de ved Handelens og Industriens Gang allerede havde faaet, saa at alle Gjældsforholdes Stigen ikke kunde tilskrives Banken, men de heldigere Resultater af Landets commercielle og [157] industrielle Virksomhed. Man maatte da indrømme, at vel alle de forhen under fem Nummere opregnede Følger af Parivexlingen ligefuldt vilde indtræde, men at disse under denne Forudsætning havde deres Grund i det med Nødvendighed udspringende Resultat af at Bankrepræsentativerne ved forandrede Handelsforhold arbeidede sig op til, eller nærmede sig Sølvværdi, saa at Paricours eller i alle Fald et lavere Vexlingsforhold mellem Sølv og Papiir allerede factisk eksisterede, førend Banken derefter regulerede sin Cours.

Men denne Fremstillingsmaade, at Børscoursen u d e n B a n k e n s skjönt s k j u l t e og i n d i r e c t e Medvirkning, nogensinde kan arbejde sig op til Pari fra dens nærværende Standpunct, grunder sig aabenbart paa en Misforstaaelse. Denne Bankens skjulte og middelbare Indvirkning, der har foranlediget at dette Phænomen i Virkeligheden er indtraadt, nemlig i Begyndelsen af Aaret 1825, da Børscoursen stod 103 pCt., medens Bankens Vexlingsforhold var over 135, bestaaer deri, at Bankens Vexlingsforhold er f o r a n d e r l i g t. Enhver vil nemlig indsee, at ethvert Gjælds-brev

egentlig er en mystisk Størrelse, naar Besidderen ikke veed, hvormeget han derefter kan fordr, fordi Bestemmelsen af Fordringens Størrelse beroer paa Debitor. Dette er nu aabenbart Tilfældet med de af Banken udstedte Gjældsbeviis, Anfordringssedler, Repræsentativer – eller hvorledes man vil benævne Papiirpenge – saalænge Bankcoursen er f o r a n d e r l i g. Hvad Ihændeheren veed, er kun at hans Fordring for en Papiirspecie hos Udstederen kan stige 120 β . Sølv, men at den og kan synke under det Halve heraf, ja, som abstract Mulighed betragtet, hvor dybt det skal være. De væsentligste Følger af dette Onde forebygges nu rigtignok derved, at Banken bekjendtgjør efter hvilket Forhold den f o r Ø i e b l i k e t indløser sine Forskrivninger; thi omendskjønt Fjernelse i Rummet og andre Omstændigheder kan hindre Ihændeheren af Anfordringsseddelen fra, til ethvert Øieblik at sikkre sin Eiendom ved at forvandle Seddelen til Sølv, saa har han dog factisk, om ikke lovgrundet Vished for, at store Forandringer i Vexlingsforholdet i et kort Tidsrum ikke ville finde Sted, og saaledes kan han da omtrentligen beregne, hvormeget han i værste Tilfælde kan gjøre Regning paa. Men dette omtrentlige Overslag har ikke den Fasthed og Bestemthed, som naar Vexlingsforholdet af Banken engang uforanderligen var fastsat; den vil sædvanligviis kun have til Følge, at Børscoursen paa udenlandske Penge ikke kan overstige Bankcoursen mere, end nogle visse Procent, hvilken Differents har sin Grændse i den Sum som udkommer naar man lægger Myntomkostninger i Norge – thi i Udlandet kan man ikke gjøre sikker Regning paa, at fremmede Mynter antages i Betaling for Gjæld, contraheret i anden Mynt, uden som raat Metal – til Provisions, samt Assurance og Transportomkostninger fra det Sted, hvor Sedlerne indløses med Sølv i Banken til det Sted, hvor Gjælden i Udlandet skal betales.

[161] Derimod vil denne momentane Bestemthed i Bankcoursen ikke kunne forebygge, at Børscoursen kan synke langt under den. Naar nemlig fordeelagtige Handelsforholde frembragte Overflod paa udenlandske Fordringer, og derved satte Eierne istand til at anvende større Capitaler i Landet, vilde der opstaae forholdsviis større Søgning efter norske Penge, baade fordi Landets Penge ere beqvemmet til Brug i Landet selv, og fordi intet Retsforhold, der stiftes og skal opfyldes her, er gyldigt, medmindre det er indgaaet i norske Penge. Denne Søgning vil af mange Grunde blive størst efter Repræsentativer, men da disse ikke, som Landets Sølvmynt, kan forøges i det Uendelige, men have deres lovbestemte Grændse, saa vil den have en Priisforhøielse i Sedler til Følge ligesom ved andre med større Begierlighed søgte Varer. Denne Priisforhøielse i Papiirpengene eller med andre Ord Børscoursens Synken vil kunne tiltage i en betydelig Grad, naar disse Gjældsbreves paalydende Sum, eller, med et andet Udtryk, Bankens Vexlingsforhold, ikke er saa bestemt, at man med Vished kan forudsee, at man modtager Bankseddelen for en større Sum, end Seddelens Debitor eller Banken n o g e n s i n d e vil give derfor. Haabet om, at Banken inden kortere eller længere Tid vil inddrage sine Sedler mod en ligesaa stor Sum, som man nu modtager dem for, gjør Enhver mindre ængstelig for at tillægge Bankens Anfordringsseddel et større Værd end denne virkeligen for Tiden har. Er Bankcoursen derimod uforanderligen fixeret, ligemeget til hvilketsomhelst Vexlingsforhold, vil Børscoursen kun helst ubetydeligen kunne synke under denne. Sætte vi f. Ex. Bankcoursen uigjenkaldeligen bestemt til 133 $\frac{1}{3}$ pCt., vilde det være ligesaa umuligt, at Børscoursen kunde gaee ned til 100 pCt., eller med andre Ord, at man i Handel og Vandel vilde erkjende en Seddel lydende paa 90 β . Sølv for 120 β . Sølv, som det er, utænkeligt, at nogensinde, naar Banken havde indført Paricours, Børscoursen kunde synke til 75 pCt., eller at man mellem Mand og Mand gav 160 β . for en Seddel, lydende paa 120 β . Heraf vil indsees, at Bankens Vexlingsforhold, tænkt som uforanderligt, er Børscoursens Hovedregulativ, saaat det kun er Svingninger til begge Sider, hvilke dog ikke i nogen Retning [162] kunne overgaae en Grændse af nogle Procent, der maae tilskrives Handelsforholdene. Men heraf flyder igjen, at om Paricours blev indført derved, at Banken i sit Vexlingsforhold

fulgte Børscoursen i en Periode, da denne var i Synken, saa vilde denne Operation ligesaavel, skjønt meer skjult, indirekte være at tilskrive Banken selv, som om denne nu pludseligen eller gjennem en Række af Overgange, uafhængig af Handelsforholdene vilde ophøje sin Vexling til Pari.

Nu er en Bank med op- og nedgaaende Cours paa sine Sedler en af de uretfærdigste og fordærveligste Indretninger, der kan tænkes. Hvad vilde man sige, om Staten privilegerede nogen Privatmand til selv at bestemme, hvormeget han vilde give for de Forskrivninger, han selv havde udstedt, og hvormeget han vilde foreskrive som Betaling for Laan, som Andre hos ham havde gjort i Gjælds-breve, lydende paa Ihændehaveren? Men dette Privilegium har aabenbare Banken. Det O d i ø s e falder vel derved bort, at det ikke egentlig er Banken selv der har den væsentlige Fordeel ved disse Operationer, fordi den ved at foreskrive sine Gjældnere haardere Betingelser ved at nærme Coursen mere mod Pari, selv underkaster sig i samme Grad ugunstigere Betingelser i Forhold til sine Creditorer eller Sedlernes Ihændehavere. Men fra den retlige Side og med Hensyn til Følgerne er der ingen Forskjel. Bankens vaktende Vexlingsforhold har bragt Mange paa en dem utilregnelig Maade til Bettelstaven, medens den ligesaa ufortjent har beriget Andre. Den, der i 1822 optog Laan i Papir-species, enten af Banken eller af Private, til en Cours af 200 pCt. og i Aaret 1827 blev krævet efter en Cours af 133 1/3 pCt., maatte for et Laan af 2000 tilbagebetale 3000, et Tillæg, der ofte overgik Alt, hvad han eiede. Mangen En indseer ikke selv denne Grund til hans Formues Ruin, fordi den fremtræder under en skjult Skikkelse, idet han i Formen dog kun tilbagebetaler saamange Papirspecies, som han har modtaget. Men Livets virkelige Forholde og Tingenes sande Værd bestemmes ikke ved denne Form. Hvis det nu ikke ved Bankens Stiftelse var muligt efter Statens Kræfter at grunde et hensigtsmæssigere Pengevæsen, saa maa man med Resignation finde sig i de Ulykker, Bankcoursens Ustaidighed h a r frembragt, som i ethvert andet uafværgeligt Onde. Men Grunden til dette Onde er forlængst ophørt, og det er Bankens Pligt, at forebygge lignende Ulykkers Indtræden for Fremtiden. Det Sølveløb, som Fundatsen foreskriver som Betingelse for et ufravigeligt Vexlingsforholds Fastsættelse, er for længere Tid siden indkommet. Midlet til at forebygge lignende Følger for den kommende Tid er, at fixere Bankcoursen uforanderligen. Men vilde man fastsætte dette Vexlingsforhold til Pari saa vilde man kun fornye de samme Ulemper, som man søgte at forebygge. Er f. Ex. Bankcoursen ved Parivexlingens Indtræden 133 1/3 pCt., saa vilde, naar vi sætte Bankens circulerende Sedler til 4 Millioner, og den øvrige i Papirspecies contraherede Gjæld til 5 Millioner (hvilken Ansættelse vist heller er for lav, end for høi), ved Parivexlings Indførelse samtlige Debitorer lide et Tab af 3 Millioner, for ikke at tale om de øvrige forhen opregnede Følger af en saadan Operation; og at der vel neppe kan tænkes paa nogen Gjældsreduction, er forhen viist. Den eneste Maade, hvorpaa Banken kan opfylde den første og grundvæsentligste af alle sine Forpligtelser, er den, at fastsætte Vexlingsforholdet for alle Tider uigjenkaldeligen efter d e n b e s t e m m e n d e C o u r s, eller med en ubetydelig Forandring, for at faae et simplere Forhold mellem Sølv og Papir. Nu kunde man vel indvende, at dette Gode allerede er opnaaet, fordi Banken beviisligen i en Række af Aar faktisk har fulgt et Indløsningsforhold, der i det Væsentlige kan kaldes stadigt; men denne Indvending er kun under visse Indskrænkninger rigtig. Man kan vel være vis paa, at Banken ikke nogensinde vil betydeligen forhøje sin Cours, men naar fordeelagtige Handelsvilkaar forandre Børscoursen i en modsat Retning, saa er det dels efter den herskende Anskuelse ikke alene muligt, men endog [163] sandsynligt, at Banken vil følge Børscoursen og saaledes frembringe Pari; eller i alle Fald et Forhold, der mere nærmer sig Pari; dels vil der, om end Banken ikke følger efter, ei være nogen Grændse for Børscoursens Synken, hvorpaa Coursens Stilling i 1825 afgiver et Erfaringsbeviis. At nu en paa denne Maade fremkommen Paricours har ligesaameget mod sig, som den, der indtræder under and-

re Forholde, er forhen viist, men Muligheden af dens Indtræden, tidligere eller sildigere, kan kun afskjæres ved at Banken uforanderligen fixerer sit Vexlingsforhold.

Naar imidlertid Forfatteren av det her anmeldte Skrift raader til at frembringe Paricours, ved at følge handelsforholdenes Indflydelse paa vort Pengevæsen, saa er det vistnok ikke fordi han har overseet de forhen udviklede Følger af en saadan Operation, men fordi han af Paricoursen udleder adskillige vigtige Udvidelser i Bankens Virksomhed, som efter hans Forestilling ikke kunne udføres under noget andet Vexlingsforhold. Først da, antager han, kan Banken, ved Siden af sine Sedler, sætte sit Sølvfond i Omløb ved Vexeldiscontering. Men denne Synsmaade er nok ikke velbegrundet. Af Bankfundatsen og dens Supplementer skal man neppe kunne opvise noget Bud, hvor en saadan Virksomhed, er gjort afhængig af Paricours, fordi Bankinstitutionerne have forudsat, at naar Banken med et Fond af 2 Mill. Sølv udstrakte sin Virksomhed til 4 Millioner – som Bankfundatsen angiver som Maximum af den Sum, der af Banken eller dens Fond kan udsættes – saa kunde den ikke uden Fare for sin egen Tryghed gaae videre. Banken udlaaner og sine Capitaler under nærværende nedsatte og ustadige Vexlingsforhold efter de samme regler, der skulde gjælde, om Paricoursen, efter Fundatsens Forudsætning, strax var indtraadt; hvorfor skulde den da ogsaa ikke kunne udlaane sit Sølvfond under samme Betingelse, naar Bankfundatsen ellers ialmidelighed hjemlede et saadant Udlaan? Men endog forudsat at Vexeldiscontering med Sølvfondet efter Bankinstitutionerne først var tilladt, naar Bankcoursen var Pari, saa maa man dog indrømme, at det ifølge Sagens Natur og med hensyn til Bankens Tryghed ved deslige Disconteringer er ligegyldigt, hvad enten Bankcoursen er Pari eller ikke, naar den kun er fast og uforanderlig; thi det Vederlag, som Banken faaer i den disconterede Vexel, og i sin Regres mod alle Vedkommende, er jo aldeles uafhængigt af det Forhold, hvorefter Banken indløser sine egne Forskrivelser. Der kan ikke angives nogen Grund, hvorfor Bankens Sikkerhed ved Disconteringen skulde være større, naar den havde bestemt en Papirspecies Værdie til 120 β . Sølv, end naar den havde fastsat dens Indløsningssum uforanderligen til 90 β . Sølv. Denne Udvidelse i Bankens Virksomhed, som Forfatteren antager ene at kunne indtræde ved Parivexlingen, vilde derfor ligefuldt kunne udføres under hvilket som helst andet Vexlingsforhold, naar det først var givet, at Omhu for Bankens Credit tillod en Virksomhed af større Omfang, end den, der grunder sig paa den lovmedholdigen udstedte Seddelmasse: en Sætning, som det ingenlunde er min hensigt at bestride, jeg vil kun gjøre opmærksom paa, at dens Antagelse og Forkastelse beroer, paa ganske andre Betingelser end Bankcoursen. Kun maa herved bemerkes, at naar det først var afgjort, at Banken uden Afbræk for sin Credit, og Fare for sin Sikkerhed – hvilket vist maa antages – kunde udlaane en Sum, der oversteg det dobbelte Beløb af dens Fond, saa vilde det vistnok være mere stemmende med Bankens øvrige Institutioner, at man istedetfor at indrømme den Ret til at discontere Vexler mod sit Sølv, bemyndigede den til at udstede et vist Quantum Repræsentativer over det nu tilladte Antal, der udelukkende bestemtes til Udlaan paa saadanne Papirer, der efter deres Natur inden kort Tid kunde realiseres, saameget mere som man dog i Handel og Vandel foretrækker en velfunderet Banks Repræsentativer for dens Sølvmynt, fordi de ere bekvemmere [164] idetmindste til indenlandsk Brug. Efter denne Synsmaade maa man ogsaa erkjende, at Forfatterens Ytring, ifølge hvilken 2 Millioner Sølv ligge ubrugte i Bankens kjeldere, med andre Ord siger det samme, som at Banken trygt kunde og burde udstede flere Sedler, hvoraf en Deel ene bestemtes til Disconteringer. Men Udtrykket er noget misledende, thi i egentlig Forstand kan dog ikke den Capital siges at ligge uvirksom, der virker for en dobbelt saa stor Sum, som den selv indeholder; hvilket aabenbart, idet mindste efter Bankfundatsens Forudsætning, gjælder om Banken, omendskjønt det factisk bestaaende Vexlingsforhold har formindsket den Capital, hvormed den virker.

Naar der videre for Paricoursen anføres, at derved den circulerende Pengemasse vilde forøges og

saaledes et tydeligt Savn afhjælpes, saa er denne Paastand vel ganske uimodsigelig, men man maa dog indrømme, at denne Forøgelse af Seddelmassens Værd under en anden Form ligesaalet kunde bevirkes, hvorved alle af Paricoursen flydende uheldige følger bleve forebyggede, uden at Øiemedet led nogen Afbræk, nemlig ved et saa stort Tillæg af Repræsentativer efter en lettere Cours, at det samme reelle Beløb fremkom, som ved Forhøjelse af enhver enkelt Seddels Værdie. En saadan forøget Seddelemmission stemmer endog i Formen med Bankfundatsen, og i Indhold falder den ganske sammen med dennes Bestemmelser, da det aabenbart er Fundatsens Forudsætning, at Beløbet af de udstedte Sedler kan stige til det Dobbelte af Bankens Sølvfond, uden hensyn til den Værdie, man tillægger hver enkelt Seddel. Naar derfor Coursen uforanderligen fixeredes, som den nu staaer, eller ganske nær herved, saa vilde man neppe tage i Betænkning at forøge Seddelmassen til det forhen anførte Forhold, og skulde end denne Betænkelse opstaae, saa vilde den let hæves ved en Forandring i Fundatsens Udtryk.

Hvad der fremdeles kunde synes at tale for Paricoursen i Sammenligning med et andet Vexlingsforhold, er at Udlændingen, der ikke har saa megen anledning til at undersøge og komme til Kundskab om den historiske Aarsag til det Phænomen, at Papir i Formen stod under Sølvet, vilde ty til den almindelige Forklaringsgrund, nemlig Fondets Utilstrækkelighed til at indløse Sedlerne efter deres paalydende Sum, og saaledes ikke skjænke dem den Tiltro, som en saa vel funderet Banks Repræsentativer fortjente. Men foruden at denne Betragtning ikke er saa vigtig, at den skulde kunne opveie de Følger, som saa uadskillelige ere forbundne med Paricoursens Indførelse, er den heller ikke af den Vægt, som den ved første Øiekast synes at være. Store og virksomme handelshuse, paa hvis Autoritet saavel offentlige som private Papirers Credit beroer, ville vist ligesaa snart erkjende Grunden til Sedlernes tilsyneladende svage Cours, som de nu, skjønt Bankens Vexlingsforhold synes at antyde dens Usikkerhed, erkjende dens Fonds Tilstrækkelighed og derfor med Begjærighed indtræde som Actiehavere; og i det hele har man i den handlende Verden saa mange ubdragelige kjendemerker, saavel paa private Personers, som offentlige Stiftelsers Soliditet, at man let skjælnes Skinnen fra Virkeligheden.

Man vil i det hele neppe kunne forklare sig den almindelig udbredte Forestilling om Parivexlingens store Fordeel, uden af en historisk Grund og Forvexlingen af Aarsag og Virkning. Med Undtagelse af v o r Bank, skal man vanskeligen kunne opvise noget Exempel paa Papirets uforholdsmæssige Synken under Sølvet, der ikke grundede sig enten paa Fondets Utilstrækkelighed, naar Banken er Debitor for en større Sum end den eiede, eller paa Fondets Ubeqvemhed til at tjene som Underlag for Pengerepræsentativer, naar dette ikke er disponible Capitaler, men uopsigelig Pant i Grundeierdomme, eller Fordringer paa Statskassen, der enten **de jure** eller idetmindste de facto ere uopsigelige. Denne synken bliver naturligviis størst under ugunstige Omstændigheder for Handel og Production, eller naar Underballance i Statscontoen nøder Regjeringen til indirecte at beskatte enhver [165] Ihænde-haver af, eller Fordrings-haver efter Bankrepræsentativer ved at udvide Seddelmassen over dens Grændser – hvilket især vil indtræffe i krigstider. I begge Tilfælde er Sedlernes Synken en *V i r k n i n g* af et *B e v i i s* paa Statens uheldige Tilstand, men ikke dens *A a r s a g*, skjønt vistnok Sedlernes Forøgelse som et unaturligt og uretfærdigt Beskatningsmiddel, og paa Grund af den Forstyrrelse, den frembringer i allerede stiftede Pengeforholde, bidrager Sit til at gjøre Ondt værre.

Under saadanne Forudsætninger er det naturligt, at man med Længsel imødeser Paricoursens Indtræden, fordi den maa være grundet enten paa gunstigere Handelsforholde og fordeelagtigere Vilkaar for productionen, eller paa Fredens Gjenoprettelse, og saaledes bliver Papirets Stigen et Beviis paa, men ikke Aarsag til Overgangen til det bedre. Men hos os hviler Forskjellen mellem Sølv og Papiir

paa en ganske anden Grund. Forfatteren har med klare og uomstøtelige Grunde beviist, at Banken for sin Trygheds Skyld – at Andre derved vilde lide store og uforskyldte Tab, er forhen viist – hvilket Øieblik, det skal være, kan indvexle sine Repræsentativer efter Paricours. Jeg skal blot understøtte hans Sætning med en paa Kjendsgjæringer hvilende Beviisgrund. Naar man nu, da en Papiirspecie efter Bankens nærværende Cours gjælder omtrent 90 β . Sølv, ikke seer Sedlernes Ihændehave- rle til Banken for at sikre sig ved at vexle Repræsentativerne med ædle Metaller, hvilket stærkere Motiv skulde de da under Paricours have til at ombytte deres Sedler mot Sølv? Mon det var forde- elagtigere at faae 120 β . Sølv for en Anfordringsseedel, som man selv havde modtaget for samme Værdi, end nu at tilvexle sig 90 β . Sølv for en Papiirspecie, hvorfor man har givet ligesaameget? Herimod indvende man ikke, at det nu staaer i Bankens Magt at forebygge an altfor stor Begjerlighed efter Sølvvexling ved at forhøie Coursen, hvilken Muelighed vilde bortfalde, naar Vexlingsforholdet uforanderligen var fastsat. Dette middel til at afværge en overhaandtagende Sølvvexling vilde blot være et Palliativ, og i dets Følger indvirke forstyrrende til Øiemedets Opnaaelse. Børscoursen vilde nemlig øieblikkelig følge Bankcoursen, og saaledes den samme Bevæggrund til at indvexle Repræ- sentativer mod Sølv vedblive, men i forhøiet Grad, fordi Mistillid til Banksedlerne og Omhu for at sikre sin Eiendom, vilde forene sig med den virkelige Trang til Sølv, som man for Tiden ikke paa nogen anden saa lidet bekostelig Maade kunde afhjælpe. At forresten nogensinde en saa stor Sum i Sølv skulde blive udvexlet, at Banken, forat efterkomme sine Forpligtelser, blev nødt til at opsi- ge sine udestaaende Capitaler, fordi det forhaandeværende Sølvfond ikke var tilstrækkeligt, er neppe muligt, fordi efter saa stor en Seddelmasses Inddragelse Savnet af circulerende Penge til indenlandsk Brug vilde vorde saa stort, at ikke flere Sedler kunde afsees til Indvexling, hvor stor Trangen til Sølv til Betaling af udenlandsk Gjæld end kunde være, efter den almindelige Regel, at den mindre Trang maa vige for den større.

Men om det saaledes staaer i Bankens Magt, naar det skal være, at frembringe Paricours, saa staaer det derfor ikke i dens Magt at frembringe de gunstige Vilkaar for Handel og Production, der ellers, naar man gennemgaaer Bankens og Pengevæsenets Historie, indtræffe samtidige med Cours- forandringer, hvor Sedlernes Synken har en ganske anden Grund end hos os. Det er derfor en overilet Slutning, naar man efter egen Erfaring eller historiske Kjendsgjæringer antager, at gode Tider uad- skilleligen ere forenede med saakaldte gode – thi man kunde nok med større Føie under saadanne Betingelser kalde dem onde – Penge. Og hvor disse Phænomener jævnsides vise sig, maa man erinde- re, at det ingenlunde er Pengenes Forbedring, der gjør Tiderne bedre, men omvendt, saaat Tidsfor- holdenes ønskelige Forandring ligefuldt og endog raskere vil indtræde, naar dens sande Betingelser ere [166] tilstede, om end Bankcoursens ufravigelige Fastsættelse bevirker, at ingen betydelig Stigen i Repræsentativernes Værd ved Forholdenes Forandring til det Bedre kan finde Sted – thi om den forholdsviis ubetydelige Forskjel mellem Bankens og Børsens Cours, der ligefuldt kan indtræde, om end Bankens Vexlingsforhold uforanderligen er bestemt, er her ikke Talen; denne naturlige Nedsti- gen af et Lands Penges Værdi, som dog kun kan bevæge sig inden en forholdsviis snevrere Kreds, staaer ikke i Forbindelse med Pengerepræsentativsystemet, men vil, naar Betingelserne for Resten ere forhaanden, endog vise sig i Lande, hvor der ikke gives andre Penge, end Metalmynt.

Forat lette Overblikket skulle vi korteligen fremsætte Resultaterne at disse Betragtninger. Den grundvæsentligste og uafviseligste Fordring til en Bank er, at den ufravigeligen og uigjenkaldeli- gen bestemmer Værdien af dens egne Gjældsfor skrivninger eller Pengerepræsentativer, eller med andre Ord, at Bankcoursen ufravigeligen fastsættes, fordi det ellers staaer i Bankens Magt at for- rykke Statsmedlemmernes Formuestilstand; hvilket er saa meget uretfærdigere, som Ihændehaven er ikke altid frivilligen har givet sig i Bankens Vold – om en saadan Contract ellers kunde fortjene

at gives Medhold – men uvægerligen har maattet modtage disse ubestemte Størrelser efter Lovens Bud. Om hidtil en uundgaelig Nødvendighed har hindret Banken fra at opfylde denne Forpligtelse, saa er denne Nødvendighed nu hævet, da Fondet efter Fundatsen er tilveiebragt, og saaledes den lovbestemte Betingelse for fast Cours er indtraadt.

Denne faste Cours, om hvis Nødvendighed der neppe kan være deelte Meninger, troer Forfatteren at burde fastsættes til Pari, medens Tendentsen af den her anstillede Undersøgelse har været at vise, at denne saa nødvendige Fastsættelse af Bankens Vexlingsforhold ene retfærdigen og overensstemmende med det almindelige Vel kan bestemmes efter den nærværende provisoriske Bankcours. Heri ligger da den hele Meningsforskjel. Anmelderen troer at have gjort det indlysende, at ved en utilbagekaldelig Fastsættelse af Bankcoursen, som den nu staaer, uden Undtagelse alle de gavnlige Følger ville indtræde som Paricoursen kunde bevirke, medens alle de uundgaelige Forrykkelser og Forurettelser, som Paricoursen, indført under hvilkesomhelst Betingelser, kom til at bevirke, vilde blive udelukte. Bankfundatsens Bestemmelse om, at Paricours skulde være Bankens stadige Vexlingsforhold, kan ikke være til Hinder for en uigjenkaldelig Fastsættelse af den nærværende Bankcours. Dette Bud er allerede brudt, og var Storthinget bemyndiget til at gjøre dette Brud, saa maa det saameget mere være berettiget til at fatte en Beslutning, hvorved dets Følger Saavidt muligt neutraliseres. Det gaar her som i alle historisk begrundede Forholde, Følgerne af en engang truffen Forholdsregel, der maaskee var nødvendig, men ikke velgjørende for det Hele, hæves ingenlunde ved senere i Tidens Løb, naar Forholdene engang ere formede efter disse Institutioner, at handle som det forhen havde været hensigtsmessigt at gaee tilværks, hvis man havde havt frie Hænder. Det Historiske maa betragtes i dets Heelhed, og man maa træffe Foranstaltninger for Fremtiden med stadigt Hensyn til det Bestaaende, men ikke springe en heel Række at Mellemed forbi. Denne Omhu for retligen begrundede Forholde udtaler vor Grundlov paa det bestemtteste i dens 97de §, der mere synes at være stilet til den lovgivende, end den dømmende Myndighed. Ved at fixere Coursen efter det nærværende Vexlingsforhold, vil ethvert Pengeforhold bevares saa uforandret og uforrykket, som det nu er muligt. De Tab, som Coursens Ustadighed allerede har foranlediget, staae nu ikke mere til at ændre. Man anføre ikke herimod, at enhver Ihændeher af Sedlen har en lovgrundet Ret til at faae den udbetalt med dens fulde paalydende Sum, og at han vilde lide Tab, naar Adgangen til denne for ham fordeelagtigere Vexling blev afskaaren. Man maa erindre, at man i Virkeligheden ikke tager Hensyn til [167] Repræsentativernes nominelle Sum, men til deres reelle Værdi; Enhver modtager Banksedlerne kun for hvad de virkeligen ere, og tillægger dem under de naturlige og sædvanlige Forholde ikke større Værd, end de virkeligen have. Bliver denne Værdi ved Coursens Fastsættelse uformindsket, saa faaer han alt, hvad han havde gjort Regning paa, og alt, hvad der virkeligen var ham lovet – thi, det formelle og forlængst brudte Løfte, der indeholdes i Sedlens paalydende Sum, er for lang Tid siden sat ud af Betragtning. Ethvert Tillæg til denne Sedlernes virkelige Værdi vilde være en ufortjent Vinding, men en Vinding, der, vel at mærke, nødvendigen og udebliveligen maatte paaføre Andre et ligesaa uforskylt Tab. Forresten vilde Retfærdigheden kræve, at den lovgivende Magt, naar Decretet om at fastsætte Bankcoursen efter det nærværende Forhold var fattet, maatte foretage Forandringer i adskillige efter en f a s t M a a l e s t o k lempede og l o v b e s t e m t e Ydelser, der oprindeligen ere regulerede eller omskrevne efter den Forudsætning, at en Specie Papir var ligegjældende med en Sølvspecie, forsaavidt som ikke sildigere Forhøielser havde fundet Sted under Papirets lettere Cours. Men en sliq Forandring vilde ikke i mindste Maade kunne sættes ved Siden af den af Forfatteren foreslagne almindelige Reduction, fordi den ikke har nogen t i l b a g e v i r k e n d e Kraft, men blot er en Opfyldelse af den ældre Lovgivnings Bydende, der paa Grund af det Vaklende i Papirets Forhold til Sølv, ikke før kunde træde i Kraft. Reent private og con-

tractmæssige Pengeforhold, stiftede under en anden Cours, vilde derved blive skaanede. Den eneste Form, hvorunder Paricoursen uden Skade kunde indføres, var at Banken udstedte en særskilt, ved egen Skrift og Lovværk betegnet, Art af Sedler, der regnedes efter Paricours, og som for at forebygge Misforstaaelse f. Ex. kunde kaldes Species Sølv. Disse kunde da sættes i Circulation alt eftersom Banken inddrog sine ældre Sedler og circulere ved Siden af disse. Naar Bankens Cours paa de nu circulerende Sedler fastsattes til f. Ex. 133 $\frac{1}{3}$ pCt., vilde disses Værdi blive 90 sk. Sølv, medens de nye Sedler gjaldt 120 sk. Benævnelsen Species Papir vilde da i Tidens Løb, naar de ældre Sedler engang ganske vare inddragne, blive et blot Forholdsbegreb, ligesom man nu taler om Mark, Ort, o. s. v., omendskjønt ingen Repræsentativer existere, der ere betegnede med dette Navn. Alt, hvad der efter Lov eller Contract var bestemt at skulle erlægges i Species Papir, kunde derfor uforandret vedblive og betales paa den oprindelige fastsatte Maade, omendskjønt ingen af den Art Papirspecie længere var til, ligesom man nu ikke er i Forlegenhed med at betale Afgifter, der i ældre Tider ere bestemte til Ort o. s. v., omendskjønt der ikke existerer nogen særskilt Pengesort under dette Navn.

Jacob Aall: Svar på bokanmeldelsen, 1833

Svar paa Recensionerne Over Første Hæfte af Nutid og Fortid av Jacob Aall

[103] Siden Forfatteren, i det første Hæfte af dette Tidsskrift, forelagde sine Landsmænd sin Afhandling om Pengevæsenet, er hans store Ønske blevet opfyldt, at see dette vigtige Anliggende, gjennem Recensioner over hans Arbeide, behandlet og drøftet af oplyste og fagkyndige Mænd. Naar han imidlertid har dvælet med at sende sine Recensenterne en venlig Tak for den Opmærksomhed, som de have viist hans Arbeide, og den høist humane Maade, hvorpaa dets Forfatter er bleven behandlet, saa har han dertil havt flere Grunde. Det er paa en vis Maade ubehageligt for en Forfatter, der har fuldendt et Arbeide, som har kostet ham Tiid, Møie og Eftertanke, og som stiler sine Lucubrationer mod andre litteraire Undersøgelser, at vende tilbage til den nedlagte Syssel, og paa nye gjennemgaae den færdige Bygnings Elementer fra Grunden af. I det sidste Tilfældet har virkelig Forfatteren befundet sig. Under hans Hænder var et Arbeide, der saa ganske hørte Dagen til, at han ikke kunde afbryde det, uden ligesom [104] at tilintetgjøre dets Bestemmelse, og de Timer, han kunde anvende paa andre Betragtninger, vare saa meget færre, som de tvende Recensioner tilhændekom ham paa den Grændse af Aaret, da Familiefaderen ikke gjerne pleier alvorlige Forretninger. Dernæst ansaa han det for upassende, at indsende Betragtninger, af den Omfang som nærværende, i det Blad, hvorfra den vidløftigste Recension udsprang, og som vel med Føie kunde forskyde dem, og han troede, at de vilde finde meere deres rette Plads i hans eget Blad, som egentligen har udhængt sit Skilt for saadanne Materier. Det er saaledes ikke Ligegyldighed for den ham viiste Opmærksomhed, endnu mindre en selvklog Forfatterens Ømfindtlighed, som i sin Viisdom troer at have talt uigjendrivelig Sandhed, men hine Omstændigheder, forenet med Omsorg for ikke at træde i Skranken med alt for sløve Vaaben, der holdt Forfatterens Svar længere tilbage end ellers passeligt kunde være.

Den første Anmelder af hans Bog i Morgenbladet har berørt Forfatterens Arbeide med en saa venlig Haand, at han har lidet at tilføie sin Erkjændtlighed for hans kjærlige Modtagelse af hans Product, og for de Venneord, hvormed han har ledsaget Hæfteskriftets første Fremtrædelse for Landsmænds Domstoel. Dette Arbeide, som, med Hensyn til dets Viktighed og Indgriben i de borgerlige Forhold, kunde, kaldes et litterairt Vovestykke, har Forfatteren visseligen ikke sendt ud i den læsende Verden uden stor Ængstelse, og et [105] opmuntrende Bifald fra hans Landsmænds Side maatte være ham høist velkomment. Den beskjedne Anke over Værkets Form, saavel med Hensyn til dets Inddeling, som til den Maade, hvorpaa Anmærkningerne ere anbragte, maa Forfatteren finde grundet; men da han begyndte dette Arbeide, havde han troet at kunne fuldende det i færre Blade, hvorved Læserens Oversigt lettedes. Han bevægede sig friere paa den valgte Maade, og efter sine Kræfters Maal, vo-

vede han ikke ligesom at berettige sine Læsere til at vente Materiens Udtømmelse i et fuldstændigt System. Denne Fremsættelsesmaade, i en fortløbende Afhandling, svarer desuden til den Maade, hvorpaa Forfatteren sædvanligen har fremstillet sig for sine Læsere, og til den Tid, han har at anvende paa litteraire Arbeider. Enhver Forfatter har i sine Arbeider en vis Gang og Væsen, som han for-gjæves afklæder sig. Lange Vandringer har han, som Forfatter, ikke voget at gjøre i Videnskabernes Rige, og ved denne Vidløftigste af dem, han hidtil har gjort, har han havt store Betæneligheder. Den Ubequemhed at opsøge Noterne bag efter Texten, har han under sin egen Læsning af videnskabelige Arbeider foretrukket for den Ubehagelighed, at afbryde Læsningen ved vidløftige Noter under den, som kunde tiltrække sig Læsernes Opmærksomhed meer end Texten selv. Dersom hans Arbeider takkes hans Landsmænd, skal han i følgende Afhandlinger søge en Middelvei i denne Henseende.

Mere vidløftigen, men ikke mindre humant, er [106] Forfatterens Arbeide bleven behandlet af en Recensent i Bladet Vidar, og han kan med Sandhed sige, at han ikke veed om hans Fornøjelse ved Recensionens Gjennemlæsning, eller Nyttens af de deri fremsatte Vink, for ham har været størst. Da han imidlertid troer, at paa den ene Siden den Uenighed, som, efter enkelte Udtryk i Recensionen, maatte være mellem Recensentens og Forfatterens Begreber om Pengevæsenets Stilling i Fædrelandet, ei er saa stor, som den ved første Øiekast synes, og at han paa den anden Side formener at have Noget at indvende mod de anførte Argumenters Vægt, skal han tillade sig at følge sin Recensent gennem hans interessante Undersøgelser, hvorved han tillige faaer Anledning til at fuldstændiggjøre enkelte Dele af hans eget Værk med nogle oplysende Bemærkninger.

Forfatteren har havt nogen Møje med at følge denne Recensent i sine Betragtninger og i sin Bedømmelse over hans Arbeide, endskjønt den er bleven vederlagt ved det Resultat, hvortil den har ledet. Naar Forfatteren blot har seet hen til enkelte Ytringer og bestemte Udtryk af Recensenten, maatte han i flere Henseender ansee deres Meninger for høist forskjellige; men ved nøiere at forfølge Recensentens Udviklinger, har han fundet, at Recensent og Forfatter have mestendeels mødt hinanden i deres Anskuelser, og at Recensenten kun ved den Hovedidee, som gaar gennem hans hele Recension, ved det positive Middel, som han tænker sig iværksat for at give Pengevæsenet Fasthed, under den mindst [107] mulige Forstyrrelse af andre Retsforhold, har afvejet fra den negative Bane, som Forfatteren havde foreskrevet sig i sine Betragtninger. Naar saaledes Recensenten paa et Par Steder, ved tilsynelatende bestemte Udtryk, lader Forfatteren foreslaae Gjælds-Reduction, som et Middel til at forebygge de fordærlige Følger af Coursens pludselige Overgang til Pari, da gjør han siden opmærksom paa, at Forfatteren har udhævet de dermed forbundne Vanskeligheder. Og det maa i Sandhed besindes, at Forfatteren i denne Henseende ei har været uenig med sin Recensent, da han har ført sine Læsere gennem den samme Række af Betæneligheder, som han, og han har, i sit sidste Resultat, erklæret disse Hindringer for Gjælds-Reductionen for *næsten uovervindelige* – og til et bestemt Udtryk gav de senere Dages Erfaring ham ingen Anledning. – Naar Recensenten paa et andet Sted siger: ”at den Fremstillingsmaade, at Coursen uden Bankens, skjønt skjulte og indirecte Medvirkning nogensinde kan arbejde sig op til Pari, fra dens nærværende Standpunct, grunder sig aabenbart paa en Misforstaaelse,” da viser Recensentens følgende Betragtninger, at han vel anseer Sagen selv, som mulig; men i dens Følger høist fordærlig. Læseren maa i hele Recensionens Gang have den Hovedidee for Øie, som følger den overalt, nemlig Nyttens af en uforandret Maalestok for Pengeværdierne, og Hensigtsmæssigheden af at lempe den efter de bestaaende Forhold. Om denne Hovedidee vil [108] Forfatteren nedenfor tillade sig nogle Ytringer, og henvender sig nu til nogle enkelte Puncter, hvori hans Recensent anseer ham for at være paa vildfarende Veie. Kan det end ikke lykkes ham at omstøbe Recensentens Indvendinger i deres hele Styrke, vil han dog søge at vise sine Læsere, at han har havt Grund til sine Ytringer, ligesom han endnu, efter den ham gjorte Modstand,

ikke finder sig beføjet til, i Hovedsagen, at tilbagekalde sine fremsatte Meninger. Forfatteren tillader sig i den Anledning den Bemærkning, at han i sin Bog har flygtigen behandlet flere Gjenstande, hvis nærmere Drøftelse ikke hørte til hans Plan, og som han ei vovede vidløftigen at behandle, for ei at trætte sine Læseres Taalmodighed. Hans Bog voxede under hans Hænder til et større Omfang, end det var hans Hensigt at give den, og han gav sig meer Møje med at holde Strømmen af sine Betragtninger tilbage, end at lade dem, til sine Læseres Skade, frit Løb. Han kan i nærværende Betragtninger ikke udfylde denne Mangel – thi det er ikke i hans Hensigt at give et Dværgbillede af det større Malerie, han har fremstillet – men han skal tillade sig, med stadigt Hensyn til Læsernes Tarv, noget fuldstændigere her at udvikle enkelte Sætninger, som han i sin Bog kun løseligen har berørt.

Forfatteren har, under Løbet af sine Betragtninger om Pengevæsenet, alt for vel følt, at han ofte i Sagens Behandling selv har syndet, saavel mod den systematiske Orden, som mod den systematiske Eenhed, [109] og han har, i Overbeviisning herom, gjort sin Undskyldning for sine Læsere. I det han saaledes ikke finder denne Recensentens Anke ugrundet, tillader han sig kun at gjøre ham opmærksom paa, at Forfatteren, i at behandle sin Gjenstand, har valgt sig selv en vis systematisk Gang, som ligger uden for den strængt videnskabelige Orden. Hans Hensigt var at lede sine Læsere gennem Pengevæsenets Irgange, fra dets første Barndom til vore Dage, og fornemmeligen at gjøre opmærksom paa de Skridt, som Landets Storthing have befundet sig beføjet til at gjøre i denne Anledning. De Gjenstande, som han søgte at oplyse, har han grebet, efterhaanden som Storthingets Behandling deraf har givet ham Anledning, og, naar de forekom ham vigtige, har han, i en Slags Cumulation, flere Gange vendt tilbage dertil. Uden i mindste Maade at ville gjøre sig til sine Landsmænds Mentor i disse vigtige Anliggender, har han især troet at burde berigtige visse skjæve Anskuelse om disse Gjenstande, og under Lye af de bedste ham bekjendte Autoriteter, over dem søgt at udbrede det rette Lys. Saadanne Gjentagelser, for at give visse Sætninger Eftertryk, bruges saavel af ældre, som yngre Forfattere, og ere ikke ubekjendte for de Lovkyndige, hvortil Forfatteren, i Følge Recensio-nens indvortes Grunde, maa regne sin Recensent.

Pag. 155 [side 105] anker Recensenten over Forfatterens Udtryk, ”at Coursforandringen ingen Indflydelse vilde have paa Budgettet, saavidt dets Indtægter bestaae i Sølv,” [110] da det, formener han, ikke her kommer an paa, hvad Statscassen modtager; men hvad den udbetaler i Sølv.” Men naar Læseren lægger Mærke til Forfatterens Udtryk i den Anledning, vil han neppe tillægge dem den udstrakte Betydning, som Recensenten giver dem. Forfatterens Udtryk herom findes Pag. 188 og 192 [side 84 og 86]. Paa det første Sted omtaler han nogle Omstændigheder, der ville formindske den Indflydelse, som Budgettets Nedsættelse vilde medføre, paa det sidste Sted ytrer han, at denne Sag passende ordnes derved, at en Deel af Indtægten betales i Sølv. Nogle Udgifter maae Staten nu udrede i rede Sølv, og disse udflyde, uden Omsætning, umiddelbar af den Deel af Stats-Indtægterne, som indstrømme i Sølv, og ved andre Udtællinger vil Indtægten i Navn, naar Parivexling finder Sted, kunne udrette det Samme, om end Coursfordelen tabtes, fordi de Varers nominelle Priis, som Staten nødvendigen maatte kjøbe, derved sank i samme Forhold, som Statens nominelle Indtægt. Andre Forhold ville Staten approximerende kunne ordne – Embedsmændenes forandrede Stilling, med Hensyn til deres Embedsgager, berører han med Forsigtighed – men Forfatteren har ingensinde paastaet, at alle Virkninger af Cours-Forbedringen kunde fuldstændige neutraliseres, uten at de, i en eller anden Henseende, i de forskjellige Statsforhold jo vilde vorde følte. En Statshusholdning gaaer vel anderledes frem, end en Privathusholdning. Den kræver Bestridelsen af visse Udgifter, uden [111] hvilken Staten ei kan naae sit store Maal, og den forlanger Indtægten derefter lempet, med-ens Privathusholdningen retter sine Udgifter efter sine Indtægter. Men den kloge Statsbestyrelse er visseligen ikke ensidig i denne Henseende; men maaler Budgettets Byrder efter Statens Kræfter, og

efter den Indflydelse og Vægt, hvormed den viser sig i Staternes Række. Kun dette har han paastaaet, og han maa fremdeles bekvænde sig til den Mening, at de Virkninger, som Beslutningen af en fix Pari-Cours, naar ellers andre Omstændigheder tilraadede den, havde paa Statscassen, ingen uovervindelige Hindringer burde lægge derfor; men at denne Sag kunde ordnes paa en hensigtsmæssig Maade.

At Recensentens Sætning: ”at en Bank med op- og nedgaaende Cours paa sine Sedler er en af de uretfærdigste og fordærveligste Indretninger, der kan tænkes,” skulde sigte til nogen Udladelse i Forfatterens Bog, hvorved Fordelen af Pengevæsenets Fasthed bestrides, det er maaskee en saa ubeføiet Formodning, at han ikke behøvede at forsvare sine Ytringer i denne Henseende. Han har vel ingensteds udtrykt sig med saa bestemt Styrke om denne Sag, og dertil troer han sig ikke, efter Sagens Natur, berettiget, i Følge hvilken mærkelige Svingninger i et vel ordnet Pengevæsenes Cours kunne finde Sted, og især maae ansees nødvendige, naar ikke afgjørende Bestemmelser kunne tages; men Hovedsætningen, i abstract Forstand, har han ikke nogensteds bestridt. Pag. 180 og 181 i hans Bog [side 81] gjør han [112] opmærksom paa disse Fordele af et fast Pengevæsen; men hans Hovedhensigt var at vise, at disse Fordele, udbrede sig over alle Borgerclasser, og at de active Borgere ikke ere udelukkede derfra. Han har fornemmeligen søgt at vise, at slette Penge ikke ere en saa nødvendig Betingelse for en fordeelagtig Virksomhed, som det almindeligen antages for, og at Vindskibeligheden ikke heller i denne Henseende staaer i Strid med det øvrige Lands Interesse. Der gives vel ingen Borger i Landet, som har staaet i et eller andet Penge-Forhold, som jo voldsomt er bleven rystet ved denne Pengevæsenets Elasticitet, og Forfatteren har ogsaa gjort opmærksom paa, at disse vaklende Svingninger ofte virkede til større Skade, naar de ilede mod en forbedret Cours, end mod en forværret, forsaavidt de bevirkes ved et Magtbud og positive Foranstaltninger, og ei ved fordeelagtige Tiders og Conjuncturers stadige og velgjørende Paavirkning. Ikke heller kan Recensentens Bemærkning: ”at gode Tider ikke uadskilleligen ere forenede med saa kaldte gode – thi man kunde nok med større Føie under samme Betingelse kalde dem onde – Penge” træffe Forfatteren; men maa stiles mod dem, som i Storthingsefterretningerne have aflagt Vidnesbyrd om en saadan Mening. I disse vil findes, at dette Ordspil ”at det Gode er Slet og det Slette Godt” er brugt i en Mands Mund, gennem hvilken saa ofte ellers udgik den overbevisende Sandheds Ord, og som anvendte al sin Skarpsindighed for at bevirke en Overgang til en bedre Cours, [113] der gennemløb en langt større Scala, end den, hvori den nu svinger sig. Den norske Stat, som i sin nye Forfatning har gennemgaaet mange Lidelses-Perioder, kan i denne Henseende sammenlignes med en Patient, som ei kan bydes Sundhedens stærke Føde, forinden Helbredelsen er nogenledes fuldendt, og denne Forsigtighed i Lægemedlernes Anvendelse, maa være saa meget meer passende, som Staten selv, for at consolidere sine offentlige Forhold, har mangelund indbragt Sygdomsstoffe i det private Livs Virksomhed. Disse saa kaldte slette Penge vare et Slags Overgangs-Led, som forbandt den forrige og den nærværende Tid, under et mindre voldsomt Spring, med hinanden, og syntes ligesom at raade Bod paa den høie Stiil, hvori vort Pengevæsen anlagdes. Men en Undersøgelse af den Art hørte ikke til Forfatterens Plan, ligesom han heller ikke nu kan foretage den. De tilhøre de Grandskninger, som han med Guds Bistand agter at foretage efterhaanden om de forskjællige Næringsveies Tilstand i vort Fædreland. – At denne Fasthed i Pengevæsenet kan erholdes, hvilken Maalestok man end vil vælge for Indvexlingscoursen, er vist nok saa aabenbart, at al Strid derom maatte være forgjæves. Norges Pengevæsen har ingen Overvægt over Dannemarks, naar Parivexling paa begge Steder beslattes, fordi det i Danmark er en Rigsbankdaler, i Norge en Species, der frembydes, som Eenhed, til Indvexling. Med Hensyn hertil staae Recensentens og Forfatterens Begreber i den [114] fuldkommeste Harmonie med Hinanden. Men derimod har maaske Forfatteren lagt en større Vægt end hans Recensent paa den Indflydelse,

som fordeelagtige Conjunctioner og Tidsomstændigheder kunde have paa en stadig Coursforbedring, medens de paa samme Tid bidrage til at rette andre borgerlige Forhold, uden at befrygte de mange Eiendomsforrykkelser, som i de senere Dage have fremledet mange Familiers borgerlige Undergang og Farer. I de forviklede Handelsforhold kan Historiens og Erfaringens Veiledning ikke tilsidesættes; thi paa den ene Side opdages paa denne Vei de meest besynderlige Phænomener, til hvis Kundskab Theorien ei kunde lede, paa den anden Side faaer rationel Handels-Klogskab derved Styrke og Sikkerhed. Forfatteren har saaledes ikke villet, i sine historiske Betragtninger, springe noget Mellemed forbi, men han har kun forelagt Phænomenerne saaledes, som de ere indtrufne, og har anstillet de Betragtninger, deels over deres Aarsager, deels over deres Virkninger, som Historiens Gang har lært ham, og dybsindige statsoeconomiske Forfatteres Undersøgelser have givet ham Anledning til. Han har saaledes, deels efter historiske Grunde, deels efter Grunde, som ligge i Sagens Natur, vovet at ytre det Haab, at Coursen efterhaanden, uden alt for voldsomme Forrykkelser i de borgerlige Forhold, kunde arbeide sig frem til Pari, og at der paa Handelens Vei kunde skee saadanne Forandringer i den nærværende Stilling, at Eiendommens Værd ligesom uformærkt kunde stige i samme Forhold, [115] som Coursen forbedredes, og at Næringsveienes blomstrende Tilstand kunde formindske de Farer og jevne den Ulempe, som Gjeldens virkelige Ophøielse foranledigede. Dannemarks Exempel er i denne Henseende lærerigt. Dets Pengevæsen har gennemgaaet en Crisis, der ligner Fædrelandets. Det har ført Borgerne gennem de samme Vildfarelser og Farer som det norske, dets Bestemmelser have voldsomt rystet alle borgerlige Forhold, og saaret dem meest ved en pludselig Overgang til en Cours, der kan kaldes al pari; men uagtet det er funderet paa en mindre solid Grundvold end det norske, have bedre Conjunctioner og en deraf følgende Overflod af Sølv-Valuta, opretholdt Coursen, og havt en øiensynlig forbedrende Indflydelse paa alle Eiendoms-Forhold. Forfatteren vil ikke her undersøge, hvorvidt denne Tilstand kan ansees for at hvile paa en mindre solid Grundvold, deels fordi en Deel af denne fremmede Valuta er indført ved Indgreb i Efterslægstens Indtægt, deels fordi Bankens Basis er mindre beqvem. Dannemarks Finantsvæsen har, efter offentlige Beretninger, i flere Aar befundet sig i den bedste Orden, og der har ikke allene været Ligevægt mellem Statens Indtægt og Udgift; med store Dele af Gjeldsbyrden kunde aarligen afvælttes. Den danske Rigsbanks Kræfter voxe aarligen i den Grad, at det ikke vil vare længe inden den kan opfylde sin oprindelige Bestemmelse, og aabne sin Casse til Indvexling. Men aabenbart er det, at disse, i flere Aar fortsatte, fordeelagtige Conjunctioner, have baade [116] understøttet Coursens Stabilitet, og ville lette den danske Banks Foretagender, til Vedligeholdelsen af et fast Pengevæsen, uden nye Forrykkelser i Eiendomsforhold, om Conjunctionene skulde forandre sig. En livlig Handel, en fleeraarig fordeelagtig Afsætning af Landets vigtigste Producter, en høiere Jordbrugs-Cultur, en fornuftig Rettelse af ældre Vildfarelser, med Hensyn til Vindskibelighedens Fremme, adelige Proprietairers Forvandling fra Jægere og glædelystne Dagdrivere til virksomme og sparsommelige Borgere, en passende Nedsættelse af unaturlige Eiendomspriser, der tillade den fordeelagtigste Benyttelse af Eiendommene gennem alle Interesser, og flere Omstændigheder, – have til Cours-Forbedringen udrettet, hvad intet konstigt Middel, ingen tvungen Bank-Cours eller gjentagne Laan i Længde vilde have kunnet udvirke. Følgerne deraf vise sig allerede i Dannemarks stigende Velstand, forhøiede Eiendomspriser, og en udbredt Virksomhed, og Nedtrykkelsen af Pantets Værd ved Coursforbedringen er meer end opveiet ved den reelle Eiendomsværdies Forbedring. Det danske Pengevæsens Historie i henfarne Dage og i dem, vi nu opleve, er høist lærerigt for Dannemarks forrige Statsfrænde, saavel formedelst dets Vildfarelser og djærve Indgreb i Eiendomsforhold, som formedelst den Viisdom, hvormed dets Bestyrelse efterhaanden har indledet det paa en bedre Vei. Store vare begge Rigers Lidelser under Forbedringen; men de ere mestendeels endte i Danmark formedelst gunstige Tidsomstændighe-

der, [117] medens denne Lettelse endnu ikke er given Norge under Handelsforholdenes vexlende Gang. Deraf følger vist nok, at Forsigtighed maa bruges i Tiden, for ei at forøge det Onde; men det udelukker ikke Haabet om, at en bedre Dag kan oprinde. – At der neppe gives nogen Bank, som med saa megen Styrke i sin Grundform viser saa megen Svaghed i sine Foretagender, som den norske, det har Forfatteren, ligesaavel som Recensenten, tydelig nok yttret – enskjøndt Forfatterens Erfaring ikke gaaer igjennem Rækken af alle Bankers Historie –; men Historien leverer Bidrag til disse underlige Phænomener, som vel ikke ere de samme; men frembringe lignende Virkninger. Den franske Bank er saa vel funderet, at den, efter sagkyndige Dommeres Formeening, lader hvile meer Sølv i sin Casse, end som behøves for prompte at tilfredsstille al Vexlingskrav, og den indskrænker sin Virksomhed inden saa snevre Grændser, i det den ikke laaner paa Pant i faste Eiendomme; men kun forsølver Credit-Papirer, hvis Beløb efter en kort Frist flyder tilbage i dens Kister, at den ikke ansees for at stifte den Nytte i Staten, som en meer udvidet Virksomhed vilde medføre. Den engelske Bank derimod er langt fra at være saa vel funderet, som den franske, den har stundom udstædt en Seddelmasse, som udgjorde meer end 20 Gange Værdien af dens Sølv- og Guldfond, og den staaer i et høist forviklet Forhold til Regjeringen, som, under andre Omstændigheder, maatte høiligen skade dens Credit. Naar disse tvende [118] Bankers Papirer ombyttes med hinanden, maa ikke destomindre den solidere Bank taale et betydeligt Afslag af dens Repræsentativers reellere Værdie, og lægge Sølv til Paricourser, for at komme i Besiddelse af den mindre solide Banks Papirer. Der kan vel neppe gives noget større Beviis paa, hvad blomstrende Handel og Virksomhed kan udrette i handlende Staters gjensidige Vexelforhold – Norge har ogsaa, for ikke længe siden, havt saadanne, ikke korte, Perioder, da Handelen blomstrede, da en større Mængde udenlandsk Valuta indførtes i Landet, end vort indenlandske Forbrug kunde optage, og store Rester kunde hensættes i udenlandske Banker. Den americanske og den franske Revolution frembragte saadanne varigen fordeelagtige Tider, og Mellemrummet mellem disse var kort, og fremledelede ikke vore Dages store Rystelser. Forfatteren har, paa flere Steder i sin Bog og andensteds, gjort opmærksom paa mangehaande Omstændigheder, som efterhaanden opløste vore forskjellige Virksomheder, uafhængigen af Handels-Conjuncturer, til et fordeelagtigere Standpunct, og som sætte dem i Stand til at møde gode Tider, bedre forberedt, end for nogle Aar tilbage, og til med større Kraft og Hæld at kunne benytte dem, og under denne Forandring maa Virkningen af bedre Tider paa Handel og Vandel ventes at blive meer varig. Da [119] Coursen 1825 pludseligen gik alpari, og forblev omtrent paa dette Punct næsten et heelt Aar, da havde Forbedringen ikke denne solide Grundvold. Den var en Følge af forcerede Speculationer (**overtrading**) i England, af en convulsivisk Handel, hvorpaa fulgte den største Mathed, der lemlæstede Norges Handel, saavel som Englands. Engelske Huses Fald slæbde norske med sig, al Vexel-Sikkerhed ophørte, Mistillid til udenlandske Papirer viiste sig i høieste Grad, og det vilde have været et under om Coursen da ikke skulde have forværret sig, og stræbt opad mod den opførte Dæmning. Siden den Tid ere altid Omstændigheder – som Forfatteren deels i sin Bog har berørt, deels henhøre til andre Undersøgelser – indtrufne, som have gjort, at der har været flere Kjøbere end Sælgere af udenlandske Papirer, og det er naturligt, at Prisen for disse Papirer kan af den fixerede Bank-Cours er bleven holdt inden visse Grændser. Men lad os tænke os bedre Dage, eller kun et naturligt Haab opfyldt: lad os tænke os Tolden paa norsk Trælast, der indføres i England, nedsat, vore Producter og Fabricater bedre betalte, vor Fragthandel oplivet, og Skibsbygninger forflerede, Fiskeriet fremdeles blomstrende, og flere og flere mineralske Producter fremdragne af Jordens Skjød, og Alt dette under en forøget Opmærksomhed paa Producternes Forædling og Midlernes sparsommelige Anvendelse – lad os tænke os Bortryddelsen eller Formildelsen af de mangelund besværende Byrder, der nu trykke vor Industrie, [120] og som voxe formedelst tilfældige Ulykker. – Vilde da ikke denne

Tingenes Stilling forandres, og Mængden af Sælgere af udenlandske Papirer bringe Coursen, paa en naturligere Vei, til den Pol, som vort fuldkomne Bank-Institut peger henimod, og som det har en grundfæstet Styrke til at vedligeholde? Naar et saadant Tidspunct har været længe nok, for at det med Sikkerhed kan skjønnes, at det ei er et Vindstød af flygtigen forbigående Handels-Conjuncturer, da ville alle Forvirringer og unaturlige Nedsættelser af Eiendomsverdier hæves, Eiendommenes Priis vil stige, og med den Debitorenes Sikkerhed, alle indvortes borgerlige Forhold passende reguleres, Arbejdsprisen, der nu visseligen ikke er for høj i vort Land, vil kunne taale at nævnes med samme Sølvpriis, som nu i Papir, og Bankens Kjælder vil kunne aabnes, uden Frygt for uvedbørlig Forstyrrelse af indvortes Statsforhold. – Forfatteren taler i øvrigt ikke om denne Tilstand, som et Ideal af Borgerhæld, der ei kan ventes virkeliggjort, eller som et Foster af en forvildet Phantasie, der gjerne svæver i Fictionernes Rige; men han taler om, hvad hans Øie har seet, om en Erfaring som Historiens Gang giver ham i Hænde, og han søger ikke at blænde ved bedragerske Gøglerbilleder. Det er paa denne naturlige Vei, han har troet, at en fast Paricours, uden at saare nogen Interesse, og uden ved nye Magtsprog at forvolde nye Rystelser, kunde vorde fremledet. – Hans høitagede Recensent vil imidlertid velvilligen indsee, at han [121] ikke her vidløftigen kan omhandle en Sag, der giver ham Anledning til mange Slags Overveielser; men han møder ham gjerne til en anden Tid, og er overbeviist om, at Fordelen af denne Vennestrud vil være paa Forfatterens Side.

Forfatteren har paa flere Steder i sin Bog yttret Formodning om, at Bankens Virksomhed, naar Parivexling fandt Sted, kunde udvides derved, at en Deel af dens Sølv kunde sættes i Bevægelse, ved Siden af dens Sedler. Recensenten har, og vist ikke uden Grund, fundet disse Yttringer mindre beføiede; men Forfatteren maa tillade sig den Bemærkning, at denne Forudsætning af ham kun er løseligen henkastet, og Sagen selv hører blandt dem, hvis nøiere Drøftelse ikke nærmest hørte til hans Hensigt, og som han ei vovede vidløftigen at behandle, for ei at trætte sine Læseres Taalmodighed. Han har i øvrigt havt sine Grunde for Yttringen. Det kunde ikke være ham ubekjændt, at Banklovens nærværende Form hindrer denne Virksomhed, saavel nu, som naar Parivexling engang besluttes; men da han anseer det for høist gavnligt, at Bankloven, naar hiint skeer, vorder revideret og forandret, saa har han troet, at Banken, i sin nye Skikkelse, vilde vove mindre, ved at udsende en Deel af sit Grund sølv, end i dens nærværende. Den ufuldstændige Maade, hvorpaa Banken nu opfylder sin Forpligtelse, gjør det høist betænkeligt, at foretage flere Forandringer, som kunde synes at rokke dens Grundvold, og forstyrre Haabet om en mere [122] bankmæssig Fremgangsmaade. Meningen – eller som man med et teknisk Ord nuomstunder siger – Opinionsen om Bankens solide Forfatning, og dens Evne til at kunne udføre vedbørligen Parivexlings-Budet, kunde befrygte Bankens Credit derved svækket. Anderledes har det sig, naar Bankens Casse aabnes, og den uvægerligen ombytter sine Sedler, efter deres Navn, med Sølv. Da lover den Intet, som den jo opfylder; det løse, brudte, Ord gaaer over til virkelig Handling, og dens Credit kan aldrig svækkes, saalænge den opfylder sin Parivexlings Forpligtelse. Imidlertid vil Erfaring lære Banken, hvor stor en Deel af sit Sølv den behøver at tilbageholde for prompte at kunne vexle de præsenterede Sedler, og Forfatteren har gjort sig Umage for at vise, at denne Sølvmasse vil være mindre, end man nu forestiller sig. Den vil saaledes ikke allene med al Tryghed kunne udsende alle sine Sedler, for ved Laan at gjøre dem frugtbringende for sig, at understøtte Landets Virksomhed, og forhindre ubetimelige Eiendomssalg; men Bankfoundationen kan og forandres derhen, at det tillades Banken, at anvende en Deel af sit nu hvilende Fond til at oplive Handelsvirksomheden, ved en forsigtig, for Banken og alle Vedkommende fordeelagtig, Discontering, uden at den, formedelst denne udvidede Virksomhed, behøver at indrage det forholdsmæssige Antal Papirsedler. Ved at give Agt paa Handelens Bevægelser, paa Sølvvexlingens Ebbe og Flod, vil Bankbestyrelsen snart komme til Kundskab om, hvorvidt der [123]

er Mangel eller Overflod af Repræsentativer, og hvor stor en Mængde Sølv den, til at afhjælpe denne Mangel, kan sætte i Omløb, uden at overfylde vort Land med unødvendige Repræsentativer, som ere Bankens farligste Udtømmere; thi Ihænderne deraf give Intet tilbage af hvad de have modtaget, fordi intet udgydes igjen i Virksomhedens uendelige Canaler. Vel kan der, under Bankens solide Stilling, endog i dette Øieblik ingen virkelig Fare være forbunden med at sætte en Deel af dens Sølv i Bevægelse, om Bankfoundationen tillod det; men Banken maa være meer generet ved den inbildte Fare, og den har ligesom tabt sin Ret til at indlade sig i denne Slags Speculation ved den ufuldstændige Maade, hvorpaa den opfylder sine Forpligtelser. – Hvad enten Recensentens Forslag, at udstæde et vist Quantum Represæntativer over det nu tilladte Antal, til Brug ved Discontering, eller Forfatterens dertil at benytte Sølv, kom til Udførelse, vilde Forfatterens Hensigt lige fuldt opnaaes, og han kunde Intet indvende mod denne Modification i hans Forslag, uden den større Vanskelighed, som var forbunden med at holde denne Seddel-Udstædelse paa den ene Side inden de rette Grændser, paa den anden Side udvide den, efter Virksomhedens Trang til denne Hjælp. Alle Erfaringer paa denne Vei skulle gjøres; de er endnu ikke prøvede; men det vilde ikke vare længe, inden vedkommende Bank-Embedsmænd erhvervede sig fornøden Kundskab herom, og kunde lede Sagen til alle [124] Vedkommendes Fordeel, hvilken Vei endog valgtes. Overhovedet troer Forfatteren, at flere Fordele kunde opnaaes ved passende Forandringer i Bankfoundationen; men at disse sikkrest foresloges gennem dem, som om denne Gjenstand dagligen kunne berige sig med nye Erfaringer.

Hvad endeligen betræffer den Hovedidee, som gaaer igjennem Recensentens Foredrag, der sigter til en Hovedforandring af Bankens Grundbestemmelse, da vover Forfatteren derom ikke at anstille nogen vidløftig og alvorlig Undersøgelse, hvor interessant han endog har fundet Recensentens Anskuelse og hans Betragtninger derover, og hvor uventet et Forslag af den Natur fra en lovkyndig Mand synes ham at være. Det er ikke Forfatteren bekjændt, at denne vigtige Sag paa denne Maade er bleven behandlet af saadanne Hænder. Det synes ham, som denne Deel af Recensionen angaaer ham mindre. Recensenten og Forfatteren have venligen mødt hinanden i deres Anskuelser om Gjælds-Reductionens Vanskelighed, og Forfatteren troer, at begges Læsere ville finde en fuldkommen Harmonie mellem begges Anskuelser i denne Henseende; men da Forfatteren aldeles ikke har villet foreslaae nogen Forandring i det, som, dels efter Lovgivningen, dels efter Stortingets Modification deraf, nu bestaaer, saa kan hverken denne eller nogen anden nye Forandringsplan umiddelbar angaae ham, hvor skarpsindig endog Ideen monne være behandlet. Han har forhen bemærket, at det kun er Recensentens Pen, og ikke hans Mening, som i [125] Recensionen stundom lader Forfatteren foreslaae Reduction. Efterat han i sin Bog, saavidt han formaaer, har søgt at berigtige nogle, i hans Tanker, urigtige Forestillinger om Pengevæsenet og dets Indflydelse paa Vindskibeligheden, og fra denne Side at jævne Veien for Parivexling, er han bleven staaende ved Debitorernes Stilling og Bankens Fare, naar Parivexling pludseligen besluttedes, og har betragtet Gjældsreductionen, som et Middel, for hvis Anvendelse fast uovervindelige Hindringer lagdes. Hans sidste Raad blev altsaa at vælge den negative Vei, og at lade Tid og Omstændigheder jævne Vanskelighederne. Han gik den Vei, som forsigtige og mindre øvede Læger sædvanligen vælge, at bruge mere negative Midler til Sygdommens Helbredelse; de meer positive maatte han overlade kyndige Læger. I een Henseende vilde han finde Recensentens Ideer svarende til sit Ønske, at see Penge-Eenheden i vort Land formindsket, hvorover han har tilladt sig at anstille nogle Betragtninger. Recensentens Plan kunde, saavidt skjønnes, betragtes som en Plan, at oprette en Courantbank ved Siden af Species-Banken, og at benytte den førstes Papirer i det almindelige Livs Forhandlinger. Forfatteren, som ikke vovede at rokke Banken i sin Grundform, gik imidlertid en ganske anden Vei, end Recensenten. Han tænkte sig den nye Eenhed, som aliquote, men uforandrede Dele af den nu fastsatte Penge-Eenhed, hvorved han

fik Anledning til at gaae et Skridt dybere end Recensenten. I det han forudsaae, at denne mekaniske Deling, med [126] Hensyn til de mindre Myntsorter, vilde forvolde Banken Bekostning og Besvær, troede han, paa den ene Side, at finde Vederlag derfor i de Fordele, som ere tilstaaede Norges Bank, fremfor de fledste andre Banker, og de Summer, som ere den anviiste udenfor dens Hovedstoel, af Indtægter som ere den aldeles uvedkommende, paa den anden Side fandt han, at Bankens Interesse burde være Nationens underordnet, om endog det Gode blot kunde opnaaes ved en Opoffrelse fra Bankens Side, der dog ved denne Leilighed blev forholdsmæssig ringe. Recensentens Forslag gjør et alvorligere Indgreb i Bankens Grundvæsen, og, omenskjøndt det ikke har nogen afgjørende Indflydelse paa Bankens, eller Actieeiernes Interesse, der kunde lempes efter den nye Standart, saa gjør den dog atter store Forandringer i lovbestemte Penge-Forhold. Er den end ikke nogen virkelig Gjældsreduction med Hensyn til den Værdie, som Bankens Sedler for Øieblikket har, og gjør den forsaavidt ingen Forrykkelse i bestaaende Pengeforhold, saa betaales derved, paa den anden Side, en Myntreduction, som kan sammenlignes med den, der foretoges med gamle Fordringer ved Forordningen af Januar 1813, med den Forskjæl, at den træffer Anstalter til, at Reductionen skulde blive den Sidste. – Det kan visseligen ikke nægtes, at der, til Anbefalelse af Recensentens Plan, kan anføres gode Grunde, som man vil finde skarpsindigen behandlede i hans Recension. Debitorerne staae nu, som paa en Vulkan, der af forandrede [127] Omstændigheder let kunde samle nye Ødelæggelses-Elementer, hvis Eruption bragte dem paa Randen af borgerlig Undergang. Er Eiendomsværdierne Synken endnu ikke fuldendt – thi næsten hvert Aar har man seet lavere og lavere Auctionspriser paa Landets dyrebare Eiendomme – og Gjældens Navn, enten formedelst Magtsprog eller lokkende Tidsomstændigheders øienblikkelige Indflydelse, gaves en større Betydenhed ved pludselig Coursforbedringer, da vilde sikkerligen paa nye de største Forrykkelser og Eiendomsomsætninger vorde Dagens Skik og Væsen. De mangfoldige Eiendomme, som nu give Sikkerhed for 2/3 af Gjælden – den Sikkerhed, hvorved Creditor nu sædvanligen beroliger sig – vilde da kun give Sikkerhed for Gjældens yderste Værd. En bedre Sikkerhed vilde søges, og forsaavidt den ei kunde erholdes, maatte allerede i denne Slags Række af Panter, Eiendomssalg vorde hyppige. Langt hyppigere maatte de vorde i den Række af Eiendomme – som Forfatteren befrygter ikke er liden – der nu giver mindre Sikkerhed. Disse vilde, naar Creditor, som vel sædvanligen er Tilfældet, blot vilde tage Hensyn paa sin Sikkerhed, snart vorde opbudne til Salg, og deres Priser, endnu mere falde, fordi mange Realisationer paa een Tid bleve foretagne. I flere Aar have alle borgerlige Forhold ligesom faaet en vis Fasthed, ved det stadige Cours-Forhold, hvori ikke har været større Svingning, end som kunde have fundet Sted, om Banken, i sin nærværende Stilling, havde besluttet Parivexling. [128] Dersom det nu ikke kan nægtes, at en pludselig Overgang til gode Penge fra de slette, forsaavidt den ei kan fremvirkes ved naturlige Omstændigheder, ved Handelens og Virksomhedens gunstige Udseende og Nationens stigende Velstand, medfører en farligere Forstyrrelse i alle Eiendomsforhold, end Pengeforværringen, fordi den foranlediger flere Realisationer, i det den forvandsker Panternes Værdie, saa kan det ikke nægtes, at Debitorernes Stilling nu er høist betænkelig. I Følge den af Storthinget valgte Fremgangsmaade, og den Aand, som gaaer igjennem dets Bestemmelser i den Henseende, maa og bør dets Forhold være ensidige, med Hensyn til Coursreguleringen. Det sætter en Dæmning for al Coursforværring; men overlader Coursforbedringen til Omstændighederne. Debitorerne have altsaa intet Haab om Lettelse, uden forværrede Tidsomstændigheder og nedsatte Eiendomspriser; men de kunde vorde udsatte for smertelige Følger af en Coursforbedring, der ikke havde sin Rod i føromtaltte gunstige Omstændigheder, eller som kun vare en Følge af Lykkens kortvarige Smil, og ei grundet paa en varig Forbedring i Næringsveienes Stilling. Et Meteor, som Aaret 1825, kunde fremtræde, og pludseligen forsvinde, ødelæggende og forstyrende paa sin Vei mangan en Virksomheds Gang.

Alle disse Ulemper forsvandt ligesom ved en magisk Kraft, naar Pengereductionen foregik, efter Recensentens Forslag, og Creditor blev forsaavidt ei uretfærdigen behandlet, som han fik den Værdie, hans Tilgodehavende nu har, [129] hvilken ligesom for Evigheden fixeredes ved den besluttede Vexling. Det synes saaledes, som den gamle og nye Tid, med Hensyn til Pengevæsenet beqvemt kunde sammensmeltes, for aldrig meer at optræde, som hinandens Fiender.

Men det fattes paa den anden Side ikke paa Tvivls-Grunde, som kunde gjøre det betænkeligt at følge Recensenten i hans nye Plan for Landets Pengevæsen. Der er i Pengevæsenets Anliggender tvende Slags borgerlige Forhold tilstæde, hvoraf ingen ganske kan lades ud af Agt; men som, ligesom ved et Nærmelsesmiddel, maa opløses i et hensigtsmæssig Product. Mellem Creditor og Debitor er et lovbestemt Forhold, som ei kan hæves, uden at ophæve de nærværende Love, og som under disse Loves Beskyttelse er bleven oprettet. Contracter ere indgangne, Gjæld er stiftet, overensstemmende med disse Love, og den Varsomhed, hvormed Pengevæsenet er bleven behandlet, siden den nye Banks Grundvold ble lagt, har udbredt Haabet om, at positive, og ei aldeles nødvendige Forandringer, ikke paa nye deri skulde gjøres. Coursens midlertidige Foranderlighed selv er en af denne Lovs Bestemmelser, eller rettere det **medium approprians**, hvormed Lovgivningen har villet forene de ueensartede Elementer, og lempe de forskjællige Interesser, efter de mindre hældige Handelsforhold. Enhver, som i dette Land indlader sig i Pengeforhandlinger, maa sætte sig ind i dette af Loven foreskrevne Forhold, og i den Slags Hazard-Contract, som Contrahenten derved indgaaer, maatte det vel [130] befindes uklogt, om han vilde vente fornyede Reductioner og Forrykkelser i en Lovgivning, som fremfor alle vil behandles med Varsomhed og Bestemthed. Det er vist nok en uomstødelig Sandhed, at der, især i Pengevæsenet, findes mange historisk begrundede Forhold, som ved dyrekjøbte Erfaringer og forandrede Omstændigheder, i Tidens Løb ere befundne saa uhenigtsmæssige, ja endog saa fordærlige, at det bliver et naturligt Ønske for alle Vedkommende, at indføre en anden Orden, end den oprindeligen bestemte, og at Lovgiveren maa ansee sig beføiet til at lægge en modificerende Haand paa de farlige Bestemmelser. Men Forfatteren kan ikke indsee, at det paa nogen Maade kunde kaldes, at give Loven en tilbagevirkende Kraft, naar den bevarer de Hovedbestemmelser uforandrede, som Bank-Fundationen indeholder, eller at Lovgiveren derved skulde siges at have sprunget en heel Række af Mellemed forbi, uden at tage Hensyn til det bestaaende. Forfatteren er fuldkommen enig med sin Recensent deri, at Grundlovens 97de § har mere Hensyn til den dømmende end lovgivende Magt, og han har bekjændt sig til denne Mening, saa ofte det blev ham givet derom at ytre sig. Det Modsatte maatte lede til en Stabilitet, som var høist fordærlig for Nationens Fremskridt paa Culturens Vei, og lamme Statens Virksomhed for at forbedre Borgernes Stilling, eller paa den anden Side lede til høist forviklede Forhold, som, naar de i Tankerne forfulgtes, maatte frembringe de fordærligste Følger. Vore [131] Storthing have havt Spor af de Afvigelser, som alt for stor Agtelse for denne Almeensætning i Grundloven, eller en misforstaaet Anvendelse deraf, kan foranledige. – Men derved kan vel Loven ikke gives nogen tilbagevirkende Kraft, at Lovgiveren lader de Forskrifter, som gjælde for Gjældsforholdene, blive i den Tilstand, hvori de vare efter den Lov, som i flere aar har været gyldig, eller naar den bliver staaende ved de Modificationer, som deri ere blevene giorte, først fordi Lovgiveren indsaae, at han havde gjort for store Kjæmpeskridt i sine Foranstaltninger, der ei vare lempede efter Nationens Kræfter, siden fordi de deraf fulgte Bestemmelser havde saaledes consolideret sig, og vare ligesom sammenvoxne med Statslegemet, at de ei, uden alt for smertelige Følge, kunde adskilles. En fuldkommen Fasthed i Pengeværdierne, der til alle Tider mægledede lige retfærdigen mellem Creditor og Debitor, lader sig ikke tænke, fordi den Maalestok, hvorefter de reguleres, er foranderlig, om der end ikke tages Hensyn til den Bølgegang, som Vindskibelighedens forandrede Vei, Productionens Forøgelse, og

den stedse stigende Salg-Concurrence, foranlediger i Varepriserne. Prisen paa Sølv og Guld har, til alle Tider, været Forandring i virkelig Værdie underkastet, og har stundom i nærliggende Perioder, afgivet en foranderlig Standart for de forskjællige Værdier i det daglige Liv. Denne Foranderlighed maa ansees for at være hyppigere Omvexling underkastet, jo flere Jordklodens Rigdomme af den Art opdages, jo mere dens Indvolde gennemgraves, og jo mere [132] Frihed Mennesket faaer i sine borgerlige Bevægelser; thi desto flere ædle Metaller, hidtil Vareværdiernes beqvemteste Repræsentanter, fremdrages af Jordens Dybde til Menneskets Brug og Nytte. Det er ikke mange Aarhundreder siden Sølvet var fire Gange saa dyrt, som det nu er, hvorved de voldsomste Revolutioner i Gjældsforholdene maatte bevirkes; thi denne Overgang skede, om ei ganske pludselig, dog i mindre end et Seculum. De halvsjette tusind Millioner Piastrer, som i tre Aarhundreder forudsættes fremdragne af Americas Sølv- og Guldgruber, have nedtrykt Sølvets Værdie til omtrent en fjerde Deel af hvad det forhen var, og hvo kan sige, om ikke denne Værdie vil gaae langt dybere, dersom Andes og Cordillerne aabne de uhyre Skatte, som kyndige Bjergmænd formode deri begravne, eller dersom Africas Ørkener udgyde sit Gulsand over Europa? Nyligen er der jo talt om rige Sølvgrene, som lokke Bjergmandshaabet i den nye Verden, og naar Revolutionsgjæringen er udbruset, og den menneskelige Vindskibelighed i Fred og Frihed kan drive sine Sysler, kan Bjergmandsfliden – understøttet af uberegnelige Hændelser paa Opdagelsens Vei – frembringe Sølv- og Guld-Masser, som kunde have den mærkeligste Indflydelse paa Sølvets og Guldets Priis. Loven kan ikke følge disse op- og nedgaaende Bevægelser, eller med Retfærdighedens Vægtskaal neutralisere deres Virkninger, uden naar Følgerne deraf voxe til en Høide, som udbreder Forvirring over alle borgerlige [133] Sysler. En ny Pengelov, en ulykkelig Frænde af Januar-Loven 1813, kan vel af hine Aarsager blive nødvendig, men der kunde tvivles om denne Nødvendighed nu var forhaanden. De tilfældige Svingninger, som bevirkes ved mere eller mindre fordeeltige Handelsforhold, bringes beqvemst til Hvile, ved modsatte Virkninger, som Følge af Begivenhedernes Omvexling. Have Pengene forværet sig, formedelst en fortsat Tilstrømmen af nye Sølvkilder, og formedelst Papirsystemets Opfindelse, saa er Varernes virkelige Værdie saa meget sunken, at den slettere Mynt kjøber ligesaa mange Livets Nydelser, som forhen den gode. Er Debtors Stilling paa den anden Side sat i Fare, formedelst Gjældens voxende Beløb i bedre Penge, saa findes i den høiere Værd, som en forsigtigere og klogere Benyttelse af Eiendommens Kræfter og Indtægter giver, en Modvægt mod den truende Fare, og Haabet fæster sig ved Udsigterne til en bedre Tid, da vore Producter løbe villigere i de forrige Afsætnings-Canaler. Debitor synes ei at behøve nye, almindeligen forhadte Understøttelsesmidler, for at faae en svær Byrde med let Møje afkastet. Borgeren finder sig taalmodigen i de Omvexlinger, som ere en Følge af jernhaarde Tidens Gang; men han anklager Staten, naar den lægger positive Hindringer i Veien for den Formildelse, som forandrede Omstændigheder muligen kunde medføre. Desuden befrygter Forfatteren, at Tilliden til Bankens rene Fremfærd, om ikke dens Credit, vilde lide ved denne [134] Forandring i dens Grundform, og man vilde spørge, naar denne Bygning vil ende sine ustadige Bevægelser, og give den den faste Form, som er dens oprindelige Væsen? Nationen har vant sig til den fixe Cours-Bestemmelse, den beroliger sig ved Bankens forsigtige Fremfærd i saa Henseende; men den vil neppe, uden urolig Bekymring og bange Ahnelse, see denne Hovedforandring i Bankloven indført. En ny Garantie, til hvis punctlige Overholdelse Banken nærmer sig med stadige, men forsigtige Skridt, vilde vorde utilbagekaldeligen brudt, og glemte Stridigheder igjen komme paa Bane.

Det er disse Hensyn, som bevægede Forfatteren, i sine Betragtninger over vort Pengevæsen, til at blive staaende ved Lovens nugældende Bestemmelser, og ikke foreslaae de drastiske Lægemedler, som hans Recensent vil have anvendt. Men – han maa gjentage det – Ideen er ham for nye,

for uventet, og han har paa dette Sted ikke Spillerum nok, til at han herom videre kan udbrede sig. Han vil vente den skarpsindige Recensents nærmere Udvikling, og kyndige Landsmænds Dom om Hensigtsmæssigheden af en saadan Bestemmelse, og den hele Sags nøiere Prøvelse staaer nu for en højere Domstoel. Han vilde tilvisse foretrække sin Recensents Forslag for den pludselige Coursforbedring, som i andre Betragtninger over hans Arbeide er foreslaaet, paa hvilke han nu vil tillade sig at henvende sine Læsers Opmærksomhed.

I den vestlandske Tidende No. 51-52 [135] findes Betragtninger anstillede over Bank- og Pengevæsen, i Anledning af Forfatterens Bog, som lede til det modsatte Resultat af den Vidarske Recension. Dersom denne finder, at Forfatteren, ved sit neutrale Forhold, i Henseende til Bankloven, bygger Fare for Debitor og forrykker bestaaende Forhold, saa troer derimod hiin Recensent, at Parivexlingen, formedelst denne neutralitet, udsættes længere end den burde. For ham er Lovens første Bud den sande ufravigelige Norm, og, endskjønt han synes at vise megen Liberalitet og Hensyn til de Ulemper, som en pludselig Coursforbedring kunde forvolde, ved at give Lovgiveren et Spillerum af 16 Maaneder, for i dem efterhaanden at hæve Coursen til Pari, saa er dog denne Tidsfrist saa kort, at Gjældsforholdene umuligen i den, paa rette Maade kunne vorde ordnede, naar ikke en uventet og uforudseet Handelsens og Virksomhedens Velsignelse understøttede den svage Kraft. Forfatterens Ideer ligge saaledes i Midten av disse Betragtninger, og han maa ansees befriet for at gennemgaae vidløftigen de sidste Indvendinge derimod. Deels vilde han derved kun kjede sine Læsere ved en Gjentagelse af, hvad han i sin Bog og i sine foregaaende Betragtninger har sagt, deels maatte han overlade disse oplyste Mænd, selv at udfægte Sagen mellem hinanden indbyrdes. Forfatteren har saaledes kun faa Ord at tilføie, hvad der paa begge Steder er bleven anført om de her omhandlede Gjenstande.

[136] Forfatteren har søgt at oplyse hvad der i hans Tanker gav Anledning til den pludselige Coursforbedring i 1818 og 1825, og at den strax efter igjen saa meget forværredes. Den directe Grund til disse Phænomener laae vist nok i Conjunctionernes Gang, som tilveiebragte den pludeligste Overgang fra Livlighed til Døsigheid, som vor senere Handels-Historie har at opvise, og mod denne directe Indflydelse virkede ikke Banken, fordi det formodedes, at Parivexling ei vilde vorde besluttet. Alle disse Coursens ustadige Bevægelser, foranlediget af vxlende Conjunctioner, maae oftere fornyes, saalænge Virksomhedens Skjæbne saa godt som beroer paa disse, og dens Forbedring ikke understøttes af Forhaabninger, som hentes fra dens indvortes Beskaffenhed. Denne forbedrende Haand er nu, i Forfatterens Øine, alvorligen lagt paa alle vore Industriegrene, og et gunstigt Lykkens Smiil vil nu frembringe varigere Følger end forhen. Dersom Aar, som 1824 og 1825 indskydes igjen i vore Handelsaar, da vilde de ikke saaledes forsvinde, uden at efterlade velgjørende Spor af deres Virkninger; thi Virksomheds-Forstanderne, som siden den Tid havde lært at rette mange Vildfarelser, vilde bedre vide at benytte de høstede Fordele, til at styrke Virksomhedens indvortes Kræfter.

Aarsagen til, at saa mange af vore rige Handelshuse lade deres Capitaler staae i Udlandet, er vel ikke saa meget den af hiin Forfatter anførte; men ligger fornemmeligen deri, at de her i Landet ikke med Lethed [137] kunne gjøres frugtbringende saaledes, at Capitalisten kan raade derover, naar han har Brug derfor. Udsættes Capitaler i dette Land mod Sikkerhed i faste Eiendomme, da kunne de enten med Møie, og som oftest kun gjennem Lovens Vei, løsrides, eller forvolde ved Opsigelsen borgerlige Ulykker, som opvække Medlidenhed, og formilde den mindre ufølsomme Creditors Strængheid, hvor høiligen han end kunde trænge til sin Capital. Benyttes disse Capitaler paa Veie, paa hvilke de hurtigere kunde komme tilbage til Eieren, staaer Interessen af dem sædvanligen saa høit, at kun den forlegne, og altsaa mindre sikkre, Medborger kan beqemme sig til at give den.

I alt dette kan ingen Forandring skee, før Virksomheden indledes paa en fordeelagtigere Bane, og naar Banken meer liberalt understøtter Virksomhedens Vei.

Hvad Forfatteren i sin Bog har sagt, for at oplyse den Sammenhæng, der er, i vort Land, mellem Fabricanten, Handelsmanden, Producenten og Arbeidsmanden, har ikke kunnet overbevise denne Grandsker om Urigtigheden af den Sætning, at slette Penge gavne hine, men skade disse. Forfatteren maa fremdeles være af den Mening, som han har søgt at forsvare, at Arbeidsmandens og Producentens Kaar i dette Land ei forbedres, med mindre Virksomhedsforstandernes Fordele voxer; thi uden dette vil Concurrencen ikke foranledige Arbeidets og det raa Products højere Priis. Ere altsaa slette Penge – en Forudsætning, som han i øvrigt er [138] langt fra at give den sædvanligen udstrakte Almindelighed – nødvendige for at lette Virksomhedens Vei, da deler Arbeidsmanden og Producenten i vort Land disse Fordele i en højere Grad. – Og forbedres de omløbende Penges Værd paa den anden Side, vil den fornuftige Vindskibelighed, naar den ei besværes af uforholdsmæssige Statsbyrder, lettere orientere sig paa den nye Vei, end de Classer, af hvis Hænder den modtager Virksomhedens første Elementer, naar Forbedringen ei fremledes af gunstige Omstændigheder, men af overleiledes Loves Bud. – Men Forfatteren skal ikke optage Traaden af disse Betragtninger, for at lede sine Læsere ind i en Labyrinth, han nyligen har forladt. Naar han i øvrigt har yttret Formodning om, at de Omstændigheder, som kunde give Haab om Varigheden af en bedre Tilstand, hentet fra indvortes Statsgrunde, tildeels ere forhaanden, saa er han dog langt fra at troe, at de have den Vægt, at de kunde trodse Conjunctionernes slette Beskaffenhed, eller hindre de ulykkelige Følger af en pludseligen besluttet Parivexling. En saadan Beslutning vilde tvertimod, i hans Tanker, forstyrre Bygmesterne i deres begyndte Arbeide, og tilveiebringe de største Forstyrrelser i det borgerlige Selskab.

Endnu mindre kan Forfatteren sætte sig ind i Hensigtsmæssigheden af Recensentens Forslag, at Banken eller Staten skulde udløse Actieeierne af deres Interessentskab i Banken, ved at reise et udenlandsk Laan af 2 Millioner, for derved at tilvende sig de nærværende [139] Actieeierens store Fordele, og for at bespare Udtællinger til udenlandske Bankinteressentere. Han tilstaaer, at han for sin Person aldrig har kunnet lægge den Mening i Bankfoundationens 73de §, at den Qvæstion, om Banken skulde vorde Statsejendom eller forblive Privatejendom, til den opgivne Tid skulde vorde drøftet. Han har betragtet de nærværende Actieeiere, som en sluttet Kreds af Deeltagere i et Foretagende, som i Begyndelsen krævede store Offere; men hvis Indtægter uforstyrret skulde tilflyde dem. Talen kunde, efter hans Mening, blot være, om den burde herefter allene, under Lovens foreskrevne Form, bestemme selv alle sine Veie uden den omhyggelige Deeltagelse i Bestyrelsen fra Statsauthoriteternes Side, som hidtil; men han kan ikke nægte, at han vilde finde det høist upassende og stridende mod hans Begreber om Eiendomsret, naar man paa denne Maade vilde tilintetgjøre den Deel af Bankinteressenternes Ret, hvoraf de troe sig i fuld Besiddelse. Dersom Reservefondet er bygget af Elementer, som tildeels ere Bankens og dens Interessenters uvedkommende, saa ere disse indledede deri af den lovgivende Magt, og udgjøre nu deraf en integrerende Deel, og dette Reservefond er ikke allene sammenbygget for Interessenternes Skyld; men for at styrke Bankens velgjørende Virkning paa Statsfundet. Det maa vel ikke glemmes, paa hvilken møisommelig Vei den Sølvmasse, som er Bankens Grundfond, er sammenbaaret, og at nogle Interessenters kunde regne deres Indskud til en langt [140] betydeligere Sum, end den, for hvilken Indskyderne fik deres Folium i Banken. Grunden til denne Fremgangsmaade fra Bankens Side vilde, i Forfatterens Øine, deels have et egennyttigt Udseende, og hviler ei paa Statsklogskab, deels vilde ikke den Fordeel høstes deraf, som formodes. Det vilde være høist uædelmodigt af Staten, om den vilde, saalænge Bankens Stilling var farlig og usikker, og saalænge den gav sine Interessenters lidet Udbytte, overlade den i Privathaand; men naar den begynder at hæve sig og vorde sikker og fordeelagtig, da ved et Myntbud slaae dens Indtægter

under Statscassens. Der gives andre i Actier indeelte Interessentskaber i vort Land, som ikke bevæge sig frit uden Statens Overopsyn; men hvad vilde man sige, om Staten vilde overlade disse til sin Skjæbne i Farens Øieblik; men naar Lykkens Dag kom, fortrænge den private Interessent? Forfatteren kan ikke nægte, at han har det samme Begreb om Bankinteressenternes Eiendomsret til deres Actier, som han ei troer, uden deres frivillige Samtykke, kunne frahændes dem. Desuden har Statens Indblandelse paa denne Maade i Pengevæsenets og Bankens Anliggender, efter alle Tidens Erfaring, viist sig at være betænkelig i dens Følger, og denne Sag er først kommen paa bedre Veie, efterat disse Institutioner ere komne i Privatmænds Værge. Pengevæsenets Afsondring udgjør tilligemed Beskatningsretten, en af de vigtigste Grundstene til nye og forbedrede Stats-Indretninger, og denne Forandring har standset erobringssyge Fyrsters [141] krigerske Planer, og tilveiebragt Frihed og Ligevægt i den borgerlige Virksomheds Bevægelser. – Den Grund, at en Deel af disse Actier befindes i Udlændingers Hænder, og at disse saaledes komme i Besiddelse af Fordeele, som egentligen burde tilflyde Landets Indvaanere, har i Forfatterens Øine liden Vægt; thi deels have disse Slags Interessenter ikke erhvervet sig deres Actier, uden ved at betale dem efter Dagens Cours, og lade vore Landsmænd tilflyde paa den Tid ønskværdige Fordele, enten ved at betale deres Gjæld eller oplive deres Virksomhed, deels gives der ingen tænkelig Grund, hvorpaa et Institut, som aabner Adgang for alle Deeltagere, skulde fornærme den udenlandske Interessent ved at udstøde ham af sit Samfund. Om det hele Bank-Institut var bleven reist for fremmede Penge, og dets Fond paa denne frivillige Vei fremledet, uden at fremtvinges af forarmede Casser, under Borgernes største Lidelser, skulde Staten derfor, naar Fordeelen var nydt, udstøde Velgiørerne af et Samfund, af hvilket det havde høstet store Fordeele? En af Bankens Bestyrere, hvis Stemme nu, til Nationens Sorg, ikke mere vil vorde hørt i Thinget, erklærede ved forrige Storthing udenlandske Actieeieres Andeel i Banken at udgjøre 10 pCt. men om det udgjorde den ganske Fond, da vilde vel dette være et sørgeligt Beviis paa vor Stats Afmagt; men ingen Grund være til en egennyttig Fremgangsmaade. Bankens Hovedøiemed er ikke at skaffe Interessenterne Fordele, men at ordne Landets Pengevæsen [142] at lette alle Omsætninger, ved Laan at understøtte Virksomhed, og at indbringe et stadigt Regulativ i alle Eiendomsforhold. Naar dette opnaaes, da vil Nationen med Glæde være Vidne til Bankinteressenternes Fordeel. Lad denne stige saa høit som den vil, naar Banken beriges paa Lovens Vei, ved at skabe nye Virksomhed, erhvæve nye Fordele, udsende nye Capitaler, som nu hvile uvirksomme, eller kun som et stille Middel til Virksomhed, i dens Casse, da kan alt dette ikke skee uden stort Gavn ogsaa for den Deel af Nationen, som ingen Actier eier, og denne Sag vil ordnes paa den naturligste Maade. Papirer af den Art forblive ikke stadigen i de samme Hænder; de vandre fra Haand, til Haand og det kan ikke forudsættes, at de ville bestandigen gaae i Udlændingers Hænder, uden man vilde give den slettere Stilling, hvori Nationen i den senere Tid har befundet sig, en Varighed, der ei er hjemlet i Erfaringer paa Virksomhedens Vei. Efter Handelens Gang og Velstandens Character ville enten vore gode offentlige Papirer og Bankbreve være i fremmede Hænder, eller disse Slags udenlandske Documenter være i vore. Stiger Actiernes Interesse vil deres Priis ogsaa stige, og da de hvile paa en mindre vaklende Fod end sædvanlige Handels-Speculationer, vil formodentligen den afkastede Rente afgive den naturligste Maalestok for deres Priis. Saaledes gaaer det med alle Interessentskaber, og de udenlandske Interessentskaber, som i vort Land have skabt nye Virksomheder, eller [143] indledet dem, som vare i Uorden paa bedre Veie, have ikke gjort sig fortjent til Forfølgelse, og Fædrelandet vil, som saa ofte var Tilfældet, maaske regne deres Efterslægt blandt sine virksomme Borgere, hvis Vugge saavel som deres Grav fandtes i vore Klipper; skjønt vist nok dette med Eierne af Bankactier mindre kan ventes end med andre Interessenter. Desuden vilde Fordelen ikke blive saa betydelig, som den ved første Øiekast kunde synes. De Statslaan, som gjøres, ere forbundne med store directe

og indirecte Omkostninger, og det vilde vare længe, inden et saa stort Udbytte kunde gjøres, at den omhandlede Sum kunde lægges til Statsindtægterne. Udenlandske Laan ere vel overhovedet mindre ønskværdige. Fædrelandet iler med alvorlige Skridt mod Enden af denne Ulykkes-Bane, og det bør vel ikke vende tilbage dertil, for at vinde en tvetydig og – *sit venia verbo* – mindre retfærdig Fordeel. – Forfatteren holder sig saaledes overbeviist om, at hans Ven – thi blandt disses Tal regner han med Glæde denne Recensent – ved nærmere Overveielse vil finde det betænkeligt, at adsplitte et Selskab, hvoraf en stor Deel har, under ødelæggende Anstrængelser, og mangehaande Tab, bidraget til at reise Bankens Bygning, en anden Deel har indskrevet sig i den sluttede Kreds, i Tillid til Lovgiverens Tilsagn at nyde de dermed forbundne Fordele, og hvis Virksomhed ikke i mindste Maade forædles eller udvides, fordi Banken gaaer over i Statens [144] Hænder, hvis Fremgangsmaade, paa Bankers sædvanlige Vei, er meer vilkaarlig og egenmægtig.

I øvrigt har Forfatteren ikke kunnet behandle de i disse Blade ommældte Recensioner med den Fuldstændighed, som de fortjene; men maa træde over paa en anden Litteraturens Mark, og optage Stridshandsken til en beleiligere Tid.

Jacob Aall: Om den norske Banks Discontering, 1834

Om den norske Banks Discontering, Nutid og Fremtid, Andre Hæfte, Arendal 1834.

Av Jacob Aall

[119] Naar Sygdomme og usunde Safter have indsneget sig i Menneskets enten physiske eller borgerlige Liv, da maa det vel ansees for hensigtsmæssigere at undersøge Sygdommens Rod, for at anbringe de rette Lægemidler, end ved alskens Forsøgs-Curer at stræbe efter at raade Bod paa det ubekjændte Onde, for omsider, ligesom ved en Slumpelykke, at bevirke den forønskede Helbredelse. Men det gaaer i Nationernes politiske og commercielle Forhold og Mangler, som i Menneskets Svagheds og Sygdoms Tilfælde, at Qvaksalveren ofte holdes i høiere Værd end den kyndige Læge, og at hiin ved en tilfældig Undercur baner sig stundom meer Vei til Tillid og et høit Navn, end denne ved en møisommelig Anvendelse af et dybt Bekjændtskab med Naturens Sandheder og dens hemmelige Veie. Især er den moralske Læge, som vil lægge en helbredende Haand paa Vindskibelighedens Bræk og Mangler, sikker paa at aabne sig en Kreds af Velyndere og Beundrere, naa han hylder visse almindeligen udbredte Fordomme eller [120] Folkemeninger, endskjønt disse ofte meer anprise sig ved den Hurtighed og Almindelighed, hvormed de sættes i Omløb, end den solide Basis, hvorpaa de ere grundfæstede. I den Undersøgelse, som Forfatteren herved tillader sig at forelægge sine Læsere, vover han ikke ubetinget at erklære de Folke-Meninger, som han angriber, for at være Fordomme, langt mindre sig selv for at være den rette rationelle Læge; men han har troet at burde udvikle nøiere nogle af de Sætninger, som han tilforn i sit Tidsskrift løseligen har henkastet, overladende sine Læsere at bestemme de Lægemidlers Værd, hvormed han søger at helbrede den Skrøbeligheds Tilstand, som han troer at have opdaget i en vigtig Deel af Landets Vindskibelighed. Men blandt alle Gjenstande for den menneskelige Virksomhed er ingen meer udsat for at bedømmes fra de forskjelligste Synspuncter, ingen Mangler berøres af flere Forbedringsplaner, end de, som staae i Forbindelse med det store Drivhjul for Statens indvortes Rørelse, Pengevæsenet. Dette Middele til at opvække og udbrede Virksomhed gennem alle dens forskjelligte, større og mindre Radier er saa vigtig og uundværlig, at Savnet af de fornødne Penge fremstilles som den største Hindring for al menneskelig Vindskibelighed.

Dersom vi kaste et flygtigt Øie over de Hindringer, som besvære Fædrelandets Stilling i vore Dage – thi kun flygtige Betragtninger herover kunne ventes paa dette Sted, hvor ingen gennemgribende [121] Undersøgelse kan anstilles – vil det befindes, at nogle af disse paaankede Hindringer for Vindskibeligheden ere selvskabte Fostere af forvildede Begreber om dens Beskaffenhed i Fædrelandet, andre ere følger af en lykkelig Forandring i dens Stilling, og de virksomme Borgeres gjensidige For-

hold til hverandre, og nogle udspringe af den særegne Vanskelighed, hvormed vor Industrie har at kæmpe formedelst forhaabentligen temporaire Hindringer, som af fremmede Stater ere lagte i Veien for Handelsforetagender, der nyligen vare store Velstands-Kilder. Man vil paa den ene Side finde, at Sygdommens Symptomer ere afmalede med alt for stærke Farver, at dens Rod maa søges dybere, eller i det mindste i andre end de angivne Statsforhold, og at nogle, i Stedet for at bebude en skran-ten Sygeligheds Tilstand i Statens indvortes Forhold, snarere ere Beviser paa en kraftig Sundheds Tilstand, og indeholde i sig selv Middelet til radicale Forbedringer. Man vil ved nøiere Overveielse finde, at det ikke er saa meget Mangel paa Bankpenge – det eneste Repræsentativ, der i vort Land gives Lovens Gyldighed – som Mangel paa den rette Brug af disse, i Stiftelsens egen Haand, til Hand- delens og Vindskibelighedens Fremme, der gjør saa mange af vore Handelsforetagender slæbende, usikre og ufordelagtige, og som gjør Fabricantens og Producentens Vei vanskeligere, formedelst Mangel paa Adgang til fornødne Capitaler, end i Europas fleste Lande.

[122] Forfatteren skal ikke her atter inlade sig i en alvorlig Kamp med dem, som finde i Mangel paa Omløbsmidler Roden til alle vore Ulykker. Han maa gjentage, hvad han i foregaaende Blade nyligen har yttret, at han ikke vover ubetinget at benægte Rigtigheden af deres Mening, som troe, at Bankens Grundcapital burde forøges, paa det en større Masse af dens Sedler kunde udbrede sig over alle den borgerlige Vindskibeligheds Forhandlinger. Denne Sag er for ham omgivet med ga- adefuld Tvivl, som Erfaring ikke har opløst, og Sagens eensidige Bedømmelse kunde forlede ham til Slutninger, der førte ham paa Afveie, og bragte ham til et andet Maal end det, som han i alle sine Foretagender har foreskrevet sig selv. Men han kan fremdeles ikke tilbageholde den Mening, at de meest vildfarende Begreber ere i Omløb med Hensyn til den i Fædrelandet herskende Pengemangel, hvad enten man betragter de ulykkelige Følger, som den skal øve paa vor Vindskibelighed, eller de store Fordele, som man lover sig af Pengemassens Udvidelse. "Det er," siger en af Englands bedste Forfattere, "ikke ved at forøge Bankens Capital; men ved at gjøre en større Deel af denne Capital virksom og frembringende, at Banken kan vise sin hædige Virkning paa Landets Industrie." Det er tilvisse en betænkelig Sag at forøge Pengemassen, under en døsigt Virksomheds Tilstand, efter forlegne, skjønt virksomme Borgeres Krav; thi i et saadant Tidspunct flyder Circulationens Strøm saare langsomt, og [123] der behøves langt meer til at tilfredsstille Forlegenhedens Krav, end under en blomstrende Handel og raske Tilvirkninger. De til et Lands Penge-Omsætninger fornødne Omløbsmidler ere et Product af deres Mængde, og den Hurtighed, hvormed de omløbe, og ingen af de Handels- eller Velstands-Perioder, som ligge i en af den menneskelige Virksomheds yderligheder, enten paa den opgaaende eller nedgaaende Scala, er skikket til at regulere den Masse af Repræsen- tativer, som ere fornødne for at lette det commercielle og borgerlige Livs Forhandlinger, i alle deres Bøininger og Sammenfletninger. Dette Repræsentativernes passende Antal vil saaledes være baa- de en ubekjænt og ubestemt Størrelse; men især betænkeligt maatte det være, om Banken, ved at udstæde en større Masse deraf end Omsætningernes Mengde krevede, vilde nedtrykke Seddelmas- sens Værd – en Følge, som er udeblivelig, og hvis Farer Fædrelandet nyligen har gjenne-gaaet, under Opofrelsen af det borgerlige Livs største Fordel paa Pengevæsenets Vei. Vor Old har, endog under Norges nye Forfatning, været Vidne til, hvor vaklende disse Forhold ere. Den har seet, paa samme Steder og til forskjellige Tidspuncter, Pengemassens Mængde staae i et tilsyneladende om- vendt Forhold til Dagens Behov, og den seer, den Dag i Dag, en forholdsmæssigen ringe Mængde af Repræsentativer forjage al Pengemangel paa de Steder, hvor Virksomhedens Livlighed forflerer Omsætningernes Mængde. Forfatteren skal i denne Henseende tillade sig [124] at vælge et Exempel, som han paa et andet Sted har brugt. Da den vigtigste Deel af det søndenfjeldske Norges Virksomhed, Trælshandelen, havde for nogle Aar siden faaet et raskt Sving, formedelst et usædvanligen stærkt,

og for Udskeibningen fordelagtigt Afløb til England, sporedes i Almindelighed ingen Pengemangel i denne Deel af Norge, uagtet Pengeværdien, formedelst andre Omstændigheder, under en slet Cours, og under Bankens indskrænkede Seddel-Emissioner, neppe var halv saa stor, som den nu er. Seddelstokken har siden den Tid betydeligen udvidet sig, Pengenes eget Værd er, under en forbedret Cours, anseeligen voxet, og Pengemangelen ansees dog for at vere i den Grad tiltagen, at Skatteyderen, af Mangel paa cirkulerende Penge, ei kan komme i Besiddelse af Landskatten, som knap udgjør 1/10 Deel af Statens Indtægt og neppe 1/15 Deel af den cirkulerende Seddelmasse, som i tusindfold Bøininger omruller i Borgerlivets stedse vaxlende Pengeforhold. – Der gives Districter i den vestlige og nordlige Deel af Norge, hvor Virksomhedens Gjenstand er forholdsmæssigen kostbarere, hvor alle Hænder ere i Bevægelse for at pleie den fordelagtige Syssel, og der erfares ikke, at denne blomstrende Bedrift sukker under Mangel paa fornødne Penge; men Virksomheden udvides aarligen, og Velstandens Spor beskrives i alle borgerlige Forhold, i forøgede Bequemmeligheder, i fuldkomnere Midler til Virksomhedens Fremme, og i Livets Munterhed under forbedrede Kaar. Havet bærer [125] alt flere og flere af disse Egnes vel byggede, vel udrustede og ziirligen udstyrede Fartøier, og den livlige Virksomhed forplanter sine velgjørende Virkninger til fjærne Egne, og oplyser mange mørke Sider af vor Handels Stilling. Men neppe vilde Fiskestimen forlade disse Kyster, og Havet holde sine Velsignelser tilbage, eller Fiskespiserne i Østen og Sønden afvise de norske Fiskevarer fra deres Bord, før Pengemangel med fordoblet Kraft vilde indfinde sig, Pengenes langsomme og slæbende Omløb vilde frembringe de samme Klager, og hine Egne vilde udstrække deres Hænder efter en større Mængde Omløbsmidler. Virksomhedens Døsighed sammenblandes med Omløbsmidlernes Utilstrækkelighed, og man udleder den Kraft eller Svaghed, hvormed Landets Virksomhed drives, af den døde Maskines Fuldkommenhed eller Mangel, uden at agte paa den Haand, der styrer den, eller paa den store Indflydelse, som Conjuncturernes og de store Jordbegivenheders Gang yttre paa Handel og Vandel, som ofte er ophøiet over Menneskets Forandring eller Forbedring. De Autoriteter, som veie Pengevæsenets Forhold i Fædrelandet, have vist nok Grund til at legge et mistænkeligt Øre til deres gjentagne Krav, som forlange nye Udstrømmelser af Penge over Landet, og som betragte dette Middel, som et Plaster paa alle vore Saar. Hvor vilde Enden findes paa vor Myntning og vor Seddelfabrication, dersom Lovgiveren vilde følge disse ufornuftigen gjentagne Fordringer? At anlægge Landets nye [126] Virksomhed efter denne usikkre, men udvidede Maalestok vilde være at samle, og atter at samle Materialier, uden at undersøge, hvad der var overflødig og skadeligt, uden at raadspørge den store Bygmester, Tidens Erfaring, og uden at ordne og opføre de samlede Materialier til den borgerlige Vindskibeligheids bequemme Vaaning i Fædrelandet. Bedre er det, at henvende vor Opmærksomhed paa Vindskibeligheden selv, i den Stilling hvori den nu befinder sig, og med de Midler, vi nu have i Hænde, for at give den det rette Stød, fra dens første Grundfæstelse til det sidste Maal; bedre er det paa alle vore Veie at sætte Tæring efter Næring, saavel paa Industriens knudrede Bane, som i Benyttelsen af Midlerne til Handelens Fremme, og i vore Husholdningers Inderste; bedre er det at arbeide sig frem end at laane sig frem, og Vindskibeligheden vilde ikke fattes de Midler, som behøves for i Penge-Omsætninger at dele mellem Mand og Mand. Dersom der, efter Anvendelsen af disse Grundmidler til Vindskibeligheids Forbedring, virkeligen skulde befindes nogen Mangel paa cirkulerende Mynt eller dens Ræpresentanter, da vil den for Landets Velaarvaagne Lovgiver ogsaa henvende sin Opmærksomhed paa denne Sag, og den norske Stats offentlige Credit vil dertil give ham Midler i Hænde, ligesom hans Omsorg i denne Henseende maaskee kunde lettes derved, at Landets Sølvkilde udgyder meer Sølv over Fædrelandet, end det selv for Tiden kan bruge. Men at samle nye Tilskud til vor [127] Pengemasse paa de løse Betragtninger, som henkastes i vore Blade, og befæstes med Kjændsgjerninger, som Intet beviser; at ville legge al Vægt

paa det mekaniske Middel, uden at agte paa Dagens Tegn og Dagens Varsler, og uden at benytte det store Middel, som Menneskets Fornuft, Eftertanke og Flid giver ham i Hænde, det var at gjøre Mennesket selv til en Maskine, og lægge en Grundvold for Landets Vindskibeligbed, som Tidens Strøm, under vanskelige Omstændigheder, snart vilde bortskylle. Naar det Circulationsmiddel, som findes i Norge, understøttes af Flid og Opmærksomhed paa Landets indvortes Hjelpkilder, vil det neppe findes i den Grad utilstrækkeligt, som Klagen lyder, og allermindst kan den ansees for grundet i de Egne, over hvilke Naturen har udgydet de største Velsignelser.

Forfatteren venter ikke, ved disse hans gjentagne Betragtninger at rokke deres Overbeviisning, som finde i vor Pengestoks Utilstrækkelighed Roden til alle vore Ulykker, ligesom det heller ikke er hans Hensigt at fraraade dette Middels Anvendelse blandt andre; men han giver Midlet en langt mere underordnet Plads, end Pengemangelens veltalende Sagførere, og troer fremdeles, at Klagen overdrives, og at Pengemangelen selv stundom maatte regnes blandt de Midler, som kunde rædde vaklende Virksomhedsforstandere.

Der gives andre Virksomheds-Forhold i Norge, som i de øvrige civiliserede Stater, der deels ere en Følge af Conjuncturerne Gang, og Vindskibeligbedens [128] Fremskridt, deels ere velgjørende Frugter af den større Frihed, som Statsforfatningens Forandring giver alle vore Næringsveie. Paa hiin agter den fornuftige Virksomhedsforstander til Veiledning paa sin Bane, disse nyder han med Taknemmelighed, og han overveier nøie alle deraf flydende, naturlige Omstændigheder, før han opstaaer som Anklager mod Lovgiverens tilsyneladende Indolens i at understøtte Vindskibeligbedens mangehaande Fordringer. Menneskeheden er, formedelst en rigtig Anvendelse af en sund Statspolitik, sat i Stand til at kunne tilegne sig en langt højere Grad af Nydelse af Livets gode Ting end for nogle Decennier tilbage, og paa Handelens og Vindskibeligbedens store Skueplads fremtræde flere og flere Concurrentere, der frembyde disse Livets Behageligheder for en billigere Priis end tilforn. Der gaves i Norges fleste Byer, for ikke mange Aar tilbage, kun enkelte Udsælgere af disse Artikler, som ikke høre til Livets nødvendige Krav, og deres Boder vare kun hist og her prydede med en og anden Luxus-Artikel, der nu er bleven saa almindelig, at den nesten er gaaet over i Nødvendighedernes Classe, og saa billig, at den tildeels ligger inden for Fattigmandens Nydelseskreds. Denne store Fordeling af Naturens og Konstens Producter, hentede fra alle Verdens Dele, og udbredte over alle Borgerklasser, har givet den menneskelige Vindskibeligbed et besynderligt Sving, og naar dertil føies den Indflydelse, som Lettelsen i Fabrikationen, ved Brugen af Maskiner i [129] Stedet for Menneskehænder, og ved hurtigere Befordringsmidler, har øvet, saa undres den opmærksomme Iagttager ikke over, at see sig nu omstunder ligesom henfløttet til en ny Klode, bestaaende af andre Elementer for Virksomhed og Flid, end dem, som for et halvt Seculum siden fremstillede sig for hans Øie.

Men ere Jordens Gaver udbredte i en jævner Strøm og i en rigere Overflod over dens Beboere, er Afstanden mellem Landene ligesom forkortet ved herlige, den menneskelige Skarpsind hændende Opfindelser, saa er der og indtraadt en større Lighed mellem deres Fordele, som lede Landets forskjellige Virksomhedsarter. Det er ikke lenger enkelte Mænd, som i enkelt Bye ligesom monopolisere al Handel og Vandel, men ved Siden af det store Handelshuus plantes dagligen mindre, som træde ind paa Salgtorvet, og falbyde begjærte Varer til billigere og billigere Priser. Paa den anden Side har Tidens Aand, og Landets nye Forfatning, som er et herligt Foster af denne, løsnet alle de Baand, som forhen, gennem Monopolier, Privileger, og Trælle-Arbeide forstyrrede Ligevægten af Vindskibeligbedens Kaar, og det er nu kun Flid, Genie og en uafbrudt Opmærksomhed paa alle Vindskibeligbedens Fordele, som i den nye Kappelyst efter at frembringe Livets Behageligheder til de billigste Priser, kan fylde Virksomhedens Arbeidsrum med de fornødne Kunder. Under disse

Omstændigheder er det ikke at undres over, at der paa den ene Side klages over tabte Fordele, og over [130] fremtrædende Concurrentere, som nedtrykke Handelens og Vindskibelighedens Fordele; paa den anden Side, at Rigdommen ikke concentrerer sig saa meget hos Enkelte, som i de nyligen svundne Dage. Lykkelig er den Stat, hvor denne ligeligere Fordeling skeer ved den fremstræbende Aands uafbrudte Anstrængelser for at lette og forædle Virksomhedens Bane, uden at Ligevægten forstyrres enten ved den ene Slags Tvang eller den anden. Denne ædle Friheds herlige Frugter ere vist nok skjænkede vort Land i en højere Grad end de fleste andre Jordens Egne. Ingensteds bevæger Virksomheden sig i saa tvangsfrie Former, med Hensyn til Valget af Virkekreds, og den gjensidige Forbindelse mellem dennes Medlemmer; men der gives andre Fordringer og andre Tvangslove, fra hvilke vor Stats Borgere ei saa let kunne løsrive sig, og som yttre sig i idelige Krav paa en flersidig Understøttelse af Statskraften, og hvis Følger ofte kunne hvile ligesaa tungt paa Samfundets øvrige Medlemmer, og paa Consumenterne, som den ophævede Tvang. Mod disse Vildfarelser troer Forfatteren sig, efter sin Evne og sine subjective Anskuelse, beføiet til at advare, naarsomhelst dertil gives ham Leilighed, endskjønt han paa dette Sted kun i Forbigaaende har kunnet berøre dem.

Det kan derhos ikke nægtes, at en enkelt Industriegreen i vor Land lider af særegne Vanskeligheder, foranledigede saavel af udvortes, som indvortes Omstændigheder, der i høi Grad formindske de Fordele, som [131] vore Fædre deraf høstede, og formørke Udsigten til dem, som ere Efterslægten i Fremtiden forbeholdne. Forfatteren skal ikke vidløftigen omhandle Trælasthandelens mislige Stilling i vore Dage. Han har paa et andet Sted berørt dem, de ere vel bekjendte for hans Læser, og ere nyligen satte i det rette Lys i den ophøjede Forsamling, som veier Vindskibelighedens Tarv og Skjæbne. Hvorvidt nogle af de udvortes Omstændigheder, som have undertrykt denne Virksomhed i senere Dage, skulle ryddes af Veien, det afgjøres maaskee i dette Øieblik paa en anden Rigsforsamling; men om Norges vigtigste Trælastkunde ogsaa i denne Henseende vender tilbage til den sunde Statsklogskab, som udmærker det engelske Parlaments Ledere i den senere Tid, saa er dog, hverken i Tiden eller den nærmeste Fremtid, det Liv at vente i denne Handel, som forherligede den nys svundne Handels-Periode. Denne Næringsvei selv har faaet et Stød, som ikke saa let lader sig forvinde. Den hører blandt dem, som ikke kunne modtage Udvidelse i Fædrelandet, hverken med Hensyn til Productet selv, eller de Hænder, hvorigjennem de ledes. Naturen har sat den en Grændse, som Speculanternes Mængde have overtraadt, Skovens Reproduction skeer langsom og efter bestemte Regler, som ved Konsten lade sig kun lidet forandre, og der vil meer end een Menneske-Alder til, før vore Træeproducter, om endog Skovens Væxter spares, kunde, med Hensyn til Førlighed og Længde, [132] lægges ved siden af de baltiske Havnes, hvor stort Fortrin end fælles Kunder give det norske Træes steenhaarde Malm. Norges egen Statsstyrelse har i en Række af Aar besværet Udførselen af denne Production med Byrder, som ikke allene overstige Alt, hvad andre Nationer have paalagt denne Vindskibelighed; men som staaer i den meest directe Strid med Productets Værd og den vundne Fordel. Et Skridt er gjort til at forbedre denne Sag, og anden Gang er en Nedsættelse gjort af Udførelsestolden; men denne ufuldkomne og ufuldstændige Forbedring viser, hvor vanskeligt det er at udrydde et Onde, der ligesom har slaaget dybe Rødder i det hele Statslegeme. Statskassens Mangel skal tjene til Undskyldning for Hjelpens Utilstrækkelighed; thi med den bortskaarne fordærvede Gevæxt følger Statslegemets sunde Safter, og det hele Statslegeme syner, af Mangel paa behørig Indtægtskraft. Men er det erkjændt, at dette er Statslegemets svageste Side, saa bør denne Deel deraf fremfor alle styrkes. Vor Stat har viist store Kræfter i dens Finantsvæsen; men Kraften suedes af forarmede Næringsveie, af Trælast-Udskibningens og Skibsfartens uvedbørlige Betyngelse. Statens Overflod, forsaavidt det flyder af disse Kilder, er ingen Velgjerning for vort Land. De Draaber, der flyde over, ere Blodsdraaber, der udtappes af en svagelig Virksomhed.

Det er alle Staters Grundprincip, at lette Udførselen af saadanne Varer, som ere Producter af en af Naturen selv begunstiget Vindskibelighed. Norge, [133] og Norge allene gjør heri en Undtagelse, og Trælasthandelens uhældige Stilling gjennem alle dens Grader, Fallissementer, en evig væxlende Forandring af Trælasthandlernes Navn, og hele Byers Tilbagegang ere Følgerne af denne Vildfarelse. – Disse Vanskeligheder kunne ikke overvindes af dem, som gjør denne Syssel til deres Hovedsag. De maae vente paa Udlændingens sundere Politik, paa et forandret Skattesystem, og naar den Dag kommer, vil Klogskab og Opmærksomhed ogsaa lede denne Sag paa den rette Vei.

Der gives i Fædrelandet en anden Classe af Borgere, der, her som andensteds, ingen Udvidelse modtager, fordi Kredsen, som optager dens medlemmer, er sluttet, og der gives ingen Plads for nye Navne uden gennem Dødens Budskab. I Begyndelsen af Norges nye Statsfatning savnede det Individ, som gjennem den videnskabelige Opdragelse havde sat sig i Besiddelse af de Kundskaber, som kræves af Landets Embedsmænd i deres forskjællige Stillinger. Det var Lykkens Dage for den studerende Ungdom. De traadte sædvanligen lige ud af Musernes Tempel og ind i fordelagtige Embeder, som tidligen aabnede dem en Indtægtsbane, som, før og siden, ofte kun faldt i bedagede Embedsmænds Lod. Men dette lykkelige Tidspunct var ikke af lang Varighed, og det synes som de sædvanlige tvetydige Følger ledsagede Lykkens Spor. Saa mange træde nu ind paa Studeringernes Vei, at Udsigten til Befordring visseligen maa formørkes for Mange, dersom ikke et stort [134] Antal igjen træder over i andre mindre besøgte Næringsveie, og Forfatteren kan ikke troe, at det vilde være til Skade for den gode Sag, at flere Virksomhedsforstandere forædledes i Videnskabernes Skole. I øvrigt vil han ikke paa dette Sted fremkalde en Strid, som ved Storthingets Dom nyligen er afgjort, ikke her paatage sig at undersøge Hensigtsmæssigheden af den executive Magts Forsøg paa at indskrænke de Studerendes Antal, i en særskilt Deel af det academiske Studium, ved at udvide deres Kundskabskreds, eller vidløftigen prøve hvorvidt Bekjændtskab med de gamle Sprog bør kræves af disse Embedsmænd. Han tilstaaer, at Storthinget har til alle Tider havt i sin Midte Mænd, som have viist, at de ikke behøve denne Slags Lærdom, for at dannes til Statsmænd, at Embeders Besættelse over al Verden, og Skribenternes Række ikke hjemler Grund til at paastaae Nødvendigheden af denne Slags Dannelse. Men det menneskelige Genie er som Diamanten; det sliber sig i sit eget Støv. Disse Exempler bevise neppe Unødvendigheden af hiin Dannelse, og Gjenstanden selv er for transcendent, til at den kan bedømmes efter almindelige statsoeconomiske Principer. Men det er for tidligt endnu at sætte noget L e i d a r t h i n g, for at bedømme Storthingets Handlinger, og Forfatteren forbigaaer paa dette Sted en Undersøgelse, som ligger uden for Hensigten af disse Betragtninger. Han har allene, i al Korthed, villet gjøre opmærksom paa, at de Omstændigheder, som befordre eller forhindre [135] Virksomhedens Anstrængelse i Fædrelandet, ere paa enkelte Undtagelser nær de samme, som findes i andre Lande, at den borgerlige Virksomhed over al Verden har faaet et nyt Sving, med hvis Art og Beskaffenhed Vindskibelighedens Forstandere i Norge maae gjøre dem bekjændte, naar de ville vente at kunne staae opreiste i deres Virkekredse. Med Hensyn til de fleste af disse Omstændigheder aabner sig en bedre Udsigt for Fædrelandet, og den opmærksomme og fordomsfrie Iagttagelse finder større Forbedringer i vort Lands forskjællige Næringsssystemer.

Men Næringsstandens Veie kunne derfor ikke kaldes banede. Der gives Vanskeligheder paa Handels og Industriens Vei i Fædrelandet, en Mangel paa Adgang til at reise Penge, ved Forsølving af gyldige Documenter; der gives Grundsætninger i Vexel og Børsforretninger, som neppe findes nogensteds i Europas civiliserede Handelsstater, og det er disse Ankeposter, som Forfatteren i dette Blad frimodigen forelægger sine Landsmænd, uden at have til Hensigt at sætte nogensomhelst Autoritet, enten fra den ene eller anden Side, i et mistænkeligt Lys. De Omstændigheder, som have fremledet disse Mangler i den store Handelsmaskine, der udsender vore Omsætningsmidler,

og skulde give den virksomme Borger Hjelp og Trøst i en øienbliklig Nøds Time, ere saa naturlige, den Forsigtighed, hvormed dens Forstandere have omgjærdet Indretningen selv, saa aldeles en Følge af en Forvirring i Landets Næringsveie, af Handelsformuens vexlende Forhold, stedse [136] nedgaaende Eiendomspriser, og Virksomhedens i lang Tid forværrede Betingelser, at den sindige og upartiske Iagttager meer har at sørge over den skjæbnsvangre Tids sørgelige Indflydelse paa Borger-Virksomhedens Forhold, end anklage den strænge Forsigtighed, som i en saadan Ulykkes-Periode var fornøden. Imidlertid have de Omstændigheder, som foranledigede denne Creditformindskelse og Aftagende i National-Formuen, forandret sig; Conjunctioner, Forstand og Flid have forbedret Virksomhedens Stilling i Almindelighed, og Eiendomspriserne have, efter en langvarig Vaklen, omsider faaet en Fasthed, som vel kan stræbe mod et høiere Punct, men neppe nedtrykkes til en dybere end det, hvorpaa de nu i Almindelighed staae; thi de staae maaskee nu under den naturlige Priis, fordi Midlerne til at reise Penge i vort Land, og til at give vor Virksomhed det rette Sving, ere saa faa. – Da Norge løsreves fra Dannemark, var disse Landes Pengevæsen paa det nøieste forbunden, og det norske Pengevæsen havde ingen Selvstændighed. Ikke allene Bankens Sæde var i Dannemark; men der vare ogsaa de fleste offentlige Capitaler deponerede, som ved Udlaan fordeeltes i den borgerlige Vindskibeligheids Haand, og det maatte vare længe, inden de Stiftelser grundfæstedes i Norge, som kunde sættes ved Siden af hine. I Norge er ikke saa mange Stats-Obligationer i Omløb, som understøtte Circulationen i andre Lande, endskjønt de frembringe andre Ulemper, som ligge uden for vore Betragtningers [137] Kreds. Norge er saaledes, meer end noget andet Land, indskrænket til de Penge, som udflyde fra dets Bank, denne høit privilegerede Indretning, som styrer alle Landets Pengeforhandlinger og regulerer Penge-Interessen.

I Privatmænds disponible Formue har Norges Virksomhed ikke den Hjelp, som i andre Lande, fordi den mestendeels aldrig har været saa stor i circulerende Capital, eller i disponible Midler, da de vigtigste Virksomheds-Arter kræve som oftest store Forskudder, og slæbe paa store Restancer, der binde frie Capitaler, deels den Vaklen i Formues-Omstændigheder, som vare en Følge af Tidens Gang, har gjort Privatmænd forsigtig i alle sine Penge-Operationer i Fædrelandet. Som oftest have vore Capitalister derfor foretrukket udenlandske for indenlandske Debitorer, og unddraget deres Overskud Norges Penge-Circulation. Interessen maa efter Tingenes Natur være Hovedhjulet i alle Privatmænds Foretagender, og det røber kun liden Bekjændtskab med Tingenes Gang, borgerlige Forhold, ja Statens egen Interesse, at lægge Statens høiere Formaal udelukkende i Privatmænds Færd. Den private Arm, der griber efter saa høie Maal, lemlæstes sædvanligen af mødende Vanskeligheder, og i det Kraften til at virke i det Store forsvinder, tabes tillige ofte Evne til at virke i det Smaa, og til at udbrede Gavn i den mindre og naturligere Virkekreds. Den Almeenaand kan der ventes af den forstandige og fædrelandselskende Borger, at han [138] ikke holder sig tilbage, saavidt Forretningen ligger inden for han Kundskabskreds, for at give frimodigen og uegennyttigen sin Stemme i Statens Anliggender, som angaae det hele Samfunds Bedste; men hans private Anliggender maae det være ham tilladt at ordne saa, at han, under Agtelse for Loven, og Iagttagelse af Menneskelighedens Bud, kan skride frem til Velstand og Uafhængighed. Statens Sag er det at ordne de borgerlige Forhold saaledes, at den ene Borger ikke træder paa den andens Skuldre, og med Retfærdighedens Haand at fordele Statens Byrder paa dens virksomme Medlemmer; men den lære ikke Privatmand, hvad han skal gjøre og ikke gjøre i sin daglige Virkekreds, og paa hans Speculations Veie. Forgjæves anklages saaledes Landets Capitalister, som upatriotisksindede Mænd, der lukke deres Pung for en gavnlig indenlandsk Virksomhed, og foretrække at beskæftige en udenlandsk. Ved Siden af Menneskets naturlige Lyst til at erhverve, staaer Lysten til at bevare det Erhvervede, og der gives vel, paa Virksomhedens Vei, ingen smerteligere Erfaring, end Overgangen fra Velstand til

Armod, foranlediget enten af en ubesindig Adfærd paa Handelens Vei, eller ved at have bortkastet sit Overskud paa uvederhæftige og uskjønsomme Debitorer. Og det kan ikke nægtes, at den Capitalist i vort Land, som har en Capital at raade over, har havt store Vanskeligheder, for sikkert og fordelagtigen at kunne anbringe den. Enten havde den laanelystne og laantrængende Medborger ikke behørig [139] Sikkerhed at stille, i det hans Begreber om Pantets Værd ofte vare meer rettede efter bedre Dages høie Maalestok, end efter dets sande indvortes Værdie, eller og Capitalen sattes saa fast i det pantsatte Gods, at den ei kunde oprykkes, uden at medføre Skyldnerens Undergang, og Capitalisten ikke kunde give den fastbundne Capital den Bevægelighed, som er fornøden paa Handelens Vei, der ei uden Standsning og Savn kan undvære periodiske Tilskud af store Capitaler. Under saadanne Omstændigheder er det ikke at undres over, at Capitalisten henstiller sin overflødige Capital der, hvor han deals troer, at have en vederhæftigere Debitor for sig, deals kan inddrage sin Capital, naar nye Veie til at forøge hans Velstand aabner sig, eller naar Capitalens Hovedstamme skal deles i flere Grene. Hvor vægtige disse Grunde have været til at aflede vort Lands disponible Capitaler i udenlandsk Privatmands Casse, sees aabenbarligen deraf, at flere af Norges meest formuende, i deres Handel kyndige og vaersomme, Capitalister have ikke ved gjentagne lidte Tab ladet sig afskrække fra at følge den samme Vei; men vedblive at sætte deres disponible Capitaler i udenlandske Casser. Det nærmere Bekjændtskab med Debtors Stilling, og og daglige Tilsyn med Pantet, kunde ikke sættes ved Siden af det Tab, som Pantets ubetimelige Realisation kunde foranledige, og af den smertelige Følelse, som er forbunden med at forvolde Medborgerens Undergang, hvis Lidelser dagligen staae for vore Øine.

[140] Ligesaalidet er den Capitalist at dadle, som ved Disconto-Forretninger retter sig efter den Priis, som sættes paa Brugen af rede Penge, og den Mængde af Vexler, som frembydes til Forsølvning. Der er ingen Grund til at vente nogen anden Regel end den, som gjælder ved Kjøb og Salg af andre Varer, eller andre Handels-Speculationer. Hvor Loven giver Handelsmanden frit Spil i sine Foretagender, – og den frieste Bevægelse i dem kan sædvanligen antages som den for Staten gavnligste – der regulerer Søgning og Tilbud Vexel-Discontoen, som andre Forhandlinger, og Staten vilde, ved at opstille andre Grundsætninger, eller foreskrive andre Tvangsmidler, bortskræmme Capitalisten fra Børsen, og lukke Veien for al Discontering. Hvor høi end Disconto-Præmien synes at være, kan der være Grund for Capitalisten at fordre den, ikke allene fordi denne Handel er i saare faa Hænder, i hvis Magt det staaer, efter Tingenes sædvanlige Gang paa Handelens Vei, at foreskrive næsten hvilke Forsølvnings Vilkaar de ville, eller fordi der med rede Penge i dette Land lader sig gjøre fordelagtigere Omsætninger, end med nogen anden Slags Vare; men ogsaa fordi Disconto-Forretningerne ikke allene ere forbundne med Vove; men og have andre Ulemper, som allene ved en høi Rente kunne opvejes. Den sædvanligste Disconto paa Landets største Handelsbørs er, saavidt Forfatteren veed, 12 pCt. Er den høiere, da gjælder det vel kun Papirer, der ikke ere stemplede med den Sikkerhed, som den [141] forsigtige Handelsmand kræver, og derfor tillegger den sædvanlige Disconto-Præmie en Assurance-Præmie, der staaer i Forhold til Forsølverens Vove og Vexeludstæderens Sikkerhed. I Vexelkredsen bærer enhver Vexel sit eget Merke, som røber dens større eller mindre Gyldighed, og de Papirer, som ere Productet af et fordærveligt og bekosteligt Vexelrytteri, skjælnes let fra solide Credit-Vexler, der omrulle som Penge paa det store Handelsmarked, og hvis Forsølvning i Udstædelsens Øieblik kunde styrke den formuende Handelsmand, uden at indeholde nogen Anklage mod hans vel befæstede Credit. Men det gaaer her, som saa ofte, at slette Varers forringede Priiser have Indflydelse paa de gode Varers naturligen høiere, og nedsætte disse under deres, naturlige Værd. Mistænkte Vexler, som i deres høiere Disconto bære Preg af Udstæderens Uvederhæftighed, drive Disconto-Præmien for alle Vexler op til et høiere Punct, end om kun fine Papirer circulerere-

de paa Forhandlings-Børsen. Desuden er der ikke den Continuitet i Vexel-Operationer, som i andre Handels-Foretagender. Capitalistens Capital hviler stundom frugtesløs i hans Casse, ventende paa Papirer, som fremstilles til Disconto, da der, især i vort Land, gives en Tid af Aaret, da de Handelsmænd, som ere i Besiddelse af behørig Handelskraft, ikke behøve at reise Penge ved andre Midler, end de selv have i Hænde, og da den udenlandske Valuta, som er tilflydt dem ved store Omsætninger, giver dem de fornødne Midler. Den [142] høie Procent, som Capitalisten stundom foreskriver Vexelhændehaveren, nedsættes saaledes derved, at den maa udbredes over en hvilende Capital, som deels maa holdes tilrede for at besørge Disconto-Værket til Kundernes Tilfredshed, deels ikke begjæres til enkelte Tider, naar Handelsmanden paa en lettere Vei tilvejebringer det Fornødne.

Alt dette er en Følge af Sagens Stilling, og Handelsforholdenes naturlige Gang, og Medborgere have ligesaaliden Grund til at beklage sig over dem, der holde deres Penge høit, som over de saa kaldte Kornpugere, der i Nødens Tid sælge deres Korn til høie Markeds-Priser. Begge ere velkomne Forhandlere paa det store Marked, naar Penge eller Korn fattes, og fandtes de ikke, vilde Handelsmandens Kaar være endnu mere trykkende, end de i sig selv ere. Der gives i enhver Handelsmands Stilling, næsten i Løbet af ethvert Handelsaar, visse kritiske og afgjørende Øieblikke, da Savnet af rede Penge føles saa dybt, at Virksomheden selv maatte ligesom staae paa Spil, eller i det mindste tabe sin behørige Fynd og Kraft, naar de ikke, endog med en Øienbliklig Opofrelse af en høi Rente, maatte tilveiebringes. Naar Trælasthandleren skal forberede sig til Aarets Expeditioner, ved at indsamle de fornødne Materialier, i meer og mindre forædlet Tilstand, og transportere dem til Udskibnings-Puncterne, naar Fiskehandleren skal samle de rede Penge, hvormed han indkøber sin Fisk, sit Salt og sine Fisketønder, naar [143] Værkseieren, ved deels at betale de frembragte Materialier, deels forskyde de fornødne Summer til Tilvirkning af næste Aars Producter, skal bestemme Aarsdriftens Skjæbne, da behøver Enhver af dem store Capitaler, som maae have paa rede Haand til rette Tid, om de end maatte forrentes efter en større Rentefod end den sædvanlige. Den Opofrelse, som Virksomhedens Formand gjør ved at forrente en mindre Deel af hans hele i Aarets Løb circulerende Fond efter en høi Rentefod, maa han fordele paa Tilvirkningens øvrige jævne Strøm, og maa betragte Offeret, som et Vehikel for en udvidet Production, og en systematisk Sammenhæng i en Virksomhed der ei uden store Ulemper kan afbrydes.

Men om det saaledes ikke kan nægtes at disse Vexelforsølvere, under Tingenes nærværende Stilling, ere velkomne Mænd paa Landets Børser, og at den Anke, som føres over deres Færd, deels ikke var grundet i Sagens Natur og Handelens Gang i vort Land, deels er en Dværglyd af de Avindsord, som, her som andensteds, stundom faldt paa den formuende Mands Bane, saa er det paa den anden Side aabenbart, at denne Høie Disconto-Præmie baade er en Følge af andre Brøst og tillige er en utaalelig Byrde for Landets Virksomhed, som gjør dens Veie besværligere end i de fleste andre Lande i Europa.

I denne Henseende har vort Fædreland ikke kunnet gjøre Fremskridt paa Vindskibelighedens Vei, [144] som stemmer overeens med dets Beliggenhed, dets indvortes Hjelpeskilder, og dets Borgeres Evner til at kunne benytte disse Landets naturlige Fordele. Det er ikke allene vanskeligt i Norge at samle alle de Omstændigheder, som ere nødvendige for at sætte store Anlæg i Sving til Fordel for alle Vedkommende, hvoraf følger, at de fleste maae gjøres efter en indskrænket Maalestok, og i en raa Stil; men det er ofte vanskeligt at holde Handel og Fabrikvæsen i den kraftfulde Drift, og den systematiske Orden, som er en nødvendig Betingelse for en fordelagtig Gang. Virksomhedens Formænd maae tage deres Tilflugt til saadanne bekostelige Midler, som ivedbørligen afknappe Fordelen, og ikke sjældent, seent eller tidligen, bane Veien til Ødelæggelse. De have for sig kun tvende Midler til at reise Penge, forsaavidt de ikke finde dem i en foregaaende Erhverv, eller i egne fyldte Casser,

og forsaavidt ikke Fabricanten, for at reise Penge, slaae deres Varer løs, stundom til Spotpriser. De maae enten kaste dem i indenlandske eller udenlandske Capitalisters Arme. Det første paalægger dem en Disconto-Byrde, som ikke gaaer under 12 pCt., paa den sidste Vei slippe de vel derfra, naar ikke betales meer end 9 pCt. Den sidste Maade aabner Veien for Vexelrytterie, som udgjør en større Green af Landets Penge-Omsætninger, end for Handelens og Vindskibelighedens Tarv er gavnligt. Den som har gjort sig bekjændt med vort Lands Børsforretninger – og Forfatteren maa i denne Henseende forudsætte større Bekjændtskab [145] hos mange af sine Landsmænd, end den han selv har, – vil have overbeviist sig om hvor mange ægte Handelspapirer der sælges paa Børsen, og hvor mange Skinpapirer, som ere skabte for at understøtte en vaklende Virksomhed. En Iagttaget, som ikke følger disse bugtede og vanskelige Veie, til deres første Udspring, der ofte maa søges, ei i Vexeludstædernes mislige Stilling; men i Mangel paa fornødne og sædvanlige Handels-Ressourser, maatte undre sig over at see Mænd, i hvis Hænder en fordelagtig Virksomhed synes at være, som opstilles i Rækken af Landets formuende Borgere, der i Øvrigt vise stor Kraft og Klogskab, blande sig blandt denne Skare af Vexelryttere. Men da der ingen Vei gives i vort eget Land, paa hvilken gyldige Vexelbreve kunne forsølves uden til en høi Disconto-Præmie, saa maae endog vederhæftige Mænd i vort Land nedlade sig til Omsætninger, som i ethvert andet Land maatte forspilde Handelsmandens Credit. Den Virksomhedsforstander, som nu og da, og kun i enkelte Tilfælde, da egne Kilder ikke ere tilstrækkelige, eller og til enkelte Tider, da Virksomheden af naturlige Aarsager slumrer, nødes til en Opofrelse, som ikke svarer til Virksomhedens sædvanlige Fordel i vore Dage, maa haabe i Vindskibelighedens sidste Resultat, i den hele Masse af Forretninger at finde Vederlag for den Opofrelse, som han er nødt til at gjøre, for ei at tabe noget Led i den store Virksomheds Kjæde. Men anderledes har det sig med de Vindskibelighedens Formænd, [146] som nødes, under en ofte gjentagen Forlegenhed, og en stedse aftagende Handelskraft, at kaste sig i Udlændingernes Arme, for ved deres Penge at drive Virksomhedens Hovedsag. De egentlige og naturlige Fordele, som ere forbundne med vor Tids Vindskibelighed, ere ikke saa store, at de taale Formindskelser af den Art. Der gives vel stundom løbende Aars Regninger, som stige til det Mangedobbelt af det Beløb, som den solide Virksomheds Realitet udgjør, fordi Midlerne maatte hentes hos flere udenlandske Creditorer, og fordi den Sum, som behøvedes, flere Gange i Aarets Løb maatte omsættes, ikke ved Salg af Productioner eller gyldige Remisser af andre Indtægtskilder; men ved løse, paa ingen Grundvold hvilende, Vexelbreve. Udlændingen sender ikke sine Capitaler ind i vor Vindskibeligheds Kredse uden Vederlag, og naar han stundom vover dem paa Mænd, som ikke have noget stort Ord i den handlende Verden, da forlanger han en usædvanlig Erstatning for sit Vovestykke. Det Tab, som Udlændingen ofte lider ved deslige Operationer gjør den solidere Deel blandt dem forsigtigere, og de forlegne Vexelryttere maa da ofte opholde dem i en Sphære, hvor den mindste Handels-Credit er at finde, og hvor et Led i Vexelkjæden ofte brister, og den hele konstigen sammensatte Vexelkreds falder sammen.

Den største Grund til alle disse Ulemper ligger aabenbart i Bankens Uvirksomhed med Hensyn til Forretninger, som ligge inden for dens egentlige Virkekreds, [147] hvad enten man betragter Indretningens Natur i sig selv, eller den Hensigt, i hvilken den under de største Opofrelser blev reist. Dens Hovedformaal er at bringe Orden i Landets Pengevæsen, at lette Virksomhedens og Handelens Veie, at hindre ubetimelige Realisationer ved at frembyde sine Capitaler paa billige Vilkaar, og at opretholde den vaklende Virksomhed, som kjæmper med Øieblikkets Vanskelighed, uden at Forvirringen har dens Rod i en ufornuftig Fremgangsmaade, eller forcerede Speculationer, og deraf flydende spændte Forhold. Mod dette høie Maal stiler Banken i alle sine Foretagender, forsaavidt det kan skee, uden at svække dens Sikkerhed, lemlæste dens Credit, eller formindske den Fordel, som Actieieierne kunne gjøre Fordring paa, efter disse Indretningers Natur og Banklovens Medfør. Banken fremtræder ikke

paa Disconto-Børsen som en Speculant paa virksomme og handlende Borgeres Forlegenhed, den benytter sig ikke af en Pengemangel, som tildeels er foranlediget ved de udelukkende Forrettigheder, hvoraf den er i Besiddelse; men den fremstaaer som en Mellemand mellem Capitalistens stigende Fordringer, og den vindskibelige Borgers Trang til rede Midler.

Det kan vel ikke nægtes, at Bankens Forsigtighed deels har sin Grund i naturlige Omstændigheder, deels at den Hjælp, som den i Begyndelsen af sin Virksomhed, under billig Hensyn til dens oprindelige Bestemmelse, kunde yde, ei strax kunde være saa fuldstændig, [148] som det maatte ønskes. Fædrelandets vigtigste Næringsveie fik ved den tilbagevendende Fred, og de for Handelen ugunstige Omstændigheder, som ledsagede den, saa voldsomme Stød, at Handels-Crediten, med den tabte Velstand, betydeligen maatte synke. Store Capitaler krævedes til Redning, og de Eiendomme, som frembødes til Salg, sank saa dybt i Værdie, at Laangiveren fast ikke tillod sig at nævne den Sum, som han vovede derpaa at laane. Det viiste sig saaledes, at Bankens første Operationer ikke vare uden Fare, og den har vel tildeels haft Møie ved at slippe skadesløs derfra. I et saadant Tidspunct var det vanskeligt at mægle mellem begge Interesser, mellem den Hjælp, som denne Indretning skyldte Landets Vindskibelighed, og den Omhu, hvormed den maatte sørge for, at Actieieernes Interesse ikke tilsidesattes, og at Bankens Midler ikke formindskedes ved at udstrøes blandt uvederhæftige Laansøgere. Derhos maatte den sunkne Handels-Credit tilveiebringe en Mangel af gode Papirer paa Forhandlingsbørsen, som maatte gjøre det farligt, at indlade sig i Disconto-Forretninger. Store Huse, hvis Papirer nyligen antoges som gyldige paa alle Børser, begyndte at vakle, og Handelens nye Betingelser vare af den Art, at Faa med Fordel kunde betræde dens Veie. Der gaves virkeligen et Tidspunct, i vor Forfatnings Begyndelse, da gode Vexler, vare saa sjeldne paa Hovedbørsen, da Staten selv maatte udsende det Sølv, som det havde i Forraad, for at kunne skaffe [149] paalidelige Remisser til at dække nødvendige Udtællinger i Udlandet. Under saa vanskelige Omstændigheder var det ønskeligt og for Bankens Sikkerhed nødvendigt, at alle dens Operationer lededes med Forsigtighed, og det var naturligt, at den ikke kunde virke saa velgjørende paa Handel og Wandel, som dens oprindelige Bestemmelse maatte have gjort den til Pligt. Den var desuden, i sin første Begyndelse, saa indskrænket i sin Virksomhed, og saa betyngtet med Byrder, at den ikke kunde virke med behørig Kraft til sin oprindelige Bestemmelse.

Det er ogsaa paa den anden Side vist, at Bankens større og liberale Virksomhed ikke strax vil kunne hæve alle de Ulemper, som Mangel paa disponible Midler paa Handelens Vei hidtil har foranlediget, ikke forjage alle Vexelryttere fra vor Børs, eller strax bringe Orden og Fasthed i forstyrrede Finantser. Det er det Ondes farligste Side, at det ligesom foreviger sig selv, og i alle Livets Forhold har Mennesket at vogte sig for det første Trin paa Vildfarelsens Vei, fordi Tilbagegangen er vanskelig. I denne Henseende gjælder det samme paa den commercielle, som paa den politiske Vei. Statsmanden indseer Statsbygningens store Feil, og retter dem efter en visere Theorie; men han forbauses over, at det forventede sikke Resultat udebliver, og at det Gode først efterhaanden indfinder sig, i en langsomt fremskridende Tidsfølge. Forgjæves vil man saaledes vente, at Bankens Fremtræden paa [150] vor Børs strax skal tilveiebringe Orden i vort Vexelvæsens forviklede Forhold. Vexelrytteren maa længe endnu vandre i sin farlige Kreds, og Banken vil maaskee have Møie med at tilfredsstille alle Krav paa den til Disconto bestemte Sum, fordi de Capitalister, i hvis Hænder disse Forretninger hidtil vare, ville holde deres Capitaler tilbage, naar de ikke paa sædvanlig Maade kunne gjøre dem frugtbringende. Men disse Betragtninger bør dog neppe lægge uovervindelige Hindringer i Veien for Opfyldelsen af Bankens naturligste Pligter. Hine forviklede Forhold, som fandt Sted i Begyndelsen af vor nye Forfatning, ere tildeels rettede i Gjenvordigheds Skole; meer Orden i den hele Vindskibelighed, meer Sikkerhed i borgerlige Forhandlinger, og meer Stadighed i Eiendomsværdis-

erne er efterhaanden indtraadt, og Bankbestyrelsen behøver ikke længere at tage eensidig Hensyn til Actieieernes Interesse; men den kan udbrede Held og Gavn over det hele Samfund. Det er derhos ligesaa vist, at Vexelrytteriets skadelige Indflydelse paa Landets Credit og Børsforretninger vil for en stor Deel hæves, naar liberalere Vilkaar i Vexelforhandlinger bydes af Banken.

Det er denne Bankens Virksomhed, som Forfatteren troer, fremfor alle, burde udvides, og de velgjørende Følger deraf vilde snart vise sig i Næringsveienes lettere Gang, i en forøget Velstand, i formindskede Commune-Udgifter, og i Livets muntre Tegn gennem alle [151] Classer af Borgere. Ingen Virksomhed kan undvære Creditens Velgjerninger, og saare faa Vindskibelighedsgrene, af nogen Betydning og Omfang, finde i dem selv alle Midler til at bære Productet gennem alle Forædlings-Grader til Forsælningsmarkedet. Men Forfatteren maa gjentage, at der gives intet Land, hvor Midlerne til at reise Penge ere færre end i dette, ikke formedelst Mangel paa Omløbs-Capital; men fordi denne ikke benyttes paa rette Maade, og fordi Banken er uvillig til at understøtte Crediten med de Lettelser, som til Handelens Fremme ere anvendte overalt, hvor der er nogen levende Handel, og ei burde savnes der, hvor Handelen udgjør en af Statsvelstandens Grundpiller, ligesom Staten skylder den nogle af sine vigtigste Indtægtskilder. Banken opfylder visseligen, saavidt Forfatteren formaaer at dømme derom, sin Bestemmelse som Laane-Indretning, og naar dens Midler hertil, af Nogle ansees for utilstrækkelige, naar der endnu gives Eiendomsmænd, hvis faste Eiendomme, formedelst Mangel paa Adgang til Laan, endnu staae paa Spil, da ligger Grunden hertil i Omstændigheder, som Banken neppe kunde rydde tilside, uden at grave sin egen Grav, eller som Creditens Understøttelse paa den omhandlede Vei vilde lette og ophæve. Forfatteren frygter for, at dette Krav aldrig vil vorde tilfredsstillet, og at den Sum, som kunde svare til Eiendomsmændenes store Fordringer, blev saa stor, at Bankens Grundfæstning vilde røkkes, og Papirets Værd uvedbørligen maatte [152] synke. Naar gaves det Tidspunct, da der i denne Henseende var Penge nok, og hvor fandtes det Land, hvor enhver Forlegenhed af den Art ved offentlige Midler blev afhjulpen?

Anderledes forholder det sig, naar Talen er om den bevægelige Formue, som udgyder sig i de sædvanlige Handelens og Virksomhedens Canaler, og som, i Forfatterens Tanker, ikke understøttes ved at skabe nye; men retteligen at benytte de forhaanden værende Midler. Store ere de Ulemper, som Savnet af disse bevægelige Capitaler i vort Land frembringer, og de udbrede sig i en større Kreds, end det ved første Øiekast synes. Borgere af det samme Land, men i forskjællige Næringsforhold, have paa Landets store Lovbjerg stundom opstaaet som hverandres Modstandere, naar denne Gjenstand skulde forhandles og ordnes, som om Borgerclassernes Interesse var deelt i en Sag, som, gennemskuet med et upartisk og forstandig Øie, i lige Grad tilhører alle. Ere Sælgerens Vilkaar slette maa ogsaa Kjøberens være det; thi den Første kan ikke slaae sine Varer løs for billige Priser, naar Tilvirknings-Omkostningerne ere høie. Standses Producents og Handelsmands Virksomhed paa den jævne og sædvanlige Vei ved store Byrder og Vanskeligheder, som lægges for hans Fod, da faaer Handel og Vandel et for det Amindelige mindre fordelagtigt Sving, og kommer i Hænder, i hvilke Landets Gavn ikke synes vel forvaret. [153] Enhver Ryttervexle, som udstædes af Mangel paa Adgang til sædvanlige Forsølvingskilder, enhver Udsættelse af en Betaling for gjort Arbeide og sluttet Handel, som forsinker Productionens Gang, slaaer ligesaavel Consumenten, som Producenten til Jorden, og giver fremmede Lands Producenter den eneste Overvægt, som er skadelig, fordi den hidrøver fra Savnet af Indretninger, som intet Land bør undvære. Vexelrytterie er et Onde, der retteligen kaster Handelsmanden i Støvet, og det er saare sjældent, at han udreder sig af denne Labyrinth i god Behold, naar han driver denne Forretning i det Store; men Vexelrytterie kan i vort Land betragtes, som et nødvendigt Onde; thi Mangel paa Adgang til at anticipere Betalingen af de bedste Papirer er saa stor, at den høieste Grad af orden og Credit ei kan beskytte mod en Forsølvingsprocent,

som, i sig selv ødelæggende, i andre Lande er uhørt. Handelsmanden maa saaledes, naar han ei vil eller kan virke med Productet af en foregaaende Flid, beqvemme sig til en partiel Rentebetaling, som enten fordyrer Productet for Consumenten i samme Grad, som den Omkostning, hvormed han maa besvære den, eller og – det sædvanligere Alternativ i vore Dage – nøder ham til at formindske sin Productions-Scala, og til at forsinke Betaling af vitterlig Gjæld til dem, som forsyne ham med Tilvirknings Rudimaterialier. Virksomhedsforstanderen anklages høit, naar han paanøder dem, der levere ham fornødne Tilvirkningsmidler, Varer eller udsætter [154] Betalingsterminen længere end andensteds er sædvanligt; men hvorledes skal han bære sig ad, naar han paa den Aarstid, da Handelen med Udlandet ligger i Dvale, og den kun føres i Landet selv, nødes til at sælge paa Credit, og ikke kan omsætte de Creditpapirer, som Kjøbereren giver ham i Hænde før Forfaldsdagen, med mindre han vil give en Interesse, som er større end den Fordel, som han kan have af Productets Salg? Det solgte Product giver ham Haab om Betaling; men ikke Betalingen selv, og dette Haab sætter ham ikke i Stand til at opvække nye Productioner, med mindre han kan foreskrive sine Sælgere de samme Vilkaar, som gives ham selv. Desuden forsinkes derved Productionen, og Pengemangel indfinder sig i den høieste Grad, endskjønt Landet kunde være i Besiddelse af de fornødne Circulationsmidler. Det er ikke allene Producenten og Sælgeren; men det er Consumenten og Kjøbereren, som lider ved denne Slags Pengemangel i vort Land. Naar Productet maa sælges her, som andensteds, hvor Handel drives, gives Credit, og Kjøberens Krav derpaa er saa meget større, som Creditmidlerne i Landet ere færre. Men Sælgeren maa henlægge det modtagne Gjeldsbrev som en død Capital i sin Casse, og kan ikke før Forfaldsdagen dermed opvække noget nyt Product, fordi de sædvanlige Midler til at forvandle det til rede Penge fattes. Det er aabenbart, hvor meget Pengemidlernes raske Omløb derved formindskes, og Pengemangelen forøges; thi denne afhjælpes ligesaa meget [155] ved at befordre Hurtigheden af Penge-Cirkulationen, som ved at forøge Circulairets Mængde. Den døde Capital, som et urealisabelt Gjældsbeviis forestiller, kan, før Forfaldstiden, i vort Land ikke gjøres gjældende, uden under Betingelser, som fornuftige Virksomheds Formænd i Almindelighed ei kunne beqvemme sig til at indgaae, og de maa berøre deres Virksomhed en Deel af dens Kraft, udbrede deres Production over et længere Tidsløb, fordi der fattedes dem Midler til en hurtig Omsætning af det Tilvirkede. Det er klart, hvilket raskere Sving Productionen vilde faae, dersom Creditpapiret med Lethed kunde forsølves i Banken til sædvanlig Interesse, eller naar i det mindste den halve Interesse kunde spares. Nye Midler kunde Øienblikligen anskaffes til Productionens Udredelse, uden at Producenten grov sin Undergang ved en uoverkommelig og uhørt Disconto-Byrde; de allerede leverede Rudimaterialier, hvis Betaling maae udsættes, fordi det færdige Product var uafhængeligt, kunde Øienblikligen vorde betalte; alle Slags Forskud – hvis betænkelige Følger ere aabenbare – vilde formindskes, og det større Liv og Velstand, som derved vilde udbredes, maatte i mange Henseender forbedre Landets Stilling, og forøge Mængden af disponible Capitaler i Privatmænds Hænder, til Hjælp for trængende Eiendomsmænd og lidende Producentere.

Ved Siden af de Capitaler, som Banken, ved at discontere paa billige og sædvanlige Vilkaar, vilde [156] sætte i Bevægelse, maatte Privatmands Capitaler lægges, som maatte frembydes paa samme Vilkaar, som Bankens, naar Besidderen deraf vilde vente, at kunne gjøre dem frugtbringende. Eller dersom Capitalisterne, forvænte ved de store Fordele, som de hidtil have høstet, ikke vilde beqvemme sig til at indgaae i disse nye Betingelser, og slaae deres Penge løs til Bankens billige Præmie, saa maatte Capitalen afledes paa andre Veie. De forlegne Eiendomsmænd vilde finde flere disponible Capitaler frigjorte, hvormed deres Trang kunde vorde lettet, eller ogsaa vilde Besidderne af rede Capitaler, som ikke længere kunde høste saa store Fordele paa Disconto-Veien, anvende deres Capitaler til Fædrelandets Gavn paa anden Maade, og blande sig blandt dets kraftfulde Handelsmænd,

Producentere og Eiendomsmænd. De Capitaler, som nu sættes i Bevægelse ved at forsøve Vexler til en overdreven Disconto-Præmie, kunde saaledes maaskee vel forsvinde fra Børsen; men de vilde fremtræde i en anden Skikkelse, og enten skabe en ny egen Virksomhed eller understøtte Andres ved faste Laan, eller og kunde flere af de Indretninger, som ethvert selvstændigt Land bør eie, plantes i Landet selv. Blandt disse vil Forfatteren kun nævne Assurance-Selskaber, hvoraf nogle vigtige Afdelinger ikke ere komne i Stand, fordi der deels fattedes Capitaler til at danne den nødvendige Fond, deels det første Anlæg deraf kom i Hænder, hvis uforsigtige og uforsvarlige Behandling deraf afskrækkede fra nye Forsøg. De Mænd, i hvis Hænder disse [157] Disconto-Forretninger ere, høre blandt Landets Vederhæftigste. Deres Klogskab har lært dem, at holde deres Capitaler tilrede til de Forretninger, som nu, formedelst Bankens Uvirksomhed, høre blandt de meest indbringende i Landet, og den samme Klogskab vil lære dem, ikke at indeslutte deres Capitaler døde og hvilende i deres Casser; men de vilde snart sætte dem i Bevægelse paa anden Maade, til Hæld for dem selv og Fædrelandet, dersom de ikke vilde foretrække, at udmaale deres Rigdom efter en billigere Maalestok, og understøtte Andres Virksomhed paa en Maade, hvormed begge Parter kunde være tjente.

Dette er den directe Vei, hvorpaa Landets Vindskibelighed gennem alle dens Grene, ved denne Bankens udvidede Virksomhed, vilde vorde understøttet, og et større Liv og Fordel derover vorde udbredt; men ikke mindre er den indirecte og meer skjulte Gavn, som alle Industriens Kilder deraf maatte øse. Siden Pengeforordningen af 1813 gav vort Pengevæsen en – vist nok med Hensyn til Landets daværende Stilling nødvendig; men i mange Henseender – uheldig Forandring, ere alle Egennyttens Konstgreb paa Pengebanens krumme Veie, blevne anvendte i en langt høiere Grad end tilforn. Simulerede Papirer, skjult Aager, Mistillid til Debitor, og Creditors stedse voxende Krav paa høi Rente og bindende Sikkerheds-Breve, hørte i denne Række af 20 Aar til Dagens Orden, og har tildeels givet vort Pengevæsen et sørgeligt Udseende. [158] Besiddelsen af Penge har været det fordelagtigste af alle siden hiint Pengevæsenets Crisis, og Penge-Omsætninger den vigtigste af alle Næringsveie. Alle, som havde dette Middel til en sikker og let Velstand at raade over, stræbede efter at naae de Fordele af Pengenes Brug, som Loven hjemlede Nogle, men nægtede Andre. For at eludere Lovens Bestemmelser med Hensyn til Aager, og at undgaae den Straf, som dermed var forbunden, opfandtes Midler, som sikrede den saa kaldte Aagerkarl; men forøgede Debtors Byrder. Det fandtes ubilligt og uretfærdigt, at den som understøttede Eieren af bevægelig Formue, skulde kunne betinge sig en stor og sikker Interesse, medens han, som bandt sin Capital i faste Eiendomme, skulde være indskrænket til en Grændse, som ikke meer passede til Tidens Form. Deraf fulgte en Stræben efter at gjøre Capitalen, ogsaa paa denne Vei, frugtbringende, og Enhver, som har nogen Erfarenhed i denne Henseende, kan ikke være ubekjændt med de deraf fulgte Misligheder. Men det er aabenbart, at alle disse Elusioner af en gjældende Lov, der forsaavidt kunde kaldes Sædelighedens Forstyrrelser, som de ere Overtrædelser af den borgerlige Form, som Statsborgeren underkastede sig ved at træde ind i Borgersamfundet, maa bidrage til en Fordunkling af en National-Character, som i denne Henseende, før hiin Tid, stod i et fordelagtigere Lys. Om Lovgiverens Klogskab i disse Aagerloves Udstædelse er her ikke Talen. I Almindelighed kunne de neppe roses; men det kan [159] ligesaa lidet nægtes, at de i den senere Tid, under den store Mangel paa disponible Capitaler i Norge, have gjort deres gode Virkning, som at det maa ansees for at være en sand Fordel for Fædrelandet i det Hele, om Penge-Interessens Ligevægt, gennem flere Næringsveie paa en naturligere Vei kan vorde tilvejebragt.

At undersøge Roden til disse Misligheder i Pengevæsenets Sag i Norge, og at angive nogle Midler til deres Rettelse, er den egentlige Hensigt af disse Betragtninger. Men Forfatteren indseer, at han ved at indtræde paa denne Undersøgelses-Bane indvikler sig i store Vanskeligheder, som han ikke uden

Betænkelighed gaaer i Møde. Han maa formedelst sin isolerede Stilling, og formedelst den jævne, til Tingenes sædvanlige Orden hørende Gang, som hans Handelsforretninger stedse have havt, ansees som en mindre competent Dommer over Anliggender, med hvilke der kun gjøres Bekjendtskab i Nærheden af store Børsforretninger. Derhos indseer han, at hans Begreber om denne Sag ere paa den Side saa høist forskjællige fra Mange af hans Landsmænds, og at der, forsaavidt der agtedes paa hans Vink, paa den anden Side vilde foregaae saa stor Forandring i den hele Bestyrelse af Bank- og Penge-Væsen, at han maatte fremkalde en Modstand, som han deels ikke var voxen, deels ikke Uden ubehagelige Discussioner kunde gaae i Møde. Men endskjønt han ikke selv umiddelbart har vandret disse tornefulde Veie, har han dog været nødt til at ledsage [160] mangan lidende Ven, og har derved maaskee faaet en friere Oversigt over Sagens Vanskeligheder, end om den umiddelbare Berørelse var falden i hans Lod. Og da han ved at sætte sig ind i Sagens Indflydelse paa hele Samfundets Tarv, og ved at erkyndige sig om, hvorledes denne Sag drives paa andre Børser, har troet at opdage en stor ufuldkommenhed i den norske Banks Indflydelse paa Handel og Vandel, saa har han ikke betænkt sig paa at fremsætte Betragtninger, hvorved han ikke har til Hensigt at fornærme Nogen, eller at befordre sin egen, af disse Forhold, uafhængige Fordel.

Forfatteren maa gjentage, hvad han paa et andet Sted har tilladt sig at yttre, at han betragter det som en af Hovedaarsagerne til Bankens mindre Virksomhed, og dens mindre kraftige Medvirkning til den borgerlige Vindskibeligheds Liv og Hæld, at den har sit Hovedsæde i en af Landets meest afsides Egne, hvis Industrie og Handel ikke staaer i nogen synderlig Sammenhæng med det øvrige Lands. Fornemmeligen maa denne Ulempe vise sig i den største Omfang, naar Banken beslutter Parivexling, uden at forrykke den Bestemmelse, at denne allene ved dens Hovedsæde skal finde Sted. Han vil her ikke indlade sig i at bedømme de Argumenters Vægt, som foranledigede Beslutningen i dens Oprindelse. Han formoder, at disse i Tidens Løb have [161] tabt deres Hovedstyrke, og at Nationens Mænd vilde dømmе anderledes om denne Sag, dersom det paa nye blev dem givet, at afgjøre dens Skjæbne; men det forekommer ham klart, at Handels-Operationerne for Landet i Almindelighed vilde lettes, naar Bankens Sæde var i C h r i s t i a n i a. Denne Børs er Hjertet for den langt større Deel af Norges Vexel-Forretninger, og T r o n d h j e m har, endsjønt Bankens nærværende Hovedsæde, i denne Henseende ikke kunnet fremtræde som Hovedstadens Rival. Beliggende i en afsides Egn af Landet, hvortil Adgangen saavel til Lands som til Vands er besværlig, kan umiddelbart Handels-Samqvem med det øvrige Land, og Deeltagelse i dets Børsforretninger ikke let finde Sted, og T r o n d h j e m har, ligesaaalidet som C h r i s t i a n i a, noget Product, hvis Vigtighed og Uundværlighed kunde give nogen Anledning til en levende Cabotage mellem de fjærne Kyster. Endskjønt endnu ingen Parivexling har fundet Sted, og Conjunctionernes Beskaffenhed endnu bortfjærner denne Beslutning, saa har der dog allerede viist sig mindre heldige Virkninger d e r a f, at den betingede Parivexling, som den gjældende Lov hjemler, ikke har kunnet skee paa den af Lovgiveren bestemte Maade; men den virkelige Cours har, paa Landets vigtigste Vexlingsbørs, ofte været flere Points højere¹ end ved Bankens [162] Hovedsæde. Deraf er fulgt, at de Trondhjemske Kjøbmænd have havt bedre Betingelser, med Hensyn til deres Udredelse af Indførselstolden, end det øvrige Land, fordi det stod i deres Magt at skaffe dem det Sølv til den bestemte Bank-Cours, som de i denne Henseende behøvede. Forfatteren formoder, at den ikke ubetydelige Sum, som efter de seneste Bankregnskaber er bleven vexlet ved Bankens Hovedsæde, bestaaer af den Slags Indvexling. Det er ham vel bekjendt, at enkelte Sølvtransporter ere besørgede fra T r o n d h j e m til Christiania af Privatmænd; men deels formoder han, at Bekostningen og Voven af saadanne Transporter har hindret nogen hyppig Gjentagelse af

¹ Derved forstaaes, efter den sædvanlige Sprogbrug, at Coursen har været slettere.

denne Færsel, deels er det i faa Mænds Magt, at gjøre den første Udtælling, som dertil behøves. En saadan Forandring af Vexlingsforholdene vilde desuden bevirke en Stadighed i Forholdet mellem Bank-Cours og Børs-Cours, som vilde foranledige en forholdsmæssig mindre Sølvvexling end den, der nu finder Sted ved Hovedsædet. Naar Banksedlerne stedse havde den Værdie, som Bankcoursen bestemte dem, naar de vel kunde vorde bedre men ikke slettere, – hvilket maatte blive Tilfældet, naar de med Lethed kunde ombyttes med Sølv efter Bankcoursen – da sees ingen Grund, hvorfor Banken skulde blive besværet med Vexling. Det indsees let, at Talen her ikke kan være om den Coursforskjæl, som stundom er mellem Vexler paa Udlandet og Sølv, fordi hine forsendes lettere end disse. Denne finder Sted overalt, [163] endog paa de Børser, hvor de hyppigste Omvexlinger skee, og reguleres efter Tratternes og Remissernes gjensidige Forhold. Toldboden kunde uden mindste Fare modtage Papiret som Sølv efter Bank-Cours, fordi det Hoved-Contoir i Statsindretningen, som modtager alle disse Remisser i sidste Instants kunde med største Lethed forvandle Papiret til Sølv, dersom det behøvedes, for dermed at tilfredsstille de virkelige Sølvudtællinger, som forestode det. Den udeblivelige Følge af denne Forandring maatte blive, at de bølgeformige Bevægelser, som hidtil have fundet Sted i de Points som have udgjort Forskjællen mellem Bank- og Børs-Cours, til den Sidstes Skade, maatte ophøre. Det har hidtil, især paa Smaastæderne, været til ikke liden Besvær og Udgift, at Told krævedes i rede Valuta, som ofte ikke kunde tilveiebringes efter Bankcoursen; men maatte anskaffes, ikke allene efter den fluctuerende Børs-Cours i Christiania, men endog over denne, fordi Eieren af Sølv naturligviis krævede sin Besvær og Resico ved at skaffe Sølvvet vederlagt. Byrden af denne Told, som vel udgjør Landets vigtigste Indtægtskilde, men tillige haardt besværer Consumenten og Landets Næringsveie, vilde saaledes blive meer lige fordeelt over alle Toldudredere, end nu er Tilfældet, medens Tolden i Virkeligheden vilde blive noget lettere, naar Børs- og Bank-Cours ikke var forskjellig. Derhos vilde det være lettere for Bank-Bestyrelsen at supplere den Afgang af Bankens sølvfond, som Indvexling maatte foranledige, fordi [164] Adgang til udenrigske Stæder, hvorfra Sølv hentes, er bequemmere, ligesom og Christiania er nærmere den Sølvkilde i Landet selv, som i den senere Tid har afgivet ikke ubetydelige Sølvmasser. Forfatteren kan i Øvrigt ikke paa nye indføre sine Læsere i den Række af Betragtninger, som han paa et andet Sted har anstillet, og i Følge hvilke han anseer det for høist usandsynligt, at Banken, under hvilketsemhelst fixt Coursforhold, vilde blive besværet med store Sølvvexlinger. Bankens Sølv vilde, om endog Parivexling besluttedes, rimeligviis fremdeles blive, hvad det nu er, en i sig selv død og hvilende Capital, som ikke selv sattes i stor Bevægelse; men gennem sine Papir-Repræsentanter vilde den fordoble sin Kraft til at bringe Liv og Virksomhed i alle Vindskibeligheds Forgreninger – en Kraft, som nu i flere Henseender er formindsket og svækket.

Det forekommer saaledes Forfatteren klart, at Landets vigtigste Børsforretninger, ved denne Forfløttelse af Bankens Hovedsæde, vilde faae meer Orden, Fasthed og Liv, ei allene naar Parivexling besluttes; men at ogsaa disse hældige Følger, under Tingenes nærværende Forhold, ei vilde udeblive. Til Andre maa han overlade, at fremføre Argumenter, som tale mod Forfløttelsen. Han har visseligen ingen Grund til at tiltage sig nogen afgjørende Stemme i denne Sag; men de Beviser for Rigtigheden af det nærværende Valg af Bankens Hovedsæde, som han hidtil har hørt fremføre, [165] have ikke tilfredsstillet ham; han anseer dem for at være mindre gjældende, og han maatte, for at modtage en anden Overbeviisning, høre nye og bedre Grunde.

Ikke heller tør han paatage sig bestemt at afgjøre, hvorvidt Tiden til at foretage en saadan Forandring nu er forsvunden, eller Bankens nærværende Forhold, saavel med Hensyn til dens indvortes Organisation og Embedsbesættelse, som til den mekaniske Deel af dens Forretninger, ere saa rodfæstede, at ingen Forandring, uden en Forstyrrelse af Bankens Grundform og Væsen, kunde bevirkes.

Erfaring har viist, at T r o n d h j e m s Bye har havt oplyste og duelige Valgsubjecter, der kunde udnævnes til Bankens Embedsmænd og Repræsentanter, ligesom disse have ved flere Leiligheder lagt deres Iver for Bankens Interesse, og Bekjændtskab med dens Forretninger for Dagen; Men ved at oversee den Række af Hædersmænd, paa hvilke Valg af samme Art kunde falde i Christiania, vil ingen Tvivl kunne opstaae om Muligheden af d e r at gjøre hensigtsmæssige, og Bankens Tærv betryggende, Udnævnelser. Forfatteren vil i denne Henseende ikke gjøre Sammenligninger, som let kunde faae et forhadet Udseende, og det Bekjændtskab, som han har gjort med forskjellige af Bankens Embedsmænd i Trondhjem, har visseligen tjent til at bestyrke hans Begreber om den høie Dannelse, der udmærker Mange af Trondhjems Borgere; Men i Almindelighed maa det dog antages, at Valget i Christiania maatte kunne udvides over et større [166] Antal af dygtige Mænd, og at Stortinget maatte have meer Leilighed til at gjøre sig bekjendt med disses Duelighed. Valget kunde da skee efter umiddelbart og personligt Bekjændtskab, eller efter Fleres samstemmige Raad, og ikke efter enkelt Mands Meddelelse, som, om den end kommer gjennem kyndige og upartiske Hænder, aldrig kan vorde saa betryggende for Vælgeren, som naar han ligesom kan følge den offentlige Stemme. Paa det Sted, hvor Landets vigtigste Børsforretninger ere, maa, naar de Øvrige Omstændigheder ere lige, det største Bekjændtskab med Handelsforretninger i Almindelighed, med Bank- og Vexel-Forretninger i Særdeleshed forudsættes, og der, hvor Universitetet og det vigtigste Personale af Statsembedsmænd have deres Sæde, maa Statsoeconomiens Grundsætninger lettigen kunne forplantes og en videnskabelig Aande, der forherliger Alt, hvad den berører, kunne udvides over Pengevæsenets Forviklinger. Derhos kan Forfatteren fremdeles ikke holde sin Overbevisning tilbage om Hensigtsmæssigheden af at tilsende Bankens Filial-Afdelinger det Sølv, som til Indvexling af fremstillede Sedler maatte behøves, saa det ikke naturlige Værdieforskjæller skulde opstaae, og naar dette skede, vilde Bankens Hovedsæde af sig selv fløttes til Christiania, som det Sted der styrer det hele søndenfjeldske Norges Pengevæsen, og har en vigtig Indflydelse paa det nordenfjeldske. Kubens Honning vilde bæres til C h r i s t i a n i a, og de udtømte Celler forblive i T r o n d h j e m. Skulde i Øvrigt end det rette [167] Øieblik til Forfløttelse være forsaavidt forsvundet, at mange Udgifter ere gjorte af Banken, som i det Tilfælde maatte ansees for overflødige og spildte, saa syntes det dog ikke uhensigtsmæssigt at søge den Forbedring, som endnu kunde være at bevirke. Hvad der er tabt, er kun enkelte Bekostninger ved Bankens Formvæsen; hvad der vandtes angaaer Bankens materielle Indflydelse paa Pengevæsen og Næringsdrift, og er dette saa i Sandhed, maatte Nationen vinde ved Byttet.

En anden Mangel, som Forfatteren troer at finde ved den norske Banks Organisation er, at dens dirigerende Embedsmænd ikke høre Indretningen saa fuldstændigen til, som ønskeligt kunde være, og ikke lønnes saaledes, at de kunne rygte det dem betroede Kald saa udeelt, som dette vigtige Instituts Beskaffenhed kræver. Bankvæsenets forskjellige Forhold fordrer et Studium og Flid af en egen Art. De Mænd, som staae i Spidsen for disse Forretninger, maa forberede dem dertil ved at sætte sig ind i Bankers almindelige Natur og Væsen, og de kunne ikke udføre dem paa rette Maade, uden at have gjort dem bekjendte med Pengevæsenets forviklede Veie i Fædrelandet, og dannet dem en Kreds af et Slags personligt Bekjændtskab med dem, der nærme sig til Banken for at modtage Hjælp, og med de Eiendomme og Papirer, som de byde i Sikkerhed. Det forstaaer sig, at Forfatteren herved blot kan mene det almindelige Navn og Character, som den offentlige Mening tildeler Personer og Eiendomme, og som sjældent forfeile [168] Bedømmelsens rette Punct, og at det er umuligt at nedstige i denne Henseende til en vidtløftig og smaalig Detail, hvilket ikke heller er fornødent, under Iagttagelsen af visse bestemte Regler. Dersom Bestyrelsen af Bankens Forretninger betragtes som en Bisag, der kan tilføies Embedsmandens andre vigtigere og mere indbringende Embeds-Forretninger,

da tabes lettigen Bankens Hovedsag af Sigte, og Bestyrelsens Fremgangsmaade kan let vorde een-sidig, meer grundet paa en mekanisk Form, end raisonneeret, og et Resultat af sunde Handelsprinciper. Den lettere Deel af Sagen, den, som paa Handelsvei – vist ikke tilsidesættes, men behandles med meer Liberalitet end i andre strænge borgerlige Forhandlinger, den juridiske, regelfaste Form vorder let Bankforretningens Hovedsag, og undergraver stundom den materielle Hensigt af Bankens Tilværelse – at udbrede Handels-Liv og Virksomhed over et Land, som er velsignet med store Handels-Bequemmeligheder. Hovedgrunden maa vel søges deri, at den ledende Stemme i Bankens og dens Underafdelingers Bestyrelse tildeels er i Embedsmænds Hænder, som ere vel bevandrede i en ubøielig Formalitets vidtløftige Forskrifter, men ikke pleie Handelsforretninger med den Lethed og Beredvillighed, som er ønskelig, naar de skulle vorde hældbringende for alle Vedkommende, og som formedelst knapt tilskaarne Indtægter ikke kunne opofre deres Tid og Talenter paa at erhverve sig de fornødne Kundskaber om Bankvæsen, Handelens Forhold og [169] Borgernes Stilling. Forfatteren kan ikke ville forkaste en nødvendig Iagttagelse af en fast og uforanderlig Form, eller anprise en regelløs Fremgangsmaade i Behandlingen af Vexelforretninger, og de til Banken udstedte Gjældsbreve; ikke heller kan han ville fordømme den – endog juridiske Forsigtighed, som bruges for at sikkre Banken mod mulige Tab, lægge Tømme paa vore Dages Laanemanie, og forebygge Følgerne af Eiendomsværdiernes bølgeformige Bevægelser, som vxlende Coniuncturer have givet Anledning til. Orden og Strængthed er Borgerlivets Krav, ogsaa i denne Green af dets Forhandlinger. Men Ordenen kan være stræng, uden at være besværlig, Regelen kan være fast og gaee over Alle, uden ved smaalige, til intet Maal førende Formaliteter, at gjøre Handelens og Virksomhedens Veie slæbende og vanskelige, og ligesom saare den redelige og ærekjære Borgers Delicatesse. Man forevise en fremmed, med Børs- og Bank-Forretninger i andre Lande bekjændt Handelsmand, den lange Liste af Formaliteter og Underskrifter, hvormed vore Bank-Documents af alle Slags ere udstyrede, deels foreskrevne i Bankloven selv, deels opfundne af en ængstelig Omhyggelighed for Bankens Sikkerhed, paa et Sted anderledes end paa et andet, og han vilde sikkerligen undre sig over at see disse mistænkelige Forsigtighedsregler anvendt i et Land, hvis Borgere bare Redeligheds Priis i deres Forhandlinger, og oftere afgjorde en Handel ved Haandslag end ved bindende Breve. Den ene Deel af [170] Bankens vigtige Formaal, Actieieernes Interesse, vorder ved denne strænge juridiske Fremgangsmaade vist nok iagttaget, og disse have, som saadanne, ingen Grund til at ønske nogen Forandring. Bankens disponible Capital er stedse i fuld Bevægelse. Rede Capitalers Sjeldenhed i vort Land, og de temporaire Vanskeligheder, hvormed Industriens Veie i denne Dag ere betyngede, gjør, at Bankens Capitaler søges med Begjærighed, og Laantageren underkaster sig beredvilligen alle de vidtløftige og besværlige Formaliteter, som foreskrives ham, for at undgaee en større Fare. Actieieernes Fordele maae, under denne strænge Fremgangsmaade, vorde ligesaa ubeskaarne, som de ere usædvanlig store; thi ved at afholde sig fra alle de Forretninger, hvormed den mindste Fare er forbunden, og ved hvert Skridt paa Omsætningens Vei at omgjærde sig med fleerdobbel Sikkerhed maa Rimeligheden af nogetsomhelst betydeligt Tab vorde aldeles bortfjærnet, og den Reservefond, som er henlagt for at møde temporaire Uheld, maa styrke Bankens Formue, og dens Evne til at forøge Udbyttet, men er som Reservefond betragtet, en unødvendig Støtte for den stærke Bygning. Det vilde være uforstandigt at ville gjøre et Forsøg paa at nedbryde denne Actieieernes Sikkerhed, og det maa tilstaaes at den brugte Forsigtighed kan have sin Grund i vxlende Eiendomspriser, og de mangehaande Bestræbelser, hvormed man har søgt at opskrue disse til en falsk Høide af Navneværdie, saavel som i den nationale Credits Synken, en stedsevarende [171] Laane-Trang, og i en vis Ringeagt for Handeler, indgangne paa Troe og Love, som Pengevæsens-Forordningen 1813 har foranlediget. Men Forfatteren holder sig overbeviist om, at Handelens forviklede Phænomener have i den senere

Tid faaet et forbedret Udseende, Eiendomspriserne ere komne til meer Fasthed, Virksomhedens Formænd ere blevne meer opmærksomme paa deres Stilling, og ere betænkte paa at rette deres Forhold efter Tidens Gang; de fleste vaklende Handelshuse have forladt Virksomhedens Skuepladse, og de nye fremtrædende vælge en klogere Sparsomheds Vei, og han formener at Bankens Bestyrelse, som en Følge heraf, kan gaae frem med mindre ængstelig Forsigtighed, og henvende sin Opmærksomhed paa den anden Deel af Bankens store Formaal, Virksomhedens kraftige Understøttelse, under Valget af en liberalere Fremgangsmaade. Det er saa meget meer Bankens højeste Pligt, ogsaa at opfylde denne naturlige Bestemmelse, og at aabne Landets Indvaanere en Pengekilde, der kunde gjøre det mindre nødvendigt for dem at tage deres Tilflugt til Hjælpemidler af den Art i andre Lande, som den er i Besiddelse af andre Forrettigheder, der udelukke al anden Deeltagelse i dens Forretninger. Dens Mynt og Myntbeviser ere de eneste gjældende i alle Retsforhandlinger, og intet Samfund kan danne sig i vort Land, som kan indskrænke dens udbredte Virksomhed, eller ved lignende Penge-midler understøtte mulige Mangler. Paa mange andre Maader understøtter Loven dens Sikkerhed ved saadanne [172] Beskyttelses-Midler mod Fare, som ikke ere sædvanlige i dette Land.

I det Forfatteren saaledes tillader sig at fremsætte den Formening, at Bankens Stilling, med Hensyn til dens Indflydelse paa Landets Vindskibelighed, vilde vorde forbedret, naar dens Embedsgager forhøiedes, saa er det ingenlunde, fordi han vil udbrede Mistanke over den nærværende Bestyrelses Duelighed, Redelighed og gode Villie, eller fordi han vovede at tilskrive deres Lunkenhed i Opfyldelsen af Kaldspligter den mindre hædige Stilling, hvori Banken har sat sig til Landets Virksomhed. Ved blot at kaste et Øie paa de Mænd, paa hvilke Nationens Valg i denne Henseende er faldet, vilde en Anklage vorde beskjemmet, og der behøves kun en flygtig Overskuelse over Landets Stilling, fra Bankens Oprettelse indtil den senere Tid, for at overbevise sig om, at disse Tvivl og Forsigtighedsregler tildeels have været paa det rette Sted. Men han er derhos overbeviist om, at Pengevæsenets Forhold ere saa forviklede, og at det er saa vanskeligt at sætte sig ind i alle Vindskibelighedens Sammenfletninger, at der behøves et langvarigt Studium, for at forskaffe sig de fornødne theoretiske Kundskaber, og en kyndig Mands hele Tid, for at applicere Theorien paa Handelens praktiske Forhold, at rygte Embedet med idelig og uafbrudt Opmærksomhed, og stedse at holde Adgangen til dette vigtige Institut aabent for virksomme Borgere. Bankens Hoved-Poster bør derfor – dersom Forfatteren dømmet rigtigt om denne – [173] være selvstendige, med tilstrækkelige Gager forbundne Embedsposter, og ikke koordinerede andre Bestillinger, der optog den største Deel af Embedsmandens Tid og Opmærksomhed, og kræve ganske andre Kundskaber.

Forfatteren er saa meget meer bleven overbeviist om Hensigtsmæssigheden af en Forandring i denne Henseende, som han med Vished troer at vide, at der neppe gives nogen Bank i Europa, af den forholdsmæssige Vigtighed og solide Indretning, som Norges, der har udhøkket sine Embedsgager i saa smaa Portioner, og derved sat sig i den Nødvendighed at fordre den mindste Deel af Embedsmandens Tid, for at rygte Bankens vigtige Forretninger. For at tage et Exempel, som ligger os nærmest, ville vi henvende os til den danske Bank. Den har 5 Directeurer, som hver for sig have en aarlig Gage af 1500 Sølv-Species, Cassereren har 1250, Hovedbogholderen 1000 Sølvspecies, og Bankpersonalets hele Gage udgjør mellem 24 og 25000 Sølvspecies, medens Norges Banks Gagering ikke udgjør det Halve. Men disse Mænd have, med enkelte Undtagelser, ingen anden Stilling i Staten, og Nogle af dem have, som Forfattere, lagt den Kundskab for Dagen, der berettiger dem til at beklæde deres vigtige Embeder. Det kan ikke antages, at der skulde behøves mindre Tid og mindre Kundskab til at rygte den norske, end den danske Banks Forretninger. Den Sidstes Virksomhed er vist nok af større Omfang, i det den indbefatter de naturlige Forretninger, fra hvilke [174] den norske Bank aldeles afholder sig; men den egentlige Laanbanks Virksomhed er uden Tvivl

meer indviklet, vanskelig og udbredt ved den norske end ved den danske Bank. Ved Siden af denne ere mange andre disponible Capitaler, tilhørende Stiftelser og offentlige Fonds, paa rede Haand for dem, som tiltrænge faste Laan, medens den norske Bank er saa godt som den eneste Indretning, som har Penge at udlaane i vort Land. Den danske Bank har saaledes som Laane-Indretning betydeligen indskrænket sin Virksomhed, og laaner ikke paa faste Eiendomme, men paa Stats- og Bank-Papirer. Derved simplificeres dens Forretninger, dens Capitaler ere meer disponible, dens Kraft er større til at understøtte Handels-Virksomheden, og til at afkaste det Enevælde, som fremmede Capitalister ogsaa der for en Tid tilbage, udøvede over Landets Handel. Derhos er i Danmark den store Revolution i Eiendomsprisernes vakkende Forhold, som yttrede sig meest i stedse nedgaaende Bevægelser, tidligere endt i Dannemark end i Norge. De store Possessionaters Nød er deels formindsket ved Regjeringens Mellemkomst og midlertidige Bestyrelse af den gjældbundne Eiendom, deels er denne gaaet over i andre Hænder, til saadanne Priser, som give et naturligt, og til Eiendommenes sande Capitalværdie svarende, Udbytte.

Det er i Øvrigt langt fra, at Forfatteren kunde ansee en Indskrænkning eller Forandring i Bankens Laane-Indretning ønskelig. Den Hjælp, som den yder [175] Eiendomsmanden, er en af dette herlige Instituts ypperligste Frugter, og dersom Banken afholdt sig fra disse Laan, vilde rimeligviis den større Deel af dens Capitaler forblive ufrugtbare i dens Kjælder, fordi vor Børs ikke tilbød Anledning til at beskæftige paa engang store Capitaler, til Bankens Fordel, og fordi offentlige papirer, der kunde anvendes som Pant, deels ere i faa Hænder, deels i saadanne, som ikke behøve at reise fremmede Capitaler. En af Europas største Statsoeconomer anseer det som en Ufuldkommenhed ved en af de store Banker, at den ikke laaner paa faste Eiendomme, og derved berøver sig Adgang til umiddelbart at understøtte denne vigtigste af de fleste Landes Virksomheds-Arter. Men ogsaa denne Bankens Virksomhed, saa godt som den eneste, hvortil Banken hidtil har indskrænket sig, vilde ved Bestyrelsens uafbrudte Opmærksomhed paa denne Sag, ved et nøiere Bekjændtskab med Eiendommenes Forhold, og med Individernes Stilling og Credit, kunne gjøres mere hældbringende end den hidtil har været. Der vilde maaskee ikke findes saa mange seendrægtige Betaleres Navne paa det lange Synderegister, der indføres i offentlige Tidender, udbreder Rygtet om vor sunkne Credit til fremmede Lande, og giver Stof til saa mange ynkelige Beskrivelser over Landets Nød, naar der utænkes beqvemme Veie til at indbetale Renter og Afdrag, og der strøges nogle Linier over Formens alt for store Vidtløftighed.

[176] Forfatteren troer saaledes, at en større Embedsgage, som berettigede til at fordre Anvendelsen af Embedsmandens hele Tid til Bankforretningens Udførelse, og til at forudsætte de Kundskaber, som kunne gjøre det trygt at lægge dem i Hovedbetjenternes Haand, vilde være paa sit rette Sted. Og han troer tilvisse, at der gives faa Banker i den ganske Verden, som var mere i Stand end den norske til at tilstaae sine Embedsmænd en passende Gage. Han vil ikke tale om, at det Udbytte, som Banken nu giver sine Interessenter af 7 pCt. er en antagelig Interesse, endog i vore Dage, da Handel med Penge er den fordeeltigste af alle Varehandler i vort Land, at Banken er i Besiddelse af en Reserve-Capital, som sikkrer i det mindste dette Udbytte for Fremtiden, og som ved idelig Tilvæxt voxer til en Grad, som maaskee vil gjøre en Extra-Dividende passende; men Bankens Fordel vilde udvides ved Forøgelsen af dens Forretninger, naar de dreves med Indsigt og Bekjændtskab med den almindelige Bankvirksomhed. Nationens Gavn og Bankens vilde i denne Henseende følge Skridt med hinanden, og den forhøiede Gage vilde umiddelbar kunne indvindes, om end ikke toges Hensyn til de uberegnelige Fordele, som vilde udbredes over Nationen, naar Bankens Midler paa en hensigtsmæssigere Maade end hidtil sattes i Bevægelse. Det menes ikke, at de Embeder, som nu, i vort Land som andensteds, forvaltes som Æresposter skulde opføres paa Bankens Gageliste. I denne

Henseende [177] vilde Fædrelandet vel ikke give et Exempel, saa ganske forskjælligt fra, hvad der er almindeligt over al Verden, hvor Banker gives. Den Fornøielse, at kunne bidrage sin Deel til et elsket Fædrelands Tarv, vil fremdeles give det fuldkomneste Vederlag for den med Opofrelse af Tid forbundne Møie, saavel som for Anvendelsen af erhvervede Kundskaber. Der er aldrig bleven yttret nogen Uberedvillighed til at paatage sig disse Forretninger, og ingen Paastand gjort paa et Vederlag, som en almindelig Bestemmelse i Norges Grundlov saa ofte har givet Anledning til, og som, om den gjordes gjældende ved denne eller lignende Anledninger, let kunde udslukke den Almeen-Aand, som i de fleste Stater er Drivefjæderen til de borgerlige Opofrelser, og det sikreste Bindemiddel mellem et civiliseret Borgersamfunds Medlemmer.

Men naar man upartisk overseer Bankens Virksomhed, og dens Embedsmænds Færd, som Bestyrere af denne vigtige Indretning, kan det vel neppe nægtes, at det er dens Afholdenhed fra de naturlige Børsforretninger, som er Bankens svageste Side, og som meest har svækket dens store Kraft til at understøtte den bevægelige Formues og de vigtigste Næringsveies Handelsforetagender. Det kan derhos ikke nægtes, at det deels er en ensidig Hensyn til Bankens Interesses som et Samfund af Actieeiere, og en Overbeviisning om at en mindre, men sikkrere Fordel er at foretrække den voveligere, der kunde udsette Banken for Tab, deels er [178] Ubekjændtskab med disse Forretningers Art og Væsen, og med den Indflydelse, som de have paa Handelsforretningernes store Kreds, der have frembragt denne Frygt for disse Operationer. Naar den norske Bank afholder sig fra al Vexel-Disconto, og indskrænker sig kun til at discontere Vexel-Obligationer, som ved en idelig Fornylse antage faste Obligationers Natur, saa lukker den Adgangen til den store midlertidige Hjælp, som er af den højeste Vigtighed for den almindelige Næringsdrift, og som mindre kan undværes i Norge end i de fleste andre Lande. Denne utidige Frygt for disse simple og naturlige Børsforretninger har ikke allene givet Anledning til et fordærveligt Vexelrytteri; men har og opdrevet Disconto-Præmien i Norge – hvor der disconteres Vexler, som over al Verden, hvor Vexelforretninger gives – til det dobbelte og tredobbelte af, hvad der er gangbart i de os nærmest liggende Lande, hvis Anledning til at aabne en øjeblikkelig Understøttelse for Virksomheden er langt lettere end i Norge. Det er uden Tvivl et urigtigt Begreb, og en Frygt, som ikke grunder sig paa den almindelige Erfaring, med Hensyn til Bankvirksomhed, naar man anseer disse Forretninger for meer farlige, eller for Banken mindre fordelagtige end sædvanlige Udlaan. Frygten understøttes visseligen ikke ved andre Bankers Exempel. Den nærværende franske Bank oprettedes 1803; dens Hovedforretning er Vexeldisconto, da det ikke er den tilladt at laane sine Capitaler paa faste Eiendomme, og den [179] har indtil denne Dag intet lidt ved Falliter, medens dens store Virksomhed har sat den i Stand til, ei allene at betale Actieeierne gode Renter af deres indsatte Capitaler; men ogsaa nu og da at uddele betydelige Extra-Dividender, og desuden kunne indslutte i sin Casse en større rede Fond, end kan være nødvendig, for at grundfæste Indretningens Sikkerhed. Men den franske Bank bestyres af erfarne Kjøbmænd, som ere øvede i Handelsforretninger, berigede med Handelskundskaber, og kjænde de Vexlers Gehalt, som præsenteres til Discontering – en Kundskab som maa være vanskeligere at erholde i en saa udstrakt Virkekreds, hvor ikke allene Vexlernes Mængde, men Vexelhænderhaverens større Bekjændtskab med alle Omveie og Konstgreb, maa gjøre en større Opmærksomhed fornøden. Derhos er den store franske Bank ikke det eneste Vexels-Contoir i Frankrige, som disconterer Vexler. I de større Byer – f. Ex. i B o r d e a u x – gives Disconto-Indretninger, hvor alle mulige Papirer, som bære Creditens Stempel, uvægerligen kunne forvandles til rede Penge. Forfatteren vil ikke tale om den hamburgske Bank, dette vigtige, men i Sandhed ofte kostbare Drivhjul for den nordiske Virksomhed. Det er bekjændt at denne disconterer indtil 3 Maaneders Vexler, uden Vanskelighed, ofte

til en meget billig Præmie,² som oftest under den sædvanlige Handels-Interesse, saa at Forskjællen mellem den Interesse som Commissionairerne tage, og give, allerede yder den en ikke ubetydelig [180] Fordel. Den danske National-Bank har ogsaa, især siden den velgjørende Forordning af 26de Juni 1824 udkom, hvorved de Baand slappedes, som vare lagte paa Vexelforretningerne, med Hensyn til Vexlernes Sigt, aarligen udvidet sine Disconto-Forretninger. I de senere Aar have disse stedse været i Stigende, og denne Bank har ikke tabt en eneste Skilling ved sine Disconto-Forretninger, uagtet den ikke iagttager en saa stræng Forsigtighed ved sin Discontering, som den norske ved den høist indskrænkede og ufuldkomne, hvortil den bekvemmer sig. Den forlanger kun een Endossent paa de Vexler, som den disconterer; dens Disconto-Præmie er meget lav, og der er intet Exempel paa, at Directionen har nægtet Discontering, naar kun eet af de paa Vexlen antegnede Navne ansees for solid, endskjønt Afslaget staaer i Directionens Magt, uden at motivere det. Derhos finder den besynderlige Omstændighed Sted, der taler for disse Forretningers Sikkerhed under behørig local Kundskab, at Disconto-Præmien er kun 4 Procent, medens Renten af Udlaan paa fast Hypothek ingensinde var mindre end 5 pCt. Aarsagen maa vel være den, at Banken, under vaklende Værdier af faste Eiendomme, stundom har lidt Tab. Den har derfor gjort Indskrænkninger i sine Udlaan paa faste Eiendomme, som i vort Land ikke vilde være paa det rette Sted. Den danske Bank har ogsaa havt nogle Tab, naar den har benyttet sin Tilladelse til at købe langsigtige Vexler paa Udlandet, som den directe kan købe af [181] Udstæderen, og har i dette Tilfælde kun enkelt Mand at holde sig til. Men uagtet den saaledes har indladt sig i Speculationer, som kunde ansees vovelige, og for Tiden mindre at anbefale vor Bank, saa viser dog Bankregnskabet, at den har gjort et betydeligt Udbytte ved Disconto-Forretninger. Derhos ere de kyndigste københavnske Handelsmænd enige i, at denne Udvidelse af Discontoforretninger, og den indførte større Liberalitet i Vexel-Handel, har havt en høist velgjørende Indflydelse paa Børsforretninger, og paa Handel og Virksomhed, i det den har lettet det Aag, som hamburgske Capitalister ogsaa havde lagt paa Pengeforhandlingerne i Dannemarks Hovedstad. Vexelrytteriet fandt ogsaa der i en langt større Grad Sted forhen end nu. De hamburgske Kjøbmænd accepterede langsigtige Vexler, og lode sig dække ved kortsigtige paa andre Huse, hvoraf opstod en Byrde, som overgik Handelens sædvanlige Fordele.

I Øvrigt er det ikke Forfatterens Hensigt, at gjøre nogen Sammenligning mellem den danske National-Bank og Norges Bank, til Fordel for den første. Den norske Bank, skjønt den virker med en mindre Capital, hviler upaatviveligen paa en solidere og bekvemmere Grundvold end den danske endnu har; hiin har en virkelig indleveret Sølvmasse til Basis, medens de danske Sedler ere for den større Deel grundede paa Bankhæftelser, der ikke efter Bankens Befaling kunne forvandles til Metal, som ene udgjør en gyldig Grundvold for en omløbende Seddelmasse. Men for saavidt [182] disse Hæftelser ere en synkende Fond, som efterhaanden Udsletter Bankens Gjæld ved en successiv Tilintetgjørelse af dens Sedler, og de Eiendomsmænd, som have maattet taale dette Baand paa deres Eiendomme, omsider vorde Bankens Interessentere, kan det ikke nægtes, at de danske Borgere lettere ere komne til et fast Pengevæsen, end Norge, og at der hos os er gjort djærvere Indgreb i Privatmands Formue, for at bevirke Orden i Pengevæsenet. Det er ligesaa vist, at den danske Bank har havt en mere gavnlig Indflydelse paa Landets Vindskibelighed end den norske, som har afholdt sig fra Forretninger, der understøtte Virksomheden. Det maa derhos tiltaaes, at de udvortes Handelsomstændigheder have lettet Bankens Bestræbelser i en høiere Grad i Danmark end i Norge,

² Rettelse [p 225]. Ved nøiere Gjennemlæsning finder Forfatteren, at en Skrivefeil Pag. 179, currente calamo, er indløben, som han beder sine Læsere velvilligen rette. Det anføres der, at den hamburgske Bank disconterer Vexler til en billig Præmie. Men denne Bank, som en Giro-Bank, befatter sig ei med Vexeldiscontering, der kun finder Sted ved Seddelbanker; men formedelst Letheden i at reise Penge i denne store Handelsstad fattes aldrig Leilighed til at discontere Vexler, som oftest til en billig Præmie.

ikke allene fordi den danske Stat har mere indvortes Kraft, med Hensyn til Eiendomsværdie, Borgerformue og en riig Naturs overflødige Velsignelser; men ogsaa fordi den fornemste af Dannemarks Udførsels-Artikler, i mange Aar indtil det forrige, har taget et høiere og høiere Sving, medens en Deel af Norges har svævet i en lavere og lavere. Den større National-Credit har saaledes understøttet den svagere Bygning, og efterhaanden givet den en Styrke, som synes snart at ophøie den over vexlende Conjunctioners Indflydelse.

Det er saaledes aabenbart at Vexel-Discontering kunde vorde udført i vort Land, som andensteds, uden at Banken blev udsat for Tab, ligesom Forretningen [183] selv maatte kunne give Banken ikke ubetydelige Fordele. Det sees af Bank-Regnskaberne, at de forskjellige Bank-Afdelinger sædvanligen ere i Besiddelse af en betydelig Sum rede Penge, som hviler frugtesløs i Cassen, deels formodentligen for at møde uforudseede Tilfælde, deels for ikke at være alt for bunden med Hensyn til Valget af den Understøttelse, der ydes Laantrængende, deels af andre, Forfatteren mindre bekjendte, Grunde. Men det er klart, at Banken ikke behøvede at holde disse Capitaler indsluttede i sin Casse, naar den kun periodisk skildte sig derved, og kunde efter en kort Tids Forløb igjen inddrage dem. Den Capital, som Banken sætter i faste Eiendomme, trækker den ikke saa let tilbage. Realisationen kræver længere Omløb, Salget er usikkert, og forvolder stundom borgerlige Lidelser, som det er Bankens Hensigts at forebygge. Med den Capital, som Banken saaledes slipper af Hænderne, kan den ikke bestride løbende eller uforudseede Udgifter, medens den disconterede Vexel-Sum er bestemt, taaler ingen Afkortning, og skaffer Forsølveren sine udlagte Penge tilbage, efter en kort Tidsfrist, som efter sin Natur ikke kan forlænges, uden ved en fornyet Børs-Operation. Derhos kunde Banken, uden mindste Betænkning, forhøie sin Disconto-Præmie til 5 a 6 pCt., og derved gjøre sig en Fordel af 1 til 2 pCt. meer end ved Bankens øvrige Udlaan. Den almindelige Disconto for gode Papirer – slette Papirer vil Forfatteren ikke optage i sin Beregning, for hvis [184] Disconto der skal betales indtil 18 pCt. – er 12 pCt., og naar Disconto-Præmien nedsættes til 5 a 6 pCt., havde Vexeludstæderen saa megen Lettelse, som han kunde gjøre Fordring paa, fordi han derved sættes paa samme Vilkaar som i Kjøbmands- og Commissions-Forhandlinger ere de sædvanlige. Derhos vilde Bankens større Fordel ved denne Slags Forhandlinger, naar den baade kunde beskæftige døde Capitaler, og tillige betinge sig en høiere Rente, ophøie den over al Fare for Tab, saavidt den menneskelige Klogskab er i Stand til at betrygge sine Foretagender paa Handelens Vei.

Forfatteren indseer saaledes ikke rettere, end at Bankens og Handelens Fordele vilde vandre ved hinandens Side, naar dette nye Liv udbredtes over Bankens Virksomhed. Det raskere Omløb af Bankens Capitaler, som i fornyet Skikkelse ofte vilde fremtræde paa Norges Hovedbørs, vilde understøtte den herskende Pengemangel, og udrette det samme, som Pengestokkens Udvidelse, og de Privatmænds Capitaler, som nu flyde langsomt og tungt i Kredsen af Vexelbørsen, for at høste uhørt store Fordele, maatte udbrede sig i en anden Art af Virksomhed, og stundom falde i trængende Eiendomsmænds Lod. Naar hertil føies den større Lethed og Bevægelighed i Handel og Production, gennem alle dens Grader, den større Raskhed og Orden i alle Betalinger, hvorved en lang Credits Byrder maatte formindskes, og den paaankede Mislighed og Langsomhed i [185] deres Betaling, som bære de vigtigste Elementer til Vindskibelighedens Fremme, afhjelpes, saa formener Forfatteren, at Bankens ophøiede Forstandere ikke kunne betænke dem paa at anbringe et Lægemiddel, som vil virke baade let, hurtigt og sikkert til at forbedre en sygelig Tilstand. At disse Følger, som maaskee flere af hans Læsere betragte som afmalede med alt for varme Farver, maa svare til Forfatterens store Forhaabninger, det er hans oprigtige Ønske.

Banken er vist nok ikke ved nogen Bestemmelse i Bankfoundationen hindret fra at inklade sig i Disconto-Forretninger. Dens 23de, 24de, 25de og 26de § forudsætter flere Slags Disconteringer

ved Banken, foreskrivende hvad derved er at iagttage, og det maa ei tilregnes Loven, men dens Iværksættere, naar denne naturlige Bankforretning ikke har fundet Sted i Norge. Derimod indeholder Bankfundationen nogle Udtryk, som kunde gjøre det betænkeligt for vedkommende Bestyrere at underkaste sig det dermed forbundne Ansvar. "Banken maa," siger Bankfundationens 23de §, "endogsaa paa kortere Tid end 1 Maaned, udlaane ved at discontere Vexel-Obligationer eller Vexler, naar de ere udstædte af vederhæftige Personer, eller forsynede med saadant Endossement, som de, der forestaae denne Bankens Forretning, under Ansvarlighed, paa den Tid erkjænde betryggende." Men den Ansvarlighed, som i denne § paalægges Vedkommende, har vist mindre at betyde; thi deels har Erfaring, som ovenfor viist, lært med hvor [186] liden Vove Forretningen selv, naar den ledes af kyndige Hænder, er forbunden, deels indeholder Bestemmelsen modificerende Udtrykke, som formindske Ansvarligheden, og kaste den paa eventuelle Begivenheder. Loven forlanger kun, at Endossementet, "paa den Tid da Vexelen disconteres" skal erkjændes betryggende, og at drage Bankens Embedsmænd til Ansvar for Begivenheder, som imidlertid kunde indtræffe, vilde være at forlange, hvad der strider mod Skik og Vane paa Handelens Vei, og kræve det kortsynede Menneske til Regnskab for Følgerne af Handelsskjæbnens uberegnelige Gang. Vi have Exempler paa, at den største Forsigtighed paa denne Vei og den største Opmærksomhed paa egen Interesse, anvendt af kyndige Handelsborgere i andre Begivenheder, ikke har kunnet beskytte mod Tab, som en Følge af Debitorers vakkende og ustadige Stilling, og Muligheden af Tab maa ogsaa ligge indenfor Kredsen af disse Forretninger, endskjønt en bekjænt Erfaring viser, at den Slags Børshandel hidtil er bleven drevet med stor Sikkerhed, ligesom og det mulige Tab maatte rigeligen erstattes ved den Fordel, som Banken dagligen gjorde sig af Forretningen selv. Imidlertid tilstaaer Forfatteren gjerne, at denne 23de § i Bankfundationen hører blandt dem, som bære Præg af Lovgiverens Hastværk, hvis Bestemmelser tildeels ere tvetydige, og Udtryk tvivlsomme, og at den derfor trænger til at gennemses og omdannes. I saa vigtige Handelsforhold, som dette, kunne Udtrykkene ikke være tydelige nok, og det vilde være [187] sørgeligt, at nedbryde en Ønskelig Bestemmelse i Realiteten, fordi dens Form leed af Mangler, og de Bogstaver, der betegnede Lovgiverens Hensigt, vare uhædigen udtrykte.

Naar denne 23de § i Bankfundationen bestemmer at "B a n k e n m a a e n d o g s a a p a a k o r t e r e T i d e n d 1 M a a n e d, udlaane ved at discontere Vexelobligationer eller Vexler" kan derved ei forstaaes, at den ei maa discontere Vexler af længere Sigt. Bestemmelsen har aabenbar Hensyn til den 20de §, som angaaer faste Laan, hvis Tilbagebetalings-Tid ei maa være over 6 Maaneder, og ei under 1 Maaned. I P a r i s disconteres kun 2 Maaneders Vexler³ men det sædvanlige er, at Banken disconterer uvægerligen Vexler paa 3 Maaneders Sigt, og at Vexler af længere Sigt ikke gjerne forsølves uden Opofrelse for Sælgeren, og under særegne Omstændigheder. Men her støder man i vort Land paa en ny Hindring, nemlig paa Stempelpapirs Afgiften, hvis Formindskelse Lovgiveren har befrygtet, naar Statscassen tabte Indtægten af det stemplede Papir, som til Vexel-Obligationer behøves, der stiles paa 3 Maaneder. Det er ikke sjældent paa den borgerlige Virksomheds Vei, at store Fordele opofres, for at erholde en mindre, og det er ikke den første Leilighed, da Stempelskatten besværer den borgerlige Virksomhed meer end [188] vedbørligt. Hvorledes kan den ringe Skilling, som indflyver i Statscassen af et hyppigere Brug af stemplet Papir til Vexelobligationer, sammenlignes med den store Fordel for Landet, som vilde være en sikker Følge af en saa lange, og dybt savnet Lettelse i den borgerlige Virksomhed? Dersom denne Lettelse paa Handelens Vei udbredte meer Liv over Landets Næringsveie, dersom den forflerede Midlerne til at udrede andre langt vigtigere Skatter, dersom deraf fulgte en større Velstand, og altsaa flere, med Afgifter til Statscassen besvære-

³ Saavidt Forfatteren veed, ere andre Disconto-Indretninger i Frankrige ikke indskrænkede til denne Løbetid.

de, Nydelser af Livets gode Ting, da vilde hver Sum, som nu betales i Stempelafgift for Brugen af Vexel-Obligationer, snart mange Gange fordoblet komme ind i Statscassen.

I Øvrigt kan Forfatteren her ikke indlade sig i nogen grundig Undersøgelse om hvilken længste Løbetid de Vexler, som blive Gjenstand for Discontering, maatte have, enten den sædvanlige, 3 Maaneder, eller den kortere, 2 Maaneder, som af enkelt Bank bruges. Han har tilforn tilladt sig at gjøre opmærksom paa Vexelhandelens nærværende betenkelige Stilling, og ytret Tvivl om, at denne strax, ved Bankens liberalere Understøttelse af den borgerlige Handels-Virksomhed, kunde vorde rettet. Det kunde saaledes synes, som det vilde være forsigtigere at vælge den kortere Løbetid, indtil meer Sikkerhed og Soliditet vorder indført i dette Slags Børsforretninger. Men deels have gode Papirer, som ovenfor bemærket, deres eget Stempel, og den [189] opmærksomme Forsølver vil snart udfinde disse, deels maatte denne Adgang til en mindre byrdefuld Maade at reise Penge paa, forbedre saa meget handlende Borgeres Stilling, at den nærværende Usikkerhed snart maatte gaae over til en bedre Tingenes Orden. Paa den anden Side gjør den lange Credit, som i vort Fædreland ofte foreskrives under afsluttede Varehandler, det Ønskeligt, at Løbetidens Grændser forlængedes til det sædvanlige, og at indenlandske og udenlandske Vexler, med Hensyn til Letheden at forvandle dem til rede Penge, sattes paa lige Fod med hinanden, hvorved Udlændingens Overmagt over vore Børsforretninger, i det mindste med Tiden kunde tabe dens skadelige Indflydelse. Naar Vareforhandlinger skee til Udlændingen paa Credit af 3 Maaneder, og Kjøbereren derfor giver Sælgeren en Vexel paa 3 Md. Sigt eller Dato, kan denne strax forhandles, og Forskjællen i den modtagne Valuta svarer sædvanligen til den almindelige Vexelrente i Bankens Løbetid, forsaavidt ikke Kjøbereren opdager i Vexlens Indhold en Grund til Tvivl om dens Gyldighed. Denne Vexel er saaledes rede Penges gyldige Repræsentant, der bærer sædvanlige og let overvindelige Byrder. Til denne samme Brugbarhed vilde indenlandske Creditpapirer først da kunne hæve sig, naar de med samme Lethed paa vore Børser kunde forvandles til rede Penge, og det forekommer Forfatteren, som det maatte være lettere at opdage Mislighed ved disse indenlandske Vexler, end ved Trasseringer paa Udlandet, da hiin Forhandling ligger inden for Disconteurens [190] Synskreds, og dens Beskaffenhed lettere bedømmes, ligesom og saavel Trassents, som Acceptants Stilling maa være bedre bekjendt.

Blandt de flere Forslag, som ere indkomne til at benytte Bankens Fond til Lettelse for Pengeforhandlingerne i det borgerlige Liv, har Forfatteren ogsaa bemærket eet, som henpeger paa Benyttelsen af dens hvilende Sølvfond til Discontering. Forfatteren tillader sig – med al sin Agtelse for den indsigtfulde Proponent – at ytre nogle Betæneligheder ved Udførelsen af en saadan Plan i nærværende Øieblik. Bankens Sølvfond kan efter Bankloven ikke udsende nogen Deel af sit i Bankens Kjælder hvilende Sølv, uden at et forholdsmæssigt Antal af Sedler inddrages, da Sedlernes Beløb aldrig maa overstige det dobbelte af Sølvets, som bevares i Banken. Ved saaledes at sætte Sølvet i Bevægelse vilde Bankens Evne til at fortsætte sine meest velgjørende Operationer i den Grad svækkes, at den ene gode Virkning maatte hæve den anden. At lette een Pengetrang og forøge den anden vilde neppe lede til et i det Hele gavnligt Resultat. Derhos maatte det paa den anden Side være betænkeligt, at foranledige en saadan Forandring i Bankfoundationen, som hjemlede Udsendelsen af Bankens Sølv, uden at inddrage et dertil svarende Antal af Sedler, forinden Banken seer sig i Stand til at opfylde sin oprindelige Bestemmelse. Denne Mangel i Opfyldelsen af en høitideligen given Forpligt er en af Bankens svageste Sider, og der er vist [191] høieste Grund til at være vaersom om den Credit, som er tilbage. Det Forhold, som er mellem Bankens Sølv og Papir er vitterligt for Alle, forsaavidt den er bestemt ved Lov, og da dennes Overholdelse kan controlleres ved det aarligen aflagte Regnskab, og det vilde være betænkeligt at borttage noget af det Fond, hvorpaa denne Credit hviler. Forfatteren kan ikke her gjentage de Grunde, han paa et andet Sted har anført, i Følge hvilke Norges Bank

kan ansees saa vel funderet, som nogen Bank i Europa, og som gjør det rimeligt, at Banken, naar Parivexlings-Øieblikket kommer, langt fra ikke behøver den hele Masse Sølv, som nu hviler i Banken, som Sikkerhed for dens Sedler, for at tilfredsstille alle paa den indløbne Fordringer. Men Erfaringen har endnu ikke prøvet og bekræftet Rigtigheden af disse Sætninger, og det kunde være farligt, i denne aldeles empiriske Sag, at lade Theorien løbe foran Erfaringen. Naar det derimod paalægges Banken, engang i sin Tid, at vexle Sølv med Papir, efter dettes paalydende Navn, da vil det være Tid derom at tage en Beslutning, og, saavidt Forfatteren derom formaaer at skjønne, vil det da ikke være forbunden med nogensomhelst Fare, ogsaa at sætte en Deel af det hvilende Sølv i Bevægelse ved flygtige, skjønt fordelagtige Operationer, der ikke for lang Tid binde Bankens Sølvfond. Det kan vist ikke nægtes, at Sølvfonden er langt fra at være uvirksom eller unyttig, forsaavidt den er Stammen til den Seddelstok, som bøier sig om alle Borgerlivets [192] Pengeforhandlinger, og udbreder liv og Virksomhed i alle vore Haandteringer; men den Deel deraf, som ikke er en nødvendig Garantie for Opfyldelsen af Bankens vigtigste Forpligtelse, er en unødvendig Byrde paa Circulationen, en Hinder i fuldstændigen at opfylde Bankens herlige Bestemmelse. Naar det Sølv, som ikke tjener til nødvendig Borgen for det omløbende Papir, sættes i Bevægelse ved siden af dette, fremskyder den samlede Kraft Landets Vindskibeligbed hurtigere og lettere til en National-Velstands Maal, end om nogen Deel ligger ikke alene ubrugt, men og uden Indflydelse paa det Circulair, som bruges. Klagen over en saadan Bankens Inertie er gjort gjældene af de skarpsindigste Dommere i denne Sag, i Lande, hvor der visseligen ikke mangler paa Circulations-Midler; men hvor en større Deel af Bankens Fond hviler, end behøves for at give dens Sedler vedbørlig Agtelse. At Klagen skulde være mindre taus i Fædrelandet, hvor der høres saa mange Jammertoner over Pengemangel, hvor flere nyttige Indretninger vente paa den sidste Fuldendelse, og hvor Grundstenen endnu ikke er lagt til andre, kan neppe formodes. Forfatteren kan saaledes vel betragte en saadan Plan for anticiperet, men han tør tillade sig den Formodning, at den til en beleiligere Tid med Nytte kan vorde fremdragen. Desuden maa vel en Disconto-Indretning, lydende paa rede Sølv være mindre hensigtsmæssig i nærværende Øieblik end en af samme Art, der disconterer i [193] Papir. Dette har et lettere Brug, og kan uden nye Omsætninger anvendes i Handel og Vandel.

Dersom imidlertid Stortinget bestemmer, at det K o n s b e r g s k e Sølv skal tjene til at understøtte Circulationen i Særdeleshed, og Landets Vindskibeligbed i Almindelighed, saa kunde der vel neppe være noget imod, at en Deel deraf tjente til Grundlag for nye Seddel-Emissioner og Forøgelsen af Landets Circulair, en anden mindre Deel anvendes til umiddelbar Discontering i Sølv. En anden Kilde til Discontering kunde maaskee findes i det mulige – i vor Stat hidtil ikke saa sjeldne – Overskud, som Statscassen har af Statsindtægter, som ere indflydte i dens Casse i større Grad end beregnet, og som, paa denne Maade anvendt, kunde staae den til Raadighed efter en kort Tidsfrist, uden Ulempe for nogen af Parterne, og uden at foranledige et temporairt Overskud, af disponible Midler i Banken, som bandtes paa sædvanlig Maade i faste Laan, og ved Opsigelsen forrykkede et eller andet Forhold. Men at bygge Disconteringsvæsenet paa saa usikker en Grundvold er ikke at aabne dens nye Veie med Udsigt til den Styrke og Udvidelse, som man maatte ønske disse Forretninger. I Bankens egne Midler maa Hovedkraften lægges, om man endog finder for godt at indlede deri andre mindre Side-Kilder.

Imidlertid vover Forfatteren ikke at gjøre sine Meninger om denne Sag paa den Maade gjældende, at han kunde ansee dem værdige til, uden videre [194] Undersøgelse, at begrunde en Hovedforandring i Fædrelandets Bank- og Pengevæsen. Norge har upaatvivleligen andre Mænd, som ere meer bekjendte med Pengevæsenets indviklede Forhold, end han maa erklære sig for at være. Der gives, i hans Øine, flere Grunde, hvorfor denne Sag nu tiltrænger en nærmere Belysning og en grundige-

re, mere gennemgribende Undersøgelse, end som kan skee i en mindre fuldstændig Afhandling i et Tidsskrift, og som kunde gjøre det hensigtsmæssigt just i nærværende Øieblik at foretage denne Sagens alvorlige Behandling, førend den indbefattes i det store Lovsystem, som Nationen venter af dens udkaarede Lovforfattere.

Der er vel neppe nogen Deel af vor Lovgivning, som foreløbigen er bleven ordnet paa Norges Lovbjerg, der mere tiltrænger paa nye at revideres end Bank-Lovgivningen. Ikke er det Forfatterens Mening, at denne Deel af Lovgivningen hører til de bevægelige Størrelser, som dagligen bør rettes, forandres og forrykkes. Fasthed i Pengevæsenet er et Gode, som bør stilles ved Siden af dets Orden, paa det Borgerne kunne have en sikker Ledestjerne i den vigtigste og ømfindligste Deel af alle deres borgerlige Forhandlinger. Men Pengevæsenets Sag ordnedes i Forfatningens første Barndom; Sagens Beskaffenhed, og den totale Mangel paa alle Midler til Understøttelse for Fædrelandets Pengeforhandlinger, gjorde ligesom et Hastværks-Product fornødent, førend Reglen i Erfaringens Skole, og under Følgerne af Virksomhedens nye og forandrede [195] Forhold, kunde gives den rette Form og Skik. Som Mønster valgte en Lov, som, hvor fuldkommen den for sin Tid maatte være, ingenlunde i alle Dele kunde ansees passende for vor Stat, og en alvorlig Haand lagdes paa Værket, medens de fleste Fædrelandets Borgere vare meer tilbøielige til at agte paa den kraftfulde Tilstand, som en mangeaarig lykkelig Handel havde givet vort Land, end paa den Afmagt, som fulgte efter en fredelig Tilstand, og paa Handelens forandrede Form i Europa. Lovens Bestemmelser bare saaledes Spor af den høie Stiil, som vel ikke lader sig fuldkommen igjen udrydde; men dog paa mange Maader modificere. Andre Bestemmelser bære Præg af mindre rolige Overveielser, visse maniererede Strøg, der have foranlediget Ulemper, som maatte ønskes afhjulpne. Et skjæbnesvangert Tidsrum, rigt paa Erfaringer og Lidelser i Fædrelandet, med Hensyn til mange af Landets vigtige Anliggender, men fornemmeligen i Pengevæsen og Formueforhold, ligger mellem Pengelovens første Fremtrædelse og den nærværende Stund, et Tidsrum, i hvilket en alvorlig Haand er bleven lagt paa de menneskelige Syslers Forbedring, og i hvilket Pengevæsenets forviklede Interesse ikke heller er bleven forsømt. En nye Revision af denne Sag synes at være saa meget meer fornøden, som Bankfondationen selv foreskriver en vigtig Undersøgelse, hvilken det nu er Tiden at foretage. Den 73de § i Bankfondationen bestemmer: "Det skal ankomme paa det første ordentlige Storthing, [196] som holdes efter at Gjelden for Rigsbanksedlernes Indløsning er afgjort, hvorvidt det maatte ansee det passende, at overlade til daværende Actie-Eiere at constituere sig til en aldeles privat Bank, med saadan Octroi, som derpaa er anvendelig. Imidlertid forbliver denne Foundation uforandret o. s. v." Denne § bør vel nu, paa en eller anden Maade, bringes i Udøvelse. Det er ikke Forfatterens Mening, at Banken nødvendigen maatte ophøies til en "aldeles privat Bank." Bestemmelsen selv giver tydeligen nok vedkommende Dommere frie Hænder i denne Henseende. Det er vist nok meget betænkeligt, at slappe endnu mere, end allerede skeet er, den Forbindelse, hvori Statens store Interesse staaer med dette Samfunds private. Skulde Resultatet af denne Forandring blive, at den ensidige Maade, hvorpaa denne Indretnings Fordel hidtil er bleven fremmet, ogsaa herefter skulde vorde ikke allene fulgt, men endog skjærpet, og at det skulde vorde Banken tilladt at afholde sig fra enhver Forretning, som medførte allermindste Vove for Banken, endskjønt den kunde høre til dens sædvanlige og naturlige Pligter, og kan tillige udføres til Bankens egen Fordel, da maa det tilstaaes, at Bankens Constituentere have liden Løn for de Opofrelser, de have gjort, og at Lovgiveren kun har opnaaet en liden Deel af den Hensigt, i hvilken den reistes. Dette vigtige Institut bør vistnok behandles med Vaersomhed og Retfærdighed. Ingen af dets Eiendomme og Rettigheder bør antastes og krænkes, og [197] ingensteds er Fasthed, Bestemthed og Orden mere ønskelig og nødvendig, end i de borgerlige Eiendomsforhold, der staae i den allernøieste Sammenhæng med den gjældende Mynts og dens Repræsentanteres Værd. Men bør

disse Regler være faste, bør de ikke være uforanderlige; men lempes efter Tidens Gang, og den større Kundskab, som Mennesket erhverver sig om Lovgivningens Indvirkning paa de borgerlige Forhold? Med Hensyn til de circulerende Penges Værd har Lovgiveren fundet det fornødent at modificere sin første Forskrift, og ved retrogradive Bestemmelser ligesom at rette paa de Feil, som ved det første Anlæg kunde være begangne. Virkningen, saavel af den oprindelige Bestemmelse, som af dens Modificationer, har efterhaanden dannet sig til en fast Norm, som det vilde være høist betænkeligt at rukke, da Intet meer forstyrrer Menneskets borgerlige Færd end en Vaklen i den Maalestok, hvorefter Eiendomsforhold og Vareværdier bestemmes og taxeres. Men denne Fasthed tilhører ikke, som en nødvendig Betingelse for Pengevæsenets Orden, Bankens øvrige Forhold, enten den Form, hvorefter Laan gjøres, eller dens Forretningers Omfang, dens forsigtige Opmærksomhed for Bankens Tarv, under stadig Hensyn til at udbrede Liv over Handel og Vindskibelighed, og at lette deres Veie. En Stabilitæt i saa Henseende vilde være ligesaa skadelig i dette, som i alle andre borgerlige Forhold, i hvilke Viismandens Theorie vel gaaer foran med fin lysende Fakkell; men hvori den theoretiske Regel kun [198] paa Erfaringens Vei kan ophøies til en følgeværdig Norm, formedelst de evig vexlende Forhold og Modificationer, som Localitet, udvortes Handelsomstændigheder, Virksomhedens Character og Nationernes Dannelse foranlediger. – Der gives hist og her i Bankfoundationen Bestemmelser, som binde Bestyrelsens Hænder, Med Hensyn til Opfyldelsen af dens Hovedhensigt, og det beleilige Øieblik til at forbedre denne Deel af Lovgivningen maatte være, naar en anden Deel, efter Lovens egne Forskrift, skal gjenmemsees og definitiv afgjøres.

At tilforordne den store Lov-Committee kyndige Mænd, som ere bekjændte med den practiske Deel af Nationens commercielle Anliggender og Vedtægter, og hvis Erfaringer sætte dem i Stand til at bedømme de nuværende Loves Indflydelse paa Samfundets Virksomhed, er ikke allene den sædvanlige Vei, som baade i andre Lande og i Fædrelandet er bleven fulgt, men ogsaa den, som maa lede nærmest til Maalet. Handels-Committeer ere meget sædvanlige i det engelske Parlament, og deres Undersøgelser have givet Anledning til at udbrede et stort Lys over Handelens Anliggender, deels befordret Udgivelsen af hensigtsmæssige Love, og Forandringen af aabenbare Uordener, deels forhindret overilede Beslutninger og Anvendelsen af Theorier, som, i sig selv udledede af rigtige statsoeconomiske Principer, ikke vare modne til at overføres paa et af langvarig Sygelighed lidende Statslegeme. Man betragte i [199] denne Henseende den Committees Arbejder, som blev nedsat for at overveie Trælasthandelens forskjællige Forhold i England, og den Indflydelse, som et forandret, paa de rigtigste Statsprinciper hvilende, Toldsystem vilde have paa Vindskibeligheden i Storbritanniens forskjællige Handelsstæder, og man vil ikke undres over den Forsigtighed, hvormed Lovgiveren gik frem i en Sag, hvis Forandring, hvor meget Theorien krævede den, kunde forrykke bestaaende Forhold, til ubodelig Skade for den levende Slægt. Feiler Forfatteren ikke, drøftes Bankens store Sag paa denne Maade i det engelske Parlament i nærværende Øieblik, da der i Tidens Løb ogsaa i denne store Indretning har indsnegnet sig Feil og Uordener paa hvilke Nutidens større Erfarenhed burde lægge en forbedrende Haand.

Naar Bankens Anliggender saaledes ere drøftede, og dens Bestemmelser gennemgaaede, deels for at udvides, deels for at indskrænkes og modificeres, da ville Lov-Commissionens Medlemmer, give denne Deel af Landets Lovgivning sin rette Plads i det store Lov-System. Hvor stort det Arbejde er, som i denne Henseende er paalagt Lov-Committeens Medlemmer, hvor lidet grundet paa Tingenes Natur og Arbeidets Vanskelighed den korte Tid til Lovsystemets Udarbejdelse, som af Grundlovens Bygmestere blev bestemt, derom kan vel nu, da en alvorlig Haand er bleven lagt paa Værket, først have det rette Begreb. Den forandrede Aand, som i Landets nye Forfatning maa gaae [200] igjennem det hele Lovsystem, den større Frihed i alle borgerlige Bevægelser, som deraf er en

Følge, og den Deeltagelse i Landets Lovgivning, som derefter tilkommer Samfundets Medlemmer i alle dets forskjellige Grader, saa at enhver Commune ansees som en Mikrokosmos af Storthinget, maa lægge store Vanskeligheder for Lov-Arbeidets Fremme og Fuldkommenhed. Det er saaledes vel ingen alt for dristig Formodning, at Lov-Committeens Medlemmer maatte Ønske practiske Mænd ved deres Side, der kunde gjøre dem bekendte med de commercielle Forhold i Norge, og styrke den theoretiske Regel med Erfaringens Prøve. Paa denne Maade vilde Lovsystemets Afdelinger i den fuldkomneste og brugbare Form efterhaanden kunne vordre indførte i den nye Lovbog.

Der kunde maaskee indvendes, at en Deel af Lovgivningen paa denne Maade er bleven behandlet, uden at deraf er udkommet det forønskede Resultat, eller at Lovgiverens Hensigt er bleven opnaaet. Bjergværkslovgivningen, som var Gjenstanden for en Committee's mangleaarige Prøvelse, staaer endnu uafgjort, og tilsyneladende fjærner fra Maalet, end da Committeeen nedsattes. Men det hører ikke hid at vise de særegne Vanskeligheder, hvormed denne Sag har været omgivet, den Conflict af Meninger, som derom har fundet Sted, og det Passende i at bruge Langsomhed og Forsigtighed i de didhørende Bestemmelser. Forfatteren maa kun bemærke, at Lovgiveren, efterat disse foreløbige [201] Undersøgelser, endog under megen Uenighed, ere blevne anstillede af de stridende Partier, lettere kan vælge det Rette, og udstyre den fuldkomnere Lov.

Saaledes tillader Forfatteren sig at drage det Resultat af ovenstaaende korte Betragtninger, at Banken er baade forpligtet og berettiget til at foretage den materielle Forandring i dens Virksomhed, som kan behørigen understøtte Landets Vindskibelighed, og at dette, i hans Tanker, skeer paa den meest passende Maade, naar den aabner sin Casse for Vexel-Disconto, og naar en Committee nedsættes for at ordne Bankens øvrige formelle Anliggender. Der er, efter hans Mening, ikke en eneste Tøddel i Bankloven, som kan gjøre Bankbestyrelsens Bemyndigelse til denne velgjørende Udvidelse af dens Virksomhed tvivlsom, og der existerer ikke nogen Erfaring i Kredsen af Børsforretninger, som kan gjøre Operationen farlig for Bankens Interesse. Det er for ham, som visseligen skyer alt blændende Drømmeværk, som Foster af en exalteret Indbildningskraft, og for Alt i Verden ikke vilde mislede sine Landsmænd ved falske Forestillinger, klart, at denne Forbedring i Bankens Virksomhed vilde have den meest velgjørende Indflydelse paa det hele Samfunds Bedste. Alle industrielle Forhold ere i hans Øine en sammenhængende Kjæde. Det ene stærke Leed meddeler det andet sin Kraft, og Styrken gaaer uformærkt over i hele Statssamfundets store Legeme, saavel til de Medlemmer, som producere og consumere, som til dem der veie Statens [202] moralske Interesse, med høit begavede Hænder. Det er høi Tid, at hæve sig fra det lave Synspunct, der i Betragtninger over Fædrelandets Stilling kun naaer en isoleret Deel af Statsinteressen, medens Grandskeren vender Øiet fiendtligen fra de tilsyneladende heterogene Dele, som ligge for fjernt fra hans indskrænkede Synskreds. Før end denne Harmonie i Anskuelse og Foranstaltninger, udsprungen fra Constitutionens høieste Autoritet, meddeler sig alle dem, hvis Hænder det betroedes at ordne Statens forskjellige Anliggender, i større og mindre Kredse, og at udføre Lovens Bud, ikke allene efter den strænge Bogstav, men efter Lovens velgjørende Aand, før vil ogsaa vor Stat ikke komme i fuld rolig Besiddelse af den høie Grad af Lyksalighed, hvortil dens Statsforfatning, og Naturens Gavnighed har bestemt den. Bankens herlige Institut er et af de vigtigste Elementer til denne borgerlige Lyksalighed. Den er en kraftfuld Stamme, under hvis Skygge alle Landets Næringsveie trygt kunde hvile; men hidtil tjente den kun til Lye for enkelte Virksomhedsarter, og fornemmeligen for Bankens Interessentere. En stor Deel af vore vigtigste Vindskibelighedsforstandere er udelukket fra dens Kreds, og det er Forfatterens rene Overbeviisning, at den lettere Gang i denne Deel af Landets Virksomhed vil bringe Orden i mangan en Forvirring. Det er med dette Haab og dette Ønske, han overgiver nærværende Betragtninger i overbærende Landsmænds Hænder.

Anton Martin Schweigaard: Om Norges Bank og Pengevæsen, 1836

Om Norges Bank og Pengevæsen, Tillæg til *Den Constitutionelle*, Februar og Marts 1836.

Av Anton Martin Schweigaard

[Iste Tillæg, s.1] Løsningen af Bankens nærmestliggende hovedoppgave, nemlig at tilveiebringe et fast og uforanderligt Forhold mellem dens Sedler og Sølv, kunde allerede ansees at være meget forberedet, naar man hos all dem, der have Indflydelse paa dens Skjebne, kunde forudsætte den Overbeviisning klar og virksom, at Spørgsmaalet om hvad der i dette Øiemed skal foretages, ikke længer er et Spørgsmaal om hvad Banken k a n for sin egen Sikkerheds Skyld, men kun om hvad den b ø r af Omhu for Nationen; at Ængstelighed for Bankens Kræfter nu ikke lenger kan drages ind under Overveielserne over de forestaaende Beslutninger; men at det kun er Betragtninger over de nærmeste og umiddelbare Virkninger af en Bestemmelse, som gik ut paa uforanderligen at gjøre Papiret lige med Sølv, der endnu kunne høres som Grunde. Thi saalænge som den Mening ei har faaet almindelig Anerkjendelse, at Seddelværdiens Overgang til fuld Sølvværdie er en Bestemmelse, som man f u l d k o m m e n h a r i s i n M a g t, og at det blot kommer an paa, hvad man v i l, saalænge som de forskjellige Motiver fra det Umuelige og Uhensigtsmæssige sammenblandes, kan der kun ventes halve og provisoriske Forholdsregler.

Det synes visstnok at være en billig Forudsætning, at det nu burde være overflødigt at gjøre opmærksom paa, at intet Motiv mod den endelige Sølvvexling kunde hentes af Ængstelighed for Bankressourcernes Tilstrækkelighed. Selv medens Sedlernes Nedværdigelse var størst erklærede Bankens nærmeste Foresatte, at Banken havde det i sin Magt at opfylde Fundatsen, naar det skulde være, og den samme Mening er ofte nok senere fremsat. De, der ei kunne overbevises ved Grunde burde bringes til Taushed ved Lovens Bud, da ikke alene Bankfondet, men ogsaa de ved Rigsbanksedlernes Indløsning forskudte Summer alt for længst ere indkomne,¹ saa at langt flere hjælpkilder ere forhaanden, end Fundatsen forudsætter.

Men Ord, der ei komme til handling, hjælpe Intet. Den hele provisoriske Banklovgivning og Bankbestyrelse indeholder en Række af usammenhengende og grundsætningsløse Bestemmelser, der kun lade sig forklare af en hemmelig Frygt for rigtigt at sætte Bankens Kræfter paa Prøve, og en Bestræbelse for at skyde den afgjørende handling fra sig, for ikke at have Deel i en Bestemmelse, som man troede kunde have Bankens Opløsning til Følge. Den ene Autoritet har væltet Bestemmelsen

¹ Ved Slutningen af 1832 stod kun uindbetalt tilbage af Fondet 466 Spd., og af Skatten til Rigsbanksedlernes Indløsning 53,647 Spd., hvilken Defect, om man saa vil kalde den, meer end dækkedes ved Reservefondet, der paa samme Tid udgjorde 96,000 Spdlr.

til det afgjørende Skridt over paa den anden, og under de høist kraftløse Foranstaltninger til ved positiv handling at bringe Fundatsen i Opfyldelse har man ikke engang ladet den i Fundatsen som Maximum fastsatte Sedelstok uforstyrret gaae sin egen Vei og antage den Værdie, hvori den, selv som reent ufunderede Sedler, kunde have holdt sig. Medens man ved høist nølende og i store Frastande at følge Børcoursen ikke har givet Seddelværdien noget Stød fremad, har man ved nye Sedlers Udstedelse over Fundatsens største Beløb efter Bemyndigelse i Lov af 13 Aug. 1818 § 13 og Lovene af 24 Juli 1827 nedtrykt disse under den indre Værdie, som de ellers vilde have havt.

Vi ville see bort fra den 4 § i Loven af 13 Aug. 1818, der suspenderer Bankfundatsens Bestemmelse af Sølvvexling fra 1 Jan. 1819, og for Øieblikket indrømme Nødvendigheden deraf. At man nu efter Lov af 15 Novbr 1822, der indførte Vexling i Banken efter Cours, fulgte den Maxime ikke at drive Seddelværdien op over den Værdie, som den indre Rørelse i Forhold til Sedlernes Mængde gav dem, deri kan der endda findes Princip, fordi Seddelværdiens Stigen ligesaavel som dens Falden er et Onde; men at man ikke traf Foranstaltninger, hvorved man for bestandig kunde garantere en Seddelværdie, naar den *e n g a n g v a r f o r h a a n d e n*, og de Onder, som Overgangen fra en lavere til en højere Seddelgehalt medfører, for en Deel vare forsvundne, har ingen fornuftig Forklæringsgrund uden den, at det skulde overstige Bankens kræfter at indløse dem. At en Daler gaaer op til 120 β . Sølv efter at den i lang tid har været meget mindre, medfører Forrykkelser nok, men at man atter lader den gaae ned til 90 β . for senere hen at lade den gjennevandre samme Stige, er at forevige Ondet, og har ingen anden Undskyldning en at det ikke stod i Nogens M a g t at forebygge det.

Og det er det, som vor Bank har kunnet, men ikke har v o v e t at forebygge. Ved Lov af 15 Novbr 1822 blev det Bankens Foresatte tilladt at gaae til 175 pCt. og ved Lov af 20 Juli 1824 til 135 pCt. Inden 1827 havde imidlertid Sedlerne antaget en Værdie næsten lige med Sølv, saa at man blot ved at stadfæste den allerede *b e s t a a e n d e B ø r s c o u r s* kunde have indskrænket Mueligheden af Sedlernes Svæven i Værdie mellem de snævre Grændser af 113 og 120 β . Sølv. Af Mangel paa en saadan Nedsættelse af Bankcoursen gik Sedlerne snart under 90 β . Sølv. At de ikke kunde gaae meget dybere, var der rigtignok sørget for.

Er det i Frygt for pludselige Forandringer i Seddelværdien at saadanne Forholdsregler kunne finde Undskyldning, eller i Mangel af Tiltroe til Bankens Evne hos dem, der bestemme dens Anliggende?

Og, dog havde Banken, da denne mangelfulde bestemmelse blev given ved Lov af 20 Juli 1824, større Ressourcer end Bankens Fundats tænkte sig for at Parivexling skulde finde Sted. Thi vel udestod der 57,700 Specier af Bankfondet ved Slutningen af 1823, men af Afdragsskatten for den til Rigsbanksedlernes Indløsning forskudte Sum (oprindelig stor 2,300,000 Spd.) var indkommen over 1 Million.

Trods Erfaringerne fra Treaaret 1824 til 1827 og uanseet den Udvidelse i Bankens Kræfter, der fulgte af de i Mellemrummet indkomne Afbetalinger paa tilbagestaaende Bankindskud og af Skatten paa Formue og Næring (ved Udgangen af 1826 stod kun tilbage af Bankindskud 6,150 Spdlr og af Forskuddet til Rigsbanksedlernes Indløsning 465,000 Spdlr), lod man Bemyndigelsen til Nedsættelse i Bankcoursen ikke gaae videre end til 125 pCt., hvilken Bemyndigelse først blev benyttet af Bankens Forstandere i 1834. Omendskjønt saaledes Mueligheden af Seddelforandringen er indskrænket mellem 96 og 120 β . og vi efter hvad der i de 25 sidste Aar er oplevet, kunne ansee denne Tilstand som taalelig, saa ere dog disse Resultater ringe i Forhold til de Opofrelser, der have fremkaldt dem, og i Sammenligning med hvad der kunde været udrettet, naar man havde havt Tiltro til Bankens Kræfter.

Endnu i Aaret 1833 finde vi den samme Mangel paa Bestemthed. Thi hvorfor skulde Bankens

Repræsentation udtrykkelig a n d r a g e for Stortinget om ei at faae en mere udvidet Bemyndigelse til Bankcoursens Nedsættelse, end de allerede havde i Loven af 1827. Nu har Coursen i længere Tid staaet under 125 pCt. Ingen kan med Bestemthed forudsee, om ikke Leiligheden til at begrænde Sedlernes Værdforandring inden snævrere Skranker ogsaa dennegang maa gaae os forbi, førend det bliver mueligt at Stortinget kan meddele den fornødne Autorisation. Var da den blotte Beføielse til at forpligte Banken til et sværere Vexlingsforhold saa frygtelig, at man udtrykkelig behøvede at frabede sig den?

Men det er især af vor Banklovgivnings indre Historie, at denne almindelige Rædsel for at forpligte Banken til Noget, der skulde overstige dens Kræfter, bliver rigtig klar. Ved at eftersee Forhandlingerne til de Beslutninger, der overskar den Muskel, hvorfra Banken skulde have sin Kraft, hvorom især Stortingsefterretningerne for 1818, 1821 og 1822 give Oplysning, vil man see, at de Synsmaader, der ledede til disse Beslutninger med Forkastelse af bedre Forslag, ere af den Beskaffenhed, at de, hvis de vare sande, ikke alene vilde være anvendelige paa Banken i enkelte Criser, men til alle Tider maatte kunne anføres, naar der var Spørgsmaal om at give Adgang til Sedlernes Vexling mod deres fulde Sølveløb. Den uklare Frygt for den saakaldte handelsbalances ufordeeltagte Vending, for Sølvets Udførelse af Landet, de foregivne Midler til Pengemassens Forøgelse og til at afhjælpe Pengetrangen, som dengang havde Suspensionen af Bankfundatsen og af Fondets Anvendelse til Følge, maatte fremdeles, som hidtil kunne gjøres gjældende for at bibeholde den samme svævende Tilstand i Pengevæsenet.

Og disse Meninger ere endnu ingenlunde fortrængte af den almindelige Tankegang. Endnu hører man ytre, at Usikkerhed i Værdie er Noget, der ligger i Repræsentativernes Væsen, at Banken først da vilde være rigtig betrygget, naar den havde et disponibelt Fond svarende til de udstedte Sedlers Totalbeløb. Var det Sidste sandt, burde ingen Bank taales i velordnet Stat, og var den anden Mening begrundet, saa maatte man antage, at en Bank for at blive hvad den burde være, maatte gjøres til en ufornuftig og sig selv modsigende Indretning; thi nogen Fornuftighed kan [1ste Tillæg, s.2] bevist ikke findes i at underholde en bekostelig Control, Regnskabsvæsen og Fabrication for at skaffe en Million Sedler for et ligesaa stort Sølveløb, istedetfor at lade Sølvet circulere som Mynt.

Det virksomste Middel til at modarbejde denne Ængstelighed og Modløshed, hvoraf det Holdningsløse i vore provisoriske Bankforanstaltninger ene kunne forklares, er Fremstillingen af vor Banks Garantier og Hjælpemidler, de Virkninger, som Mistillid til disse have frembragt og de Følger, der vilde være fremkomne, om modsatte Forholdsregler vare blevne fulgte. Vor Bank har allerede en historie, førend den kan siges at være begyndt; naar den rigtig er begyndt, vil dens historie være endt, eller idetmindste ophøre at have Interesse uden for Actieeierne.

Det Første man tænker paa, naar der tales om vor Bank, er dens Fond. Havde vi i 1816 faaet en Bank u d e n Fond og forresten med de samme Rettigheder og den samme Forpligtelse til at indløse Rigsbanksedler, som vor nærværende Bank, saa vilde de for Nationalvelstanden lammende Virkninger, som et ustadigt Pengevæsen har frembragt, for den største Del og meget snart været forebyggede. Det er T i l v æ r e l s e n af Bankens Fond, som har f o r a n l e d i g e t de fortsatte Misligheder i vort Seddelsystem, hvorover vi have saamegen Grund til at klage; de Onder, som dets T i l v e i e b r i n g e l s e ved tvungne Bidrag har fremkaldt, sætte vi ud af Betragtning som uvæsentlige i Sammenligning med, hvad det har anstiftet, e f t e r at det var tilveiebragt. Denne Paastand, at vor Banks Ulykke har sin Grund i, at den var f u n d e r e t, at Bankens Fond, selv om det var faldet ned fra Himmelen, maatte have været bortvist, naar man havde kunnet forudse, hvad dets Besiddelse vilde lede til, klinger maaske noget paradox. At den Sølvmasse, hvis Sammenbringelse

bragte Nationen til det Yderste, og hvis Paalæggelse ved Lov man kun fandt undskyldelig i en uafviselig Nødvendighed, ikke alene skulde have været unyttig, men i høj Grad skadelig for vor senere Økonomi, er en Sætning, hvorpaa maaske ikke Mange uden Videre ville gaa ind.

Jeg tager derfor ikke i Betænkning ved udførligere Udvikling at oplyse denne Paastands Rigtighed, saameget mere som derved kan bidrages til en klarere og bestemtere Anskuelse af vor Banks Garantier i Almindelighed.

I og for sig kunde vistnok ikke den Omstændighed, at Banken havde et Fond, være den til Skade, selv om dette ikke blot for en Tid, men for bestandig ved Lov var gjort indisponibelt og draget ud af al Virksomhed. Følgen deraf var endnu kun, at denne Sum maatte ansees som ikke tilværende, dens eneste skadelige Virkning var Nationalformuens Formindskelse ved den inddragne og i en ufrugtbar Skat forvandlede Valuta. Derimod har Fondet indirekte forværret vort Seddelsystem derved, at det ved sin Tilværelse har foranlediget Maximer for Seddeludstedelsens Omfang, der kun passede for en Bank, der ved en altid aaben Vexling satte Sedlernes Mængde i et rigtigt Forhold til den paa enhver Tid forhaanden værende Trang, medens det ved sin Indisponibilitet, ved sin Mangel paa Virksomhed ikke har tjent som Repressivmiddel mod Repræsentativernes Synken i Værdie. Paa Spørgsmaalet: *Hvormange Sedler bør udstedes*, har man brugt Fondet til Maalestok, og betragtet det som virksomt. Paa Spørgsmaalet: *Hvad skal gøres til Vedligeholdelse af en uforanderlig Seddelværdie*, har man holdt sig passiv og handlet, som om Fondet ikke var til; Fondet har derfor kun været virksomt til Sedlernes Fordærvelse, uvirksomt til deres Forbedring. Istedetfor at blive en efter gode Grundsætninger ledet og bestyret funderet Bank, blev den til en efter slætte Maximer virkende ufundert. Sølvfondet var efter de Grundsætninger for Bankvirksomheden, som det fremkaldte, Skyld i, at vort nærværende Seddelinstitut blev en Fortsættelse af Rigsbanken, uden at man var sig det bevidst; havde intet Sølvfond været forhaanden, vilde det have været umuligt at undlade Benyttelsen af de andre Midler, som Banken har til Vedligeholdelsen af en uforanderlig Seddelværdie.

Da nemlig den Bestemmelse, at Banken paa ubestemt Tid blev fritagen for Forpligtelsen til at indvexle sine Sedler med Sølv, ved L. af 13 Aug. 1818 fik Lovkraft, laa deri den Erklæring, at Bankens Evner vare utilstrækkelige til at opretholde sine Sedler i fuld Værdie ved at inddrage de overflødige af Circulationen. At man nu paa samme Tid, som man ikke troede at have Midler nok til at tilveiebringe Fasthed i Seddelsystemet, burde indskrænket sig til at udstede det Seddelbeløb, for hvis Udfærdigelse man ikke kunde unddrage sig paa Grund af et uundgaaeligt Lovbud, at man ikke frivilligen burde udgive nye Sedler, naar man ikke troede sig istand til at garantere dem, som man var tvungen til at udstede, er klart nok. Naar Banken var bleven til for at tilveiebringe Fasthed i Pengevæsenet, var det en ren Modsigelse ved frivillige Foranstaltninger at forværre dette, om man end ikke havde det i sin Magt strax fuldkommen at sikre sig mod Ustædighed i Sedlernes Værdie.

Og dog rammer denne Beskyldning vor Bank paa det uimodsigeligste. Den eneste Forpligtelse, den efter Fundatsen havde at opfylde, var at udstede 2,300,000 Specier til Rigsbanksedlernes Indløsning. Havde den nu, medens Repræsentativerne interimistisk intet andet Fundament for sin Værdie havde end den indenlandske Trang dertil og Brug derfor, indskrænket sig til det Minimum af Sedler, som Indløsningen krævede, saa vilde disse i det mindste have beholdt det største Værd, som det efter Omstændighederne var muligt at tillægge ufunderede Repræsentativer. Men istedetfor at følge Principet for den størst mulige Indskrænkning i Seddeludstedelsen, et Princip, som man umulig kunde have tilsidesat, naar Banken oprindeligen havde været stiftet uden Fond, vedblev

man at udgive Banktegn omtrent² efter det dobbelte Forhold af det indkommende Fond, omendskønt dette, der var belagt med en legal Indisponibilitet, Intet bidrog til Sedlernes Forbedring. Eftersom Fondet forøgedes ved Inddrivelsen af Restancerne, forøgedes, og som en Følge heraf, forværredes ogsaa Sedlerne. Havde vor Bank ved Udgangen af 1822 endnu manglet 800,000 istedetfor 100,000 Sølvspecier af sit Fond, saa at 1,200,000 Papierspecies mindre vare satte i Cirkulation, saa vilde Repræsentativernes Skæbne have været langt bedre. D e t e r S ø l v f o n d e t, s o m h a r f o r v æ r e t v o r t P e n g e v æ s e n i s t e d e t f o r a t f o r b e d r e d e t.

Herimod indvender man, at Bankens Sølv ikke kan ansees at have været virksomt blot til Sedlernes F o r ø g e l s e, men ogsaa til deres F o r b e d r i n g, da Banken ved Vexling efter Cours, hvortil den ikke uden Fond vilde have været istand, har sat en Grændse for deres Synken.

Denne Indvending er imidlertid ikke anvendelig paa de 5 første Aar af Bankens Virksomhed, da dens Vexling efter nedsat Forhold først tog sin Begyndelse ved Lov af 15 Novbr. 1822; og den Indrømmelse, at vor Fremstilling ganske passer paa de første Aar, er foreløbig nok; det vil senere hen vise sig, at den ikke mindre stemmer med vort Bankvæsen i den følgende Periode.

Resultatet af disse ved et tilværende, men uvirksomt, Fond villdedede Forholdsregler i Bankvirksomheden var i det første Afsnit af Bankens Historie, at den ved Udgangen af 1822, hvor en ny Epoche indtræder, holdt i Circulation 3 1/2 Mill. Papiirspecier, hvis Værdie efter Aarets Gjennemsnitscours neppe kan ansættes til fuldt 60 β. Sølv pr. Seddeldaler, med et Sølvfond af over 1,850,000 Species, og efterat der af Forskuddet til Rigsbanksedlernes Indløsning var afbetalt over 900,000 Species. At Banken for hver Million af den Nationalformuen i rede Mynt uddragne Kapital, som den havde i sin Besiddelse, ikke engang kunde gjengive Nationen en Million i Valuta og det i slette og al økonomisk Rørelse lammende Sedler, er et i al Bankhistorie exempelløst Phænomen. Dette var Pengevæsenets Forbedring, den circulerende Capitals Forøgelse og den rige Kilde til Laan! De varigste og fordærligste Virkninger af dette System er imidlertid Repræsentativernes fortsatte og vedblivende Forandring i Værdie, Eiendoms og Samhandels Usikkerhed og Frembringelsen af en Tilstand, hvor man nu med Midlerne ihænde til dens Tilendebringelse kan være tvivlsom om, hvad der skal foretages.

At nu den Omstændighed, at Banken havde et Fond, kan siges at indeholde den middelbare Grund til denne Mislighed, og at disse Onder meget snart vilde været forebyggede og for den største Deel ganske undgaaede, naar Banken ved sin Begyndelse slet ingen Kapital havde havt, var det vi nærmest skulde udvikle, i den Hensigt at sætte Betydningen og øiemedet med Bankens Fond i sit rette Lys. En Bank uden Fond med Forpligtelse til at indløse de ældre Repræsentativer vilde, siger man, blot være bleven Rigsbanken under en anden Form. Derved, at man ombyttede ti Rigsbankdaler med et nyt Tegn, som man kaldte Speciedaler, der skulde betyde 4/37 Mark Sølv, var Intet vundet. Forandringen rammene blot Navnet, men ikke Tingen. Vor nærværende Bank blev vel ogsaa en Fortsættelse af Rigsbanken, forsaavidt som Opretholdelsen af Sedlernes Værdie i den første og afgjørende Periode af dens Virksomhed endnu kun beroede paa et Løfte eller Tilsagn om Sølvvexling. Men dette Løfte var dog grundet paa noget Reelt, paa virkelig Valuta, og derfor virksomt til at vække Tiltro, medens en ufunderet Bank ikke kunde have forbedret den ufordelagtige Opinion, som en lang og sørgelig Erfaring havde frembragt om Courantbankens og dens Fortsættelse, Rigsbankens Sedler. Denne Tankegang kunde lade sig høre, hvis vor nærværende [1ste Tillæg, s.3] Bank for sin Sølvcapital havde været forpligtet til u d e n E r s t a t n i n g at indløse Rigsbankens Sedler. Lægger

² Jeg siger omtrent; thi fuldt det dobbelte var Seddelbeløbet ikke. Saaledes var Bankfondet i Slutningen af 1820, 1,814,000 Sølvspecier, og Seddelmassen ikke fuldt 3,200,000 Spdlr i 1823: Bankfondet omtrent 1,950,000 og Sedlerne kun Noget over 3 1/2 Million.

man derimod Mærke til at denne Indløsning blot var et Forskud, som skulde tilbagebetales, og nu forlængst er tilbagebetalt, saa indser man let, at en Bank, der uden Fond skulde indløse de ældre Repræsentativer, ogsaa havde en Capital, hvorved den kunde opretholde Seddelbesidderens Haab, nemlig den aarlige Afdragssum, der efter 10 Aars Forløb dækkede hele dens Gjæld. Men Forskjellen mellem denne u d e n Fond oprettede Bank og vor nærværende vilde være den, at hin umuligen, saalænge som dens Sedler paa Grund af Nationens Trang i Forhold til deres Mængde ikke havde naaet Pari, kunde have udstedt f l e r e og umuligen kunde have undladt at benytte den aarligen i to Terminer af Skatten paa Formue og Næring indkomne tiende Deel af dens Forskud til at forbedre Sedlernes Værdie, indtil den var lige med Sølv. Havde den ingen selvstændig Kapital havt ved sin Oprettelse, saa vilde det have været umuligt at tilsidesætte de eneste fornuftige Maximer for dens Virksomhed, og Hjælpemidlerne til Kursforbedringen vilde nødvendigvis strax være traadt i Virksomhed, eftersom Banken ved Indbetalingen af Skatten var kommen i Besiddelse deraf. En Bank uden Fond vilde derfor ikke alene have virket med e t v e d L ø f t e v a k t H a a b, men ved r e l l e og e n e r g i s k e Midler.

De Vanskeligheder, som vort Pengevæsens slette Tilstand i 1816 lagde iveien for Oprettelsen af en ny og stærk Bank, overdrives og misforstaaes i Almindelighed. De dengang circulerende Rigsbanksedler vare at betragte som en Nationalgjæld, og deres hæmmende Indflydelse paa den nye Bank, der skulde stille sig som Debitor for denne Gjæld, maa bedømmes efter Gjældens egen Størrelse. Var derfor det Vexlingsforhold for Rigsbanksedlerne, som Rigsforsamlingen paa Eidsvold havde garanteret, af Stortinget i 1 8 1 6 bleven anerkjendt, saa at der skulde skaffes Midler til at indløse de i Omløb svævende 2 5 Mill. Rigsbankdaler efter en Kurs af 375 pCt., eller at give Rigsbankdaleren en Værdie af 32 β. Sølv - hvortil der for at iværksætte en virkelig Myntvexling udfordredes over 6 1/2 Mill. Sølvspecies - saa vilde vistnok en med saa uhyre Forpligtelse betyngt ny Bank have haft en svær Opgave at løse, og først kunnet naa sit Maal ved Inddragning efter en lang Række af Aar. Men idet Stortinget i 1816 reducerede Vexlingsforholdet, omtrent efter den Værdie, som Sedlerne virkeligen havde, til 12 β. Sølv for en Rigsbankdaler, og saaledes nedsatte hele Gjælden til 2 1/2 Mill. Sølvspecies, ryddeliggjorde det ved denne gennemgribende Forholdsregel Pladsen til en Banks Opførelse. Der behøvedes ikke længer mange Aars Inddragning for at bringe dem til Pari, naar deres Pari engang var bestemt til 12 β. Sølv. Var derfor vor nærværende Bank oprettet uden andre Hjælpemidler end Tilbagebetalingen af de til Rigsbanksedlernes Indløsning forskudte Repræsentativer, saa vilde og denne Ressource have været et kraftigt Lægemedel til Pengeforbedringer, og inden et kort Tidsrum have givet den en urokkelig Fasthed, just fordi at Seddelmassen fra Begyndelsen af var liden.

Inden 31 Marts 1819 skulde Banken indløse Rigsbankens 23 Mill. Dalere – 2 Mill. Rigsbankdaler vare fra 1816 til 1818 inddragne – dertil behøvedes imidlertid ikke engang 2,300,000 Species; thi medens Indløsningen foregik, var allerede en Termin af Indløsningsskatten indkommen, der, naar man fradrager en Tindedel som Restance, udgjør omtrent 100,000 Spd. At nu den Sum 2,200,000 Species, hvormed Indløsningen kunde bestrides, ikke kunde have holdt sig **al pari**, er sandsynligt. For heller at paastaae for Lidet end for Meget, skulle vi gjerne indrømme, at de strax efter Indløsningen havde tabt noget M e r e i Værdie, end Tilfældet var ved vor Banks Sedler, der i det første Aar efter Rigsbanksedlernes Ombytning tabte 20 paa Hundredet, omendskjønt vi nok vare berettigede til at paastaae det Modsatte; thi den bestemte Forholdsregel at tilbageholde alle indkomne Sedler indtil deres Formindskning i Masse havde hævet dem til lige Værdie med Sølv, og den næsten med Bestemthed beregnelige Termin, inden hvilken i det Seneste Forskjel paa Seddel og Mynt vilde ophøre, maatte vistnok være et kraftigere Middel til at hjælpe paa Sedlernes Kredit end et ubestemt

Tilsagn om engang i Tiden at aabne Sølvfondet, ved Siden af en Maxime ved Seddelformerelsen, der kun aabnede mørke Udsigter for det Tilkommende. Men hvorledes man end calculerede strax efter Ombytningen, saa er det dog vist, at Seddelmassens Formindskelse snarligen maatte forbedre deres Cours. Det er ikke alene rimeligt, men det er vist, at førend det circulerende Seddelbeløb var formindsket under 1 1/2 Mill., vilde de have naaet sin fulde Værdie, og det af den Grund, at vor nærværende Banks Sedler, selv i sin sletteste Periode, altid have repræsenteret en Valuta, der oversteg 1 1/2 Million Sølvspecies, skjønt intet gjordes til deres Opretholdelse. Man behøver blot at tænke sig, at een af de Casser, hvor Sedlerne vare autoriseret Betalingsmiddel, nemlig Statskassen, efter Budgettet i Aaret 1821 aarlig skulde have henimod 1,800,000 Spd., for at overbevise sig om, at 1 1/2 Mill. Spd. af Mangel paa Brug derfor ikke kunde være udsat for Værdforringelse. Paa samme Tid (1822) som vor nærværende Banks Sedler vare nedsjunkne til det Halve af den Valuta, de skulde repræsentere, vilde en ufunderet Banks Repræsentativer uden andre Resser end dem, som vort ene privilegerede Seddelinstitut har ved Siden af sit Sølvfond, have hævet sig til fuld Myntværdie. Hvorledes en saadan Bank senere skulde have opereret til sin egen og Nationens Fordel for at holde det størst mulige Seddelbeløb i Circulation uden nogensinde at udsætte sig for at komme i Forlegenhed ved at ombytte de anbudne Sedler med Sølv, er let at udfinde. For enhver frivillig udstedt Seddel fik den et lige Beløb i anden Valuta, Sølv eller ombyttelig med Sølv. Lægge vi, for at udfinde Nationens Trang til Sedler i forskjellige Perioder, de Erfaringer til Grund, som vi kunne hente af vor Banks Historie, saa vilde dette fingerede Bankinstitut kunne have havt i Omløb ved Indtrædelsen af 1824 omtrent 2,100,000 Speciedalere, hvoraf 1,200,000 Spd. tilgode af Nationen som uindbetalt Rigsbankgjæld. Sætte vi for den øvrige Sum 500,000 Spd. i Selvforraad og 400,000 Specier i Vexler, saa kunde Handel og Rørelse tage hvilken Vending den vilde, uden at nogen Uleilighed derved opstod for Banken. I Begyndelsen af 1827: 3,300,000 Spd. hvoraf omtrent 450,000 udestaaende af Forskuddet til Rigsbanken. Sætte vi nu endog, at af de øvrige en Million var udlaant paa Hypothek, saa at kun 1,850,000 Spd. vare disponible dels i rede Sølv, dels i Vexler, saa var der dog ingen Grund til Bekymring for dens Evne til at holde Sedlerne i fuld Værdie ved prompte Indvexling. Eftersom den ved det forskudte Laan til Rigsbanken bundne Seddelsum indkom, kunde Laanet paa faste Eiendomme forøges i samme Forhold, uden at dens Sikkerhed derved led; thi en Bank, med en saadan Eneret som vor, er saa stærk, at selv det for al Bankvirksomhed betænkeligste Laanesystem, nemlig paa faste Eiendomme, ikke kan bringe den i Fare, naar denne Art af Laan holdes indenfor sin rette Grændser, og det selv om Banken intet eget Fond har.

Det Anførte kan være tilstrækkeligt til at vise, at vor Bank, hvis den intet Fond havde havt, nødvendigvis maatte have tilveiebragt urokkelig Tryghed i Pengevæsenet efter fire eller fem Aar fra sin Stiftelse, og sandsynligvis endnu før, selv om man ikke ved en forøget Skat paa Formue og Næring vilde have forøget dens Kraft til at inddrage de overflødige Sedler, der vistnok vilde have været en lemfældig Fremgangsmaade i Sammenligning med Udskrivning af 2 Mill. Sølvspecies foruden den paafølgende Afdragskat.

Spørger man nu: hvad var da Hensigten med dette fordærvelige Bankfond, hvis ødelæggelser vare endnu større efter end ved dets Tilveiebringelse? saa ligger det fyldestgjørende Svar meget nær: Fordi man strax vilde tilveiebringe denne ønskelige Tilstand, der uden en saadan Kapital først efter en Tids Forløb kunde opnaaes. Naar den nye Bank fik en Medgift af 2 Mill. Spd., stod det i dens Magt uopholdeligen ved Sølvvexling at inddrage saamange Sedler, som der behøvedes for at sætte dem i et rigtigt Forhold til Fornødenheden. Den danske Bank har brugt det forhen beskrevne Ind-

dragningsystem, omendskjønt dens Opgave var umaadelig meget sværere, fordi den skulde bringe de sunkne Sedler til deres virkelige Pari eller 1/2 Sølvspecies for Rigsbankdaleren, medens dens Pari her er bleven bestemt til 12 β., og denne Opgave har den ogsaa i det Væsentlige for flere Aar siden løst. Vi derimod vilde med et Slag gjøre Ende paa et Onde, og dertil anvistes tvende vistnok mere end tilstrækkelige Radikalmidler: Rigsbanksedlernes Reduction og 2 Mill. Sølvspecies til deres Indløsning foruden de overordentlige Privilegier for Løsningsinstituttet. Er det nu ikke en dyb og skjærende Ironi, at vi efter at have kuldkastet Rigsbankfundationens Tilsagn og Rigsforsamlingens Garanti, inddraget 2 Mill. Sølvspecies og 2,300,000 Papirspecier ved Skat og fraskrevet os Bankprivilegiets Rigdomskilde, endnu staa paa det samme provisoriske Standpunkt med en Seddelmasse, der kun i Værdforandringens Grad er forskjellig fra Rigsbankens? Hvad have Rigsbanksedlernes Ihændehavere faaet for sine Fordringer? Til Vederlag for sin Nedsættelse i Værdie skulde de ved den nye Banks Stiftelse indløses med Repræsentativer, der ved sin snart paafølgende Ombyttelighed ikke kunde blive meget ringere i Værdie end sin paalydende Valuta. En Bank grundet paa en blot fremtidig og aarlig indkommende Kapital, der først efter en Tid, skjønt med forudseelig Vished, kunde bringe Seddelvæsenet i bedre Tilstand, var ikke god nok, intet Offer skyedes for at grunde det bedst muelige Institut og vi fik et slettere end det, som man ved ringe Midler kunde have tilveiebragt.

[1ste Tillæg, s.4] Skylden for dette nedslaaende og ringe Resultat af store Anstrængelser skyder man nu paa den Omstændighed, at der i 1818 endnu manglede 700,000 Sølvspecies af de 2 Millioner, der skulde danne Bankens Grundlag, saa at vi gennem en halv Generation have hørt, at slet Pengevæsen skal retfærdiggjøres ved 700 000 Speciedalers ikke Tab, men blot Henstand. En mere fortvivlet Virkning af Udsættelse med en liden Sums Indbetaling skal man neppe kunne opvise.

Beslutningen i 1818, hvorved Bankfondets Virksomhed til Seddelforbedringen suspenderedes, er altfor mærkelig, til at den ikke skulde fortjene at sættes ud fra hinanden. Naar man foruden de andre Midler til Seddelforbedringen, som vi forhen have omtalt, gav Banken en Kapital i Valuta, forat Repræsentativernes Æquivalents med sin paalydende Sum ikke skulde blive et til et fjernere, skjønt forudseeligt og næsten beregneligt Tidspunkt henskudt Maal, men indtræde ved en legal, bestemt og nærliggende Løsningstermin (1 januar 1819), hvorledes kunde da en Forholdsregel finde Bifald, hvorved hele Fondets Øiemed aldeles tilintetgjordes? Thi selv om de, der deltog i at give denne Forholdsregel Lovkraft, tænkte sig dens Virkninger saa lidet ufordelagtige som muligt og smigrede sig med, at Indvexlingen ved den Bankens Forstandere i Lov af 13 Aug. 1818 givne Bemyndigelse vilde begynde inden faa Aar, saa maatte de dog indse, at Bankfondet ikke desto mindre i det Hele eller for en Del blev unyttigt; thi til at tilveiebringe Fasthed i Pengevæsenet efter nogle Aars Forløb behøvedes ingen særskilt Kapital. Derfor var jo det radikale Lægemiddel tilveiebragt for at undgaa provisoriske Foranstaltningers Ulempe. Til den Slags Vederheftighed, som ligger i Evnen til engang i Tiden at betale, var Bankfondet overflødig; thi Summen af den hele Nations Vederheftigheder var jo ved Skatten til Rigsbanksedlernes Indløsning sat til Pant for den Valuta, som Sedlerne repræsenterede, og dette Pant var bedre end det mentale og uberørlige Hypothek i Bankens sølv, fordi det første foruden sin Garantie som et Tilsagn halvaarlig maatte vise sig i sine Virkninger.

Denne Tankegang vil møde den Indsigelse, at Bankfondets Overgang *in manum mortuam* eller den saakaldte Suspension af dets Virksomhed i 1818 var et absolut nødvendigt Skridt, at der da ikke var Spørgsmaal om at ville, men om at kunne, at Forholdsreglerne retfærdiggjøre sig selv ved Umueligheden af at handle paa anden Maade. Bankfundatsen forudsætter 2 Millioner i Sølv, og da Beslutningen om at sætte denne Cardinalbestemmelse ud af Kraft blev tagen, var kun 1,300,000 Spd. indkomne, medens Banken var nødt til at udstede Sedler for 2,300,000 Spd. Med en Million mindre Kapital end Gjæld var den ei istand til at indfrie sine Sedler. Saadanne Indvendinger ere imidlertid

uden al Grund. Sæt endogsaa, at den indre Rørelse var saa liden og Nationens Elendighed saa stor, at selv den Seddelsum, der blev tilbage, naar den hele forhaandenværende Masse af Sølv var udvexlet, oversteg den Betalingssum, som Omsætningerne og Afgifterne krævede, saaat det uinddragelige Seddelbeløb endnu maatte tabe i Værdie, saa kan dog Ingen fornuftigen nægte, at denne Forskjel paa Sølv og Papir maatte være bleven ubetydelig i Sammenligning med den Skjæbne, som den hele og uformindskede Seddelmasse under samme Forudsætning vilde have havt. Men denne Forudsætning er aldeles falsk og uantagelig. Efter den Plads som Seddelsystemet indtager i vor Økonomi, er det umuligt, at der kunde være nogen Tendents til at ombytte det med Sølv, efterat dets Antal var formindsket til en Million. Man maa ikke fingere sig en almindelig Sammensværgelse mod Banken for at faa Undskyldningsgrunde. At Nogen skulde gaa hen og ombytte sin Seddel med Sølv for at betale Skat, Told, Sportler, Landskyld i Mynt, skjønt Loven hjemler Betaling i Sedler som fuld Valuta, var en Urimelighed. Men selv udenfor den store Masse af Betalinger, hvor Bankens Sedler ved Lov vare autoriserede, kunde man med Sikkerhed forudsætte, at de ingenlunde vilde forskydes; man kunde gjøre Regning paa, at Sedlerne saavel efter som før Sølvvexlingen vilde komme til at udgjøre det almindeligste utvungne Betalingsmiddel, og i det Hele holde sig uindløste i Circulation i det Antal, som den indre Omsætning krævede; og denne har aldrig været saa nedtrykket, at den kunde bestrides med et Numeraire, hvis Valuta ikke oversteg en Million Sølvspecies.

I det Hele ligger den Betragtning meget nær, at Bankkapitalen blot ved at være virksom kan siges at være til som et Fundament for Seddelværdien. Ved at belægge den med Forbud frembringer man en Tilstand lig den, der vilde fremkomme, om Sølvmassen ganske var borte, og man i dets Sted havde et andet indisponibelt Pant. Naar Sølvfondet dog ikke blev anvendt, kunde man ligesaa gjerne have ladet det være uindkrævet og givet Banken Hypothek i faste Eiendomme, hvilket Foundationssystem, som altfor uvirksomt, man ved Paalæggelse af Indskud i rede Valuta just vilde undgaa.

Nu er vistnok ikke vor Bank den eneste, der med Valuta i Beredskab har brugt Moratorium som en insolvent Debitor. Den danske Courantbank blev det ved Frd. af 16 Octbr. og 26 Novbr. 1745 forbudt at indløse sine Sedler med klingende Mynt. Dette allerede ved Forordningen af 14 Marts 1747 ophævede Forbud gjentoges ved Frd. af 8 October 1757. Denne Erfaring skulde imidlertid ikke have tjent til Efterlignelse, men til Afskrækkelse. Det var ved Sølvvexlingens Ophævelse og den deraf opstaaende Mangel paa Control og Samvittighedsfuldhed i Seddeludstedelsen, at hint Bankinstitut blev ødelagt. Dette fordærlige og, efter Bankens Tilstand at dømme, ganske uforklarlige Skridt var, som Nathanson i sit Værk om Danmarks Handel, Pengevæsen etc., 2 Del, Pag. 129 og 136, senere har oplyst, en ren Finantsoperation af den danske Regjering, hvorved den paa en mod Foundationen stridende Maade selv kunde benytte Bankens rede Mynt, uden at denne Sølvets Forsvinden kunde mærkes eller kontrolleres, fordi ingen Adgang til at ombytte Sedlerne med Sølv gaves. Den engelske Banks saakaldte *R e s t r i c t i o n*, som man hos os i 1818 især havde for øie og anførte som retfærdiggjørende Grund, var ogsaa den mest vildledende Analogi, der kunde tænkes. Hvorledes man end betragter denne høist omtvistede Forholdsregel, saa er det dog vist, at de Grunde, der kunne anføres for den engelske Banks Suspension af Sølvvexlingen i 1797, ikke i fjerneste Maade vare anvendelige paa vor Bank i 1818. Da man fra alle Kanter bestormede den engelske Bank med dens Noter, eiede den den 25 Febr. ikke mere end 1,300,000 Pund Sterling i rede Mynt i sine Kasser, medens 13 Millioner i Noter - hvoraf over 10 1/2 Million *L a a n t i l R e g j e r i n g e n* - vare i Omløb, som man til *s i d s t e S k i l l i n g* kunde vente anbudne til Ombytning, fordi den engelske Banks Noter, som rent *p r i v a t e* Gjældsfor skrivinger, ikke vare *a u t o r i s e r e d e* *B e t a l i n g s m i d l e r* og derfor ikke, som vore Sedler, kunde *p a a t v i n g e s* som fuld Betaling i offentlige Kasser. I denne sidst udhævede Omstændighed ligger

nu en afgjørende Forskjel. Naar Sedlernes Værdie hovedsageligen hviler paa deres Autorisation til at tjene som fuldgyldigt Betalingsmiddel til visse Udredsler, er Principet for en partial Inddragelse ved Vexling anvendeligt, fordi selv de uinddragne Sedlers Ihændehaveere nyde godt af, at Andre have været lykkeligere end de selv, da de tilbageblevne Noters Afløbskilder blive de samme som forhen, medens Noternes Antal formindskes, hvoraf de tilbageblevnes Værdforhøjelse, hvis der er Spørgsmaal om at hæve et sunket Repræsentativ eller Indskrænkning i Grændserne for dets mulige Synken, hvis det forhen har været Pari, er en naturlig Følge. Anderledes er Forholdet, naar Sedlerne ere at anse som rent private Forskrivelser. Derved at endel indfries fuldstændigen, medens den øvrige Masse maa bortvises, kunne disse Intet vinde, men snarere tabe. Foruden den uhyre Forskjel i det kvantitative Forhold mellem Sedler og disponibel Kapital i den engelske og vor Bank kommer der altsaa endnu en afgjørende Omstændighed til, der udelukker Sammenligning.

I at skildre Bankens Tilstand paa den Tid, da man, ved at sætte den 6te § i Fundatsen ud af Kraft, gav den hele Indretning Dødsstødet, har jeg forbigaaet adskillige vigtige Omstændigheder, der maatte have tjent til at nedslaa deres Betæneligheder, der ansaa Bankens Ressourcer som utilstrækkelige. De manglende 700 000 Sølvspecier blev jo ikke Debitorerne eftergivne; der blev kun givet 8 Maaneders Frist med Indbetalingen deraf, denne Frist rammede heller ikke det hele Beløb. Selv om kun Halvparten deraf var indkommen til Midten af 1819, saa vilde denne, i Forening med den imidlertid indkomne Sum af Afdragsskatten for Rigsbanksedlernes Indløsning, udgjøre omtrent saa Meget, som Fundatsen havde forudsat og det kun e t h a l v t A a r efter den Termin som oprindelig var fastsat for Sølvvexlingen. Den højeste Forandring, man altsaa kunde have haft Grund til at bestemme, angaaende denne Hovedside ved Bankvirksomheden, var at forlænge Opsættelsen med Vexlingen et halvt Aar, saaledes som ogsaa Forandringen lød i det Forslag fra Regjeringen, der laa til Grund for Lov af 13 August 1818, og selv om denne Termin var udsat et helt Aar, efter Bankrepræsentationens Proposition, saa havde endnu Alt staaet til Redning.

[2det Tillæg, s.1] Men det er vistnok overflødigt at dvæle ved Detaillen i Bankens Tilstand og dens nærmest beregnelige Ressourcer i 1818, ikke alene fordi man let vil overbevise sig om, at den allerede i Beredskab liggende disponible Kapital var mere end tilstrækkelig til at opfylde Fundatsens Bud, men især fordi Bestemmelsen i § 4 af Lov af 13 Aug. 1818 v a r l i g e s t r i d e n d e m o d B a n k e n s Ø i e m e d o g N a t i o n e n s V e l f æ r d, enten man anser den dengang indkomne Del af Bankfondet for tilstrækkelig eller ikke, da den eneste fornuftige Anvendelse, der kunde gjøres af den indbragte Valuta, var at lade den virke til Sedlernes øieblikkelige F o r b e d r i n g, om det end ikke øieblikkelig kunde frembringe en ganske f u l d k o m m e n T i l s t a n d deri; saa at vor Beskyldning ligefuldt rammer Beslutningen, enten dens Forudsætning var rigtig eller ikke.

Men i den dybeste Grund var det slet ikke Restantsen med en Del af det paaregnede Bankfond, der var Aarsag til hint fortvivlede Skridt. Denne Restants var kun en ydre Anledning til at gjøre visse uklare Anskuelser gjældende; den maatte tjene til Paaskud for en Beslutning, som det overveiende Antal af dem, der havde Stemmeret i dette Anliggende, gjerne havde ønsket iværksat, s e l v o m B a n k f u n d a t s e n s B e s t e m m e l s e o m B a n k f o n d e t i a l l e P u n k t e r h a v d e v æ r e t o p f y l d t. Hvad der berettiger mig til denne Paastand, er, at de Grunde for Restrictionen, der dengang virkede som Orakelsprog og uimodstaaelig bemægtigede sig Gemytterne, slet ikke traf F o n d e t s D e f e k t, men rammede Sølvvexlingen i Almindelighed og vare lige anvendelige, om de manglende 700 000 Sølvspecies havde været i Kasse. Man ansaa Myntvexlingens Spærring som et Middel til at s t y r k e Banken, til at f o r ø g e P e n g e m a s s e n, a f h j æ l p e P e n g e m a n g l e n o g u d v i d e Bankens Evne til at g j ø r e L a a n! Tilstædes Adgangen til

at faae Mynt for Papir, sagde man, ville Sedlerne flyde tilbage til Banken, den derfor indløste Mynt gaae ud af Landet og Nationen sidde igjen med tomme Hænder. Nægtes derimod Sølvvexlingen, saa sikrer man sig ikke alene at de for Rigsbanknoterne udstedte Seddelspecies blive i Omløb, men Banken kan ogsaa komme det trængende Folk til Hjælp med Laan ved ny Seddeludgivelse.

At denne Tankegang var afgjørende og Beslutningens sidste Baghold, ville selv de, der ei have havt Anledning til at overbevise sig ved Eftersyn af Storthingsforhandlingerne for den Tid, ei finde tvivlsomt. Den samme Tankegang er endnu altfor gjængs til, at den skulde synes paradox trods sin indre Modsigelse.

Det er imidlertid af Vigtighed klart at paavise saadanne Meningers Indhold og Konsekvents, og dette kan for det Første, og førend vi gaa over til Prøvelse af deres indre Sandhed, ogsaa være tilstrækkeligt. Vilde Sølvvexlingen forøge Pengetrangen, formindske Bankens Evne til at gjøre Laan og blive en Bro, hvorpaa Nationens cirkulerende Betalingsmiddel, forvandlet til Mynt, gik ud af Riget, saa maatte man jo ligesaa ivrigen have protesteret mod Aabningen af Sølvbeholdningen, om denne havde været komplet, og der var fra dette Standpunkt Mindre imod at sætte 1,300,000 end 2 Millioner Sølvspecies paa dette farlige Spil; og, hvad der er Hovedsagen, vare disse Skrækebilleder grundede, som Forestillingen om fri Adgang til at faa Mynt for Repræsentativer dengang vakte, saa maa vi for bestandig opgive den Tanke at faa et ordentligt Pengevæsen. Thi om Forsvarerne for hin usalige Forholdsregel endnu ville benytte det sidste Skjul og skyde det Hele over paa den ufordelagtige Vending i Handelsbalancen, som man dengang altid saa grant saa, maa de dog bemærke, at dette ufordelagtige Forhold imellem Landets Ind- og Udførsel, hvoraf man har gjort vore Sedlers Skjæbne afhængig, let kunde vende tilbage, efterat Parivexlingen i en gunstigere Periode var bleven bestemt ved Lov, og saaledes frembringe de samme Virkninger, som man dengang ved Suspension af Fundatsen vilde modarbejde. Skal man derfor være consequent, maa man indrømme, at Sølvvexlingen aldrig bør indtræde, fordi den blot er uskadelig, naar den er u n y t t i g (nemlig naar Sedlerne paa Grund af samme Handelsbalances heldige Stilling have saa god en Cours, at Ingen ønsker at vexe) - jeg følger kun mine Modstanderes Tankegang - og derimod blive fordærlig, naar den er virksom.

Resultatet af denne Lov var da, at vort Land blev rent mystificeret; det kunde ikke undvære Bank, fordi Mynt, der da maatte træde istedetfor Sedler, ikke kunde holdes indenfor Landets Grændser længere, end til Handelsbalancen tog en saadan Vending, at der opstod Deficit i Exporten i Forhold til Importen, hvilken Difference maatte dækkes med Landets circulerende Mynt og snart vilde bringe den til at forsvinde; det kunde heller ikke have et velordnet Bankinstitut fordi dette ikke kunde tilveiebringes uden aaben Sølvvexling, der under de nyligen beskrevne Omstændigheder vilde blotte Landet baade for Sedler og Mynt; det eneste Middel til at forebygge Pengemangel og holde Betalingsmidler i Omløb blev altsaa en slet Bank eller rettere en autoriseret Tegnfabrik, med andre Ord: den forrige Rigsbank blev Idealet for et Seddelinstitut i Norge, og Fundatsens Paabud af et Sølvfond var ren Usands!

Den Tanke, at Banken ved at lukke sin Sølvskat har en større Evne til at forøge Pengemassen, gjøre Laan og forhindre Kapitalernes Udvandring af Landet, end naar den tilsteder fri Adgang til Myntvexling, maa trods sin indre Modsigelse vistnok være meget blændende, siden den har spillet en saa vigtig Rolle i vor Bankhistorie. Vi skulle gaa noget tilbage, for at oplyse det Ugrundede i denne Forestilling.

Tænke vi os en Tilstand, hvori Metalmynt var Landets eneste Betalingsmiddel, og Statskassen da udstedte et Antal Tegn, som den erklærede at ville modtage i alle sine Oppebørslere lige med Mynt, saa er det klart, at saadanne Tegn, naar de ikke overstege et efter Omstændighederne afpasset Antal, vilde i Handel og Vandel holde sig i sin uformindskede Værdie, selv om Statskassen som

Udsteder ikke havde forpligtet sig til paa Anfordring at ombytte dem med rede Valuta. Thi da Enhver, der skulde betale Told, Skat, Brændevinsafgift, købe stemplet Papir o. s. v., til disse Betalinger ligesaagodt kunde bruge de autoriserede Tegn som Mynt, saa vilde disse, naar de ei vare tilstede i Overflod og maatte henlægges, fordi de overstege det Beløb, der kunde bruges til offentlige Afgifter, altid finde Modtagere. Daglønnen vilde ikke vægre sig for at antage dem for sin Arbeidsløn, fordi han strax kunde anbringe dem hos Kjøbmanden, der brugte dem til sine Fortoldninger, Bonden ikke, fordi han kunde anvende dem til sin Skat; og under denne almindelige Forvisning om, at de altid tilsidst vilde naa en Besidder, der kunde bruge dem som Likvidationsmiddel hos Udstederen, vilde Enhver af Landets indvaanere være ligesaa vel tjent med Tegnene som med Mynt. Tegnene eller Sedlerne kunde derfor gaa ind og ud af Statskassen, supplere den omløbende Mynt og gjøre en Del deraf overflødig uden selv at tabe i Værd. Paa saadanne uindløselige Kasseanvisninger, der have holdt sig uden at forringes, har man ogsaa Exempler nok. En saadan Operation vilde nu være meget fordelagtig for Statskassen. Være samtlige Statsindtægter 2 Millioner Sølvspecies, og man ved Undersøgelse og Erfaring kunde komme til Vished om, at en Million saadanne Tegnspecies kunde holdes i Omløb uden Værdforringelse, saa vilde den være ligesaa indbringende som en Gave eller et rentefrit Laan af en Million Species til det Offentlige, uden at Nogen led eller tabte derved. Regnede Statskassen sig 4 pCt. af sin Gjæld, saa vilde den ved den første Udstedelse indvundne Valuta, som den aldrig behøvede at udbetale, være den ligesaa god som en aarlig indtægt af 40 000 Species, der sparedes i Rente. Adgangen til en lignende Operation har imidlertid Statskassen afskaaret sig, da B a n k e n har faaet Privilegium paa saadanne i offentlige Casser autoriserede Tegns Udstedelse. Om det maa ansees som en Indskrænkning i Bankens Privilegier, at Statskassen siden 1821 forskyder Bankens Tegn i sin vigtigste Indtægtskilde, Indførselstolden, hvor den fordrer Mynt, skulle vi her ikke undersøge, idet vi blot gjøre opmærksom paa Muligheden af et ufunderet Seddelsystem, hvis Tegn havde en fast Værdie.

Tænke vi endvidere Lovgivningen saaledes forandret, at det var enhver Borger tilladt at benytte sin Formue og sin Kredit paa den Maade, som han fandt fordelagtigst, saa er det let at forudse, at Personer, hvis Vederhæftighed og Nøiagtighed i Betaling var almindelig bekjendt, ogsaa vilde bruge sin Credit til at udstede Forskrivninger eller Anfordringssedler betalbare til lhændehaveren ved Forevisning. Hvorledes kunde Nogen ligesaa gjerne modtage en Forskrivning paa Penge som Penge selv? siger man. Enhver, der finder dette tvivlsomt, vil dog i sin egen Bekjendtskabskreds finde flere end En, hvis skriftlige Erklæring om at betale 100 Spd., naar det forlanges, er ham ligesaa betryggende som Besiddelsen af 100 Spd. Er nu Udstederens Sikkerhed og Akkuratesse ikke alene den første Modtager, men f. Ex. den hele By, hvor han bor, saa almindelig bekjendt, at Ingen kan finde Betænelighed ved at tage Anvisningen som Betaling, saa kan den gaa fra Haand til Haand i lang Tid, førend den vender tilbage til Udstederen for at [2det Tillæg, s.2] indfries, og disse private Forskrivelser blive til et Slags Papirpenge. Havde et Handelshus et Aar igjennem udstedt saadanne Noter for 50.000 Spd., hvoraf med Fradrag af dem, som vare indkomne til Betaling, 15 000 havde holdt sig i Omløb, og det, for aldrig at komme i Forlegenhed med Betaling, havde været tilstrækkeligt at have en Pengesum, der var 10.000 Spd. mindre end det til enhver Tid udstedte Seddelbeløb, i Beredskab, saa vilde der ved Aarets Ende, hvis der beregnes 6 pCt. af Pengene, været vundet 600 Spd. Thi Ingen stiller sig naturligvis som Debitor, uden han faar en modsvarende Valuta, og denne Valuta, være sig varer, Mynt, Vexler eller Andet, bliver frugtbringende, medens Sedlerne, forsaavidt som de ikke ere indkomne til Ombytning, blive en Gjæld, hvoraf ingen Rente svares. Traadte flere af de mest formuende Privatmænd sammen, vilde saadanne Sedler snart komme til at gaa over det hele Land, og Fordelen naturligvis blive saameget større. Førend mindre Sedler end Speciedalere sattes

i Omløb, og medens Seddelværdien var saa lav, at ikke engang vor slette Sølv-Skillemynt vilde komme tilsyne, var det, idetmindste paa enkelte Steder, almindeligt, at Kjøbmændene holdt et Slags Smaaseddelbank; og var Anledningen hertil Mangel paa Skillemynt, saa var dog Fordelagtigheden af en saadan Operation i det Smaa-Udstedernes Motiv.

Med vor Lovgivning tillader ikke en saadan Benyttelse af Krediten, da den fordrer, at ethvert Gjeldsbrev skal lyde paa en b e s t e m t Person og lægger en Afgift paa enhver Forskrivelses Udstedelse og Overdragelse (stemplet Papir). Derimod har den uden Afgift privilegeret Banken som eneberettiget til at udstede Sedler lydende paa Ihændehaveren, og saaledes til at tilegne sig den hele Fordel, som Statens samtlige Borgere, under Forudsætning af en fuldkommen Frihed i Forskrivningssystemet, kunde have erhvervet sig ved sin Kredit.

Disse tvende her udviklede Prærogativer,³ nemlig Statens Tilsagn om at være stadig Abonnent paa Bankens Sedler, ikke alene for det Beløb, der udfordres til alle offentlige, men ogsaa til andre lovbestemte, om man saa kan kalde dem, halv-offentlige Betalinger (Bankfundatsens § 7 og Lov om Pengevæsenet af 14 Juni 1816 §§ 25, 26, 27 og 32), og dens E n e r e t til Udstedelse af Sedler lydende paa Ihændehaveren, udgjøre Bankens egentlige og væsentlige Privilegier; det er disse og ingenlunde dens Sølvfond, der hidtil have udgjort Fundamentet for Sedlernes Gyldighed og den, skjønt vexlende, Værdie, de hidtil have haft.

Naar det Offentlige autoriserer et i sig selv indholdsløst Tegn til Betalingsmiddel for den sig dagligen fornyende Gjæld, hvori dens Borgere komme til Statens Kasser, kunne disse Tegn, i hvor stort Antal de end udstedes, aldrig vorde ganske værdiløse. Vi have allerede gjort opmærksom paa, hvorledes saadanne uindløselige Kasseanvisninger, naar deres Mængde ikke gaar udenfor de efter Omstændighederne nødvendige Grændser, meget vel kunne holde sig som Repræsentativer for den hele Valuta, hvorpaa de lyde; om Statskassen selv besørger Tegnenes Fabrikation og forbeholder sig den deraf flydende Fordel eller overdrager baade Udstedelsen og Fordelen til en anden Corporation, er, naar der blot spørges om Fundamentet for disse Repræsentativers Værdie, ligegyldigt; det er Forholdet mellem deres Mængde og deres Brug, som bestemmer denne. Er nu det rigtige Maximum ved Tegnudstedelsen overskredet, saa at de Strømme, der danne deres Afløbskanaler, ei kunne rumme dem alle, saa vil denne deres Ubekvemhed tilstræbe at tjene til Betalingsmiddel have en Værdiforringelse, men ikke en fuldkommen Værdiløshed til Følge. Var en Sum af en Million Sølvspecier i Betalingsmidler tilstrækkelig til at afgjøre Udgifterne til det Offentlige med, og ikke destomindre 5 Millioner Tegn vare satte i Omløb, saa kunde samtlige Tegn vel gaa langt under den Værdie, hvorpaa de lyde, men ikke tabe alt Indhold.

Endnu vigtigere blev Bankens E n e r e t til Udstedelse af Sedler lydende paa Ihændehaveren. Dette har sin Grund i den Betydning, som Seddelvæsenet havde faaet i den almindelige Samhandel ved de gennem et halvt Aarhundrede befulgte forførende og misledende Maximer i vore ældre Bankers Operationer. Derved var fremkommen en Tilstand, hvori Tegnene, trods sin uendelige og uberegnelige Vaklen i Værdie, trods det Ubestemmelige i Vederlagets Størrelse, naar Sedlerne gjordes til Maalestok for Omsætningsernes og de gjensidige Ydelsers indbyrdes Forhold, ikke destomindre

³ De i Fundatsens 6 Kapitel Banken tilstaaede særegne Benaadninger og Friheder ere fra det finansielle Synspunkt mere uvæsentlige for Bankens Interesse. Heller ikke er den Bestemmelse i Fundatsens 7 §, at Bankens Sedler i alle private Betalinger, der ei ere bestemte i rede Sølv, gaa som rede Penge, i og for sig selv af stor Betydning. Den indeholder kun en Fortolkningsregel for Kontrakter, nemlig at man skal ansees at have været enig om Sedler, naar Sølv ei udtrykkelig er tilføjet. Den 19 § i Lov om Pengevæsenet indeholder heller ikke ligefrem et Beneficium for Banken, da den kun forbyder at kontrahere i fremmed Mynt, men ikke paa byder at kontrahere i Bankens Sedler. Langt vigtigere er Tilladelsen i § 25 til at overstige den almindelige Rentefod indtil 1 pCt. Denne Dispensation er imidlertid kun af Interesse for Aktieejerne uden at komme i Betragtning, naar der spørges om Bankens Privilegier som Seddelværdiens Grundvold.

havde gjort sig gjældende som den almindelige Forholdsbestemmelse for Tingenes Værdie, saa at Sedlerne, unseet sin Foranderlighed og Ubequemhed til at angive en Ydelses virkelige Omfang, naar der var nogen Tidsforskjel mellem dens Overtagelse og dens Opfyldelse, bleve Landets egentlige P e n g e, og Mynt en V a r e. Det er vistnok et mærkeligt Faktum, at det naturlige Forhold i den Grad kan vendes om, at et Tegn, der i forskellige Perioder udtrykker en forskjellig Valuta og saaledes bliver til en Gjenstand, der selv er den største Værdieforandring undergIVEN, kan blive antagen som den almindelige Maalestok og gjøre alle Omsætninger til et Lykkespil. Enhver, der blot forstaar at se, hvad der foregaar for hans Øine, kjender ogsaa Virkningerne af en saadan Tingenes Orden. Vel kan man sige at Sølv et eller hvilkensomhelst anden Gjenstand heller ikke er at anse som en fix Størrelse, men vekslede i Værdie. Herved maa imidlertid bemærkes, at et Repræsentativsystem som vort, har en d o b b e l t Bevægelse; thi foruden at deltage i Sølvets Forandring i Priis antage Sedlerne ogsaa en forskjellig Værdie i Forhold til Sølv et, og det er denne sidste Oscillation, som er fordærvelig. Den Vaklen i Værdie, som Sølv et er undergIVEN, grunder sig i Sagens Natur og i den absolute Utænkelighed af at finde en uforanderlig Maalestok for Gjenstandenes relative Værdie, der, just fordi den blot bestaar i et Forhold, ikke uforanderligen kan bestemmes ved noget enkelt Natur- eller Kunstprodukt. Sølvets Falden i Priis kan imidlertid, da det er et universelt Betalingsmiddel og ei indskrænket til et enkelt Land, ikke foregaa ved s t o r e Spring, men ved en gennem lange Tidsrum bemærkelig Afvexling og Synken. Den kan derfor ikke blive ødelæggende for enkelt Mand eller en enkelt Slægt, men har kun til Følge, at Formuen ligesaalidt i ædle Metaller, som i Andet, uforandret kan bevares til evige Tider.

Dette forkeerte Forhold, at det bevægelige Tegn blev sat til Maalestok for den reelle Valuta, at den i Indhold af- og tiltagende Seddel blev gjort til Priiscourant og den for Landet autoriserede Mynt til Vare, at man k j ø b t e Mynt for Sedler, i stedet for at s æ l g e Sedler for Mynt, synes os, der ere vante til denne evige Hazardhandel, ganske naturligt. Imidlertid er det ogsaa først Vanen, der har fortrængt det Aabenbare i dette Systems indre Urimelighed.

Naar vi nu først have bragt det derhen, at Sølvspecies ophøre at være en Vare, saa er det efter den større økonomiske Indsigt, der er udbredt, høist usandsynligt, at den nærværende Tilstand, ifølge hvilken Sedler ere det Principale, nogensinde kan fremkomme, selv om en Forstyrrelse i Bankvæsenet atter skulde frembringe Ubestemthed i Seddelsværdien. Et slet Bankvæsen behøver ingenlunde at have et slet Pengevæsen til Følge, ligesaalidt som f. Ex. Statsobligationernes Falden i Priis paa Grund af Garantiernes Usikkerhed og Mislighed i Rentebetalingen nødvendig behøver at forstyrre Pengesystemet. Saalænge som den Indsigt er almindelig herskende, at en Specie er 4/37 Mark Sølv, og at man, naar man reducerer en Betalingssum, f. Ex. Kjøbesummen for et Hus, til Penge; og ikke til Pund Kaffe, har til Hensigt at bestemme et Vederlag, der er den mindst mulige Værdiforandring undergIVEN, vil et slet Tegnsystem ikke kunne gjøre sig gjældende som almindelig Værdibestemmelse ved Omsætningerne. Thi selv om Sedlerne, trods sin Vaklen i Værdie, vedblive at gaa som Betalingsmiddel, saa at man udsætter sig for nogen Hazard ved deres Modtagelse, saa vil dog den største Overvægt af Interesser, der slet ikke gaar ud paa Speculationer eller har til Hensigt at drive Lotterispil med Statspapirenes Coursforandringer, finde sig bedre tjent med at bestemme sine Forpligtelser og Rettigheder efter Myntværdie og saaledes i det Høieste modtage Sedler efter den Priis, som de til enhver Tid have, ligesom en anden let ombyttelig Vare, hvorpaa ikke mange pCt. kan tabes, naar man strax skiller sig ved den. Dette er nu ogsaa den sædvanlige Tilstand andetsteds, hvor et slet Repræsentativ er i Omløb. Ved en Sachsisk Daler forstodes en Sølvdaler, medens dette Lands Kasseanviisninger stode langt lavere, og ved et Pund Sterling 5/11 Mark Sølv, medens den Engelske Banks Noter ikke vare mere end 4/5 Pund Sterling. Denne Beregningsmaade, der gjør Sedlerne til

det Bestemmelige og Valuta til det Bestemmende, er nu saa velgjørende for Nationens Velfærd, at den aldrig burde fortrænges, og ikke heller med Borgernes gode Villie og Bevidsthed ombyttes med den modsatte. Saalænge som Folket kun har Myntværdien for Øie og bruger den til Maalestok for Omsætningen, kan Summen af det Tab, som den hele Nation lider, ikke blive større end Differentensen mellem, hvad Tegnene ere og hvad de skulle være. Var der hos os f. Ex. udstedt 4 Millioner Papiir-species, som oprindeligen [2det Tillæg, s.3] vare modtagne for 4 Mill. Sølvspecies, men som tilsidst ikke bleve indløste med mere end 2 Mill. Sølvspecies, fordi Daleren var gaaet ned til 60 β . Sølv, hvorfor den endelig indfries, saa var der dog kun tabt 2 Mill. Spd., naar Folket stadigen havde brugt Myntværdien som Bestemmelse for sin Omsætning.

Hvor derimod Sedlerne i den Grad have trængt ind i Nationens Beregningsmaade, at Massen ikke kan orientere sig i andre Størelser end Tegnene, og disse som en Følge heraf blive den almindelige og populære Forholdsangiver for Tingenes Værdi, først da er en Forstyrrelse i Bankvæsenet en Forstyrrelse i Pengevæsenet, i al Samhandel. Tabet ved 1 Million Papierspecies Synken i Værd har sin Grændse. Hvis derimod disse Tegn foruden sin Forringelse som Gjeldsbeviser ogsaa skulle tjene til Angiver for Ombytningsernes Valuta, saa bliver Forrykkelsen ubegrændset. Hvis i 5 Aar i Gjennemsnit en Tiendedel af Landets samtlige faste Eiendomme forandrer Eier ved Salg, og der med Halvdelen af Kjøbesummen gives Henstand af nogen Betydenhed, saa vil Forrykkelsen blot med Hensyn til denne Art af Gjeldsforholde i en halv Menneskealder let kunne overstige den hele Valuta, som Sedlerne repræsentere, naar Grændserne for deres Værdforandring ere rykkede saa langt ud fra hinanden, som Afstanden mellem 1 og 2. Anvendes denne Tankegang paa den hele Masse af Omsætninger, hvori der hersker Tidsforskjel mellem Gjeldens Stiftelse og Betaling, saa vil man let indse, at en Pengemasse hvis Valuta – som hos os – ikke udgjør 1/4 af den aarlige Production eller Summen af, hvad Nationen hver tredie Maaned forbruger, ved at optages som Maalestok for Omsætningen, i ikke lange Perioder frembringer en Gevinst og Tab i Formue, der overstiger Sedlernes Beløb. Vel kan man sige, at ethvert individuelt Tab er forbundet med en lige individuel Vinding. Men denne Trøst forslaar lidet: for den hele Nation er det lutter Tab; thi Nationens Velfærd blomstrer kun under Forholde, hvor den menneskelige Virksomhed beskyttes mod Tilfældighedens altfor voldsomme Rystelser: hvor det Fremtidiges Forhold til det Nærværende ikke med nogen Sandsynlighed kan forudsees, hvor der stiller sig en fiendtlig Magt mellem Bestræbelsen og dens Frugt, der synker Livets Kræfter sammen i en sørgelig Dvale.

Men dette Nominalismens kraftløse Enevælde, som vi have skildret, herskede just paa det Høieste ved Bankens Stiftelse: den forefandt en Tilstand, hvori Op var vendt ned. Kun i Seddelregning var Folket hjemme, og Reductionen til Mynt var et for Massen uforstaaeligt Billedsprog. Bankfundatsens § 7 udtrykker fuldkommen Folkets Tankegang. Hvor i Samhandelen ingen udtrykkelig Reservation gjøres, siger den, ansees Vedkommende at have ment Tegn. Lovgivningen traf fuldkommen Folkets Mening; den trængte ind i dets Tankegang, thi Folket mente og mener Tegn; ingen Fortolkningsregel, given i Lovform, har nærmere truffet og suppleret Parternes Villie. Hvilken sørgelig Charakteristik baade af Folk og Lovgivning ligger ikke i disse uskyldige Ord: naar der Intet udtrykkeligt er tilføjet, er der ment Tegn: af Folket, som var saa vildledet, at man traf dets Mening ved at tillægge det en saa ufornuftig Mening; af Lovgivningen, fordi den lod denne vildledende Mening staae, istedetfor at berigtige den og give Folket en Vækker i sin Slummer.

Folket mente Tegn, selv om det ikke sagde det. Dette var nu en bred Grundvold, hvorpaa Banken kunde opføre sine luftige Bygninger: dette var et vigtigt Fundament for Sedlerne, paa hvis Fabrication Banken havde Monopol. Banken kunde nemlig ikke alene gjøre Regning paa i Statskassen at have en stadig Abonnent paa sine Sedler, hvad V e n d i n g d i s s e

end toge, hvortil den udtrykkelig forpligtede sig, men ogsaa stole paa, at Folket til sit Brug og i sine Omsætninger vilde lægge Seddelværdien til Grund, og bruge Tegnene som Penge - h v o r l e d e s d e t e n d g i k d i s s e T e g n. Thi vistnok var det Folket t i l l a d t at bruge Myntværdien som Penge, og i alle Fald kun tage Sedler i Betaling som Vare. Men Folket forstod sig ikke paa Mynt som P e n g e, kunde kun orientere sig i Sedler og m e n t e Sedler, baade naar det t a u g og t a l t e. Havde Forholdet været omvendt, havde Nationen ment Sølvdalere og brugt denne Forholdsbestemmelse istedetfor Papir, og Statskassen ikke havde forpligtet sig til at knytte sin Skjæbne til Sedlerne, hvad var der da blevet af Banken med alle dens Løfter om engang at t ø m m e sine Kasser og fylde sine Sedler?

Nu, da Folkemeningen havde autoriseret Sedlerne som Penge for private Betalinger, ligesom Statskassen udtrykkeligen havde anerkjendt dem ved Lov, kunde der bygges ligesaameget paa Nationens f r i v i l l i g e som paa Statscassens t v u n g n e Abonnement paa Noterne. Heri ligger Grunden til, at Forkastelsen i 1821 af Sedlerne som Betalingsmiddel for Statens rigeste Indtægtskilde, Tolden, ikke frembragte noget betydeligt Skaar i Bankens Privilegier. At denne Forholdsregel ikke kunde være Banken til p o s i t i v F o r d e l e l l e r S t ø t t e, hvilket man dog dermed tilsigtede, er vel klart nok af den her udviklede Tankegang.

Til denne Tegndyrkelse klyngede Banken sig; dens Sedler erkjendtes som det eneste Tuskmiddel, og denne Anerkjendelse var dens Svømmekork; men den knyttede større Byrder dertil, end den kunde bære, og derfor dukkede det Hele under. Var Sedlerne den almindelige Penge, saa beroede deres Værdie, under Forudsætning af, at det udstedte Beløb ikke forandredes, og at dette oprindeligen var for stort for Nationens Brug for Tuskmidler, paa Omsætningernes Masse, og da den Sidste er en variabel Størrelse, saa blev den Første det ogsaa. Naar Totalbeløbet af Nationens Producti-
ners Valuta sank, naar Høstens Udfald var misligt, Fiskeriernes Udbytte ringe, Jernets og Trælastens Priser slette o.s.v., aftog Omsætningen, Samhandelen lammedes, og Tegnenes Brug formindskedes: Sedlerne faldt i Værdie; naar Tilstanden tog en modsat Vending. hævede de sig atter, forsaavidt som Noternes Formerelse imidlertid ikke dannede en Modvægt mod Samhandelens forøgede Kraft til at bære dem. Denne Seddelværdiens Afvexling finder sin nærmeste og naturligste Forholdsangiver i de Omtuskninger, hvori Sedlerne reduceres til fremmede Penge: i den saakaldte Børscours.

Jeg tænker nu at have bragt mine Læsere paa et Standpunkt, hvorfra de rigtigen kunne bedømme Beslutningen i 1818 om Bankens Lukning som Vexlingsinstitut og Aabning som Tegnfabrik, forsaavidt som denne Forholdsregel skulde bidrage til at forøge Landets Pengemasse og udvide Bankens Evne til at komme trængende Laantagere til Hjælp ved Noternes Formerelse, uden selv at generes ved deres Indløsning. Ligeledes formoder jeg, at denne Fremstilling vil kaste et Lys over Beskaffenheden af de Maximer, ifølge hvilke man i denne provisoriske Tilstand har fundet det tilraadeligt ved Tillægslove at sætte nye og videre Grændser for Seddelbeløbets Maximum, end Fundatsen bestemmer. Thi det Fond, hvorpaa disse Tillægssedler udfærdigedes, sattes ganske i Classe med den oprindelige Bankcapital med Hensyn til Virksomhed eller, rettere sagt, Uvirksomhed. Det er ikke Banken, der laante Nationen; men den l a a n t e selv af det hele Folk, og d i s t r i b u e r t e det paa Enkelte. Deri bestaar nu vistnok enhver S e d d e l b a n k s Virksomhed; den stiller sig som Intercedent mellem sine egne Debitorer og Sedlerne Ihændehavere og indestaar, mod Betaling, for, at Sedlerne Besiddere skulle faa den Valuta, hvorfor de have tilkjøbt sig dem, tilbage paa Anfordring. Men for at opfylde sin Bestemmelse maa den tillige træffe saadanne Foranstaltninger, at Ingen lider ved Indsvinden i Noternes Gehalt, medens de ere i hans Besiddelse. Den eneste Foranstaltning, hvorved dette Formaal kan opnaaes, er, at ikke flere Tegn circulere, end der er Brug for, at Enhver kan skille sig ved Sedlerne uden Tab ved at ombytte dem med Valuta hos Banken som Debitor. Men

denne Adgang gives og gaves ikke hos os. Naar der indløb Ansøgninger om en Million Spd. i Laan, og den udstedte Seddelmasse udgjorde 3 Millioner, hvoraf hvert Tegn stod i 100 i stedet for 120 β . Sølv, hvad vilde - alle Forudsætninger forresten lige - Følgen blive, naar Banken gav efter for saadanne Anmodninger? Aabenbart, at samtlige ældre Seddelhavere omtrent vilde tabe saameget som det nye Laan indeholdt. Banken burde svare: Nationens Omsætninger udkræve for Tiden en Valuta af 2 1/2 Mill. Sølvspecies; denne har jeg distribueret i 3 Mill. Stykker Tegn, der hvert udgjør 100 β . Sølv. Nu kan jeg vel yde Eder et Laan ved at tage 25 β . af hvert af de 3 Mill. Dalertegn og gjøre disse 3 Mill. 25-Skillinger til en Mill. 75-Skillinger, hvorved den hele i Sedler circulerende Valutamasse fremkommer i Form af 4 Mill. 75-Skillinger, istedetfor 3 Mill. 100-Skillinger, men jeg b ø r ikke gjøre det; thi dels har jeg ingen Ret til at tage fra En og Laane en Anden, dels vilde I selv blive slet tjente med disse farlige Tegn. Ser I ikke, at jeg som Lod i Vægtskaalen bruger en Svamp, og ikke et Stykke Metal. Svampen kan, naar I skulle tilbagebetale, hvad I nu faa, være fyldt med Vand, og I kunne komme til at lægge en tung Masse tilbage som Betaling i den samme Vægtskaal, hvoraf I nu modtage en liden Byrde til Laans. Betænke I ikke, at I kunne komme til at give 120 Millioner Skillinger for de 75 Millioner, som I modtage?

Men saa hverken tænkte eller handlede v o r Bank. Den eftertalte Mynterne i sin Kasse, multiplicerede med 2, og den udkomne Facit var Seddelbeløbet.

Hvor ulykkelige vilde vi dog ikke have været, hvis 10 Millioner Sølvspecies vare faldne ned fra Himmelen, og Banken havde faaet Eneret til denne Guldregn. Ogsaa da havde Regelen, at 10 multipliceret med 2 giver det dobbelte Product, gjældt, og da havde vi faaet 20 Millioner af disse fortvivlede Tegn. Ogsaa da havde jo Frygt for, at dette Sølv kunde gaae ud af Landet, været [2det Tillæg, s.4] ligesaa begrundet, som den var i 1818; ogsaa da vilde der have været dybsindede Financiers, der havde udfundet, at en Bank, der kunde laane Nationen 20 Millioner, var bedre end den, der kun havde 10 at disponere over, og at man derfor burde følge Fordoblingssystemet.

De, der finde al Redning i en stedse tiltagende Seddelforøgelse, burde dog have raadet til at lade den gamle Rigsbank vedblive med sine Productioner. Man misbilligede dengang, at Regjeringen atter og atter gjorde nye og tvungne Laan, eller rettere idelig gjentog sine Expressioner hos Borgerne ved ny Seddelfabrikation. Var det nu undskyldeligere, at vor Bank fortsatte det samme System, for at laane til Enkelte, hvad den tog fra det Hele? Vistnok har vor Bank erkjendt en Grændse som uoverstigelig, medens dens Forgjænger var mere vilkaarlig; dette forandrer imidlertid ikke Sagen det mindste fra Principets Standpunkt. Anerkjendelsen av en Grændse havde til Følge, at de fordærlige Virkninger ikke kunde blive saa umaadelige i O m f a n g, men kunde ei forebygge deres Indtrædelse.

K a n eller v i l man ikke indse, at naar Sedlerne, som hos os, svæve i en foranderlig Værdie, fordi deres Fundament, det indre Forbrug, selv er foranderligt, og man ikke desto mindre vil gjøre Laan, saa maa dette Laan bestaa i en Gjenstand, som forøger Nationens Valuta? Kan ingen ny Valuta tilveiebringes, saa er Banklaan ved forøget Seddeludstedelse kun en uretfærdig D i s t r i b u t i o n af den, som Nationen er i Besiddelse af, og som den ved Laan vilde u d v i d e. En saadan Forøgelse af Nationens Valuta ved Laan var nu mulig, hvis man havde ladet Fundatsen staa uforandret; thi den tillader Laan i Sølv, vel ikke direkte i Laan til bestemte Individuer, men indirekte i Laan til den hele Nation. Saalænge som ingen Adgang til Ombytning mod Metal gives, kan Banken, hvormange Millioner Tegn der end udgives, dog i det Hele ikke frembringe en større Valuta som Laan, end den Værdie, Brugen giver Sedlernes Totalsum. Denne Sætning er en ren Tautologi og indlysende nok. Tilstedes derimod Sølvombytningen, saa vil f o r u d e n den Seddelvaluta, som disses Brug og Anvendelighed frembringer, ogsaa en Del af Bankens Fond efter Fundatsens Regel for Inddragninger komme til at udstaa, og det i ethvert Tilfælde, hvor den indre Omsætning ei er levende nok til at sys-

selsætte det dobbelte Beløb af Bankens hele Sølvfond. Bankfundatsen indeholder nemlig det Bud, at Summen af de cirkulerende Sedler i Forhold til det i Beredskab liggende Sølv ikke maa være større end 2 til 1. Heraf udtrager man nu den Regel, at naar en Del af de udstedte Sedler som overflødige indflyde i Banken ved Ombytning med Sølvspecies, saa maa af Bankens udlaante Sedler et Antal inddrages, der er ligesaa stort som det udvexlede Sølv; thi kun paa denne Maade kan Budget opfyldes i de Tilfælde, hvor Sølvuddragningen er grundet i en Standsning i den indre Rørelse (thi enkelte Sølvvexlinger foretagne af Seddelbesiddere i specielle Øiemed kunne lettelig fra Bankens Side suppleres ved de indkomne Sedlers Ombytning med Mynt, som under de almindelige Forhold let kan iværksættes). Af denne Inddragningsmethode vil nu følge, at naar Ligevægten er tilveiebragt, eller Tendentsen til Sedlernes Ombytning med Sølv ophører ved Formindskelse i Noternes Antal, saa vil en Del af Bankens Fond foruden den Seddelsum, der bliver tilbage i Omløb, være givet Nationen i Hænde, og Summen af Bankens udestaaende Udlaan være lig de cirkulerende Noters Beløb, med Tillæg af, hvad der, som uddraget, mangler i det complete Fond; det er i denne Form, at Banken kommer til at staae som Laangiver af Sølvvaluta. Hvis Livet i Samhandelen slappes i den Grad, at Sedlernes Totalsum ikke udgjør en større Valuta end 2 Mill. Sølvspecies, saa vil denne Valuta, naar den bestaar i uindløselige Sedler, hvis Antal ikke formindskes, men hvis Værd nedsættes ved en saadan uheldig Vending i Nationens Økonomi, eller, for at bruge et yndet Udtryk, ved Handelsbalancernes ufordelagtige Retning, være Alt det, som Nationen har til Laans af Banken. Er Sølvfondet derimod aabnet, og fremtræder saaledes den Forringelse i Sedlernes Totalbeløb, som disse uheldige Conjunkturer har til Følge, i Form af Noternes Formindskelse i Antal, saa at der under den antagne Forudsætning kun bliver 2 Mill. Papiirspecies tilbage, hvoraf hver har sin fulde Værdie, saa vil Bankens Laan til Nationen ikke destomindre være lig tre Mill. Sølvspecies, nemlig 2 i de cirkulerende Sedler, og 1 Mill. af Fondet; thi Inddragningen ophører, naar de tilbageblevne Sedlers Beløb ikke udgjør mere end det Dobbelte af, hvad der er i Casse. Med andre Ord: Banken har under disse Omstændigheder Gjeldsforskrivelser af sine Laantagere for 3 Mill. Spd., og Nationen har derfor faaet 2 Mill. Papiirsp. og 1 Mill. Sølvsp.

Her er Banken virkelig kommet Nationen til Hjælp, den har givet den en Valuta, som den kunde bruge til at supplere en temporær Utilstrækkelighed i sin Production. Hvorledes den Forholdsregel, der provisorisk gjorde vor Bank til et ufunderet Institut, har virket til Pengemassens og Laanefondets quantitative Forøgelse, selv om man ser bort fra Tegnenes ambulatoriske og derfor fordærlige Indhold, vil nu vel være klart. Banken har af Nationens Trang og af en misledet og gennem en lang Række af Aar forvansket Almenopinion om Sedlerne som det Første og Bestemmende dannet et Underlag for sine Operationer: af denne, og ikke af Sølvfondet, har den været baaren. Eftersom Nationens Trang til Ombytningsmidler tiltog, have Sedlerne hævet sig, med Trangens Aftagen have Sedlerne svundet ind i Indhold. Thi til en Forøgelse i Valuta trænger Nationen altid, og denne Trang vil stedse vedvare. Men Valuta har Banken ikke givet, men kun districeret. Under det befulgte System i Seddelformerelsen har vel enhver enkelt Laantager, hvem de nye og som Tillæg til det ældre Beløb udstedte Noter bleve givne, faaet en Valuta; men denne Valuta gav ikke Banken, og med denne Valuta forøgede den heller ikke den eksisterende; men den tog den fra det Hele og gav den til Enkelte. Naar Banken i Tiden drager sine Noter, som den udleiede til sine Debitorer med et stort uopfyldt Rum, fulde og vægtige tilbage, hvem har da fyldt dem? Og, hvad der er endnu værre, naar i Tiden den uoverseelige Masse af Gjeldsforpligtelser, der ere indgaaene i vor provisoriske Tilstand, og som maaske aldrig komme til at blive afgjorte med Bankens Sedler, men for hvilke de alene have tjent som Værdiebestemmelse, og det naturligvis efter den Gehalt, som Tegnene til enhver Tid havde – naar disse i Tidens Løb skulle betaales med svære og vægtige Dalere,

hvo maa da give dem denne Tillægsvægt for at bringe Vægtskaalen i Balance? Visselig ikke Banken. Siger man nu: det er Folks egen Skyld, hvorfor valgte de ikke en fastere Maalestok, de vidste jo, hvad disse Tegn i Tidens Fylde kunde blive til? – saa haaner man dem, som man først har vildledet. Nei, de vidste det i k k e. Folket betragter Sedlernes Værdieforandring som et uundgaeligt og i Tingenes Natur med uafværgelig Nødvendighed grundet Fænomen, ligesom Priserne vakle paa Kaffe eller Brændevin. For Folket stiger og falder Sølvets i Pris i Forhold til Sedlerne, ligesom i et Pleorama, hvor Landskaberne reise os forbi, medens vi tro at reise gennem dem; thi al Bevægelse er relativ. Og gid Forestillingen om en i Tegnsystemet liggende Nødvendighed af deres Foranderlighed var indskrænket hertil. Men I høre Tale om en "forceret" Paricours eller forceret Cours, hvor I mindst skulle vente det. Udsted 1000 Millioner uindløselige Tegn, og Landet kan forvandles til Guld, uden at I faa Paricours; indskrænk dem til en halv, og Folket kan blive elendigere, end Historien kjender Exempel paa, Uden at Coursen vil gaa under Pari. Lader os dog ikke paabyrde Tingenes Natur, hvad der er en Følge af vore forsætlige Handlinger. I, som bestemme deres Antal, uden at være betænkte paa at sætte en Dæmning for deres Synken, I g j ø r e C o u r s e n; den er j e r t Værk. Thi at man ofte maa betale Noget for at faa 1000 Mark Sølv, som man har liggende, transporteret til London, hvor man skal bruge dem til Betaling, ligesom omvendt ofte den, der med 1000 Mark Sølv i London vil have et lignende Beløb i Christiania, hvor han har Brug derfor, maa give Noget for denne Valuternes Ombytning paa forskjellige Steder, dertil er Grunden klar nok. At man for de samme 100 Sølvspecier i Christiania, hvorfor man til en Tid faar 302 Mark Banco i Hamburg, til en anden maa lade sig nøie med 298, det er Noget, hvorfor Tingenes Natur har Skylden; thi Rumforandring bliver ogsaa et Tillæg til et Products Pris, og Mynt mod fremmed Mynt er tillige en Vare, fordi Udlændingen ikke betaler os Noget for Sølvets Udklumpning paa Kongsberg, som koster os nok i Fabricationsomkostninger. Da det nu ikke vel er tænkeligt, at Nationerne kan blive enige om en fælles Stempling paa Sølvets, som de alle erkjendte, og da man aldrig kan gjøre Fordring paa fri Transport, saa maa man finde sig i disse Uleiligheder og Tab ved den rene Valutas Ombytning, som Noget der er og bliver nødvendigt. Men at Sedlerne desforuden have en s æ r s k i l t Cours, nemlig mod det Sølv, som de skulle repræsentere, og dette Sølv, tænkt paa samme Sted, hvor Sedlerne ere, og i samme Mynt, hvorpaa Sedlen er stilet, det er det, hvori vi i k k e ville finde os, og det kunne vi, som vort eget Værk forandre.

[3dje Tillæg, s.1] I skulle bringe det derhen, at Cours mellem vore og fremmede Penge bliver en Cours paa M y n t mod M y n t, hvad enten man kjøber udenlandsk Valuta med Sedler eller ikke. Thi vel kan Sedlerne antage en Opgjeld mod det Sølv, hvorpaa de lyde, og det til Sedlernes Fordel. Dette er vistnok i sig selv intet Gode, fordi denne Opgjeld aldrig bliver ganske stadig og uforanderlig, og den Prisforhøjelse, som Sedlerne kunne vinde i Forhold til Sølvets paa Grund af deres større Transportabilitet, let taber sig. Men saadanne smaa Differencer, der have sin Grund i Forskjellen paa Bøieligheden og Letheden i Sedlernes og Myntens Material, kunne sættes ud af Betragtning, hvor der er Tale om saa store Afstande som mellem 4/5 og 1. Opgjeld paa Noterne i et velordnet Seddelsystem er at sætte ved Siden af Guldets Gevinst eller Tab i Forhold til Sølvets i Lande, hvor begge Metaller ere udmyntede. Ogsaa det har sine Uleiligheder, og bedst var det vistnok, om et Lands Penge kunde bestaa i ét, og ikke i forskjellige Naturlegemer, hvoraf det ene, skjønt udstedt som Mynt, bliver en Vare i Forhold til det andet, og saaledes som Omtuskningsmiddel foranlediger en dobbelt Bytning, der ofte er forbundet med et, skjønt ubetydeligt, Tab. Men saadanne Naturlegemer gives der ikke. Sølv er ubeqvemt i store Summer; Guld vilde blive usynligt, naar det skulde udparcelleres i Skillinger. Hvor man ikke har Sedler, der ere endnu portablere end Guld, bruges baade Guld og Sølv. Den Rige overser det ubetydelige Tab, som er forbundet med Brugen af

Guld; den Fattige kan ogsaa være tjent dermed, naar han derved kan spare i Postporto; hvis ikke faar han slæbe paa den tunge Sølvmasse og regne sig det ved Vexlingens Undladelse forebyggede Tab som Bæreløn.

Hos os har man ladet Regelen for Seddeludstedelsens Omfang blive staaende, efterat Betingelsen, der gav Regelen dens Betydning, er ophævet. Fundatsen siger, at Banken kun udgiver og har i Omløb dobbelt saamange Sedler, som den har Sølv i sine Kasser, naar der ved Adgang til Sølvvexling er sørget for, at det Seddelquantum, der paa Grund af en Formindskelse i den indre Production blev for stort til vore Omsætninger, kunde gaa ud af Circulation. Spørge vi Fundatsen, hvormange Sedler skal der være i Omløb, saa svarer den, som den fornuftigvis maa svare: det staaer det ikke i min Magt at bestemme. For min egen Trygheds Skyld gjør jeg mig det til Lov, aldrig at lade flere Noter være i Omløb, end det dobbelte af mit samlede Fond. Noget Minimum kan jeg derimod ikke bestemme, det beroer ikke paa mig at fastsætte, hvor stort Antal Repræsentativer Nationen kan og vil bruge. Er det udstedte Beløb for stort, saa vil det af sig selv formindske sig ved Vexling, saalænge til det passer til den forhaandenværende Brug. Snart kan Antallet være 4, snart 3, snart 2 o. s. v. Millioner. Tænker jeg mig den urimeligste af alle Muligheder, at Folkestemningen pludseligen forandrede sig, og intet Menneske følte sig tryk ved Besiddelsen af Sedler, selv under den dagligen sig fornyende Erfaring, at han hos mig uvægerligen kunde ombytte den med Sølv, saa var min Virksomhed som Seddelbank forbi. For at efterkomme den Lov, som jeg har sat mig, og som jeg ikke uden min egen Ruin kan dispensere mig fra, maatte jeg lade *S e d d e l i n d d r a g n i n g e n* gaa lige Skridt med *S e d d e l o m b y t n i n g e n*, og naar den sidste Note indkom til Ombytning, vilde min sidste Myntdaler af Sølvfondet gaa ud, og den sidste Seddeldaler, hvorfor jeg staaer som Debitor, vært indfriet. Min hele produktive Kapital var Summen af mit Sølvfond, der er udlaant i Sedler, og nu udstaaer hos mine Debitorer, der, da ingen Repræsentativer mere circulere, maae tilbagebetale mig det i Mynt, hvis jeg paa Grund af Almenvilliens absolute Ugunst mod Repræsentativer finder det fordeelagtigere at hæve min Bankvirksomhed. Mine Interessenter ville da faa deres Sølv tilbage, som de paa en mere frugtbringende Maade kunde benytte, end ved at have det staaende sammenskudt i een Masse, uden at denne S sammenskydning kan forøge den productive Kapital. Men for en saadan S sammensværgelse frygter jeg ikke, og denne tænkelig Muelighed forestiller jeg mig som en Umulighed, fordi den forudsætter en ren Ufornuftighed og Mangel paa Indsigt i sin egen Interesse hos Almenvillien; og idet jeg bygger paa, at Folket ikke vil forskyde mine Sedler, forsaavidt som de uden Skade kunde bruge dem, anseer jeg min Eneret til at holde Bank, som et stort Privilegium, fordi jeg dog altid kan virke med meget Mere end min Kapital. Kunde jeg altid virke med det fulde dobbelte Beløb af den Valuta, som jeg eier, og der udgjør min Formue, saa vilde det for mig være fordeelagtigst og vider om en ønskelig Tilstand i Nationens Oeconomie og Production. Men da det ikke staaer i min Magt at give en rig Høst, skaffe høie Priser paa Trælasten o. s. v., saa staaer det heller ikke i min Magt, at udvide Brugen af mine Sedler; det almindelige Ildebefindende virker ogsaa paa mig. Istedetfor jeg forhen kunde holde 4 Millioner Sp. i Omløb, og deraf trække mine Renter, maa jeg nu, efterat 1 Million Papiirsp. deels er udvexlet deels inddragen, lade mig nøie med Fordelen af 3 1/2 Millioner. Men selv med denne ringere Fordeel lader jeg mig nøie; thi med en Kapital af 2 Millioner at kunne hæve Renter af 3 1/2, er et Beneficium, som jeg ikke foragter. Vel vilde jeg ingen Vanskelighed have for at faae udlaant den Million Sedler, som er kommen tilbage i min Kasse; thi i samme Grad som Folket er tilbøiligt til at udvexle Sølv voxer Tendentsen til at laane Sedler. Men at gjøre Laan under disse Omstændigheder staaer ikke i min Magt; thi den Kapital, som Laantageren kommer i besiddelse af som Sedler, vilde i Virkeligheden blive et Laan i Sølv, da han enten selv eller den senere Ihændehaber vilde uddrage et lignende Sølvbeløb. Vilde jeg atter sætte den indkomne

Million Papiirsp. ud som Laan, saa maatte jeg under Tingenes nærværende Tilstand forberede mig paa at udvexle et lignende Beløb i Valuta. Men min Kapital er ikke saa uudtømmelig, at jeg kan gjøre saa store Sølvlaan. Min Evne til at komme Nødlidende til Hjælp med Forstrækninger i Valuta har sin Grændse, og kan, efter den Regel jeg for min Sikkerheds Skyld følger, ikke gaae videre end til Halvdelen af Differencen mellem den til enhver Tid cirkulerende Seddelmasse og det dobbelte Beløb af mit samlede og oprindelige Fond.

Men vi have vendt Alting om, vi ville have en b e s t e m t Seddelsum i Cirkulation, og kalde den Værdie, som disse til sig selv overladte Sedler antage, den n a t u r l i g e. Vi forøge denne Sum, og paastaae ikke destomindre, at vi ingen Deel have i deres Skjæbne; det er altsammen Naturens Værk. At man dog ikke kan begribe, at naar Bankfundatsen, hvorfra man henter Regelen, siger, at det dobbelte Antal Sedler i Forhold til Fondet kan være i Omløb, saa taler den ikke om Fondets Maximum eller den oprindelige Kapital; den taler overhovedet ikke om en c o n s t a n t S t ø r r e l s e, men om den Deel af Fondet, som er b l e v e n t i l b a g e efterat Sølv ved Vexling er uddraget. Fordoblingen i Bankfundatsen bliver en reen Forholdsexponent, og da det som skal fordobles, er foranderligt, saa bliver ogsaa Sedlernes Totalsum foranderlig og afpasset efter ethvert Tidsrums Brug.

Den Mening, at det ligger i Bankens Plan og at det er dens Pligt at holde et vist Antal Sedler i Omløb, ligger til Grund for dens hele faktiske Virksomhed. Klarest blev Sætningen udtalt paa Storthinget i 1830, da der bragtes i Forslag, at det skulde paalægges Banken paa ny at udlaane de 237,000 Sp. som dengang ved Sølvvexling vare indkomne, og hvorfor den ikke uden Tab kunde faae Sølv indkjøbt.

De Læsere, der med nogen Opmærksomhed have fulgt de her fremsatte Betragtninger om vort Banksystem, ville føle sig overbeviste om, at Aarsagen til vort slette Pengevæsen ene har sin Grund i en misledet Anskuelse af Bankfondets Betydning og i Forvexling af en Kapitals og Valutas T i l v æ r e l s e og dens Anvendelse eller V i r k s o m h e d. Ligeledes ville de indse, at en Bank, der var stiftet uden alt Fond, og blot havde faaet den samme Lettelse ved Rigsbanksedlernes Indløsning (deres Reduktion), som vor nærværende Bank har havt, i kort Tid vilde have bragt vort Pengevæsen paa den bedste Fod, fordi de misledede Maximer for Seddeludstedelsen og den Uklarhed i Betragtningen af, hvad der udgjør Fundamentet for Værdien af det Slags Noter, hvis Antal ikke ved en aaben Sølvvexling holde sig i et passende Forhold til Brugen derfor, umulig kunde have gjort sig gjældende, naar den skuffende og blændende Bankkapital ikke havde været til. Imidlertid ville de maaske indvende, at Fondet, siden Bankvexling efter Cours begyndte, dog ikke har været en død og unyttig Kapital, men idetmindste har bidraget til at sætte en Grændse for Seddelværdiens Bevægelse i denne provisoriske Tilstand. Vistnok er den Tilstand, hvori Dalerne kun svæve mellem 96 og 120 β . Sølv, langt mindre fordærlig, end en Fluctuation uden Grændser; og skjønt hiin Tingenes Orden er ruinerende nok, og tager Offer nok med sig, saa er den dog altid et taaleligt Onde i Sammenligning med det bundløse [3dje Tillæg, s.2] Svælg, hvori et uophørlig synkende Repræsentativsystem styrter Nationen. Men de Repressivmidler, som Banken har anvendt til Seddelværdiens Befæstelse, har været saa svage, og den Kapital, som har været nødvendig for at opretholde en Seddelcours, der ikke var bedre end den, Banken har garanteret, saa ubetydelig, at her ikke kunde være Tale om Fornødenheden af et Bankfond, som det, hvorpaa vor Bank byggedes. Dertil var den Sølvkapital, som Banken ved sine Tillægslove er kommen i Besiddelse af, mere end tilstrækkelig. Banken har kun høist varsomt fulgt Børscourserne; og da Nationalvelstanden med kortvarige Standsninger i det Hele er skreden raskt fremad, og Brugen for Sedlerne, der dannede deres egentlige Fundament, trods enkelte Afbrydelser, stedse har udvidet sig, saa kunde de Summer, der ved et temporairt Tilbageslag

i Børscourven ved Vexling gik ud af Banken i Sølv, ikke blive betydelige. Det største Sølvbeløb, der nogensinde har været ude, har kun ubetydelig oversteg 200,000 Specier, og det paa en Tid, da Bankens cirkulerende Sedler vare omtrent 4 Millioner. Dette var i Aaret 1828, ved hvis Slutning 204,000 Sølvspecier vare uddragne, hvilken Sum maaske tidligere paa Aaret var noget større; thi af Bankdirectionens Beretning lader dette sig ikke bestemme. I Slutningen af 1829 var den udtagne Sum formindsket ved Sølv Indkjøb for Sedler til 176,000 Sp. og i 1832 manglede kun 265 Sp. For Øieblikket er det neppe tænkeligt, at en Skilling kan være ude. Ved Sølvvexling er engensinde saamange Sedler flydt tilbage til Banken, som der blot ved den annexerede Laaneindretning⁴ er sat i Omløb. Om den i 1818 havde faaet lutter Blyklumper istedetfor sine Sølvmynter, saa vilde den kunne have udrettet alt det, som den hidtil har udrettet. Naar den ikke vilde gjøre meer, kunde den have været Fondet foruden.

⁴ Om denne Laaneindretning, der blev stiftet ved Lov af 13de August 1813 § 13, indeholde Bankens Indberetninger til Stortinget kun sparsomme Oplysninger. Den fuldstændigste Efterretning findes i Storthingsforhandlingerne for 1824 (3dje Del, Pag. 210 og 211), fremstillet i en Extract af dens Hovedbog, der dog kun viser dens Conto for samme Aar. Af Opgivelsen af, hvad der er indvundet i Renter for Aarene 1821, 22 og 23, kan man imidlertid slutte, at de for indskudt Sølv og desuden paa Pant givne Seddellaan fra 1821 til 1824 have været i stærkt Aftagende, og at Sølvindskyderne have taget sit Sølv ud af Banken mod Laanets Tilbagebetaling. Der var nemlig indvundet i Rente for Aaret 1821: 5998 Sp., for 1822 kun 2267 Sp. og endelig i 1833 ikke mere end 1527 Sp., alt med Fradrag af den Bankbestyrelsen for dens Uleilighed tilkommende Andeel. Da nu det for deponeret Sølv udlaaente Seddelbeløb forrentedes med 3 pCt. (først ved Lov af 24de Juli 1827 § 1 blev Renten nedsat til 2 pCt.), saa maa der i 1821 paa denne Maade have været udstedt og udlaaent over 200,000 Spd., i 1822 neppe 100,000 og i 1823 ikke meget over 50,000. De her angivne Summer ere dog kun omtrentlige, da Størrelsen af Bestyrelsens Andel i Udbyttet er mig ubejagt, og det er usikkert at slutte fra de i n d k o m n e Renter (hvorom kun her haves Oplysning) til den udestaaende Kapital. At en stor Del Laantagere imidlertid have draget sit Sølvdepositum ud af Banken mod Sedlernes Tilbagebetaling eller et andet Arrangement med Laanet, er tydeligt nok; thi paa anden Maade kunde den store Formindskning i Renten ikke forklares. Dertil var nu ogsaa den allerbedste Grund. Det var en ren Urimelighed at beholde Seddellaan paa de i L. af 13de Aug. 1813 § 13 foreskrevne Vilkaar henvend Aaret 1822. Papispecies stod dengang ofte under 60 β. Sølv. Den, der havde faaet 200 Spd af Laaneindretningen, maatte derfor deponere 100 Sølvspecier i Banken og desforuden for de modtagne 200 Papispecies betale 6 Spd. aarlig Rente. Men naar Papispecien da stod under 60 β. Sølv, saa kunde han, ved at tage sit Depositum ud og sælge det for Sedler, betale sin hele Bankgjeld, blive fri for Renterne, og endda have Noget tilovers. Det var derfor ren Usands at vedblive at skatte til Banken, naar det, som han havde faaet tillaans, var m i n d r e, end hvad han havde modtaget. Vistnok vare Betingelserne for Laan af det annexerede Laaneinstitut, førend Renten blev nedsat til 2 pCt., saa haarde, at ikke Mange under andre Tidsforholde vilde ha indladt sig derpaa, saalænge som Banksedlerne ikke havde deres fulde Sølvverdi; thi selv under Forudsætning af Paricours blev Renten 6 pCt., da Banken for det deponerede Sølv til Indskyderne ingen Rente betalte, saa at den i Banken indsatte Mynt maatte fradrages den modtagne Seddelvaluta, for at bestemme, hvad man virkelig fik som Laan. Imidlertid indeholdt det dobbelte Seddelbeløb, som Banken udsatte paa en deponeret Sølvkapital, dog altid et, skjønt ofte ringe, Overskud som virkeligt Laan, naar Sedlen var mere værd end 60 β. Sølv. Var Courseen paa Sølvspecier 150 pCt., saa kunde man dog komme i Besiddelse af et Laan af 500 Papispecier ved først paa en kort Tid at faa overladt 1000 Sølvspecier af en Privatmand, sætte dem ind i Banken og derfor mod Pantobligation modtage 2000 Papispecier, hvoraf de 1500 vare tilstrækkelige til at betale Sølv, som var fornødent til denne Operation, og som nu blev Deponentens Eiendom. Disse 500 Sp., som blev tilbage, kostede vel aarlig 60 Sp. i Renter eller 12 pCt.; men der gives Omstændigheder, hvorunder Laantagere selv paa disse Vilkaar ikke fattes. Men ved Sedlernes fortsatte Synken kunde man komme til at erlægge ikke alene 12, men 50 og 100 pCt af Capitalens Beløb, ja endog til at betale Renter, hvor man ikke var skyldig, men havde tilgode, og under saadanne Omstændigheder var det en Selvfølge, at man lod dette forkeerte Forhold ophøre ved at tage sit Sølv ud og betale sin Seddelgjeld. Da Seddelværdien igjen forbedrede sig betydelig, selv førend Renten i 1827 nedsattes til 2 pCt., maa dette forviklede Laanesystem paany have taget sin Begyndelse, og i Slutningen af 1825, da Sedlerne blot tabte nogle pCt., var det ikke meget ufordeelagtigere at tage Sedler af Laaneindretningen til 3 pCt. end i de første Aar efter 1827, da Speciesedlerne kun omtrent var 90 β., til 2 pCt. Men Storthingsforhandlingerne for 1827 og 1830 tie om Laaneinstitutet. Først af Indberetningen til Stortinget i 1833 sees, at der efter 13 § i Lov af 13de Aug. 1818 i Slutningen af 1830 var udlaaent ikke mindre end 675,000 Sp. der ved Udgangen af 1832 var steget op til 734,000. Saameget kan man med Vished antage, at det for udvexlet Sølv indkomne Seddelbeløb aldrig har været saa stort som det, der af det annexerede Institut var udlaaent. Før 1826 var Sølvudvexlingen saa ubetydelig, at den ganske kan forbigaaes, for 1823, 24 og 25 udgjorde den til sammen ikke 2000 Spd., der efter Bankcoursens Forhold til Børscoursen dengang strax kunde suppleres. Først i Oktober 1826, da Kursen i mindre end et Aar var gaaet op fra næsten Pari (106 pCt. paa 2 Maaneder) til 137 pCt., begyndte Sølvudvexlingen at blive mærkelig. I Slutningen af 1826 var udvexlet og uindkjøbt 71,300 Sølvspecier, i 1827 143,500, i 1828 204,000, i 1829 176,200, i 1830 og 31 var Udvekslingen ubetydelig; men da Intet findes anført om Sølvindvexlingen mod Banksedler, kan der ei erfares, hvor meget der ved hvert Aars Udgang har været ude. I 1832 gik 146,400 Sp. i Sølv ud af Banken; men ved Aarets Slutning var kun 265 Sp. uindkjøbt.

Vi har hidtil kun omtalt det Quantitative ved Bankens Laan, eller hvad der i vort Banksystem i det Væsentlige dermed er ensbetydende, ved dens Seddeludstedelse, samt oplyst det Principløse og for Sedlernes og Nationalvelstandens Skjæbne Fordærlige i at lade Bankfondet gjælde som Maa-lestok for, hvad der i Sedler skulde udgives og bortlaanes, skjønt denne Bankkapital var sat ud af Virksomhed, og maatte betragtes som ikke tilværende, naar der er Spørgsmaal om, hvad der var gjort til Sedlernes Forbedring. Nu skulle vi, førend der gaaes over til nogen Anvendelse af vore Betragtninger, undersøge Beskaffenheden af Bankens Laanesystem og Disponibiliteten af de Forskrivninger og Sikkerhedsmidler, mod hvilke Banksedlerne udsættes.

En Seddelbanks Hovedkapital er i Almindelighed ingenlunde dens Fond, eller den oprindelige Valuta, der ved dens Stiftelse udgjorde dens Eiendom, som moralsk Person i Forhold til dem, der ved Modtagelsen af Notere blive dens Kreditorer. Tvertimod er sædvanlig Totalsummen af de Fordringer og Forskrivelser, som den modtager til Vederlag for Sedlerne, den i Quantitet største Del af dens Kapital. Havde vor Bank strax fuldstændigen kunnet været organiseret, og Nationen havde haft Brug for det hele Maximum af Sedler, som var den tilladt at udstede, saa vilde dens Formues-Status have været 2 Mill. i Fond og 4 Millioner i Forskrivelser for Seddellaan, og dens Gjæld 4 Mill. til Sedlernes Ihændehave. Dersom den nu for sine Sedler ikke havde modtaget andre Forskrivelser end sikre Vexler, f. Ex. 2 Mill. lydende paa sine egne Sedler og 2 Mill. i fremmed Banco, saa vil Enhver, der har nogen Indsigt i disse Gjeldsbrevs Natur og Betydning i Samhandelen, lettelig indse, at den med sine øvrige store Forrettigheder ikke et Øieblik kunde komme i Forlegenhed for at opfylde sine Forpligtelser, at ombytte Sedler med Sølv, selv om man tænker sig Fondet borte og Banken fra Begyndelsen kun i Besiddelse af en forholdsvis ubetydelig disponibel Kapital, indtil den fuldstændig var kommen istand og kunde virke med de for Sedlerne indvundne Vexler. Thi disse Gjeldsbreve ere efter sin Natur let ombyttelige med Valuta, og det med et ringe Tab, selv om man af øieblikkelig Trang nødes til at afhænde dem paa et ufordelagtigt Tidspunkt. Thi ét af to: enten er der ved Siden af Sedlerne en Mængde Mynt i Omløb, idet Papir og Metalpenge gaa ved Siden af hinanden; og da kan der ingen Vanskelighed være for i en Hast at reise saamegen Mynt, som man behøver, ved at sælge det fornødne Beløb i Vexler: Eller Sedlerne er Landets eneste almindelige Penge, og da vil en stærk Tendents til Sølvvexling ikke vise sig, uden der er Mangel paa udenlandsk Banco. Men denne kan Banken selv under vor Forudsætning bedst afhjælpe ved at tilbyde Banco paa Børsen, saalænge indtil Sedlernes Antal i den Grad er formindsket, at Nationen atter begynder at tilbyde Banken Sølv eller udenlandsk Valuta for at faa flere Sedler. **B a n k e n s e g e n I n t e r e s s e o g H e n s y n t i l d e n s e g e n m e r k a n t i l s k e F o r d e e l** vil vise den, naar den skal trække Sedlerne ind, og naar den skal lade flere gaa ud, og denne Bankens Interesse vil paa enhver Tid svare til Nationens. De virkelige Sølvvexlinger **in natura** ville blive forholdsvis ubetydelige og kunne bestrides med en liden Kapital i Sammenligning med Totalsummen af Bankens Aktiva og Passiva. Under en saadan Virksomhed bliver den for Seddelemmissionen indvundne og i Forskrivninger bestaaende Valuta ligesaa disponibel til Hovedmassen af Anfordringer paa [3dje Tillæg, s.3] Banken som dens Fond. Paa denne Maade virke udenlandske Seddelbanker, hvis Hovedforretninger ere Vexelaffærer; her er ofte ikke en Ottendedel af det udstedte Notebeløb i Kasse som Mynt; og naar disse private Seddelinstituter undertiden maa standse med Betaling, saa er det ingenlunde, fordi denne Methode i Operationen i og for sig medfører nogen Vanskelighed for Notevexlingen, men fordi de indlade sig paa farefulde og ruinerende Speculationer, der frembringe en Defekt i deres Status, saa at Summen af de Forskrivelser, der udgjøre deres Formue, ikke længer svarer til Summen af deres Noter eller deres Gjæld. Store Handelshuse have heller ikke en disponibel Valuta i Kasse, der udgjør en stor Proportionsdel af deres hele Pengeomsætning. Ikke destomindre kunne de ved ét Slag frembringe

en rede Kapital af forbausende Størrelse. Men en Bank som vor vilde som Vexelinstitut fordunkle Alt, hvad private Kræfter formaa at frembringe. Naar en Bank ikke sætter Sedler i Omløb uden mod disponible Forskrivelser eller andre let omsættelige Effecter, som Statspapirer, Actier, tildels ogsaa Varer, saa bliver dens hele Eiendom den for Noterne indvundne Valuta, og dens oprindelige Kapital eller Fond lige brugbare til at tjene som Indløsningsmidler for de udstedte Sedler, hvis Eierne ønske dem ombyttede med Mynt. Dette er Grunden til, at den Bestemmelse, som vi ansee som grundvæsentlig i vor Bank, nemlig Fastsættelsen af et vist Forhold mellem det oprindelige Fond og Maximum af Noter, fattes i de berømteste fremmede Banker, og vilde der synes ligesaa synderlig, som om man vilde foreskrive et Handelshus, ikke at forhandle og med sit Endossement at beskytte flere Vexler end der stod i et vist Forhold til dets Formue. De engelske, skotske og irske Banker ere reent private og følge i Seddeludstedelsen kun almindelige merkantilske Maximer. Den franske Bank, der er stiftet og bestyret med en Forsigtighed, der ofte har vakt Dadel, har kun følgende ubegrænsede Regel for Noteudstedelsen: "Summen af de Noter og Anvisninger, som den udgiver, skal altid bestemmes i Forhold til det i Kasse værende Fond og de Effecter, den har i Besiddelse, saaat den aldrig kan komme i Forlegenhed for prompte Indløsning af de til Betaling anbudte Papirer". Til disse i dens Besiddelse værende Effecter høre nu alle med Mynt let omsættelige Valuter, og Reglen indeholder ikke Andet, end en almindelig merkantilsk Anviisning til at drive sine Forretninger paa en saadan Maade, at man altid har Udvei til Dækning. Den indispensable Nødvendighed af altid at staa færdig til Sedlernes Indfrielse, leder Bestyrerne til den fornødne Varsomhed, uden hvilken de vilde modarbejde deres egen Interesse. Vistnok er Administrationen af et Institut, der kun følger almindelige merkantile Maximer, ligesom Bestyrelsen af et stort Handelshus vanskeligere og kræver større Indsigt, end hvor man ligefrem kan læse sig til, hvad man har at gjøre; men det er ogsaa kun under første Forudsætning at Bankprivilegiet og Bankkapitalen kunne komme til at virke i sit hele fulde Omfang.

Ganske anderledes forholder det sig med Banker, hvis Sedler ere bestemte til at udlaanes paa Pant i faste Eiendomme. De Forskrivninger, som disse faa for sine Sedler, ere ingenlunde let realisable ved Salg; heller ikke kunne de i en Haandvending inddrives hos Debitorerne, selv om man udtrykkelig har betinget sig Tilbagebetaling efter meget kort Opsigelse. Her maa Seddeludstedelsen holdes inden snævre Grændser, naar man vil sikre sig Midler til prompte Myntvexling. Den i forrige Aar i Bayern stiftede Hypothekbank tillader kun paa 10 Mill. Sølvgylden at udstede 8 Mill. i Sedler, hvilket, da Fondet for største Delen ogsaa kan anvendes til Laan, vilde svare til, om vi hos os, hvor Fondet aldrig direkte kan udlaanes, for hver Million Sølvspecies kun kunde udstede 1,600,000 Papirspecier.

At faktisk vor Banks Laan for største Delen er Laan paa Hypothek, er bekjendt nok. I Slutningen af 1832 var af Bankens samtlige 5 Mill. Spd., der vare udlaante, kun 450,000 Spd. anvendte til Disconto. De øvrige 4 1/2 Mill. vare vel paa Lidet nær udsatte paa Pant i faste Eiendomme, da Banklaan paa haandfaaet Pant nok ikke er meget almindeligt. De Summer i Sedler, som Banken til forskjellige Tider har laant Statskassen, har, ved Siden af det til Disconto anvendte Seddelbeløb, været de vigtigste ikke hypothecerede Laan. Siden 1833 er den til Discontering bestemte Sum udvidet; dens størrelse er mig imidlertid ikke bekjendt. Nu, da Regjeringen har taget Aktier for over 400,000 Sølvspecies efter Lov af 24de Juli 1827, medens der i 1833 kun var udstedt Tillægs-Aktier for 168,000 Spd., og da Sæddelværdiens Tilstand efter de forhen befulgte Maximer har tilladt Bankstyrelsen at sætte det fulde dobbelte Seddelbeløb af det nye Tillægsfond i Omløb, maa vel Bankens Laan, der allerede i 1833 var 5 Mill., være steget til omtrent 5 1/2 Mill., og af disse udestaa vist over 4 Mill. som Laan i faste Eiendomme.

Var det Fundatsens Hensigt, at vor Bank hovedsagelig skulde være en Hypothek-Laane-Bank,

eller staaer vort nærværende Laanesystem i Strid med dens Plan og Bud? Dette er et Spørgsmaal, af hvis Besvarelse den hele Bankvirksomhed er afhængig. En Banks Laanesystem er en langt vigtigere Regulator for Omfanget af Noteudstedelsen og de nødvendige Forholdsregler for at holde dem i fuld Kredit, end dens Fond betragtet isoleret.

At Fundatsen slet ikke har tænkt sig andet Laan end paa Vexler, Vexelobligationer og haandfaaede Panter, bliver vistnok klart, naar man bemærker:

- 1) At Bankfundatsens tredie Kapitel, der handler om Bankens Udlaan, tilligemed dens 74de og 75de §, der taler om Bankens Privilegier med Hensyn til dens Panters Realisation, ligesom den hele Bankfundation næsten ordlydende er udskrevet af Fundatsen for den dansk-norske Speciesbank af 16de Februar 1791, hvor disse samme Bestemmelser vare nedskrevne som blot gjældende for haandfaaede Panter, idet dens 16de § indeholder den Cardinalbestemmelse: "Intet Udlaan gjøres direkte paa faste Eiendomme."
- 2) At de for Udlaan i Fundatsen foreskrevne Regler, paa Grund af sit Indhold og uden at sammenholde dem med Betydningen i Kilden, blive ganske uanvendelige og maa i Udøvelsen rent tilsidesættes, naar man tænker dem i Forhold til hypotheceret Pant. Saadanne Bestemmelser ere:
 - a) Den Cardinalregel, at intet Udlaan maa gjøres paa længere Tid end 6 Maaneder (Fund. § 20). Denne Regel er jo rent absurd i sin Anvendelse paa Pantelaan i faste Eiendomme, hvorfor den, ligefra den første Tid, da Banken begyndte sine Laan, i Virkeligheden har været ude af Kraft, da i dens Sted er substitueret den Regel: intet Udlaan maa gjøres paa kortere end 6 Maaneder. Opsigelse, hvilket sier noget ganske Andet og rent Modsat. Fundatsens Hensigt med denne Forskrift har været at holde sine udestaaende Kapitaler nogenlunde disponible, hvilket efter vort Laanesystem er umuligt. Uforeneligheden af Laan paa faste Eiendomme, naar de skulle have noget at betyde, og en Termin for Tilbagebetalingen, der ei maatte overstige 6 Maaneder, forekom ogsaa Concipisterne af Fundatsen af 16de Februar 1791, der i Grunden ogsaa vare Forfattere af vor Bankfundats af 14de Juni 1816, saa klar, at de udtrykke sig paa følgende Maade: § 15: Banken maa udlaane fra 1 Maaned og ikke derunder indtil 6 Maaneder o. s. v. § 16: Intet Udlaan sker altsaa directe paa faste Eiendomme etc. Vor Fundats har optaget Præmisserne i denne Slutning; har den nu ikke ogsaa stiltiende antaget Conklusionen, en Conklusion, der var absolut nødvendig, naar den som Præmis satte Forskrift nogensinde skulde komme i Udøvelse?
 - b) Fundatsens §22 taler vel om Pant, der ei er i Bankens Forvaring, men i følgende Udtryk: Paa Pant, som ei er i Bankens Forvaring, maa ikke laanes, førend Banken ved Assurancé eller paa anden Maade er sikret for Tab i Tilfælde af Ildsvaade. Sammesteds bestemmes der, at ethvert Pant, som Banken ikke tager i Forvaring, skal sættes under dens Lukkelse. Disse Forskrifter ere dels urimelige, dels absolut umulige uden under Forudsætning, at det pantsatte Gods er ørlige Ting. Fundatsen siger, at ethvert Pant, som den modtager, enten skal bringes i dens Forvaring, eller sættes under dens Lukkelse; den forbyder altsaa alle Pant, hvorpaa disse Sikkerhedsmidler ikke ere anvendelige, det vil sige, den forbyder Laan i faste Eiendomme. Tillægget i §22 i Fundatsen: "Forøvrigt udlaanes mod saadanne Forskrivninger og saadan Sikkerhed, som de, der forestaa Bankens Udlaan og staa til Ansvar for samme, anse for betryggende", indeholder ikke mindste Hjemmel for den Mening, at der under denne Sikkerhed ogsaa kan forstaaes Pant i faste Eiendomme; thi foruden at samme Udtryk i den samme Forbindelse ordlydende forekommer i Kilden, §17 af Frd. 16de Februar 1791, hvor

der ikke kunde blive Spørgsmaal om Hypothek, viser den foregaaende Sætning i Fundatsens 22de §, der fuldstændigen har beskrevet Panternes Beskaffenhed, at den forhen citerede Passus blot taler om Panternes Tilstrækkelighed, hvis Bedømmelse er Bestyrelsen overdraget.

- 3) Af Betyggelsesmidler og processuelle Fortrin, hvormed Banken er saa rigt udstyret med Hensyn til haandfaaet Pant, findes i Fundatsen intet, der er anvendeligt paa Hypothek, omendskjønt den sidste Laanemethode mere trænger til Beskyttelsesmidler og processuelle Begunstigelser end den første. Denne Bankfundatsens Uanvendelighed paa Laan i faste Eiendomme viste sig ogsaa strax, da disse Laan vare komne i Gang. Allerede i 1821, første Storthing efter at Laanene havde taget sin Begyndelse, fremkom Forslag fra Bestyrelsen om at paalægge Skifte- og Auktionsforvalterne den Pligt at gjøre Indberetning til Bankbestyrelsen [3dje Tillæg, s.4] om faste Eiendomme, der ere pantsatte til Banken. Da dette Forslag i 1824 fik Lovskraft i den 5te § af Lov af 20de Juli samme Aar, var det ledsaget af et Andragende om et nyt Beneficium; nemlig Bemyndigelse til at udvide til Hypothek uden i Fundatsens § 70 med Hensyn til haandfaaet Pant give Begunstigelse til at skride til Auction uden Lovmaal, Dom eller speciel Denuntiation for Debitor, hvilket Forslag ogsaa blev antaget og findes nu i § 2 af den forhen anførte Lov. Om Autorisation til at udvide Bankens Laanesystem fra rørligt til utørligt Gods, spurgte man ikke, det tog man sig til; derimod fandt man det for dristigt at udvide den specielle Regel fra det første til det sidste. Hvorfor? Fordi man med Hensyn til denne havde Dømt om til Censor, og disse ere strenge i Lovenes Overholdelse. Lov af 20de Juli 1824 indeholder den første i Lov udtalte Forudsætning om Tilladeligheden af Banklaan paa Hypothek. Selv Lov af 13de Aug. 1818, der ellers er saa dristig i at rive ned, hvad der allerede var bygget, indeholder Intet i sine Udtryk, der tyder hen paa et saadant Laanesystem; den taler i §13 kun om fundationssæst Pant, og dens første §, der tillader, at en Del af de resterende Bankinds kud kunde blive staaende en Tid, naar man enten skaffede den for Udlaan af Umyndiges og offentlige Stiftelsers Midler paabudte Sikkerhed (faste Eiendomme) eller saadanne Panter, som Fundationens §22 foreskriver (haandfaaede Panter), leder til at antage, at man med Bestemthed skjelnede mellem det for Banken og det for offentlige Midler foreskrevne Laanesystem - hvilket har sin gode Grund i Sagens Natur, thi faste Eiendomme er en god Garanti for Laan, hvor der kun spørges om Sikkerhed for lange Tidsrum og ikke om Adgang til strax at faa Laanet tilbage, medens den personlige Vederhæftighed er mere skikket til Grundlag for Fordringer, der kun skulle henstaa en kort Tid, og hvor Promthed i Tilbagebetalingen er ligesaa væsentlig som den virkelige Tilstrækkelighed i Formue hos Debitor. Den 12te § i denne Lov, der mere detailleret gennemfører Forskriften i Fundatsens § 49, at Banken skal distribuere sine Laan i Forhold til Distrikternes Sølvindskud, indeholder Intet, hvoraf der kunde uddrages en legal Forudsætning om Tilladeligheden af Hypotheklaan. Thi dels kunde Fundatsens Hensigt, at komme alle Distrikter til Hjælp, vel opfyldes uden at tage Pant i faste Eiendomme, fordi dog ethvert Distrikt eier Andet end sin Jord og sine Huse, dels maa det vel bemærkes, at der gives en Maade, hvorpaa den i faste Eiendomme indeholdte Kapital eller Valuta kan gjøres til Underlæg og Sikkerhed for Laan, uden at man direkte behøver at sætte Eiendommen selv til Pant hos den, der tilsidst fornerer Laanet. Ved en indirekte Pantsættelse eller Overdragelse af en paa den faste Eiendom udstedt Obligation som haandfaaet Pant kunne ogsaa urørlige Eiendomme mobiliseres. Denne Fremgangsmaade maatte bruges for at faa Laan af den flere Gange omhandlede dansk-norske Species bank; og Bankfundatsen har anseet denne indirekte Laanemethode saa vigtig og almindelig, at den har en hel særskilt § (den 71de) om Fremgangsmaaden ved saadanne pantsatte Pantobligationers Realisation.

Conventionen for Norges Bank af 10de Octbr. 1820 indeholder ingen Bestemmelse, hvori Bestyrelsens formentlige Befrielse til i Medhold af Fundatsen at gjøre Hypotheklaan Ligefrem findes udtrykt. Derimod er den Forudsætning, hvorpaa den 31 § er bygget, hentet fra Nødvendigheden af at tilsidesætte Bankfundatsens Bud, naar man vilde udsætte Sedlerne paa faste Eiendomme. Denne § handler nemlig om Bevilgelsen af Henstand med Banklaanene, som rigtignok ikke kunde undgaaes, naar Pantelaanene skulde faa noget at betyde. Men efter Bankfundatsen der nok ikke blive Spørgsmaal om at give Henstand med et bevilget Laan, men kun om at tillade dets *F o r n y e l s e*, hvilken Forskjel i Formen bliver af stor Vigtighed, naar man tænker den iagttaget som en stadig Maxime. Derimod ligger der i Conventionens 28de § en Indskrænkning i Bankens Laanesystem, til hvis Sanction uden Tvivl en ny Lov havde været fornøden. Det heder nemlig i denne §: Enhver Vexel, som er *b e t a l b a r h e r i L a n d e t* kan ved Banken eller dens Afdelinger erholdes disconteret. Men en saadan absolut Nægtelse af at modtage Vexler, der paa fremmede Steder forfalde til Betaling, er uhjemlet. Bestemmelsen i Bankfundatsens 26de §: "Det skal ikke være Banken forment, at discontere Vexler, som lyde paa saadanne fremmede Pengesorter, der agtes lige med Valuta" viser just hen til Papirer, stiledede til fremmede Steder; thi Vexler betalbare i Landet i fremmed Mynt ere just ikke meget almindelig. De kunne efter §19 i Lov af 14de Juni 1816 ikke trækkes her i Landet, naar de i fremmed Mynt sammesteds skulde betales, og de Tilfælde, hvor Udlændinger i Udlandet trække Vexler i sin egen Mynt paa Landets Indvaanere, ere dels ikke mange, idet de næsten udelukkende indskrænke sig til en vis Art af Varehandel, hvor Kreditgiveren ikke har synderlig Tiltro til sin Debtors Nøiagtighed i Betaling og derfor strax vil have Vexelret over ham, dels er det just dette Slags Vexler, der mindst kunne komme til at blive anbudte til Discontering med norske Sedler, fordi de sædvanlig indeholde en Valuta, som ikke er bestemt til at blive her i Landet. Den limiterende Form, hvori denne Slags Laan i Fundatsens 26de § omtales, tyder heller ikke hen paa, at denne Art af Bankvirksomhed skulde have flere Betæneligheder end Laan paa anden Maade, men er fremkommen ved Modsætning til Paragrafens første Membrum, der fastsætter det som den almindeligste Regel, at Bankens Laan skulde lyde paa dens Sedler eller Mynt. Men en Vexel paa Udlandet kan jo ogsaa meget vel være trukken paa norske eller danske Sølvspecier, der antages som norsk Mynt.

Jeg tror ved Grunde hentede af Fundatsens egne Udsagn at have oplyst, at Hypotheklaan laa udenfor Bankens Plan og ingen Hjemmel have i dens Grundlov. Selv de, der ikke lægge saamegen Vægt paa en streng Fortolkning af en Lov som Bankfundatsen, ville dog indrømme, at det Laanesystem, der er bleven det herskende, er rent uforeneligt med Bankvirksomhedens Tendents, saaledes som den selv i den ubestemtteste Skikkelse viser sig i denne Lov. Naar man blot overveier den ene Hovedregel i Fundatsens Forskrift om Laan, at den længste Termin skal være 6 Maaneder, saa maa det nok erkjendes, at man i Maximerne for Udsættelsen af Bankens Sedler rent er paa Afveie, hvis Bankfundatsen endnu er en Lov, hvorpaa der bør lægges nogen Vægt. I Virkeligheden er Hovedsummen af Bankens Seddelstok, om just ikke perpetueret saa dog i den Grad sat fast i Landets urørlige Eiendomme, at der ikke kan være Tale om den Disponibilitet i denne Del af Bankformuen, som Fundatsen har tænkt sig.

Nu er det ingenlunde min Mening, at vor Bank skulde unddrage sig fra alle Hypotheklaan. Disse ere vistnok ikke de fordelagtigste for Bankens Interessenter; men vor Bank er bleven til under saadanne Forholde og dens oprindelige Kapital tilveiebragt paa en saadan Maade, at Actieeiernes Interesse nødvendigviis maa underordnes Nationalinteressen. De første have alligevel et saa umaadeligt Privilegium, at det indirekte Vederlag, som de ved det for dem mindre fordeelagtige Laanesystem giver Nationen, er mere end betalt. Om nu Bankbestyrelsen var gaaet udenfor Fundatsens Bud ved at sætte Sedlerne paa faste Eiendomme, lod dette sig endda retfærdiggjøre ved den alminde-

lige Trang hos en stor Klasse af Indvaanere, der ikke let paa anden Maade kunde blive hjulpede i sin Nød, skjønt det vistnok havde været af den mest paatrængende Vigtighed at faa særegne regulative Lovbestemmelser for denne Art af Udlaan, og det af en ganske anden Beskaffenhed end de for Hovedsagen uvæsentlige Forskrifter, som L. af 20de Juli 1824 indeholder. Men at man vendte op og ned paa Bankfundatsen og gjorde Hypotheklaan, der saa ganske stride mod dens Intention, til næsten udelukkende Anvendelse af Banksedlerne, det kan ikke retfærdiggjøres eller undskyldes; thi Nationalinteressen staar endnu høiere end Laantagernes, og den Første fordrer med uafviselig Nødvendighed en saadan Tilstand, hvori det Tuskmiddel, der skal bestemme Gjenstandens Værdie, Forpligtelsernes Omfang, Fordringers og Gjelds Quantum, bliver en bestemt Størrelse. Derfor blev Banken til; thi som Hjælp for de Trængende var det neppe vel betænkt at udpante Nationen for en Sølvskat, som den ikke kunde betale, for senere at skaffe disse udpantede Indskydere Laan. Naar vor Bank spærrede sit Sølvkammer og satte den anden Del af sin Formue fast i Landets Eiendomme, naar den ikke vovede at virke med det første og af en ilde anvendt og i sine Følger fordærvelig Philanthropi ikke kunde bære det over sit Hjerte at benytte den anden som et energisk Repressivmiddel mod Seddelfordærvelsen, saa maatte den elendige Tilstand ikke alene i vort Bank-, men ogsaa i vort Pengevæsen fremkomme, hvis Følger ikke ere mindre sørgelige, fordi Mængden ikke saa ret ser deres Oprindelse. Man har sat alle Øiemed som absolute i Bankens Virksomhed med Undtagelse af bestemte og virksomme Forholdsregler for Seddelværdiens ugenkaldelige Fastsættelse! Hvor parodierende klinge ikke de utallige fra alle Kanter fremsatte Ytringer, at et fast Pengevæsen er den første Betingelse for Nationens Velfærd og Velstand! I visse Stemninger forekomme de mig som bitter Ironi, naar jeg læser dem i Storthingsforhandlingerne.

[4de Tillæg, s.1] Paa Pengevæsenets urokkelige Befæstelse have vi arbeidet i snart 20 Aar. Nei, vi have arbeidet paa dets Fordærvelse, og det er blot Tingenes Magt, ikke vor, at Tilstanden endnu bliver taaleligere, end den forhen har været. Naar nu Banken staar med en Formue af over 2 1/2 Mill. Sølvspecies og henved 5 1/2 Mill. Papirspecies i de sikreste Forskrivninger, som gives, mod en Gjeld, der er mindre end dens Fordringer i Sedler, og man spørger den: hvorfor nøler du, hvilken Engel fra Himlen venter du til din Redning, som du har i din egen Haand, hvorfor er du bleven til, hvilke Forberedelser og Foranstaltninger træffer du for at komme ud af din provisoriske Tilstand? - Hvad skal den da svare? - Hvad den venter paa, det ved intet Menneske; thi en Plan for sin Handlemaade har den ikke, og siden 1821 og 1822 har man ikke fundet det værd at fremkomme med Forslag til en Plan, der ved sin Bestemthed maatte inden en forudset Tid lede til et sikkert Resultat; thi i hine Aar havde man dog endnu Bankens Oprindelse og Øiemed i Tanker, og der fremkom gode og gennemgribende Planer, skjønt de dessværre ikke kunde trænge igennem.

Troede Banken sig dispenseret fra Fundatsens tydelige Forudsætninger om Hypotheklaans Utiladelighed, saa kunde den dog ikke med noget Skin af Retfærdighed tro sig dispenseret fra den Pligt først og fremst at indskrænke disse Laan saameget, at den ikke blev hindret fra at opfylde sin Bestemmelse, at opretholde Sedlernes Værdie ved tilstrækkeligt Forraad af disponible Capitaler; den havde ingen Hjemmel til at fixere i Laan de Summer, som den ikke eiede, fordi den ikke kunde skaffe Hver sit. Hypotheklaanene maatte være blevne de sidste; kun det Overskud af Capitalen, som den ikke behøvede at have disponibelt, kunde paa denne Maade udsættes, naar den for Actieieernes Interesse kunde forsvare denne Laanemethode, og det kunde den meget vel. Men selv om Hypotheklaanene vare blevne det Sidste, det Afseelige, Differentsen mellem Bankens hele Capital og det, der maatte holdes ude paa saadanne Vilkaar, at det uden Hindringer, naar det var nødvendigt, kunde bringes i Cassa, saa vilde Laanesummen været meget betydelig. At den hele Nation til enhver Tid vilde kunne have havt et langt større Valutabeløb tillaans af Banken,

naar denne havde gjort til sin første og ufravigeligste Opgave at holde Sedlerne i fuld Værdie, have vi forhen vist; men selv Hypotheklaantagerne vilde ikke have faaet meget mindre, og de vilde under alle Omstændigheder have været langt bedre farne, fordi de ikke fik Mere at tilbagebetale, end de virkelig havde modtaget. Vor Banks Hjælpkilder og Understøttelsesmidler ere saa store, at de ved kraftig Virksomhed kunne udrette utrolig Meget; det bedste Bevis herpaa er dens egen Historie og Skjæbne. Banken har ikke virket med sit Sølvfond, ikke opereret med sine Sedler paa en saadan Maade, at det kunde virke til deres Forbedring, ikke aabnet sig Credit, kort i Grunden været saagodtsom uvirksom uden som Seddelfabrik og Seddelfordeler, og ikke destomindre have disse Sedler i den længste Periode af sin Cirkulation indeholdt en Valuta, der langt oversteg Bankens Sølvcapital - disse ubeskyttede, hjælpeløse og luftige Noter. En Bank, af hvis Repræsentativer alene Autorisationen som Betalingsmiddel i offentlige Casser bærer over een Million Sølvspecier, kan let uden at komme i Forlegenhed udsætte henved 3 Mill. Noter paa Hypothek. Er den øvrige Seddelmasse anbragt i udenlandske Vexler, saa vil Banken blot ved den for Sedlerne indvundne Valuta kunne udholde en betydelig Masse af Udvoxlinger, eller, hvad der hos os er og i lang Tid vil blive det Samme, af Bancoafhændelser u d e n a t g a a i n d p a a s i t F o n d. Vel staar Bankfundatsens Bud, at den cirkulerende Seddelmasse til enhver Tid ikke maa overstige det dobbelte Beløb af det i Kasse værende Sølv, i høi Grad Hypotheklaanene i Veien, og de, der vare saa villige til at sætte den største Sum af Bankens Sedler ud paa faste Eiendomme, skulde vel have betænkt, hvorledes de kunde bringe et saa extravagant System i Samklang med den i dette Bud liggende Forudsætning om de Seddeludlaan, der uden Hindring kunde rembourseres.

Imidlertid vil Banken ved at operere med en Del af sine Sedler i Bancoforretninger kunne skaffe sig en til Udvoxling brugbar Kapital, ved hvis Anvendelse den i Bankfundatsen liggende Forskrift om Seddelinddragning ved Siden af Vexling af Fondet kunde undgaaes. Desuden flyder det af Sagens Natur, at der fornuftigvis ikke kan fordres, at Bankens cirkulerende Sedler i intet Moment kunde overstige det dobbelte af det i Kasse værende Fond. Selv om man tænker sig det hele Seddelbeløb udlaant paa de i Fundatsen foreskrevne og for de udlaante Kapitalers Disponibilitet saa gunstige Vilkaar, fordres der dog altid nogen Tid for ved Seddelinddragning at sætte Notebeløbet i et rigtigt Forhold til det ved Seddeludvoxlingen temporært formindskede Fond.

Hvad der nu maa være os magtpaaliggende, er at komme ud af denne svævende Tilstand og faa Fundatsen sat i Kraft i dens Hovedbestemmelse: Opretholdelse af en fast Seddelværdie ved aaben Vexling. Hvis Tanken om Bankens Hensigt og Overbevisningen om et fast Pengesystems velgjørende Følger nu var saa levende i Gemytterne, som da man under de mest fortvivlede Omstændigheder grundlagde Banken uden at tænke paa Muligheden af, at disse Anstrængelser skulde blive saa frugtesløse af Mangel paa Plan og Mod i Udførelsen, saa vilde man vistnok ingen Betænkelighed finde ved at skride til den sidste afgjørende Beslutning nu, da Seddelværdien er kommen sin Bestemmelse saa nær, at der mellem Papir og Mynt kun er en Forskjel af en Tiendedel; man vilde finde en Bestemmelse, der gik ud paa, i en Række af 3 Aar, inden næste Storthings Sammentrædelse, ved en stadig og konsekvent Nedsættelse af Bankkursen at hæve Sedlerne til fuld Myntværdie, og det uafhængig af Børskursens Tendenser i Mellemtiden, saa lempelig i Forhold til sit velgjørende Øiemed og i Sammenligning med de vedblivende Onder, der flyde af en fortsat Svæven i Seddelværdien, selv indenfor de snævrere Grændser, som nu ere trukne, at man med begge Hænder vilde gribe Leiligheden til at gjøre Ende paa vor Ulykke. Imidlertid har man nu glemmt, at det er Bankens Pligt, ved positive og virksomme Forholdsregler at arbeide sig frem til sit Formaal, og det i den Grad, at man selv ikke

uden den største Skrupuløsitet drister sig til at befæste Seddelværdiens Forbedring og nærme sig det faste Punkt blot ved at stadfæste Børscursen og gjøre dens Tilbagegang umulig.

De Indvendinger, som kunne gjøres mod en gennemgribende Foranstaltning til Parivexling, reducirer sig i det Væsentlige til Følgende:

- 1) At den Del af Statsudgifterne, som betales i Sedler, vilde forøges en Tiendedel. Disse vare i sidste Budget kalkulerede til 1,739,000 Sp., medens Udgifterne i Sølv, hvorpaa en Forandring i Seddelværdien ingen Indflydelse har, udgjør 461,000 Sp. Denne Stigen i Statsudgifterne ved Sedlernes forøgede Indhold ledsagedes da ogsaa af en tilsvarende Forøgelse i Afgifterne, dels derved, at enhver i Sedler elagt Skat var vægtigere, skønt dens Størrelse i Sedler var den samme, dels derved, at det Tilbageblivende af Sølvindtægten, som før ved Vexlingen mod Sedler gav et Overskud, nu kun frembragte et Seddelbeløb svarende til Sølvbeløbet, hvorfor nu saameget større Sølvkapital maatte til for at tilveiebringe det samme Kvantum Sedler.
- 2) At den store Masse af Gjeld, kontraheret i Sedler under en lavere Kurs, Gjeldsbreve, omskrevne efter L. 14de Juni 1816, samt lovbestemte Ydelser, som Sportler etc., vilde i Værdien forøges i samme Forhold.
- 3) At Samhandelen i Mellemtiden vilde besværes, og Tab frembringes derved, at der kontraheredes i Sedler, hvis Værdi inden kort Tid vilde forøges med en Tiendedel.

Alle disse Indvendinger have kun Vægt under den Forudsætning, at man kunde blive enig om for bestandig at reducere Sedlerne og erklære deres nærværende Værdie for deres Pari, eller med andre Ord, naar man kunde vente, at der kunde sættes en Lov igjennem, der indeholdt den Bestemmelse, at der ved en norsk Papirspecie forstaaes 9/10 Sølvspecie, at kun dette Kvantum Sølv derfor i Banken kan udvexles, og at Banken ingensinde hverken skal give Mere eller Mindre.

Sammenfatter man alle Interesser under et Overblik, saa vilde vistnok en saadan Bestemmelse af alle Alternativer være det mest velgjørende. Pengevæsenet var saa godt, som det kunde blive, fordi Seddelværdien for bestandig var fixeret, og ingen anden Forskjel mellem Papir og Sølv kunde fremkomme, end den i Sedlernes Natur liggende og forhen omtalte Mulighed af en liden Opgjeld. Bankens Interesse vilde intet Skaar derved lide, thi den vilde nu, uden Forandring i Fundatsen, for 900 000 Sølvspd. kunne udstede 2 Mill. Papirspd., da den dog ikke havde mere end det dobbelte af sin Sølvkapital i Omløb i 108 Skillinger. Forøgelsen i Statsudgifterne og som Følge deraf i Afgifterne vilde undgaaes. Anstiller man en [4de Tillæg, s.2] Undersøgelse over Debitorene og Kreditorernes Stilling, saa vilde Kreditorerne dog i Gjennemsnit faa langt mere, end de havde givet, da Gjennemsnitsværdien af Sedlerne siden deres Udgivelse har været langt lavere. De, der i 1816 fik sine Kapitaler omskrevne, vilde vistnok fra et vist Synspunkt lide, da Sølvværdien var lagt til Grund for Omskrivningen. Men dette Tab var ikke af den Beskaffenhed, at man kunde sige, at Debitorerne nød en uretfærdig Vinding ved at slippe for at betale i fuld Sølvværdi, fordi i dette lange tyve Aars Mellemrum andre Debitorer for største Delen ere substituerede for de oprindelige, og hine have ingenlunde faaet fuld Valuta for sine Forskrivninger. Derimod blev det Tab, som halv-offentlige Kasser herved vilde lide, ene at tilskrive de hidtil fulgte slette Maximer og maatte bæres som anden ved mislige offentlige Foranstaltninger enkelte af Statens Medlemmer eller Corporationer tilføjet Skade. Allermindst kunde Embedsmænd og andre af det Offentlige lønnede Personer beklage sig over Forurettelse. Det er forgjæves at paaberaabe sig, at disses Gager for største Delen ere fastsatte i 1816 under Forudsætning af Sedlernes Æquivalents med Mynt, og at det vilde være et Brud paa en lovlig Kontrakt nu at nedsætte det Vederlag, som Staten havde garanteret sine Tjenere. Staten har

altid havt Hals og Haand over Seddelværdien; Embedsmændene have gaaet ind paa at modtage et Quantum Sedler af den Værdi, som det Offentlige ved sine Foranstaltninger direkte eller indirekte giver dem. Anderledes forstaaet, vilde det Offentlige af alle Contrahenter være den svigagtigste og foragteligste. Siden 1816 er vel noget mer Halvparten af Statstjenerne bortdøde; hvilken skrigende Uretfærdighed vilde nu ikke være tilføjet disse, deres Enker og Børn, hvis Gagerelementet indeholdt en kvasi-kontraktmæssig Forpligtelse til at skaffe Embedsindehaverne en bestemt Valuta som løn? Ved sin Embedstiltrædelse har Ingen kunnet gjøre Regning paa, at hans Indtægt i hans Livstid skulde blive i Sølv; ligesom han ved Bestillingens Modtagelse har fundet sig i, at det Offentlige arrangerer Seddelværdien, som det finder for godt, saaledes har han ingen større Grund til ta klage over, at det nu fixerer Daleren til 108 β . Sølv, end man hidtil har havt med Hensyn til den Passivitet fra det Offentliges Side, ifølge hvilken Sedlen har været meget mindre værd, end den nu er; thi Udsættelse med Betalinger i sin Grund og sit Princip ganske det samme som Nedsættelse i Betalingssummens Quantum. Ligesaalidt som man nu vilde tage Hensyn til, om Embedsmændene for den forløbne Tid vilde fordr Erstatning for det Mindre, som de i Embedsindtægter have modtaget, fordi Sedlerne ei have havt den Værdi, som i Gagerelementet var paaregnet, ligesaalidt kan nu Argumentationen fra, hvad der paa en vis Maade var tilsagt dem, være afgjørende. De nuværende Embedsmænd vilde ved at faa 108 β . Sølv for hver Daler i Gagen være bedre farne end sine Forgjængere, der have maattet finde sig i til visse Tider ikke at faa stort over det Halve deraf. Vi maa nu holde os til Tingen og ikke til Skinnet. Staten kan enten ikke sammenlignes med en Contrahent, eller, hvis man vil lægge denne Analogi til Grund, saa maa man indrømme, at den kun kan sættes i Classe med en Contrahent, der ved en Novation i den oprindelige Contrakt med Vedkommendes Samtykke har erhvervet sig Ret til inden visse Grændser at bestemme Vederlagets Størrelse. Havde det Offentlige ved Embeders Besættelse gjort det til en udtrykkelig Betingelse, at enhver af det Antal Dalere, som Gagen indeholdt, ikke nogensinde skulde blive mere end 108 β . Sølv, saa vilde det ikke destomindre have havt de samme Personer i Embede, som den nu har. Ved den idelige Skalten og Valten i Pengeværdien har Statens Tilsagn om Gager tabt sin Betydning af Tilsagn om en bestemt Valuta; saaledes har det hverken af Staten selv eller af Modtagerne været fortolket. Nu kan man ikke indskyde en Fortolkning, som udbringer noget Andet, end der var meent.

Men paa en saadan Reduction er der neppe at tænke, og derfor er i denne Afhandling Parivexling forudsat som det eneste Vexlingsforhold, der kunde blive peremptorisk og uforanderligt, ikke fordi vi anse dette Vexlingsforhold for det bedste af alle mulige, men fordi vi betragte det for en spildt Møje at tale om en anden uforanderlig Seddelværdi end den, som Fundatsen foreskriver, skjønt denne, efter hvad der nu i tyve Aar er foregaaet, ingenlunde er den, hvorved alle Interesser paa det lempeligste og det retfærdigste forsones. Naar en ringere Seddelværdi gennem en saa lang Række af Aar har holdt sig, maa den store tilbagevirkende Kraft, som Udvidelsen af den Maalestok, hvorefter Pengeforpligtelserne ere indgange, har paa en Masse af ældre Forhold, vistnok frembringe en Tingenes Orden, som ikke svarer til den, som Menneskene i sin Virksomhed have tænkt sig og forudsat som Betingelse for sin Skjæbne. Hvad der for 18 Aar siden var det fornøftigste og eneste tænkelige Alternativ, er det derfor ingenlunde nu. Trods alt dette vilde et Forslag om at sanctionere status quo, og dermed lade Sedlernes Pari for evig være afgjort, finde liden Gjenklang. Skulde denne Forholdsregel have havt sin velgjørende Følge i fuld Udstrækning, maatte den have været fastsat mellem Aarene 1827 til 1833 omtrent efter et Forhold af 90 β . Sølv for hver Daler, hvorved man vilde være kommen en Udjevning af alle Interesser nærmest. Nu, da der i Noternes fulde Værdi kun fattes Omtrent en Tiendedel, og man for at redde Fundatsens Overholdelse i Formen, og idetmindste efter Skinnet

opfylde Tilsagnet i dens Grundlov og Lov om Pengevæsenet af 14de Juni 1816, har ladet Sedlerne antage en langt højere Gehalt end den, hvorved man havde maattet standse, naar man nogenlunde fuldstændigt vilde have beskyttet det under en svævende Seddelværdi fremkomne Forhold, maatte man forberede sig paa den Indvending, at naar de væsentligste Skridt vare gjorte, og den faktiske Tilstand var sat ud af Betragtning, for at bringe det derhen, at man ved at springe et Snes Aar i Bankens Historie forbi kunde siges at have opfyldt dens Bud, saa kunde man ligesaa godt blive ved til Enden og lade Planen komme til Virkelighed, siden dog de væsentligste Goder, som dens Opgivelse vilde have havt til Følge, alligevel ikke nu uden høist ufuldstændig kunne opnaaes. Man vilde raabe paa Bankfallit, Brud paa Tro og Love og Miskredit i Ud- og Indland. Thi vel vilde de, der holde sig til Tingen og ikke til Navnet, hertil svare, at hvis man vilde anvende Benævnelsen Fallit paa Banken, saa var den allerede forlængst indtraadt og stod ikke mere til at ændre. Vil man lægge en Maalestok, hentet fra Analogien af en privat Debitor, der ikke betaler sin Gjæld, paa Banken, saa maa man dog erkjende, at 18 Aars Udsættelse med fuld Betaling uden Renter til Fordringshaverne af den ubetalte Difference, og uden Erstatning for Afsavn ved den fulde Betalings endelige Erlæggelse er en i Form og Indhold ligesaa komplet og ægte Bankerot som en Nedsættelse i den endelige Betalingssum; thi uden at være Bankier indser man dog uden Møje, at *erstatningsløs Udsættelse med Betalingen er en Nedsættelse i Betalingen selv*, og her er Tale om en Udsættelse af en saadan Varighed, at 10 pCt. Formindskelse i Tilbagebetalingen vilde blive en ringe Størrelse i Sammenligning med det, som allerede var tabt ved hint indirekte og mere skjulte Fallissement. Svaredes hertil, at Fallissement har sine Gradationer, og at, om man ikke kunde skaffe Erstatning for det, som var tabt, saa burde man dog ikke endnu yderligere formindske den endelige Kapitalbetaling, - at et stort Brud paa Tro og Love ikke retfærdiggjør et endnu større, saa maa der dog indrømmes, at man derved indtrænger en Synsmaade i Bedømmelsen af Bankens Forhold til dens Sedlers Ihændehavere, der, hvis den var sand, maatte gjøre Banken til en rent æreløs Person, der ikke alene burde ophøre at være privilegeret Person, men burde sættes i Tugthus eller Slaveri; thi ligesom der, under Forudsætning af, at Seddelindehavernes Forhold til Banken var at sætte ved Siden af Forholdet imellem et Handelshus og dets Kreditorer, maatte indrømmes, at der hos dem, der hidtil have bestemt dens Skjæbne, ikke havde været Anelse om Ret og Retfærdighed, saaledes kunde der ikke blive Ventilation om, hvad man burde gjøre; thi det kunde man læse sig til i Luthers Forklaring over det syvende Bud og i Lovens 5-1-2, men kun om at træffe saa hurtigt en Beslutning, at Solen ikke gik ned, førend man havde gjort Sit til at forandre denne uretfærdige Tilstand til en bedre. Men denne hele Analogi af private Debitorer og Kreditorer er uanvendelig paa Banken og dens Seddelhavere. Var det ikke saa, vilde det være et rent uforklarligt Fænomen, at der endnu kunde spørges, om Parivexling skulde indtræde til en bestemt Tid, eller om man skulde lade Sagerne gaa sin egen Gang. Blot i det Faktum, at der kan blive Ventilation og Meningsforskjel om de Forholdsregler, hvorved Sedlerne endeligen skulde blive lige med Sølv, ligger jo Aerkjendelsen af, at der i Bedømmelsen af Bankens Forhold til Sedlernes Ihændehavere ere andre og højere Synsmaader, der maa gjøre Udslaget, end den simple Fortolkning af hvad der paa Sedlerne staa skrevet. Og dette stemmer saa ganske med Forholdets Natur, at en ensidig Hængen ved Sedlernes Form som Gjeldsbreve vilde være en tom Deklamation eller et plumpt Prokuratorkeb. Den, der modtager en Seddel, modtager den i Regelen for det, den ved Modtagelsen er værd. Naar man sælger for 100 Specier, hvo modtager da Sedlen med den Tanke: denne er et Gjeldsbrev, der for Tiden er 90 Sølvspd., men den kan i sin Tid blive lig 100 Sølvspd., derfor kan jeg staa mig ved at give noget Mere for den, end det Sølv er

værd, som den for Øieblikket indeholder? Sedlerne ere, efter den Plads de nu indtage, noget andet end Gjeldsbreve; Bankens Debitorer vexle hvert Øieblik; Sedlerne gaa fra Haand til Haand for den Sølvværdie, som de faktisk have, og Ingen læser deres Inskription uden meget vel at vide, at denne maa forstaaes paa en anden Maade end en Privatforskrivning. Naar man har opslugt Elefanten, saa er det Pedanteri at udsile Myggen; naar man i et Snes Aar uden Samvittighedsskrupler af Grunde, som ansaaes for vigtigere end den [4de Tillæg, s.3] quasi-juridiske Pligt, som Sedlerne efter sin Inskriptions bogstavelige Fortolkning paalægge Banken, i 18 Aar har ladet Seddelindehaverne ud af Betragtning, saa er det nu en slet Konsekvents blot for Seddelbesiddernes Skyld strengt at forde Sedlernes Løfte bogstavelig opfyldt, efterat Ingen længer bogstavelig forstaaer dette Løfte. De samme Grunde, som have været anset høiere end Seddelinskriftionen lige indtil nærværende Øieblik, ere for Nationens sande Interesses Skyld just i høieste Grad anvendelige, naar der spørges om Forholdet, hvorefter den store Masse af ældre Gjældsforpligtelser endelig skal afgjøres.

Thi det maa vel bemærkes, at Spørgsmaalet om, hvilken Sølvværdi der skal være Sedlernes Pari, ikke er et Spørgsmaal, som nærmest rammer Banken, saa at den vilde have en ufortjent Fordel ved, at denne fastsættes under 120 β . Sølv, ligesaalidt som Banken paavælttes en tungere Byrde ved at paabindes den Pligt, at vexle efter Fundatsens Forhold. Hvis Banken skal indløse en Million Papirsedler mod en Million Sølvspecies, saa faar den ogsaa en Million Sølvspecies tilbage for hver Million Papirdalere, den har udlaant. Det samme Overskud, som Banken betaler Sedlernes Ihænde-havere, tager den igjen fra sine Debitorer, og da Banken efter sin nærværende Tilstand har mere tilgode i Sedler, end sit hele Seddelbeløb, hvorfor den tillige staar som Debitor, saa vil det for Bankens Vedkommende være en Vinding, jo større den Værdi er, som endelig tillægges Sedlerne som deres staaende Sølvgehalt. Det Overskud af Sedler, hvorfor Banken er Kreditor uden tillige at være Debitor, vil da blive en desto større Eiendom, jo værdifuldere Sedlerne ere; thi med Hensyn til de Seddelfordringer, som Banken har som Overskud, maa den sættes ved Siden af private Creditorer.

Bestemmelsen af Bankens uforanderlige Vexlingsforhold, tænkt i sin tilbagevirkende Kraft, er altsaa en Bestemmelse af Maalestokken for p r i v a t e Fordringers og Gjældsforpligtelsers endelige Afgjørelse, og med Hensyn til disse vilde 108 β . Sølv for hver Specie i Gjennemsnit blive for Meget, ikke for Lidet.

De, der have nogen Indsigt i det, som er Hovedsagen, ville erkjende, at der langtfra er nogen Inconsequents i at billige en Beslutning, der gik ud paa uigjenkaldelig at sætte Sedlernes nærværende Værdi som deres Pari, og til samme Tid misbillige et andet Alternativ, en provisorisk Stadfæstelse af Sedlernes nærværende Børskurs, med en ubestemt Udsigt til i Fremtiden at gaa til deres Pari efter Fundatsen, uden Fastsættelse af gennemgribende Forholdsregler, hvorved denne Termin inden et bestemt Tidspunkt maa indtræde. Hvad der er Hovedsagen, er Tilveiebringelsen af en fast Seddelværdi. Tænkt isoleret og ud af Forbindelse med Fortidens Pengeforholde, er det et Spørgsmaal af underordnet Vigtighed, om den saakaldte Pengeenhed er 108 β . eller 120 β . Sølv; thi hvad man under sidste Form udretter med 108 Stykker 120-Skillinger, kan man under den første Form for Udmyntningen udrette med 120 Stykker 108 Skillinger, og den sidste Myntfod vilde efter den almindelige Mening endog have et Fortrin. Hovedsagen er, at Sedlerne blive bestemte Størrelser. Men tænkt som fremtidig Maalestok for Pengeforhold, som allerede i en Række af Aar ere stiftede, altsaa tænkt i Forbindelse med Bestemmelsens hele tilbagevirkende Kraft, tro vi, at det efter det forhen Udviklede er klart, at man ved at gjøre Sedleme til 108-Skillinger bedre vilde træffe Nationens Interesse og mindre vilde forrykke det Bestaaende end ved at gjøre dem til 120-Skillinger.

Men vi antage Almenopinionen og Almenvillien saa stærk mod nu, da kun et Skridt staar tilbage, at fixere en anden Seddelværdi end den, Fundatsen har bestemt, at vi forudsætte det som en absolut

Vished, at intet andet Alternativ end Opfyldelsen af Sedlernes Inskription eller Bestemmelse af det endelige Vexlingsforhold, som ved Bankens Stiftelse er foreskrevet, med Nytte kan fremsættes eller tænkes gennemført. Idet vi saaledes forudsætte, at den endelige Afgjørelse, hvilken vi anse for mindst mangelfuld og bedst forsonende alle Interesser, – thi hvorledes man end opløser Forviklingen, ville Mange komme til at lide, det kommer kun an paa at gjøre Lidelsen saa taalelig som muligt, – er umulig og uiværksættelig efter Alt, hvad der er foregaaet, og efter den Synsmaade om Bankvæsenet, som er herskende: forudsætte vi det som givet, at man vil have fuld Parikurs efter Fundatsen, og at den Tid nødvendigen gang maa indtræde, da Seddelvaleren er liig 120 β. Sølv.

Spørgsmaalet er altsaa: naar det ansees som uundgaaeligt at gjøre Papir- og Myntspecies lige, ved hvilke Forholdsregler tilveiebringes da denne Tingenes Tilstand paa den lempeligste Maade, ved hvilke Midler tilkjøber man sig den Tryghed og Fasthed i Pengevæsenet, hvorpaa man i 18 Aar har arbejdet, eller rettere sagt ikke arbejdet, men i det Høieste ikkun ei har modsat sig, for den billigste Pris? ved hvilken Fremgangsmaade saares de færreste Interesser? Her er Spørgsmaalet om en Skjærsild, som maa gennemgaaes, om en Tilstand som maa tilveiebringes, og om en Tilstand, som, naar den er tilveiebragt, og Forholdene have ordnet sig derefter, bliver den bedst mulige, saasandt som en fast Pengeværdi er den bedst mulige af alle Pengeværdier. Formaalet er sat, og kun Midlerne ere Gjenstand for Undersøgelser. De Foranstaltninger, hvorom der vel ene kan blive Spørgsmaal, reducirer sig til to Hovedalternativer: Enten ved bestemte og af ydre Omstændigheder uafhængige Forholdsregler ved Bankkursens successive Nedsættelse fra Sedlernes nærværende Værdie til Pari efter Fundatsen, at tillægge Sedlerne en manglende Tiendedel i deres Indhold, saa at Terminen for Opfyldelsen af Fundatsens § 6 og Pengevæsenets virkelige Fasthed blev forudseelig og beregnelig; –

Eller ved fremdeles, selv med Hensyn til de tilbagestaaende faa Procent, at følge den gamle Maxime at stadfæste den nuværende Børskurs og bemyndige Bankstyrelsen til først da at dekretere Sølvvexling efter Fundatsen, naar Sedlerne ved sin egen Gang have hævet sig til fuld Værdie.

Til Fordeel for den sidste Fremgangsmaade kan anføres, at hvis Dekretet om Sedlernes uigjenkaldelige Ækvivalent med Sølv først gives, naar Sedlerne faktisk have naaet denne Værdi, og der altsaa kun behøves Forebyggelsesmidler mod, at de ikke ved en forandret Vending i Nationen Produktion skulle synke tilbage, saa vil Repræsentativernes fulde og uforanderlige Værdibestemmelse indtræde samtidig med en Tilstand, der vidner om en forøget Kraft til at bære den Forhøielse i offentlige og private Pengeforpligtelser, som Sedlernes Værdiforøgelse har til Følge.

Herved maa imidlertid bemærkes:

- a) At, om man i et Pengevæsen som vort, der ikke ved aaben Myntvexling opretholder en bestemt Seddelværdi, vil gjøre Sedlernes Stigen og Falden til Maalestok for Nationalproductionens Af- og Tiltagende og betragte den som et Barometer for Vendingen i Folkets økonomiske Tilstand, saa er det dog kun under Forudsætning af, at det cirkulerende Seddelbeløb i en given Periode er liigestort, at man med Grund kan slutte, at den Værdi, som Omsætningen giver Sedlerne, er en Forholdsbetegner for Nationens Økonomiske Kræfter. Ligesom det vel neppe er tvivlsomt, at Sedlerne, hvis deres Masse nu ikke var større end i Begyndelsen af 1833 siden hvilken Tid de cirkulerende Sedler ere forøgede med næsten en halv Million (fra 4 478 000 til 5 211 000 Spd.), for Øieblikket allerede vilde være Pari meget nær, saaledes indsees det, at hvis den høieste Seddelsum, som Banken efter Fundatsen og dens Supplementer kan udfærdige, endnu ikke er

udstedt, kan Omsætningernes Liv fremdeles tiltage, uden at det viser sig i en forøget Seddelværdi. Indrømmer man ikke, at under forresten lige Forhold, Sedlernes Mængde har Indflydelse paa deres Kurs – forudsat at denne ikke af Banken uigjenkaldelig er fixeret – saa er den fornuffigste af alle tænkelige Forholdsregler at bemyndige Banken til at udfærdige endnu 100 eller 1000 Millioner Papirspecier. Er nu Sedlernes Antal ikke bestemt, saa er deres Værdi ingen paalidelig Maalestok for det, som man vilde gjøre til Betingelse for Bankcoursens Nedsættelse til Pari.

- b) Er Sedlernes Værdie eller Bankcoursen, selv under Forudsætning af, at deres Antal bliver uforanderligt, ikke nogen tro og paalidelig Angiver for Nationens økonomiske Tilstand, naar Nationen betragtes som en Enhed, – og Seddelværdiens Bestemmelse, som en Opgave for Lovgivningsmyndigheden er et rent nationalt Anliggende. Et usædvanlig rigt Fiskeri norden- og vestenfjelds og gode Priser paa dette Produkt paa Consumtionsstederne kan i en Del af Landet frembringe et Liv og en Rørelse i Omsætningerne, og derved Anvendelighed for en større Penge- eller Seddelmasse, der driver disses Værdi opad, skjønt der i de fleste af Landets Distrikter ikke ere indtraadt Begivenheder, som dér formindske de Uleiligheder ved Sedlernes Stigen, som man ved at vælge den her omhandlede fremgangsmaade vilde forebygge.
- c) Paa Grund af det Uforudseelige i det Tidspunkt, hvori de Begivenheder ville indtræffe, hvorfra Dekretet om Parivexling ved Banken skulde være afhængig, vilde det være vanskeligere for Bankstyrelsen at træffe sine Arrangements med Hensyn til den største Deel af de udestaaende Kapitaler og disses Mobilisering.

Derimod har Bestemmelsen af Dekretet om Parivexling efter en ufravigelig Plan og inden en vis Tid store og umiskjendelige Fortrin; thi:

- 1) Vilde allerede fra det Øieblik, da Beslutningen havde faaet Lovkraft, Sedlernes fremtidige Skjæbne med Hensyn til den Different, som endnu mangler i deres fulde Værdi, selv i Mellemrummet mellem Lovens Udfærdigelse og Terminen for dens [4de Tillæg, s.4] endelige Opfyldelse med en temmelig Sikkerhed kunne forudsees, og uforskyldt Tab for dem, der ved den saakaldte naturlige Coursforbedring ingen Fordeel have, undgaaes.
- 2) Er Pengevæsenets urokkelige Befæstelse i og for sig selv et saa overordentligt Gode, til hvis Tilveiebringelse saa exempelløse Opofrelser ere gjorte, at en Henskydelse af Terminen for dette Maals Opnaaelse til en ubestemmelig Fremtid er Forlængelse af den Periode, ved hvis Udløb den hele Nations og Stats Virksomhed først faar et fast Fundament, og en ren Standsning i Nationens Fremskridt. Seddelværdiens Befæstelse maa betragtes som en Lovgivningsopgave; man maa være sig bevidst, at dens Fluktuationer direkte eller indirekte er d e r e s e g e t V æ r k, som med Lovgivningsmyndigheden have det i sin Magt at bestemme Regelen for Bankens Operationer.

Enten Dekretet om Parivexlingen fremkommer paa den ene eller paa den anden Maade, saa er det dog vist, at Pengevæsenets hele fremtidige Skjæbne er bestemt. Om man nu ved at lade Tingene gaa sin egen Vei kan udsætte denne Termin nogle Aar, hvad er da egentlig vundet – selv om man ser bort fra de idelig sig gjentagende Forrykkelser, som Seddelværdiens Forandringer i Mellemtiden frembringe? Thi Et af to: e n t e n forestiller man sig den ved Parivexlingen indtrædende Forhøielse i Pengepræstationerne som stadig; man antager, at Statsafgifter i Papiir, Sportler o.s.v. skulle udgjøre det samme Beløb i Sedler, efterat disse ere lig 120 β. Sølv, som forhen, e l l e r man tænker sig, at en successiv og efter de forandrede Omstændigheder foretagen lempelig Nedsættelse er mulig, hvilken Forestillingsmaade vistnok er den rigtigste. Antages det Første, saa maa Enhver dog erkjende, at om man end ved hiin passive, som første Alternativ satte, Methode kunde udhale dette nødvendige

Factum, Paricoursens Bestemmelse, nogle Aar, saa at Nationen for en Deel, og det en meget ringe Deel, af sine Betalinger kunde slippe med at betale i 108 Skillinger istedetfor i 120 Skillinger, saa er denne Lettelse høist ubetydelig i Sammenligning med den hele uendelige Fremtid, der dog ved Paricoursen, ligemeget paa hvilken Maade den frembringes, var bestemt. Om man gjør Papiret lige med Sølv ved at følge Børscoursen, er dog for Hovedsagen saa godt som Intet vundet. Aaret efterat en bedre Vending i Productionen havde givet Anledning til, at Paricours fastsættes, kan jo en saa uheldig Tilstand fremkomme, at Papiret, hvis ikke en aaben Vexling opretholdt dets Værdi, maatte være gaaet dybt ned, og efter menneskelige Idrætters Gang staar det ikke til at ændre, at gode og onde Tilstande afvexle; da nu Muligheden af en Moderation i Pengebetalingen efter Tidernes Beskaffenhed er absolut utænkelig uden under Forudsætning af et Seddelsystem, der er og bliver ufunderet og foranderligt, hvilket af andre Grunde som det Fordærveligste af Alt maa forkastes, saa kan en liden Frist ved Indførelsen af en Tilstand, der paa den anden Side medfører saa uendelige Fordele, ikke, selv i den Retning, hvorfra den skulde forsvares, betragtes som en reel Vinding. Antage vi derimod det andet Alternativ: Muligheden af en lempelig Forandring i de vigtigste staaende Ydelser, saa er det klart, at just Omhu for at skaffe Nationen den størst mulige Lettelse kræver ved en bestemt Plan at tilveiebringe denne Tingenes Tilstand, hvorved Forandringen kan paabegyndes og successive iværksættes. Thi førend Pengevæsenet er bleven fast, kan der ikke blive Tale om et bestemt Budget og Udgiftsconto. Det er ikke tosset Snak, hvad den levende Røst i Storthinget og det skrevne Ord i dets Forhandlinger fra Alles Læber saa ofte har gjentaget, at Bestemthed i Værdi i den Gjenstand, der er Samhandelens Tolk og de af det sociale Liv udspringende Formuesombytningers Maalestok, er det Første, hvorpaa der maa arbeides. Havde vore Penge for lang Tid siden været konstante Størrelser, saa vilde uimodsigelig Folkets Byrder for nærværende Øieblik have været lettere, fordi den samme Nation, som skal udrede dem, ogsaa har Magt til at bestemme deres Quantum. Men denne Sølvbestemmelse mangler, saalænge som Pengene kun have et bestemt Tal, men ingen bestemt Værdie.

Naar man til dem, der i 1816 grundlagde Norges Bank, havde sagt: her er Midlerne til at frembringe en urokkelig Fasthed i Pengevæsenet ved at forøge den nærværende Seddelværdi med en Tiendedel; ville I, eller ville I ikke? hvo havde da kunnet falde paa at finde Betænkelighed derved? Men nu, da Spørgsmaalet stiles til Eder, der have Bankens og vort Pengevæsens Skjæbne i Eders Hænder, falder Tilbudet bort, men Opfordringen bliver tilbage. Vore Forgjængere vilde ikke alene med Tilbud af Midlerne som Gave udrette dette, de fandt den sværeste Byrde ikke for tung for at frembringe denne Tilstand; disse Midler, denne store Sølvskat, som i 18 Aar har henligget unyttet og ufrugtbar, er en Gave til Nationen, naar den kommer til at blande sig i Nationalformuen.

Ikke alene fra Nationalinteressens Standpunkt, men ligesaameget fra Bankens, er det af største Vigtighed, at denne provisoriske Tilstand endelig tilendebringes. Det er paa Tide, at dens umaadelige Privilegier og dens store Kapitaler gjøres frugtbringende i sit fulde Omfang, forat Nationen kan faa en indenlandsk Kapitalist, der kan komme den til Hjælp. Det er ingenlunde den naturlige Tingenes Orden, at en saadan, Nationalformuen uddragen Masse gennem Menneskealdre skal ligge død og rolig, og dertil vilde det aldrig være kommet, naar man ikke ulykkeligvis havde opgivet dens Plan som et paa merkantilske Grundsætninger, trods sin offentlige Charakter, der ikke kan forandre Tingens Natur, bygget Institut og forvandlet den til en Seddelfabrik, der vel nu meget har nærmet sig sit Formaal, men ikke har naaet det. Skal Banken blive privat eller offentlig, skal dens Sølvkapitaler blive henliggende i Kjelderne, selv om Erfaringen gennem Menneskealdre viser, at det efter de gjældende Regler aldrig kommer derhen, at de for nogen betydelig Deel komme i Virksomhed? Dette er Spørgsmaal, som ikke ere et enkelt Individts Indfald, men som staa indskrevne i vor Banks Grundlov

med store Bogstaver. Men disse Spørgsmaal, hvis Løsning det er Repræsentationens lovbestemte Pligt ved ufravigelige Forholdsregler i det mindste at forberede, ere tomt Spilfægteri og kunne kun paa Skrømt fremsættes, saa længe som Banken ikke er bleven fuldstændig organiseret. Naar vore Efterkommere læse vor Banks Historie, saa ville de baade sukke og smile. De ville spørge: hvad have disse Mennesker i 18 Aar ventet paa, hvad have de tænkt, hvorfor have de været saa omhyggelige i at sammendynge, udvide og *in manum mortuam* henlægge sin store Kapital? Havde de oprindeligt af Mangel paa Midler eller Indsigt ladet en slet Tilstand indtræde, hvorfor have de da ikke seet at faa en Ende derpaa? Naar de først af Nød eller af misledede Synsmaader have lavet sig en Pille, som de m a a t t e o p s l u g e, hvorfor have de da forgiftet istedetfor at forgylde Pillen, førend den skulde ned?

Papirets Æquivalents med Sølv er en Tilstand, som m a a tilveiebringes; der gives ingen Mulighed at undgaa denne Nødvendighed, naar man ikke vil fixere status quo, og det vil man i k k e. Enhver ubestemt Udsættelse af Forholdsregler, der lede til sikre Resultater, er en Forlængelse af sin egen Qval. Det Skete staar ikke til at ændre; heller ikke dets Virkninger paa den nærmeste Fremtid kunne ganske forebygges.

Siger man nu, at man ved at dekretre Pengevexling til en bestemt Tid og uafhængig af ydre Omstændigheder vilde fjerne sig fra den Plan, som hidtil har været fulgt, saa kan der spørges, hvad for en Plan der menes. De tre provisoriske Love om Coursnedsættelse af 15 Nov. 1822, 20 Juli 1824 og 24 Juli 1827 indeholde vel ingen Bemyndigelse til at gaa til Pari, men de indeholde en Bemyndigelse til at gaa omtrent ligesaa vidt som Afstanden mellem Sedlernes faktiske Cours og deres virkelige Pari. Nu har man vistnok i at anvende disse Love lagt en Fortolkning til Grund, i hvis Følge man, ved at vedblive at forøge Bankens Sølvfond, Laaneindretninger, Reservefond, og som Følge heraf ogsaa Bankens Sedler efter Mulighed aldrig fik Pari, om Nationen svømmede i Penge. Man forøger Noterne, og ikke destomindre skulle Sedlerne gaa sin Gang; man faar Bemyndigelse til at nedsætte Bankkursen, og denne fortolkes saaledes, at den ikke skal iværksættes, uden hvis den uforudseelige Omstændighed indtræffer, at Sedlerne hæve sig i Værdi. Saaledes har det oprindeligt aldrig været tænkt. Thi da der første Gang blev Spørgsmaal om atter at gjøre Noget for Pengevæsenet, der ved Lov af 13de Aug. 1818 var ruineret, var der hos dem, hvem man maa tillægge den Plan, hvormed her tales, ikke Tanke uden om at hæve Seddelværdien ved active Forholdsregler. I 1821 gik det Kongl. Forslag ud paa at dekretre Paricours fra 1ste Januar 1822 ved Vexling med Sølvbarrer (Storthingsforh. for 1821, Junihefte, Pag. 493), og Bankrepræsentationens Indstilling af samme Aar clausuleres saaledes:

[5te Tillæg, s.1] ”Ifald Ombytning af Bankens Sedler mod Sølv ikke efter den 4de § i Loven af 13de Aug. 1818 bliver bestemt inden 1ste April 1823, da bør til saadan Tid Ombytningen i Overensstemmelse med Fundatsens § 6 uvægerligen finde Sted” (Junihefte, Pag. 515). Dette Forslag vandt vel ikke Bifald, især fordi F r y g t f o r B a n k e n s K r æ f t e r ængstede Gemytterne (cfr. Oxholms ypperlige Votum i denne sag, Junihefte, Pag. 547-558). Men til denne samme Repræsentation, der et Aar iforveien ved bestemte Forholdsregler vilde have sat Fundatsen i Kraft, dirigeredes det permissive Bud i Loven af 15de Nov. 1822 om at nedsætte Coursen til 175 pCt. Til de samme Mænd, der ved Stemmetal havde Overvægt i forhandlingerne om Coursnedsættelse fra Bankens Side, og som Aaret forhen vilde have Paricours, sagde Nationalforsamlingen: Eder bemyndige vi til at gaa til 175 pCt., og denne Bemyndigelse kunde her ikke forstaaes om en blot Tilladelse til under visse Omstændigheder at hæve Sedlerne. De samme Personer, der ubetinget vilde have Pari inden en vis Tid, maatte nu ubetinget ville have den laveste Cours, der var dem tilladt.

Nu traf det sig heldigt – eller for den derved opkomne Tradition u h e l d i g t – at i hine Aar

Nationens Production og økonomiske Tilstand tog en saadan Vending, at man havde nok med at følge Børscourseen, der gik rask fremad, og det ligetil det Bankbestyrelsen i 1824 givne Spillerum var udtømt. Derved fremkom den Tradition, at Bemyndigelsen til Bankcourseus Nedsættelse kun var en betinget Tilladelse, og ikke indeholdt Vink om en selvstændig Activitet. I 1822, da det første Skridt blev gjort, har det i det mindste været de Indsigtsfulderes Mening, at der skulde v i r k e s. Den Committee, der skulde bringe Forholdsregler i Forslag, med C. Krohg i Spidsen, indstillede, at den endelige Termin for Parivexlingen skulde være 1ste Januar 1828, og at der kun skulde sættes en Grændse for, hvor dybt Bankcourseen aarligen maatte nedsættes af Bankstyrelsen, forat Overgangen ikke skulde blive for brat (Stfh. for 1822, Nov., Pag. 159). Efterat denne Plan i Odelstinget var forkastet Med 30 mod 26 Stemmer, foreslog Oxholm at forandre Terminen til 1ste Januar 1829, og da dette Amendement delte de 56 Stemmer i to lige Størrelser, udsattes Sagen. Knudsson foreslog nu Terminen til 1ste Jan. 1830, men Planen om en b e s t e m t F a s t s æ t t e l s e a f P a r i v e x l i n g forkastedes med 3 Stemmer. Loven af 15de Nov. 1822 blev nu til ved, at man efter de Tidens Maade først enedes om Principerne efter tildels extemporerede Forslag. Det første og tredje af disse Principer, der tilsammen indeholde, at Banken skulde være forpligtet til at begynde Vexling efter en Kurs af 190 pCt., vare i Virkeligheden mere end en Sanktion af den bestaaende Børskurs. Det andet Princip: ”der skal tages Lovbestemmelser for Kursens s u c c e s s i v e N e d s æ t t e l s e”, indeholder ogsaa noget ganske Andet, end at der kun skulde gives Bankstyrelsen T i l l a d e l s e til at følge Børscourseen. Disse Principer, som dengang antoges, vare Fragmenter af Hovedforslaget og tenderede til samme Maal, ved aktive Forholdsregler at hæve Seddelværdien: Forskjellen var da kun den, at den lige til 1822 gennem Storthingene gaaende, men ei fuldstændigen bekræftede Plan, gik ud paa, at e t Storthing skulde tage en Beslutning, der omfattede h e l e Sedlernes fremtidige Skjæbne, medens det, som virkelig blev Lov, vilde, at hvert Storthing skulde g j ø r e S i t, men paa Handling var der altid tænkt (se Stfh. for 1822, Nov., Pag. 138-161 og 365-616). Dette er den virkelige Plan, om der endnu kan tales om en saadan. Siger man nu, at et Storthing ikke kan binde et andet, saa er dette vistnok sandt; men deri ligger dog, at man ikke kan paaberaabe sig et foregaaende Thing som legal Hjemmel hverken for den ene eller anden Mening.

Man sammenligne dette med nogle i den Constitutionelle No. 32 fremsatte Bemærkninger om vor provisoriske Courslovgivnings Historie. Ligeledes maa jeg henvise Læseren til Knudssons Tale paa Storthinget i 1822 (Stfh., Nov., Pag. 375-402). Ere disse Mænd, som jeg her har nævnt, døde, saa skal dog deres i Ord og Handlinger udtrykte Grundsætninger ikke dø. Egekrandsen om deres Tinding skal ikke blegne, om ogsaa deres Lære, atter fremdragen for Lyset, maatte vorde erklæret for imaginært Hjernespind. De skulle ikke have talt forgjæves.

Men om man i de senere Storthings Beslutninger med Hensyn til Seddelværdiens Befæstelse, tænkt i Forbindelse med den Fortolkning af de provisoriske Love, som factisk er fulgt, og som af den lovgivende Magt tilstrækkelig er sanctioneret, vil finde en Autoritet for passive Forholdsregler, saa kan denne Autoritet efter S e d d e l v æ r d i e n s n æ r v æ r e n d e T i l s t a n d ikke tjene til Analogi. Det er nemlig klart, at om det end kunde forsvares at udsætte aktive og gennemgribende Foranstaltninger paa en Tid, da Sedlerne kun havde 3/4 af den Gehalt, som de i Tiden skulde faa – og dette var Tilfældet under de 3 sidste Storthingssessioner, da Courseen i det Hele fra 1827 til 1833 har holdt sig nær omkring 133 1/8 pCt. – saa have de Argumenter, der dengang kunde anføres, nu tabt sin Kraft, da der kun feiler omtrent en Tiendedel i Sedlernes fulde Værdi. Man kan ikke sige, at Nedsættelse i det Quantitative i Forholdet ikke kan forandre Principet, der ligefuldt skulde være anvendeligt, om der kun feilede en Hundrededel i Seddelværdien. Thi her er Spørqsmaalet om at tilkjøbe sig en ønskelig Tilstand, og om 30 Skillings Tillæg paa hver Daler var en for høj Priis, er det

ikke sagt, at 12 Skilling er det. Af alle Storthing har dette den uafviseligste Opfordring til at gjøre et peremtorisk Skridt; med dettes Exempel for sig kunne de følgende forsvare at udsætte Sagen i alle Evigheder.

Vel siger man, at hvis man fastsætter en uforanderlig Vexlingstermin til en ved Lov bestemt Tid, saa vil denne Beslutning allerede ved at faa Lovskraft, og førend den endnu successive træder i Udøvelse, virke stærkt paa Seddelværdien, da det Forudseelige i Tidspunktet, inden hvilken den skal iværksættes, vil frembringe en Utilbøielighed hos Ihændehabererne til at ombytte Sedlerne med andre Valuter, med mindre dette Valutaquantum næsten svarer til det, som man ved at beholde Sedlerne til den endelige Vexlingstermin, er vis paa at faa for dem; hvilken Calcul tænkt som almindelig har til Følge at Sedlernes Priis stiger, eller med andre Ord, at de i Cours synke ned mod Pari. Dette er vistnok saa, og deri ligger ogsaa det Vanskelige i at lægge en bestemt Plan for Bankcoursens Nedsættelse, naar Differentsten mellem den faktiske Seddelværdi og den endelige, hvortil man vil bringe den, er meget stor. Som Sagerne nu staa, kan imidlertid denne Virkning ikke blive af stor Betydning i Sammenligning med, hvad vi have oplevet, da Sedlerne i enkelte og det slette Perioder af vor Historie maanedsvist have vundet og tabt store Brøkdeler af sin Værdi, og i et Tidsrum af mindre end 3 Aar have forandret sig i Forholdet 1/2 til 1. Her er nu blot Spørgsmaal om Skillinger paa Dalerne, og mod pludselige Forandringer inden visse Grændser er det saa langt fra, at en Vedbliven i den provisoriske Tilstand giver nogen Garantie, at det meget mere forflerer dem. Blot fra Høsten 1833 til Vaaren 1834 indtraadte større Forandringer i Seddelværdien, end her er mulig. Som Sagerne nu staa, kan det Hop fra den nærværende Seddelstand til Pari i en Haandevending være tilbagelagt, og ikke alene Produktionens Vending, men ogsaa Standsning i Noteudstedelsen bliver her de bestemmende Faktorer. Tilbøieligheden til at holde paa Sedlerne, hvis man ikke kan faa dem udsat mod Tilbagebetaling i Sedler, vil finde sin Modvægt i det Tab, som fremkommer ved at lade Sedlerne henligge ufrugtbar; Seddelbesidderens Bestræbelse for at laane i Sedler har sin Modvægt i Laantagerens Tendents til at reducere Laanet til Sølv, og ved disse gjensidige Tendentsers Neutralisation fremkommer en Tilstand, hvori Seddelværdien strax bliver højere, end den var, førend Dekretet traadte i Kraft, men lavere end ved den endelige Vexlingstermin. Da nu den hele Difference, som tilsidst skal udjevnes ikke er stor i den Betydning, hvorom der ene kan blive Tale i vort Pengevæsens Historie, saa bliver en Brøkdeler deraf en liden Størrelse, og Dekretet, skjønt i sin Form energisk, vilde dog hverken pludselig eller senerehen frembringe saadanne Virkninger og Spring i Seddelværdien, som vi saa ofte, og det hensigtløst, og uden at noget Formaal derved opnaaedes, have oplevet. Deres Effect vilde høre til Børsens Hverdagshistorie, men denne Gang vilde Fænomenet ikke blive et blindt Spil af Skjæbnen, hvis sørgelige Følger man alene maatte drages med, det vilde i [5te Tillæg, s.2] sine Virkninger, og fordi Coursen dennegang ved at løbe dræbte sig selv, blive et fra Nationalinteressens Standpunkt i sine Virkninger velgjørende Faktum. De voldsomste Rystelser i Pengevæsenet ere hidtil foregaaede i Nationens elendigste Tilstand. Nu ere vi stærke hvis vi nogensinde have været det. Man bør have Tillid til Forsynet, men ikke tro paa Underværker. Paa de syv fede Aar kunne komme de syv magre. Opsætter ikke nu at gjøre, hvad der senerehen kan blive tungere at iværksætte. Trækker ikke altfor store Vexler paa Fremtiden; de kunne let vende tilbage uden at blive antagne. Se I ikke, at I ved at henskyde Tilendbringelsen af den provisoriske Tilstand til Fremtiden foruden at forlænge de Misligheder, der flyde af den, medens den er til, ogsaa gjøre det tvivlsomt, om ikke Byrden ved hins Forvandling til peremtorisk bliver meget tungere; thi engang maa den ophøre, og hvis de Calkuler, som I gjøre paa Fremtiden, slaae feil, kunne dog ikke Nationens Fordringer paa at faae et fast Pengevæsen og Fundatsens Bud om Bestemmelsen af Bankens fremtidige Skjæbne henstaae uopfyldte; da kan det i onde Aar blive

nødvendigt at iværksætte, hvad man nu ikke vil gjøre i gode. Sin nærmeste Fremtid burde man dog saavidt som muligt betrygge; men denne Fremtid kan hverken Statens eller den private Økonomi med den Sikkerhed modtage, som naar Pengevæsenet var ordnet og fastsat ved et med Nationens og de Privates Kaar stemmende Arrangement.

Jeg skal endnu blot gjøre et lidet Spørgsmaal; Antage I ikke, at en af de Bestemmelser, hvorom der i sin Tid i den mulige Octroi for Banken som privat kan blive Spørgsmaal, ogsaa kan vorde Fastsættelse af en Termin, ved hvis Indtrædelse Bankprivilegiet ophører, og Staten eller Nationen igjen faar den rige Indtægtskilde tilbage, som den har bortgivet? Det er ikke, fordi en saadan Bestemmelse findes i Octroien af 14de Juni 1816 § 78, hvilken Lov, som bekjendt, blev et tomt Tilbud. En saadan Gjengivelse til Nationen af Bankprivilegiet har nu ganske andre Sider end i den anførte Octroi, hvis Indskud skulde være frivillige, og hvor det var gjort til en contractmæssig Betingelse, at Interessenterne ikke kunde gjøre Fordring paa at beholde Privilegiet længere end i 30 Aar. Her ere Indskuddene tvungne, og Tilsagnet om det Vederlag, som de Paalignede eller de, der ved Actiebrevens Erhvervelse ere traadte i deres Sted, skulde have i Bankprivilegiet, uden bestemte Grændser, og derfor kildent at røre ved, da Bankprivilegiet i Forhold til Interessenterne maa betragtes fra Eiendoms privatretlige Standpunkt. Dette er imidlertid ikke til Hinder for, at Nationen kan faa det bortgivne Bankmonopol tilbage uden Nogens Fornærmelse; mere i Form af Indløsning end i Form af Tilbagekaldelse. Thi selv om man vil betragte Privilegiets stiltiende og ubestemte Løfte som ubegrændset i Tiden eller givet for evig, saa er dog Privilegiets Omfang begrændset, nemlig til et v i s t F o n d og ved den Skranke aldrig at maatte virke med Mere end det D o b b e l t e af den Kapital, som er Indskydernes Eiendom, hvilket i høi Grad formindsker Privilegiets Beneficium. Nu ville kommende Tider, hvis Alting gaar, som det bør, om ikke saa ret længe vise, at dette Privilegium er modtageligt for store Udvidelser; men disse Udvidelser bør ikke bortgives for Intet. Enhver, der har nogen finacial Indsigt, vil nu lettelig indse, at man ved at udvide Privilegiets Omfang kan indskrænke det i Tid, uden at nogen taber derved, eller med andre Ord, det var muligt at begrændse Bankprivilegiets Varighed i Tid samtidig med en Udvidelse i dets Indhold saaledes, at Bankactierne selv maatte stige strax, efterat Forandringen var gjort, skjønt Actierne efter en Række af Aar ophørte at være Actier og kun ved Bankens Ophævelse tilbagebetaltes med sin paalydende Sum, der var meget mindre end de fleste Actieeiere, der nu ere **domini derivativi**, have givet derfor. En saadan Forandring er mulig efter det samme Princip, ifølge hvilket man kan afgjøre et Laan og slippe for Kapitalens Tilbagebetaling ved en forøget Rente i et bestemt Tidsrum. Videre i Detail kan her ikke gaaes, skjønt dette maa forekomme dem, der ei beskæftige sig med saadanne Sager, noget afbrudt. For de fleste Læsere vil det imidlertid være klart, at Nationen uden Udgift og uden at fornærme, men snarere til Privates Begunstigelse kan gjenvinde sit Bankprivilegium; og den aarlige Indtægt, som Staten i en fjernere Fremtid deraf kunde have, turde nok let overgaa det højeste Beløb, Landet nogensinde har ydet i direkte Skat. Eksempler fra Fortiden kan ikke ængste os det mindste; thi Ulykken hos vore forrige Banker indtil 1814 – den Levning af Rigsbanken, der forplantedes hos os efter Adskillelsen, var korrump, førend vi fik den, og derfra kan ikke sluttes – laa ikke deri, at Banken var underordnet Statsmyndigheden, men deri, at K o n g e n h a v d e L o v g i v n i n g s- og B e s k a t n i n g s- r e t. I Grunden er vor nærværende Bank med Hensyn til sin Administration og Underordning i den Grad offentlig, at dens Exempel bedst viser, at Intet er at befrygte. Men saadanne Spørgsmaal kunne ikke fornuftigvis tages under Overveielse eller direkte forberedes, førend den første Act er udført, Bankfundatsens §6 sat i Kraft.

Men videre bør nærværende Storthing heller ikke gaa. At anstille Undersøgelse angaaende Bankfundatsens sidste §er endnu et unyttigt Arbeide; ethvert direkte Forsøg paa under nærværende Om-

stændigheder at sætte den i Kraft, var at opkaste Spørgsmaal, hvis benægtende Svar iforveien var givet. Først naar næste Storthing modtager Banken med frie Hænder, kan dette foranstalte de nødvendige Undersøgelser og Forslag til Thinget i 1842, og, selv da vilde denne Opgaves Løsning komme noget tidlig. Spørgsmaalet har jo paa en Maade allerede været paa Bane, men under Omstændigheder, hvor det ikke var stort mere end et tomt Spilfægteri. *D e t s e n d e l i g e L ø s n i n g v i l g j ø r e E p o c h e i v o r H i s t o r i e.*

Kan den Overbevisning ikke gennemtrænge Gemytterne, at Tiden nu er kommen til at sætte Fundatsen i Kraft og skaffe os et Pengevæsen, som i andre velordnede Stater, saa kjender jeg intet Alternativ, der med noget Skin af Plan eller Hensigt kunde retfærdiggjøres, naar man vil gaa frem ad den passive Vei, end strax at fixere status quo og bemyndige Bankstyrelsen til ikke at standse, førend den er kommen til Pari. Endnu engang at halvere Differentsen er ikke alene stridende mod Tendentsen før 1827, men ogsaa mod den senere saakaldte Plan. Om dette Punkt maa jeg imidlertid henvise til den Constitutionelle No. 32, hvor jeg har vist, at man ved at standse i Mellemrummet gjør Mindst af alle de Thing, som have fattet positive Foranstaltninger angaaende den provisoriske Cours, foruden at det er selvmotsigende at underkaste sig alle af dette System flydende Onder, uden at tage alt det Gode med, som man kan. Standser man i Midten, saa kan jo Seddelværdien ikke destomindre gaa ned til Pari, uden at næste Thing kommer betimelig nok for at sanctionere den; Ondet kan multipliceres mange Gange, og endda staa tilbage, naar man skal foretage det afgjørende Skridt. At endelig under Forudsætning af, at en fuldstændig Bemyndigelse ikke er at sætte igjennem, den videste Tilladelse, som er mulig, leder til de efter Omstændighederne mindste Onder, følger ligefrem af de anstillede Betragtninger.

Siden 1822 har Bekymringen vendt sig om, idetmindste hos de Indsigtsfuldere: dengang frygtede man især for *B a n k e n s E v n e r*, naar der var Spørgsmaal om at træffe virksomme Forholdsregler; nu tænker man mere paa Følgerne: dengang dreiede Tvivlen sig om, hvad der var *m u l i g t*, hvad man *f o r m a a e d e*, nu om hvad der er *h e n s i g t s m æ s s i g t*, eller hvad man *b ø r*. Indvendingen kan vel endnu fremsættes af et og andet ubefæstet Gemyt, men spiller efter den nu almindelige Synsmaade en underordnet Rolle. At imødegaa den med en detailleret Gjendrivelse har jeg for denne Gang ikke Leilighed til; den ligger desuden tilstrækkelig i det Foregaaende. Kun bemærkes følgende: Standser man f. Ex. ved 110 pCt., saa staaer dog Banken forpligtet til, hvad Øieblik det skal være, for 5 1/2 Papirspd. at udbetale 5 Sølvspd., altsaa for at gaa til Grændsen, for 5 1/2 Million Papirsp. – der er noget over det cirkulerende Seddelbeløb og her kun anført med disse Tal for at lette Beregningen - 5 Millioner Sølvspd. Ved Dekretet om Kursens Nedsættelse til 110 pCt. er saaledes, efter en abstrakt Mulighed, Banken forpligtet til paa een Dag at reise 5 Mill. Sølvspd. Denne Fare er nu ikke stor, fordi den tænkelige Mulighed i Virkeligheden er en Umulighed. Imidlertid vil dog enhver indse, at denne Fare ikke synderlig forøges derved, at den ligeartede Forpligtelse stiger en Tiendedel, fra 5 til 5 1/2 Mill. Men der er ikke Mulighed af denne Fare hverken under den ene eller den anden Forudsætning og jeg fremsætter dette blot for at vise dem, der finde det halsbrækkende at paabinde Banken fuld Indløsningspligt, at dette Phantom, som ængster dem, omtrent er lige frygteligt, enten man vælger det ene eller det andet Alternativ. For slige svage Sjæle er der ingen anden Redning end at vende tilbage til Systemet efter 13de August 1818 og fritage Banken for al Vexling. Videre: at om den Disponibilitet i Bankens udestaaende Laan, som Fundatsen forudsætter, endnu ikke er forhaanden, saa ere ogsaa Betingelserne nu meget gunstigere for Sedlerne, end da Fundatsen traadte i Kraft; at Bankens Fond er udvidet; at den har et Reservefond; at den i den senere Tid har begyndt at mobilisere sine Kapitaler; at Fundatsens Bud, ikke at have mere end det dobbelte Antal Sedler i Omløb, selv i Forhold til det ved Vexling temporært formindskede Fond, ved Lov af 15de Nov.

1822 er modificeret, saa at Bankregelen ikke staa faste Laan i den Grad i Veien, som efter en stræng Opfyldelse af Fundatsens Bud; at Laanetrangen er stærkt i Aftagende, og dette Tidspunkt fordelagtigt til at modificere Laanesystemet; endelig at halvtredie Aars Varsel bedre sætter Banken istand til at træffe Foranstaltninger, end naar Paricoursen er knyttet til en uforudseelig Begivenhed; men Hovedsagen er dog altid, at Forpligtelsens Omfang, som anført, ikke tiltager i betydelig Grad ved en saa ubetydelig Værdiforhøielse hos Sedlerne.

Jacob Aall: Om Pengevæsenet med hensyn paa Coursforbedring og Parivexling, 1836

Om Pengevæsenet med hensyn paa Coursforbedring og Parivexling, Nutid og Fremtid, Tredje Hæfte, Arendal 1836.

Av Jacob Aall

[3] Forfatteren har i andre Afhandlinger, deels vidtløftigen deels i Forbigaaende, betragtet Pengevæsenets Stilling i Fedrelandet, saavel som den Indflydelse, som det i henrundne Tider har havt, og i vore Dage har paa den borgerlige Virksomhed og det hele Statssamfunds Interesse i Almindelighed. Han skal saaledes ikke vende tilbage til en Kreds af Betragtninger, som han allerede har overgivet sine Læsere. Kun troer han sig beføiet til, i Anledning af Coursens Gang og dermed forbundne Omstændigheder, at gjøre et Tillæg til sine fremsatte Anskuelser, som efter sin Natur staaer i Forbindelse dermed, og stundom leder til en Igjentagelse deraf. Materier af den Art staae i den indvortes Sammenhæng, at de ikke uden Skade for Sagen selv lade sig sønderlemme, og ved at behandle Tingenes nye Stilling ere vi nødte til at kaste et Øie til den gamle. Maatte allene Forfatteren være saa heldig, at give sine Variationer paa et gammelt Thema den Form, som [4] kunde fortjene hans Læsers Bifald og derhos bidrage til ved Sandhedens Fakkelt at adspredde det Mørke, der endnu maatte svæve over disse Gjenstande!

Det Tidspunkt, som længe har været ahnet og forudsagt, fordi det fremleder et paa vor Banks indvortes Væsen og urokkelige Styrke grundet Bankforhold, det Tidspunkt nemlig, da Bankens udsendte Sedler have Sølvets Værd, hvorpaa de ere funderede, synes endeligen med stærke Skridt at nærme sig. Sølvets Repræsentant, som i mange Handelens Forhold er et bekvemmere Bytningsmiddel end Sølvet selv, synes omsider, efter at Coursens Bevægelser er gaaet i en Spirallinie, at ville hævde sin Ret og Evne til at forestille Sølvets ubeskaarne Værd, hvormed Bankens Constituentere saa kraftigen havde udstyret den. Det Forhold, hvori den i den handlende Verden vedtagne Værdi af Bankens omløbende Sedler længe stod til det i Bankens Kjelder indsluttede Sølv, var saa unaturligt, og saa lidet grundet i Bankbygningens Væsen, at dets Kortvarighed var let at forudsee. Det maatte forandres ved en let Berørelse af forandrede Tidsomstændigheder. Især Maatte det vorde kuldkastet, efterat Statskraften havde udviklet sig i sin hele Fylde, og efterat den norske Stat havde afgivet et mærkeligt og i Europa usædvanligt Exempel paa et ordentligt, og af overflødige Safter svulmende, Finantsvæsen.

[5] Men denne Anelse, denne paa sikre Slutninger grundede Formodning, om Papirets Ophøielse til Sølvets Værd, har ingenlunde været en almindelig Forhåbning om den ønskværdigste Tilstand; men snarere en Frygt for den voldsomme Rystelse, som af denne Overgang vilde vorde en Følge, og for den Virkning, som den i det Hele vilde udøve paa Samfundets forskjellige Forhold.

– Det er Forfatterens Hensigt med disse Blade at anstille herover nogle Betragtninger, deels for at dæmpe denne Frygt, deels for at undersøge Aarsagen til dette Phænomen i vort Handelsliv, deels for at lægge Tømme paa de Forhaabninger, som man kunde gjøre sig om en uafbrudt Fortsættelse af de lykkelige Omstændigheder, som have forbedret Landets indvortes Tilstand, og som tillige af den Grund have opløftet vore Papirpenge henimod Sølvets Værd paa Coursens Skala. Dersom Læseren, efterat have gennemgaaet denne Labyrinth af Betragtninger, vil finde, at han endnu ikke har naaet det bestemte Maal for sin Vandring, da undskyldte han deels Veiviserens ufuldkomne Veilednings-Evne, deels betænke han Vanskeligheden af at finde den veiledende Traad, under det Mørke, som Begivenheder, hvis Følger ligge skjulte i Fremtiden, maatte udbrede derover.

Paa et andet Sted have vi omtalt den uforklarlige Ulighed, som vort Pengevæsen længe har havt med andre Landes, hvis omløbende Sedler, [6] endskjønt grundet paa mindre solide Bank-Principer, dog i virkelig, og i den handlende Verden erkjendt Værd, have langt overgaaet vore. Dette udenlandske Pengevæsen, og især den Stats, hvormed Norge i flere Aarhundreder deelte Skjebne, har havt i lang Tid en stadig Gang, og Bankens udsendte Repræsentantere ere blevne antagne som gyldige, og have ikke været, i nogen mærkelig Grad, underkastede de bølgeformige Bevægelser, som de norske. Men begge disse Stater have paa forskellige Veie, og i et ulige Tidsrum, nærmet sig den Fasthed i Pengevæsenet, som var Maalet for begges alvorlige Anstrængelser og store Opofrelser. Der er megen Lighed og Ulighed mellem de Forholdsregler, som valgtes for at fremvirke denne Forbedring, hvilke paa begge Sider, snart til en Tid snart til en anden, have rystet den borgerlige Formue og de indvortes Pengeforhold. I den Spirallinie, hvori det norske Pengevæsen har nærmet sig denne Fasthed, ligger vist nok mangt et vakkende og vildfærende Skridt fra den lovgivende Magts Side. Den monne have lagt Bankens Grundvold med dristige Hænder, men Modet har under den besværlige Vandring stundom forladt Lovgiveren, og han forfærdedes saa meget over sine egne Gjæringer, at hans senere Skridt maaskee have manglet den tilbørlige, gennemgribende Kraft. Mere forsigtig gik den nye danske Banks Stifter tilværks i Arbejdet Begyndelse; men [7] ligesom angrende dette Maadehold, gav Statsstyrelsen midt paa Veien et Kraftstød, som gaaer igjennem nuværende og kommende Slægter. – Det er ikke vor Hensigt at udføre denne Sammenligning i Udviklingens hele Fylde. Den vil kunne anstilles af de Læsere, der ville gjøre sig bekendt med begge Bankers Historie, med de offentlige Dokumenter og oplyste Forfatteres Skrifter, som ligge for vore Øine. Begge Nationer staae nu ved Enden af den møjsommelige Vandring. Begge kunne glæde sig ved at have overstaaet Sygdommens Crisis, og paa forskellige Veie synes de nu at møde hinanden ved det store Hovedmaal, Pengevæsenets Fasthed, som et velgjørende Regulativ for alle Pengeforhold. Vi ville kun tillade os at anstille nogle Betragtninger over denne forskellige Fremgangsmåde i begge Stater, for at vise, at, dersom vi ikke altid spore Viisdom og Kraft i vore Lovgiveres Bestemmelser, saa har Stillingen deels været saa indviklet, at det Rette var vanskelig at finde, deels spore vi i det endelige Resultat det Held, som har kronet saa mange af Stortingets Beslutninger, der udkastedes af uerfarne og uøvede Hænder.¹

¹ Da Pengevæsenets Sag skulde ordnes paa det første ordentlige Storting, tillod Forfatteren sig i et Foredrag, som findes indført i Storthingsforhandlingerne for 1815 og 1816 Nr. 5 Pag. 79 - 91 og 123 - 126, samt 158 - 162, at foreslaae en lempeligere Overgang fra det gamle til det nye Pengevæsen, ved at fremlede Papirpengenes Forbedring igjennem Sedlernes successive Formindskelse, og at lade den Basis, hvorpaa det da hvilede, nemlig Rigsbankheftelserne, indtil videre staae ved Magt. Han frygtede for Følgerne af de Byrder, som den tvungne Banks Oprettelse vilde paalægge Nationen, og hans Begreber om Landets Stilling tillode ham ikke at give sin Stemme til saa gennemgribende Foranstaltninger, før en lempeligere Overgang var prøvet. Hans Begreber svarede ikke til Pluralitetens; men den Forvirring, som det gamle Pengevæsen havde frembragt i vore borgerlige Forhold, bestemte Stortinget til meer afgjørende Skridt, som hurtigere kunde raade Bod paa de i lang Tid baarne Lidelser. Forfatteren tillader sig i et Tillæg til denne Afhandling, at tilføje disse hans Foredrag, der kunne have nogen Historisk Interesse, uden at han deri vil have lagt noget Beviis paa hans større Klogskab end hans Landsmænds, langt mindre forudsætte, at Pengevæsenets Fasthed (forts.)

[8] Et Hovedtræk gaaer i denne Henseende aabenbart igjennem Characteren af vore Storthings [9] Beslutninger om Pengevæsenet, efterat Bankens Grundvold ved et Magtsprog var bleven lagt. Storthinget har beflittet sig paa en vis Passivitet i sine følgende Forholdsregler, og det har villet give Landets Borgere Tid til at forvinde de Lidelser, som den første Beslutning forvoldte paa Vindskibelighedens Vei, og i Borgernes Formuesforfatning. Dersom det første ordentlige Storthings Medlemmer feilede i Midlerne til at ordne vort Pengevæsen, eller i det mindste anvendte saadanne, som hverken stemmede overeens med vor Forfatnings Aand, den nationale Formues Beskaffenhed, eller med Handelens og Virksomhedens Stilling paa den Tid, saa have de følgende Storthingsmænd viist en Forsigtighed i deres Bestemmelser, som stundom har været anklaget som Frygt, Vankelmod og Uvidenhed; men som aabenbart sigtede til at bøde paa Følgerne af sine voldsomme Skridt, og til at lade Tidsomstændigheder, og ikke Lovgiverens Villie, fremlede en bedre Tingenes Orden. Valget af de første Forholdsregler have aabenbart havt Indflydelse paa de sidste. Den besynderlige Slapheds-Tilstand, hvori Fædrelandets Handel [10] befandt sig under den nye Forfatnings Morgenrøde; den Rystelse, som et forstyrret Pengevæsen, kort før og under Statsforandringen, frembragte i alle indvortes borgerlige Forhold, saavel som den, der maatte frembringes igjennem den stærke Curmethodes drastiske Midler, den forøgede Statsudgift, som maatte være en Følge af en selvstændigere Tilstand – alle disse forandrede og uheldige Statsforhold maatte virke i høieste Grad skadelig paa vor Cours. Denne Tilstand maatte være saa meget længere, og vist sig i sin fulde Styrke under Bankens Barn-dom, fordi der længe gik en Tvivl igjennem Nationen om Muligheden af en Banks Oprettelse paa den foreskrevne Vei. Det Utrolige og Uventede skede imidlertid. Bankens Bygning reistes paa den fremtvungne Basis; – men under Anstrængelsen for dens Oprettelse, under en fortsat Næringslaphed, og en uafbrudt tilbagegaaende Formuestilstand, havde Pengeforholdene undergaaet nye Forviklinger, og Coursens Stilling havde naaet et saa afvigende Standpunkt fra det i Bankloven foreskrevne, at det vilde have frembragt en større Lidelsesperiode, end den Nationen allerede havde gjenne-gaaet, om Bankstifternes Villie og Bestemmelse bogstaveligen var bleven fulgt.

Siden den Tid har Storthingets Forhold været mestendeels passivt, og det har ikke paataget sig ved voldsomme Midler at helbrede den Sygdom, hvori [11] vort Pengevæsen var falden, deels under en foregaaende Tids Vildfarelser og Byrder, deels formedelst Storthingets egne haarde Forskrifter; men det har brugt forsigtige Lægers Fremgangsmaade, som i deres Lægehjelp gaae meer Naturens end Konstens Vei. Conjunkturer og finantielle Misgreb havde frembragt en slet Cours, og denne indviklede Knude overhug det første ordentlige Storthing ved et Magtsprog; igjennem en dybt falden Courses langsomme Bevægelser til Forbedring tillod Storthinget Fædrelandet efterhaanden at komme til Kræfter. De voldsomme Skridt, som til Pengevæsenets Forbedring gjordes, lemlæstede især den industrielle Virksomhed i Fædrelandet, gjennem alle dens forskjellige Grader, og dersom de omløbende Papirpenge paa engang havde faaet Sølvets Værd, saa vilde Næringveienes Gang have blevet endnu mere vaklende, og for Forstanderne mere uheldig, end den under mange, og mange Slags, Lidelser allerede var. Den Uretfærdighed hvormed den gamle Pengelov havde behandlet gamle Creditorer, ved at nedtrykke den gamle Laanesums Værd, vilde være gaaet over til en anden,

(forts.)

og Orden hurtigere, sikkrere og for Fædrelandet nyttigere, var bleven fremledet ved at følge hans Forslag. I Behandlingen af Fædrelandets Anliggender paa de afholdte Storthing er han vant til at hylde en vis Optimismus, da vi som oftest have seet Sandhed og Held udvikles af urolige Gjæringer og ubeqvemme Elementer. Hvad der end er foregaaet og i Storthinget besluttet, saa er det vist, at Fædrelandet nu staaer paa et Punkt, da det kan see et fast og urokkeligt Pengevæsen i Møde og den Nærværende Slægt kan nyde dette Gode som en Arv, hvoraf den er kommen i Besiddelse, uden ængsteligen at grandske efter Arvens Oprindelse. Det Middel, som Forfatteren foreslog til Coursforbedring er det, som den danske Bank med Held har fulgt, endskjønt Overgangen til en forbedret Cours frembragte store Ulemper, fordi den skede pludselig og brat.

ligesaa yderlig og for Debitor fordærvelig, og et stort Skifte, forbundet med uendelige Salg havde uophørligen beskjæftiget vedkommende Rettens Betjente. Storthingets passive Forhold under disse ustadige Coursbevægelser, der kunne betragtes som Virksomhedens [12] Thermometer, modificerede Følgen af disse Viderværdigheder.

Vel har Storthinget fundet sig beføiet til at fixere Bankkursen, og hindre dens unaturlige Tilbagegang til en i sine Følger betænkelig Værdiforringelse; men dets Bestemmelse i saa Henseende har troligen fulgt Virkningen af Handelens og Virksomhedens egen Beskaffenhed, uden at fremtvinge en Skinforbedring ved at fremskynde Coursens Flugt mod Pengevæsenets oprindelige Maal. Den satte Bankkurs var ikke Aarsag til Coursens Forbedring; men en Virkning af den Coursstigen, som Handelens forbedrede Gang og Industriens lettere Betingelser havde forberedt den. Storthinget var vel beføiet til ikke at tabe Hensigten af Bankens Oprettelse af Sigte, at berede Fasthed og Orden i Pengevæsenet, og at forebygge de vakkende Bevægelser i vore borgerlige Forhold, som Repræsentativets usikre, snart mod det Høje, snart mod det lave pegende Værd, saa øiensynligen foranledigede. Erfaring har lært, at vort store Raad i denne Henseende har været paa ret Vei. Fædrelandet har, under Storthingets forsigtige Adfærd, efterhaanden nærmet sig til et stadigt Pengevæsenes Forhold, og dets virksomme Sønner er levnet Tid til at overvinde Følgerne af den henrundne Tids Vanskeligheder, og at bygge deres nye Virksomhed paa renere Grundsætninger end dem, som nyligen ledede til Velstand og Rigdom. [13] Veien til Rigdom gaaer ikke længere igjennem Medborgeres Lidelser, eller igjennem Forviklinger i store Pengeforhold, som berige enkelte og forarme den store Hob; men findes ved solidere, for alle Parter meer gavnlige Midler. Ikke at vi her ville drage til Felts mod Spekulantere, som gjøre sig Fordeel ved Pengeomsætninger, og benytte Børsens ustadige Spil for at gjøre en Handelsvending. Deres Forretning bør ikke beskjemmes eller forfølges; thi den er nyttig og fremmer ofte Statens og Privatmands Fordeel. De have Penge paa rede Haand til Brug i Nødens Tid, som Kornhandlere have Korn, og vi have tydelige Beviser nok paa, hvor nyttige disse, med et Slags Skamkjende udpegede, Pugere have været. Fleres Fremtræden paa den store Handelsbørs, som Medbeilere til en nyttig Omsætning, have paa flere Maader lettet vor Vindskibelighed, og den hele Pengeomsætning paa vore Børser have faaet en lettere Gang, siden den store Spekulant stillede sig ved Siden af de faa, som hidtil foreskrev høje Omsætnings-Vilkaar. Men den kloge og nyttige Spekulant ønsker Orden og Fasthed i Pengevæsenet for at give Spekulationer en fast Retning, medens den bestandige Synken kun gavner de Spillere, som spekulere paa Statens Ruin.

Hvor megen Strid derfor endog er reist i Storthingssalen om denne Gjenstand imellem dens dygtigste Medlemmer, har dog Resultatet af disse [14] indviklede, stundom med Bitterhed førte, Undersøgelser ledet til den Middelvei, paa hvilken vore Storthing maaskee oftere findes, end nogen Rigsforsamling over al Verden. Det har ikke lykket dem, som i deres varme Iver for at bringe Stadighed og Orden i en Sag, som længe var i Uorden, ved en pludselig Overgang og ved drastiske Midler, som maatte skadeligen virke paa den borgerlige Virksomhed, at hæve Pengevæsenet til den Høide, hvortil Pengeloven stiledede, og som det stod i Bankens Magt, naar saaledes bestemtes, uden dens egen Fare at befæste. Men det overlades heller ikke den borgerlige Vindskibeligheds Forstandere, at fortsætte en Svagheds Tilstand, som, i sig selv unaturlig, ledede til nye Forviklinger og nye Lidelser iblandt den talrigt og uskyldige Mængde. Under Storthingets rolige og forsigtige Færd er en Mellemtilstand fremledet, der som en Skjærsild har udrenset grove Vildfarelses Stoffe, og Fædrelandet synes nu at nærme sig den rene Tilstand, den faste Orden i Pengevæsenet, som dog er en nødvendig Betingelse for en almindelig lykkelig Borger-Tilværelse. Man see sig om i Europa, og hvor vil man finde et saadant Maal opnaaet med saa megen Forsigtighed og Maadehold? Statsstyrelsen, den gamle og den nye, har feilet i sine valgte Forholdsregler, den gamle i at fremlede Sygdommen, den nye i

den begyndte Helbredelsesmaade. Den har ladet sig henrive i Malstrømmen af den [15] almindelige Forstyrrelse og Misgreb; men den har med stor Klogskab og en priisværdig Passivitet rettet de begangne Feil, uden at bygge Farer for nogen Slægt, enten den nærværende eller den tilkommende.

Der har vist nok i Løbet af de Aar, som ere henrundne siden Banken stiftedes, været flere Tidspunkter, i hvilke Storthinget syntes at kunne være beføiet til at beslutte Parivexling, fordi Bancosedlernes nominelle Værd, paa liden Forskjel nær, faldt sammen med Sølvets, men det beleiligste Øieblik maatte vel 1818 synes at være, fordi Overgangen da havde været lempeligst, og fordi Nationen ventede denne Tingenes Stilling, endskjønt dens indvortes Forhold ikke stiledede derhen. Men dette Storthing maatte have sine gyldige Grunde til de valgte moraliske Skridt, fordi der endnu stod en stor Rest af Bankens Fond tilbage, og fordi Vindskiblighedens Gang just paa den Tid var besværligere end nogensinde i det hele Tidsrum, som den siden den nye Forfatnings Begyndelse har gennemløbet. Dets Grunde findes fuldstændigen udviklede i dets trykte Forhandlinger, og de tagne Beslutninger havde sine Forsvarere i Thingets meest udmærkede Mænds givne Vota. Hiint Storthing var vist nok saaledes beføiet til at overlade Spørgsmaalet om Sølvvexlingen i de Mænds Hænder, som det, i Følge deres Indsigter, havde sat i Spidsen for Bankens Bestyrelse, og som kunde i det Mellemrum, der forløb til [16] næste Storthing, overbevise sig om Fondets Completering, og Borttyddelsen af de Hindringer, som lagdes i Veien for Hensigtsmæssigheden af en saadan Beslutning. Frygten for en gennemgribende Bestemmelse deelt saaledes baade af Storthinget og af den Autoritet, som uden for samme maatte have det i sin Magt med Upartiskhed, som med Sagkyndighed, at bedømme Spørgsmaalets Beskaffenhed. – Større Grund er der maaskee til at anklage det Storthing, som var forsamlet 1821, da et af Bankdirektionens Medlemmer fremsat, og med stærke Grunde motiveret Forslag, forelagdes Storthinget og understøttedes af Bankdirektør O x h o l m s vel gennemtænkte Foredrag. Men deels havde Coursforværringen svinget sig op til en Høide, som, efter de almindelige Begreber om denne Sag, gjorde det betænkeligt at beslutte en saa brat Overgang, deels herskede andre Gjæringer paa hiint Thing, som bortfjernede Opmærksomheden fra denne Gjenstand, og henedede den paa andre med Nationens Selvstændighed sammenhængende Spørgsmaale. En dunkel Idee, som lykkeligviis ikke kom til Udførelse, nærdes desuden mod Slutningen af dette Thing, som klarere fremsattes paa det overordentlige Storthing i 1822, om at benytte Banken til andre Øiemed. Efter den Tid blev Ideen om en approximerende Coursforbedring, fremlædt af Tidsomstændighederne og sanctioneret af Sølvvexlingen, saa rodfæstet i [17] Storthinget, at det ingenlunde er at undres over om Parivexlingen udsattes, indtil begge hine Vexelvirkninger ligesom sammensmeltede i et Punkt. Dersom Nationen i det Mellemrum af de sidste 10 Aar ikke har kunnet glæde sig ved et fuldkomment fast Pengevæsen, i Følge hvilket Bankens Sølv og Papiir har lige Værdi, saa har den dog undgaaet de Forvirringer, som ere en Følge af store Spring i Coursgangen. Coursen har længe staaet paa eet Punkt, og da den gjorde et vældigt Spring mod Pari, skede dette formedelst Omstændigheder, som ei styredes af Lovgiverens Magtsprog.

En anden Grundsætning gaar tydeligen igjennem Storthingets Forhandlinger, som i sig selv et Foster af Klogskab og Forsigtighed, er udøvet i de fleste Tilfælde paa en Maade, som gjør Storthinget værdig til den nærværende Slægts Tilfredshed og til Efterslægts Erkjendtlighed. Det har steds skyet at forbedre den levende Slægts Tilstand paa Efterslægts Bekostning, og har heller ladet hiin bære Byrden end vælte den paa denne. Der er saa godt som intet Land i Europa, som har undgaaet denne Fristelse til at skyde Tidens Byrder over paa Fremtiden, og der gives visseligen mange, som i denne Henseende kaste et mørkt Øie ud over kommende Dage. Skyld og Gjæld er en trykkende Tilstand, saavel i det offentlige som i det private Liv, og er i alle Tilfælde en Hinder for Udviklingen af [18] Statens Fremskridt til Orden og Statskraft, i indvortes som i udvortes Forhold. Imidlertid vove

vi ikke ubetinget at rose denne Afholdenhed fra Gjeld, eller paastaae at denne Frygt for Laan stedse har været paa sit rette Sted i Storthinget. Vi maae tilstaae, at der gives Omstændigheder, som kunde beføie Statsstyrelsen til at gribe til saadanne Midler, og at vor Stat i enkelte Tilfælde med alt for stor Ængstelighed har skyet disse. Naar Samfundets politiske Tilværelse staaer paa Spil, da maa den Byrde, som følger af den med Forsvaret forbundne Anstrengelse retfærdigen kunne paalægges den kommende som den levende Slægt. Om Norge i sin nye Tilstand, ikke kan siges at have været i dette Tilfælde, saa har det dog under mange Opofrelser maattet befæste sin politiske Selvstændighed. Det vilde maaskee have været klogere, i Steder for at uddrage Bankens Moderfond af forarmede indenlandske Casser, i en iøvrigt stor Trængselstid, at have reist denne Capital ved udenlandske Laan; thi det kan ikke nægtes at denne Udtømmelse paa mange Maader svækkede den indvortes Vindskibelighed, og forøgede en Forlegenhed, hvori virksomme Borgere paa den Tid befandt sig.² [19] Det kan heller ikke nægtes, at Gjeldsbyrden, som deels havde sin Rod i den ældre Fortid, deels var Prisen for en selvstændig Statsforfatning, med Retfærdighed kunde paalægges Efterslægten, saavel som den nærværende, da begge Slægter nyde Godt af de Fordele, som derved opnaaedes og kjøbtes. Men paa den anden Side vilde det have været vanskeligt paa den Tid at reise den fornødne Capital, fordi Norge endnu ingen Credit havde i Udlandet, og dets finantielle Styrke endnu ei var bekjendt. For at bevare sin udvortes politiske Selvstændighed har Norge ikke behøvet at gjøre store Offere siden Foreningen. Der gives mange Stater, som havde en større politisk Betydenhed end det nordiske Forbundsrige; men faa, hvis politiske Forhold til Udlandet er meer bestemt, og hvis Landgrændse er mere afrundet. Uden nogen politisk udvortes Fare har det i de Aar, som henrandt siden Foreningen kunnet henvende sin Opmærksomhed paa Landets indvortes Forfatning, uden at frygte for et Angreb paa dets politiske [20] Selvstændighed, og Spoer deraf findes i den kloge Sparsomhed, hvormed den Deel af vort Forsvarsvæsen, som ansees for det vigtigste, er bleven udstyret.

Har derfor endog den norske Stat ladet en vigtig Periode af den nye Statsforfatning gaae forbi, uden at søge den Hjælp ved udenlandske Laan, som vilde have lettet den indenlandske Virksomheds Gang, og saaledes benyttet den levende Slægt utilbørligen, som et Middel til at Bygge Fremtidens Borgerheld, saa kan den Forsigtighed, som saalunde siden er brugt, visseligen ikke lægges den til Last. Af den Tids Formue-Splinter byggedes en Broe, for at bevirke Overgangen til en selvstændig og gjeldfrie Tilstand; men, engang færdig, har den tjent til at befordre den indvortes Borgervirksomhed og Borgerfred, og burde ikke angribes med forvovne Hænder, eller et System forstyrres, som efterhaanden giver Statsstyrelsen en fast finantiel Stilling, og sætter den i Stand til at fremme store og vigtige Statsformaal. I denne Henseende har vort Statssamfund havt mere Held, end den gamle Frændestat. Dannemark har i dette Mellemrum gjort store Anstrengelser for at skabe en ny Flaa-de efter Bortranelsen af den gamle, ligesom dets Krigsvæsen er i alle Henseender kostbarere. Men dets politiske Stilling byder maaskee denne Stat, i en langt høiere Grad end Norge, at vedligeholde en vis Krigsfod for, under en mindre bestemt politisk Stilling til [21] andre Lande, at bevare en vis Selvstændighed. Aarsagerne til denne forskjellige Anstrengelse, saavel som Betragtningen over disse Landes forskellige politiske Forhold, og Bedømmelsen af den i begge Stater brugte Fremgangsmaade, ligger uden for denne Afhandlings Grændser. Men det er klart, at Danmark har seet sig nødt til at stifte en betydelig udenlandsk Gjeld, og gjøre store Indgreb i kommende Tidens Statsindtægter, medens Norge, under et heldigere, for ei at sige klogere, Sparsomheds-System har kunnet afholde

² Da Wellington 1831, i Parlamentet bebreidede Ministeriet, at det var gaaet saa vidt med Skatteformindskelsen, at der ingen Sum blev tilovers til at formindske Statsgjelden, svarede Ministeren Gray: "De Penge, som man lader blive i Bøndernes, Handelsmændenes og Manufacturisternes Pung, virker langt nyttigere til Folkets Lettelse, og Forøgelsen af den almindelige Velstand." Det kan ikke nægtes, at mangen Virksomheds Sene lammedes i Norge formedelst den Haarde Skat, som paalagdes i Anledning af Oprettelsen af den tvungne Bank.

Statens Udgifter, og gjort betydelige, over Contracten fremskyndede, Afbetalinger paa sin gamle Gjæld, uden utilbørligen at bebyrde Landets Vindskibelighed.

Ligesaa forskjellig var den danske og norske Bankbestyrelses Fremfærd, da det gjaldt om at ordne Statens indvortes Pengeforhold. Da det danske Pengevæsen skulde redes ud af den udviklede og chaotiske Forfatning, hvori det ved Krigens Ende befandt sig, og en alvorlig Haand skulde lægges paa at give det den Fasthed og Ligevægt, som er en vigtig Betingelse for en heldig Borgervirksomhed, brugte den danske Regjering Midler, som vare maaskee meer passende til de forhaanden værende Omstændigheder, meer lempelige, end dem, hvoraf den norske Lovgiver betjente sig. Den Grundvold, hvorpaa det danske Pengevæsen funderedes, var vist nok mindre beqvem; men den var allerede lagt. Følgerne [22] af de gjorte Indgreb i Eiendomsretten vare saa godt som forvundne, og det var maaskee klogere at benytte de forhaanden værende Materialier som de vare, end at kræve nye Offere af Statsborgere, som ved langvarige Krigslidelser og Næringsforvirringer befandt sig i en svækket Tilstand. Erfaringen har ogsaa heri gjort en Streg i Theoriens Regning, da den danske, paa en ubeqvem Materie byggede, Banks Repræsentativer længe have haft en Overvægt over den norske Banks, som hvilede paa Systemets reneste Grundvold.³ Langt anderledes gik den norske lovgivende Forsamling tilværks. Ved et voldsomt Keisersnit søgte den at helbrede Pengevæsenets Sygdomstilstand, hvortil den danske Regjering brugte, i det Øieblik, da Grundvolden lagdes, langsomt virkende Midler. Den Aand, som herskede i Storthinget i den nye Forfatnings første Dage svævede sædvanligen mod det Høie. Ligesaa forskjellig, skjønt stiledede i en modsat Retning, vare begge respektive Staters paafølgende Forholdsregler, og da viste sig aabenbart en større Passivitet i den norske end den danske Stats Fremgangsmaade.

[23] Den danske Bankbestyrelse og den danske Regjering ilede Maalet af en Alpari-Cours med langt raskere og langt meer afgjørende Skridt i Møde end den norske, og denne Iver havde, i det Øieblik, da Midlerne anvendtes, den meest aabenbare Indflydelse paa de borgerlige Forhold. Debitorernes Stilling forværredes ligesaa meget under denne pludseligen stigende Cours, som Creditorernes under Papirpengenes sunkne Værd var bleven det, og i en desto højere Grad, som Lovgivningen Intet gjorde til at raade Bod paa de uheldige Følger af denne pludselige Overgang til det Bedre, medens den paa flere Maader var kommen de lidende Debitorer til Hjælp. Paa flere Maader, mestendeels fremledte paa den konstige Vei, bevirkedes denne Forbedring i de danske Penge. Da den danske Regjering aabnede et Laan i Hamburg, for at komme Grundbesidderne til Hjælp, indbragtes saa mange udenlandske Penge paa Børsen, at Pengenes Forbedring, der paa den Tid ikke kunde bevirkes ved fordeelagtige Handels-Conjuncturer eller en livlig Virksomhed, deraf allene maatte være en Følge. Hjælpens Virksomhed undergroves ved de anvendte Midler. Men Hovedgrunden til det danske Pengevæsenes Fasthed og Forbedring maa søges i det gennemgribende Skridt, som af den danske Regjering og Rigsbanken foretoges 1820, da 6 Millioner Rigsbankpenge inddroges mod 5 p.c. rentebærende Obligationer, og [24] for det modtagne Beløb i Rigsbanksedler gaves det samme Beløb i rede Sølv, udtrykt i Obligationer. De farlige Følger heraf for Banken hævdedes derved, at Regjeringen paatog sig det deraf flydende Tab, og tilføjede samtidigt dermed Lettelsen af andre Banken paahvilende Forpligtelser. Den successive Inddragelse af 820.000 Rbd. aarligen, som stundom af Aarsager der paa dette Sted ikke vedkommer os, har været indskrænket til 500.000 Rbd., har vedligeholdt denne Coursforbedring, som efterhaanden nærmer sig en Fasthed, der ved ingen forandrede Conjuncturer kan rokkes, fordi dette Bank-Institut hviler paa en sikker Grundvold. Desuden har den danske Rigsbank, ved den udenlandske Mynt, som den ved hensigtssvarende Operationer

³ Grunden hertil, forsaavidt den ei udledes af efterfølgende Betragtninger, ligger i Omstændigheder, som det mere tilkommer danske end norske Forfattere at oplyse. I vor Tids danske Litteratur findes hertil mange fortræffelige Bidrag.

stedse har bragt i sin Raadighed, havt det i sin Magt at hindre Coursens Tilbagegang, naar Mangel paa Sølv-Valuta har indfundet sig.

De Forholdsregler, som i Tidens Løb brugtes af den norske Statsstyrelse, vare vist nok mere skikkede til at fremlede en lempelig Overgang til Paricoursen, uden at tilføie den levende Slægt store Lidelser, eller gjøre store Indgreb i kommende Slægters Erhverv. Norge beholdt den underordnede politiske Stilling, i Forhold til det øvrige Europa, som det af Natur og Beliggenhed var anviist, og indrettede sig i sine indvortes Statsforhold og borgerlige Foranstaltninger derefter; og et ordnet [25] Finantsvæsen, tilstrækkelige Indtægtskilder, Borgernes frie, ubetyngede Bevægelse paa Virksomhedens Vei, og omsider en stadig Fremskriden mod et forbedret Pengevæsen, var Resultatet af denne Klogskab og Forsigtighed. Dannemark stræbede mod en forsvunden politisk Vælde, det glemte fremdeles sin forandrede Stilling, som det i mange Aar, før den sidste Krig havde gjort, og det sank i en bundløs Gjæld, som kun kan bæres af en Stat, der har en saa naturlig Intensitet, som den danske, og som vilde trykke den norske i Støvet. Dersom vi sammenligne Dannemarks Gjæld, som den opgaves, da Norges Deeltagelse i dets Statsgjæld skulde afgjøres,⁴ med dens nærværende Størrelse vil det findes at en betydelig Tilvæxt er foregaaet, og dersom den Mængde udenlandske Valuter, som derved indbragtes i Landet, forbedrede Coursen, bidrog ikke den derved [26] byggede udenlandske Gjæld til at forbedre Landets og Finantsernes Stilling i det Hele.

Denne Vei gik ikke den norske Statsstyrelse i dens Midler til at forbedre vort Pengevæsen. Vore Storthing have stedse viist en klog Utilbørlighed til at forøge Statens udenlandske Gjæld, og har skyet den Lettelse i Tidens Byrder, som fremtvinges ved at vælte den over paa Efterslægten. Storthinget har stundom maattet give efter for de hyppigen igjentaagne Krav paa Statens Hjelp, under Virksomhedens vakkende og ufordeeltagte Gang, og har maattet samtykke i at reise udenlandske Laan – lykkeligviis af ringe Omfang; men paa høist byrdefulde Vilkaar.⁵ Efterat Storthingets Beslutninger tildeels havde udtømt Privatmands Sølvforraad, var det en Slags Pligt for det, at aabne nye Tilflydelseskilder, forsaavidt det kunde skee uden Tab for [27] Staten, og forsaavidt Hjelpen kunde ansees at bringe virkelig Gavn. Men det overbeviste sig snart om, at denne Hjelp var meer indbildt end virkelig, og at den mestendeels tjente kun til at forsinke Anvendelsen af solidere og kraftigere Midler til at forbedre Virksomhedens Veie, eller bevirke en kort Frist i en uundgaaelig borgerlig Undergang. Den Hjelp, som Staten har beredt virksomme Borgere gennem et vel ordnet Pengevæsen, og ved at lette Veien til de fornødne Driftscapitaler, kan gøres meer eller mindre styrkende efter den Maade, hvorpaa Lovgiverens Hensigt og Villie sættes i Udøvelse. Herover ville vi neden for anstille nogle Betragtninger og Sammenligninger, og indskrænke os her til den gjentaagne Bemærkning, at den Frygt for udenlandsk Gjæld, som har besjælet vore Storthing, har aabenbar forbedret Landets indvortes og udvortes Statsforhold.

Det har været en let Sag, at bygge et Budget, som ikke betynger Borgeren med utilbørlige Byrder, fordi den Udgiftspost, som i de fleste andre Stater spiller en saa vigtig Rolle, er af liden Betydning i denne. Det kan vel ikke nægtes, at den Sempelhed, som finder Sted i vor hele Statsorganisation,

⁴ Den danske Statsgjæld opgaves, saavidt Forfatteren erindrer, 1821 for den norske Regjering til 47 1/2 Million Species (Sølv). Den sees nu at være 129 Millioner Rigsbankdaler. Aarsagen til denne Forskjel kan vel ligge i andre, bekendte og ubekjendte, Omstændigheder; men en Deel maa vist nok være en virkelig Gjeldsførgelse. Det vilde i Øvrigt være ligesaa utilbørligt, som for Læseren lidet oplysende, om en fremmed i det danske Finantsvæsen mindre indviet Forfatter, vilde angribe de Veie, hvorpaa de laante Capitaler i Dannemark anvendtes.

⁵ Der er ofte bleven ført Klager over det udenlandske Laan, som Staten gjorde 1820, men det hører ikke hid at bevise, at dette kun reistes formedelst forlegne Borgeres igjentaagne Fordring paa Hjelp, at dette Laan gavnedde flere Eiendomsmand og Debitorer, uagtet Laanet blev indgaaet paa meget haarde Betingelser, og at dette Laan formedelst den Orden og Styrke, hvormed Staten opfyldte dets Betingelser, forberedte Adgangen til et større Laan, som Nødvendigheden siden bød at reise. I alle Tilfælde er det ubilligt af Laantageren at klage over Følger, som han selv har fremledet, og som laae for hans aabne Øine.

har sin store Deel i denne Forkortelse af Budgettets Skala. Vor Stat har indtaget Selvstændighedens Plads iblandt andre Stater, uden at bære dens store Byrder. Det kan derhos ikke [28] nægtes, at den Forandring, som har fundet Sted paa det store Varemarked, den Priisnedsættelse, som udbreder Nydelsernes Mængde i en større og større Bue, og i stedse stigende Forhold, maa virke afgjørende paa den Stats Budget, som udsletter efterhaanden de directe Skatter, og lægger Beskatningsbyrden paa disse forøgede Nydelser Kilde. Statens Udgiftssum har ogsaa i Fædrelandet været en stedse voxende Størrelse. Den har fordoblet sig i de faa Aar, som ere henrundne siden Foreningen; men Indtægtens voxende Flod har ikke allene fremledet de fornødne Midler til den forøgede Udgifter Bestridelse; men har ogsaa sat Statsstyrelsen i Stand til at formindske den direkte Skat, uden i nogen synderlig Grad at forøge Byrden af den indirekte, ved en forhøiet Told paa Indførsels-Artikler. Naar dette sidste er skeet har ikke Consumenten i Fædrelandet, men Fabrikanten i Udlandet baaret Byrden deraf; thi han har, under en stigende Tilvirkning, seet sig nødsaget til at fremlokke en større Kreds af Kunder ved nedsatte Priser. Men det er ligesaa vist, at denne Simpelhed i Rigets Budget ikke kunde være bleven opnaaet, dersom enten Norge var bleven nødt til at tage den forlangte Andeel i Dannemarks Statsgjeld,⁶ eller Staten, ved Inddragelsen [29] af udenlandske Penge havde villet rede sig ud af de Vanskeligheder, hvoraf den i Forfatningens Begyndelse var omgivet.

Denne Befrielse fra Byrden af udenlandsk Gjeld skyldes visseligen ikke den Mangel paa Stats-credit, som Afmagt og en tilbagegaaende National-Velstand medfører. Den norske Stat fattedes ikke Adgang til at indlede fremmede Capitaler i dens Skatkammer; thi den har stedse med punktlig Nøiagtighed betalt Renter og Afdrag af de den forestrakte Summer, og ligesom dens offentlige Finantsvæsen staaer paa en solid Grundvold, og styres af dygtige Hænder, saa skrider den private Velstand aarligen frem paa en fordeelagtig Virksomheds-Bane. Saalænge denne nye Stats Indtægtsskilder vare ubekjendte, og den historiske Kundskab om den gamle Stats indvortes Kræfter laae forborgen i den forrige Statsfrændes Lønkamre, saa længe næredes en vis Mistanke til den norske Stats Evne til at betale Byrden af en udenlandsk Gjeld. De første Betingelser, som bleve den foreskrevne for et udenlandsk Laan til Privates Nytte, bære Spor af denne vor [30] Stats Miscredit; thi de vare foreskrevne med en streng Creditors Mistænkelighed mod en svag og uefterrettelig Skyldner. Dertil kom, at Statens hele Selvstændighed i finantiel Henseende, og dens Styrke til at bære sine Byrder var ubestemt og vaklende, saalænge dens Gjeldsforhold til Danmark ikke var afgjort. Man erindre sig de mørke Talemaader, som indfløde i den Adresse, som paa den Tid nedlagdes i Storthinget af Regjeringen selv, og man vil ei undre sig over, at Fremmede nedstemte sine Begreber om vor Statskraft, der offentligen fremstilledes i et saa svagt Lys. Men aldrig saasart var dette Gjeldsforhold, paa en for vor Stat fordelagtig og ønskelig Maade, afgjort, før Statskraftens Fylde saa aabenbart udviklede sig i et stedse voxende Overskud af Indtægter, under mangan en Lettelse af Borgernes Skattebyrder, at den norske Stats Credit kunde stilles ved Siden af de mægtigste Staters. Den samme Orden i at betale Renter og Gjeldsafdrag har vist nok beredt endog de Stater Credit, som ere nedsjunkne i en forbausende Gjeldsdybde; men faa Lande i Europa have gjort en saa hurtigen fremskridende Fortgang til Gjeldens Udsettelse, under Skattebyrdens forholdsmaessige Formindskelse som den norske. Andre Stater have valgt Forholdsregler, hvis Følger have været mindre bestemte, og ofte mindre velgjørende. For at berede sig Adgang til udenlandske Laan, og [31] opretholde deres Credit, have de ved Siden af Gjeldsstiftelsen danner et synkende Fond, hvis Hensigt var efterhaan-

⁶ Danmark forlangte, at Norge skulde tage en tredie Deel af den danske Gjeld, som da om Forfatteren ikke feiler, opgaves til 47 1/2 Million Sølv Species. Renten deraf havde vel forøget Budget-Udgiften med en Million Sølvspecies. Hvorledes skulde Norge paa den Tid have kunnet bære den Byrde, uden at reise nye Laan, og uden nye Forviklinger i Statsudgifts-Væsenet?

den at amortisere den stiftede Gjeld. Denne Opfindelse af den berømte engelske Minister Pitt er imidlertid bleven rost mere end den fortjener, og ligesom den har maaskee hindret Anvendelsen af kraftigere og mere hensigtssvarende Midler til Gjeldsformindskelse, har den og tildeels sat Staterne, under et blendende Credit-System, i Stand til at indvikle sig i blodige Krige. Det er saa langt fra at denne Amortisation har forbedret de respective Staters Gjeldstilstand, at der næsten i alle dem, hvor den indførtes, er skabt en nye og større Gjeld ved Siden af den synkende. Saaledes vilde vist nok England ved Hjælp af det synkende Fond som stiftedes 1786 have betalt sin daværende Gjeld, som beløb sig til 238 Millioner Pd. Sterling, til denne Dag, naar det ikke ved Siden deraf havde dannet en nye, som udgjorde meer end det tredobbelte. Norge var det i Europa ene forbeholdt at tilveiebringe den eneste gyldige Gjelds-Amortisation, nemlig ved Sparsomhed i Udgifter og Forøgelse af Indtægter. Den norske Stat har med fremskyndede Skridt afbetalt sin gamle udenlandske Gjeld, uden at skabe nogen nye, og det er saa langt fra at den har bevirket dette ved forøgede Byrder paa Statsborgerne, at det Gode er tilveiebragt under [32] disses idelige Lettelse.⁷ Dersom det bebreides den norske Stat, at den har skudt fra sig Udgifter, som synes fornødne, baade til at skabe og grundfæste gavnlige indvortes Indretninger og til at værne om vor politiske Selvstændighed, saa maa vi henvise til foregaaende Betragtninger for at godtgjøre, at denne Art af Sparsommelighed indtil denne Dag synes dels at være paa det rette Sted, dels ikke at svare til Anklagens Styrke.

Nok er det, at Norge ikke fattedes Anledning til at inddrage udenlandske Capitaler i den offentlige Stats-Casse, for at bevirke Pengenes Forbedring, naar ikke Frygt for at belæsse Efterslægten med en Byrde, som tilkom den nu levende Slægt [33] at bære, havde tilintetgjort ethvert Forslag af den Art. Da Norge behøvede en betydelig udenlandsk Capital, for at afgjøre den danske Gjeld, indfandt sig store Committenter fra rige Handelshuse, som tilbøde Laan, og Resultatet af denne Art af Licitation var billigere Betingelser, end Mængden havde turdet gjøre sig Haab om. Intet havde været lettere end at lægge en betydelig Sum ved Siden af den laante, til at ordne hvilket som helst andet indvortes Anliggende, naar ikke en vis Laaneskræk havde været den herskende Stemning iblandt den forsigtigere Deel af Stortingets Medlemmer. En forholdsmæssig liden Sum inddroges paa denne Maade til Opførelsen af en Kongebolig, fordi den norske Stats finantielle Styrke endnu ei var kommen i stt rette Lys, og Stortinget saaledes ikke vovede at henvise Bestridelsen af denne Statsudgift til de sædvanlige Stats-Indtægter.

Der fattedes ikke i vore Storthingsforsamlinger paa Proponentere, som foresloge at inddrage betydelige udenlandske Capitaler i Fædrelandet for at Hjælpe Laantrængendes Forlegenhed; men Forslaget strandede som oftest paa hiin Frygt for at forøge den udenlandske Gjeld, og naar Forslaget en enkelt Gang gik igjennem, var Summen forholdsmæssig liden. – Ingen Klage har været stærkere paa Stortinget end den over Pengemangel, og intet Krav meer paatrængende, end paa at forøge den [34] omløbende Pengemasse, snart paa den ene, snart paa den anden Maade. Lykkeligviis har Fleertallet af Stortingets Medlemmer vidst at skjelne mellem Pengemangel, og periodisk Mangel paa Evne til at erhverve og afsætte de Produkter, som tilbydes for Penge. Den største Forøgelse af den omløbende Pengemasse vilde ikke raade Bod paa den paaberaabte Pengeforlegenhed; thi Penge søger ikke den Nødlidendes Casse, og denne strækker forgyeves Haanden ud efter den store Overflod, naar han inter

⁷ Medlemmerne af de sidste engelske Ministerier have derfor hævet dette synkende Fond, og have ikke fortsat dette Skinværk. Ved Siden af den Grundsætning at lette den nærværende Slægts Byrder saavidt muligt, for at bevirke borgerlig Velstand og blomstrende Virksomhed, har det engelske Ministerium i den senere Tid ei beflittet sig paa anden Gjelds-Afbetaling, end den, som flyder umiddelbart af Statsindtægternes Overskud over Statsudgifterne. De hellige Løfter, som af andre Statsstyrelser ere gjorte om at afholde sig fra enhver Gjeld, ere eluderede paa flere Maader, naar Nødvendigheden bød at bryde Løftet. Den amerikanske Stat – om det Store tør sammenlignes med det Smaa – har gaaet samme Vei som den norske; men disse Stater have faa Sammenligningspunkter, og Amerika har i det hele et europæisk politisk Snit.

Pant har at byde, medens hans Virksomhed gaaer med hvert Skridt tungere, naar den belæsses med en forøget Rentebyrde. Pengemassens Forøgelse er en Broe for Virksomheden, som den forarmede Borger ingen Førselsmidler har til at benytte. Denne Laanecuur er for denne sædvanligen kun en Forhaling af borgerlig Død, og han finder en grundigere og varigere i de forhen ofte berørte Midler til at ophjælpe Vindskibeligheden. De Virksomhedsforstandere, som have Eiendomme at byde som Pant, som overbevise Deres Creditorer om, at deres Stilling forbedres, som vise Orden og Redelighed i at opfylde indgangne Forpligtelser, og Klogskab til at indlede en forviklet Virksomhed paa en renere Bane, fattes sædvanligen ikke Adgang til de fornødne Drivmidler, eller Anledning til at afhjælpe en øienbliklig Nød. Ubetimelige og pludselige Opsigelser ere sjeldne i vort Fædreland. [35] Offentlige Penge forblive sædvanligen urokket staaende, og opsiges ikke uden Debtors egen Brøde, naar han nemlig viser Uorden eller Afmagt, og svigter de indgangne Forpligtelser. Private Creditorers ubetimelige Opsigelse, som forvolder Debtors borgerlige Undergang, betragtes med saa forhadte Øine i vort Fædreland, at de visseligen sjældent finde Sted, uden under særegne Omstændigheder, enten paa den ene Side fremledte af en overhængende Nødvendighed, for at undgaae borgerlig Fald, og af Formueskifter, eller paa den anden Side af en fortsat Skjødsløshed og Formueforvanskning, som nøde Creditor til omsider at sikkre sin lovlige Eiendom ved alvorlige Foranstaltninger.

Men om saa var, om der endogsaa kan tænkes periodiske Forhindringer for den borgerlige Virksomheds fordeelaglige Gang, som er en Følge af forviklede Handelsomstændigheder og Salgmarkedets Beskaffenhed, og som ikke lade sig overvinde ved Flid og Skarpsindighed, saa maae disse Tilfælde være meget enkelte og kortvarige, og de enkelte Patienteres Tarv, som lide derunder, maa underordnes det almindelige Bedste. For at helbrede denne periodiske sygelige Tilstand, som indtræffer over al Verden paa Handelens og Virksomhedens Vei, der er et uafbrudt Vexelspil af Tab og Vinding, af Held og Uheld, bør ikke træffes saadanne Foranstaltninger, som virke skadeligen paa det hele [36] Samfund, og som frembringer en Tilstand, der er langt farligere end en øienbliklig Nød, der sædvanligen finder Midler til Rettelse i Virksomhedens eget Hjerte. Paa Pengevæsenets Vei er Overflod farligere end Mangel, og især maa Statsborgeren frygte for den Overflod af Repræsentativer, som nedtrykker Vareværdierne, fremskynder utilbørligen Penge-Circulationens Fart, foranlediger Pengesløsen i alle borgerlige Stillinger, og Døsighed paa Virksomhedens Vei; som forhindrer Skarpsindighedens og Flidens Udvikling, og fornemmeligen forvirrer alle Eiendomsforhold, og forvikler alle Værdier. Aldrig har vor Virksomheds-Periode grovere Vildfarelser at fremvise, end da Pengemassen havde naaet sin høieste Flod og med ubegribelig Hurtighed foer fra Haand til Haand igjennem alle Borgerlivets S sammenslyngninger. Aldrig har den havt større Fremskridt at rose sig af end det Tidspunkt, da Pengemassen erklæredes for utilstrækkelig til at tilfredsstille Virksomhedens Fornødenhed, og da den maatte i sit eger Hjerte opsøge de Midler til Rettelse, som den ikke fandt i udvortes Omstændigheder, endskjønt ogsaa paa den Tid skjulte Farer lurede under den tilsyneladende Herlighed. Der gaves ogsaa i denne Henseende en Mellemtilstand, der hverken peger mod Overflod eller Mangel, under hvilken Borgervirksomheden sikkrest og lettest glider frem til Uafhængighed og Velstand, og som [37] tjener bedst alle Borgersamfundets Classer. I dette Lykkens Bælte synes Norge nu i denne Henseende at sidde, og der bør neppe gjøres noget Skridt mere end hvad der er gjort, til at lette Virksomhedens Veie gennem en nye Virksomhed af den Art. – Disse Klager forstumme efterhaanden. – De Rædselsbilleder og klynkende Toner, som skulde virke paa Storthingsmændenes Følelse, paa Forstandens og den renere Statsklogskabs Bekostning, ere tildeels ved en djærv Tilretteviisning forjagne af Storthingshallen.

Det er maaskee saa meget overflødigere at fægte mod denne faldne Kjæmpe, som vi tilforn have behandlet denne Gjenstand; men endnu er der mange Begreber i Omløb, som røbe Borgernes Krav

paa Statens Understøttelse af den private Virksomhed, stundom til Statens Fordærv. Dette viser sig ikke allene i hine omtalte Fordringer paa Laan, og paa Hjælp af en forøget Pengemasse; men paa alskens Lettelse og kraftig Understøttelse for at bære en nybagt Virksomhed og en dristig Spekulant til en blomstrende Tilstand og et heldigt Udfald af Spekulationen. Disse nye Entreprenører ville ikke indsee, at Staten har liden Aarsag til paa denne Maade at blande sig i Virksomhedens Gang. Det kan kun fordres af den, at den ei skal belæsse Virksomheden med utilbørlige Byrder, og at den skal fordele de Bidrag, som kræves for at bevirke [38] Indvortes Orden og udvortes Sikkerhed, med retfærdig Haand; men ikke oprette Puder under nogen slags Virksomhed, den være nye eller gammel. Er den nye Virksomhed grundet paa naturlige Omstændigheder, saa glider den af sig selv til sit Maal, uden Statens Fremstød; er den det ikke, da lokkes virksomme Hænder fra en naturlig Virksomhed til en konstig, som maa opretholdes ved den skattydende Borgers Sved. – Vi have for os lærerige Exempler fra den forrige Regjering, som advare mod den Slags Vildfarelse. I dens sidste Dage skabtes et eget Fond, for at understøtte Fabrikfliden og den industrielle Virksomhed, hvis udsendte og ufunderede Seddelstok bidrog betydeligen til Papirpengenes Forværrelse midt under de heldigste Handels-Conjuncturer, uden at frembringe den tilsigtede Nytte, og under mangan skadelig, endskjønt stundom skjult, Indvirkning paa den almindelige Virksomhed. Hvor gaves vel det Anlæg, som ved dette Befordringsmiddel skred frem til Held og Velstand, og til en velgjørende Indflydelse paa den Virkekreds, som anviste den nye Virksomhed? Mange af disse uheldige Spekulantere kastedes i Støvet; men faa vare de, som lagde Grunden til varige, og for det almindelige Bedste gavnlige Indretninger. Vi tilføie hertil den forhen berørte Erfaring om, hvor uafhængig Virksomhed er af den omløbende Pengemasses Ebbe og Flod, naar den begunstiges [39] af en fordeelagtig Afsætning og af smilende Conjuncturer.

Fædrelandet synes nu atter at nærme sig det Tidspunkt, da en fordeelagtig Afsætning af Landets vigtigste Produkter udbreder et større Liv i vor Handel, og giver de fleste af vore Næringsveie et fordeelagtigere Sving end i mange henrundne Aar var Tilfældet, og denne opmuntrende Tilstand indtræffer tillige paa en Tid, da ikke allene Bankens Seddeludstedelse har faaet sit største, lovbestemte, Omfang; men ogsaa nye Hjælpfunds ere heftede til Banken, som har sat den i Stand til at forøge Mængden af udsendte Repræsentativer. Dertil kommer at Bankens Sedler nu, i en længere Periode end siden dens Oprettelse, have nærmet sig Sølvets Værd, og at der altsaa i Virkeligheden ikke, siden Foreningen, nogensinde har circuleret en saa stor og gyldig Pengemasse som nu. Det maa saaledes ikke allene antages, at Industrien i nærværende Øieblik ikke lider af Mangel paa omløbende Penge; men at det tillige vilde være farligt at forøge dens Masse ved en fortsat Seddelfabrikation.

Denne Nærmelse til en fast Cours af vore Banksedler, og Ophævelse af alle vaklende Pengeforhold, er ledsaget af andre Phænomener, som berede en lempelig Overgang fra den gamle til den nye Tilstand, og formilde deres Frygt, som i denne [40] Overgang fra en slet til en god Cours anede nye Forrykkelser af de borgerlige Forhold. Det er ikke længe siden at man med god Grund fandt det betænkeligt at bemyndige Banken til at give Sølv og Sedler samme Værd, fordi denne Bestemmelse maatte have en forrykkende Indflydelse saavel paa Eiendommenes Værd, som paa Debitorernes Tilstand. Men dersom vi betragte Tingenes Stilling i Fædrelandet, som den nu er, uden at indlade os i mindre opmuntrende Betragtninger over Fremtiden, saa kan det ikke nægtes, at der neppe gaves nogen Periode siden Foreningen, der indeholdt større Beroligelse, med Hensyn til Følgerne af denne Beslutning, end den nærværende. De Phænomener, som have fremledet en stigende Coursforbedring ere saa meget meer bestemte og afgjørende, som de ere fremledte af Handelens og Virksomhedens naturlige Gang, og ikke af nogen anticiperet Bankcours, som i den senere Tid stedse i en lang Afsand, og med langsom Forsigtighed, ligesom nødtvungen har fulgt Børs Coursens Bevægelser mod

Forbedring. – Samtidig med denne Coursforbedring ere andre Rettelser skede i vore indvortes Forhold, som gjøre Landet modent til at modtage et fast og sølvgyldigt Pengevæsen. Den Ustadighed i Eiendomspriserne, heldende meer til Nedgang end til Opgang, som fandt Sted for nogle Aar siden, og som nyligen lagdes for Dagen ved Landeiendommens ofte [41] gjentagne Opybdelse til Auktion, ved Stævninger og Rettens Forfølgelse, finder ikke meer Sted i den Grad som tilforn. Det er mærkeligt, men det er overensstemmende med Dagens Erfaring, at Grundeidendommenes Navnepriser i Almindelighed have holdt Skridt med den stigende Realværdi af Bankens Sedler, og neppe modtage Grundeierne færre Penge i nuværende Banksedler for det solgte Gods, end forhen i Banksedler af en mindre Værdi. Derved er Debtors Stilling til sin Panthaver forbleven uforandret, og den sidste Frygt for Pantets Forringelse bevæger ham ikke til ubetimelig Salg af det pantsatte Gods, ligesom ogsaa Debtors Forlegenhed formindskes ved den større Tillid til hans Vederhæftighed, og hans større Adgang til sine Laanekilder.

Denne Stigen af Eiendomsværdierne, samtidig med Coursforbedringen, er aabenbart en Følge af forbedrede Handels-Conjuncturer, hvoraf flyder en fordeelagtigere Benyttelse af Eiendomsproducterne og Landets Arbeidskraft. Neppe gives der, siden Foreningen, et Tidspunkt, i hvilket der i denne Henseende har været et større Liv i vore indvortes Forhold end det nærværende. Det er saa langt fra, at Priserne ere faldne paa vore Skovprodukter, som have en saa høi Plads paa Udførselslisten, at de meget meer paa de fleste Steder, have et større Navn end i de svundne Aar. I denne [42] Virksomhed føles visseligen ikke Coursens Opgang mod Pari; thi Sælgeren, som erholder mestendeels endog en større Sum i Navneværdi end tilforn for sine solgte Produkter, kan tilegne sig Livets Bequemligheder for en billigere Priis end før, fordi Sedlernes Forbedring har en afgjørende Indflydelse paa Indkjøbet af udenlandske Varer. Der gaves saaledes neppe noget Aar i det fornyede Norges Handels-historie, da deres Stilling, som sælge indenlandske Produkter, i det Hele var fordeelagtigere end det nys forsvundne, og Spor deraf opdages i de fleste Forhold. Jernexporten deler vist nok ikke disse Fordele, da alle Elementer til denne Virksomhed ere stegne i Priis, medens Salg i Udlandet ikke skeer fordeelagtigere end i de svundne Aar, og Jernprodukternes Navnepriser i Landet selv ere betydelig faldne. Denne Virksomhed søger imidlertid at aabne sig en anden Bane til at udrede sig af disse Vanskeligheder, som vi tilforn have berørt, og her maae forbigaae, ligesom denne Udførsels-Artikel, endskjønt et af Landets naturligste Fabrikater, i Forhold til den hele Udskibning er af liden Vægt. Om Fiskerierne tillader Forfatteren sig ingen Bemærkning; men Fiskestædernes forbedrede Tilstand, saavel med Hensyn til det daglige Livs Velstandstegn, som deres udbredte Virksomhed paa andre Næringsbaner, som der spores, bebuder ingen Tilbagegang, endskjønt Prisen paa Virksomhedens [43] Drivmidler, under Pengenes forbedrede Realværdi, have beholdt den samme og tildeels større Navneværdi. – Skibsfarten har maaskee flere Vanskeligheder at kjæmpe med, fordi dens Udgifter er stegne under Coursforbedringen, medens Fragtfarten ikke er meer blomstrende end tilforn. Imidlertid lønnes de Hænder, som beskjæftige sig med denne Virksomhed, bedre end før, uden at vi høre Skibsrederne klage over mindre Indtægt end i det nys henrundne Tidsrum. Matrosernes Maanedshyre, som betales mestendeels i norske Penge, er stegen i Navn, uagtet Skibsfragten betales sædvanligen i Udenlandsk Mynt, som taber sin Værd, naar vor Cours stiger mod Alpari. Saavidt Forfatterens Erfaring strækker sig, ere imidlertid de Kystdistricters Stilling, hvis Beboere leve af Søfart, forbedret, og den Mangel, som der ofte har hersket under en næringsløs Vinter, fordi Sommerens Fortjeneste ei var tilstrækkelig til at ernære Familien hele Aaret igjennem, er langt mindre end tilforn. Skibsfartens Fortjeneste fordeles mere over de lavere Classer af dens Deeltagere, og Skibsrederen er nødt til ved større Klogssab og større Forsigtighed paa andre Veie at søge at hæve sig over vanskelige Conjuncturer.

Enhver opmærksom Iagttaget maa, som forhen bemærket, have opdaget øiensynlige Spor af denne Forbedring i alle vore indvortes Forhold. Det er [44] ikke længe siden, at Indførsel for Skatter og Gjæld udgjorde en vigtig Deel af Fogdens Indtægter, og vore offentlige Blade fyldtes med Anmeldelse af Auktion over Grundeiendomme og seendragtige Skyldneres Pantegods. Den første Indtægtskilde rinder paa de fleste Steder saa langsomt, saa Fogdernes Embeder nu maae ansees for nogle af de mindre gode, og deres Indtægter ere paa mange Steder mestendeels indskrænkede til en ikke stor fast Embedsgage. Bankbestyrelsen behøver ikke nu en saa omhyggelig Classifikation af Laansøgendes Navne efter deres Ansøgnings Alder. Banken har nu stundom, efter Sigende, ledige Capitaler, hvortil ikke gives Søgere. Flere Banklaan indfries nu end tilforn, og dersom disse Tidsomstændigheder vedvare – en Forventning, hvortil Haabet ei tør feste sig – kunde let den Tid komme, at Banken maatte opsøge Laantagere, i Steder for at disse hidtil hobevis have bestormet dens Casse.⁸

[45] En anden stor Forandring er foregaaet i Landets indvortes Virksomhed, som har ledet til en Virkelig Forbedring i den mindre formuende Producents og Arbeidsclassens Stilling. Saalænge det stod til Kjøberen at foreskrive Sælgeren de Betingelser, under hvilke Salg kunde finde Sted, saa vare ikke allene Productpriserne i sig selv lave; men Sælgeren paanødtes ofte Varer, for hvilke han tildeels ingen Brug havde, eller hvis Indførsel i hans Huus foranledigede en ligesom nødtvungen Overdaad, der ikke svarede til hans Stilling og Formuekraft. Bladet har nu vendt sig. Ingensteds fremtræde Medbeilerne i større Mængde end i Virksomhedens første Grader. De raa Skovprodukter betales dyrere end i den Tid da vore Penge vare slette, og alle Virksomhedens Hjælpemidler i dens dybere Grader, saasom Kjørsel, Flaadning, Arbejds løn, Hugstløn, o.s.v. betales i det mindste med samme, og paa de fleste Steder med høiere Priser end da Pengene vare slettere. Det er naturligt, at Magten til at bestemme disse Forhold mellem Kjøber og Sælger er gaaet over i andre Hænder end tilforn, og hviler nu i Sælgerens og den arbejdende Classes. Det er nu mestendeels disse, som foreskrive den indenlandske Virksomheds Betingelser, og de forlange ikke allene et større Vederlag for deres Salgprodukter, og for Anvendelsen af deres Arbeidskraft; men et renere og [46] gyldigere Betalingsmiddel. For de rede Penge, som de betinge sig, indkjøbe de selv sine Fornødenheder, og lade sig ikke længere paatvinge unyttige eller overflødige Varer. Det kan ikke nægtes, at denne Deel af Landets Indbyggere, for Tiden, høste den største og reelleste Fordeel af de forbedrede Coniuncturer, fordi Concurrencen er størst paa dette Slags Marked, og fordi Forbedringens Indflydelse er gennemgribende, saavel med Hensyn til de faldne Priser paa Livets Fornødenheder, under Cours-Forbedringen, til de stegne Priser paa Arbejds løn og indenlandske Rudimaterialier, som til den renere Vei, som Huusbonden og Kjøberen maa vandre for at holde Liv i sin borgerlige Virksomhed. Dersom dette Billede end ikke passer overalt til de Forhold, som finde Sted mellem Huusbonde og Arbejdsmand, saa tillader Forfatteren sig at troe, at det gjengiver med Sandhed de almindelige Tilfælde, endskjønt han er langt fra at turde tillægge dem nogen Bestandighed. I Norge ligger Elendigheden ofte ved Overflodens Dørtærskel, fordi det, med Hensyn til Ernæringskilder og Næringsmidler, meer end de fleste Stater afhænge af udenlandske Forhold og Naturens Omvexlinger.

Virkingen af disse gunstige Omstændigheder svekkes vel; men ingenlunde hæves ved den Misbrug, som hist og her finder Sted af Arbejdsmandens og Producentens forbedrede Kaar. Misbruget [47] ligger ved Siden af Brugen, og vi kunne ikke ønske at fremlede den onde Tid, fordi den

⁸ Forfatteren har paa et andet Sted bemærket, at de hyppige Anmeldelser af seendragtige Debitorer i Aviserne ikke altid er et Beviis for deres Langsomhed til at betale; men har sin Grund stundom i en afsides Beliggenhed og i vanskelig Adgang til at sætte sig i Forbindelse med Bank-Administrationen. Da Banken er den bedste Tilflugt for uformuende Laantagere, og gjør mindst Skam i hans selvstændige Stilling, vilde en Lettelse i denne Henseende være meget ønskelig.

gode hist og her Misbruges. Dersom man, især i Byernes Omraade finder flere flittige Besøgere af Værtshuse og Brendeviinskipper end tilforn, som indskyde ligesaa mange Svire- som Arbeidsdage i Ugen, saa seer man og en stor Mængde af Arbeidsclassen, som vise Spor af en tiltagende Velstand i beqvemmere og meer pyntelige Huse, i en bedre Klædedragt, en større henlagt Spareskilling, et muntre Sind og i deres Børns omhyggeligere Opdragelse. Haabet om en Forbedring af Sædeligheden, formedelst et aarvagent Politie og hensigtsmæssige Opdragelses-Anstalter, kan vel med Grund lægges ved Siden af de aabenbare Fremskridt, som en stor Deel af vor Arbeids-Classe har gjort paa Velstands Vei og af en forbedret udvortes Stilling. Arbeidsclassen har længe været lidende i Fædrelandet, og Omstændighedernes Løb, saavel i Fædrelandets gode som onde Dage, har ofte frembragt store Lidelser i denne største Classe af Landets Borgere. Saalænge Krigen varede, og under de derpaa følgende Misvæxt-Aar, var denne talrige Classe ofte nedsunken i en Elendighed og udsat for Lidelse, hvorom kun en sørgelig Erfaring og et dagligt Vidne kan gjore sig det rette Begreb. Da Virksomhedsforstanderne paa Land og Strand, strax derefter, henvendte en klog Opmærksomhed paa deres Virksomheds Forbedring, ved en [48] sparsommelig Anvendelse af de fornødne Midler, da lagdes den største Oeconomie i Besparelsen af Folkekraften, og Indskrænkelsen af arbejdende Hænder. Vi have tilforn bemærket, at der gives ingen Deel af vore Landsmænd, som under mislige Tidsomstændigheder er mere forladt end den store Classe af Huusmænd og Inderster paa Landet, og af Arbeidsmænd i Byerne, som maa tage Føde og Klæder gennem saadanne Huusbonders Hænder, hvis Stilling bevæges hid og did under vaklende Conjunctioner, og hvis Tænkemaade er meer eller mindre hærdet i Egennyttens Skole. Lad os derfor glæde os over at dette Fleertal af Landsmænd ogsaa, og det maaskee i en højere Grad end deres paa Livets højere Trin stillede Medborgere, nyde Godt af Næringsveienes Forbedring, og Virksomhedens lettere Gang i Fædrelandet, og at deres Nydelser under faldne Priser kunne forøges. Mangel paa Arbeide forvanskede længe i vor Virksomheds senere Historie deres Stilling og nedtrykte deres Kaar; stor Efterspørgsel af arbejdende Hænder har paa de fleste Steder i Landet givet dem en afgjørende Stemme i Arbeidslønnens Regulativ, og den Dag er kommen, da Statskubens Arbeidsbie deler rige Beqvemmeligheder med den Deel deraf, som uden Sveed sætter sig i Besiddelse af Livets Honning. Det vilde være et særegent Beviis paa en selvkjær Tænkemaade, om man i sine Beregninger over [49] National-Velstandens Fremskridt vilde udelukke den store Classe af Landsmænd, der med os dele et lykkeligt Fædreland. Og dertil synes de Foreninger at pege, som hist og her foreslaaes stiftede for at nedætte Arbeidsmandens Kaar, der reguleres, som alle Livets Sysler, bedst i sine egne foranderlige Bevægelser. Falde endog Nogle af disse Arbeidsmænd stundom i Lasternes Afgrund, just fordi den er smykket med lokkende Nydelser, saa samler og mangan en flittig Arbeidsmand Forraad til Huse, som hjælper ham til at møde den vanskelige Tid, som aldrig udebliver i lange Perioder under de idelige Afvexlinger af menneskelige Kaar i Fædrelandet. Man søge at forbedre deres moralske Stilling ved passende Opdragelsesmidler og et aarvaagent Politie; men formindske ikke deres physiske Nydelser, hvoraf de efter Tidens Gang bør have deres Deel.

Men lykkeligviis er denne Forbedring i Arbeidsclassens og Huusmændenes Stilling bleven bevirket uden Tab for den større Deel af Virksomhedsforstandere, som benytte ringe Mands Arbeidskraft. Disses Indtægtskilder, ledede med Klogskab og Forsigtighed, have Intet tabt af deres Fylde, fordi vedkommende Virksomhedsherrer have været nødte til at forøge Arbeidsmandens Løn, og tilstaae Producenterne større Fordele; thi Productets Priis paa det sidste Salgmarked er mestendeels stegnet i samme Grad, som disse Productions-Omkostninger. Ogsaa [50] fra denne Side er deres Frygt ikke retfærdiggjort, som i denne Coursens Nærmelse til sin naturlige Tilstand anede store Farer for Landets Virksomhed, og i Overgangen selv store Rystelser og Formue-Omsætninger. Ligesom Ei-

endommenes Priis har beholdt det samme Navn, og Panthaverne den samme Sikkerhed, endskjønt den reelle Værd under Coursforbedringen betydeligen er stegen, saa er de vigtigste Producters, især Trælastens, Priis stegne i den Grad i Udlandet, at den forøgede Priis mestendeels har holdt Skridt med de forøgede Omkostninger. I denne Henseende er dette Lands Virksomhed og Handel en Sammensætning af de samme Bestanddele som andre Landes over al Verden, endskjønt de hos os ere meer udsatte for Conjunctionernes og Lykkens Vexelspil, end i de fleste andre Lande, fordi den største Deel af vore Salgproducter ikke kunne regnes iblandt Livets første Fornødenheder; men ere Bequemmeligheder, hvis Forbrug tiltager eller formindskes efter Kjøberens Formuegrad, og fordi Virksomhedens Held tildeels afhænge af de ustadige Elementer. Nogle af disse Bestanddele ligger det i virksomme Borgeres egen Magt selv at tilveiebringe og lempe efter Tidens Gang. Tarvelighed, Flid og Opmærksomhed paa alle Virksomhedens Fordele og paa Tidens Forbedring, er et Grundstof til Industriens Forherligelse, som det staaer i Borgernes Magt at indlede i deres Virksomhed, og [51] vi have i det Foregaaende seet, hvor store Fremskridt Fædrelandet i denne Henseende mangelund har gjort. Men ogsaa den Deel af Virksomhedens Betingelser, som ligge uden for Grændsen af den menneskelige Krafts og Fornufts Paavirkning, det Held nemlig, som kroner Handelsforetagender, og fremleder et lykkeligt Resultat, har været paa vor Side i den senere Tid. Et hyppigere Besøg af hollandske Trælastdragere har givet denne Handel en solidere Form end den sædvanligen har, og har forøget den som oftest knappe Fordeel. Udenlandske, især franske, Kjøbmænd, eller deres Agentere, have flokkeviis besøgt Norge, ikke allene som tilforn, for at skaffe sig Commissioner, og at opmuntre til Forsendelser, som ofte have et slet Udfald; men have tilkjøbt sig Ladninger, til Priser, som dækkede alle de under Rudimaterialiernes og Arbeidslønnens Fordyrelse stegne Udgifter. De østlandske Trælastmarkeder have sporet heldige Virkninger af den sidste Omstændighed, de vestlandske af den første. Andre Markeder, til hvilke et stadigt Afløb af Landets Trælast har fundet Sted, under meget afvxlende Handels-Betingelser, ere ogsaa i dette Aar betydeligen forbedrede. Tingrujerne paa Englands sydlige Kyst kræve en større Mængde Last, og deres Eiere betale høiere Priser end i de flere foregaaende Aar. Trælasthandelen paa Englands nordlige Kyst, og paa Skotland, synes og at have faaet et større Liv, og dersom enkelte [52] Producter, saa som Bark, ere sunkne i Priis formedelst den forbedrede Cours, da foranlediger denne Standsning i en, for Udskiperne nyligen fordeelagtig, Handel en Hvile for Egeskovene, som i Tidens Løb vil vise sig velgjørende. Den active Handel paa Dannemark har ikke bragt saa store Fordele som tilforn, fordi Priserne der ikke ere stegne i Forhold til Coursen. Men denne Handel har i de vigtigste Stæder i Dannemark en stor Rival i vore Naboer, som arbeide med slette Penge, og Handelen selv kan betragtes som en Afleder af Skovens Bundfald og uædlere Dele, og har liden Indflydelse paa Trælasthandelen i det Store, ligesom den danske Trælasthandel stedse har været forbunden med flere indirecte end directe Fordele. Saaledes har Storthinget seet Frugten af sin kloge og passive Færd paa Pengevæsenets Vei, efterat det først ved et Magtsprog, og under Bankconstituenternes store Lidelser, var bleven ordnet. Coursens Fluctuationer, drevne op og ned af uheldige eller heldige Tidsomstændigheder, have omsider sat sig, og Nationen glider efterhaanden frem til en rolig og stadig Gang i Pengevæsenet, og nærmer sig et Tidspunkt, da der uden Fare kan gives det en urokkelig Varighed.

Det kan saaledes ikke nægtes, at saavel de virksomme Borgeres større Klogskab og Flid, som det Held, der i den senere Tid har udbredt sig over den større Deel af Handelsmandens Foretagender [53] har betydeligen bidraget til at forbedre den industrieuse Classes Stilling i Fædrelandet. Spor deraf findes i en, saa godt som almindeligen, stigende Velstand, og især et forøget Brug af Livets Bequemmeligheder og Behageligheder. Vidnesbyrd herom afgive de Velstandstegn, som næsten alle vore Byer lægge til Skue. Der gives kun faa Byer, som jo have reist sig af deres foregaaende Af-

magt, endskjønt nye Væsener fremtræde paa Handelens og Virksomhedens Bane. Folkemængden voxer overalt, og med den lykkeligviis Midlerne til Ernærelse. Naar der hist og her findes Afgivelser fra Regelen, naar Armoden træder frem i ynkelige Skikkelser midt under denne almindelige Forbedring i Borgernes Stilling, saa er dette et Phænomen, som aldrig vil forsvinde i Menneskelivets Omvexlinger, ligesom hyppige Formue-Forandringer meest maae finde Sted i de Lande, hvis indvortes Selvstændighed staaer paa saa svage Fødder som i Norge, og hvor Virksomhedens Betingelser afhænge saa meget af Lykkens lunefulde Spil og udvortes Omstændigheders ustadige Gang.

Mange af vore Landsmænd finde i disse udvortes Velstandstegn megen bedragelig Skinherlighed, som forsvinder ved en nærmere Beskuelse og Opløsning af dens Grundelementer. Ofte findes i vore offentlige Blade ynkelige Klager over den store Mængde udenlandske Varer, som i en stigende [54] Progression indføres i vore Havne, og udbrede sig over det ganske Land, hvilke formeentligen frembringe Armod iblandt de lavere Classer, overdrevne Nydelser i de høiere, og en forvansket Sædeligheds Grad hos alle. Den ene Bortfarer fra H a m b u r g, A m s t e r d a m o g L o n d o n efter den anden strømmer til vore Havne; vore Toldboder mangle Beqvemmelighed til at imodtage disse Varer og ordne deres Afgifter; nye Pragtboder, fulde af alskens Overdaadigheds Varer, frembringe aarligen i store Rækker, og alle Spaadomme om Overmættelse og Overfyldelse af udenlandske Producter gaae tilgrunde i Consumenternes fortsatte Krav, og i Vareforraadelses Udtømmelse. Især yttres den Paastand, at Handelsbalancen under saadanne Omstændigheder maa blive os imod, da Beløbet af de indførte Varer formenes at udgjøre langt meer end af de udførte. Det skulde maaskee synes overflødigt i vore Dage at fægte mod Skygge billeder, som have fundet de kraftigste Modstandere i den fremskridende Oplysning om den menneskelige Virksomheds Forhold, naar ikke den offentlige Stemme saa ofte angav falske Toner i denne Henseende, og naar ikke Anvendelsen paa Fædrelandets locale Handelsforhold gav Undersøgelsen Interesse. Forfatteren skal saaledes tillade sig at indflætte i nærværende Kjædegang af sine Betragtninger et Led, som vel ikke udgjør nogen nødvendig Bestanddeel deraf, men staaer i nøie [55] Forbindelse dermed. Han maa vel ogsaa i denne Henseende falde ind paa en Vei, som han forhen har betraadt, men den leder til et andel Maal, og nye Gjenstande og nye Udsigter ligge ved dens Side.

Vi have tilforn havt Leilighed til at gjøre opmærksom paa Usikkerheden af de Beregninger, som gjøres over Handelsballancen, grundet paa statistiske Tabeller og Lister over Værdien af indførte og udførte Handelsartikler, og vi have som et uigjendriveligt Axiom opført den Grundsætning, at Indtægtens Størrelse bestemmer Udgiften, og at det i Længden vil være umuligt, baade for Stat og for Privatmand, at give meer ud end de tage ind, naar de ikke ved at bygge Gjæld ville gjøre Indgreb i de Efterlevendes Casse. Derhos ligger Upaalideligheden af disse Beregninger aabenbart for Dagen, hvad enten man tager dem for sig, som opstille vor Handels mørke, eller dens lyse Side. Den Falskhed, som ligger i Fortegnelsen af indførte Varer, fordi den udelukker dem deraf, som indsmugles – en Forkortelse af Forbrugslisten, som finder Sted over al Verden – formindskes vel dagligen, da Landets Toldopsyn er som en Polyp, der fanger alle toldbare Varer i sine Arme, og Embeds-Troskab bliver meer almindelig end tilforn; men det er klart, at ikke ubetydelige Tillæg maae gjøres til Listen af Indførselsvarer, fordi disse indlistes paa skjulte Veie. Den Egennytte, som søger at gjøre sig den muligen største [56] Fordeel paa Handelens og Virksomhedens Vei, vil aldrig slumre, og Staterne ville seent lære den Konst at skjelne mellem den tilsyneladende Fordeel af et opskruet Toldsystem, og en virkelig Fordeel af en maadelig Toldafgift, som udbreder de toldbare Varers Mængde, og sløver Smuglerens Anstrengelser. Denne Kamp mellem Uredeligheden, som i Handelsmoralens Cathekismus ingen Forbrydelse kaldes, og imellem den begjerlige Statscasse, vil allermindst kunne ophøre i et Land, hvis krumme og farlige Skjærgaard, og lange ubeboede

Kyststrækninger lægge uovervindelige Hindringer for Toldopsynet. Store Tillægsposter, endskjønt ikke saa store som for nogle Aar tilbage, ville derfor stedse blive at gjøre paa vore Indførselslister af den Aarsag.

Større Misgreb ere gjorte med Hensyn til Beregningen af Udførselsvarer. Disse beregnes efter den Værdi, som de have ved Udskebningen, medens den, som tillægges inden de komme til det rette Marked, udgjør en betydelig Tillægssum. Især maa dette være Tilfældet, naar Udførselsvarernes Værdi er forholdsmæssigen ringe mod de ved Transporten anvendte Bekostninger. Hvad der er sikkert er, at en klog Handelsmand udskiber ikke sine Producter uden i det Haab og den Formodning, at Beløbet af de Varer, som han derfor indløser, og middelbart eller umiddelbart foranlediger indført i Landet, overstiger Værdien af udførte Varer. En stor [57] Indførsel forudsætter altsaa en stor Udførsel og en fordelagtig indenlandsk Virksomhed, og, i Almindelighed taget, er der ingen bedre Maalestok for et Lands stigende Velstand end en stigende Indførsel af udenlandske Producter, saa længe denne ikke er en Følge af Creditens Misbrug til at bygge Gjeld, og Speculationen er bygget paa at bedrage udenlandske Commissionairer og Sælgere. Dersom vi saaledes forfølge en Trælast- og Fiske-Udskebning, som de vigtigste af Landets Exporter, opdages let, hvilken Forskjel der er imellem Varernes oprindelige Beløb ved Udskebningen, og det endelige Resultat, naar Fragt og Fordeel ere tilføiede. Skibet indlader f.E. i vore Havne en Trælastladning af stor Masse, men liden Værdi, og denne Værd voxer allerede, i Tingenes sædvanlige og naturlige Orden, ikke ubetydeligen ved Tillæg af Fragt og Salgfordeel. Imidlertid beskæftiges Skibet maaskee i hele Aarets Løb i udenrigsk Fart, og kommer ofte hjem med et større Beløb end den udførte Trælast, repræsenteret i udenlandske Penge, som ere stillede til Rederens Raadighed, og som han enten selv forbruger, eller sælger til andre. – Fiskeren gaar til Østersøen med sin Sild, og tilbytter sig sædvanligen for den andre Varer, som han sælger her hjemme med Fordeel. Omkostningen af Fragten, frem og tilbage, Fordelen, som han gjør sig af Salget, baade hist og her, maa [58] tillægges den Værdi, som Fisken havde ved Udskebningsteden.

Derom overbeviser vi os ogsaa paa en anden Vei, naar vi kalde Børs erfaringen til Hjælp, og kaste et Øie over Virksomhedens Kredsløb, og den Kjædegang, som er mellem Remittentere og Trassentere. De Varer, som indføres fra Udlandet betales paa forskjellige Maader. Deels er denne Indførsel en Følge af umiddelbar Tuskning, i det det tilbagevendende Skib hjembringer Varer for dem, som det overbragte i Udlændingens Haand. Naar f.Ex. en Fiskeladning afgaar til Østersøen fra vore vestlandske Stæder, tiltuske de sig ofte Korn og andre baltiske Producter, og denne Slags Indførsel er saaledes en middelbar Følge af den stedfundne Udførsel, og sædvanligen dækket ved den. Det samme er tildeels Tilfældet med Salt, Steenkul og flere Artikler. Alle Varer derimod, som komme fra Hamburg, saavel som en stor Deel af dem, der indbringes fra England og tildeels Holland, forsaavidt de gaae gjennem Boutikhandlernes Hænder maa liqvideres ved rede Remisser, som gjøres uden at være dækkede ved en umiddelbar Udførsel. Men disse Remisser findes kun i Udskiberens Lomme, eller i Toldcassens Overskud, eller maatte figurere, som ubetalt Gjeld i Udlændingens Skyldbøger. Saalænge der er Ligevægt mellem disse Forhandlinger, saa at Udsælgeren af indførte Varer finder [59] tilstrækkelige Tratter paa Børsen, som han kan oversende den udenlandske Sælger, som gyldig Remisse, saalænge maa det forudsættes, at Landets Indbyggere ikke bestille og fortære flere udenlandske Varer end som kunne dækkes ved den indenlandske Virksomhed; thi det er klart, at Trassenten anvender det Pengebeløb, som tilflyder ham for solgte Tratter, til at opvække en ny Virksomhed i Landet, forsaavidt han ei glæder sig ved Synet af en ufrugtbar Capital i sit Skatkammer – en Lidenskab, som ikke hører til vor Old; men hvorpaa vi maa søge Exempler i den forsvundne Tid, da Sølv var Verdens Afgud. Hvad Statscassen kan afgive er atter en aliquot Deel af de indførte Varers Værdi, som maa dækkes ved Remisser til Udlandet, og dette Beløb selv dannes ved Tratter

paa Udlandet, som Statsstyrelsen, til Statsudgifternes Bestridelse, enten forsølver, eller henlægger som Overskud, eller dermed betaler Statens Gjæld. Enhver, som igjennemgaaer dette Kredsløb af Børsforhandlinger, vil finde Kjæden sluttet fra alle Kanter, og det vil ikke falde ham ind, at den tilsyneladende ødselhed, som fremstiller sig under Form af en stor Indførsel, er en Gjeldsbyrde som lægges paa Efterslægten. Børsens Coursbevægelser ere under sædvanlige Omstændigheder det sikreste Regulativ til Bedømmelsen af Ligevægt mellem Indtægt og Udgift. Det er klart, at Coursen vil forværres, naar der indbringes flere Varer fra Udlandet [60] end didhen udføres; thi da vilde Tratterne overstige Remissernes Beløb, og Ballancen maa enten liqvideres ved et Overskud af ældre Virksomhed, som norske Fondshavere i Udlandet slaae løs formedelst den fordeelagtige Cours, eller den bliver staaende som en Gjeldshøst i Udlændingens Skyldbog. At Fordelen i denne Henseende, i den senere Tid, har været paa Fædrelandets Side, det bekræfte alle derom i Omløb værende Indretninger. Nationens Credit er uden Tvivl i Stigende i Udlandet, og den Handlendes Debet-Side i deres løbende Regninger med Commissionairer og udenlandske Sælgere have ikke det mørke Udseende, som for nogle Aar tilbage. Mange lidte Tab have gjort Udlændingen forsigtigere i sin Vexelhandel med Fædrelandets Handelsmænd, og hvor stor Begjerligheden endog kan være efter at tømme paa et stedse voxende Vareforraad, saa dæmpes dog denne ved en forsigtig Undersøgelse af Kjøberens og Trassentens Stilling. Forfatteren maa forudsætte et større Bekjendtskab med Børsforretninger hos Mange blandt Hovedstadens Handelsmænd og opmærksomme Iagttagere af Handelens Gang, end han har; men han tør derhos holde sig overbeviist om, at Vexelhandelen paa vore Børser, nu meer end tilforn, er bygget paa Trassentens Soliditet og Berettigelse til at afgive Tratter paa Udlandet. Vexlernes Underlag er, nu meer end før, virkelige Realisationer, og Productet af en fordeelagtig [61] Virksomhed, og ikke en løs Credit, som flagrer fra den ene Udlændings Skyldbog til den anden.

Vor forbedrede Cours er ligesaa lidet en Følge af en tvungen Paavirkning af udvortes Omstændigheder, som skabtes i Statens Haand, for at vedligeholde et stadigt Regulativ i Fædrelandets Pengeforhandlinger. Intet laant Sølv er indkastet paa vor Pengebørs, for at fremtvinge en Coursforbedring, som ei lod sig opnaae paa den naturlige Vei, og de af Storthinget anviste Midler til at forebygge en unaturlig Tilbagegang, i Banksedlernes Værdi, er af Bankbestyrelsen anvendt med stor Forsigtighed. Bankcoursen har i lange Mellemrum sporadisk fulgt Børscoursen, og hiin har ladet sig lede af denne, og denne ikke af hiin. Ligesom den satte Bankcours, i den senere Tid, stedse var slettere end Børsens, saa har en jævn Forbedring i Børscoursen baade retfærdiggjort Bankcoursens foregaaende Skridt, og opmuntret dens Skridt til Forbedring. I dette Øieblik staaer Børs- og Bankcours saa langt fra hinanden, at man ingenlunde kan erklære hiin for at være denne underdanig.

Ved nøiere Undersøgelse ville vi saaledes finde, at den saa ofte paaberaabte og misforstaaede Handelsballance hælder over til Fædrelandets Fordeel; thi de indførte Varers Mængde, deres raske Salg og Forsvinden i det almindeligen forøgede Forbrug, har ikke forvansket de Velstands-Tegn, som allene [62] afgive en rigtig Maalestok for Nationernes stigende Formuegrad. Dersom der ingen Mangel findes paa udenlandske Tratter, til at dække vore løbende Regninger fra udenlandske Sælgere; dersom der under en hyppig Vexel-Omsætning, sædvanligen gives et Overskud af Tratter, som hæve Børscoursen til sit naturlige Standpunkt; dersom vor Credit i Udlandet stiger, Gjeldsbyrden lettes, og Vingerne stækkes paa det luftige Vexrelrytteri; dersom den indenlandske Virksomhed aabenbar er indledet paa en fordelagtigere Bane, og drives med større Sparsommelighed, Klogskab og Held; dersom Velstandens Spor dagligen lægges os tydeligere for Øine, udtrykte i større Livets Bequemmeligheder og flere Livets Nydelser; dersom Pengeforlegenheder og Skyldnernes Mængde i den Grad formindskes, at der hist og her frembydes flere Capitaler end der søges – hvorfor skulle vi da sørge over den Overflod af udenlandske Varer, som overskylle vore Kyster, og som uddrager,

i endnu større Strømme, Producter af vor egen Vindskibelighed, endskjønt fremstillede i en raere Form?

Der ligger saaledes ingen sørgelige Tidens Tegn deri, at vore Pakboder bugne under indførte fremmede Varer, og flere Boutiker reises, glimrende af Modeverdenens Pragt. Det beviser kun at vore Landsmænd have meer at kjøbe for end tilforn, og ere meer i Stand til at tilegne sig flere Livets behageligheder end før. De voxende Indførsels-Lister [63] ere Beviser paa en tiltagende og ikke en aftagende Velstand. Den nordamerikanske Stat, som gjør saa store Kjæmpeskridt paa Velstands Vei, hvis Statscasse flyder over af rige Indtægter, og hvis Folkemængde fordobles i korte Aarsfrist, fremviser en større Underbalance mellem Export og Import, end den, som afpresser flere af vore Landsmænd saa mange klynkende Toner. Den Fordeel, som Udskiberen der gjør sig paa de udførte Varer, forenet med Tilgiften af Fragt og andre Omkostninger, sætter ham i Stand til at indføre en større Værdi af udenlandske Producter, og saaledes udvide Indbyggernes Nydelser. Der er i Sandhed hverken ønskeligt eller venteligt, at vore Landsmænd skulde paalægge sig en anakoretisk Afholdenhed fra den Forædling i det daglige Livs Nydelser, og den Forbedring i Menneskets Stilling overhovedet, som under Talentets og Videnskabernes Fane i vore Dage saa herligen har udvikler sig.

Ikke heller kunne vi bifalde deres Mening, som paastaae, at denne større Adgang til et fuldere Maal af Livets Behageligheder og Beqvemmeligheder er en Spire til Nationens Fordærvelse. Den større Overdaad, som nu omstunder monne herske, fremfor i det nys forsvundne Tidsrum, bestaaer ikke i en rigere Levemaade og en større Luxus iblandt de formuende, og paa et højere Livets Trin staaende, Familier. Kun den Kreds, hvori det nye [64] Hofliv er indført, har indbragt de franske Tafelers Overflod i den nordiske Gjæstesal. For Øvrigt udøves Gjæstfrihedens Pligter i Almindelighed her i Landet for billigere Kjøb, og under mindre larmende bachanalske Glæder, af os end af vore Fædre; men Bordglædernes Gaver og Legemets Pynt udbredes i en langt større Kreds end fordem, og omfatter endog vore Landsmænd i Norges Høiland. Hvor meget der under denne Strøm af udenlandske Producter bortskylles af Huusfliden, af National-Charakterens Sempelhed og Nordboernes physiske Kraft, det kunne vi ikke her indlade os i at undersøge; men hvad der er vist er, at den Flod af Livets mangehaande Nydelser, som indbryder fra Havet, gennem vor Handel og Skibsfart, ikke svækker Normandens Kraft og fordunkler hans Sædelighed i den Grad, som den Brændeviins Strøm, der har sit Udspring fra Landet selv, og, som en ødelæggende Lava, saa mangesteds henriver Menigmands Velstandskilder og Sædelighed. Ikke Synet af vore pyntede, men af vore ravende Landsmænd af de ringere Classer maa stemme vort Sind til sørgelige Betragtninger. Det er ikke Kaffekjedelen, som nu omstunder trænger ind i den ringe Mands Huus, og der opvækker Glæder, hvorom de ikke kunne gjøre sig et Begreb, som finde alle Sluser til Livets Nydelser aabne, mod hvilken vi skulle udøse vor patriotiske Harme; men mod [65] Brændeviinsdunken, som vandrer fra og til Fjeldstuen, og i sin Peststrøm ødelægger Arbeidsstyrke, Livskraft og Sædelighed. Ikke derover ville vi harme os, at Menigmand lever bedre, klæder sig bedre, pynter sit Huus med fremmede eller indenlandske Konstproducter; men over de Brændeviinsværter, som i Indgangen til alle Byer, ligesom lokkende Serener, trække ringe Mand til sig, og drage Næringsskillingen af hans Pung, og Dyden af hans Sjel. Liden Betydenhed og Værd vilde i Sandhed vore Dages Æqvations-System have i Fornuftens og Menneskelighedens Øine, dersom den talrigste Classe af ethvert Lands Indbyggere udelukkedes fra de Nydelser, som i større og større Overflod udbredes over alle Jordens Beboere. – Det er desuden en Følge af Civilisationens og Culturens Fremskridt, som meget vel kan bestaae med Sædelighed og moralsk Forbedring, at den Sempelhed og physiske Kraft, som udmærkede vore Fædre, taber sin Styrke under Overgangen, og erstattes af andre ligesaa agtværdige Egenskaber. Vore Fædres Nationalcharakteer havde et dobbelt Ansigt, som vore levende Landsmænds, og om vi gjerne see den

førstes Gjenskin i Mange af vore Landsmænds Troskyldighed, Kraft og Frihedskjærlighed, saa glædes vi ikke ved de Billeder paa Fortidens vilde og grusomme Raahed, rænkesyge Stridslyst og haarde Sind, som i alt meer og meer [66] hendøende Nuancer, farver Nationalcharakteren i enkelte afsides Fjelddale.

Der er derhos Syn for Sagen, at denne paaankede Overdaadighed ikke har svækket Nationens Formue, og at vore Landsmænd i Almindelighed ikke have havt flere Udgifter i den senere Tid at bestride, end som kunde dækkes ved en fordeelagtig Virksomheds Indtægter. Aldrig gaves et Tidspunkt i vor Handelshistorie, da Toldindtægterne – den meest brugbare Maalestok for vore Importer – udgjorde et saa betydeligt Beløb, som i de senere Aar. Budgettets Forfatter udkastede Fremtidens Indtægt med dristige Forhaabninger; men Virkeligheden beskjemmede dem ikke, og stedse oversteeg den virkelige Indtægt den præsumerede. Men under den voxende Indførsels Flod saaes ikke allene Spor af solide indvortes Forbedringer, paa Agerdyrkningens og Industriens Vej, men næsten enhver Kjøbstad, ethvert Ladested skreed stadigen frem til en forbedret Tilstand, endskjønt stundom under en omvendt Velstandsorden, i det gamle Huse forsvandt og nye traadte frem paa en heldigere Virksomheds-Bane. Under alle disse fremad skridende Bevægelser, forøgede Nydelser og flere Livets Beqvemmeligheder, gleed vor Cours stadigen fremad mod dens naturlige Maal, og vore Handelsmænds og virksomme Borgeres Credit steg alt meer og meer i Udlandet. Dette sidste vilde ikke have været [67] mueligt, naar ikke Indtægten havde oversteget Udgiften, hvordan end den ostensible Handels-Balance monne tee sig. Det er aabenbart, at vore Handelsmænd ikke arbeide saa meget med fremmede Penge som for nogle Aar tilbage; thi alle Tegn paa en aftagende Velstand, Fallissementer, protesterede Vexler, truende Manebreve og Gjedsprocesser ere langt mindre hyppige end tilforn, og Aarets løbende Regninger have ikke det mørke Udseende, som forhen.

Hovedgrunden til denne Forbedring i Handelens og Virksomhedens Stilling maa vel søges i en lettere og fordeelagtigere Afsætning af Landets Trælast, i Skibsfartens Oplivelse under vore Skibes hyppige Befragtning i Nabolandet, i Vedvarelsen af Fiskens periodiske Gang til vore Kyster, og dermed forbundne Liv i den vestlige Havstrands Virksomhed; men denne fordeelagtige Vending i Handelsforholdene er dog ikke allene en Følge af Handelslykke, eller fremledet blot af udvortes Omstændigheder; men maa tilskrives en Forbedring i Landets indre Tilstand. En let og fordeelagtig Afsætning er en nødvendig Betingelse, uden hvis Opfyldelse den borgerlige Virksomhed ikke høster tilbørlige Frugter af sin Flid, og hvis Savn ikke kan afhjælpes ved den høieste Grad af Omhu og Skarpsindighed; men ligesom den samme Virksomhed kan fremhjælpes ved heldige indvortes Forhold, [68] saa kan den og hindres i sin Gang af Mangel paa indvortes Hjælpkilder, eller formedelst understøttende Indretningers Ufuldkommenhed. Det er aabenbart, at den borgerlige Vindskibelighed har i den senere Tid vundet en stor Styrke ved den lettere Adgang til at reise Penge i et afgjørende Øieblik, ved det omløbende Numerairs større Tilstrækkelighed til at bøje sig om alle Handelslivets Forgørelser, og ved Handelsstandens større Credit i Udlandet, som aabner det Adgang til udenlandske Capitaler paa billigere Vilkaar end tilforn. Den ene blomstrende Virksomhed fremleder den anden, og vore naturlige Næringsveies blomstrende Gang virker igjennem hele det virksomme Borgerlivs Kjæde, som igjennem en Conductor. Jo fordeelagtigere Exporten er, jo større Importen, jo mere fyldes Statscassen, jo flere Hænder ere beskæftigede med at hente og fordele denne Overflod af Livets nødvendige og behagelige Nydelser, og den udbredte Virksomhed søger nye Safter i sin egen Kilde. – Under Virksomhedens Tilvæxt, og fordelagtige Gang, forøges Folkemængden, og saalænge denne Forøgelse skeer under et villigt Tilløb af tilstrækkelige Næringskilder, en forsigtig og heldig Anvendelse af Arbeidskraften, og under lykkelige udvortes Forhold, maa Virksomhedens Maalestok udvides og dens Betingelser forbedres. Vi have tidt nok berørt den lykkelige Indflydelse

paa Virksomhedens Gang, som [69] Tarvelighed, Flid og Skarpsindighed, under heldige og uheldige Omstændigheder upaatvileligen har; men vi vove ikke at paastaae at disse Virksomhedens vigtigste Elementer overalt i vort Land ere indflættede i alle Vindskibelighedens Sammenføjninger, og den findes maaskee i mindste Grad, i flere Egne af Landet, i den Vindskibeligheds-Green, som altid i Vigtighed og Omfang har vundet Præmien for den øvrige industrielle Virksomhed. – Forfatteren har opholdt sig længe ved denne Gjenstand, fordi han ofte har været Vidne til usammenhængende Klager over de store Importer og den voxende Overdaadighed. Især har han villet søge at lægge Vægt paa Hensigtsmæssigheden af at lette Næringsveienes Gang, deels ved Statens passive Fremgangsmaade, der overlader Borgerne selv at finde Vei til Selvstændighed og Velstand, under lige Betingelser, deels ved at formindske de paa Virksomheden hvilende Skattebyrder. Den borgerlige Virksomhed lønner denne Statens Klogskab og Omhu tusindfold. Industriens Liv styrker umiddelbart Statscassens Marv, og gaaer velgjørende gennem alle Statslegemets Safter, og det tilsyneladende umiddelbare Tab erstattes rundeligen ved store middelbare Fordele. Da den statskloge Hutchinson aabnede denne Vei til Lettelse for Landets Næringsveie, skreeg Uvidenheden jammerligen over det Tab, som derved vilde forvoldes [70] Statscassen, og saa deri Spiren til Statens Rystelse, og Fremtidens store Byrder. – Men, see! ethvert fremskridende Aar bragte større Fylde i Statscassen, uagtet de lettede Byrder; thi Næringsveienes lettere Gang opvakte Munterhed og Liv i alle deres Grader, og den nationale Virksomhed svingede sig op til en Høide, som den før aldrig havde naaet, og en voxende Folkemængde, som var i Stand til at nyde flere Livets Goder, bare alt flere og flere Skattebidrag, endskjønt i ett formindsket Form, til det store Statsbudget. Aldrig svulmede dette i en større Fylde end i de sidste Aar, og aldrig afskares paa engang saa store Dele af den vigtigste og meest trykkende Beskatning. – Lad os oplyse dette med et Exempel, hentet fra Fædrelandet selv, som ligger mere i Fremtidens Haab end i Tidens Virkelighed. Upaatvileligen vilde Budgettet lide et umiddelbart Skaar, ved Trælasteroldens og Skibsafgifternes Nedsættelse; men det større Liv, som udbredtes over disse Næringsveie, formedelst deres lettere Gang, vilde frembringe en større Velstand iblandt den lange Række af Statens Borgere, som paa Hav og Land, fra Matrosen indtil Skoveieren, søge deres Næring af denne vort Fædrelands rige Indtægtskilde. Hvad har vel i højere Grad befodret en levende Vareomsætning, og forøget Importen af toldbare Varer, hvorved Statsindtægtene Marv styrkes, end den [71] Munterhed, som er opvakt i Landets vigtigste Næringsdrift, formedelst følelige udvortes Omstændigheder? Virkningen vilde have viist sig i en mærkeligere Grad, naar ikke Staten havde, ved uforholdsmæssige Byrder, ligesom opstillet en Reaction mod fordeelagtige Conjunctioners Paavirkning. Ikke altid formerer Stat og Privatmand sit Boe ved at betale sin Gjeld, dersom Afdraget svækker Virksomhedskraften, og berøver den de Midler, hvormed den vedligeholder en munter og fordeelagtig Gang; thi i saa Tilfælde maatte man vel sande Ministerens Grays Ord, at den Overflod, hvormed Statscassen fyldes, eller de Summer, hvormed Gjeld afdrages, anvendtes bedre i Privatmands egne Hænder til at udbrede den borgerlige Nærings Safter gennem Statslegemet. Men det er paa Tid at vende tilbage fra disse Udvandringer til vore Undersøgelsers lige Vei.

En anden Lettelse i vore Pengeforhandlinger maa søges i den betydelige Forøgelse af de Penge-midler, som i den senere Tid paa flere Maader har fundet Sted. Vi ville ikke spilde mange flere Ord paa den store Strid om Pengemangel i vort Land. Hvor stor end Pengemangelen, til enkelte Tider kan have været, da det er vitterligt, at Banken i dens første Virksomhedsperiode, efter Lovens Forskrift, blot kunde udsende en Deel af den bestemte Seddelmasse, og da endog denne [72] indskrænkede Mængde, under en slet Cours havde tabt en stor Deel af sin lovbestemte Værdi, saa er det vist, at der nu ikke længer med Grund kan klages over Mangel paa Repræsentativer, og Midler til at løse alle Pengeforpligtelser, forsaavidt denne Mangel ikke hidrører fra andre Omstændigheder. Den Virk-

somhed, som ledes af uforstandige Hænder, uden Klogskab og Held, maa falde i Gruus, om end den circulerende Pengemasse optaarnedes i det Uendelige, og den, som er betyngtet med en uoverkommelig Gjeldsmasse, lettes i sin Gang, om Landets roullerende Capitaler vare nok saa overflødige, saa længe Helbredelsen ikke har naaet Virksomhedens Hjerterod. Men naar det betænkes, at Banken nu ikke allene har udsendt den hele lovbestemte Seddelmasse, men at den og har paa samme Slags Grundvold funderet en betydelig Tillægssum, at denne forøgede Seddelmasse nu, formedelst Coursens Forbedring, har saa godt som naaet Sølvets Værd, hvorved Seddelmassens Tilstrækkelighed endnu er meer iøjnefaldende, at Pengecirculationen understøttes ved gyldige Vexler, og andre Papirer, at disse Vexler, efter Ihændehaberens Villie med Lethed kunne omsættes i rede Penge, om de endog lyde paa flere Maaneders Sigt, hvorved enhver Deel af Bankens Sedler sættes i Bevægelse, og at Omsætningens Hurtighed, under en fast overalt blomstrende Virksomhed, og forbedret indvortes [73] Vindskibelighe, mangelund styrker Pengemassens Tilstrækkelighed. Naar vi overveie disse Omstændigheder, saa fremstaaer vel neppe nogen Klage over Pengemangel, eller gjøres nogen Fordring paa dens Afhjælpelse, som bliver hørt og understøttet.

Det er derhos øiensynligt, at Bankens Forhold til Borgersamfundet er mindre eensidigt end det forhen var, og at derved nye Lettelser ere Virksomheden tilflydte. Medens saa godt som alle dens Foranstaltninger i Begyndelsen gik ud paa Bankens Interesse, tabtes tildeels Nationens af Sigte. For det Øiemed, at fremskaffe et stort og sikkert Udbytte tilsidesattes den velgjørende Indflydelse, som dette Institut kan have paa alle Borgerlivets Handelsforhold, og de samme virksomme Borgere, som med de største Anstrengelser, stundom under en fremskyndet Nærmelse til borgerlig Undergang, havde reist Bankens Bygning, afviistes fra Adgang til bankmæssige Forretninger. Banken forlenedes med store Forrettigheder og øvede Enevoldsmagt over alle Landets Pengeforhold; men den Magt, hvormed den var udstyret, anvendtes under saa snevre Hensyn til almindeligt Tarv, at Stifterne af Banken maatte forbauses over deres egen Gjærning. Det er imidlertid langt fra Forfatterens Hensigt, at ville søge Grunden til denne Bankens indskrænkede Virksomhed i Bankbestyrelsens Færd. Den maa indledes af de store Forpligtelser, som vare paalagte [74] Banken i dens første Tilværelse og af Tidsomstændighederne, og den følger tildeels umiddelbart af Debitorernes stilling og Adfærd. Det var i Begyndelsen en vanskelig Gaade at løse, at mægle mellem Bankens Sikkerhed og Laansøgnernes Fordringer, og Begreber om sine Eiendomme. Banken havde upaatvivleligen gaaet sin Undergang i Møde, dersom den blindt hen havde vedtaget den opskruede Værd, hvortil Eiendommene i Begyndelsen af Foreningen blev taxeret, deels fordi Eiendommenes Priis virkeligen figurerede i daglig Omsætning i en falsk Værdi, deels fordi Omgangen med Taxationen ofte var mislig. Bankens Bestyrelse havde saaledes den høieste Grund til stor Forsigtighed, og denne maa det tilskrives, at Banken midt under den største Forstyrrelse i Handelsforholdene bevarede sin Soliditet, og slap skadesløs fra den farlige Laaneforretning, som var den paalagt.

Den oprindelige Bestemmelse, at Banklaan ei maa tilstaaes paa længere Tid end sex Maaneder, er forlængst, formedelst Ugjærligheden i at opfylde den, eller i det mindste formedelst dens Uhenigtsmæssighed, gaaet i Forglemmelse, og ved den Bank-Afdeling, hvor den største Omsætning af Bankens Midler finder Sted, er ikke engang denne Indskrænkning erstattet ved halvaarige Fornyetelser. Bankens Laan betragtes som andre faste Laan, og [75] de Afdrag, som i Begyndelsen med Strenghed forlangtes, forbigaaes nu ideligen. Hiin Bestemmelse om et saa kortvarigt Laan maa vi formode at have indsneget sig, formedelst Bankconstituenternes Mangel paa Opmærksomhed paa den sande Tingenes Beskaffenhed. Foundationen for Norges Pengevæsen er et Foster af Speciebankens Octroi, og dens Bestemmelser bleve mestendeels formede ordlydende efter den, forsaavidt Storthingets Beslutninger ei medførte nødvendig Forandring. Forsamlingens Gemytter bevægedes ved

enkelte Principers Behandling, hvis Afgjørelse ømfindtlig berørte de daværende politiske Anskuelser, og under de heftige Gjæringer i Forsamlingen, og den lange Tid som Undersøgelsen medtog, tabtes Lovens vigtige Detail af Sigte. Det store Spørgsmaal om Garantien delte Thinget i 2de store Afdelinger, hvis Minoritet seirede, og paa den ene Side blev det nye Arbejde forhadet, og paa den anden omgivet med store Vanskeligheder. De Mænd, som vare stillede i Spidsen for Pengevæsenets Behandling i Thinget, havde opstillet Principer, som ikke erkjendtes, og omendskjønt de baade i Indsigt, redelig Villie og Fædrelandssind, kunde maale sig med deres Modstandere, var det dog naturligt, at de fandt sig tvungne i den nye Form, der aldeles afveeg fra deres Forslag, ligesom de mestendeels [76] undslog sig fra at deeltage i den forandrede Pengevæsen-Plan.

Men Speciesbanken var ikke bestemt til et Laane-Institut for Besiddere af faste Eiendomme. Den skulde afhjælpe et forfaldet Pengevæsen, og det foreskrevs den at have sine Midler paa rede Haand, for stedse at kunne opfylde sine Forpligtelser. Laane-Instituter, der vare annecterede til den danske Courant-Bank, fattedes ikke i Dannemark. Et saadant Institut, hvis Hovedforretning er Discontering af Vexler, og Laan paa Vexel-Obligation, eller andre let realisable Gjeldsbreve, er Norges Bank ikke og kan ikke være. Den største Deel af dens Fond vilde ligge ubenyttet, naar dens Forretninger dertil var indskrænket. Saavidt Forfatteren veed er der, i det mindste ved den Bankafdeling, hvor de vigtigste Børsforretninger gjøres, Anledning til at faae alle gode Papirer disconterede, og den hele dertil anvendte Sum udgjør dog et forholdsmæssig ringe Qvota af Bankens Fond.⁹ Til at gjøre Varebeholdninger i Fædrelandet til omvandrende Capitaler gives liden [77] Anledning, især uden for Hovedstaden, da disse sjældent opdynges i nogen stor Grad, og ere som oftest ikke allene ubequemme Pante-Gjenstande; men ere desuden af den Beskaffenhed, at de ikke godt kunne tages Eierne af Hænderne og overgives til Bankens Lukkelse. At gjøre disse Pante-Obligationer mobile ved at stille en tredie Mellemand, forøger vel Panthaverens Sikkerhed; men formindsker ikke Opsigelsens Uleilighed, naar denne har til Hensigt at skaffe rede Capitaler. Det synes saaledes klart, at Hensigten af Bankens Oprettelse ikke var at udelukke disse Laan paa faste Eiendomme, fordi hverken den store Creditor, som har saa runde Capitaler til Udlaan, eller den talrige Mængde af Debitorer, gennem hvis Hænder ingen Overflod af disponible Capitaler rinder, dermed var tjent. Klagen over Pengemangel, der saa ofte betydningsløs er fremsat, vilde faae alt for stor Betydning, naar man vilde udelukke Eiendomsmændene fra den Laane-Indretning, der ikke allene byder trængende Laansøgere de billigste Laane-Vilkaar; men og den største Uafhængighed.

Derhos kan det ikke vel nægtes, at Bankkapitalens Befæstelse i faste og saa godt som uopsigelige¹⁰ Laan maa have en stor Indflydelse paa [78] Bankens Virksomhed, naar engang Parivexling besluttet; thi naar disponible Capitaler tilflyde Banken i mindre Mængde fra sine Debitorer, saa maa den have en desto større rede Fond liggende for at bestride mulige Vexlinger. Vexel-Disconto, og Bankens dermed forbundne Virksomhed giver Anledning til idelige Penge-Omsætninger, og Banken kan ei let blive forlegen for Valuta, naar den har Vexler i Casse, hvis paalydende Beløb efterhaanden tilflyder den. Imidlertid er den Frygt, som kunde næres om Bankens Forlegenhed, naar den efter sin nærværende Organisation aabner sin Casse, lidet grundet. Det er klart, at kun de Sedler, der vare tilovers af det daglige Penge-Omløb, som et Produkt af Omsætningernes Behov, vilde blive præsenteret Banken til Indløsning; thi hvad skulle bevæge Forbrugerne til at benytte det ubequemme Sølv, og forskyde det bequemme Papiir i Daglivets Pengesysler? Nu er det vist nok meer end rimeligt

⁹ Dersom Disconto-Forretninger ved en enkelt Bank-Afdeling ere forholdsmæssig betydelige, da hidrører vel dette ei allene af Mangel paa frembudne Vexler og Papirer, men og af den strenge og usædvanlige Form, som et mindre Bekjendskab med disse Forretninger har indført.

¹⁰ De maa betragtes mestendeels som uopsigelige, naar de ei skulle blive fordærlige for Laantageren, og der kan fremvises Exempler paa, hvor ødelæggende Bankcreditors strenge Adfærd i denne Henseende kan være.

– thi hvorfra skulde uomtvistet Sandhed her komme? – at den omløbende Seddelmasse nuomstunder ei mere tilfredsstillter Omsætningernes Krav, end den som fandtes under den forrige Forfatning. Den nærværende Sum af omløbende Papiirpenge er omtrent et Medium mellem hvad danske og [79] norske Forfattere paastaae at have circuleret før den sidste Krigs Udbrud.¹¹ Og naar vi overveie den stærkt stigende Folkemængde, enkelte Næringsveies Udvidelse, andres Skabelse paa enkelte Punkter, og de flestes raskere, om ei altid fordeelagtigere Sving, saa kunne vi ei tvivle om, at i det mindste ligesaa stort Antal Pengemidler behøves i Virksomhedens Haand som i hine Dage. Der er saaledes liden Rimelighed for, at der vil frembydes flere Sedler til eventuel Indløsning af Banken, end denne, endog med en langt større Sølvmasse end den der nu befindes i dens Kjelder, vil kunne bestride, ligesom det er klart, at Vexlingen egentligen ikke svækker Bankens intensive Styrke, da det tilvexlede Papiir fylder dens Casse paa samme Maade som det udvexlede Sølv. Actiernes Dividende kan formindskes; men Bankens Kjæmpestyrke forbliver urokket. Skulde desuden Nationens Haab om et voxende Sving i Næringsveiene fremdeles gaae i Opfyldelse, saa vil Eiendomsmændenes Trang til Laan af Banken herefter rimeligviis aftage, medens Børsforretningernes Omfang vilde udvides, hvorved flere disponible Capitaler kom til [80] at staae Banken tilrede. Paa nogen fast Grundvold hviler imidlertid ikke dette Haab, da Norges Handelsstilling hvert Øieblik viser er nyt Ansigt.

Det er derhos ligesaa klart, at en Revision af Bankens Statuter, hvis Hensigtsmæssighed vi paa et Sted have søgt at gjøre gjældende, formedelst disse Bankens forviklede Forhold, Banklovens ubestemte Udtryk, og Usammenhæng mellem dens Tale og dens Gjerning, kunde være høist fornøden, og intet Øieblik kunde vel være meer passende dertil end det nærværende, da Nationen er, under en forbedret Cours, rykket Sølvkilden saa nær, da bankmæssige Forretningers Omfang i en velgjørende Grad er tiltaget, da Begreberne om Bankvæsen ere, formedelst lovkyndige Mænds Granskning og en lang Erfaring, opklarede og rensede. Den første Omstændighed gjør Revisionen hensigtsmæssig, ja nødvendig, den sidste fæster Nationens Haab til et tilfredsstillende Resultat gjennem de Mænd, som ved Bekjendtskab med andre Landes Bankstiftelser, og ved dyb Granskning og Studium, have beviist deres Ret til at blive Banklovens Igjenfødere.

Det kan derhos ikke nægtes, at det er til almindeligt Gavn, at Banken har i den senere Tid forandret sin Laanepplan, og nærmet sig mere sin Stammemoders Natur, i det den anvender en større Capital paa Vexel-Disconto end tilforn, og stiller denne naturlige Virksomhed ved Siden af [81] den paatvungne. Den virksomme Borgers Stilling er betydeligen forbedret derved, at Veien til at tilveiebringe de fornødne Driftsmidler i et afgjørende Øieblik er bleven lettet. Det er ikke mange Aar siden Banken lukkede sin Casse for Vexel-Disconto-Forretninger, og indskrænkede Anvendelsen af det dertil i Bankloven bestemte Fond til at udlaane paa Vexel-Obligationer, som ideligen fornyedes, hvorved dette Fond forblev i enkelte Hænder, og Banken i denne Henseende saa godt som ingen Virkning havde paa de almindelige Børs-Forretninger. Vexel-Discontering, der i Fædrelandet som i andre Stater udgjør en vigtig og naturlig Penge-Omsætning, kom i Privates Hænder, og Præmien opdreves til en Høide, der i Handelsstater, som en sædvanlig Maalestok betragtet, maa ansees for at være usædvanlig, ligesom den i alle Henseender maatte være trykkende for Vindskibeligheden. Disconto-Præmien kan overalt, under enkelte Handelsforrykkelser, stige mod et høit Standpunkt; thi Handelens Vei gaaer over Bjerg og Dal, men sjeldent hører man tale om den Disconto-Præmie, som for nogle Aar siden var sædvanlig her i Landet, der almindeligen var 12 p.C., og stundom steg til 18 p.C., uden at tage Hensyn til den Forsølvnings Præmie, som usikre Papiirer maatte underkaste sig. Denne Omstændighed indeholder ingen Anklage mod dem, i hvis Hænder [82] disse Forretninger

¹¹ Den 31te Juli 1835 udgjorde Beløbet af den danske Rigsbanks Sedler 16.199.153 Rbdrl., som omtrent svarer til det dobbelte Beløb af den norske Banks Specieesedler; et Forhold som vel i mange Henseender kan kaldes passende.

egentligen vare; thi det vilde stride mod al Erfaring, som mod Handelsforretningers Natur, at den Vares Værd, som bringes til Marked, hvad enten det er Sølv, Penge, eller andre Forbrugs-Artikler, ikke skulde reguleres efter Mængden; men efter Kjøberens Forskrifter, og efter hans tvetydige Anskuelse om hvad Ret og Billigt er. Dette Slags Capitalister aabne ikke sjældent en velkommen Havn for den forlegne Handelsmand og virksomme Borger, endskjønt han maa betale en Rednings-Præmie, som svarer til den Fare, hvori han svævede. Men Sagen selv havde ikke destomindre baade sin underlige og betænkelige Side. Under vore Aagerloves Beskaffenhed maatte man undre sig over, at enkelte Udlaanere kunde udmynte sine overflødige Capitaler til en Rentefod af 12 til 18 p.C., medens andre underkastede sig Lovens Forfølgelse og Capitalens Confiscation ved at overskride 4 p.C. Denne Ulighed i Capitalistens Stilling maatte opvække Lovgiverens Opmærksomhed. Det er aabenbart, at en fri Rentefod vilde have lagt en Tvang paa denne høie Disconto, da flere Capitaler vilde være blevne indførte paa Vexelbørsen, naar Sikkerhed kunde forenes med en forøget Fordeel.¹² Men især maatte det være uforklarligt, [83] at et saadant Phænomen kunde finde Sted ved Siden af Banken, som ikke fattedes Midler til at styre Discontoens Flugt, og ikke indskrænkedes ved Banklovens Bestemmelse. En stor Forandring er i denne Henseende foregaaet paa vor store Handelsbørs. Bankbestyrelsen i Norges Hovedstad, der kan betragtes som vore Børsforhandlingers, skjønt ikke Bankens, Hovedsæde, og Centrum for vore vigtige Penge-Omsætninger, har sat sig ind i Vexel-Disconto-Forretninger med Lethed, Indsigt og Liberalitet. Det staaer nu ikke længer i private Vexelforsølvveres Magt, at opskruer Præmien til den forhen berørte usædvanlige Høide, og Talen er nu kun paa vort store Pengemarked om en Vexel-Disconto af 6 p.C. Virkningen deraf er baade positiv og negativ, i det ikke allene gode Papirer – og disses Antal forøges alt meer og meer under Nærværende Conjuncturers Løb – med Lethed forvandles til rede Penge; men ogsaa private Bankiers nødes til at underkaste sig samme Forsølvnings-Vilkaar, naar de ikke ville beholde deres Overflod af Penge ubenyttet i deres Casse, eller [84] paa anden Maade gjøre dem frugtbringende. – Den lettede Disconto-Byrde opmuntrer og opliver Handel og Industrie paa flere Maader, og i de Handelens Sammenføjninger, som forhen vare slettest sammensatte, og beredte Statssamfundet de fleste Ulemper og Farer,¹³ og Banken selv kan berede sig, forhen i andre Betragtninger berørte, Fordele som den, under Afholdenhed fra Discontering, havde maattet give Slip paa.

Men især er det aabenbart, hvor meget denne Lethed i at forsøve Vexler har bidraget til at forbedre vore Handelsmænds Stilling til udenlandske Creditorer, ved at lægge Tømme paa det Vexelrytterie, som for faa Aar siden hørte blandt vor Børses Hovedforretninger. Vist nok er det, at den større Fordeel, som har været forbunden med Udskibningen i det Hele, har sat vore Handelsmænd i Stand til, ved gyldige Remisser paa Udlandet at reise de Capitaler, som forhen ofte figurerede paa Børsen som falsk Valuta, der i et bestandigt Kredsløb inddrages gennem flere Commissionairer, uden at dækkes ved virkelige Realisationer. Det [85] er ogsaa vist, at dette Slags Vexelvæsen er udenfor Disconto-Forretninger, fordi disse Tratter paa Udlandet ikke disconteres; men enten sælges med Opofrelse, eller og tjene til at dække en skjult Armod. Naar vore Børser altsaa i denne Henseende have vundet et større Liv, og vore udenlandske Papirer større Sikkerhed, saa maa det tilskrives den mere blomstrende Handel og vore Producters lettere Afgang, som har indledet solide Papirer

¹² Hvorvidt i Øvrigt Aagerlovens Ophævelse, og en fri Rentefod, i dette Øieblik, var at anbefale, det er en Undersøgelse, som vi her maae forbigaae. Systemet har ingen Tvivlsmaal i denne Henseende; men ikke enhver Tid er passende til at hævde dette i sin hele Reenhed. Det vilde maaskee falde vanskeligt for Vindskibeligheden at slaae sig igjennem den dobbelte Crisis af Pengeforbedringen og en fri Rentefod.

¹³ Disconto-Præmien er vel endnu større end paa de fleste store Børser; men Banken kan maaskee ikke slippe skadeløs derfra med en mindre, da den hele dertil bestemte Capital ei altid kan holdes i Bevægelse. Ligevægten i denne Henseende vedligeholdes af Omstændigheder, som ligge udenfor Granskerens Beregning.

i tilstrækkelig Mængde paa vore Børser. Der er saaledes Intet vovet ved at paastaae, at den almindelige Vexel-Omsætning nuomstunder er meer et Product af et fordeelagtigt Salg af vore Effecter, og saaledes grundet paa en gyldig Credit-Basis, og ikke et Spil med omflagrende Vexler, som alle have deres Grund i Trassentens Uformuenhed til at skaffe noget Bedre. – Men det er ligesaa vist, at den indenlandske Vare- og Product- Afsætning betydeligen lettes ved Discontering. Enhver Producent i vort Land maa være beredt paa at give sine Kunder en lang Credit, fordi det sidste detaillerede Udsalg ofte er i saadanne Hænder, som ei orke at staae i et betydeligt Forskud; men ere først i Stand til at gjøre Remisse efter at Salg er foregaaet. De ere derimod sædvanligen villige til at acceptere Vexler, hvis Udløb ligger inden for den aftalte Credit, og naar disse med Lethed kunne disconteres, da er det Sælgeren det Samme som [86] om rede Penge vare tilflydte hans Casse, med Undtagelse af Rentebyrden, som snart lægges paa Sælgeren snart paa Kjøberens, efter Afsættningens bølgeformige Bevægelser, som vexelviis hæve Sælgerens og Kjøberens Fordringer. Enhver som har sat sig ind i vor indenlandske Virksomheds og Afsættningens Kredsløb, maa have overbeviist sig om, hvor meget den lettes ved en større og friere Adgang til disponible Capitaler, især paa den Tid af Aaret, da Vinterkulden lukker Adgangen til vore Havne, og standser al Skibsfart. Paa den Tid, da Penge vare sjeldne at overkomme, Disconto-Kilderne lukkede, eller Disconto-Præmien overstæg Tilvirkningsfordelen, havde Producenten og Fabrikanten ingen anden Udvei end at slaae sine Varer løs for lave Priser, eller at tilakkordere sig en anticiperet Betaling for en tilkommende Leverance til ufordeelagtige Priser. Capitalerne ere nuomstunder meer omsvævende, og Adgangen til at reise Penge paa flere Maader lettere end den forhen var. Derhos er denne indenlandske Afsætning i en bestandigt Tiltagende, formedelst Handelens fordelagtigere Stilling i det Hele, der styrker Kraften til at anskaffe Bequemmeligheder og forøge Nydelser.

Vel er den indenlandske Afsætning mindre vigtig i Fædrelandet, end i de fleste andre Lande, fordi de fleste Salgproducter udsendes i en raa Tilstand, uden at forædles i Landet selv, hvorved [87] Forædlingsfordelen kommer i fremmede Hænder, og udenlandske Værksteder beskæftiges med en Tilvirkning, der ofte udgjør det forholdsmæssigen største Beløb af Varens Værdi i Forbrugs-Øieblikket.¹⁴ Men ikke destomindre har enhver Producent let kunnet overbevise sig om, hvor meget den indenlandske Afsætning er tiltagen under en forbedret Handelsstilling og vore Producters lettere Afgang. Denne Tilvæxt gaaer igjennem alle Landets Virksomhedsgrene; Landmanden, Fiskeren, Værkseieren, Skoveieren føler denne Afsætningens fordeelaglige Svingning, og der gives enkelte Product-Tilvirkninger, som havde gaaet ganske til Grunde, fordi Afsætningen til Udlandet afbrødes ved ukloge Spærringsmidler og et umodent Prohibitivsystems Vildfarelser, naar ikke en meer levende Afsætning i Landet selv havde holdt Liv i den nedtrykte og hendørende Virksomhed. Den indvortes Afsætning voxer og trives ved sin egen Fylde, og i den almindelige Virksomheds store Ring styrkes ethvert Led ved Naboledets Kraft og Fylde. Ethvert Salg forudsætter ogsaa i denne Slags Afsætning et nyt Kjøb, og enhver Producent, som sælger villigen og fordelagtigen sine Varer, bliver en villig Kunde for sin Naboes Bye Hovedprodukter, forsaavidt de have [88] en Plads paa hans Forbrugs-Liste. Saaledes har enhver Bye Hovedkilden til sin fordeelagtige Næring i sit eget Skjød, og Productet af det Arbejde, som bydes Udlændingen, svarer i Priisværdi ikke til det, som forbruges i Landet selv. At lette den indenlandske Afsætning er altsaa at styrke Hovedpulsaaeren i den nationale Virksomhed, og dersom en lettere Adgang til disponible Capitaler er bevirket ved Børsvæsenets Forbedring, og ved en nedsat Rentefod, saa kan man betragte denne Forbedring, som en Hjørnesteen for den borgerlige Virksomheds Bygning.

Forfatteren har i en anden Deel af dette Værk indledet sine Læsere i Betragtninger over Discon-

¹⁴ Hvor lidet vi herover have at beklage os, det have vi søgt i foregaaende Betragtninger at oplyse.

covæsenet, og han skal ikke føre dem paa nye i dette Kredsløb. De forestaaende Ord fandt han kun passende som et Forbindelsesmiddel mellem nærværende Afhandlings Gjenstande. Hvad han den Gang fremsatte som et Haab og et Ønske om Bankens kraftige Medvirkning til Vindskibelighedens Fremme, er nu gaaet i Opfyldelse, og de velgjørende Virkninger af Bankens Indblandelse i dette Slags Børsforretninger er indlysende for Enhver. Den Indflydelse, som en fordelagtigere Afsætning af de vigtigste blandt Fædrelandets Producter har havt paa National-Velstanden, maa vel ansees som en Hovedaarsag til Landets forbedrede Stilling; men i dette store Hjul indgriber Vexelforretningernes [89] Lettelse og vore Handelpapirers stigende Gyldighed som et vigtigt Drivmiddel, og de virke gjensidigen til Maskinens rolige, og for alle Vedkommende fordeelaglige Gang. En let Adgang til hensigtsmæssige Drivmidler, og en villig Afsætning, staaer i Forbindelse med hinanden som Aarsag og Virkning, og hvo der vil overbevise sig om, hvor nødvendige begge Dele i en heldig Forening ere, for at bevirke en livlig National-Velstand, han hefte et opmærksomt Øie paa vor Handelshistorie, og han vil finde, hvor meget denne Velstand sturede, naar naar noget af disse Led brast.

—

Dersom saaledes Nationen paa begge Veie, saavel igjennem en fordeelagtig Handelsperiode, som igjennem en aabenbar Lettelse i Virksomhedens Drivmidler, er skreden frem til en vis Selvstændighed og til en forøget Velstands-Grad, og dersom dette ligger klart for Dagen i alle Velstandens udvortes Tegn, og i Borgervirksomhedens Munterhed, skulde da ikke Parivexlingens Øieblik være kommen? Kunde der ikke ventes, at det store nu forsamlede Raad, ved at slippe Bankens Skat af sit lange Fængsel, vilde ende alle Tvivl om vort Pengevæsens Fasthed, og vore Banksedlers vel funderede Værd, og forhindre al den Ustادighed i Næringsdriftens Bevægelse, og Usikkerhed i Handelsspeculationernes Anlæg, som [90] er en Følge af vaklende Pengeværdier? Tvende Gange før har Coursen havt et Standpunkt, som det nærværende. Den ene Gang skede Coursens Nærmelse til Alpari, medens Storthinget var samlet; men det lod Øieblikket gaae forbi, og havde dertil sine gyldige Grunde, som ere indførte i Storthingels Annaler, ligesom dets Klogskab i den Henseende neppe er modsagt af senere Phænomener. Den anden Gang, da Omstændighederne vare meer lige de nærværende, og Forbedringen bygget paa en solidere Grundvold, nemlig paa en fremskridende Velstand, gled Tiden forbi, uden at Storthinget kunde gjøre noget Skridt til denne Beslutning; thi da det igjen samledes, vare Handelsforholdene blevne mere forviklede, og nye Hindringer lagte for Vindskibelighedens fordeelaglige Gang. — Det kunde synes betænkeligt, at lade atter et beleiligt Tidspunkt skride ubenyttet hen, uden at tage en Beslutning, som har sit Medhold i Lovens klare Ord, som Banken har Kraft til at understøtte, som for Øieblikket ei kan forvolde store Revolutioner i vore Pengeforhold eller i Handelens og det virksomme Livs Combinationer, og som vilde bringe en Fasthed i vort Pengevæsen, der vilde ende de Undulationer deri, hvorunder vi næsten siden dette Aarhundredes Begyndelse paa flere Maader have lidt. Overgangen til denne Paricours kunde nu skee, uden at forberede den ved en nye [91] Statsbankerot for at mægle mellem Creditor og Debitor, og uden at foranledige pludselige Forrykkelser i Eiendomsværdierne; thi paa den naturlige Vei, ved Coursens egen utvungne Nærmelse til Pari, ved Eiendommenes Stigen i virkelig Værdie til den forrige Navne-Værdie, og ved en reel Forbedring i de fleste Næringsveies Stilling, er en naturlig og lempelig Overgang skeet til den oprindelige bestemte, og længe ventede Tilstand, uden at der behøves noget Magtsprog til at regulere alle disse Forhold. Sygdommen synes at være hævet, og Reconvalsenten efterhaanden at være kommen til Kræfter.

Det kan ikke nægtes, at det nu forsamlede Storthing har Grund til at tage denne Sag under nøieste Overveielse, og til at betænke sig, før det atter lader et beleiligt Øieblik ubenyttet forsvinde, som maaskee ikke saa let, under saadan Skikkelse, vender tilbage. Beslutningen kunde synes saa meget

mere hensigtssvarende, som de Grunde, der anføres derimod, deels ere i sig selv svage, deels have tabt meget af deres Styrke formedelst Handelens og Virksomhedens Gang i Fædrelandet, der har fremledet et Standpunkt i vor Cours, som mestendels kun behøver at bevares for at erholde en urokkelig Fasthed. Det er ikke uden Frygt for at trætte sine Læsere ved Gjentagelser, at Forfatteren leder dem ind i en nye Labyrinth af Betragtninger om [92] denne Gjenstand, uden at kunne give dem en veiledende Traad til, efter denne besværlige Vandring at finde det rette Maal. Men da denne Undersøgelse egentligen udgjør denne Afhandlings Hovedkapitel, hvoraf forestaaende Betragtninger kun maa ansees som en Underafdeling, og da Materien selv er af saa stor Vigtighed, saa tillader han sig endnu at udbede sine Læsers Opmærksomhed nogle Øieblikke, forend han ender sit Arbeide.

Med Hensyn til den Fare for Udtømmelse af Bankens Fond, som skulde være forbunden med Parivexlingen, under Handelens mislige Stilling, da maa vi henvise til de vidtløftigere Betragtninger, som vi derom have anstillet i dette Værks Begyndelse. Der er vist Ingen, som sætter sig ind i vore indvortes Pengeforhold, der ere skikkede til at bevare Papiret i en uafbrudt Circulation fremfor Sølv, som tvivler om, at jo Sedlerne fremdeles vilde blive Hovedhjulet i vore Pengebevægelser, og at Sølvstokken mestendeels urørt vilde forblive hvilende i Bankens Kjelder, uden at uddrages deraf igjennem Vexling, om det endog stod Seddelihænde-haveren frit for, at forvandle sit Papiir til Sølv. Hvad skulde bevæge Creditor til at opsigte Debitor et Gjeldsbeviis, om hvis fulde Gyldighed han har den reneste Vished, og som han kan benytte med større Bequemhed i alle Handelslivets Bøininger end den Sølvmasse, hvorpaa det [93] hviler? Og om saa skede, da vilde Bankens Forlægenhed kun være øieblikkelig; thi med den Kraft og Styrke, som ligger i dens Grundform og hele Bygning, vilde den snart hæve sig til den Credit, som Rigdom og Formue stedse giver. Bankens Rigdom og Evne til at berige sine Interessentere med en høi Rente af deres indskudte Capitaler er ikke grundet paa Speculationer, hvis usikre Udfald ikke tilsteder stadige Beregninger; men paa urokkelige Fordele, og den gjør sine fordeelaglige Penge-Omsætninger, og inddrager sit Overskud under den muligen højeste Sikkerhed.

Sølvvexlingen, forsaavidt den foretages af Landets egne Borgere, og forsaavidt det vexlede Sølv forbliver i Omløb hos os selv, kan ingen Indflydelse have paa den omløbende Pengemasse, om end Bankfoundationen forbliver uforandret, og fremdeles paalægger Banken at inddrage det samme Forhold i Papiir, som der er uddraget Sølv af dens Skatkammer; thi det udsendte Sølv træder i Papirets Sted, og bøier sig om det virksomme Borgerlivs Fornødenheder. Det vil desuden ikke vare længe, inden den Domstol, for hvilken denne Sags Afgjørelse staaer, vil overbevise sig om, at hiint Banken paalagte Baand, uden dens Fare vil kunne sønderbrydes, og at den, uden at rokke sin Fasthed og Selvtændighed, kan udsende saa store Dele af sit Sølv ved Siden af Papiret, [94] der kunde ansees passende for at give Virksomheden de fornødne Byttemidler ihænde, som, under Folkemængdens Udvidelse og Handelsgjenstandens Forøgelse, kunde blive hensigtssvarende. Kun Papirets Overflod har Banken at befrygte. Dersom det circulerede en større Pengemasse, end som behøvedes for at tilfredsstille det daglige Livs Krav, saa maatte en Deel deraf blive henlagt i Privatmænds Pengekiste, og denne Deel, som saaledes uddrages i Omløbet, vilde visseligen blive henlagt i Sølv. Men denne Overflødhedens Grændse er, under Pengemassens nærværende kvantitative Forhold, visseligen ikke naaet, og saalænge Banken vaager over det nærværende Forhold mellem Sølv og Papiir, og anvender den samme Forsigtighed i at gjøre sine Capitaler frugtbringende, da vil den neppe nogensinde spore Forlegenhed formedelst Parivexling.

Er det Udlændingen, som uddrager Sølv af Bankens Casse, som et Overskud af sine Omsætninger med Fædrelandet, da maa Spørgsmaalet fremsættes i en anden Stiil. Under Handelens ujævne Bevægelser ligger dens Overvægt snart paa den ene, snart paa den anden Side, og det vil stundom

være Tilfældet, at Fremmedes Sølv roullerer hos os, stundom vort Sølv hos Udlændingen. Men Erfaring lærer, at Pengeforholdene, under saadanne Omstændigheder, tage en anden Stilling. [95] Det er ikke Bankens Sølv, som uddrages ved saadan Leilighed; men de Handlenes Underballance i deres Forhandlinger med Udlændingen henstilles som en rentebærende Creditpost i Udlændingens Skyldbog. Under alle, endog de meest forviklede, Handelsomstændigheder gives der Landsmænd, som have Fonds staaende i Udlandet, og naar dermed kunde skee fordeelagtig og sikker Omsætning her i Landet, var der ingen Grund til at fixere disse Capitaler i Udlandet. Der gives overalt Omstændigheder, da Sølvet udgjør den mindre vigtige Deel af Landets Rigdomme, og da det meer end gjerne ombyttes med andre Livets Fornødenheder, uden hvis Tilveiebringelse Menneskets physiske og moralske Existents er sat paa Spil. Naar det udsendte Sølv bringer os tilbage de Elementer, hvormed Landets vigtigste Næringsgrene skulle sættes i Fordeelagtig Gang, eller hvoraf vi sammensætte vor Huusholdning, for dermed at berede os et beqvemt og behageligt Liv, hvorfor skulde vi holde det tilbage? Vi elske ikke Sølv, fordi det er Sølv; thi som saadant er det kun et Skingode, som fryder Øiet; men fordi det kan skaffe os andre Livets Behageligheder, som paa mange Maader opmuntre Sjelen og forfrisker Legemet. Naar vi overalt ikke glemmer, at vi ikke sende Noget til Udlændingen uden i Haab om at erholde en større Værdi derfor af ham, og at dette Haabs [96] Opfyldelse meer beroer paa vor Forsigtighed, Flid og paa Lykken, end paa en Sølvmasse, som er i vore Hænder, saa vilde vi ikke være ængstelige for Tabet af en Eiendom, som vel er et Middel til at erholde livets gode Ting; men hvis overflødigste Besiddelse, saalænge det ikke benyttes som Byttemiddel, ei giver os noget reelt Livets Gode. Sølvet har saa længe været sjeldent i Fædrenelandet, at det dyrkes som en Afgud, og kun den ansees for riig, som ruger over store Sølvmasser, da dog hans Fattigdom som Verdens Borger, er aabenbar, naar han ikke igjennem Sølvets Canaler lader sig tilflyde andre Livets vigtigere Behageligheder og Beqvemmeligheder.

Vi ville ikke optage Traaden af disse forhen anstillede Undersøgelser; men troe at have sagt nok, baade tilforn og nu, for at dæmpe deres Frygt, som see Bankens Undergang i Møde, naar den hæver sig af den Slags Bankerot-Tilstand, hvori den nu befinder sig, og giver Sølv for sine Sedler efter disses Indhold. At vexe Alpari er Bankens Pligt, hvis Opfyldelse saa meget mere nu kan kræves, som alle Byrder, der i Begyndelsen af dens Existents vare den paanødte, for at bringe Orden og Fasthed i Pengevæsenet ere den fratagne, og den har kun beholdt de store Fordele tilbage, som dens Enevælde i Pengevæsenet paa saa mange Maader lovmæssigen giver den. Dens Fallissements Tilstand er ingen Følge af dens Insolvents; thi dens beholdne [97] Formue ophøier den over alle de Lykkes-Omvexlinger som menneskelige Beregninger kunne fremstille. Ikke heller er denne unaturlige Tilstand af tilsyneladende Armod, midt i den største Rigdom, en Følge af dens egen Beslutning og Villie. Dens Bestyrelse har viist, at den ikke ønsker meer end at hæve Bankens Credit, og at lade den indrage sin naturlige Plads i dens Indvirkning paa Landets Pengevæsen. Stortinget har saaledes vist nok største Føje til at lade Bankens Interesse ud af Agt, under den Beslutning det har at tage med Hensyn til Coursbestemmelsen. Denne stolte Bygning staer urokkelig, hvilkensomhelst Dom der fældes med Hensyn til Parivexlingen.

Langt vigtigere er Spørgsmaalet om den Indflydelse, som Parivexlingen kunde have paa vore borgerlige Forhold, og i at veie og prøve denne er Nationen berettiget til at tage sin Beslutning, uafhængig af den Fordeel eller det Tab, som deraf kunde flyde for Banken. Denne staaer, til hvilket Alternativ den store Dommer monne vende sig, urokkelig paa sin faste Grund, og har i begge Tilfælde et rigt Udbytte at byde sine Interessentere, og Bankens Grundvold blev ikke lagt, under Nationens dyrebare Opofrelser, allene for at berige Interessentere; men tillige, og fornemmeligen, for at berede Staten alle de Fordele, som flyde af et vel ordnet Pengevæsen. Nationens Mænd have hidtil gaaet den

homeopathske Vei under et sygeligt [98] Pengevæsen, de have stillet den ene Sygdom ved Siden af den anden, for at aflede den giftigere Sygdoms Safter i mindre farlige Canaler, og det maa staae til dem at bestemme, om Curen er endt, om Reconvalescenten er kommen til fuldkommen Helbred, og kan sættes paa den rene Diæt, som passer sig til Sundhedens Fylde. Med Hensyn til den Indflydelse, som en fast Pengekurs, der hæver Papiret til Sølvets Værd, kan have paa vore vigtigste Næringsveies Gang, da kan Forfatteren ikke forlade den Overbeviisning, som han i foregaaende Blade har yttret, at denne har været overdreven, og tildeels eensidigen behandlet, endskjønt han ogsaa i denne Henseende maa antage, at de Skridt, som ere gjorte ere de rette og passende til Handelens og Virksomhedens Gang under mange indtrufne Omstændigheder og Farer. Men han vil ikke indlede sine Læsere paa nye i disse forviklede Betragtninger; men kun udhæve deraf, hvad der nærmest hører den Materie til, som er under hans Hænder.

Det Spørgsmaal, som i denne Henseende er opkastet, deler sig naturligen i 2de Dele. Den ene Deel deraf undersøger Rigtigheden af denne Paastand, at vor borgerlige Virksomhed ikke med Fordeel kan drives, naar Papiret fik Sølvets Værd, og saaledes alle Virksomheds Midler ikke allene blev dyrere, end de forhen vare; men vore Medbeilere i samme Art af Tilvirkning og Handel, som [99] arbeide med lettere Midler eller med slettere Penge, fik en bestemt Overvægt over vor Vindskibeligheed paa det fælles Marked. Den anden Deel prøver Rigtigheden af Statens Indblanding, for at mægle mellem de forskjellige Statsinteresser, hvilket sædvanligen ikke skeer, uden at Individet understøttes under Almeenvællets Opførelse.

Med Hensyn til den første Paastand, da maae vi atter henvise til foregaaende Betragtninger i dette Tidsskrifts første Hefte, og tilføie kun den Bemærkning, at Frygten for den Undergang, som ligger i Coursens Opgang mod Alpari, ikke retfærdiggjøres ved de i vor Handels og Virksomheds Historie stedfundne Phænomener. De omløbende Penges synkende eller stigende Værd er visseligen ikke uden Indflydelse paa den virksomme Borgers Bevægelse paa Vindskibeligheedens Vei; men under disse Fluctuationer ballanceres ofte Tab og Vinding med hinanden, og Handelsmanden er saalunde i samme Stilling som Spilleren, der spiller et høit Spil, og under en vexlende Lykkes Fane bringer Tab og Vinding i Vandlinie med hinanden. Men det er kun Daaren, som fæster Handelsspeculationer, hvis Udfald ikke ligger for Speculantens Fod, paa saa usikre Forhaabninger, eller bygger en stadig Virksomhed paa en saa løs Grundvold, som paa velfunderede Penges vedvarende slette Cours. Det er at fortsætte Lotterispil mod alle Probabilitetens [100] Regler. At ønske en saadan Tingenes Gang og Omvexling i Handelslykken, i Følge hvilken Handelsmanden tumler sig imellem høi Fordeel og stort Tab, er at ønske Uorden i Steder for Orden, Usikkerhed i den borgerlige Stilling i Steder for den Sikkerhed og Roe, som er Borgervællets vigtigste Bestanddeel og Særkjende. Fasthed i Pengevæsenet er et ubetaleligt Gode i det borgerlige Livs Forhandlinger, og berører visseligen ikke i mindre Grad velgjørende Kjøbmandens Stilling, end hans Medborgeres. Kun under et saadant Forhold er han i Stand til at begrunde sin Virksomhed paa en sikker Grundvold og udkaste sine Planer med aabne Øine. Visseligen er det ikke nødvendigt for ham, at Papiir og Sølv med samme Gyldighed vandre ved hinandens Side. Enhver Cours, som med Stadighed peger mod et vist Standpunkt, er ham lige brugbar, naar kun ikke pludselige Cours-Forandringer gjør Skaar i hans omhyggeligen gjorte Beregning. Men hvorledes kan han vente en saadan, fra Paricoursen afvigende Stadighed i Sedlers Cours, hvis Værdie længe har fremstillet saa unaturlige og tildeels uforklarlige Phænomener, som den norske Banks? Denne blev af Constituerterne i sin første Oprindelse meddeelt en Fasthed og Styrke, som skulde synes at sikre den mod alle udvortes Handelsphænomers Paavirkning. Den er forholdsmæssigen et af de rigeste og solideste Instituter af den Art, som den [101] handlende Verden har at fremvise. Og dog har den maattet taale at see sine Sedler nedtrykte til halv Værdi, og

Sedlernes Forhandling paa Børsen underkastet den ustadigste Bølgegang. En saa unaturlig Tilstand kunde ikke være varig. Den mindste Pust af fordeelagtige udvortes Omstændigheder og Forbedring i vor indvortes Vindskibelighed, maatte bringe den tilbage til naturlige, lovfæstede og vel begrundede Forhold. Paa en saadan Forandring maatte enhver forsigtig Virksomhedsforstander og Speculant gjøre sig beredt; enhver Laantager, som skabte en ny Gjæld af Penge, hvis Værd i Modtagelsens Øieblik bar en nedtrykt Cours, maatte vente at see den ophøiet til Alpari; thi dette er vore Banksedlers naturlige Stilling, medens hiin nedtrykte er den unaturligste, i hvilken nogen Bank, saa solid befæstet, som den norske, nogensinde har staaet. Paa den ene Side er Handelsmanden saaledes, bedre end andre Landets Borgere, i Stand til at bøje sin Virksomhed og indrette sine Speculationer efter det omløbende Repræsentativs Beskaffenhed, paa den anden Side kan Ingen bedre end han bedømme og forudsee Nødvendigheden af Coursens Omspillen til Sedlernes lovbestemte Værd. Neppe kunde det kaldes en utidig Indblanding fra Statens Side, at hindre Coursens opgaaende Bevægelse til det Værre, og at sætte Lovens Stempel paa den Seddelværd, som forbedrede Conjunctioner, Udlandets større [102] Agtelse for Privates og Statens Credit, tilligemed en forsigtig Færd fra Borgernes Side, havde forberedt. Der behøvedes altsaa ingen høi Grad af Forudvidenhed for at ane, hvad der er skeet, at Børscoursen efterhaanden vilde glide ned mod Alpari, og det var ikke at undres over, at Statsstyrelsen sørgede for, at en saadan vaklende Tilstand aldrig mere vendte tilbage.

Vi have i Øvrigt, endog under vor korte Selvstændigheds Periode, havt Exempler paa, at ikke Coursens Bevægelser, hvad enten den sank eller steg, havde nogen afgjørende Indflydelse paa Handelens fordeelagtige Gang, og ikke bestemte Handelsmandens Tab eller Vinding. Tvende af de fordeelagtigste Handelsperioder, som dette nye Tidsrum har at fremvise, falder i 2de Yderligheder af Coursens Bevægelser. Aarene fra 1822 – 1825 vare nogle af de fordeelagtigste for Afsætningen af den vigtigste Deel af vore Salgproducter, som det fornygede Norge har havt. I Begyndelsen af dette Tidsrum arbejdedes med slette Penge, og det var Almindelig Tale, at den slette Cours udgjorde Udskiberens Hovedfordeel. Men Coursen forbedrede sig mod Tidsrummets Slutning, og Fordelen blev ikke desto mindre anseelig, fordi den reelle Stigen af Producter frembragte en Vending, som opveiede Fordelen af den slettere Cours, og var solidere end denne. Den bratte Overgang til en slettere Tilstand, efter [103] en kortvarig Tid, foranledigedes ikke ved Coursens Forbedring; men ved udenlandske Huses Fald, og ved tilbagekomne udenlandske Tratter, og fornemmeligen ved vore Producters Fald. Coursens Forværrelse kunde ikke rette paa den forfaldne Sag. Den anden smilende Periode i Norges Handel har aabnet sig i de 2de afvigte Aar;¹⁵ den indtraf paa en Tid, da vor Cours gjorde mægtige Skridt mod Alpari, og Papiret stadigen nærmede sig Sølvets Værd. Ikke destomindre har man ikke hørt tale om nogen Forvirring i vor Handelsbedrift. De fleste ere tilfredse med Udbyttet af deres Virksomhed, og den befrygtede Rystelse i alle vore Næringsveie og Eiendomsforhold, formedelst Coursens hastige og mærkelige Forbedring, er ikke paafulgt; men vi ere lempeligen glædede over fra den ene Tilstand til den anden. Den opmærksomme og fordomsfrie Iagttagelse finder deri Intet at undres over; thi vore vigtigste Udskibningsartikler ere netop i disse Aar blevne betalte bedre end i mange foregaaende, og Pengenes Forbedring og en fordeelagtig Næringsdrift har vexelsidigen virket til at frembringe en fastere Stilling i alle vore Forhold, og det velgjørende Stød er gaaet igjennem alle vore Næringsforhold.

At i Øvrigt det Land, som arbejder med gode Penge, ofte kan stille sig ved Siden af det, som [104] arbejder med slette Penge, og heldigen dermed rivalisere, det viser den norske Fragtfart paa Sverrige. Uagtet den tilsyneladende større Fordeel, som den slette Cours giver svenske Skibsredere, udgjør denne Fart for vore norske Skibe en af de vigtigste og fordeelagtigste, hvorved vor Skibsfart er

¹⁵ 1834 og 1835.

beskjæftiget, og man seer ofte Skibe kjøbes af norske Skibsredere, der strax med Fordeel bortfragte dem i svenske Havne, endskjønt de Midler, hvormed den nye Eier sætter Skibet i Bevægelse ere, formedelst den bedre Cours, kostbarere.¹⁶ Andre indvortes Virksomhedsforhold ere ogsaa ikke saa forskellige i deres Udbytte, som man efter de forskellige Coursforhold skulde troe.

Det kan vel saaledes ikke nægtes, at den almindelige Tale om en slet Courses velgjørende Virkninger paa Handelens og Næringsveienes Gang ikke kan hente sine Beviser fra vor Handelshistorie, og at Handelens forbedrede Stilling maa tilskrives reellere Aarsager, nemlig en større Søgning af vore Producter og en virkelig Stigen af deres Salgværdier i Udlandet. Vel er det sandt, at den [105] Handelsmand, som følger sine Udførselsvarer i gode fremmede Penge, hvilke han hjemme kan omsætte i slette; kan gjøre sig betydelige øieblikkelige Fordele, forsaavidt han ei nødes til at forøge sin Udgiftsskala efter sin Indtægts, og til at dele Fordelen med Producent og Arbeidsmand. Det er ligesaa vist, at en Debitor afgjør lettere sin Gjæld med slette, end med gode Penge; men denne Fordeel taber sin Værd, naar man betænker, at i begge Tilfælde lider en uskyldig 3die Mand. Vindskibeligheids nærværende Forhold ere langt ønskværdigere. Den større Fordeel, som under forbedrede Handels-Conjuncturer nu finder Sted, deles af alle Parter og den mindste Deel deraf tilfalder visseligen ikke Producent og Arbeidsmand. I alle Virksomhedens ringere Grader er Betalingens Maalestok ikke alene bleven uforandret; men endog i mange Tilfælde forbedret, uagtet Pengenes stegne Værd. Det maa ansees for en Lykke, at denne Forbedring i de ringere Borgerclassers Næringsforhold kunde skee, uden at forrykke en livlig Handels og Virksomheds raske Gang, ligesom det og let indsees at begge disse Omstændigheder virke paa hinanden som Aarsag og Virkning.

Men om Coursforbedringen gennem Bankens egen Kraft, og dens Sedlers uomstødelige Værdi, var bleven bevirket, saa kunde vel enkelt Stand ikke med Føje vente Foranstaltninger, som skrede mod den større Mængdes Interesse, eller underordnede [106] Statens Vel den enkelte Privatmands, eller den enkelte Borgerclasses. Og dette skede, naar Hindringer lagdes i Veien for den Fasthed i Pengevæsenet, som er store Pengeloves sidste Meed. Klogest gaer vel den Statsstyrelse tilværks, som under saadanne Omstændigheder paa den ene Side lader den borgerlige Virksomhed lempe sig efter de stedfundne Forhold, og ikke tvinger den ind paa en Forbedrings-Bane, som i sig selv tvetydig, nedbryder anden borgerlig Velfærd, og paa den anden Side ikke forhindrer en Orden i Samfundet, som længe har været forberedet ventet, og nu synes paa en naturlig Vei fremledet. Hist og Her vil vel en Forstyrrelse i Næringsveienes Forhold, og Enkeltes Formues-Tilstand, bevirkes, naar vort nærværende Pengevæsens Fasthed urokkeligen begrundes; men denne Overgang vil stedse være forbunden med Ulemper og det er et Spørgsmaal om ikke Statens Borgere i dette Øieblik ere mindst udsatte derfor. Dersom den ene borgerlige Virksomhed glider seent og trangt i en Canal, aabner den sig snart en anden, og Statens Medvirkning i denne Henseende tjener sædvanligen kun til at standse den naturlige Virksomhed og at fremtvinge en unaturlig.

Dersom Trælasten for en Tid afvises fra udenlandske Markeder, eller den staaer i uforholdsmæssig lav Priis, saa kan en saadan Tilstand kun være kortvarig; thi denne Vare hører iblandt de Livets [107] Fornødenheder, hvis Forbrug tiltager med den voxende Folkemængde, og med den Udvidelse i Vindskibeligheids, som ingensinde har været større end i vore Dage, og til dem, hvis Reproduction er langsom, og lader sig ikke ved nogen menneskelig Mekanik fremskynde. Skoveieren lader sine Træer staae paa Roden, og under den magre Tid voxer til Modenhed, og han vil snart faae Erstatning for sin Forsigtighed. Trælasthandlernes og Skoveiernes periodisk uheldige Tilstand hidrører ikke

¹⁶ Forfatteren har ladet sig fortælle at, foruden at de svenske Skibsredere troe med større Fordeel at kunne anvende deres Skibe paa Langreiser, og saaledes stille sig ved dem, som ere degraderede til en kortere Fart, ere og norske Skibsførere sædvanligen mere sparsommelige, forsigtige og opmærksomme paa alle Fordele, end de svenske.

saa meget fra en ufordeelagtig Afsætning i Udlandet, som deraf at han vedblev længe at overfylde Markedet med slette og usorterede Varer, og at Skoveieren ved Mængde af leverede Varer søgte at indløse den samme Sum som gaves for gode Varer i et heldigere Afsætnings Øieblik. Desuden er Talen kun om denne Virksomheds Indskrænkning, ikke om dens Ophævelse; thi aldrig gaves det Øieblik i vor Trælasthandels Historie, da jo et eller andet Product af denne Vindskibeligbed solgtes med Sælgerens Fordeel, eller da gode, modne, og vel sorterede Varer afvistes fra de sædvanlige Trælastmarkeder.

Den samme Bemærkning kan gjøres med Hensyn til Metalfabrikationen. Staaer vore Metallers Priis paa de sædvanlige Forhandlingsmarkeder saa lavt, at der ikke gives Vederlag for de derpaa anvendte Omkostninger, saa vil den naturlige Følge blive, at Metalfabrikanten beflitter sig paa et ædlere [108] Product, og paa den Sparsommelighed i de anvendte Drivmidler, som sætter ham i Stand til at modtage den tilbudne lavere Priis. Naturen kommer ham deri til Hjælp. Fædrelandet gjemmer Mange skjulte Skatte i Bjergenes mørke Kammer; thi omendskjønt den ikke fortsætter den Gjæring som skabte Metallet, saa har den lagt et Skjul over Metalaarenes indvortes Sammenfletninger, som gjør at Bjergmanden kun efterhaanden ledes paa Spoer af disse Rigdomme. Det er derhos ligesaa vist at de vigtigste af vore nordiske Metaller have særegne Egenskaber, som gjøre dem i høi Grad brugbare og ligesom uundværlige i mange Slags Fabrikationer, og berede dem Afsætning paa udenlandske Markeder. Men til at skjærpe den Skarpsindighed og Flid, som er fornøden til at opdage disse skjulte Gjemmesteder, eller indlede Fabrikationen paa en forbedret Bane, behøves ingen positiv Understøttelse af Staten, og til at læge denne Virksomheds Saar bør intet Middel anvendes, som kunde sætte det øvrige Statssamfunds Velfærd paa Spil. Denne Virksomhed bygger sin egen Skjebne, og indledes paa den rette Vei, uden Fremstød af tvetydige Hjælpemidler, som bortfjærner Vanskeligheden for et Øieblik, uden at hæve den. Der er neppe nogen Virksomhed i Landet, som afgiver et klarere Bevis paa Uhensigtsmæssigheden af Statens positive Indblandelse, end denne. Saalænge den bæres paa [109] Statens Arme ved Hjælp af mange Slags Forrettigheder og Begunstigelser var den, endskjønt understøttet af fordeelagtige udvortes Omstændigheder, døsig i sin Gang. Productet ufuldkomment, og Bjergmandsvæsenet i vort Land havde mestendeels et jammerligt Udseende. Den naturlige Kraft indslumrede under Moderens Forkjærlighed. Først da denne Virksomhed overlodes til sin egen Skebne, vaagnede den af sin Dvale, og Forfatteren vover ikke meget ved at paastaae, at der paa ingen Vindskibeligbeds Bane er gjort saa store Fremstridt, som paa denne. Forfatteren kjenner meget vel den Fordeel, som er forbunden med at arbeide med slette Penge, og hvor vanskeligt det er paa samme Afløbsmarked at møde rivaliserende Kunder, som frembringe Productet ved billigere Midler; men han veed ogsaa, at denne Lettelse i Fabrikationen er langt under den, som en villig Afsætning af begjærte Varer foranlediger, og at en forsigtig og aarvaagen Fremfærd efterhaanden lærer at læmpe Virksomheden efter den nye Tingenes Orden. Men hvad Forfatteren med Vished veed er, at den Værkseier er en Daare, som bygger Haabet om et passende Bjergmands-Udbytte paa en slet Cours; thi det er aabenbart, at vi, uden voldsomme Forrykninger i vore indvortes Virksomhedsforhold, have nærmet os det Punkt, da Sølv og Papiir agtes lige høit, og at enhver Virksomhed [110] maa være forberedt paa at see denne Overgang til Fasthed i Pengevæsenet stemplet med Lovens Mærke.

Den samme Art af Betragtninger kunne vi anstille over andre Landets vigtigste Næringsveie, over vor Skibsfart og Fiskerie. Lider Skibsfarten formedelst uheldige Omstændigheder, da standser vel Skibsbyggeriet, og den tilbageblevne Deel vil ikke fattes Beskjæftigelse, under den store Opdyn-gelse af Varer, som finder Sted overalt, og under den Forbindelse mellem de fjerneste Lande, som kræver alt flere og flere Communications-Midler. Ofte have vi hørt en slet Cours nævne blandt de

nødvendige Betingelser for en Skibsreders passende Fordeel; men Erfaring har ikke hjemlet Paastandens Gyldighed. Det vil ikke kunne nægtes, at Skibsrederen kunde have omsat sine Sterling, Gylden og Francs i flere norske Bancosedler, naar Coursen havde været slet; men vi have ikke hørt, at Skibsfarten i de tvende forløbne Aar har givet et slettere Udbytte, end i det næstforegaaende Aar, uagtet den Coursforskjel, som har fundet Sted mellem disse. At der ingen Døsighed hersker i vor Skibsfart, det sees deraf, at fra de fleste Skibsværfter putte ideligen nye Skibe frem, dannede af bedre Materialier, og rigere udstyrede end i mange henrundne Aar. Derom vidner ogsaa Mandskabets Hyre, som er endog stegen i Navn, uagtet Hyrens Værd, som ofte udredes i norske Penge, formedelst Coursen er betydeligen [111] stegen. Fiskeriets Flor beroer paa Fiskens periodiske Gang, og er, som Agerdyrkingen, afhængig af meer eller mindre begunstigende Phænomener. Fisken kommer til vor Kyst og den vil berige vor Stat, om den end forsølves med en mindre Masse af Bancosedler. Hvor er den Statskraft, som kunde rette paa disse Næringsveies ustadige Bevægelser? Den stigende Fiske-Udførsel har forbedret vor Cours, maaskee meer end nogen Handelsbevægelse i Fædrelandet; skulde vi ønske Fiskeriets aftagende Flor, for at beholde slette Penge? Vi kunne lempe vor Virksomhed efter den nye Bane, som Brugen af gode Penge foreskriver os; men vi maa takke Forsynet for den Velsignelse, som lægges i Handelens og Naturens begunstigende Phænomener. Vi have desuden ikke hørt, at Fiskeriet er drevet med mindre Fordeel i disse end i foregaaende Aar, og naar det er skeet, da ligger Aarsagen i langt andre Phænomener end i Coursens Gang.

Ved at bedømme den Indflydelse, som Coursen har paa vore Næringsveie, maae vi ikke glemme, at Stødet rammer sædvanligen dem, som have meest Indsigt, Magt og Anledning til at afbøde det, at Følgen er sædvanligen en forædlet Virksomhed, en større Forsigtighed, og en meer spændt Opmærksomhed paa alle Virksomhedens Forhold, og det maa derhos trøste os, at Fordelen af en fast og forbedret Cours udbreder sig meest i de ringere Stænder, som [112] vel kan forundes denne Lise efter mange i de svundne Aar udstandne Lidelser, og tillige i de Borgerclasser, som have bestemte Indtægter, for hvis Tilstrækkelighed det er Statens Pligt at sørge. – Hverken den ene eller den anden af Fædrelandets Næringsveie vil saaledes behøve overordentlige Støtter, opførte med Statens Haand, for at opretholde en synkende Virksomhed; ikke heller bør Hensyn til Enkeltets Tarv forsinke Beslutninger, som maatte have en velgjørende Indflydelse paa det hele Samfund. Efterhaanden er Staten gleden de største Farer forbi, og de Forholdsregler, med Hensyn til Pengevæsenets Cours, som i Begyndelsen af den nye Forfatning bleve tagne, have gjort deres Virkning, og kunne ombyttes med den vise Statslæres almindelige Grundsætninger. Pengevæsenet omskabtes med dristig Haand, og under djærve Indgreb i Statsborgernes Formue; Lovgivningen lagde strax efter et formildende Plaster paa det dybe Saar, og den tillod Approximationer, som vare meer passende til Landets Stilling end den absolute Fuldkommenhed, hvortil Landets betroede Mænd stræbte paa en farlig Vei. Faren er overvunden; Veien er jævnet for Enhver, og leder den Virksomme Borger, under Flidens og Lykkens Fane, til Selvstændighed og Velstand. Enhver Virksomheds-Forstander, hvad enten han bestyrer en gammel Virksomhed, eller planter en ny, maa rette sig efter de Virksomheds-Betingelser, som ere en Følge [113] af Tingenes naturlige Gang, og ikke gjøre Regning paa Vedvarelsen af midlertidige Foranstaltninger, der toges under overordentlige Omstændigheder, som ere nedsunkne i Tidens Løb.

Derimod har Borgervirksomheden, paa hvilkensomhelst Vei den findes, andre Rettigheder, som ere bedre begrundede i Statshuusholdningens Forskrifter. Den kan forlange at blive behandlet med retfærdig Lighed i Fordelingen af de Skatter, som Staten til Vedligeholdelsen af indvortes Orden og udvortes Sikkerhed finder fornødent at paalægge, og dersom disse Byrder, formedelst en pludselig Forandring i Pengeværdierne, paa engang forøges, kan den vente, at derpaa tages tilbørligt Hensyn. Vi ville ikke spilde flere Ord paa at bevise, hvor uhensigtsmæssig den Classifikation er,

som i Fædrelandet ofte gjøres mellem de forskjellige Næringsveie. Det kan ligesaa lidt nægtes, at der i Fædrelandet ikke har været iagttaget en retfærdig Fordeling af Statsbyrder, som at enkelte Næringsveie vilde komme til at bære forholdsmæssigen større Byrder end andre, naar Banksedlerne fik Sølvets Værd. – Formedelst Landskattens idelige Formindskelse til omtrent en tredie Deel af hvad den oprindelig var ved Forfatningens Begyndelse, er denne sunken saa dybt, at Coursens Forbedring derpaa har liden Indflydelse. De indirecte Skatter flyde allerede ind i Statscassen i rede Sølv, og deres Tyngde forøges ikke ved [114] Alparicours. Communal-Byrderne henhøre for en stor Deel iblandt dem, hvorpaa Coursforandringen kun liden Virkning udøver. Forsaavidt de bestaae i Naturalpræstationer, i Arbeide og Vedligeholdelse af offentlige Foranstaltninger, ere de mestendeels udenfor Cours-Beregning, og Fattigvæsenets Byrder og Lettelser formedelst Pengeforbedringen ville rimeligviis ballancere hinanden. Dersom den paalignede Sum har en større Værd, end tilforn, fordi den udtrykkes i en gyldig Valuta, saa vil den, under iøvrigt lige Omstændigheder, i Størrelse kunne formindskes, fordi de fleste blandt de Livets Fornødenheder, som udgjøre Fattigvæsenets Hovedbestanddele formedelst den forbedrede Cours vilde blive tilfals for billigere Penge. Men saaledes er det ikke med den høie og unaturlige Afgift, som er paalagt nogle af vore vigtigste Udførsels-Artikler ved Exporten. Denne Udførselstold staaer allerede nu i et beklageligt Forhold til de udførte Varers Værdi, og dette Forhold vil, naar Papirets Værd bliver lige med Sølvets, endnu blive forværret. Vel har den store Skatteligner tvende Gange ogsaa paabuden en Lettelse i denne Byrde; men ikke brugt den Forkortningsmaalestok, som ved Regulativet af directe Skatter. Det samme kan siges om Skibsafgiften, som af competente Dommere paa Storthinget er anført som større end de Landes, hvormed Norge staaer i Handelsforbindelse. Der er vist derfor overensstemmende [115] med Billighed, om der end ikke tages Hensyn til andre Grunde til Nedsættelse af Udførselstolden og Skibsafgifter, at disse Byrder lettes i Forhold til den større Vægt, som de ved Coursens Opgang til Alpari vilde faae.

Ved nøiere Overveielse vil det findes, at det Tab, som Statscassen ved Trælasttoldens og Skibsafgifternes Formindskelse monne lide, ikke vilde staae i Forhold til den givne Lettelse, om den end ikke fra andre Kanter havde overflødig Kraft til at bære det. Under Trælasthandelens og Skibsfartens Skygge trives mangan anden Næringsplante, og et frodigere Liv vilde udbrede sig igjennem dem alle, naar deres Byrder lettedes. Naar Næringsveiene gaae en lettere Gang, forbedres virksomme Borgeres Kaar, deres Nydelses-Kreds udvides, og Arbeidsomhedens Spore skjærpes. Den lidenskabelige Lyst til at forøge Livets Bequemmeligheder, og at omplante dem fra fremmed Grund paa vor egen – en Lidenskab, som strenge Moralister¹⁷ have forfulgt med skarp Daddel – er en af de virksomste Aarsager til Vindskibelighed, Velstand og Civilisation. Og denne Spore til Arbeidsomhed, som et Middel til forøget Velstand, maa især virke velgjørende paa Fædrelandets Statscasse, fordi dette deels har saa faa Livets [116] Bequemmeligheder at byde, at der endog maa hente Livets Fornødenheder fra Udlandet, og fordi dets vigtigste Beskatning betynger de Varer, som indføres fra Udlandet. Indførselstolden voxer med ethvert Aar, fordi vore Næringsveies Gang er lettere end den nyligen var, og jo mere denne Stilling vedligeholdes og forbedres, jo meer opsvulmer den rige Indtægtsaare. Det kommer ved denne Leilighed ikke an paa, om Nydelsen er indbildt eller virkelig, om Lysten hertil er grundet i Naturen eller Fordomme, i Moden, Vanen, eller Lyst til at holde Skridt med sine Medborgere i høiere Stillinger, nok er det, naar Bequemmeligheden attraaes og eftersøges. Dersom Tobakken – en Nydelse, som for Nogle er væmmelig, og om hvis Herlighed Andre ikke kunne gjøre sig Begreb – fremlokkes Matrosens og Arbeidsmandens større Anstrengelse, for at erhverve sig deraf et tilstrækkeligt Forraad; dersom Arbeidsmanden fordobler sin Flid og forøger Mængden af indenlandske Produkter, for at kunne gotte sig med sin Familie ved Kaffebordet – hvorfor skulle

¹⁷ Den berømte engelske Statsoeconom, M. Culloch, kalder dem shallow Moralists.

vi harme os over disse Nydelser, som bringe et større Liv og Virksomhed i vore Værksteder, end Tilfredsstillelsen af Livets simpleste Fornødenheder kunne give? Ethvert Forbrug af den Art – og Mennskets Opfindsomhed og den nyere Virksomheds Historie sætter os i Stand til at opføre en lang Liste af disse Nydelser – letter Beskatningens Gang, [117] naar Staten proportionerer Byrden efter Nydelsen, og veier den med lige Vægtskaal for alle, fordi den udvidede Nydelse opmuntrer Vindskibeligheden, forøger Producternes Mængde og forædler deres Beskaffenhed, og styrker Borgernes Formue og Kraft til at forbedre deres Stilling. Denne vekselsidige Virkning af Nydelseslysten paa Vindskibeligheden frembringer i en Kjædegang de underfulde Virkninger, der ligesom gjør Mennesket til Indbygger af alle Jordens Zoner, og sætter endog de af Naturen lidet begavede Egne i Stand til at tilegne sig Civilisationens Frugter og Productet af den menneskelige Flids og Skarpsindighed i vore Dage saa vidunderlige Anstrængelser. – Det kan ikke nægtes, at ogsaa denne Lidenskab har sin svage Side, og maa holdes i Ave af Fornuften og et ædlere Hensyn til Livets højere Maal; men vi have tilforn bemærket, at der i denne Henseende er mindre Stof til en farlig og usædelig Udskæielse i den Masse af Varer, hvorunder vore Toldboder bugne, end i de onde Safter, som udflyde fra en Forædling af Landets vigtigste Product, som bærer liden eller ingen Beskatning.

Der synes saaledes at være Grund til at formode, at den directe Formindskelse i Statsindtægten, som maatte blive en Følge af vore Næringsveies lettede Byrder ved Udskebningen, vilde neutraliseres ved det større Liv, som derved udbredtes over Næringsveiene selv, og ved vore virksomme [118] Medborgeres Evne til at tilegne sig en større Grad af Livets behagelige Nydelser. Indførselen maatte forøges, og denne vilde atter uddrage flere Udførselsartikler, opfordre Vindskibeligheden til at aabne nye Næringskilder og pleie dem som findes med omhyggelige Hænder. De Toldafgifter, som nu betales i Papiir, vilde vel formindskes; men rigt Vederlag vilde under Næringsveienes blomstrende Tilstand, forsaavidt de fremdeles understøttes af fordeelagtige Handelsconjuncturer, findes i den større Mængde Sølv, som for indførte Varer bæres i Toldcassen. Man vente iøvrigt ikke nogen pludselig Forbedring i Statscassen, formedelst denne Lettelse i Næringsveienes Byrder. Det er kun i Lykkens Tempel, at Virksomheden kan gjøre Kjæmpeskridt til Forbedring af sin Stilling. Den arbeidsomme Vindskibelighed gaaer en langsommere Vei, og bereder sig efterhaanden Adgang til at udvide sine Nydelser. Men om en Stilstand, eller en forholdsmæssig Tilbagegang blev en Følge af denne formindskede Udførselstold saa har Statscassen Kraft til at udholde denne Ebbetid; thi den overstrømmer nu af overstadige Indtægter, og i lang Tid har Talen ikke været meer om at afholde allene Statens aarlige og bestemte Udgifter, men om at afbetale, i anticiperede Terminer, Statens Gjeld, og at lette Efterslægten Byrder. Men denne Forsigtighed og denne Bestræbelse for at skaane Efterslægten, hvilken, som forhen [119] bemærket, vor Stat har viist i en større Grad end nogensomhelst Stat i Europa, bør have sine Grændser, og vi maae erindre os den engelske Ministers forhen anførte Ord, at det er bedre at lade en Overflod i Statscassen forblive i den vindskibelige Borgers Lomme, for at udvide og opmuntre hans Virksomhed, end ved store Gjeldsafdrag at berede den kommende Slægt Fordele paa den nærværende Slægts Bekostning. Desuden føles det Tryk, som utilbørligen betynger vor Tids Virksomhed, af vore Efterkommere som af os; thi det formindsker vore Nydelser, vore Indførsler, hvorved ikke allene et Skaar gjøres i Statsindtægten, men og den vigtigste Magt for vore Udførsler og indvortes Vindskibelighed taber en Deel af sin tiltrækkende Kraft. Vor Stat har naaet et saa naturligt, og saa lidet betyngende Beskatningspunkt, som maaskee nogensomhelst Stat i Europa; thi den proportionerer sine Indtægtskilder efter Borgernes Nydelser, og den fylder sin Casse, ikke med Productet af Borgernes mødige Sved; men med en passende Afgift af mestendeels overflødige Nydelser. Vor Statsstyrelse har det lykkelige Hverv, ikke at opfinde nye Tilløb af Statsindtægt for at bøde gamle Synder og bære Tidens Byrder; men at gjøre et Udvalg af Lettelser i Borgernes

Beskatningsbyrder. Og Erfaring viser, at saadanne Afdrag i Statsindtægten ikke hindrer dens stigende Fylde; men det borttagne Tryk indleder nye [120] Indtægtsaarer i Statscassen. Da det engelske Ministerium i vor Tid, hyldende den vise Statslæres Principer, lettede den ene Byrde efter den anden, skreeg Oppositionen over at Staten vilde fattes de fornødne Indtægter, og at Øieblikkets Lise vilde betales med Fremtidens fordoblede Byrder; men efter faa Aars Forøb forøgedes Statsindtægten i Stedetfor at formindskes; thi Borgerlivets Munterhed voxede under Byrdens Formindskelse, og Vindskibeligheden fik et Sving, som paa andre, naturligere Veie, fyldte Statscassen. Naar Statscassen skjærer blodige Dele af Virksomhedens Legeme, da saares Nabodelene saavel som den angrebne Deel, og Mathed i det hele Statslegeme er en Følge deraf. Denne Forsigtighed staaer endnu tilbage for vor Statsstyrelse at bruge, og Staternes Kraft til at anvende den paa det rette Sted voxer med ethvert Aar; thi aarligen voxer den Kilde, som næres af Borgernes Nydelser. – Denne retfærdige Nedsættelse af Udskibernes og Producenternes Byrde gjør i Øvrigt intet Andet, end at forbedre en forældet Vildfareise, og indleder en af Landets vigtigste Virksomhedsarter paa en af Statskonsten selv foreskreven Vei, som i den Henseende ingensteds er i den Grad traadt under Fødder, som i Fædrelandet. I andre Lande lettes Udskibningen paa alle Maader; stundom gaae Staterne endog den modsatte, maaskee ligesaa ukloge Vei, i det de stikke Opmuntringspenge i Udskibernes [121] Lomme; men Norge paalægger en Udførselstold, som kan sammenlignes med den, som ved Indførselen paalægges flere Varer. Vor forrige Frændestat har i denne Henseende forandret sit System, og lader sine Export-Artikler ubelæsset udstrømme til Udlandet.

Naar denne Lettelse skeer i Vindskibelighedens store og unaturlige Byrder, bør denne Deel af Landets productive Borgerklasse ikke klage over en Coursforbedring, som er en Følge deraf, at Sedler og Sølv med lige Værd vandre ved hinandens Side. Lettelsen selv vil befordre Beslutningens Modenhed; thi den vil fremlede Phænomener, som styrke Virksomhedens Marv, og understøtte den Coursforbedring der nu skyldes udvortes heldige Omstændigheder, paa hvis Varighed ei kan stoles. Staten gjøre Sit; den opfindsomme Virksomhed vil ikke staae tilbage, og for Øvrigt beroer vor Handelsstats Skjebne paa Omstændigheder, som ligge uden for de menneskelige Evners og den kloge Statskonstes Beregninger. De øvrige Virksomhedens indvortes Forhold staaer det mestendeels i vindskibelige Borgeres Magt at lempe efter den nye Tingenes Gang, deels bør den ikke forhindre eller forsinke en Foranstaltning, som stiler mod Befordringen af det almindelige Bedste. Faren er tildeels meer indbildt end virkelig. Et fast Pengevæsen og en uforanderlig Pengeværd vil lette alle nye Anlæg i Landet selv paa [122] Vindskibelighedens Vei, som da kunne fæstes paa en sikker Grundvold, og vil give Varehandlernes Speculationer en sikker Gang, som ei lader sig finde under Coursens ustadige Bevægelser. Overgangen maa vel hist og her forvolde Rykninger i den borgerlige Formue; thi en Forandring, i det physiske som i det moralske Liv, den være til det Bedre eller til det Værre, behøver sin Tid, førend den skaber sig sin nye Vei, efter Ødelæggelsen af urene Safter. Men, det maatte synes naturligt at bestemme Forandrings-Øieblikket til det nærværende Tidspunkt, da det Maal, som saa Mange længe have villet stile imod, ved et Magtsprog, ligger saa godt som ved Siden af det, som gjennem naturlige og heldige Handels-Omstændigheder er naaet.

Dersom Statscassen i øvrigt vil føle Savn af Indtægter, formedelst billig Hensyn til Forøgelsen af Vindskibelighedens Byrder under Paricours, og fordi det Overskud af Vexler, som den forsølver paa Børsen, bringer mindre Summer i dens Casse, naar Sedlernes Værd hæves, saa vil den ogsaa finde lettelse paa andre Veie, som vil, om ikke hæve, saa dog formindskes Virkningen af denne Forandring.

Vi lægge mindre Vægt paa den Nedsættelse i Embedsmændenes Gage, som kunde synes passende, naar Værdien af den Pengesort, hvori den udbetales, ved Paricoursen saa betydeligen forhøiedes. Den Lettelse, som Statscassen derved vilde vinde, maatte [123] i alle Tilfælde kun efterhaanden

tillflyde den, i Følge den Grundsætning, som Storthinget stedse har fulgt, ingen Forandring at gjøre i en engang reguleret Gage. For at erholde en sikker Basis for denne Sags Bedømmelse maatte det først godtgjøres, at det nu gjeldende Gage-Regulativ var indrettet efter Pengenes Værd, paa den Tid det forfattedes – en Undersøgelse, som er alt for vidtløftig til her at kunne foretages, fordi den ikke allene maatte omfatte det oprindelige Regulativ; men og de Modifikationer, som dette siden har modtaget. Det er vist nok, at enkelte Gageforbedringer have under Coursens Forværrelse fundet Sted, som tildeels maa antages at være en Følge af denne. Det er ligesaa vist, at det var en betænkelig Sag at lægge denne Deel af Beskatningsretten i saa uøvede Statsmænds Hænder, som de første Medlemmer af vore Storthing maatte være, og i et Øieblik, da Pengeværdierne vare saa vaklende, ligesom og den Urokkelighed i Regulativer for Embedsmændenes Gage, der siden er bleven antaget som uomstødelig, naar den ikke kunde forandres med Regjeringens Samtykke, er et tilsyneladende Indgreb i Folkets Beskatningsret igjennem sine Repræsentanter. Men en rolig Overveielse af alle Omstændigheder, og af de betænkelige Følger, som Antagelsen af det Modsatte vilde medføre, vil maaskee lede til den Overbeviisning, at den nærværende antagne Form er den bedste, endskjønt [124] Forfatteren ikke vil indlede en Undersøgelse, som mangesidigen er drøftet i Storthinget, og hvorom han selv der og andensteds har udtalt sin Mening. Den Gjæring, som disse Stridigheder have opvakt, er tildeels udbruset, og vi ville ingen nye Bevægelse bringe i de rolige Elementer, ved at røre ved de forskjellige Autoriteters kjælne Magtpunkter. Kun tilføier han nogle Bemærkninger med Hensyn til Gagelistens Stilling i Fædrelandet.

Forfatteren kan ikke dele deres Anskuelse, som ville indføre et, mere velmeent end passende, Sparsomheds-System i vore Gagelister, og i den Henseende anstille forhadte Sammenligninger imellem de forskjellige Stænders Levemaade og Nydelse af Livets Behageligheder. I hans Tanker sørger Staten bedst for sin indvortes Orden, Sikkerhed, og for Culturens Fremme ved at berede sine Embedsmænd en uafhængig, og fra Næringsssorger befriet Stilling. Embedsmanden behøver ikke allene fysisk Underholdning for sig og sin Familie, og er i denne Henseende vant til en Levemaade, som i sig selv ikke bedre, udbreder sig over en større Liste af Huusholdnings-Artikler; men han behøver tillige intellectual Næring, for at følge Tidens og Culturens Fremskridt, og at røgte sit Embede med Indsigt og efter dets Forhold til Staten. Endskjønt Redelighed, ligesaa lidet i denne, som i de øvrige Borgerlivets Stillinger, bør betales med Penge; men kan med Føie forudsættes [125] som et Postulat, saa har dog Erfaring lært, at trange og indskrænkede Kaar i alle Lande, stundom friste til at lægge Tyvehaand paa Statens Midler, og Staten selv hylder denne Erfaring ved at lønne de Embedsposter bedst, i hvilke Underslæb i Embedsførelse lettest kan finde Sted. Dersom den norske Stat lønner bedre end andre Stater, og derfor sjældnere behøver at bruge Lovens Sværd mod utroie Tjenere, bør den ikke fortryde den dermed forbundne Opofrelse.¹⁸ Desuden vilde Sparsommelighed i den Henseende ikke frembringe noget stort Resultat paa vore Budgetter. Den større Deel af store Embeders Indtægt ligger skjult i uvisse Indkomster, og de faste Gager, som ere opførte paa vore Budgetter, ere saa langt fra at kunne ansees for at være upassende store, at nogle endog kunde synes at tiltrænge Forbedring. Storthinget har indseet dette, og der gives neppe noget Storthing, som jo har forbedret en og anden, hidtil alt for lavt ansat, Embedsgage.

Forfatterenlover saaledes ikke at anbefale en mindre Maalestok for Embedsgagerne, om end Coursen fixeres til Pari, og ved nøiere Overveielse vil [126] det findes, at denne Forandring paa den ene Side ei virker saa meget til Lettelse i Huusholdningsførelsen, som ved første Øiekast kunde sy-

¹⁸ Hvorvidt dette er Tilfældet vove vi ikke at bestemme, da vi ikke ere i Stand til at bilægge Paastanden med de nødvendige Sammenligninger. Erfaring synes at have lært den danske Stat, som ved mange Uredeligheds Exempler er advaret, at lægge en liberalere Maalestok paa mange Embedsmænds Gager.

nes, og at Staten paa den anden Side tager sin gode Deel af den opførte Embedsløn paa den indirecte Vei tilbage. Det vil være klart for Enhver, at en stor Deel af Huusholdnings-Udgifternes Størrelse er aldeles uafhængig af Coursens Bestemmelse; men derimod afhængig af Næringsveienes Stilling, Conjunctionernes Løb, og tildeels af Naturphænomener, hvis Styrelse er ophøiet over Menneskets Paavirkning. Dersom vore Eiendomme stige i Priis, formedelst deres fordeelagtigere Benyttelse under Handelens og Næringsveienes lettere Gang, saa er det naturligt, at de Borgere, i hvis Hænder de befindes at være, kræve et dertil svarende større Udbytte af deres Benyttelse. Dersom Trælstens Priis er i Stigende, formedelst en fordeelagtigere Afsætning i Udlandet, saa flyder deraf en indenlandsk Priisforhøielse baade af den ene og den anden Deel af Skovproducterne, og Forhøielsen vil saa meget meer ramme Brændselen, der udgjør en vigtig Artikel i vore Huusholdninger, som denne Artikel forefinder et i høi Grad udvidet Marked, efterat Landmandens Producter have i Landet selv faaet saamange nye Planteskoler for sin Forædling.¹⁹ Dersom Naturen [127] holder sine Gaver tilbage, og ikke sædvanlig Overflod lønner Landmandens Flid, saa følger deraf en stigende Priis paa Fødemidler, der stedse udgjøre en vigtig Deel af vore Huusholdningsudgifter. Denne sidste Priisforhøielse virker især paa Arbeidsclassen, hvis Arbeidsløn, under sædvanlige Omstændigheder maa forhøies, naar den ei skal udsættes for nødlidende Mangel. Der gives desuden mange Udgifter i det daglige Liv, paa hvilke Coursforbedringen i en lang Tid lidet vil virke, fordi deels Vedkommende ikke finde deres Fordeel ved at sætte sig ind i den nye sølvbeslagne Form, deels mangle den dertil fornødne Indsigt. Vanskeligen vil saaledes, hvad der hører til den huuslige Opvartning, Gaardsrøgt og Haandværkeres Betaling kunne bestrides med en mindre Mængde Sølvdalere, end forhen Papiirdalere, og mindst maaskee i nærværende Tidspunkt, da der føres paa flere Steder i Landet høie Klager over Mangel paa tjenstgjørende Hænder, og over Arbeidsclassens høie Fordringer og ringe Arbeidsløst. Sædvanligen falder det i Embedsmandens Lod at begynde sin Embedsbane med Gjeld, som han maa underkaste sig for at lægge Grundvolden til sin Huusholdning, og han er lykkelig, om han endog ikke medbringer Gjeldsposten fra sin Opdragelses-Stilling, hvis Kostbarhed og Tidslængde medtager større Summer, end den, som i andre Stænder opofres. Derhos har Staten paalagt Embedsmændene [128] Pligter med Hensyn til deres Efterladtes Forsørgelse, der tilvisse er passende, og som de sædvanligen gjerne opfylde; men hvis Byrder binde deres Hænder i de første Aar af hans Embedsførelse, og svække deres Kraft til at bestride det daglige Livs Udgifter. Der er klart, at Paricoursen ingen Indflydelse har paa de sidste Udgifter. De vilde forøges, om der gjordes Afdrag i Embedsgagerne, formedelst Sedlernes Ophøielse til Sølvets Værd; thi i Embedsclassen findes talrige Debitorer, saavel som i Næringsstanden; men formindskes kunne de ikke, før Embedsmandens Formuestilling faaer en lysere Side.

Sagen faaer vel et andet Udseende, naar Talen er om de Huusholdnings-Artikler, som høre meer til Livets Beqvemmeligheder og Behageligheder end til Nødvendighedsvarer, og hvoraf der med Føie forudsættes en større Nydelse i denne Stand, end i den store Middelklasse. Disse Udgifter ere i sig selv allerede betydeligen formindskede, formedelst saadanne Artiklers faldne Priis paa alle Markeder, under en uhyre Sammenhobning af Varer, og under en mangfoldig Lettelse i Varetilvirkningen, og de ville, forsaaavidt de mestendeels alle indstrømme fra Udlandet og betales med rede Sølv, betydelige kunne nedsættes i Navn, naar Navn og virkelig Værd sammensmeltes. Der er desuden ingen Deel af den indenlandske Handel, paa hvis Bane flere Medbeilere fremtræde end paa denne, og ingen Handelsmand, [129] der tilsyneladende nøies med en mindre Fordeel end Udsælgerne af disse Livets Beqvemmeligheder. Men det maa bemærkes, at om Prisen paa disse Artikler er betydeligen falden, saa voxer alle Vedkommendes Fordring paa en forøget Nydelse deraf med den faldne Pri-

¹⁹ At Brændpriserne ere betydeligen stegne i de fleste Byer er en bekjendt Erfaring.

is. Hvor findes det Huus, som i den Henseende ikke fremstiller et kostbarere Kjøkken-Budget end tilform, siden dette henter sine Stoffe fra alle Verdens Kanter? Det er desuden disse Artikler, paa hvilke Staten – vist nok med stor Klogskab, forsaavidt den ei overskrider Maadeholds Grændser – har lagt den største Beskatning, og dens Indtægt og Udgift staaer ogsaa her i en sammenhængende Kjæde. Skulde Embedsmændenes Stilling betydeligen forbedres, fordi Sedler og Sølv bleve af lige Værdi, saa vilde denne Forbedring vist nok, for en stor Deel, vise sig i en forøget Nydelse af Livets Bequemmeligheder, som bydes os af Udlændingen for billigere og billigere Priser, der sætte os i Stand til at pryde vort Huus, vort Bord, og vort Toilette med gode Gaver, som Mennesket har en naturlig Hang til at tilegne sig. Embedsstanden vilde blive, hvad den allerede med Hensyn til Individernes Antal nu er, den vigtigste Kunde for Toldrullen, uden at denne større Nydelse i Øvrigt er en Maalestok for Livets sande Værd. – Skulde denne forbedrede Stilling paa den anden Side sætte Embedsmændene i Stand til at gjøre sikke Fremskridt paa den [130] intellectueller Vei, og fylde sit Bogskab med nogle af de herlige Aandsproducter, som i vore Dage udgaae fra Bogpressen, hvilken Fædrelandets Ven vilde ikke glæde sig over at finde hos os et Gjenskin af den Glands, som er udbredt over fremmede Landes Embedsclasser, der har været meest virksom til Menneskehedens videnskabelige Oplysning og see den Tendents understøttet, som i saa Henseende tydelige begynder at udvikle sig? Dersom Embedsmændenes juridiske Kundskaber, Evne til i logisk Orden at fremsætte sine Tanker og at ordne Storthingets indvortes og udvortes Lovvæsen, og i det Hele den høiere Grad af deres Intelligents, har gjort dem til dygtige Storthings-Æmner, saa er der hos dem ikke sjældent savnet den Anvendelse af deres theoretiske Kundskab og Philosophie paa Landets praktiske Forhold, som de lettere end Andre kunne tilegne sig, fordi Sjelen ved videnskabelig Dannelse er aabnet for Viisdommens Lære, fordi de befindes i mange Stillinger, i hvilke de kunne lære at kjende Landets indvortes praktiske Forhold, og fordi de efter deres Stilling i Staten meest upartisk kunne bedømme dem. I denne Henseende har Viisdommen, i vor Tid meer end i noget foregaaende Tidspunkt, aabnet sin Skole, og hvor skulde den vente at finde lærvilligere Disciple end blandt vore Embedsmænd, naar de havde Evne til at tilegne sig de kostbare Communications-Midler? Det er derhos uimodsigeligt, [131] at disse Udgifter ikke saa let bestrides hos os, som andendets, fordi Bøger ere dyre, og Bogsamlingernes Mængde indskrænket. Men om endog Staten paa denne Vei ikke vil eller bør raade Bod paa den Formindskelse i Indtægter, som maa blive en Følge, naar dens overskydende Sølv ei kan omsættes saa fordeeltigt i Papiir som hidtil, vil den dog neppe fattes Kraft til at gaae Forandringen imøde, uden at paalægge Statsborgeren nye Byrder. Dersom – hvilket vi dristigen, i Følge den stærke Concurrence, som finder Sted mellem Smaahandlerne indbyrdes, kunde forudsætte – Coursforbedringen virker paa Prisen af forhen omtalte Overdaadighedsvarer, som indstrømme i Landet fra fremmede Markeder, og nedtrykke den endnu meer end de forhen berørte Omstændigheder allerede have gjort, saa vil den sædvanlige Følge af slige Priisforandringer ikke udeblive. Jo billigere Livets Behageligheder bydes tilfals, jo lettere er det Mennesket at tilegne sig dem, i en jo større Kreds udbredes disse Nydelser, Consumenternes Antal voxer, og denne Vexelvirkning vedvarer saalænge, indtil den større Søgning har ophøiet Sælgerens Fordringer og tilveiebragt den forrige Ligevægt. Med denne forøgede Indførsel, paa hvilken Staten har lagt den største Deel af Beskatningens Byrde, er en større Statsindtægt forbunden, og Toldcassen vil under disse Omstændigheder voxer i fremskridende [132] Fylde. Det er saaledes ingen Tvivl underkastet, at udenlandske Varers nedsatte Priis, formedelst vore Penges stegne Værd, vil foranledige et større Forbrug og en rigere Statsindtægt, naar hi ikke indskrænkes formedelst Næringsveiens Tilbagegang og en mindre fordeeltigt Handel. Men denne Deel af vor

Sætning træder uden for al Forudseenhed og statsoekonomiske Beregninger, og gives sin Betydning i Begivenhedernes Vexelløb og i Vindskibelighedens kloge Færd.

Der gives desuden directe Besparelser, som ville blive Fædrelandet til Deel under saadan Forandring, fordi den til Anskaffelsen af flere indvortes Indretningers Material fornødne Sum i Navn vilde formindskes. Derpaa give de Licitationer, som nu finde Sted, dagligen Beviis. Paa de Varer, hvis Overflod eller Mangel er Naturens egen Gave, kan vel Pengevæsenet ikke have den bestemte Virkning. Forsaavidt de faaes fra Udlandet blive de altid for billigere Priis at erholde, naar de betales med rede Sølv; men disse Priser rette sig saa meget efter andre Omstændigheder, at Priisforskjellen let taber sig i korte Perioder eller at endog Prisen tager en Retning mod det modsatte Punkt. Men der gives mangfoldige andre Varer, hvis Priisforhold paa udenlandske Markeder har en stadig Gang, og som Staten for en mindre Navneværdi vil kunne anskaffe. Endog mange indenlandske Producter [133] forsaauidt de ei beskyttes af Prohibitivsystemet, have maattet taale Priisnedsættelser, som stode i nogenlunde Forhold til Coursforbedringen, fordi det ikke vel lod sig gjøre at holde Varerne i høiere Priis i Landet end den som de paa fremmede Markeder gjeldte.

Sammenligne vi disse uudeblivelige Følger for Statscassen, deels med Hensyn til en forøget Fylde af Indtægter, deels til Besparelse i Udgifter, da vil den udkomne Ballance paa Statens Debet-Side blive saa ubetydelig, om nogen, formedelst en Reduction i Embedsgagerne, at en saadan Foranstaltning vilde aldeles være at fraraade, om den endog lod sig udføre. Talen kunde jo ikke være om de Embedsmænd, som nu staae i Embedsstilling, og hvis Embedskaar ikke meer paa den Maade kan forandres. Ligesaa lidet kunde det, efter den indførte Orden, skee med de Embedsgager, som engang af Stortinget ere regulerede, med mindre den executive Magts Samtykke dertil erholdtes. Omendkjønt der visseligen ingen Tvivl bør næres om, at denne Magt vilde velvilligen tiltræde Foranstaltninger, som sigtede til almindeligt Gavn, saa er det dog at tvivle om, at den vilde dele Anskuelse med Yndere af dette Slags Besparelser-System. Regjeringen staaer som en Mægler mellem Statsinteressen og Beskatningen, og, forsaauidt den sidste ikke utilbørligen trykker Vindskibeligheden, maa den sørge for, at Statens moralske Interesse og Samfundets høiere Formaal [134] ikke ringeagtes og tilsidesættes, under den beskattende Magts utilbørlige Sparsommelighed. Denne høiere Tendents i den executive Magts Forholdsregler er ligesom skjærpet ved den repræsentative Regjerings Former.

Fra alle disse Sider betragtet gives der saaledes liden Anledning til at forsinke den længe ventede Beslutning, at sætte Banken i sin naturlige og oprindelige Stilling, at vexe Sedlerne efter deres paalydende Værd med Sølv uden nogensomhelst Afdrag. For Banken selv er ikke mindste Fare at befrygte af en saadan Beslutning, da den har Styrke nok i sit vel befæstede Fundament til at opfylde den Indløsnings-Pligt, som i saa Henseende vorder den paalagt, om endog det omløbende Papiir repræsenterer den dobbelte Masse af det Sølv, som er indsluttet i Bankens Kjelder. Om endog – en Forudsætning, som maa ansees for urimelig – Tilløbet af Sedler til Ombytning skulde være større end det forhaanden værende Sølv, saa maatte Ulempen deraf komme til at hvile paa Bankens Debitorer, hvis Gjeld til Banken for en Deel maatte inddrages; thi Bankens virkelige Formue overstiger langt Beløbet af alle de Sedler, som den har sat i Omløb. Aktiernes rige Udbytte vilde, under denne ugrundede Forudsætning, vel kunne beskjæres for en Tid, og synke til almindelig Rente af sikke Capitaler; men under den vilde den aldrig falde. Imidlertid kunne vi med Føie forjage denne chimæriske Frygt for saa [135] voldsomme Angreb paa Bankens Fond, at den ikke til Punkt og Prikke skulde kunde opfylde sin naturlige Forpligtelse, at gjøre sine Sedler til Sølv, saa ofte Saadant af Seddelhaverne forlanges. Den naturlige Tingenes Gang er, at Banken vedbliver at give et stort Udbytte, at regulere alle Landets Pengeforhold med urokkelig Fasthed, og at lette Handelens Gang ved Vexelforretninger, som høre til dens naturlige Virksomhed – ja at den endog, om Handelens

udvidede Forhold og Omsætningernes Mængde skulde gjøre det nødvendigt, at sætte et større Beløb af Penge i Circulation, vel kunne udsende af sine Gjemmer en større Deel af sit Sølv, end Bankloven nu bestemmer, eller og Leilighed nok vil gives til at forøge dens Fond ved nye Capitaler, som Grundvold for nye Seddelmasser. Norges Bank staaer ikke paa saa svage Fødder, som i dens Virksomheds Begyndelse, og den betragtes ikke meer med saa mistroiske Øine af indenlandske og udenlandske Capitalister. Den er nu som en Magnet for alle ledige Capitaler, og dens Papirer stige med hvert Aars Børsforhandlinger. En Credit af den Art lader sig ikke svække af Frygtens Drømmebilleder, en Bygning opført paa en saa fast Grundvold ikke rokke af Handelens Vexelspil, og Banken kan rolig vent Stortingets Befaling, at aabne sine Sølvkister, naarsomhelst samme anseer Tiden for at være kommen.

[136] Ligesaa modne synes de øvrige Forhold at være til at gaae en saadan Beslutning i Møde, hvad enten vi see hen til Eiendommens Værd, Producentens Stilling eller Pante-Debitors Forhold til Panthaveren. Samtidig med Coursforbedringen har en Tilvæxt af Eiendomsværdierne fundet Sted, som har holdt Skridt med hiin, og næsten ingensteds i Landet vil Kjøb af Eiendomme og disses Producter kunne sluttes til en mindre Sum i gode, end som for et Par Aar siden, da Coursen var lavere, blev given derfor i slette Penge. Kun maa den indbildte Værd, som tillagdes vore Eiendomme af forblindede Eiendomsmænd, eller den opskruede, som trængende Laansøgere stræbede ved Taxation at bevirke, tabes af Sigte. I samme Grad er Producenternes Stilling forbedret; thi det er saa langt fra at Coursforbedringen har nedtrykt Producernes Navneværdi, at denne endog i de fleste Omsætninger er forøget. Under disse Tingenes Forhold er det og skeet, at Debitors Sikkerhed er bleven uforandret, ikke allene fordi en Forbedring i de fleste Næringsforhold har fundet Sted, saa Debitorernes Antal deels er formindsket, deels Gjeldens Størrelse reduceret; men og fordi Eiendommene tilbyder, formedelst deres stegne Værd i Realiteten, en ligesaa stor Sikkerhed som tilforn, endskjønt Creditors Fordring er voxet i Værd, formedelst Pantessummens større Sølvholdighed. Creditors Stilling er forbedret, Debitors ikke forværret, [137] og et Tidspunkt nærmer sig, som enhver forsigtig Debitor maatte have forudseet, uden at Overgangen for Tiden har forvoldt nogen Forykkelse i de borgerlige Forhold. Papiiralderen smelter uformærkt sammen med Sølvalderen, og Spaadommene om de med Overgangen forbundne Farer ere, med Hensyn til den Tid, hvori vi staae, ikke gangne i Opfyldelse.

Dersom saaledes Forfatteren ikke har skildret Landets Tilstand med falske Farver, eller givet Handelens og Virksomhedens nærværende Gang en Betydning, som de i Virkeligheden ikke have, saa kunde det vel med Føie ventes, at Stortinget vil beslutte Parivexling, og saaledes ende de ustadige Coursbevægelser, der saa længe have haft en tvetydig Indflydelse paa Landets Penge-Omsætninger. Men han vilde finde det upassende herom at ytre nogen bestemt Mening, og ligesom foregribe Stortinget i sin Beslutning. Denne vigtige Sag staaer for en Domstoel, som bedst kan dømmе derom, og sammenholde den Beskrivelse, som den kan forskaffe sig fra alle Egne af Landet, med det Billede, som Forfatteren har udkastet. Erfaring har lært, hvilke betænkelige Følger en pludselig Overgang fra den ene Tingenes Orden til den anden kan have, og Statsstyrelsen er vel beføiet til i denne Henseende at anvende den største Forsigtighed. Enhver Forandring i det borgerlige Livs [138] Huusholdningsvæsen bør derfor skee med Lempe, og Borgerne gives Tid til at sætte sig ind i de nye Betingelser for deres Virksomhed og at jævne de skarpe Overgangslinier. Hvad der længe har fundet Sted, om endog stridende mod Huusholdningslærens rene Principer, antager visse ubøielige Former, og hærdes ved en længe fortsat Sædvane, og Staten bør afholde sig fra at mægle i denne Strid mellem Virksomhedens Betingelser ved et Magtsprog. Den Velstand, hvortil Nationen i det Hele synes at have hævet sig er maaskee kun et Skingode, eller et flygtigt glimrende Anstrøg af heldige Conjunkturer, som let kunde forsvinde i Handelslivets Ustadighed. Vi have, med Hensyn til det nærværende Tilfælde,

dobbelte Erfaringer for os, laante af vor Tids hyppige Omvexlinger i den borgerlige Virksomheds Betingelser, og af Statens Indblandelse til at indlede den paa andre Veie. Disse Erfaringer Lære os, at Overgangen fra Brugen af bedre til Brugen af slette Penge ikke frembragte flere Forykkelser i det borgerlige Livs Stillinger, end Overgangen fra slette til bedre. Statsstyrelsen har Grund til at skyde de Vildfarelser, som betegne forhen tagne Forholdsregler, og at vælge saadanne som mindre voldsomt frembringe den faste og beroligende Tilstand af vort Pengevæsen, som ingen Forandring mere kan modtage uden den, som er en Følge af de Omvæltninger, som Sølvets Værdi [139] mod andre Varer i Tidens Løb kan faae, grundet paa Metallets større eller mindre Overflod, paa Opfindelsen af andre Byttemidler, eller paa den menneskelige Virksomheds større eller mindre Udvikling.

Forsaavidt som denne Overgang er grundet paa Handelens og Virksomhedens nærværende Forhold i Fædrelandet, maatte vel de, som ville, at Bankens Sedler gennem Conjuncturenes Løb og Virksomhedens Stilling skulle arbejde sig frem til Pari, uden Statsautoritetens Magtsprog, finde Grunde for deres Mening i Tvivl om denne Tilstands Varighed. I det de betragte Virksomhedens nærværende Tilstand som en Skinglands, der ei taaler nærmere Beskuelse, dens Udvidelse og Forbedring som en spændt Bue, der snart vil briste, og den hele Tilstand, som en kortvarig Afbrydelse af de store Vanskeligheder, som sædvanligen ligge paa Virksomhedens Vei, ansee de ikke Fædrelandets Handelsforhold modne til at modtage Sedlernes Forsølvning, grundet paa en til Banken fra Storthinget udgangen Befaling. Der kan ikke nægtes, at Haabet, saavidt menneskelige Beregninger kunne tjene til Veiledning ved at skue i Fremtiden, ikke kan fæste sig ved nogen Varighed i de nærværende Handelsforhold, og forsaavidt Beslutning til Paricours nødvendigen maatte grunde sig paa Vedvareheden af denne forbedrede Tilstand, var det [140] betænkeligt nu at fatte den. Forfatteren vil tillade sig at slutte disse Blade med en kort Betragtning herover.

Der er neppe noget Lands Handelshistorie, som fremviser flere Omvexlinger end Norges, og disse Forandringer ere deels grundede paa Handelens Natur i Almindelighed, deels paa dens særegne Beskaffenhed i Fædrelandet. Ingen Virksomhed er mere udsat for Lykkens Vexelspil end Handelsmandens, især naar den grundes paa Samqvem med Udlandet, og der er liden Fasthed i den, som støtter sig paa periodiske Naturphænomener. Den Vigtighed, som den indenlandske Virksomhed faaer i andre Lande derved, at Virksomhedens naturlig Hovedproducter i størst Mængde afsættes i Landet selv, taber sig hos os, hvor Landets vigtigske Producter maa søge udenlandske Markeder, for at finde Midler til nye Frembringelser. Dersom ikke England afsatte den største Mængde af sit Jern og sine Steenkul i Landet selv, vilde mange af dets rige Gruber ligge forladte, og den indvortes Virksomhed være indkneben i snævrere Grændser. Norges Producter ere mestendeels ikke af den Art, som concentrere store Rigdomme paa enkelte Steder; deres Afsætning forefinde intet stort Marked i et folkefattigt Land, og i de betydeligste af vore Næringsveie ere udenlandske Kunder de vigtigste. Store Masser maa udføres i store Skibsrums, og [141] Skibsfarten taber en vigtig Deel af sin Fordeel derved, at den drives mestendeels kun eensidig, og Skibet kun paa een Vei sædvanligen gjør Befragtnings-Fordeel. Den Næringsvei, som begynder alt meer og meer at kappes med Trælasthanhandelen i Vigtighed, Fiskeriet, er underkastet andre Ulemper. Den beroer paa Fiskens periodiske Gang, og dens Afsætning afhænger af Smagens forskjellige Luner. Selvstændighed og stadig Fordeel er derfor endnu i mindre Grad end i andre Lande, vor Handels og Virksomheds Særkjende, og dens Skjebne bestemmes saa godt som udelukkende paa Udlændingens Torv. Vor Tids Historie indeholder Bekræftelse nok herpaa. Den sidste Halvdeel af det forrige Aarhundrede, og Begyndelsen af dette var rig paa saadanne Forandringer i Handelens Gang som havde den mærkeligste Indflydelse paa den borgerlige Velstand, fordi Norges Skibsfart stundom var den eneste sikre og rolige paa der store Handelshav, stundom var udelukt fra saa godt som alle Havne, hvor Afsætning for dets Pro-

ducter gaves, stundom led af den Handelsslaphed som sædvanligen følger efter en krigersk Tilstand og Rationernes Svækkelse. Efter Foreningen med Sverrige har Fædrelandet ikke havt mindre Afvexling af lyse og mørke Perioder. Handelen sturede i Begyndelsen, og der behøvedes nogen Tid for at lempe den efter Tingenes nye Stilling og de forandrede [142] udvortes Forhold. Men faa Aar vare henrundne før en større Livlighed udbredte sig over vor hele Virksomhed, og Følgerne viste sig i en stigende Velstand og i Landets forbedrede Tilstand i del Hele. Men, neppe oprunden, svandt denne lyse Periode igjen, og flere Handelshuses Fald, Eiendommenes sunkne Værd, Arbeidsstandens og Producentens mislige Stilling var en Følge af denne Forandring, Efterhaanden har ogsaa denne Tilstand forbedret sig, og det er længe siden, at Fædrelandet kunde rose sig af en saa almindelig Fremskriden til en forbedret Tilstand, som i nærværende Øieblik. Saa ustadig er Handelens Gang i Almindelighed, og Norges Handel i Særdeleshed, at Haabet hviler over den onde Tid, og Frygten over den gode. Enkelte Phænomenener synes allerede nu at hentyde til et Vendepunkt, endskjønt Grunden hertil maaskee ligger meer i indvortes Forhold, end i udvortes Omstændigheder.

Trælasthandelen havde paa flere Steder i Landet i de 2de sidste Aar en Stilling, som ikke kan blive varig, fordi den rigtige Fordeling af Fordeel ikke finder Sted, og fordi Virksomheden selv paa flere Steder er overlæstet med hidsige Concurrentere, som ikke gjøre den rigtige Beregning mellem Virksomhedens Omfang og Virksomhedens Fordeel. Det er hos os, som andensteds Sædvane, at naar en Virksomhed tager en fordeelagtig Gang, og giver [143] sin Forstander et godt Udbytte, saa strømme saa mange Medbeilere ind i Lykkens aabne Tempel, at Fordelen forsvinder, eller dens Fordeling tager en skjæv Retning. Saa varme Spekulantere anstille sjældent rolige og fornuftige Betragtninger over Handelens Gang. Naar et slet forsynet Handelsmarked kræver Tilskud af Varer, fremlokkes derved en større Mængde af Producter, som ile til det fordeelagtige Afsætningspunkt; men det varer ikke længe, inden Behovet tilfredsstilles, og dersom den samme Vareforøgelse vedbliver, oversvømmes det mættede Marked med overflødige Producter, og gaaer over til en modsat Tilstand, da de overflødige Producter enten forskydes eller optages til ufordeelagtige Priser. Dette var Tilfældet i England og her for 10 Aar siden, og et Efterspil deraf kunde let nu blive gjentaget, naar ikke vore Handelsmænd, advarede af en sørgelig Erfaring, brugte tilbørlig Forsigtighed i deres Færd. Men at denne Forsigtighed ligesaa lidt kan ventes hos os, som i andre Lande, derom overbeviser man sig let ved at overse de Hænder, hvori Trælasthandelen befinder sig. Der gives vist nok Trælasthandlere enkelte Steder her i Landet, som ere ligesom uden for denne Handelens periodiske Gang, hvis Handel understøttes af stadige Handelsmarkeder, Trælastens udmærkede Beskaffenhed, af en fast og solid Fremgangsmaade, og en forholdsmæssig Simpelhed i [144] alle Tilvirknings Afdelinger. Disse forsigtige og fornuftige Trælasthandlere have lykkeligen gennemgaaet alle Handelsperioder, og ved deres Side er i den senere Tid opstaaet Medbeilere, som ved at gaae de samme Spor nyde de samme Fordele. Men paa andre, og maaskee de fleste Steder, er ingen Virksomhed i meer letsindige Hænder end Trælasthandelen, og ingensteds finder man flere op- og nedgaaende Bevægelser, en idelig Afvexling af Forsvinden og nye Fremtræden, end i denne vigtige Deel af vor Handel. Den er ofte et Lykkespil, ikke baseret paa Indsigt, Forsigtighed og Overskuelse af de forhaanden værende Omstændigheder. De store Fordele, som i de to sidst forløbne Aar have tilflydt Producenterne, og som have meer end tilstrækkeligen neutraliseret Virkningen af Coursforbedrings Indflydelse paa Trælastens Salg i Udlandet, maae efter Tingenes Orden ventes nedsatte, dersom ikke Markedsprisen i Udlandet stiger høiere end til det Punkt, hvorpaa det nu staaer.

Over Handelens udvortes Omstændigheder raader ingen Fornuft og Forsigtighed i Hjemlandet, og de give i deres nærværende Tilstand blandede Forhaabninger. Handelen paa England har i det afvigtige Aar havt et større Liv formedelst en fordeelagtigere Afsætning, og ligesom dette vedvarer endnu

har vel Trælasthandelen Grund til at vente en bedre Udsigt for denne Afsætning i Fremtiden. [145] Englands stigende Folkemængde, forøgede Varetilvirkning og det dermed forbundne større Forbrug af Trælast; norske Trævarers høje Rang paa det engelske Træmarked, formedelst deres malmrige og ædle Beskaffenhed; den engelske Statsstyrelses raske Fremskridt paa en klog Statskonstes Bane – ere Elementer til en Forbedring i Trælasthandelen paa England, som forhaabentligen endskjønt maaskee senere, end vi vente og ønske – kunne føre Trælasthandelen, tilbage til det gamle og solide Standpunkt, naar de benyttes med Maadehold og Klogskab. I den hollandske Handel have Phænomenerne i samme Tidspunkt været meer afvexlende. Det Liv, som under den største Deel af det svundne Aars Løb var i denne Handel, tabte sig allerede mod Slutningen, og dette Marked kan let blive overfyldt, naar ikke Forsendelserne formindskes. Det franske Marked har sin bestemte Grændse, og giver Anledning til en sikker, men ei meget fordeelagtig Afsætning, uden for de Trælasthandlere, som nyde alle Fordele af Trælastens Production og Salg, som Skoveiere og Udskibere.

Under disse Omstændigheder synes der at være lidet Haab om, at den usædvanlige Livlighed, som i de tvende sidste Aar har fundet Sted i Trælast-Handelen, vil kunne ventes fortsat med Hensyn til enkelte Markeder, ligesom den Forbedring, der kan haabes i den engelske Trælasthandels Stilling, [146] rimeligviis kun efterhaanden, og lempet efter Englands Interesse, vil finde Sted. Den sidste Forbedring vil desuden formodentligen komme meer den engelske Kjøber end den norske Sælger tilgode, da Concurrenternes Mængde og Hidsighed paa denne Handels-Bane neppe ville tillade dem at benytte denne Priisforhøielse med Klogstab. Der er ligesaavist at Landets Næringsveie, hvis Virksomheds-Elementer fordyres formedelst den forbedrede Cours, ved Papiirpengenes Ophøielse til Sølvets Værd, vilde sættes i en vanskeligere Stilling end hidtil, og at Overgangstiden til denne Tilstand har været for kort til at træffe de fornødne Forbindelser til at gaee disse Vanskeligheder i Møde. Efter den Sygeligheds Tilstand, hvor virksomme Borgere, med Hensyn til et forviklet Pengevæsen, længe have befundet sig, kunne de vel kaldes Reconvalescentere; men de have endnu ikke opnaaet Sundhedens Fylde. – Det vil saaledes ikke være at undres over, om Storthinget betænker sig paa et saa afgjørende Skridt, og paa en Overgang til et reent og stadigt Pengevæsen, som Fædrelandet endnu ikke ansees stærk nok til at modtage.

Hvad Forfatteren tænker om denne Sag, det har han tydeligen nok yttret; men hans Stilling er alt for isoleret fra Landets store Virksomhed, til at han turde vove at paanøde Andre sin Mening, eller at antage, at de Penselstrøg, hvormed han har søgt [147] at afmale Næringsveienes Tilstand, passe til de Næringsforhold, som overalt monne finde Sted i Norge. Men hvad han med Vished troer at vide er, at alle Virksomhedsforstandere i Fædrelandet, til hvilken Classe de end monne høre, gjøre klogest i at forberede sig paa denne nye Tingenes Stilling, som en Følge af Paricours, og at den Virksomhed, som ei kan udholde denne Overgang, staaer paa svage Fødder. Øiensynligen stræber Coursen op mod den faste Paricours, og om den længe svæver paa enkelte Courshøider i sin sporadiske Gang, saa synes det kun at være for at samle Kræfter til nye Fremskridt. Det maa ikke undre os, at det skeer, som i sig selv er naturligt, formedelst den solide Grundvold, hvorpaa Banken er anlagt, som er foreskrevet i Loven, og som er længe forberedt ved en lykkelig Forandring i vor offentlige og private Credit. Til ingen Tid vil Overgangen kunne skee, uden at Svaghed og Uforstand vil haardt berøres af dens Følger, ja at endog enkelt uskyldig Mand vil føle dens Spor paa en beklagelig Maade, og enkelt Næringsvei bøies til Jorden af dens Følger; men dette hører til Tingenes sædvanlige Gang, og er en Følge af alle commercielle Omvæltninger. Herefter vil ingen Vindskibelighed kunne grundlægges paa en op- og nedgaaende Courses ustadige Bevægelser, og ingen ældre Virksomhed berede sig en selvstændig Fremtid, naar den ei kan optage det [148] rene Sølv i alle dens forberedende Sammensætninger. Det maa aldrig glemmes, at Fædrelandets Vindskibelighed, ligesaavel som den

øvrige Verdens, maa bringes til Fuldkommenhed igjennem kraftigere, ofte forhen berørte, Midler, og maa ikke begjære at fremstødes af Foranstaltninger, som kunde have en skadelig Indflydelse paa den større Deel af Statsamfundet. Landets Virksomhed vil stedse blive haltende i sin Gang, saalænge den bevæger sig i et vaklende Pengeforhold, og dersom den stundom under samme har en let Gang, saa maa den sædvanligen dyrt betale Fordelen ved Overgangens Vanskelighed. En slet Cours bliver altid som en Drivhuusvarme for Vindskibelighedens Pleie, som ikke kan frembringe Styrke til at modstaae Handelslivets Omvexlinger. Dersom Virksomhedens Fordeel faaer et mindre Navn end tilforn, saa vil denne tiltage i indvortes Kraft til at tilegne sig Livets Behageligheder, og Fordelen vil kunne udbredes med større Jævnhed over alle Borgerclasser, og strække sig til Arbejdsstanden og de Medlemmer af Samfundet, som ei sidde i Rigdoms Bælte, og ofte have maattet kjæmpe med stor Nød, formedelst nominelt høie Priser paa Livets Fornødenheder. Den borgerlige Vindskibeligthed kan blive trykket ved denne Overgang, og vil blive det, fornemmeligen fordi der endnu ei hersker rene Principer i Beskatningsvæsenet og Statsforholdet; men ved en naturlig Elasticitet vil den [149] paa den rationelle Vei hæve sig til Uafhængighed og Velstand. En Fordeel gives for Alle af et stadigt og reent Pengevæsen, nemlig en sikker Beregning af alle Midler, hvormed Virksomhed drives, en stødligere Maalestok for vore Huusholdnings-Udgifter, en lettere Adgang til Livets Bequemligheder og Behageligheder og tildeels Nødvendighedsvarer, og endeligen en bestemtere Norm for Creditors og Debtors gjensidige Forhold.

Efter den Anskuelse, som Forfatteren nu har, og de Begreber, som han har dannet sig, i Følge sine over Virksomhedens og Handelens Forhold anstillede Betragtninger, skulde han saaledes, om det var bleven hans Lod at tage Sæde paa dette Storthing, ikke betænke sig paa at give sin Stemme til, enten at fastsætte et vist, ikke fjærnt liggende, Tidspunkt for Parivexlingen, eller i det mindste overdrage Bank-Directionen at bestemme denne, naar Bankcours og Børscours sammenfløde i Sølvet rene Værd. Den sidste Bestemmelse kunde have det imod sig at det paalagde Bankbestyrelsen en Ansvarlighed, hvis Følge Erfaring har viist, da en lignende Beslutning forhen er tagen. Men Overveielser nu under langt andre Omstændigheder, den staaer nær ved Grændsen af Paricoursen, og under Tidens Gang, Erfaringens og Kundskabens Fremskridt, kunde Haabet fæste sig ved en større Modenhed i Overveielser og et større Held i Resultat. Derhos [150] indseer han tilfulde, hvor vanskeligt det er at tage afgjørende Bestemmelser i saa indviklede Materier, og indrømmer gjerne, at disse lettest tages paa det Sted, hvor der kan indhentes den paalideligste Underretning om Landers Stilling, og hvor Resultatet kan lempes efter den mangesidige Erfaring. – Men formedelst Tingenes nærværende Stilling, fordi en Grændse er naaet, som var let at ane; men af mangfoldige virksomme Borgere er meer frygtet end ønsket, har Forfatteren troet at burde gjøre opmærksom paa de Fordele, som denne Tilstand fremleder, og paa de Midler, som bør anvendes til at benytte dem paa den rette Maade. Fornemmeligen har han villet gjøre sine handlende og producerende Landsmænd opmærksom paa Nødvendigheden af at sætte sig ind i den forandrede Stilling, som Papiirets Ophøielse til Sølvet Værd nødvendigen medfører, og at bygge Virksomhedens Fordeel paa en fastere Grund end paa Brugen af slette Penge, fordi denne Tilstand ingen Varighed kan have under vor Banks energiske Styrke til at opretholde sine Sedlers Værd. Hvilket Begreb man end kan gjøre sig om det hensigtsvarende Brug af gode eller slette Penge, eller om Virksomhedens Bequemhed i sin nærværende Stilling til at benytte fuldgyldig Valuta i de daglige Omsætninger, saa ligger det klart for hver Mands Øie, at vi have saa godt som naaet denne Grændse, og at de Omstændigheder, under [151] hvilke denne Nærmelse har fundet Sted i den senere Tid, have været de fordeelagtigste, som siden Bankens Oprettelse paa Handelens Vei ere indtrufne. Virksomme Borgere handle saaledes klogere, naar de sætte sig ind i denne naturlige Tilstand, end naar de vente Fortsættelsen af et Uvisheds-Forhold, og

et vor Bank uværdigt Moratorium, gennem vaklende Bestemmelser, som hindre Coursens Flugt til det naturlige Standpunkt.²⁰

I den Afhandling, hvormed Forfatteren aabnede dette Tidsskrift, gjorde han sine Landsmænd opmærksom paa den forhen berørte Omvexling i Handelens Forhold i en anden Henseende. De vare den Gang [152] mindre fordeelagtige, og især vare Handelens udvendes Omstændigheder mindre gunstige. Trælastpriserne vare lave, og andre Næringsveie sukkede under store Vanskeligheder. Da henpegede han paa den blidere Udsigt i Fremtiden, som stedse ligger i den nærværende Tids Forviklinger paa Virksomhedens Vei; deels fordi Nøden opvækker den slumrende Kraft, og leder Mennesket paa en klogere Virksomheds-Bane, deels og fordi det Uveir, som var trukket op over Fædrelandet, og som tildeels udsprang af voldsomme Statsforanstaltninger, var adspredt. Nationen havde gennemgaaet den store Lidelses-Periode, og saavel de ældre virksomme Borgere, der havde udholdt Curen, som de yngre, der betraadte en nye Virksomheds-Bane, kunde bygge deres Virksomhed under lettere Betingelser. Hastigere end vi vovede at haabe forandrede sig Tingenes Gang. Afsætningen blev fordeelagtigere, Næringsveiene oplivedes, og alle Omstændigheder føiede sig saa gunstigen, at Staten kunde gaae en ønskelig Fasthed i Pengevæsenet i Møde, uden at der foregik betydelige eller mærkelige Rykninger i vore Pengeforhold. Men det vilde være daarligt at smigre sig med en Bestandighed i denne Tingenes Gang. Omendskjøndt Forfatteren nærer det Haab, og især det Ønske, at Vindskibelighedens Fremskreden til Forbedring og Velstand ikke har naaet sit Culminations-Punkt, saa ligger der ved nærmere Anskuelse saa meget Spændt i den [153] nærværende Tingenes Stilling, saa megen Ulighed i Fordelingen af den Fordeel, som er en Følge af denne Forandring, at den fornuftige Handelsmand og Fabrikant visseligen gjør klogest i, at berede sig paa en Tilbagegang, ligesom han nyligen haabede en Fremgang. Imidlertid har det nærværende Tidspunkt visse bestemte Fordele, som deels ere Frugten af foregaaende Erfaringer, deels en Følge af en meer udbredt Indsigt om hvad der tjener til fælles Gavn. Den gamle Virksomhedsforstander, hvis Opmærksomhed og Eftertanke ei er skjærpet ved det senere, paa Omvexlinger saa rige, Tidsums Lærdomme, har tabt sin Ret til at sætte sig i Spidsen for en stor Vindskibelighed. En strengere Skole har aldrig nogen Virksomheds Forstander, saa langt vor Erfaring strækker sig, gennemgaaet. Og hvilke Lærdomme har ikke den nye Planstifter, til hvilkensomhelst Virksomheds Afdeling vi henvende os, ikke at hente af den nærværende og den svundne Tids Erfaringer? Dersom vi ikke destomindre hist og her opdage Entrepreneurer, som med aabne Øine styrte sig i gamle Vildfarelser, som bygge deres Kasteller i Luften uden Fond, uden Indsigt og uden Arbejdslyst da er dette en naturlig Følge af vor Forfatnings Frihed, som ingen Hindring lægger for Vindskibelighedens Yttringer under alle Former, af den Lethed hvormed de første Linier af vore vigtigste Virksomhedsarter udkastes i Fædrelandet, og af en mindre [154] omhyggelig Opdragelse. I denne sidste Anledning kunde Forfatteren have flere Ord at tilføie, fremlokkede af den Tone, der begynder at herske i flere af vore Blade, med Hensyn til den videnskabelige Dannelses Værd; men han vover ikke at berøre en saa vanskelig og vidtløftig Materie. Han kan ikke tvivle om, at den vil blive behandlet af dygtige Hænder, og han har paa et andet Sted yttret den Overbevisning, at der med Hensyn til Opdragelsen i Byerne er gjort saa meget, at ingen Borgersøn vil fattes Anledning til at erhverve sig de fornødne Kundskaber, naar

²⁰ Vi kunne ikke her behandle den Undersøgelse, hvorvidt det skulde være hensigtssvarende at fixere en status quo i Henseende til Coursen, og bestemme Vexlingen efter den. Denne Mægling mellem Creditor og Debitor, mellem Tingenes sande og synlige Værd, vilde vist nok medføre mange store Fordele, og bære Retfærdighedens Stempel; men den maatte fremkomme ved et nyt Magtsprog, en ny Forrykkelse i Lovens Bud, som Nationen ikke venter, og som maatte synes farlig. Dette Skridt er maaskee nu mindre at anbefale da disse Værdier, under en lempelig Overgang, og en passende Forberedelse til denne Tilstand ere sammensmeltede. Vi henvise i Øvrigt til Lector Schweigaards nyligen udkomne interessante Afhandling i den Constitutionelle, som er udkommen efterat Ovenstaaende var nedskrevet.

han vil benytte den Skoleundervisning, som er forhaanden. – Derhos strider Oplysningen om hvad der tjener til Statens Tarv, med Hensyn til deres indvortes Oekonomie og Næringssystemernes Forhold dagligen fremad, og der er ikke at tvivle om, at vor Statsstyrelse, som ikke har udviklede udvortes Forhold at løse, ingen gjærende indvortes Bevægelse at berolige, og som i vort lykkelige Fædreland finder alle Elementer til Udøvelsen af en reen Statskonst, vil stedse i større Fylde anvende denne Statsviisdom gennem vor Forfatnings forskjellige Autoriteter. De ville erindre, at den virksomme Borgers Gang er lettest og for Staten gavnligst, naar der tillades ham at vælge sin egen Bane, og naar det overlades ham ved egne Midler at naae sit Maal, og at Lettelsen i trykkende [155] Byrder, der ei ere nødvendige til at styrke Statscassen, gaaer velgjørende gennem det hele Statssamfund.

I en anden Henseende er en lykkelig Forandring foregaaet i de forskjellige Borgerclassers Forhold til hverandre. Naar vi tage for os Storthingets Mindeskrifter, eller stille os i dets Forhandlingskreds, spore vi øiensynligen, at der ikke er det Grændseskjel mellem Borgerclasserne som tilforn. Embedsmanden er ikke Handelsmandens Opponent og omvendt. Fælles Farer have lært dem, i Enighed og mangesidigt Hensyn til Statens Tarv at nærme sig det rette Maal. Endog de Begreber, som herske i vor store Middelklasse, ere blevne modificerede, og Bonden lærer i den store Skole, som han nu oftere end tilforn gennemvandler, at der gives en anden Interesse end den, som ligger for hans egen, hans Communes eller hans Stands Fod. De haarde Erfaringer, som knusende gik over vore Sysler og vore indvortes Forhold have i denne Henseende forbedret vort Sind og skjærpet vor Eftertanke, og kun over Nationens laveste Deel er udbredt en mørkere Skyggeside end i den forsvundne Tid.

Nye Farer ville saaledes forhaabentligen møde os mere forberedte end tilforn. Forsaavidt de have deres Fod i Constitutionen selv, i Borgernes friere Bevægelser, eller i eensidige Betragtninger over egen Stilling, ville de formindskes under en fremskridende Oplysning. Forsaavidt de udspringe af [156] vexlende Handelsforhold, af nye udvortes Vanskeligheder, da har Erfaring og Tidens Lærdomme derimod givet os en Beskyttelse, som ei vil tilstede Tidsomstændigheder den Magt over os i dette, som i det nysforvundne Tidsrum. Vender Lykken sig atter – og derpaa maae vi berede os som en handlende, og i mange Henseender uselvstændig Nation – da ere vi meer beredte end tilforn paa at stige ned paa Lykkens lavere Trin. – Disse Fordele ville efterhaanden styrkes og udvides, naar det Baand, som omslynger alle Borgerclasser knyttes fastere, naar vi samtligen lære, at det hele Samfund udgjør en sammenhængende Kjæde, i hvilken det ene Leds Svaghed og Styrke bestemmer det tilgrændsende Leds Varighed og Sammenhold, og at aldrig sørges slettere for Samfundets og vor egen Virksomheds Tarv end ved at isolere vore Forhold fra Statens og Medborgeres. Skimte vi endog i alle disse Henseender endnu kun Morgenrødens Soleglad, saa er det at haabe, at Lettelsen og Forædlingen i vore indvortes oekonomiske og moralske Forhold vil voxte med Oplysningens stigende Sol.

Saaledes ender Forfatteren denne lille Afhandling, og med den lukker sin Bog, med det oprigtige Ønske, at de Handelsfordele, som i de senere 2de Aar have hævet Landets Pengevæsen mod sit rette og naturlige Standpunkt, maa fremdeles paa den begyndte, for alle Parter gavnligste, Vei, forberede den urokkelige Fashed i Pengevæsenet, som vi, efter saa mange Farer og Lidelser, omsider synes at nærme os.

Om debattens hovedpersoner

8.1 Jacob Aall, Norges første statsøkonom

Levnetløp

Jacob Aall (1773-1844) ble født 27. juli 1773 i Porsgrunn. Her vokste han opp som den eldste sønn i en rik kjøpmanns- og godseierfamilie. Han skriver i sine *Erindringer* at han fikk en streng oppdragsel og hans første skolegang ble overlatt til en serie huslærere, ”hvorav den første var drikkelig, den annen udugelig, den siste begge deler og dertil en hyppig bruker av korporlig avstraffelse”. Dette gav Jacob mistillit til egne evner som må ha preget han gjennom hele livet. Femten år gammel ble han sendt til den vel ansatte Nyborg skole på Fyn. Her fikk han vise sine evner og ble uteksaminert etter tre år som den beste i klassen. Deretter ble han immatrikulert ved Universitetet i København. Dette var en tid med økonomisk og sosial vekst i kongerikene Danmark-Norge og universitetet bar også preg av dette. Jacob Aall fant seg godt til rette som student. Han viste interesse for mange fag og ble blant annet kjent med presten og landøkonomen Hans Høegh (1738-1805). Gjennom ham fikk han interesse for landbruksøkonomiske spørsmål. Etter sin fars ønske om å bli prest konsentrerte han seg om teologi og ble uteksaminert som cand. theol. i 1795.

Etter et opphold i Norge, hvor han holdt, som han selv forteller, en mislykket prøvepreken som prest, vendte han tilbake til København. Ved universitetet tok han fatt på studier i naturvitenskapene. Her fulgte han forelesninger i kjemi, fysikk og mineralogi. I 1797-98 besøkte han, sammen med venner, universitetene i Kiel, Leipzig og Göttingen, hvor han fortsatte disse studiene. Han avsluttet sine studier med to semestre ved Bergakademiet i Freiburg, Sachsen, hvor han ble kjent med den tyske mineralog Abraham Gottlob Werner (1750-1817), og hvor han spesialiserte seg på bergverksdrift. Etter å ha avsluttet sine universitetsstudier gjorde han praktiske studier ved gruvene i Sachsen og jernverk i Schlesien. Han returnerte til Norge i 1799. Faren døde i 1798 og ved tilbakekomsten brukte Jacob Aall, sammen med sin bror Nicolai, deler av farsarven til å kjøpe Næs Jernverk i Holt ved Tvedestrand for 170 000 riksdaler.¹ I 1802 løste han ut broren slik at han ble eneieier.

Entreprenør og bedriftsleder

Da Jacob Aall overtok Næs Jernverk i 1799 var bedriften, ifølge Paul Thyness (1923), ”en vanskjøttet bedrift”. Denne negative beskrivelse av tilstanden medfører ifølge lokale historikere ikke riktighet. Imidlertid var det ubestridt et behov for store produksjonstekniske forbedringer som medførte kostbare investeringer. Også når det gjaldt forholdet til de ansatte og til bøndene i området kunne det

¹ Verket ble startet opp i 1665 under navnet Baaseland Værk.

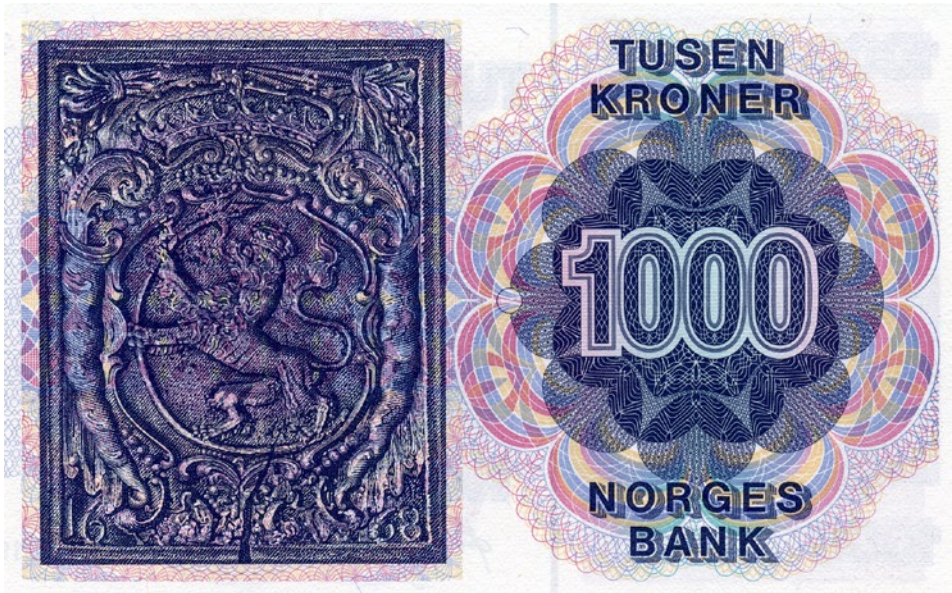

Figur 8.1 Jacob Aall (1773-1844). Maleri av Jacob Munch (1817), fotografert av Anne Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum. Kilde: Digitalt Museum.

være behov for endringer. Verket var da også helt avhengig av bøndenes leveranser av trekull. Jacob Aall snudde utviklingen ved å foreta store investeringer og utvikle et godt forhold til jernverkets ansatte og til bøndene. På mange områder ble Næs Jernverk en mønsterbedrift. Jacob Aall har som bedriftsleder blitt beskrevet som en mann med seig energi og med store tekniske og økonomiske kunnskaper. Han hadde stor teknisk innsikt og hans satte seg hele tiden inn i nye metoder spesielt hva angikk jernverksdriften. Han oppnådde å bringe Næs Jernverk fram til å bli et av de mest moderne og viktigste i Norge. Jernverkets produksjon, sett med datidens øyne var, hevdet sosialøkonomen og historikeren Wilhelm Keilhau (1929:VIII,s. 58), av svært høy kvalitet og dets ulike produkter oppnådde stor anerkjennelse langt ut over landets grenser. Spesielt ble verket kjent for sine elegante ovner i empirestil. Norges Bank benyttet en ovnsplate fra Baaseland Værk fra 1600-tallet som baksidemotiv på sine 1000-kronesedler som ble utgitt i perioden 1990-2001 (utgave VI), se figur 8.2.

Aalls tekniske og økonomiske kunnskaper var ikke bare knyttet til jernverksdriften men også til jordbruk og skogbruk og mange andre virksomheter. Han ble sett på som en foregangsmann innen landbruket hvor han da også nedla et stort arbeid med å introdusere forbedringer. Dette gjaldt ikke bare hans egne eiendommer, men ved opplysningsvirksomhet for landbruket i hele distriktet. I tillegg til jernverksdriften drev han en omfattende handelsvirksomhet og han etablerte også et skipsrederi. Han ble også en av landets fremste trelasteksportører. Her skal også nevnes at han i forretningslivet var villig til, når han så det som nødvendig, å ta stor risiko. Han ble sett på som en som var villig til å satse når andre var tilbakeholdne. All denne virksomheten som Jacob Aall drev selv eller sto bak, skapte store verdier og sikret arbeid og levebrød for mange mennesker i hele området. Næs Jernverk ble derved hjørnesteinen i et, etter datidens forhold, blomstrende industrisamfunn.

Jacob Aall beskrives av flere som en person som var forut for sin tid når det gjaldt forhold til

Figur 8.2 En ovnsplate fra Baaseland Værk fra 1600-tallet ble benyttet som baksidemotiv på norske 1000-kronesedler utgitt i perioden 1990-2001 (utgave VI). Baaseland Værk fikk senere navnet Næs Jernverk og ble i 1799 overtatt av Jacob Aall. Den kunstneriske utformingen av seddelmotivet ble utført av Norges Banks egen grafiker, Sverre Morken.

sine arbeidere og deres familier. Verket fikk etter hvert egen sparekasse pluss ordninger for pleie ved sykdom og for støtte ved uførhet. I Holt sokn støttet de skole og utdanning for barn og Jacob og hans kone Louise sto bak organisering av fattigforsorgen. Som følge av denne virksomheten nøt de stor anseelse, noen går så langt som til å si at de var elsket, av befolkningen i et stort område.

Den franske revolusjon og Napoleons maktovertagelse førte til at fra 1792 til 1815 var det nesten kontinuerlig krig i Europa. Danmark-Norge forsøkte å holde seg nøytral. Dette medførte at perioden 1793-1806 og spesielt årene 1804-1806 var preget av høykonjunktur i Danmark-Norge. De generelt gode tidene skapte ekstra gode vilkår for jernverksdriften. Høye priser for jern, og spesielt høye priser for jernvarer av god kvalitet, som varte helt fram til 1807 bidro til at Jacob Aall ble en formuende mann. Han var derfor i stand til å finansiere store tekniske forbedringer ved jernverket deriblant innføringen av nye støpemetoder.

Jacob Aall viste i sitt virke at han ikke var noen bedriftsleder og bedriftsøkonom i snever forstand. Han så betydningen av sin bedrift for næringsliv og befolkning i et større område og han så verdien av gruve- og jernverksdrift for utviklingen av hele landet. Dette alene burde være nok til å gi historikeren Jacob S. Worm Müller (1923) rett når han skrev at "Aall er den første norske statsøkonom".

Aalls innsats under krigen

Mange uheldige omstendigheter førte til at Danmark-Norge etter hvert ble tvunget til å slutte seg til Napoleon og erklære krig mot England. Krigen i 1807-1814 hadde katastrofale økonomiske conse-

kvenser for kongerikene og spesielt for Norge, som var helt avhengig av tilførsel utenfra. Den engelske blokade stoppet nesten all skipsfart, som var en svært viktig næring for hele kyst-Norge. Dette førte til total stopp i eksporten av tømmer, mineraler og andre råvarer og hva som var langt alvorligere stopp i import av korn og andre viktige levnetsmidler. Det siste skapte en særdeles vanskelig situasjon siden misvekst i årene 1804-06 hadde ført til at import av korn var livsnødvendig. Blokaden medførte derfor stor arbeidsledighet, dyrtid for korn og andre levnetsmidler og med hungersnød og sykdom som følge. Dødeligheten økte sterkt i disse årene. Det var ikke bare barnedødeligheten som økte, men også dødeligheten for de fleste aldersgruppene. Befolkningen som i slutten av 1807 var på om lag 910 000 sank til 898 000 i slutten av 1811. Årene 1809, 1812 og 1813 hvor også landet ble rammet av misvekst ble karakterisert som skrekkenes år hvor sulten rammet store deler av befolkningen.

Da krigen brøt ut i 1807, stilte Jacob Aall straks to malm-jakter til disposisjon som kanonbåter for å beskytte norske havner mot engelske angrep. Som de fleste andre norske forretningsfolk brakte krigen også Aall i en svært vanskelig stilling. Men krigen førte ikke for Aall, som for mange andre, til passivitet. Det var nå nødvendig å satse ikke for egeninteressen men for distriktet og landets beste. Dette gjorde han, ifølge historikeren Yngvar Nielsen (1887), uten å ta hensyn til den store fare han utsatte sin egen økonomi for. Han viste stor aktivitet i å hjelpe alle som direkte eller indirekte var avhengig av den virksomhet han selv var engasjert i.

Under krigen startet han også et skipsrederi og med sine skip brøt han blokaden og drev med betydelig import av korn. Han var utvilsomt en entreprenør og forretningsmann med et sosialt ansvar langt forut for sin tid. Under krigsårene brukte han den formue han hadde skapt i de gode årene og all sin kredittverdighet, for alt hva den var verd, til å holde sin egen virksomhet i gang og til å støtte andre forretningsfolk som trengte det.

Han solgte brødkornet han importerte billig, og på kreditt, i en tid hvor det å selge på kreditt var svært risikofyllt. Dette sammen med skipsforlis påførte ham, ifølge historikeren Jacob Worm-Müller (1918, s. 103), store tap. Alt dette gjorde han imidlertid for å holde den truende hungersnøden vekk fra så mange som mulig.

Blant de som i disse trengselstider arbeidet for å sikre desperat tiltrengte forsyninger var Aall blant de ledende. Han arbeidet så å si dag og natt på alle nivåer. Han støttet blokadebryterne, og deres familier om de ble tatt, da de førte hardt tiltrengte forsyninger med korn og andre levnetsmidler til landet. Men han benyttet også sin skriveferdighet. Han skrev artikler som støttet frihandel for korn og han skrev petisjoner til regjeringen i København med malende beskrivelser av hvor vanskelig den økonomiske og sosiale situasjonen var.

Den norske regjeringskommissjonen, under prins Christian Augusts ledelse, var satt til å administrere landet siden forbindelsen med København nesten var blitt brutt som følge av blokaden. Kommisjonen hadde imidlertid uklare fullmakter og fikk også av den grunn lite gjort. Da Jacob Aall med sine petisjoner ikke nådde frem rådet han den etablerte forsyningskommissjonen, under grev Wedel Jarlsbergs ledelse, til på egen hånd å starte samtaler om handelsfred med England for å få hevet blokaden. Dette var vel på grensen til revolusjon og nesten landsforræderi. På tross av dette mottok han fra kommisjonen den ”største Anerkjendelse for Mod og Virksomhed”.

Aalls arbeid med å skaffe forsyninger til landet førte til at han, og andre ledende personer, i 1809 ble invitert til et møte med Wedel Jarlsberg for å drøfte den økonomiske og politiske situasjonen. Til tross for at han var svært kritisk til kongens og den dansk-dominerte regjeringens politikk overfor Norge ville han ikke støtte forslag om å ta opp forhandlinger med Sverige. Jacob Aall følte en sterk tilknytning til Danmark.

Dette året hadde Aall også kontakt med prins Christian August, hvor han gav klart uttrykk for Norges uhyre vanskelige økonomiske situasjon og kom med forslag om hva som måtte gjøres. Samme år gav han ut artikkelen *Fædrelandske Ideer*. Her ga han støtte til reformkrav som bedre offentlig utdanning, eget universitet i Norge og en egen norsk Bank.

Da krigen brøt ut ble spørsmålet om pengevesenet i Norge i høy grad aktuelt. Den økonomiske virksomhet var blitt rammet og pengemangelen var stor. I 1813 fikk Aall på Næs besøk av prins Christian Frederik, som nå var blitt stattholder i Norge. Han var blant annet interessert i Aalls synspunkter om bankspørsmålet. Dette førte til at han deltok på det store bankmøtet i Christiania den 15. desember 1813, avholdt etter invitasjon fra prins Christian Frederik med sikte på å stifte en privat låne- og diskontokasse. Sammen med sin bror Niels deltok Jacob Aall i en komité som utarbeidet planene for en slik kasse. På ett-årsdagen for pengereformen i den dansk-norske unionen, den 5. januar 1814, ble det avholdt konstituerende møte i Christiania der reglementet for "Laane- og Disconto-Cassen" ble vedtatt.

Med inngåelsen av fredsavtalen i Kiel og Danmarks avståelse av Norge til Sverige ble forutsetningene for å finne løsning på det norske bankspørsmålet endret. Tegningen av garantiene til "Laane- og Disconto-Cassen" ble annullert. Prins Christian Frederik ønsket nå bistand fra Jacob Aall i sitt videre arbeid med å etablere en nasjonal bank. Vinteren og tidlig på året 1814 oppholdt derfor Aall seg i Christiania.² Prins Christian Frederik og Jacob Aall hadde ikke samme syn på planene for banken. Mens Jacob Aall hadde støttet helhjertet opp om planene om å etablere en privat "Laane- og Disconto-Casse" ønsket Christian Frederik en nasjonal bank under regjeringens kontroll.

Planen for en slik bank ble imidlertid forkastet av riksforsamlingen på Eidsvoll.³ Den påtroppende kongen fikk av riksforsamlingen tilsagn om penger men ingen bank. Vedtaket kom som en overraskelse på prinsen og skuffelsen kom til uttrykk i hans dagbokkommentarer. Den norske avdelingen av riksbanken ble riktig nok døpt om til "Norges midlertidige riksbank", men riksforsamlingen vedtok å utsette saken om etablering av en ny bank i Norge. En ny bankkomité fikk i oppdrag å utrede bankspørsmålet videre, og saken ble først fremlagt for det første ordinære Stortinget sommeren 1815.

I politikken ble Jacob Aall sett på som en forsiktig og tilbakeholden person, men i forretningslivet og spesielt under krigsårene var han blant dem som var villig til å ta stor risiko når det var viktig for alles beste.

Politikeren Jacob Aall

Gjennom sitt arbeid med å holde egen og andres økonomiske virksomheter i gang under krigen, og ikke minst gjennom arbeidet med å sikre forsyningene til befolkningen for å holde hungersnøden fra livet, kom Jacob Aall inn i politikken. Med sine nære relasjoner til Danmark ønsket han mindre enn noen å bryte forbindelsene med Danmark. Hans kone Louise var dansk. Imidlertid var han som få andre klar over Norges desperate økonomiske stilling. Han var av den oppfatning at skulle Norge unngå en alvorlig hungersnød måtte en få til en handelsfred med England som sikret import av korn og andre nødvendige levnetsmidler.

Allerede i 1806 hadde Jacob Aall startet sin forfattervirksomhet med artikkelen "Om Jernmalmløier og Jerntilvirkning i Norge". I 1809 skrev han som nevnt artikkelen "Fædrelandske Ideer". Samme året skrev han også et modig og nesten revolusjonært brev til Christian August, hvor han ba ham at

² Se Stubhaug (2014).

³ Den unge historikeren Martin Austnes har i sin doktoravhandling presentert et spennende materiale som kaster nytt lys over denne bankplanen som det hittil har vært stor usikkerhet om siden det ikke finnes noen tilgjengelig kopi, se Austnes (2016) utgitt i Norges Banks skriftserie.

det ble tatt opp forhandlinger med England for å få opphevet blokaden slik at folks lidelser kunne bli redusert.

Aall var med sitt bidrag på 20,000 riksdaler en av de største bidragsyterne til det nye norske universitet da det ble etablert i 1811. I tillegg ga han, sammen med broren Niels Aall, penger til et stipendium, forvaltet av Selskabet for Norges Vel, som skulle brukes til undersøkelser av norske natur- og næringsforhold.⁴

Da nordmennene vinteren 1814 nektet å godta betingelsene i Kielavtalen og skulle velge sin egen grunnlovgivende forsamling, riksforsamlingen på Eidsvoll, ble Jacob Aall enstemmig valgt som representant for Nedenes amt. Dette til tross for at han strengt tatt ikke var valgbar da han på dette tidspunkt oppholdt seg i Christiania (Bergsgård, 1943, s. 180). Aalls omdømme i amtet var imidlertid så ubestridt at valget ble godkjent.

Bernt Nissen (1965, s. 42) skriver at Aall var ”en av de edleste og mest fordomsfrie menn på riksforsamlingen”. Aall var en varm venn av Danmark som han betraktet som sitt annet fedreland. På Eidsvoll sluttet han seg imidlertid til Unionspartiet, som tok det upopulære standpunkt at en union med Sverige ville være den beste løsningen. Han tok dette standpunktet fordi hans fornuft fortalte ham at Norge, som var utmattet av krig og hungersnød og i en desperat økonomisk situasjon, ikke hadde styrke nok til å opprettholde sin uavhengighet mot viljen til de seirende stormaktene. Det var få andre som hadde en bedre oversikt over landets økonomiske situasjon enn Aall. Som medlem av konstitusjonskomiteen hadde han en framtrædende rolle i utarbeidelsen av Grunnloven. Han ble betraktet og respektert som en viktig megler og forsoner mellom de ulike interessegruppene. Da den første norske regjering skulle dannes etter at unionen med Sverige ble påtvunget Norge av stormaktene avsto Aall et tilbud om å bli medlem.

Aall ble imidlertid gjentatte ganger gjenvalgt til å representere Nedenes amt, først på riksforsamlingen i 1814 (men ikke på det overordentlige stortinget høsten 1814), deretter satt han på Stortinget i 1815-16, 1821-22, 1827-28 og 1830. Her utførte han i alle år et stort arbeid. Han ble også valgt i 1839, men måtte be seg fritatt grunnet sviktende helse. Aall var, som tidligere nevnt, villig til å ta stor risiko i sin egen forretningsvirksomhet. Som medlem av Stortinget framsto han i økonomiske spørsmål som en forsiktig person som støttet tiltak som kunne skape økonomisk framgang forutsatt at en slik politikk ikke ville føre til sosial uro og true alminnelige menneskers velstand. I Stortingsdebattene, ved de forslag som han fremmet og ikke minst i sine artikler bidro han til løsningen av mange av de problemene som en ny nasjon sto overfor.

På Eidsvoll spilte Aall en viktig, men heller tilbaketrasket, rolle, men etter at unionen med Sverige var en realitet, ble det annerledes. Han ble regnet som en svært aktiv og hardt arbeidende representant. På grunn av sine svært gode praktiske kunnskaper om landets økonomiske tilstand og sine teoretiske kunnskaper fra et omfattende selvstudium av datidens økonomiske litteratur gjorde han seg sterkt gjeldende. Han var ingen partipolitiker, men heller en person som forsøkte å finne praktiske løsninger. Han sto for en klar liberal, men moderat, politikk. Han var en forkjemper for å få fjernet tollene på kornhandelen. Likeledes sto han fremst i rekken i arbeidet med å få fjernet næringsprivilegiene.⁵ Dette synet kommer klart til uttrykk i Aalls tre avhandlinger som er gjengitt i denne boken (kapitlene 2, 5 og 7).

Grunnloven bestemte da også i § 101 at ”Nye og bestandige innskrenkninger i næringsfriheten bør

⁴ Stipendiet ble gitt til det nye universitetets professor i statsøkonomi og botanikk Christen Smith (1785-1816).

Beklageligvis tiltrådte ikke Smith sitt professorat da han omkom på en britisk ledet ekspedisjon til Congo.

⁵ I følge Mardal (2008) var han ”en konsekvent forkjemper for handels- og næringsfrihet.” Imidlertid mente også Aall at dette måtte skje gradvis slik at sosial uro kunne unngås.

ikke tilstedes noen for framtiden". Et forslag om å avskaffe de bestående privilegier i løpet av 7 år ble forkastet, med Aalls stemme, da han mente at ikke alle privilegier kunne behandles likt. Imidlertid støttet han forslaget om at spørsmålet skulle behandles på det første ordentlige Storting i 1815. Det første privilegiet som ble tatt opp der var den rett bergverkene hadde til å få levert billig trekull fra bøndene innen et bestemt område (circumferens). Aall ble formann i en særkomite som behandlet spørsmålet. Til tross for at han som jernverkseier hadde fordel av dette privilegiet drev han gjennom at disse rettighetene ble avskaffet ved lov av 1. juli 1816.⁶ Deretter ble eneretten kjøpstedene hadde til å brenne brennevin fjernet, og i samme Storting ble også siste rest av sagbruksprivilegiene fjernet. Også her var det Aall som var drivkraften. I alle de årene han satt på Stortinget arbeidet han hardt og sto sentralt i arbeidet med disse sakene. Dette betydde store økonomiske reformer. I andre land vakte dette strid, men i Norge gikk dette stort sett fredelig for seg.⁷

Aall var imidlertid moderat når det gjaldt gjennomføringen av den økonomiske politikken. På grunn av hans sosiale innstilling ønsket han å gjøre overgangen fra det gamle til det nye lettest mulig for de brede lag av befolkningen. Det var derfor nødvendig å ta tiden til hjelp. Det var på det økonomiske og sosiale området han viste sitt største engasjement.

Den mest påtrengende sak som overskygget alle andre på det første ordentlige Storting var imidlertid å få orden på pengevesenet. Fallet i pengeverdien akselererte til stor skade for de fleste samfunnsgrupper. Aall arbeidet i hele sin tid på Stortinget med å få et bedre banksystem og pengepolitikk, hvor både de som drev håndverk- og industrivirksomhet og de som drev handelsvirksomhet kunne sette inn og låne penger til en anstendig rente. Denne grunnleggende holdningen kommer godt til uttrykk i Aalls arbeider gjengitt i denne bokens kapittel 2, 5 og 7.

På Stortinget var Aall medlem eller formann i et stort antall komitéer. De fleste hadde med næringspolitikk eller pengepolitikk å gjøre. Her skal kun nevnes at han i 1815-16 satt i en hjelpekomité for land-, skog- og bergvesen, en komité for det økonomiske oppgjør med Danmark og en lovkomité for å utarbeide ny bergordning. I 1821-22 satt han i komiteen som utarbeidet forslag til reform av tollvesenet og i komitéer som arbeidet med størrelsen på statslånet og organiseringen av gjeldsoppgjøret med Danmark. I 1827-28 satt han i komiteen for berg- og skogvesenet, i komiteen for handels- og næringsfrihet og i komiteen for forøkelsen av seddelmengden. I sin siste periode satt han i næringskomiteen. Etter at han sluttet som stortingsrepresentant i 1828 deltok han i flere viktige regjeringsoppnevnte kommisjoner. Dette gjaldt for eksempel i 1837 en kommisjon til å undersøke de offentlige innretninger på Kongsberg. I 1842 satt han i en Kongelig kommisjon til å utarbeide ny bergverkslov.

Jacob Aall døde på Næs Jernverk 4. august 1844.

Jacob Aalls statsøkonomiske produksjon

Hvilke økonomer ble Aall påvirket av? Allerede som student ved Universitetet i København begynte Jacob Aall å kjøpe bøker. Dette fortsatte han med hele livet. Han bygget ettersom årene gikk opp et stort bibliotek. Her finner vi bøker på dansk, svensk, islandsk, engelsk, fransk, tysk, latin og gresk. Det er både fag og skjønnlitteratur. Biblioteket brukte Aall flittig og det viser hans store og brede interesse. Aall åpnet også sitt bibliotek for lesekyndige fra alle lag av befolkningen. Det er derfor ikke tvil om at det hadde betydning for det kulturelle og intellektuelle liv i et stort område.

⁶ Keilhau (1929:VIII, s. 289-301).

⁷ I henhold til Keilhau kunne Aall i en odelstingstale 11. mars 1830 med alminnelig tilslutning uttale: "De få levninger av feudalsystemets villfarelser som fantes i vårt land, er forsvunnet av vår lovgivning uten at vederlag er gitt – neppe krevet – for de lidte tap."

Et eksempel på dette er at da Christiansands Stiftsseminarium skulle etableres i 1839 så var Jacob Aalls bibliotek en av grunnene til at dette ble lagt til Holt i nærheten av Næs Jernverk.

Da Jacob Aall døde ble det utarbeidet en katalog over dette biblioteket.⁸ Katalogen er delt inn i 15 emner og inneholder over 4300 titler. I tillegg til mange bøker som hadde direkte relevans for driften av jernverket inneholder katalogen dessuten mange titler innen filosofi, historie, rettsvitenskap og statsøkonomi. Det kan ikke være tvil om at nøkkelen til spørsmålet om hvem Aall var mest påvirket av finnes i dette biblioteket.

Under overskriftene filosofi og rettslære finner vi naturretsfilosofene Hugo Grotius (1583-1645), Thomas Hobbes (1588-1679) og Samuel Pufendorf (1632-94). Inntrykket en sitter igjen med ved lesing av Aalls avhandlinger er at Aall har vært sterkt influert av morallæren til Pufendorf og hans store norsk-danske etterfølger Ludvig Holberg (1684-1754). Eksemplarer av Pufendorfs *De Officio Hominis et civis* (Ens plikter som menneske og borger) og Holbergs *Naturens og Folkerettens kunskab* fantes i biblioteket. Fundamentet i deres moralfilosofi var at mennesket hadde rettigheter men også plikter. Plikter overfor seg selv, plikter for sin familie men også plikter som borger i det samfunn det levde. Aall følte sterkt de plikter han hadde som familiefar, som bedriftsleder og som politiker. Han hadde en plikt til å være en god ektefelle og far for sine barn, en plikt til å skape en virksomhet med gode arbeidsvilkår for sine arbeidere og likeledes gode forhold for hele det lokal samfunn han levde i. Som Stortingsrepresentant følte han også at han hadde et ansvar for hele Norges ve og vel. Det kan heller ikke ha gått upåaktet for Aall at Pufendorfs og Holbergs naturrett inneholder en gjennomgang av flere emner innen politisk økonomi. Under overskriften Statsøkonomi finner vi nesten 500 titler. Her treffer vi en imponerende samling av bøker skrevet av merkantilister, kameralister, fisiokrater og politiske økonomer fra slutten av 1600 tallet.

Biblioteket har de mest kjente verkene innen statsøkonomi og næringsøkonomi, herunder jordbruk, skogbruk, bergverk, jernverksøkonomi og handel. Og ikke minst finner vi et stort antall teoretiske fremstillinger av datidens økonomiske teori, inkludert bank og finansvesen og penge og kredittpolitikk. På dansk møter vi publikasjoner av en rekke økonomer og økonomiske skribenter, hvorav de mest kjente er Christian Georg Nathan David (1793-1894), Christian U. D. von Eggers (1758-1803), Christian Olufsen (1802-55), Andreas Schytte (1716-77), og Hans Strøm (1726-97).

Av de mest kjente engelske finner vi de viktigste bøkene i økonomisk teori til John R. Culloch (1789-1864), Thomas Mortimer (1730-1810), Henry Parnell (1746-1842), Adam Smith (1723-90), James D. Stuart (1712-80), Henry Thornton (1760-1815), John Horne Tooke (1736-1812). Av de franske treffer vi Jean-Francois Melon (1675-1738), hovedverkene til Jean-Baptiste Say (1767-1831) og den første boken til Jean Charles de Sismondi (1773-1842). På tysk finner vi bøker av Johann Georg Büsch (1728-1800) Ludwig Heinrich von Jacob (1759-1827), Friedrich List (1789-1846), Wilhelm Meinhold (1797-1851), Karl Heinrich Rau (1792-1827) og Theodor A. H. Schmalz (1760-1831).

Aall brukte disse økonomenes bøker i sine egne studier av økonomiske spørsmål, studier han fortsatte hele livet. Det kan være vanskelig å si hvilken av alle disse økonomene som hadde størst innflytelse på Jacob Aall. Slik det var vanlig på denne tiden har han kun noen få henvisninger til andre forfattere i sine avhandlinger om økonomiske spørsmål. Det er imidlertid i hvert fall ett unntak fra dette. I sin avhandling "Om Bank- og Pengevæsenet og sammes Indflydelse paa de vigtigste Næringsveie", *Nutid og Fortid*, bind 1.1 fra 1832 har han 50 sluttnoter (disse er satt som fotnoter i kapittel 2). I fotnotene viser han fire ganger til den engelske skribent og politiker Henry Brooke (1776-1842), og en gang til Thomas Tooke (1774-1858). Begge på den tiden kjente skribenter på

⁸ Catalog over Jacob Aalls bibliotek, Christiania 1845.

bank og pengepolitikk. Når det gjelder Tooke så var han ifølge Joseph Schumpeter (1954:398) "one of the leading scientific economists for the age". Aall viser dessuten i fotnotene tre ganger til tyskeren Johann Georg Büsch (1728-1800), som var kjent for sine bøker om handel og økonomi.

Aalls kanskje viktigste henvisninger i disse notene er til franskmannen Jean-Baptiste Say. Han har fire henvisninger til hans *Cours Complet d'économie politique pratique* (Et fullstendig kurs i praktisk politisk økonomi) som utkom i årene 1828-30. Både denne boken og hans *Traité d'économie politique, littéraire, et politique* (En avhandling om politisk økonomi, litteratur og politikk) fra 1803 finnes i biblioteket. Andre utgaven av denne kom i 1814 og ble også oversatt til dansk.

Til tross for at Worm-Müller nevner, riktignok uten begrunnelse, at Aall var sterkt påvirket av Adam Smith og at hans bøker finnes i Aalls bibliotek, så vil en av redaktørene av denne boken nyansere dette synet og hevde at det snarere må ha vært Jean-Baptiste Say som var hans viktigste økonomiske kilde.⁹ Det var sannsynligvis SAYS syn på politisk økonomi som en praktisk økonomisk vitenskap, og ikke minst hans syn på entreprenørens rolle i økonomien og dens betydning for økonomisk vekst og utvikling som gjorde utslaget. Det faktum at Say også hadde vært entreprenør, da han bygget opp et bomulls spinneri i Nord-Frankrike, kan også ha hatt betydning for Aalls fascinasjon.

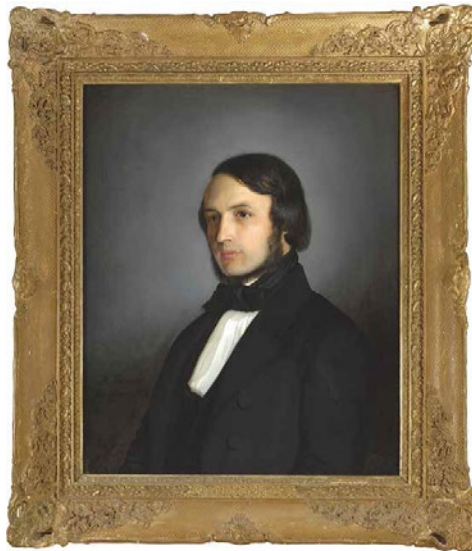
Ingen av dem som i Norge i første halvdel av det nittende århundre var opptatt av landets økonomiske utvikling kunne være upåvirket av Jacob Aalls virke som jernverkseier, stortingsrepresentant og hans avhandlinger og avisartikler. Han satt inne med praktisk erfaring som entreprenør og bedriftsleder og det var få eller ingen som hadde hans kunnskaper om landets økonomiske stilling. Han hadde også, som ingen andre, en posisjon som gjorde at han ble lyttet til og det er heller ikke tvil om at hans avhandlinger og debattinnlegg ble lest. En av de som med stor interesse leste Aalls artikler og avhandlinger var den mye yngre og svært talentfulle juristen Anton Martin Schweigaard.

⁹ Sæther (2010, s. 201).

8.2 Anton Martin Schweigaard, professorpolitikeren

Levnetssløp

Anton Martin Schweigaard ble født i Kragerø i 1808. Foreldrene døde da han var 10 år gammel slik at han og hans tre søsken måtte forsørges av mormoren. Økonomien var vanskelig og Anton ble sendt på et par turer til sjøs og så til den nordtyske småbyen Westerholt for å lære språk. Her oppdaget den lokale presten hans ekstraordinære evner og presset på slik at familien skaffet til veie de nødvendige midler slik at han kunne begynne på Latinskolen i Skien. Fra da av kan man trygt kalle Schweigaards liv og karriere en suksess.¹⁰ Han etablerte seg som klassens beste elev, i konkurranse med Peter Andreas Munch (1810-63), og tok eksamen artium 1828 med det til da beste resultatet i Norge. Året etter hadde han et kort vikariat som lærer i gresk og norsk ved sin gamle skole før han begynte å studere jus ved universitetet i Christiania. Her avla han juridisk embetseksamen i 1832 med innberetning til kongen. Dette eksamensresultatet bidro også til at han i 1833 fikk stipend av Stortinget til et studieopphold i Tyskland og Frankrike. Oppholdet i utlandet resulterte i to artikler, en om tysk rettsvitenskap i det danske Juridiske Tidsskrift i 1834, og en om tysk idealistisk filosofi i det franske tidsskriftet *La France Littéraire* i 1835. I disse kritiserte han sterkt den tyske naturretts-tenkningen slik den ble framstilt i Tyskland på denne tiden. Han selv gikk inn for en nyttepreget tilnærming (utilitarisme) til naturretten.

Figur 8.3 Anton Martin Schweigaard (1808-1870). Maleri av Adolph Tidemand (1844), fotografert av Arthur Sand. Gjengitt med tillatelse av Universitetet i Oslo.

Som student ble Schweigaard midtpunktet i en krets av unge intellektuelle som i 1832 brøt ut av

¹⁰ Se artikkelen om Anton Martin Schweigaard i Norsk Biografisk Leksikon (Sørensen, 2009).

Studentersamfunnet og dannet Studenterforbundet. Andre kjente medlemmer av denne kretsen var Johan Sebastian Welhaven (1807-73), Frederik Stang (1808-84) og hans klassekamerat fra Latinskolen i Skien Peter Andreas Munch. Men også et annet medlem av denne kretsen skal nevnes, Jacob Aall jr. (1809-79), sønn av Jacob og Louise Aall. Schweigaard ble også en av redaktørene for Studenterforbundets ukemagasinet *Vidar* og han fortsatte som en av redaktørene i *den Constitutionelle* som overtok da *Vidar* gikk inn. I disse tidsskriftene etablerte han seg raskt som en dyktig skribent som skrev egne artikler og anmeldte artikler og avhandlinger fra andre tidsskrifter. Han leste med stor interesse Jacob Aalls artikler og avhandlinger, som sønnen Jacob jr. hadde distribuert. Disse var nok også medvirkende til å vekke Schweigaards interesse for statsøkonomi. Schweigaard første statsøkonomiske avhandling var anmeldelsen av Aalls avhandling "Om Bank- og Pengevæsenet .." (kapittel 2). I anmeldelsen (kapittel 3) viser han stor respekt for Aall, men har en rekke kritiske innvendinger, og når det gjaldt myndighetenes strategi for å oppfylle løftet om sølvinnløsning til sedlenes fulle pålydende sølvverdi var Schweigaard direkte uenig med Aall. Dette er selve hovedtemaet som drøftes i avhandlingene av Aall og Schweigaard som er samlet i denne bokens kapitler.

I 1835 ble Schweigaard, på bakgrunn av hans gode juridiske eksamen og omfattende virksomhet som skribent, ansatt som universitetslektor i rettslære og i 1837 ble han også overtalt til å overta undervisningen i statistikk. Da Gregers Fougner Lundh, professor i landhusholdningslære, statsøkonomi og teknologi, døde i 1836, brøt det ut en heftig strid ved universitetet om hvem som skulle ta over Lundhs professorat og ved hvilket fakultet det skulle plasseres. Striden var intens og svært vanskelig. Den ble først løst i 1840 da departementet skar igjennom og utnevnte Schweigaard til professor i lovkyndighet, statsøkonomi og statistikk ved Det Juridiske Fakultet. Bergh og Hanisch (1984) hevder at Schweigaard med rette kan bli kalt den første viktige professor i statsøkonomi i Norge.

Da Schweigaard fra 1840 tok opp sine plikter som professor startet han umiddelbart med ukentlige forelesninger over statsøkonomiske emner og han lyktes i løpet av kort tid å gjøre statsøkonomi til et obligatorisk fag. Det må imidlertid også sies at han ikke lyktes i å etablere statsøkonomi som et eget studium. Sannheten er vel at han ikke så betydningen av et slikt studium. Statsøkonomi skulle være et av fagene i det juridiske studiet. Her skal det legges til at Danmark fikk et 3 årlig stadsvidenskabelig (statsøkonomisk) studium i 1848. I Norge fikk vi først et slikt studium i 1902 og dette ble kun toårig.

Schweigaards skriftlige vitenskapelige produksjon som universitetsansatt var svært begrenset. I forbindelse med at han overtok undervisningen i statistikk publiserte han i 1840 boken *Norges Statistikk* (bind I). I 1841 skrev han en kommisjonsberetning, *Den Norske Handelsrett*. I årene 1844-46 utkom *Commentar over den norske Criminallov* og i 1849 og 1859 utkom i to bind det store standardverket *Den norske Process*. For øvrig begrenser hans skriftlige produksjon seg til forelesninger som gjerne ble nedtegnet av hans studenter.

I 1842 ble Schweigaard, som da var 34 år gammel, valgt som medlem av Stortinget hvor han representerte Christiania. Han satt på alle Storting fram til sin død i 1870. Fra 1845 var han administrator ved Norges Banks avdeling i Christiania. I 1851 ble han også valgt som representant til hovedstadens kommunestyre, en posisjon han også hadde til sin død.

Politikeren Schweigaard

Det var Schweigaard selv som gjennom hele sitt voksne liv foretrakk Stortinget som hovedarena. Det er vel ikke å ta for hardt i å si at selv om han holdt sine forelesninger så ble hans professorgjerning satt på et sidespor. På Stortinget la han ned et omfattende arbeid og utmerket seg med sine mange

skarpe analytiske bidrag til en rekke komité-utredninger. Fra Stortingets talerstol holdt han glitrende innlegg som fikk stor betydning.¹¹

Samtidig må det understrekes at Schweigaard ikke hadde noen partitilhørighet. For ham var det sakene i seg selv som hadde betydning og ikke om sakene hadde støtte fra bestemte grupper på Stortinget og uavhengig om sakene fikk flertall eller ikke. Etter hvert som gruppetilhørigheten på Stortinget fikk større betydning mot slutten av hans periode som representant så reduserte det til en viss grad hans innflytelse. Hadde han villet, kunne han ved flere anledninger gått inn i regjeringen. Isteden lot han sin nære kollega og meningsfelle fra Intelligenskretsen, Frederik Stang ta på seg den oppgaven. Jens Arup Seip hevder at Stang og Schweigaard i realiteten styrte Norge fra 1845 til 1870.¹²

I sin doktoravhandling fra 1988 har Øystein Sørensen inngående drøftet Schweigaards politiske tenkning. For et mer inngående studium av Schweigaard som politiker vises til denne avhandlingen I forbindelse med 200 års for Schweigaards fødsel ble det arrangert et seminar med deltakelse av forskere fra, juss, samfunnsøkonomi, statistikk, idehistorie og historie. Gjennom deltakernes studier, som ble utgitt i en antologi fra 2009 med Ola Mestad som redaktør har en forsøkt å gi et mer utdypet og kanskje mer nyansert bilde av hans virksomhet som politiker enn tidligere. Her skal vi imidlertid konsentrere oss om hans innsats på det økonomiske området.

Som formann i Stortingets viktigste næringskomite fra 1845 fortsatte Schweigaard det arbeidet Aall hadde startet og kjempet mot næringslivs privilegier og for næringsfrihet i handel og industri. Som en politisk økonom dominerte han den økonomiske tenkning i Norge i over et halvt århundre. Han ble kalt liberaleren fordi han støttet den liberalistiske økonomiske politikken som ble anbefalt av de klassiske økonomene. Imidlertid fulgte han ikke en slik politikk blindt, siden de etter hans syn i enkelte tilfeller gikk for langt. Til tross for at han var en talsmann for frihandel forkastet han "laissez faire" doktrinen. Ved en serie av viktige lover: Handelsloven av 1842, tollloven av 1845, brennevinsloven 1845-48, opprettelse av Hypotekbanken 1851, maltbeskatningsloven 1857 og sjøfartsloven 1860 for å nevne noen hvor Schweigaard hadde en ledende rolle. I Schweigaards tid på Stortinget, og ikke minst som følge av hans innsats innførte Stortinget i stor grad fri etableringsrett, næringsfrihet og fri handel.

Schweigaard var også et sentralt medlem av administrasjonen i Norges Banks avdeling i Christiania fra han ble valgt inn i 1845 til sin død i 1870. Schweigaard hadde dermed mulighet til å påvirke bankens utvikling både fra Stortinget og fra sin posisjon i bestyrelsen i Christiania. Schweigaard hadde gjennom sine mange skriftlige arbeider om bank- og pengevesenet gjennom 1830-tallet allerede vist at han hadde betydelig innsikt på området. Dette førte til at han fikk en dominerende posisjon både som beslutningstaker i Christianiaavdelingen og på Stortinget.¹³

Mange av standpunktene Schweigaard forfektet i spørsmål som dreide seg om bank- og pengevesenet hadde han beskrevet i sine debattartikler i Vidar og Den Constitutionelle i perioden 1832-1839. I spørsmålet om sølvfesting av speciedaleren fikk Schweigaard aldri gjennomslag for sitt syn i Stortinget. Det ble Jacob Aalls syn som vant frem, og *det lange løftet* om seddelinnløsning til sedlenes fulle pålydende verdi ble til slutt innfridd, men ikke før i Lov av 23. april 1842. I andre spørsmål hadde han imidlertid svært stor innflytelse, for eksempel etter at han i 1837-artikkelen "Om Norges

¹¹ Hjørthøy (1960) skriver at Schweigaard var den sentrale kraft i en menneskealders nyskapende lovgivningsvirksomhet. I Norsk Biografisk Leksikon skriver Schweigaard-biograf Øystein Sørensen (2009) at Schweigaard fra 1845 til 1869 uten sammenligning var den mest innflytelsesrike representanten i det norske Storting.

¹² Sørensen (2009).

¹³ Det er mange beretninger som støtter opp om dette synet. Se for eksempel Hertzberg (1883), Rygg (1918), Slagstad (1998) og Sørensen (1988, 2009).

Myntvæsen” i *den Constitutionelle* pekte på behovet for å rydde opp i nasjonens myntvesen. Mens mange andre land hadde ryddet opp i sine myntsystemer, slik at slitte, gamle sølvmynter av ulik valør ikke lenger kunne bruke, ble disse i stort omfang sendt til Norge som hadde en svært liberal lovgivning som gjorde at de fremdeles kunne brukes. Anton Martin Schweigaard spissformulerte dette idet han slo fast at all verdens skillemynt var sikret lovbestemt asyl her i riket. Han tilrådet derfor regjeringen å endre loven og Stortinget vedtok allerede i 1839 en lov som skulle forhindre at de etter hvert gode sedlene skulle bli fortrenget av dårlig mynt.

Schweigaard som statsøkonom

I artikkelen ”Indførselstolden og dens Historie” i *den Constitutionelle* i mai 1836 viste han seg som tilhenger av liberalistiske ideer da han argumenterte for internasjonal frihandel. Bergh og Hanisch (1984, s. 42) hevder at bakgrunnen for at Schweigaard skrev denne artikkelen, som gikk som en føljetong i *den Constitutionelle*, var en sterk proteksjonistisk tendens på Stortinget i 1830 og 1833 med en serie tollforhøyelser som resultat. Artikkelen ser ut til å ha gjort et visst inntrykk siden den ble nevnt av flere tingsmenn under tolldebattene i 1836, og det ble ikke vedtatt økte tollsatser på dette Storting.

Som nevnt så overtok Schweigaard i 1837 også ansvaret for faget statistikk. Han overtok forelesningsnotatene til Fougner Lundh som hadde hatt ansvaret for faget. I disse notatene, på i alt 120 sider, bygget Lundh, ifølge Andresen (2005, s. 327), på en artikkel av Jean-Baptiste Say De l’objet et de l’utilité des statistique (Om temaet og nytten av statistikk) fra 1827. Say hadde skrevet artikkelen for å klargjøre hva statistikk som vitenskap inneholdt og hva den kunne nyttes til. Mer spesifikt forklarte han at verdien av statistikken ikke bare var kunnskap for kunnskapens egen del men kunnskap som et redskap for sosiale forbedringer i samfunnet. Schweigaard bygget videre på Lundhs notater i sine forelesninger. På grunnlag av disse forelesningene utga Schweigaard i 1840 første bind av boken ”Norges Statistikk” på 208 sider, med undertittelen *Indledning - Næringsveie - Befolkning*. Boken utgjorde første delen av det verket han hadde planlagt.¹⁴ De forpliktelser som fulgte da Schweigaard samme år ble utnevnt til professor, og da han to år senere ble valgt til Stortinget, var nok hovedårsaken til at han la arbeidet med den andre delen av Norges Statistikk til side.

Det var ikke bare arbeidet med statistikken som ble lagt til side. Etter at han tiltrådte som professor skrev han ikke lenger noen artikler eller bøker om økonomiske forhold. Han klarte å forene pliktene som Stortingsrepresentant med professorgjerningens undervisningsforpliktelser, men det ble ingen tid til å skrive om faget. Imidlertid startet han umiddelbart etter utnevnelsen med å gi forelesninger i politisk økonomi hver uke. Etter relativt kort tid lyktes han også med å gjøre politisk økonomi til et obligatorisk fag for rettslærestudentene.¹⁵

Forelesningene som Schweigaard dikterte til sine studenter fikk en bred sirkulasjon blant studentene men ble ikke publisert i hans levetid. Det tok nesten seksti år før de notatene han dikterte til sine studenter i 1847, ble redigert og utgitt i 1904 av professorene Fredrik Stang og Oskar Jæger, som Forelesninger over den politiske Økonomi. Professor Jæger, slår i sin innledning fast at Schweigaard gir en kortfattet men fullstendig oversikt over det som den gang ble kalt teoretisk sosialøkonomi: ”Selvfølgelig er der siden Schweigaards Tid foretaget vidtgaaende nye Undersøgelser i den theoretiske Socialøkonomi og fremsat betydningsfulde nye Theorie; men den største Del af dette Nye er

¹⁴ Bjerkholt (2009) har beskrevet framveksten av statistikk som teoretisk og anvendt disiplin i Norge og Schweigaards betydning i den forbindelse. Selv om Bjerkholt ikke nevner det så kan det ikke være tvil om at Schweigaard i boken om Norges Statistikk i stor grad bygget på notatene til Lundh, som igjen i stor grad bygget på Say.

¹⁵ Mehlum (2009).

endnu Gjenstand for videnskabelig Debat. Hvad Schweigaards her trykte Forelæsninger indeholder i elementær og litleggenlig Fremstilling, er sikkert fastslaaende økonomiske Lærdomme, som burde være den dannede Almenheds aandelige Fællesee, men som desværre endnu ikke er det." Jæger og Stang (1904, s. iv).

En nærmere undersøkelse av Schweigaards forelesninger, omlag 100 trykte sider, viser at han i ganske stor grad følger strukturen i 1803-utgaven av Jean-Baptiste Says avhandling *Traité d'économie politique* (Avhandling om politisk økonomi).¹⁶ Dette sees allerede i første kapittel hvor han diskuterer begrepet og formålet med politisk økonomi. "Gjenstanden for den politiske Økonomi er at undersøge de almene Aarsager, der virke befordrene eller hemmende paa de borgerlige Samfunds økonomiske Velbefindende eller Velstand, og dens afledede Formaal at medvirke til Forbedring i de udvortes Livsvilkaar, hvis Betyggelse indtager en saa viktig Plads blandt Betingelserne for Nationernes moralske Fremskridt." Schweigaard (1847, s. 3).

Han understreker forskjellen til de engelske økonomene som etter hans oppfatning legger hovedvekten på "Nationalrigdommens Forøgelse". Schweigaard forkaster Adam Smiths syn at den eneste og siste kilden til produksjon er arbeidskraft. Han følger istedet Say og hevder at det i tillegg til menneskelig arbeid også må regnes med naturressurser og kapital. Videre støtter han Says syn på driftsherren eller entreprenørens rolle. Det er entreprenøren som disponerer kapital, sin egen eller lånt, som vil opptjene inntekt, entreprenørinntekten. Denne inntekten er kompensasjon for det arbeid han utfører for foretaket. Som Say deler han nasjonalinntekten inn i lønnsutgifter, leieutgifter, renter, og entreprenørvkastning. Han diskuterer ikke årsakene til at kapitalen øker i samfunnet, men det er underforstått at kapitalen er oppsparing blant kapitalistene og entreprenørene og deres vilje til å utvikle økonomien.

Schweigaard avviker også i synet på hva som er produktivt fra det som var vanlig blant de engelske klassiske økonomene. Karakteristisk i denne sammenhengen er at han igjen følger Say og skiller entreprenørens profitt fra kapitalavkastning som en inntektskategori for seg selv. Utbyttet av menneskelig arbeid er, ifølge Schweigaard, ikke bare et spørsmål om de ovenfor nevnte faktorene men også av religiøse, moralske og politiske forhold som har stor betydning for utviklingen av et lands produksjon.

Schweigaard følger også Say i spørsmålet om det kan oppstå generell overproduksjon i et samfunn. Overproduksjon i en næringsgren er underproduksjon i en annen, siden hver vare eller tjeneste blir tilbudt i et marked for å bli brukt i produksjonen av en annen vare eller tjeneste. Spørsmålet om overproduksjon blir derfor heller et spørsmål om "Uforholdsmessighet mellom de forskjellige Produksjonsgrenene." Han tok også opp spørsmålet om innføringen av nye maskiner og redskaper kunne føre til økt arbeidsledighet. At noen kunne hevde dette mente han berodde på den misforståelse at de blandet korttids- og langtidsvirkninger. På lang sikt ville økonomien i samfunnet gjenvinne sin likevekt.

I likhet med Say skiller Schweigaard inntekten i fire deler; arbeidslønn, kapitalrente, grunnrente og driftsherreinntekt (entreprenørinntekt). Han hevder at driftsherren eller entreprenøren, som er i besittelse av kapital, sin egen og lånt, får sin inntekt, driftsherreinntekten, bestemt som en kompensasjon (vederlag) for det arbeid han har utført for foretaket. Entreprenørinntekt og mengden av kapital er derfor nært knyttet sammen. Desto mer kapital som blir satt inn i en næring eller bransje til flere entreprenører vil vi få i denne næringen. Videre forklarer han hvorfor aktivitetene til entreprenøren må skilles fra arbeidslønnen: Det er derfor klart at Schweigaard har samme oppfatning av entreprenøren som Say. Driftsherren eller entreprenøren er den som kombinerer produksjonsfaktorene til

¹⁶ Eriksen og Sæther (2010).

produktiv virksomhet, som søker å oppnå fortjeneste og som tar risikoen med prosjektet ved å nytte egen og lånt kapital.

Schweigaard etablerte undervisningen i statsøkonomi som eget obligatorisk fag ved universitetet i Christiania. Innholdet i forelesningene, som understreket entreprenørens rolle i produksjonen og entreprenørens betydning for vekst og utvikling i samfunnet ble senere inkorporert i læreboken *Socialøkonomikk* som ble skrevet av Schweigaards etterfølger T. H. Aschehoug (1822-1909).¹⁷ Aschehougs lærebok la grunnlaget for de senere lærebøkene til universitetsøkonomene B. Morgenstierne (1851-1930), O. Jæger (1863-1933), Thv. Aarum (1867-1926), K. Schønheyder (1874-1953) og T. Sinding (1896-1951).

Hvem var Schweigaard økonomiske kilder? Det er vanskelig å bestemme eksakt fra hvor og fra hvem Schweigaard mottok sine økonomiske ideer siden han, som de fleste andre på denne tiden, ikke oppgir sine kilder dersom han hadde noen. Bergh og Hanisch (1984, s. 42) hevdet at han var kjent med pengeteoriene til kameralistene, men at han i økende grad ble påvirket av Engelske forfattere. Riktignok sier de at "Han viste dessuten tydelig påvirkning fra franskmannen Say", men de konkluderer med at det var den store danske jurist, Anders Sandøe Ørsted, som var hans viktigste inspirasjonskilde, både når det gjaldt statsøkonomi og på andre områder. Bergh og Hanisch påpeker at Schweigaards avhandling "Om Norges Bank og Pengevæsenet" (kapittel 6) på enkelte områder hadde klare fellestrekk med Ørsteds *Betraktninger over Danmarks nuværende Pengevæsen* fra 1815. Dette gjaldt spesielt for bruken av begreper og forholdet mellom økonomi og jus. Til slutt hevder de at Schweigaards oppfatninger om forholdet mellom rett og samfunn var sterkt påvirket av Ørsted. Etter vår oppfatning er det imidlertid klart, skjønt det ikke er nevnt av norske økonomiske historikere, at Schweigaards pengeteoretiske avhandlinger også bygger på Aalls avhandlinger om dette temaet. Hans kilder var disse avhandlingene og de kilder som ble benyttet der.

Mehlum (2009) hevder at Schweigaard må ha latt seg inspirere av mange kilder da han forberedte sine forelesninger. Han bygger sitt utsagn på en oversikt over de bøker med økonomisk innhold som han sjekket ut fra Universitetsbiblioteket. Imidlertid har han ikke klart å finne noen oversikt over hvilke bøker han selv eide. At Schweigaard selv eide eller hadde tilgang på Says bøker kan det ikke være tvil om. Det er vår oppfatning at det ikke kan være tvil om at Say må ha vært hans utenlandske hoved kilde. Vi har vist at han i *Norges Statistik* benytter Say som hovedkilde, som hans forgjenger i faget Fougner Lundh. Og i Schweigaards "Forelæsninger over den politiske Økonomi" er det også Say som er hans hovedkilde.

¹⁷ Eriksen og Sæther (2010).

Referanser

- Amundsen, Kåre (1963). *Norsk Sosialøkonomisk Historie, 1814-1890*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Amundsen, Kåre (1963). *Teoretisk - Økonomisk Historie*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Andresen, Anton Fredrik (2005). Nytt, dannelse og vitenskap? Universitetet og økonomi-faget i det nye Norge 1811-1840. Det historisk filosofiske fakultetet, Universitetet i Oslo.
- Aschehoug, Torkel H. (1910-14). *Socialøkonomik*, H. Aschehoug Co. Kristiania.
- Bergh, Trond og Tore J. Hanisch (1984). *Vitenskap og Politikk. Linjer i norsk sosialøkonomi*. Aschehoug, Oslo.
- Bergsgård, Arne (1943). *Året 1814. I Grunnlova og II Unionen*. Forlagt av H. Aschehoug Co. Oslo
- Bjerkholt, Olav (2009). Schweigaard og Statistikken. I Mestad, Ola [Ed.] (2009).
- Bordo, M.D. and A. Filardo (2004). Back to the future? Assessing the deflation record, BIS Working Paper No. 152
- Catalog over Jacob Aalls Bibliotek Trykket i P. Mallings Officin. Christiania 1845.
- Den Constitutionelle*,. Redaktører C. Fougstad, U.A. Motzfeldt, A. M. Schweigaard, et al. Christiania.
- Egge, Å. (1971). Kampen om krona: Næringslivet og paripolitikken i 1920-årene. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo. Også utgitt elektronisk som Norges Bank Staff Memo 21/2016.
- Egge, Å. (1990). Privat eller offentlig? Norges Banks forhold til staten 1816-1851. Egges prøveforelesning ved selvvalgt emne til doktorgraden, høsten 1989. *Historisk Tidsskrift* No. 1.
- Eitheim, Ø., J. T. Klovland and L. F. Øksendal (2016). A Monetary History of Norway 1816-2016. Cambridge University Press.
- Eriksen, Alf (1949). Omkring Norges Bank. *Statsøkonomisk Tidsskrift*. 55 Årgang . Forlagt av H. Aschehoug Co. Oslo 1964.
- Eriksen, Ib E. og Arild Sæther (2010). Hvor ble det av entreprenøren i norsk samfunnsøkonomi? *Norsk økonomisk tidsskrift* No.1, Oslo 2010.
- Eriksen, Ib E. og Arild Sæther (2010). Norges første statsøkonom. I Molden, Gunnar [Red.] (2010):
- Eriksen, Ib E. og Arild Sæther (2011). Jacob Aall Norges første statsøkonom. *Samfunnsøkonomen* nr.7, Oslo.
- Frisch, Ragnar og Wilhelm Keilhau [Red.] (1940). Schweigaard om gjenstanden for økonomikken, innførelstollen og nedskrivningsproblemet, i *Sosialøkonomiske utsnitt: originaltekster utgitt med innføringer og forklaringer*, H. Aschehoug Co, Oslo.
- Halvorsen, J.B. (1885-1908). *Norsk Forfatter-Lexicon 1814-1880*. 6 volumes. Kristiania.
- Hertzberg, Ebbe (1883). *Professor Schweigaard i hans offentlige virksomhet*. Christiania.
- Hiorthøy, Finn (1960). Schweigaard, Anton Martin. Aschehougs Konversasjons Leksikon, Fjerde utgave. H. Aschehoug Co. Oslo.
- Jæger, O. og F. Stang [Red.] (1904). *Anton Martin Schweigaard, Ungdomsarbeider*. H. Aschehoug Co.(W. Nygaard), 1904.
- Keilhau, Wilhelm (1929). *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*. Tidrommet 1814 til omkring 1840. H. Aschehoug Co. Oslo.
- Keilhau, Wilhelm (1952). *Den norske pengehistorie*, H. Aschehoug Co. Oslo.
- Klovland, J. T. (2004). Historical exchange rate data 1819–2003, Ch 7 in Eitheim, Ø.; Klovland, J. T. Qvigstad, J. F. (Eds.), *Historical Monetary Statistics for Norway 1819–2003*, Norges Bank, Oslo, 2004, 289-347.
- Lie, E., J.T. Kobberrød, E. Thomassen og G.F. Rongved (2016). *Norges Bank 1816-2016*, Fagbokforlaget, 2016

- Mardal, Magnus A. (2008). Jacob Aall. Store Norske leksikon. Oslo.
- Mehlum, Halvor (2009). Samfunnsøkonomen Schweigaard. In Mestad, Ola [Ed.] (2009).
- Mestad, Ola [Red.] (2009a). Anton Martin Schweigaard Professorpolitikeren. Akademisk Publiserings, Oslo.
- Mestad, Ola (2009b). Noregs Bank som aksjesselskap i 1816 - Selskapsrettsleg forankring av stabilt pengevesen. Bidrag til festskrift til Mads H. Andenæs.
- Molden, Gunnar [Red.] (2010). Jacob Aall, 1814 og alt det andre .Næs Jernverksmuseum. Tvedestrand.
- Nielsen, Yngvar (1887). Aall, Jacob, 1773-1844, Norsk Godsejer, Politiker, Historiker og Statsøkonom. Dansk Biografisk Lexikon, Bind 1, København.
- Nissen, Bernt A. (1964). Vårt folks historie VI. Forlagt av H. Aschehoug Co. Oslo 1964. Norsk Biografisk Leksikon (1923). H. Aschehoug Co. Kristiania.
- Rygg, N (1918). Norges Banks historie, Bind I. Kristiania.
- Say, Jean-Baptiste (1818). Lære om almen Velstand i Forbindelse med Statshusholdning. Oversatt og tilpasset fra andre utgaven 1814 og tredje utgaven 1817 av *Traité d'Économie politique, ou Simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent et se consomment, les richesses, entièrement refondue et augmentée*, av Fredrik Cortsen [Stoud] (1759-1823). København.
- Say, Jean-Baptiste (1825). Almeenvelstands og Statshusholdnings Katechismus eller Kort og fattelig Veiledning til Kundskab om hvorledes Formue erhverves, fordeles og forbruges i Samfundet. Oversatt av G. H. Olsen. Utgitt og trykket av Hartvig Fridrik Popp, København.
- Say, Jean-Baptiste (1832). A Treatise of Political Economy or the Production, Distribution and Consumption of Wealth. Translated from the fourth edition of the French by C. R. Prinsep, M.A with notes by the translator. Fifth American Edition. Containing a translation of the introduction, and additional notes by Clement C. Biddle, member of the American Philosophical Society. Philadelphia: Grigg Elliot. The online Library of Liberty, Liberty Fund, Inc. 2005.
- Schweigaard, Anton Martin (1832). Anmeldelse av Jacob Aalls bok ”Nutid og Fortid”, *Vidar*, Christiania.
- Schweigaard, Anton Martin (1833). Fortsatte Betragtninger over Bankens uforanderlige Vexlingsforhold, *Vidar*, s. 57-60, 65-72 og 82-87.
- Schweigaard, Anton Martin (1836a). Om Norges Bank- og Pengevæsen, *den Constitutionelle*, Bind 1, no. 31. Christiania.
- Schweigaard, Anton Martin (1836b). Om Forslaget til en forandret Grændse for Bankkursens Nedsættelse, *den Constitutionelle*, No. 32, 3dje Marts 1836.
- Schweigaard, Anton Martin (1836c). Indførelstollen og dens historie, *den Constitutionelle*, No. 99-101, 9de-11te Mai 1836.
- Schweigaard, Anton Martin (1836d). Om Bankens Overgang i dens Interessenters Hænder, *den Constitutionelle*, No. 248-251, 5te-8de October 1836.
- Schweigaard, Anton Martin (1837). Om Norges Myntvæsen, *den Constitutionelle*, No. 346-365, 12te-31te December 1837.
- Schweigaard, Anton Martin (1838). Om forflyttelse af Bankens Hovedsæde fra Throndhjem til til Christiania, *den Constitutionelle*, No. 338-340, 4de-6te December 1838.
- Schweigaard, Anton Martin (1839). Om de nyligen fremsatte Forslag til Udvidelse af Bankens Laanefond, *den Constitutionelle*, No. 89-92, 30te Marts-2den April 1839.
- Schweigaard, Anton Martin (1840). *Norges Statistik. Første Halvdel*, Christiania.
- Schweigaard, Anton Martin (1841). Den norske Handelsret, Christiania.
- Schweigaard, Anton Martin (1858-59). Forelæsninger i Statistikk. Nedskevret av A. Kiær. Statistisk Sentralbyrå, Oslo
- Schweigaard, Anton Martin (1847). Forelæsninger over den politiske Økonomi. I Oskar Jæger og Frederik Stang [Red.] (1904).
- Schweigaard, Anton Martin (1844-46). Commentar over den Norske Criminallov, 2 bd., 3. utg. 1882-83, Christiania.
- Schweigaard, Anton Martin (1849-58). Den norske Proces, 3 bd., 5. utg. 1891, Christiania.
- Skilling-Magazin til almeennyttige Kundskabers Udbredelse, Christiania 1845.
- Skånland, H. (1967). *Det norske kreditmarked siden 1900*. Samfunnsøkonomiske Studier 19. Statistics Norway, Oslo.
- Slagstad, Rune (1998). De nasjonale strateger. Oslo: Pax forlag 1998.

- Smith, Adam (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Oversatt til dansk av F. Dræbne som Undersøgelse om National Velstands Natur og Aarsager. København 1779.
- Stubhaug, Arild (2014). *Jacob Aall i sin tid*. Aschehoug Co. Oslo
- Sæther, Arild (2010). Jean-Baptiste Say's influence in Norway. In André Tiran [Ed.] *Jean-Baptiste Say. Influences, critiques et postérité*. Éditions Classiques Garnier, Paris 2010.
- Sørensen, Øystein (1988). *Anton Martin Schweigaards politiske tenkning*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Sørensen, Øystein (2009). Anton Martin Schweigaard. Jurist, økonom og politiker. I Norsk biografisk leksikon. Hentet 16. februar 2016 fra https://nbl.sn1.no/Anton_Martin_Schweigaard.
- Tveite, S. (1963). Hamburg og norsk næringsliv 1814-1860, *Historisk tidsskrift*, 42, 197-231
- Vidar, et Ugeskrift (1832-34). Redaktører. A. M Schweigaard, J. S.Welhaven, P. A. Munch, Fr. Stang, et al. Christiania.
- Worm-Müller, Jacob S. (1918a). *Norge gjennom nødsaarene. Den norske regjerings-kommission 1807-1810*. Steenske forlag, Kristiania
- Worm-Müller, Jacob S. (1918b). *Norge gjennom nødsaarene*. I Steinar Supphellen [Red.] *Studier i norsk historie omkring 1814*. Universitetsforlaget, Oslo 1983.
- Aall, Jacob (1806). Om Jernmalmleier og Jerntilvirkning i Norge. *Det Skandinaviske Literatur-Selskabs Skrifter*. hf. 1, s. 176 (også som særtrykk), København.
- Aall, Jacob (1809). *Fædrelandske Ideer*. Christiansand.
- Aall, Jacob (1811). Om Norges kornhandel. *Oekonomiske Technologiske Samlinger* Bind. 1. Utgitt av Det Kongelige Selskab for Norges Vel. Christiania.
- Aall, Jacob (1813). Om Kornmangelen i Norge, med Hensyn paa Misvæxten 1812, Christiansand.
- Aall, Jacob (1813b). Om culturen i Norge med Hensyn til det Norske Universitet. *Historisk-Philosophiske Samlinger*. Del III, B.1: 177-236. Christiania
- Aall, Jacob (1815). Lovforslag angaaende Saugbrugsprivilegier i Fremtiden.
- Aall, Jacob (1831a). Statsøkonomiske Betragtninger over Agerdyrkningens Forhold til andre Næringsveie, m.m. *Almindeligt Norsk Maanedsskrift*, pp.429-482, Christiania.
- Aall, Jacob (1831b). Kornetold, *Morgenbladet* No 88, Christiania.
- Aall, Jacob (1831c). Den Norske Kornhandel, *Morgenbladet* No.216, Christiania.
- Aall, Jacob (1832-36). *Nutid og Fortid*, et hefteskrift. Bind 1-3.
 Bind. 1.1. Om Bank- og Pengevæsenet og sammes Indflydelse paa de vigtigste Næringsveie i Norge.
 Bind. 1.2. Om Bjergværksvæsenet, fornemmeligen med hensyn til Norges Jernværker.
 Bind. 2.1-2. Om den norske Banks Discontering, Om Kongsberg Sølvværk,
 Bind. 2.2-3. - Om Kommunevæsenet med specielt Hensyn paa Fattigvæsenet, Oversættelse af Fattigbalken efter den islandske Graagaas, Kommentarer til den islandske Fattigbalk.
 Bind. 3.1-2 Om Penge-væsenet med hensyn paa Coursforbedring og Parivexling, Betragtninger over Næringsveienes indbyrdes Forhold i Fædrelandet og over Landets indvortes Anliggender, især med hensyn til dets Forfatning. N. C. Halds Bogtrykkerie, Arendal (1-2), Det Lehmanske Officin, Christiania (3).
- Aall, Jacob (1842). Om Privat Bank. *Morgenbladet* No. 82, Christiania.
- Aall, Jacob (1845). *Erindringer som Bidrag til Norges Historie 3 bind 1844-45*, 2. utgave 1859. Christiania.
- Aarum, T. (1916). Den svenske guldpolitik. *Statsøkonomisk Tidsskrift*, 30, 64-72.
- Aarum, T. (1919). Hvad der bør gjøres for at hæve vor synkende seddelværdi og valuta. *Statsøkonomisk Tidsskrift*, 33, 121-139.

NORGES BANK

Bankplassen 2, Postboks 1179 Sentrum, 0107 Oslo
www.norges-bank.no

ISSN 0802-7188 (print), 1504-0577 (online)

ISBN 978-82-7553-948-7 (print), 978-82-7553-949-4 (online)

Norges Banks skriftserie | Occasional Papers | No. 50

